SĀRATTHA-PPAKĀSINĪ

SAṆYUTTA-NIKĀY' AṬṬHAKATHĀ

OF

BUḌDHAGHOSÂCARIYA

Pali Text Society
TEXT SERIES No. 119

SĀRATTHA-PPAKĀSIN

BUDDHAGHOSA'S COMMENTARY ON THE SAŊYUTTA-NIKĀYA

EDITED BY

F. L. WOODWARD, M.A.

VOL. II.

ON NIDĀNA-VAGGA, KHANDHA-VAGGA, SAḶĀYATANA-VAGGA (First Part)

Published by
THE PALI TEXT SOCIETY, LONDON

Distributed by
ROUTLEDGE & KEGAN PAUL LTD.
LONDON, HENLEY AND BOSTON
1977

First published 1932
Reprinted 1977

ISBN 0 7100 8799 3

Printed in Great Britain by
REDWOOD BURN LIMITED
Trowbridge & Esher

PREFACE

In this volume I have used the same abbreviations as in Vol. I. The present volume contains the Commentary on Vols. II, III, and up to the end of the 'Third Fifty' of Vol. IV of the text in P.T.S. edition. Since sending my MS. to press in 1930, the third and last volume of the Hewavitarne Sinhalese edition has appeared, and I have been able to compare that part (of *Saḷāyatana-Saṃyutta*) which is included here with my own version. It is a pity that the editor, Rev. Widurupola Piyatissa Mahāthera, has been unable, in this last volume, to give a single footnote or reference to MSS. or any sources of canonical or other quotations in the text.

F. L. WOODWARD

West Tamar,
Tasmania, 1931.

CONTENTS

[VOL. III OF PĀLI TEXT]

ERRATA

Page	Line	Read
8	32	*-pakkhanno*
20	n. 2	*antantarāni megha-janit°*
41	19	*nirujjhanaka-*
44	27	*-ânussati-jānanaŋ*
50	19	*Ap. p. 525, v. 72*
104	9	*nirupaddave*
107	19	*-mala-maccherena*
162	9	*-saŋhārakenâpi*
168	14	*khiḍḍâdi-*
174	2	*okappana-*
198	55	*-muṭṭhi*
203	22	*anārādhaka-*
208	21	*Navame*
224	12	*gandhûhana-*
227	8	*ākāsa-ṭṭha-*
249	24	*Adhicca-dassāvī*
253	5	*samuccheda-*
266	3	*anumarati*
268	12	*Bhūmija*
	end	*Anupādāya*
276	27	*kabaliṅkārâhāro*
295	2	*dukkarataraŋ*
322	n.10	for *'unfathomable'* read *'without flaw'*, and see *Gradual Sayings, II. p. 212 note.*
325	21	for *yathā rucitaŋ* read *(?) yathā ruciŋ tāni*
329	2	*abhinibbijjhituŋ*
330	2	*pappoṭhetvā*
	16	*Palagaṇḍassā*
331	end	*pappoṭheti*
332	n.1	*pappoṭheyya*
332	n.1	*MA.ii*
341	24	*kūṭa-ṭṭhā* (italics)
344	6	*piṭṭha-pāda-*
347	22	*ahankāra-*
355	9	*Sotan ti*
369	24	*panassissan ti*
382	22	*pamajjitvā*
385	1	*saŋyojaniyā*
	4	add *vā* before *seti*
388	29	*gaṇanto (n. v. 11. C. jānanto pi; C_1 jānante pi)*
392	15	*Meghiya-*
399	10	*udaka-majjanāni cā ti*

Sārattha-ppakāsinī nāma Saŋyutta-nikāyaṭṭhakathā

II.

I.

NIDĀNA-VAGGA-VAṆṆANĀ

I. BUDDHA-VAGGA-VAṆṆANĀ

1.

Evaŋ me sutan ti: Nidāna-vagge paṭhamaŋ paṭicca-samuppāda-suttaŋ. Tatrâyaŋ anupubba-pada-vaṇṇanā.

Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesī[1] ti: tattha[2] *tatrā* ti desa-kāla-paridīpanaŋ. Taŋ hi, yaŋ samayaŋ viharati, tatra[3] samaye, yasmiñ ca Jetavane viharati, tatra Jetavane ti dīpeti. Bhāsitabba-yutte vā desa-kāle dīpeti. Na hi Bhagavā ayutte dese kāle vā[4] dhammaŋ bhāsati, 'akālo kho tāva, Bāhiyā' ti ādi c' ettha sādhakaŋ. *Kho* ti, pada-pūraṇa-matte, avadhāraṇ' atthe ādikāl' atthe vā nipāto. *Bhagavā* ti, loka-garu-dīpanaŋ. *Bhikkhū* ti, kathā-savana-yutta-puggala-vacanaŋ. Api c' ettha 'bhikkako[5] ti bhikkhu, bhikkhācariyaŋ ajjhūpagato' (Vin. iii, 24; Vibh, 245)[6] ti bhikkhū ti ādinā nayena vacan' attho veditabbo. *Āmantesī* ti, ālapi, abhāsi, sambodhesi. Ayam ettha attho: aññatra pana ñāpane pi hoti, yathâha:—'Āmantayāmi vo, bhikkhave; paṭivedayāmi vo, bhikkhave' ti (*cf.* A. iv, 128). Pakkosane pi, yathâha:—'Ehi tvaŋ, bhikkhu. Mama vacanena Sāriputtaŋ āmantehī' ti (S. ii, 51).

Bhikkhavo ti, āmantanâkāra-dīpanaŋ: tañ ca bhikkhana-sīlatâdi-guṇayoga-siddhattā vuttaŋ. Bhikkhana-sīlatā-guṇa-

---

[1] *For fuller comment cf.* SnA. 395; MA. i, 13; AA. i, 17.
[2] A. ettha; C, D. tatra.
[3] C_2 tasmiŋ.
[4] A. desa-kāle; *all* ca.
[5] A. bhikkhuko.
[6] *Cf.* VibhA 32.

yutto pi hi bhikkhu, bhikkhana-dhammatā-guṇa-yutto pi bhikkhu, bhikkhane sādhukāritā-guṇa-yutto pī ti saddavidū maññanti. Tena ca[1] nesaŋ bhikkhana-sīlatâdi-guṇa-yoga-siddhena vacanena hīnâdhika-jana-sevitaŋ vuttiŋ pakāsento uddhata-dīna-bhāva-niggahaŋ karoti. Bhikkhavo ti iminā ca karuṇā-vipphāra-somma-hadaya-nayana-nipāta-pubbangamena vacanena te attano mukhâbhimukhe[2] karonto ten' eva kathetu-kamyatā-dīpakena nesaŋ vacanena sotu-kamyataŋ janeti. Ten' eva ca sambodhan' atthena sādhuka[3]-savana-manasikāre pi te niyojeti. Sādhukaŋ savana-manasikārâyattā hi[4] sāsana-sampatti.

Aparesu pi deva-manussesu vijjamānesu, kasmā bhikkhū yeva āmantesī ti ce ?[5] Jeṭṭha-seṭṭhâsanna-sadāsannihita-bhāvato. Sabbaparisa-sādhāraṇā hi Bhagavato dhamma-desanā, parisāya[6] jeṭṭhā bhikkhū, paṭham' uppannattā: seṭṭhā, anagāriya-bhāvaŋ ādiŋ katvā Satthu cariyânuvidhāyakattā, sakala-sāsana-paṭiggāhakattā ca. Āsannā,[7] tattha nisinnesu Satthu-santikattā: sadā-sannihitā, Satthu-santikâvacarattā[8] ti. Api ca, te dhamma-desanāya bhājanaŋ yathânusiṭṭhaŋ[9] paṭipatti-sabhāvato. Visesato ca ekacce bhikkhū yeva sandhāya ayaŋ desanā pī ti evaŋ āmantesi (kira).[10]

Kimatthaŋ pana Bhagavā dhammaŋ desento paṭhamaŋ bhikkhū āmantesi, na dhammaŋ eva desesī ti ? Sati-janan' atthaŋ. Bhikkhū hi aññaŋ cintentā pi, vikhitta-cittā pi, dhammaŋ paccavekkhantā pi, kammaṭṭhānaŋ manasikarontā pi nisinnā honti. Te anāmantetvā dhamme desiyamāne ayaŋ desanā kiŋnidānā, kiŋpaccayā, katamāya atth' uppattiyā desitā ti sallakkhetuŋ asakkontā duggahītaŋ vā gaṇheyyuŋ, na vā gaṇheyyuŋ. Tena nesaŋ sati-janan' atthaŋ Bhagavā paṭhamaŋ bhikkhū[11] āmantetvā pacchā dhammaŋ desesī[12] ti.

---

1 AA. va.
2 C. *etc. omit* mukha.
3 C. *etc.* sādhu-man.
4 *So Burmese MSS.*, A, AA, MA, SnA.
5 *Cf.* UdA. 434.
6 MA, AA, SnA. parisānañ ca.
7 MA, AA. *add* te.
8 AA. santikā va carattā.
9 A. -siṭṭhā, sambhāvato.
10 A, C_1, D. evaŋ āmantesi kira; C, G. evaŋ dhammaŋ desesī ti; AA, SnA. (*omitting* visesato *to* desanā) ti pi eva āmantesi; MA. desanā ti pi te eva āmantesi.
11 C. *etc. omit.* bhikkhū.
12 C_1, MA. deseti.

Bhadante ti, gārava-vacanam etaŋ: Satthuno paṭivacana-dānaŋ vā. Api c' ettha bhikkhavo ti vadamāno Bhagavā te bhikkhū ālapati: bhadante ti vadamānā te Bhagavantaŋ paccālapanti. Tathā bhikkhavo ti Bhagavā ābhāsati, bhadante ti te paccâbhāsanti. Bhikkhavo ti paṭivacanaŋ dāpeti, bhadante ti paṭivacanaŋ denti. *Te bhikkhū* ti, ye[1] Bhagavā āmantesi, te. *Bhagavato paccassosun* ti, Bhagavato āmantanaŋ paṭi-assosuŋ. Abhimukhā hutvā suṇiŋsu, sampaṭicchiŋsu, paṭiggahesun ti attho. *Bhagavā etad avocā* ti, Bhagavā etaŋ idāni vattabbaŋ sakalaŋ suttaŋ avoca.

Ettāvatā ca yaŋ āyasmatā Ānandena[2] attha-byañjana-sampannassa Buddhānaŋ desanā-ñāṇa-gambhīra-bhāva-saŋsūcakassa imassa suttassa sukhâvagāhan' atthaŋ kāla-desa-desaka-parisâpadesa[3]-paṭimanditaŋ nidānaŋ bhāsitaŋ, tassa attha-vaṇṇanā samattā.

Idāni *paṭicca-samuppādaŋ vo* ti ādinā nayena Bhagavatā nikkhittassa suttassa vaṇṇanāya okāso anuppatto.[4] Sā pan' esā sutta-vaṇṇanā, yasmā sutta-nikkhepaŋ[5] vicāretvā vuccamānā pākaṭā hoti, tasmā sutta-nikkhepaŋ tāva vicāressāma.

Cattāro hi sutta-nikkhepā,[6] attajjhāsayo parajjhāsayo pucchāvasiko atthuppaṭiko ti. Tattha, yāni suttāni Bhagavā parehi anajjhiṭṭho kevalaŋ attano ajjhāsayen' eva katheti, seyyathīdaŋ: sakala-suttanta-hārako *Candopama* (ii, 197) -*Vīṇopama* (iv, 195) -*Sammappadhāna* (v, 244) -*Iddhipāda* (v, 254) -*Indriya* (v, 193) -*Bala* (v, 249) -*Bojjhanga* (v, 63) -*Magga* (v, 1) -*Suttanta*-hārako ti evam-ādīni, tesaŋ attajjhāsayo nikkhepo.

Yāni pana ' Paripakkā kho Rāhulassa vimutti paripācaniyā dhammā. Yannūnâhaŋ Rāhulaŋ uttariŋ āsavānaŋ khaye vineyyan ' ti (S. iv, 105; M. iii, 277) evaŋ paresaŋ ajjhāsayaŋ khantiŋ nijjhāna-kkhamaŋ[7] manaŋ abhinīhāraŋ bujjhana-bhāvañ ca apekkhitvā[8] parajjhāsaya-vasena kathitāni, sey-

---

[1] *MSS. add* ca.
[2] MA. *here inserts a long para. of descriptive epithets.*
[3] *Some MSS.* disāpadesa.
[4] *Cf.* DA. i, 50.
[5] A. nikkhepato vā.
[6] *Cf.* DA. i, 50; UdA. (*where it is explained in detail*).
[7] DA, MA. *omit.*
[8] DA, MA. avek-.

yathīdaŋ: *Cūla-Rāhul' ovāda-suttaŋ* (M. iii, 277), *Mahā-Rāhul' ovāda-suttaŋ* (M. i, 420), *Dhamma-cakka-ppavattanaŋ* (Vin. i, 10; S. v, 420), *Anatta-lakkhaṇa-suttaŋ* (Vin. i, 13), *Āsīvisopama-suttaŋ* (iv, 172), *Dhātu-vibhanga-suttaŋ* (M. iii, 237) ti, evamādīni tesaŋ parajjhāsayo nikkhepo.

Bhagavantaŋ pana upasankamitvā catasso pi parisā cattāro vaṇṇā nāgā supaṇṇā gandhabbā asurā yakkhā mahārājāno Tāvatiŋsâdayo devā Mahābrahmā ti evam-ādayo 'bojjhangā bojjhangā ti, bhante' (v, 72) vuccanti: 'nīvaraṇā nīvaraṇā ti, bhante' (v, 60), vuccanti: 'ime nu kho, bhante, pañc' upādānakkhandhā (iii, 100): kiŋ sū 'dha vittaŋ purisassa seṭṭhan' ti[1] (Sn. 181; S. i, 42) ādinā nayena pañhaŋ pucchanti. Evaŋ puṭṭhena Bhagavatā yāni kathitāni Bojjhanga-saŋyuttâdīni (v, 63), yāni vā pan' aññāni *Devatā-saŋyutta* (i, 1), *Māra-saŋyutta* (i, 103), *Brahma-saŋyutta* (i, 136), *Sakka-pañha* (D. ii, 263), *Cūla-Vedalla* (M. i, 299), *Mahā-Vedalla* (M. i, 292), *Sāmañña-phala* (D. i, 47), *Āḷavaka* (i, 213; Sb. p. 31), *Sūciloma* (i, 207; Sn. p. 47), *Kharaloma-suttâdīni* (i, 207), tesaŋ pucchāvasiko nikkhepo.

Yāni pana tāni uppannaŋ kāraṇaŋ paṭicca kathitāni, seyyathīdaŋ:[2] *Cūlasīhanāda-suttaŋ* (M. i, 63), *Puttamaŋsūpamaŋ* (S. ii, 97),[3] *Aggikkhandhūpamaŋ* (A. iv, 128), *Pheṇapiṇḍūpamaŋ* (iii, 140), *Pāricchattūpaman* (A. iv, 117) ti evamādīni, tesaŋ atth' uppattiko nikkhepo.

Evam etesu catusu nikkhepesu imassa paṭicca-samuppāda-suttassa parajjhāsayo nikkhepo. Parapuggal' ajjhāsaya-vasena h' idaŋ Bhagavatā nikkhittaŋ. Kataresaŋ puggalānaŋ ajjhā--saya vasenā ti? Ugghaṭitaññūnaŋ.

Cattāro hi puggalā:[4] ugghaṭitaññū, vipañcitaññū,[5] neyyo, padaparamo ti. Tattha, yassa puggalassa saha-udāhaṭa-velāya dhammâbhisamayo hoti, ayaŋ vuccati puggalo ugghaṭitaññū. Yassa puggalassa sankhittena bhāsitassa vitthārena

---

1 *Two quotations are included here, but all read as one.*

2 DA, MA. *begin with* Dhammadāyāda-s (M. i, 12); Candūpamaŋ (S. ii, 197).

3 DA, MA. *insert* Dārukkhandhūpamaŋ (S. iv, 179).

4 Pugg. p. 41; Netti 211.

5 *So* Nett.; Pugg. vipaccit-; C, *MSS.* vipacit-.

atthe vibhajiyamāne dhammâbhisamayo hoti, ayaŋ vuccati puggalo vipañcitaññū. Yassa puggalassa uddesato[1] paripucchato yoniso manasikaroto, kalyāṇa-mitte sevato, bhajato, payirupāsato, (evaŋ)[2] anupubbena dhammâbhisamayo hoti, ayaŋ vuccati puggalo neyyo. Yassa puggalassa bahum pi[3] suṇato, bahum pi dhārayato, bahum pi vācayato tāya jātiyā dhammâbhisamayo na hoti, ayaŋ vuccati puggalo padaparamo. Iti imesu catusu puggalesu ugghaṭitaññūnaŋ puggalānaŋ ajjhāsaya-vasena idaŋ suttaŋ nikkhittaŋ.

Taḍā kira pañca-sata janapada-vāsikā bhikkhū sabb' eva ekacarā dvicarā ticarā catucarā pañcacarā sabhāga-vuttino dhutanga-dharā āraddha-viriyā yutta-yogā vipassakā saṇhasukhumaŋ suññataŋ paccayâkāra-desanaŋ patthayamānā parivāretvā, sāyaṇha-samaye Bhagavantaŋ upasankamitvā, vanditvā, ratta-kambala-sāṇiyā parikkhipiyamānā[4] viya patthayamānā[5] parivāretvā nisīdiŋsu. Tesaŋ ajjhāsaya-vasena Bhagavā idaŋ suttaŋ ārabhi.

Yathā hi cheko cittakāro aparikamma-kata-bhittiŋ labhitvā, na ādito va rūpaŋ samuṭṭhāpeti, mahāmattika-lepâdīhi pana bhitti-parikammaŋ tāva katvā, kata-parikammāya bhittiyā rūpaŋ samuṭṭhāpeti, kata-parikammaŋ pana bhittiŋ labhitvā, bhitti-parikamma-byāpāraŋ akatvā, rangajātāni yojetvā, vaṭṭikaŋ vā tūlikaŋ vā ādāya, rūpam eva samuṭṭhāpeti, evam eva Bhagavā akatâbhinivesaŋ ādikammika-kulaputtaŋ labhitvā, nâssa ādito va arahatta-pada-ṭṭhānaŋ saṇha-sukhumaŋ suññataŋ vipassana-lakkhaṇaŋ ācikkhati, sīla-samādhi-kammassa [kata-diṭṭhi-sampadāya pana yojento pubbabhāgapaṭipadaŋ tāva ācikkhati. Yaŋ sandhāya vuttaŋ: 'Tasmā ti ha tvaŋ, bhikkhu, ādim eva visodhehi kusalesu dhammesu. Ko c' ādikusalānaŋ dhammānaŋ? Sīlañ ca suvisuddhaŋ diṭṭhi ca ujukā. Yato kho te, bhikkhu, sīlañ ca suvisuddhaŋ bhavissati diṭṭhi ca ujukā, tato tvaŋ, bhikkhu, sīlaŋ nissāya, sīle patiṭṭhāya cattāro satipaṭṭhāne tividhena bhāveyyāsi.[6] Katame cattāro?

---

[1] *So all, but* C1 uddisato. [2] Pugg.
[3] ACD. bahū pi. [4] C1 -khipamānā.
[5] A, B. paccāsiṇsamānā (*perhaps a better reading*).
[6] *So text. Comy.* kareyyāsi.

Idha tvaŋ, bhikkhu, ajjhattaŋ vā kāye kāyânupassī viharāhi, ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhā-domanassaŋ: bahiddhā vā kāye . . . *pe* . . .: ajjhatta-bahiddhā vā kāye . . . *pe* . . .: ajjhattaŋ vā dhammesu . . . *pe* . . . dhammânupassī viharāhi,[1] ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhā-domanassaŋ. Yato kho tvaŋ, bhikkhu, sīlaŋ nissāya, sīle patiṭṭhāya, cattāro satipaṭṭhāne evaŋ tividhena[2] bhāvessasi, tato tuyhaŋ, bhikkhu, yā ratti vā divaso vā āgamissati vuddhi yeva pāṭikankhā kusalesu dhammesu, no parihānī 'ti (S. v, 143). Evaŋ ādikammika-kulaputtassa sīla-kathāya parikammaŋ kathetvā, arahatta-pada-ṭṭhānaŋ saṇha-sukhumaŋ suññataŋ vipassanā-lakkhaṇaŋ ācikkhati. Parisuddha-sīlaŋ pana āraddha-viriyaŋ yutta-yogaŋ vipassakaŋ labhitvā, nâssa pubbabhāga-paṭipadaŋ ācikkhati, ujukam eva pana arahatta-pada-ṭṭhānaŋ tass'[3] ajjhāsayaŋ saṇha-sukhumaŋ suññataŋ vipassanā-lakkhaṇaŋ ācikkhati.

Ime pañca-sata-bhikkhū pubba-bhāga-paṭipadaŋ parisodhetvā ṭhitā suddhanta-suvaṇṇa-sadisā suparimaṭṭha[4]-maṇikkhandha-sannibhā: eko lokuttara-maggo va nesaŋ anāgato. Iti tass' āgaman' atthāya Satthā tesaŋ ajjhāsayaŋ apekkhamāno[5] idaŋ suttaŋ ārabhi.

Tattha, *paṭicca-samuppādan* ti, paccayâkāraŋ. Paccayâkāro hi aññamaññaŋ paṭicca sahite dhamme uppādeti. Tasmā paṭicca-samuppādo ti vuccati. Ayam ettha sànkhepo: vitthāro pana *Visuddhi-Maggato* (VM. ii, 517) gahetabbo. *Vo*[6] ti, ayaŋ *vo*-saddo paccatta-upayoga-karaṇa-sampadāna-sāmivacana-pada-pūraṇesu dissati. 'Kacci pana vo, Anuruddha, samaggā sammodamānā' ti (M. i, 206; ii, 156) ādīsu hi paccatte dissati. 'Gacchatha, bhikkhave, paṇāmemi, vo' ti (M. i, 457; Ud. 25) ādīsu upayoge. 'Na vo mama santike vatthabban' ti (M. i, 457) ādīsu karaṇe. 'Vanapattha[7]-pariyayaŋ vo, bhikkhave, desissamī' ti (M. i, 104) ādīsu sampadāne. 'Sabbesaŋ vo, Sāriputta, subhāsitan' ti (M. i, 219) ādīsu sāmivacane. 'Ye hi vo ariya parisuddha-kāya-kammantā'

---

[1] C, D. viharati. [2] *Comy. omits.* [3] A. *etc.* tesaŋ.
[4] A. -maḍḍita; C. *etc.* majjita. [5] A, C, D. apekkhiyamāno.
[6] *Cf.* MA. i, 18. [7] C. *etc.* -pantha-.

ti (M. i, 17) ādīsu pada-pūraṇa-matte. Idha pan' āyaŋ sampadāne daṭṭhabbo.

Bhikkhave ti, paṭissavena abhimukhī-bhūtānaŋ puna ālapanaŋ. *Desissāmī* ti, desanā-paṭijānanaŋ. *Taŋ suṇāthā* ti, taŋ paṭicca-samuppādaŋ, taŋ desanaŋ mayā vuccamānaŋ suṇātha. *Sādhukaŋ manasikarothā*[1] ti, ettha pana sādhukaŋ sādhu ti ekattham etaŋ. Ayañ ca *sādhu*-saddo āyācana-sampaṭicchana-sampahaŋsana-sundara-daḷhī-kammâdīsu dissati. 'Sādhu me, bhante, Bhagavā sankhittena dhammaŋ desetū' ti (S. iii, 35) ādīsu hi āyācane dissati. 'Sādhu, bhante ti kho so bhikkhu Bhagavato bhāsitaŋ abhinanditvā anumoditvā' ti (A. iii, 178; S. iii, 35) ādīsu sampaṭicchane. 'Sādhu sādhu, Sāriputtā' ti (S. ii, 49; v, 221) ādīsu sampahaŋsane.

'Sādhu dhammarucī rājā, sādhu paññāṇavā naro,
Sādhu mittānam adubbho pāpass' ākaraṇaŋ sukhan' ti
(JA. v, 222)

ādīsu sundare. 'Tena hi, brāhmaṇa, sādhukaŋ suṇāhī' ti (D. i, 124) ādīsu *sādhuka*-saddo yeva daḷhī-kamme āṇattiyan' ti pi vuccati. Idha panâyaŋ etth' eva daḷhī-kamme āṇattiyā[2] ca attho veditabbo. Sundar' atthe pi vaṭṭati. Daḷhī-karaṇ' atthena hi daḷhaŋ imaŋ dhammaŋ suṇātha, suggahītaŋ gaṇhantā: āṇatti-atthena mama āṇattiyā suṇātha: sundar' atthena sundaraŋ imaŋ bhaddakaŋ dhammaŋ suṇāthā ti etaŋ dīpitaŋ hoti. *Manasikarothā* ti, āvajjatha. Samannāharathā ti attho. Avikkhitta-cittā hutvā nisāmetha, citte karothā ti adhippāyo.

Idān' ettha *taŋ suṇāthā* ti, sotindriya-vikkhepa-vāraṇam[3] etaŋ. *Sādhukaŋ manasikarothā* ti, manasikāre daḷhī-kamma-niyojanena manindriya-vikkhepa-vāraṇaŋ. Purimañ c' ettha byañjana-vipallāsa-gāha-vāraṇaŋ, pacchimaŋ attha-vipallāsa-gāha-vāraṇaŋ. Purimena ca dhamma-savane niyojeti, pacchimena sutānaŋ dhammānaŋ dhāraṇ' ūpaparikkhâdīsu.[4] Purimena ca sa-byañjano ayaŋ dhammo, tasmā savanīyo

---

[1] *Cf.* MA. i, 18; UdA. 38; SnA. i, 176. [2] MA. -añ ca.
[3] *With* MA, SnA. *I read* -vāraṇaŋ *for* nivāraṇaŋ *of* C. *etc.*
[4] C. *etc.* -āsu.

ti dīpeti, pacchimena sâttho, tasmā manasikātabbo ti. Sādhuka-padaŋ vā ubhaya-padehi yojetvā, yasmā ayaŋ dhammo dhamma-gambhīro desanā-gambhīro ca, tasmā suṇātha sādhukaŋ: yasmā attha-gambhīro paṭivedha-gambhīro ca, tasmā sādhukaŋ manasikarothā ti evaŋ yojanā kātabbā.[1]

Bhāsissāmī ti, desessāmi.[2] *Taŋ suṇāthā* ti, ettha paṭiññātaŋ desanaŋ na sankhittato va desessāmi, api ca kho vitthārato pi naŋ bhāsissāmī ti vuttaŋ hoti. Sankhepa-vitthāra-vācakāni hi etāni padāni. Yath' āha Vangīsa-tthero:

'Sankhittena pi deseti, vitthārena pi bhāsati,
Sālikāya' iva nigghoso paṭibhānaŋ udīrayī 'ti[3]
(S. i, 190)

Evaŋ vutte ussāhajātā hutvā *evaŋ bhante ti kho te bhikkhū Bhagavato* paccassosuŋ, Satthu vacanaŋ sampaticchiŋsu, paṭiggahesun ti vuttaŋ hoti. Atha nesaŋ *Bhagavā etad avoca*: etaŋ idāni vattabbaŋ 'katamo ca, bhikkhave, paṭiccasamuppādo' ti ādi sakalaŋ suttaŋ avoca.

Tattha, *katamo ca, bhikkhave, paṭicca-samuppādo* ti, kathetukamyatā pucchā. Pañca-vidha hi *pucchā*:[4] adiṭṭha-jotanā pucchā, diṭṭha-saŋsandanā pucchā, vimati-cchedanā pucchā, anumati-pucchā, kathetu-kamyatā pucchā ti. Tāsaŋ idaŋ nānattaŋ.

Katamā adiṭṭha-jotanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇaŋ aññātaŋ[5] hoti adiṭṭhaŋ atulitaŋ atīritaŋ avibhūtàŋ avibhāvitaŋ.[5] Tassa ñāṇāya[6] dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhāvanāya pañhaŋ pucchati. Ayaŋ adiṭṭha-jotanā pucchā.

Katamā diṭṭha-saŋsandanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇaŋ ñātaŋ hoti diṭṭhaŋ tulitaŋ tīritaŋ vibhūtaŋ vibhāvitaŋ. So[7] aññehi paṇḍitehi saddhiŋ saŋsandan' atthāya pañhaŋ pucchati. Ayaŋ diṭṭha-saŋsandanā pucchā.

Katamā vimati-cchedanā pucchā? Pakatiyā saŋsaya-pakkhanto hoti vimati-pakkhanto dveḷhaka-jāto: evan nu kho, na nu kho, kiŋ nu kho, kathan nu kho ti: so vimati-

---

[1] MA. veditabbā. [2] *Comy.* desissāmi.
[3] A, C, D. udissati. [4] *Cf.* Nidd. ii, 339; DA. i, 68.
[5] Nidd. aññātaŋ . . . avibhāritaŋ (?).
[6] C, D. so saññāṇāya. [7] Nidd. *omits*; DA. taŋ.

cchedan' atthāya pañhaŋ pucchati. Ayaŋ vimati-cchedanā pucchā.[1]

Katamā anumati-pucchā? Bhagavā bhikkhūnaŋ anumatiyā pañhaŋ pucchati: 'Taŋ kiŋ maññatha, bhikkhave? Rūpaŋ niccaŋ vā aniccaŋ vā ti?' 'Aniccaŋ, bhante.' 'Yaŋ pan' aniccaŋ, dukkhaŋ vā taŋ sukhaŋ vā ti?' 'Dukkhaŋ, bhante.' 'Yaŋ pan' aniccaŋ dukkhaŋ viparināma-dhammaŋ, kallan nu taŋ samanupassituŋ: etaŋ mama, eso 'ham asmi, eso me attā ti?' 'No h' etaŋ, bhante' ti (Vin. i, 13). Ayaŋ anumati-pucchā.

Katamā kathetu-kamyatā pucchā? Bhagavā bhikkhūnaŋ kathetu-kamyatāya pañhaŋ pucchati: 'Cattāro 'me, bhikkhave, sati-paṭṭhānā. Katamā cattāro ti?' (A. iii, 12; S. v, bk. iii). Ayaŋ kathetu-kamyatā pucchā ti.

Tattha Buddhānaŋ purimā tisso pucchā n' atthi. Kasmā? Buddhānaŋ hi tīsu addhāsu kañci sankhataŋ vā addhavimuttaŋ vā asankhataŋ adiṭṭhaŋ ajotitaŋ atulitaŋ atīritaŋ avibhūtaŋ avibhāvitaŋ nāma n' atthi. Tena nesaŋ adiṭṭhajotanā pucchā n' atthi. Yaŋ pana Bhagavatā attano ñāṇena paṭividdhaŋ, tassa aññena samanena vā brāhmaṇena vā devena vā Mārena vā Brahmunā vā saddhiŋ saŋsandana-kiccaŋ n'atthi. Ten' assa diṭṭha-saŋsandanā pucchā n' atthi. Yasmā pan' esā akathaŋ-kathī tiṇṇa-vicikiccho sabba-dhammesu vihata-saŋsayo, ten' assa vimati-cchedanā pucchā n' atthi. Itarā pana dve pucchā Bhagavato atthi. Tāsu ayaŋ kathetukamyatā pucchā ti veditabbā.

Idāni tāya pucchāya puṭṭhaŋ paccayâkāraŋ vibhajanto, *avijjā-paccayā, bhikkhave, sankhārā* ti ādim āha. Ettha ca yathā nāma pitaraŋ kathessāmī ti ādi āraddho Tissassa pitā Soṇassa pitā[2] ti paṭhamataraŋ puttam pi katheti, evam eva Bhagavā paccayaŋ kathetuŋ āraddho 'avijjā-paccayā sankhārā' ti ādinā nayena sankhārâdīnaŋ paccaye avijjâdi dhamme kathento paccay' uppannaŋ kathesi. *Āhāra-vaggassa* pana pariyosāne (S. ii, 25) 'paṭicca-samuppādañ ca vo, bhikkhave,

---

[1] Nidd. *gives eleven other sets of three (but does not include our next two).*

[2] C, D. Sumanassa.

desissāmi paṭicca-samuppanne ca dhamme' ti ubhayaŋ ārabhitvā ubhayaŋ kathesi.

Idāni *avijjā-paccayā sankhārā* ti ādīsu pana avijjā ca sā paccayo cā ti, avijjā-paccayo. Tasmā avijjā-paccayā sankhārā sambhavantī ti iminā nayena attho veditabbo, Ayam ettha sankhepo: vitthārena pana sabbâkāra-sampannā anuloma-paṭicca-samuppāda-kathā *Visuddhi-Magge* kathitā, tasmā sā tasmiŋ kathita-vasen' eva gahetabbā. Paṭiloma-kathāyaŋ pana *avijjāya tvevā* ti, avijjāya tu eva. *Asesa-virāga-nirodho* ti, virāga-sankhātena maggena asesa-nirodhā. *Sankhāra-nirodho* ti, sankhārānaŋ anuppāda-nirodho hoti. Evaŋ nirodhānaŋ pana sankhārānaŋ nirodhā viññāṇâdīnañ ca nirodhā nāma-rūpâdīni niruddhāni yeva hontī ti dassetuŋ *sankhāra-nirodhā viññāṇa-nirodho* ti ādīni vatvā, *evam etassa kevalassa dukkha-kkhandhassa nirodho hotī* ti āha.

Tattha *kevalassā* ti, sakalassa suddhassa vā satta-virahitassā ti attho. *Dukkha-kkhandhassā* ti, dukkha-rāsissa. *Nirodho hotī* ti, anuppādo hoti.

Iti Bhagavā anulomato dvādasahi padehi vaṭṭa-kathaŋ kathetvā tam eva vaṭṭaŋ vinivaṭṭetvā paṭilomato dvādasahi padehi vaṭṭaŋ kathento arahattena desanā kūṭaŋ gaṇhi. Desanā-pariyosāne te pañca-satā āraddha-vipassakā ugghaṭitaññū puggalā, suriya-rasmi-samphuṭṭhāni viparipāka-gatāni padumāni viya, saccāni paṭivijjhitvā[1] arahatta-phale patiṭṭhahiŋsu.

Idam avoca Bhagavā ti, idaŋ vaṭṭa-vasena sakalaŋ suttaŋ Bhagavā avoca. *Attamanā te bhikkhū* ti, tuṭṭha-cittā te pañca-satā khīṇâsavā bhikkhū. *Bhagavato bhāsitaŋ abhinandun* ti, karavīka-ruta-mañjunā[2] kaṇṇa-sukhena paṇḍita-jana-hadayānaŋ amatâbhiseka-sadisena brahma-ssarena bhāsato Bhagavato vacanaŋ abhinandiŋsu, anumodiŋsu c' eva sampaṭicchiŋsu cā ti attho. Ten' etaŋ vuccati:

Subhāsitaŋ sulapitaŋ sādhu sādhū ti tādino
Anumodamānā sirasā[3] sampaṭicchiŋsu bhikkhavo ti.
(DA. i, 130)

---

[1] *So* A, C, *but* C, D. pabujjhitvā. [2] *Cf.* DA. i, 129.
[3] *MSS.* anumodanā sirasi.

2.

Dutiye pi vutta-nayena sutta-nikkhepo veditabbo. Ayaŋ pana viseso: paṭhamaŋ ugghaṭitaññu-puggalānaŋ vasena sankhepato dassitaŋ, idaŋ vipacitaññūnaŋ vasena vitthārato ti. Imasmiŋ pana sutte catasso valli-hāraka-puris' ūpamā vattabbā. Tā *Visuddhi-Magge* (VM. 523)[1] vuttā eva. Yathā hi valli-hārako puriso valliyā aggaŋ disvā, tadanusārena mūlaŋ pariyesanto taŋ disvā, valliŋ mūle chetvā,[2] ādāya, kamme upaneyya, evaŋ Bhagavā vitthāra-desanaŋ desento paṭicca-samuppādassa agga-bhūta-jarā-maraṇato patthāya yāva mūla-bhūtaŋ avijjā-padaŋ tāva desanaŋ āharitvā puna vaṭṭa-vivaṭṭaŋ desento niṭṭhapesi.

Tatrâyaŋ jarā-maraṇâdīnaŋ vitthāra-desanāya attha-vinicchayo.[3] Jarā-maraṇa-niddese tāva *yā tesaŋ tesan* ti, ayaŋ sankhepato anekesaŋ sattānaŋ sādhāraṇa-niddeso ti viññātabbo. Yā Devadattassa jarā, yā Somadattassā[4] ti evaŋ hi divasam pi kathentassa n' eva sattā pariyādānaŋ gacchanti. Imehi pana padehi na koci satto apariyādiṇṇo hoti: tasmā vuttaŋ 'ayaŋ sankhepato anekesaŋ sattānaŋ sādhāraṇa-niddeso' ti.

Tamhi tamhī ti, ayaŋ gati-jāti-vasena anekesaŋ satta-nikāyānaŋ sādhāraṇa-niddeso. *Sattanikāye* ti, sādhāraṇa-niddesena niddiṭṭhassa sarūpa-nidassanaŋ. *Jarā jīraṇatā* ti ādīsu pana, *jarā* ti, sabhāva-niddeso. *Khaṇḍiccan* ti ādayo (tayo)[5] kālâtikkame kicca-niddesā. Pacchimā dve pakati-niddesā. Ayaŋ hi *jarā* ti iminā padena sabhāvato pi dīpitā, ten' assā 'yaŋ sabhāva-niddeso. *Jīraṇatā* ti, iminā ākārato, ten' assā 'yaŋ ākāra-niddeso. *Khaṇḍiccan* ti, iminā kālâtikkame danta-nakhānaŋ khaṇḍita-bhāva-karaṇa-kiccato. *Pāliccan* ti, iminā kesa-lomānaŋ palita-bhāva-karaṇa-kiccato. *Valittacatā* ti, iminā maŋsaŋ milāpetvā taca-vali-bhāva-karaṇa-kiccato dīpitā, ten' assā ime *khaṇḍiccan* ti ādayo tayo kālâtikkame kicca-niddesā. Tehi imesaŋ vikārānaŋ dassana-

---

1 VbhA. 131.
2 *This reading agrees with* VM, *but* A. valli-mūlaŋ; C, D. valli-mūle.
3 B. -nicchayo.
4 *Cf.* MA. i, 215; KhpA. 27.
5 *So* C_1; *others omit.*

vasena pākaṭī-bhūtā pākaṭa-jarā dassitā. Yath' eva hi udakassa vā vātassa vā aggino vā, tiṇa-rukkhâdīnaŋ sambhaggavibhaggatāya vā jhāmatāya vā gata-maggo pākaṭo hoti. Na ca so gata-maggo[1] tān' eva udakâdīni. Evam eva jarāya dantâdīsu khaṇḍiccâdi-vasena gata-maggo pākaṭo, cakkhuŋ ummīletvā pi gayhanti: na ca khaṇḍiccâdīn' eva jarā: na hi jarā[2] cakkhu-viññeyyā hoti. *Āyuno saŋhāni indriyānaŋ paripāko* ti, imehi pana padehi kālâtikkame yeva abhibyattāya[3] āyu-kkhaya-cakkhâdi-indriya-paripāka-saññitāya pakatiyā dīpitā. Ten' ass' ime pacchimā dve pakati-niddesā ti veditabbā.

Tattha, yasmā jaraŋ pattassa āyu hāyati, tasmā jarā *āyuno saŋhānī* ti phal' ūpacārena vuttā. Yasmā ca dahara-kāle suppasannāni sukhumam pi attano visayaŋ sukhen' eva gahaṇa-samatthāni cakkhâdīni indriyāni jaraŋ pattassa paripakkāni ālulitāni avisadāni olārikam pi attano visayaŋ gahetuŋ asamatthāni honti, tasmā *indriyānaŋ paripāko* ti phal' ūpacārena vuttā.

Sā pan' āyaŋ evaŋ niddiṭṭhā sabbā pi jarā pākaṭā, paṭicchannā ti duvidhā hoti.[4] Tattha dantâdīsu khaṇḍâdibhāva[5]-dassanato rūpa-dhammesu jarā pākaṭa-jarā nāma. Arūpa-dhammesu pana jarā tādisassa vikārassa adassanato paṭicchanna-jarā nāma. Puna avīci savīcī ti evam pi duvidhā hoti.[4] Tattha maṇi-kanaka-rajata-pavāḷa-canda-suriyâdīnaŋ viya, manda-dasakâdīsu pāṇīnaŋ viya ca, puppha-phalapallavâdīsu ca apāṇīnaŋ viya antarantarā vaṇṇa-visesâdīnaŋ dubbiññeyyattā jarā avīci-jarā nāma. Nirantara-jarā ti attho. Tato aññesu pana yathā vuttesu antarantarā vaṇṇavisesâdīnaŋ suviññeyyattā jarā savīci-jarā nāmā ti veditabbā.

Ito paraŋ *tesaŋ tesan* ti ādi vutta-nayen' eva veditabbaŋ. *Cuti cavanatā* ti ādīsu pana, *cuti* ti cavanaka-vasena vuccati. Eka-catu-pañcakkhandha[6]-sāmañña-vacanam etaŋ. *Cavanatā* ti, bhāva-vacanena lakkhaṇa-nidassanaŋ. *Bhedo* ti, cuti-

---

[1] A. na ca tassa gamana-maggo.
[2] *So* MA, C_1; *others omit* na hi jarā.
[3] A. abyattāya; D. abhibyattatāya.
[4] A, C, D. honti.
[5] A, MA. khaṇḍabhavâdi-.
[6] MA. -dhānaŋ sām-; *cf.* VibhA. 100 *ff.*

kkhandhānaŋ bhang' uppatti-paridīpanaŋ. *Antara-dhānan* ti, ghaṭass' eva bhinnassa bhinnānaŋ cuti-kkhandhānaŋ yena kenaci pariyāyena ṭhānâbhāva-paridīpanaŋ. *Maccu-maraṇan* ti, maccu-sankhātaŋ maraṇaŋ. Tena samuccheda-maraṇâdīni nisedheti. Kālo nāma antako, tassa kiriyā *kāla-kiriyā*. Evaŋ tena loka-sammutiyā maraṇaŋ dīpeti. Idāni paramatthaŋ dīpetuŋ *khandhānaŋ bhedo* ti ādim āha. Paramatthena hi khandhā yeva bhijjanti, na satto nāma koci marati. Khandhesu pana bhijjamānesu satto marati, bhinnesu mato ti vohāro hoti. Ettha catu-vokāra-vasena khandhānaŋ bhedo: eka-vokāra-vasena kaḷebarassa nikkhepo: catu-vokāra-vasena vā[1] khandhānaŋ bhedo, sesa-dvaya-vasena kaḷebarassa nikkhepo veditabbo. Kasmā? Bhava-dvaye pi rūpakāya-sankhātassa kaḷebarassa sambhavato. Atha vā, yasmā Cātummahārājikâdīsu khandhā bhijjant' eva, na kiñci nikkhipanti, tasmā tesaŋ vasena khandhānaŋ bhedo. Manussâdīsu kaḷebarassa nikkhepo. Ettha ca kaḷebarassa nikkhepa-kāraṇato va maraṇaŋ kaḷebarassa nikkhepo ti[2] vuttan ti evam attho daṭṭhabbo. *Iti ayañ ca jarā, idañ ca maraṇaŋ, idaŋ vuccati, bhikkhave* ti, idaŋ ubhayam pi ekato katvā jarā-maraṇan ti kathīyati.

Jāti-niddese,[3] *jāti sañjati* ti ādīsu jāyan' aṭṭhena[4] *jāti*. Sā aparipuṇṇâyatana-vasena vuttā.[5] Sañjāyan' aṭṭhena[4] *sañjāti*. Sā paripuṇṇâyatana-vasena vuttā. Okkaman' aṭṭhena *okkanti*. Sā aṇḍaja-jalābuja-vasena vuttā. Te hi aṇḍa-kosaŋ vatthikosañ ca okkamantā pavisantā viya paṭisandhiŋ gaṇhanti. Abhinibbattan' aṭṭhena *abhinibbatti*. Sā saŋsedaja-opapātikavasena vuttā. Te hi pākaṭā yeva hutvā nibbattanti. Ayaŋ tāva vohāra-desanā. Idāni paramattha-desanā va hoti. Khandhā yeva hi paramatthato pāṭubhavanti, na satto. Tattha ca *khandhānan* ti, eka-vokāra-bhave pañcannam pi gahaṇaŋ veditabbaŋ. *Pātubhāvo* ti, uppatti. *Āyatanānan* ti, ettha tatra tatra uppajjamānâyatana-vasena sangaho veditabbo. *Paṭilābho* ti, santatiyaŋ pātubhāvo yeva. Pātu-

---

[1] A, C, D. ca.
[2] *So* MA, *but* C, D. nikkhepato vuttaŋ; A, C_1 nikkhepo vuttaŋ.
[3] MA. -vāre.
[4] A, C, D. janan'.
[5] C, D. yuttā *throughout*.

bhavantān' eva hi tāni paṭiladdhāni nāma honti. *Ayaŋ vuccati, bhikkhave, jāti* ti, iminā padena vohārato paramatthato ca desitāya jātiyā nigamanaŋ karoti.

Bhava-niddese: *kāma-bhavo* ti, kāma-bhavo ca uppatti-bhavo ca. Tattha kamma-bhavo nāma kāma-bhav' ūpagaŋ kammam eva. Taŋ hi tattha uppatti-bhavassa kāraṇattā 'sukho Buddhānaŋ uppādo' (Dhp. 194), 'dukkho pāpassa accayo' (Dhp. 117) ti ādīni viya phala-vohārena bhavo ti vuttaŋ. Uppatti-bhavo nāma tena kammena nibbattaŋ upādiṇṇakkhandha-pañcakaŋ. Taŋ hi tattha (bhave)[1] bhavatī ti katvā bhavo ti vuttaŋ. Evaŋ[1] sabbatthā pi idaŋ kammañ ca uppatti ca ubhayam p' etam idha kāma-bhavo ti vuttaŋ. Esa nayo rūpârūpa-bhavesū ti.

Upādāna-niddese: *kām' upādānan* ti ādīsu vatthu-kāmaŋ upādiyati[2] etena, sayaŋ vā taŋ upādiyatī ti *kām' upādānaŋ*. Kāmo ca so upādānañ cā ti vā, kām' upādānaŋ. *Upādānan* ti, daḷha-gahaṇaŋ vuccati. Daḷhatto hi ettha *upa*-saddo *up'* āyāsa-upakkuṭṭhâdīsu[3] viya.[4] Pañca kāma-guṇikass' etaŋ[5] rāgassa adhivacanaŋ. Ayam ettha sankhepo. Vitthārato pan' etaŋ, 'tattha katamaŋ kām' upādānaŋ? Yo kāmesu kāma-cchando' ti (Dhs. 212) vutta-nayen' eva veditabbaŋ. Tatha diṭṭhi ca sā upādānañ cā ti, *diṭṭh' upādānaŋ*. Atha vā diṭṭhiŋ[6] upādiyati, upādiyanti vā etena diṭṭhin ti, diṭṭh' upādānaŋ.[7] Upādiyati hi purima-diṭṭhiŋ[8] uttara-diṭṭhi,[8] upādiyanti ca tāya diṭṭhiŋ.[8] Yath' āha: 'Sassato attā ca loko ca, idam eva saccaŋ, mogham aññan' ti (M. ii, 233) ādi. Sīlabbat' upādāna-attavād' upādāna-vajjassa[9] sabba-diṭṭhigatass' etaŋ[10] adhivacanaŋ. Ayam ettha sankhepo. Vitthārato pan' etaŋ, 'Tattha katamaŋ diṭṭh' upādānaŋ? N' atthi dinnan' ti (Vibh. 375; Dhs. 212) vutta-nayen' eva veditabbaŋ. Tathā sīlabbatam upādiyanti etena, sayaŋ vā taŋ upādiyati,[11]

---

[1] MA. *inserts.*
[2] *All* upādiyanti (*for construction see following paras.*).
[3] A, C, D. upakaṭṭh-.
[4] VibhA. 181.
[5] A, C, D. -guṇika-rāgass'.
[6] C, D. diṭṭhi.
[7] VibhA. 181.
[8] C, D. diṭṭhi, diṭṭhiŋ, diṭṭhiyā.
[9] C, D. -upādānañ c' assa.
[10] C, D. -gatass' eva adhi-.
[11] C, D. *add* ti.

sīlabbatañ ca taŋ upādānañ cā ti va, *sīlabbat'* upādānaŋ. Go-sīla-go-vatâdīni hi evaŋ suddhī ti abhinivesato sayam eva upādānāni. Ayam ettha sankhepo. Vitthārato pan' etaŋ, 'Tattha katamaŋ sīlabbat' upādānaŋ? Ito bahiddhā samaṇa-brāhmaṇānaŋ sīlena suddhī' ti (Vibh. 375; Dhs. 212) vutta-nayen' eva veditabbaŋ. Tathā[1] vadanti etenā ti, *vādo*: upādiyanti etenā ti, *upādānaŋ*. Kiŋ vadanti upādiyanti vā? Attānaŋ. Attano vād' upādānaŋ, *atta-vād' upādānaŋ*. Atta-vāda-mattam eva vā attā ti upādiyati[2] etenā ti, *atta-vād' upādānaŋ*.[3] Vīsati-vatthu-kāya sakkāya-diṭṭhiyā etaŋ adhi-vacanaŋ. Ayam ettha sankhepo. Vitthārato pan' etaŋ, 'Tattha katamaŋ atta-vād' upādānaŋ? Idha assutavā puthujjano Ariyānaŋ adassāvī' ti (Vibh. 375; Dhs. 212) vutta-nayen' eva veditabbaŋ.

Taṇhā-niddese: *rūpa-taṇhā* . . . pe . . . *dhamma-taṇhā* ti, etaŋ cakkhu-dvārâdīsu javana-vīthiyā pavattāya taṇhāya, seṭṭhi-putto brāhmaṇa-putto ti evam adīsu pitito nāmaŋ viya piti-sadisârammaṇato nāmaŋ. Ettha ca rūpârammaṇā taṇhā rūpe taṇhā ti, *rūpa-taṇhā*. Sā kāma-rāga-bhāvena rūpaŋ assādentī pavattamānā kāma-taṇhā: sassata-diṭṭhi-sahagata-rāga-bhāvena rūpaŋ niccaŋ dhuvaŋ sassatan ti evaŋ assā-dentī pavattamānā bhava-taṇhā: uccheda-diṭṭhi-sahagata-rāga-bhāvena rūpaŋ ucchijjati vinassati, pecca na bhavatī ti evaŋ assādentī pavattamānā vibhava-taṇhā ti evaŋ rūpa-taṇhā tividhā hoti. Yathā ca rūpa-taṇhā tathā sadda-taṇhâdayo pī ti etāni aṭṭhārasa taṇhānaŋ[4] vicaritāni honti. Tāni ajjhatta-rūpâdīsu aṭṭhārasa, bahiddha-rūpâdīsu aṭṭhārasā ti chattiŋsa. Iti atītāni chattiŋsa, anāgatāni chattiŋsa, pac-cuppannāni chattiŋsā ti aṭṭha-sataŋ taṇhānaŋ vicaritāni honti. 'Ajjhattikass' upādāya[5] asmī ti sati, itth' asmī ti hotī' ti (Vibh. 392) vā evam ādīni ajjhattika-rūpâdi-nissitāni aṭṭhā-rasa: 'Bāhirass' upādāya iminā asmī ti sati, iminā itth' asmī ti hotī' ti (Vibh, 396) evamādīni bāhira-rūpâdi-nissitāni

---

[1] C, *MSS. etc.* idāni. [2] C, D. -anti.
[3] VibhA. 181. [4] SA. *eds. MSS.* taṇhā (*as below*).
[5] *As the editors of* MA. *remark* (p. 219 *n.*): '*acc. to this quotation and* Sammohavinodanī (VibhA. 513) *the text of* Vibh. *should be as follows:* Ajjhattikass' upādāya? Asmī ti sati, itth' asmī ti hoti *and so forth.*

aṭṭhārasā ti chattiṃsa. Iti atītāni chattiṃsa, anāgatāni chattiṃsa, paccuppannāni chattiṃsā ti evam pi aṭṭha-sata-taṇhā-vicaritāni honti. Puna sangahe kayiramāne rūpâdīsu ārammaṇesu chal eva taṇhā-kāyā, tisso yeva kāma-taṇhâdayo hontī ti. Evaṃ

Niddes' atthena niddesa-vitthārā vitthārassa.ca[1]
Puna sangahato taṇhā viññātabbā vibhāvinā ti.

Vedanā niddese: *vedanā-kāyā* ti, vedanā-samūhā. *Cakkhu-samphassajā vedanā* . . . pe . . . *mano-samphassajā vedanā* ti etaṃ, 'cakkhu-samphassajā vedanā atthi kusalā, atthi akusalā, atthi abyākatā' ti evaṃ *Vibhange* (p. 26) āgatattā cakkhu-dvārâdīsu pavattānaṃ kusalâkusalâbyākata-vedanānaṃ, Sāri-putto, Mantāṇi-putto ti evam ādīsu mātito nāmaṃ viya māti-sadisa-vatthuto[2] nāmaṃ. Vacan' attho pan' ettha, cakkhu-samphassa-hetu-jātā vedanā ti cakkhu-samphassajā vedanā. Esa nayo sabbattha. Ayaṃ tāv' ettha sabba-sangāhikā kathā: vipāka-vasena pana cakkhu-dvāre dve cakkhu-viññāṇā-ni, dve mano-dhātuyo, tisso mano-viññāṇa-dhātuyo ti etāhi sampayutta-vasena vedanā veditabbā. Esa nayo sota-dvā-râdīsu. Mano-dvāre mano-viññāṇa-dhātu-sampayuttā va.[3]

Phassa-niddese: *cakkhu-samphasso* ti, cakkhumhi samphasso. Esa nayo sabbattha. *Cakkhu-samphasso* . . . pe . . . *kāya-samphasso* ti, ettāvatā ca kusalâkusala-vipākā pañca-vatthukā dasa phassā vuttā honti. *Mano-samphasso* ti, iminā sesa-dvā-vīsati-lokiya-vipāka-sampayutta-phassā.

Saḷāyatana-niddese: *cakkhâyatanan* ti ādīsu yaṃ vattabbaṃ taṃ *Visuddhi-Magge Khandha-niddese* (VM. ii, 444) c' eva *Āyatana-niddese* (ii, 481) ca vutta-nayam eva.

Nāma-rūpa-niddese: namana-lakkhaṇaṃ *nāmaṃ*, ruppana-lakkhaṇaṃ *rūpaṃ*.[4] Vibhajane[5] pan' assa *vedanā* ti vedanā-kkhandho. *Saññā* ti, saññā-kkhandho. *Cetanā, phasso, manasikāro* ti sankhāra-kkhandho veditabbo. Kāmañ ca aññe pi sankhāra-kkhandha-sangahītā dhammā santi, ime pana tayo sabba-dubbalesu pi cittesu santi. Tasmā etesaṃ

---

[1] C, D. evaṃ niddesa-vitthāra vithārassa ca sambhavī.
[2] C, D. sadisato vatthuto; C_1 -vatthuno.
[3] *All* sampayuttatā ca. [4] VM. ii, 588.
[5] MA. vitthāra-vāre.

yeva vasen' ettha sankhāra-kkhandho dassito. *Cattāro ca mahābhūtā*[1] ti, ettha *cattāro* ti gaṇana-paricchedo. *Mahābhūtā* ti, paṭhavī-āpa-teja-vāyānam etaŋ adhivacanaŋ. Yena pana kāraṇena tāni mahābhūtānī ti vuccanti, yo c' ettha añño vinicchaya-nayo, so sabbo *Visuddhi-Magge Rūpa-kkhandha-niddese* (VM. ii, 443) vutto. *Catunnañ ca mahābhūtānaŋ upādāyā* ti, ettha pana *catunnan* ti upayog' atthe sāmivacanaŋ. Cattāri mahābhūtānī ti vuttaŋ hoti. *Upādāyā* ti, upādiyitvā. Gahetvā ti attho. Nissāyā ti pi eke. Vattamānan ti ayañ c' ettha pāṭha-seso. Samūh' atthe vā etaŋ sāmivacanaŋ. Catunnaŋ samūhaŋ upādāya vattamāna-rūpan ti ettha attho veditabbo. Evaŋ sabbatthâpi yāni ca cattāri paṭhavī-ādīni mahābhūtāni, yañ ca catunnaŋ mahābhūtānaŋ upādāya vattamānaŋ cakkhâyatanâdibhedena *Abhidhamme* pāliyaŋ eva vuttaŋ tevīsati-vidhaŋ rūpaŋ, taŋ sabbam pi rūpan ti veditabbaŋ.

Viññāṇa-niddese: *cakkhu-viññāṇan* ti, cakkhumhi viññāṇaŋ-cakkhuto vā jātaŋ viññāṇan ti cakkhu-viññāṇaŋ. Evaŋ sota, ghāna-jivhā-kāya-viññāṇāni. Itaraŋ pana mano yeva viññāṇan ti *mano-viññāṇaŋ*. Dvipañca-viññāṇa-vajjita-tebhūmaka-vipāka-cittass' etaŋ adhivacanaŋ.

Sankhāra-niddese: abhisankharaṇa-lakkhaṇo *sankhāro*. Vibhajane pan' assa *kāya-sankhāro* ti kāyato pavatta-sankhāro. Kāya-dvāre copana-vasena pavattānaŋ kāmâvacara-kusalato aṭṭhannaŋ, akusalato dvādasannan ti vīsatiyā kāya-sañcetanānam etaŋ adhivacanaŋ. *Vacī-sankhāro* ti, vacī-dvāre vacana-bheda-vasena pavattānaŋ vīsatiyā eva vacī-sañcetanānam eva adhivacanaŋ. *Citta-sankharo* ti, cittato pavatta-sankhāro. Kāya-vacī-dvāra-copanaŋ akatvā raho (nisīditvā) cintentassa pavattānaŋ lokiya-kusalâkusala-vasena ekūnatiŋsa-mano-sañcetanānam etaŋ adhivacanaŋ.[2]

Avijjā-niddese:[3] *dukkhe aññāṇan* ti, dukkha-sacce aññāṇaŋ. Mohass' etaŋ adhivacanaŋ. Esa nayo *samudaye aññāṇan* ti ādīsu. Tattha catūhi kāraṇehi dukkhe aññāṇaŋ veditabbaŋ: antogadhato, vatthuto, ārammaṇato paṭicchādanato ca.

---

[1] *So text;* MA, VM. *etc.* cattāri . . . bhūtāni.
[2] *Cf.* DhsA. 89 *ff.*
[3] *Cf.* VM. ii, 530.

Tathā hi taŋ dukkha-sacca-pariyāpannattā dukkhe antogadhaŋ. Dukkha-saccañ c' assa nissaya-paccaya-bhāvena vatthu: ārammaṇa-paccaya bhāvena ārammaṇaŋ. Dukkha-saccaŋ etaŋ paṭicchādeti, tassa yāthāva[1]-lakkhaṇa-paṭivedha-nivāraṇena, ñāṇa-ppavattiyā c' ettha appadānena. Samudaye aññāṇaŋ tīhi kāraṇehi veditabbaŋ: vatthuto, ārammaṇato, paṭicchādanato ca. Nirodhe paṭipadāya ca aññāṇaŋ eken' eva kāraṇena veditabbaŋ paṭicchādanato.[2] Nirodha-paṭipadānaŋ hi paṭicchādakam[3] eva aññāṇaŋ, tesaŋ yāthāva-lakkhaṇa-paṭivedha-nivāraṇena, tesu ca ñāṇa-ppavattiyā appadānena. Na pana taŋ tattha antogadhaŋ, tasmiŋ sacca-dvaye apariyāpannattā. Na tassa[4] taŋ sacca-dvayaŋ vatthu, asahajātattā. N' ārammaṇaŋ, tad ārabbha[5] appavattanato. Pacchimaŋ hi sacca-dvayan[6] gambhīrattā duddasaŋ.[7] Na tattha andha-bhūtaŋ aññāṇaŋ pavattati. Purimaŋ pana paccanīk' aṭṭhena[8] sabhāva-lakkhaṇassa duddasattā gambhīraŋ, tattha vipallāsa-gāha-vasena pavattati. Api ca *dukkhe* ti ettāvatā saṅgahato, vatthuto, ārammaṇato, kiccato ca avijjā dīpitā: *dukkha-samudaye* ti ettāvatā vatthuto, ārammaṇato kiccato ca: *dukkha-nirodhe*, *dukkha-nirodha-gāminiyā paṭipadāyā* ti ettāvatā kiccato. Avisesato pana aññāṇan ti etena sabhāvato niddiṭṭhā ti ñātabbā.

Iti kho, bhikkhave ti, evaŋ kho bhikkhave. *Nirodho hotī* ti, anuppādo hoti. Api c' ettha sabbeh' eva tehi nirodha-padehi nibbānaŋ desitaŋ. Nibbānaŋ hi āgamma te te dhammā nirujjhanti. Tasmā taŋ tesaŋ tesaŋ nirodho ti vuccati.

Iti Bhagavā imasmiŋ sutte dvādasahi padehi vaṭṭa-vivaṭṭaŋ desento[9] arahatta-nikūṭen' eva desanaŋ niṭṭhapesi. Desanā-pariyosāne vutta-nayen' eva pañca-sata bhikkhū arahatte patiṭṭhahiŋsū ti.

---

[1] *Cf. J.P.T.S.*, 1889, p. 208.
[2] MA. *omits this sentence.*
[3] C, D. -chādanam. [4] C, D. tattha.
[5] C, D. ārambhādi-.
[6] C, D. *substitute* nirodha-paṭipadānaŋ.
[7] *Cf.* VibhA. 117.
[8] C, D. vacanīy' aṭṭhena; C_1 vacanīyattena (*fact of replying to*).
[9] A. dassento.

3.

Tatiye: *micchā-paṭipadan* ti, ayaŋ tāva aniyyānika-paṭipadā. Nanu ca avijjā-paccayā puññâbhisankhāro pi atthi[1] āneñjâbhisankhāro pi? So kathaŋ micchā-paṭipadā hotī ti? Vaṭṭa-sīsattā. Yaŋ hi kiñci bhavattaya-sankhātaŋ vaṭṭaŋ patthetvā pavattitaŋ antamaso pañcâbhiññā aṭṭha vā pana samāpattiyo sabbaŋ taŋ vaṭṭa-pakkhiyaŋ vaṭṭa-sīsan ti. Vaṭṭa-sīsattā micchā-paṭipadā va hoti. Yaŋ pana kiñci vivaṭṭaŋ nibbānaŋ patthetvā pavattitaŋ antamaso uḷunkayāgu-matta-dānam pi paṇṇa-muṭṭhi-matta-dānam pi sabbaŋ taŋ vivaṭṭa-pakkhikattā sammā-paṭipadā va hoti. Na arahattaŋ appatvā pariyosānaŋ gacchati. Iti anuloma-vasena micchā-paṭipadā, paṭiloma-vasena sammā-paṭipadā desitā ti veditabbā. Nanu c' ettha paṭipadā pucchitvā nibbānaŋ bhajitaŋ niyyātane pi paṭipadā va niyyātitā, na ca nibbānassa paṭipadā ti nāmaŋ savipassanānaŋ pana catunnaŋ maggānam etaŋ nāmaŋ? Tasmā pucchā-niyyātanehi pada-bhājanaŋ na sametī ti, no na sameti? Kasmā? Phalena paṭipadāya dassitattā. Phalena h' ettha paṭipadā dassitā:—*Avijjāya tveva asesa-virāga-nirodha sankhāra-nirodho* ti. Evaŋ nirodha-sankhātaŋ nibbānaŋ yassa paṭipadāya phalaŋ, *Ayaŋ vuccati, bhikkhave, sammā-paṭipadā* ti, ayam ettha attho. Imasmiñ ca atthe asesa-virāga-nirodhā ti: Ettha virāgo nirodhass' eva vevacanaŋ. Asesa-virāgā asesa-nirodhā ti, ayaŋ h' ettha adhippāyo: yena vā virāgā sankhātena maggena asesa-nirodho hoti, taŋ dassetuŋ etaŋ pada-bhājanaŋ vuttaŋ. Evaŋ hi sati sânubhāvā paṭipadā vibhattā hoti. Iti imasmim pi sutte vaṭṭam eva kathitan ti.

4.

Catutthe: *Vipassissā*[2] ti, tassa kira Bodhisattassa, yathā lokiya-manussānaŋ kiñci-d-eva passantānaŋ paritta-kammâbhinibbattass' eva kammaja-pasādassa dubbalattā akkhīni

[1] A. *adds* apuññâbhis-.

[2] *Cf.* D. i, 20: Jātassa . . . Vipassissa kumārassa kamma-vipākajaŋ dibbaŋ cakkhuŋ pātur ahosi, yena sudaŋ sammantā yojanaŋ passati divā c' eva rattiñ ca.

vipphandanti, na evaŋ vipphandiŋsu. Balava-kamma-nibbattassa pana kammaja-pasādassa balavattā avipphandantehi animisehi eva akkhīhi passi: seyyathâpi devā Tāvatiŋsā. Tena vuttaŋ, 'Animisanto kumāro pekkhatī ti kho, bhikkhave, Vipassissa kumārassa "Vipassī,[1] Vipassī" tveva samaññā udapādī' ti (D. i, 20). Ayaŋ h' ettha adhippāyo: 'anantarā sujjhan' ti andha-kāra-virahena[2] visuddhaŋ passati, 'vivaṭehi va akkhīhi passatī' ti, Vipassī. Ettha ca kiñcâpi pacchimabhavikānaŋ sabba-Bodhisattānaŋ balava-kamma-nibbattassa kammaja-pasādassa balavattā akkhīni na vipphandanti, so pana Bodhisatto eten' eva nāmaŋ labhi. Api ca: viceyya passatī ti, Vipassī. Vicinitvā passatī ti attho.

Ekadivasaŋ[3] kira vinicchaya-ṭṭhāne nisīditvā aṭṭe[4] anusāsantassa rañño alankata-paṭiyattaŋ mahāpurisaŋ āharitvā anke ṭhapayiŋsu. Tassa taŋ anke katvā upalālayamānass' eva[5] amaccā sāmikaŋ assāmikaŋ akaŋsu. Bodhisatto anattamanasaddaŋ nicchāresi.[6] Rājā, 'kim etaŋ upadhārethā?' ti āha. Upadhārayamānā aññaŋ adisvā aṭṭassa dubbinicchitattā evaŋ kataŋ bhavissatī ti puna sāmikam eva sāmikaŋ katvā, 'ñatvā nu kho kumāro evaŋ karotī?' ti vīmaŋsantā puna sāmikaŋ assāmikaŋ akaŋsu. Puna Bodhisatto tath' eva saddaŋ nicchāresi. Atha rājā jānāti 'mahāpuriso!' ti. Tato paṭṭhāya appamatto ahosi. Tena vuttaŋ 'viceyya viceyya kumāro aṭṭe panāyati[7] ñāyenā ti kho, bhikkhave, Vipassissa kumārassa bhiyyoso-mattāya "Vipassī Vipassī" tveva samaññā udapādī' ti (D. ii, 21).

Bhagavato ti, bhāgya-sampannassa.[8] *Arahato*[9] ti, rāgâdiarīnaŋ hatattā, saŋsāra-cakkassa vā arānaŋ hatattā, paccayānaŋ vā arahattā arahā ti, evan guṇato uppanna-nāmadheyyassa. *Sammāsambuddhassā* ti, sammā nayena hetunā

---

[1] C, D. *omit* Vip. kum. Vip.

[2] *So* A, G; C. ant. sajjanti kandhakāra-virakena (*v.l.* sujjhanti andh.); C_1 ant. nimesajanitandhakāra-virahena visuddhaŋ passati vivaṭehi vā akk.; D. sajjantikandhāra-.

[3] *Cf.* JA. iv, 150.

[4] C_1 atthe.

[5] C, D. *etc.* palalaya-.

[6] C, D. akāsi.

[7] C, D. passati *and omit* ñāyenā ti.

[8] *For refs. cf.* UdA. 23 *n.*; 267.

[9] UdA. 84 *n.*

sāmaŋ paccatta-purisâkārena cattāri saccāni Buddhassa.[1] *Pubbe va sambodhā* ti, sambodho vuccati catusu maggesu ñāṇaŋ. Tato pubbe va. *Bodhisattass' eva sato* ti.[2] Ettha bodhī ti ñāṇaŋ. Bodhiyā satto[3] Bodhisatto. Ñāṇavā paññavā paṇḍito ti attho. Purima-Buddhānaŋ hi pāda-mūle abhinīhārato paṭṭhāya paṇḍito va so satto, na andha-bālo ti, Bodhisatto. Yathā vā udakato uggantvā ṭhitaŋ paripāka-gataŋ padumaŋ suriya-rasmi-samphassena avassaŋ bujjhissatī ti bujjhanaka-paduman ti vuccati, evaŋ Buddhānaŋ santike byākaraṇassa laddhattā avassaŋ anantarāyena[4] pāramiyo pūretvā bujjhissatī ti bujjhanaka-satto ti pi, Bodhisatto. Yā c' esā catumagga-ñāṇa-sankhātā bodhi, taŋ patthayamāno[5] pavattatī ti, bodhiyaŋ satto āsatto ti pi, Bodhisatto. Evaŋ guṇato uppanna-nāma-vasena Bodhisattass' eva sato.

Kicchan ti, dukkhaŋ. *Āpanno* ti, anuppatto. Idaŋ vuttaŋ hoti: yato[6] ayaŋ satta-loko dukkhaŋ anuppatto ti, *cavati ca uppajjati*[7] *cā* ti, idaŋ aparâparaŋ cuti-paṭisandhi-vasena vuttaŋ. *Nissaraṇan* ti, nibbānaŋ. Taŋ hi jarā-maraṇa-dukkhato nissaṭattā tassa nissaraṇan ti vuccati. *Kuḍassu*[8] *nāmā* ti (katarasmin nu kāle). *Yoniso-manasikārā* ti, upāya-manasikārena patha[9]-manasikārena. *Ahu paññāya abhisamayo* ti, paññāya sati[10] jarā-maraṇa-kāraṇena abhisamayo samavāyo samāyogo ahosi. *Jāti-paccayā jarā-maraṇan* ti, idaŋ tena[11] diṭṭhan ti attho.

Atha vā: *yoniso manasikārā ahu paññāyā* ti, yoniso-manasikārena ca paññāya ca abhisamayo ahu. *Jātiyā kho sati jarā-maraṇan* ti, evaŋ jarā-maraṇassa paṭivedho ahosī ti attho. Eso nayo sabbattha.

Iti h' idan[12] ti, evam idaŋ. *Samudayo* ti, ekādasasu

---

[1] *Cf.* VM. i, 201.

[2] *Cf.* MA. 1, 113.

[3] B. Bodhimāsatte.

[4] A. avasso so antara-; C, D. avassaŋ no antara-.

[5] A. pavattayamāno.

[6] C, D. aho!

[7] *So all. Text* upapajj-.

[8] *So text* ('*surely*'). *Cf.* Nett. 87. *Comy. takes it as* kudāssu (*interrog.*) *as if it were* kadāssu (*a v.l. at* SA. *on* S. i, 63, *q.v.*).

[9] A, G. paṭhama-.

[10] A, G. santi; B. sandhi; *some MSS.* passaddhi.

[11] C, D. te.

[12] C, D. itiyidaŋ.

ṭhānesu sankhārâdīnaŋ samudayaŋ sampiṇḍetvā niddisati. *Pubbe ananussutesū* ti, avijjā-paccayā sankhārānaŋ samudayo hotī ti. Evaŋ ito pubbe ananussutesu dhammesu: catusu vā ariya-sacca-dhammesu. *Cakkhun* ti ādīni ñāṇa-vevacanān' eva. Ñāṇam eva h' ettha dassan' atthena *cakkhu*: ñāt'[1] atthena *ñāṇaŋ*: pajānan' atthena *paññā*: paṭivedhan' atthena *āloko* ti vuttaŋ. Taŋ pan' etaŋ catusu saccesu lokiya-lokuttara-nissakaŋ niddiṭṭhan ti veditabbaŋ. Nirodha-vāre pi iminā va nayena attho veditabbo.

5–10.

Pañcamâdīsu: *Sikhissā* ti ādīnaŋ padānaŋ: Sikhissa pi, bhikkhave ti na evaŋ yojetvā attho veditabbo. Kasmā? Ekâsane adesitattā. Nānā-ṭhānesu hi etāni desitāni. Attha pana sabbattha sadiso yeva. Sabba-Bodhisattānaŋ hi bodhi-pallanke nisinnānaŋ na añño samaṇo vā brāhmaṇo vā devo vā Māro vā Brahmā vā ācikkhati: Atīte Bodhisattā paccayâkāraŋ sammasitvā Buddhā jātā ti. Yathā pana paṭhama-kappika-kāle deve vuṭṭhe udakassa gata-maggen' eva aparâparaŋ vuṭṭhi-udakaŋ gacchati, evaŋ tehi tehi purima-Buddhehi gata-maggen' eva pacchimā gacchanti, sabba-Bodhisattā hi[2] ānāpāṇa-catuttha-jjhānato vuṭṭhāya paccayâkāre ñāṇaŋ otāretvā taŋ anuloma-paṭilomaŋ sammasitvā Buddhā hontī ti paṭipātiyā sattasu suttesu Buddha-vipassanā nāma kathitā ti.

Buddha-vaggo: paṭhamo.

II. ĀHĀRA-VAGGA-VAṆṆANĀ.

1.

Āhāra-vaggassa paṭhame: Āhārā ti, paccayā. Paccayā hi āharanti attano phalaŋ, tasmā āhārā ti vuccanti. *Bhūtānaŋ vā sattānan*[3] ti ādīsu: bhūtā ti, jātā, nibbattā. *Sambhav' esino* ti, ye sambhavaŋ, jātiŋ, nipphattiŋ[4] esanti, gavesanti. Tattha, catusu yonisu aṇḍaja-jalābujā sattā yāva aṇḍa-kosaŋ vatthi-

---

[1] A, C. ñāṇ-. [2] C, D. pi. [3] *Cf.* MA. i, 207.
[4] C, D. nibbatti; *MSS.* jāti-nibbattiŋ.

kosañ ca na bhindanti, tāva sambhav' esino nāma, aṇḍakosaŋ vatthi-kosañ ca bhinditvā, bahi nikkhantā bhūtā nāma. Saŋsedajā opapātikā ca paṭhama-citta-kkhaṇe sambhav' esino nāma: dutiya-citta-kkhaṇato-ppabhuti bhūtā nāma. Yena vā iriyāpathena jāyanti, yāva tato aññaŋ na pāpuṇanti, tāva sambhav' esino nāma, tato paraŋ bhūtā nāma. Atha vā *bhūtā* ti, jātā, abhinibbattā. Ye bhūtā yeva, na puna bhavissantī ti sankhaŋ gacchanti, tesaŋ khīṇâsavānam etaŋ adhivacanaŋ. Sambhavam esantī ti, *sambhav' esino*. Appahīna-bhava-saŋyojanattā āyatim pi sambhavaŋ esantānaŋ sekha-puthujjanānam etaŋ adhivacanaŋ. Evaŋ sabbatthâpi imehi dvīhi padehi sabba-satte pariyādiyati. *Vā*-saddo c' ettha sampiṇḍan' attho, tasmā bhūtānañ ca sambhav' esīnañ cā ti ayam attho veditabbo. *Ṭhitiyā* ti, ṭhit' atthaŋ. *Anuggahāyā* ti, anuggah' atthaŋ.[1] Vacana-bhedo yeva c' esa. Attho pana dvinnam pi padānaŋ eko yeva. Atha vā *ṭhitiyā* ti, tassa tassa sattassa uppanna-dhammānaŋ anuppabandhavasena avicchedāya. *Anuggahāyā* ti, anuppannānaŋ uppādāya. Ubho pi c' etāni bhūtānaŋ vā ṭhitiyā c' eva anuggahāya ca, sambhav' esīnaŋ vā ṭhitiyā c' eva anuggahāya cā ti evaŋ ubhayattha daṭṭhabbānī ti.

Kabaḷinkāro āhāro[2] ti, kabaḷaŋ katvā ajjhoharitabbako āhāro. Odana-kummāsâdi-vatthukāya ojāy' etaŋ adhivacanaŋ. *Oḷāriko vā sukhumo vā* ti, vatthu-oḷārikatāya olāriko, vatthu-sukhumatāya sukhumo. Sabhāvena pana sukhumarūpa-pariyāpannattā kabaḷinkāro āhāro sukhumo va hoti. Sā pi c' assa vatthuno[3] olārikatā sukhumatā ca upādāy' upādāya veditabbā. Kumbhīlānaŋ hi āhāraŋ upādāya morānaŋ āhāro sukhumo. Kumbhīlā kira pāsāṇe gilanti. Te ca nesaŋ kucchi-ppattā vilīyanti. Morā sappa-vicchikâdi-pāṇe khādanti. Morānaŋ pana āhāraŋ upādāya taracchānaŋ āhāro sukhumo. Te kira tivassa-chaḍḍitāni visāṇāni c' eva aṭṭhīni ca khādanti. Tāni ca nesaŋ kheḷena temita-mattān' eva kanda-mūlaŋ viya mudukāni honti. Taracchānaŋ āhāraŋ[4]

---

[1] MA. *adds* upakār' atthaŋ. [2] Asl. 330.
[3] A. sā pi ubhayavatthuto; C. *etc.* sā pi c' assâyaŋ vatthuno.
[4] *All* āhāro.

upādāya hatthīnaŋ āhāro sukhumo. Te hi nānā-rukkha-sākhâdayo khādanti. Hatthīnaŋ āhārato gavaya-gokaṇṇa-migâdīnaŋ āhāro sukhumo. Te kira nissārāṇi nānā-rukkha-paṇṇâdīni khādanti. Tesam pi āhārato goṇānaŋ[1] āhāro sukhumo. Te alla-sukkha-tiṇāni khādanti. Tesam pi āhārato sasānaŋ āhāro sukhumo. Sasānaŋ āhārato sakuṇānaŋ āhāro sukhumo. Sakuṇānaŋ āhārato paccanta-vāsīnaŋ āhāro sukhumo. Paccanta-vāsīnaŋ āhārato gāma-bhojakānaŋ sukhumo. Gāma-bhojakānaŋ āhārato rāja-mahāmattānaŋ āhāro sukhumo. Tesam pi āhārato Cakka-vattino āhāro sukhumo. Cakka-vattino āhārato bhumma-devānaŋ āhāro sukhumo. Bhumma-devānaŋ āhārato Cātummahārājikānaŋ. Evaŋ yāva[2] Paranimmita-Vasavattīnaŋ āhāra vitthāretabbā. Tesaŋ pan' āhāro sukhumo tveva niṭṭhaŋ patto.

Ettha ca oḷārike vatthusmiŋ ojā parittā hoti dubbalā: sukhume balavati. Tathā hi ekaŋ patta-pūram pi yāguŋ pīto muhutten' eva jighacchito hoti, yaŋ kiñci-d-eva khādita-kāmo. Sappiŋ[3] pana pasata-mattam pi pivitvā divasaŋ abhottu-kāmo hoti. Tattha vatthu-kammaja-teja-sankhātaŋ parissamaŋ[4] vinodeti, na pana sakkoti pāletuŋ. Ojā pana pāleti, na sakkoti parissamaŋ vinodetuŋ. Dve pana ekato hutvā parissamañ c' eva vinodenti pālenti cā ti.

Phasso dutiyo ti,[5] cakkhu-samphassâdi chabbidho pi phasso etesu catusu āhāresu dutiyo āhāro ti veditabbo. Desanā-nayo eva c' esa, tasmā iminā nāma kāraṇena dutiyo, tatiyo cā ti idam ettha na gavesitabbaŋ. *Mano-sañcetanā* ti, cetanā evaŋ vuccati. *Viññāṇan* ti (yaŋ kiñci)[6] cittaŋ.

Iti Bhagavā imasmiŋ ṭhāne upādiṇṇaka-anupādiṇṇaka-vasena ekarāsiŋ katvā cattāro āhāre dassesi. Kabaḷinkārâhāro hi upādiṇṇako pi atthi anupādiṇṇako pi. Tathā phassâdayo. Tattha sappâdīhi gilitānaŋ maṇḍukâdīnaŋ vasena upādiṇṇaka-kabaḷinkārâhāro datthabbo. Maṇḍukâdayo hi sappâdīhi gilitā anto-kucchi-gatā pi kiñci kālaŋ jīvanti yeva. Te yāva upādiṇṇaka-pakkhe tiṭṭhanti, tāva āhāratthaŋ na

[1] MA, Asḷ. gunnaŋ. [2] Asḷ. *prefixes* Yama-. [3] C, D. sappi.
[4] MA. vatthu p. *only*; Asḷ. *and Comy*. parissayaŋ. *Cf*. Asḷ. 330: Ko pan' esa parissayo nāma ?
[5] *Cf*. MA. i, 209. [6] *MSS. omit.*

sādhenti. Bhijjitvā pana anupādiṇṇaka-pakkhe tiṭṭhā sādhenti. Tadā pi upādiṇṇakâhāro ti vuccati. Idaŋ pana ācariyānaŋ na ruccatī ti *Aṭṭhakathāyam* eva paṭikkhipitvā idaŋ vuttaŋ: Imesaŋ sattānaŋ khādantānam pi akhādantānam pi bhuñjantānam pi abhuñjantānam pi paṭisandhi-citten' eva sahajātā kammajā ojā nāma atthi. Sā yāva sattamam pi divasaŋ pāleti. Ayam eva upādiṇṇaka-kabaḷinkārâhāro ti veditabbo ti. Tebhūmaka-vipāka-vasena pana upādiṇṇaka-phassâdayo veditabbā. Tebhūmaka-kusalâkusala-kiriyā-vasena anupādiṇṇakā. Lokuttarā pana rūḷhi-vasena kathitā ti.[1]

Etth' āha: Yadi paccay' aṭṭho āhār' aṭṭho atha kasmā aññesu pi sattānaŋ paccayesu vijjamānesu ime yeva cattāro vuttā ti? Vuccate: Ajjhattika-santatiyā visesa-paccayattā. Visesa-paccayo hi kabaḷinkārâhāra-bhakkhānaŋ sattānaŋ rūpa-kāyassa kabaḷinkārâhāro, nāma-kāye vedanāya phasso, viññāṇassa mano-sañcetanā, nāma-rūpassa viññāṇaŋ. Yath' āha: 'Seyyathâpi, bhikkhave, ayaŋ kāyo āhāra-ṭṭhitiko āhāraŋ paṭicca tiṭṭhati, anāhāro na tiṭṭhati' (S. v, 64). Tathā 'phassa-paccayā vedanā . . . sankhārā-paccayā viññāṇaŋ, viññāṇa-paccayā nāma-rūpan' ti (S. ii, 1).

Ko[2] pan' etth' āhāro, kiŋ āharatī ti?[3] Kabaḷinkārâhāro oj' aṭṭhamaka-rūpāni āharati: phassâhāro tisso vedanā: mano-sañcetanâhāro tayo bhave: viññāṇâhāro paṭisandhi-nāma-rūpan ti. Kathaŋ? Kabaḷinkārâhāro tāva mukhe ṭhapita-matto[4] yeva aṭṭha rūpāni samuṭṭhāpeti. Danta-vicuṇṇitaŋ pana ajjhohariyamānaŋ ekeka-sitthaŋ aṭṭha aṭṭha rūpāni samuṭṭhāpeti yeva. Evaŋ oj' aṭṭhamaka-rūpāni āharati. Phassâhāro[5] pana sukha-vedanīyo phasso uppajjamāno yeva sukhaŋ vedanaŋ āharati, dukkha-vedanīyo dukkhaŋ, adukkham-asukha-vedanīyo adukkham-asukhan ti. Evaŋ sabbatthā pi phassâhāro tisso vedanā āharati. Mano-sañcetanâhāre[6] kāma-bhav' ūpagaŋ kammaŋ kāma-bhavaŋ āharati, rūpârūpa-bhav' ūpagāni taŋ taŋ bhavaŋ. Evaŋ sabbatthā pi mano-sañcetanâhāro tayo bhave āharati. Viññāṇâhāro pana,

---

1 MA. i, 209.
2 C, D. ke *and omit* kiŋ.
3 *Cf.* VM. i, 341.
4 *All* -matte.
5 C, D. āhāre (*which in next* § *is right*).
6 *Here MSS.* āhāro.

ye paṭisandhi-kkhaṇe taŋ sampayuttakā tayo khandhā, yāni ca tisantati-vasena[1] tiŋsa rūpāni uppajjanti saha-jātâdi-paccayena,[2] tāni āharatī ti vuccati. Evaŋ viññāṇâhāro paṭisandhi-nāmarūpaŋ āharatī ti. Ettha ca mano-sañcetanâhāro[3] tayo bhave āharatī ti sâsava[4]-kusalâkusala-cetanā va vuttā. Viññāṇaŋ paṭisandhi-nāmarūpaŋ āharatī ti paṭisandhi-viññāṇam eva vuttaŋ. Avisesena pana taŋ-sampayutta-taŋ-samuṭṭhāna-dhammānaŋ āharaṇato p' ete āhārā ti veditabbā.

Etesu catusu āhāresu kabaḷinkārâhāro upatthambhento āhāra-kiccaŋ sādheti: phasso phusanto yeva: mano-sañcetanā āyūhamānā va: viññāṇaŋ vijānantam eva. Kaṭhaŋ? Kabaḷinkārâhāro hi upatthambhento yeva kāya-ṭṭhapanena[5] sattānaŋ ṭhitiyā hoti. Kamma-janito pi hi ayaŋ kāyo kabaḷinkārâhārena upatthaddho[6] dasa pi vassāni, vassa-satam pi yāva āyu-parimāṇā tiṭṭhati. Yathā kiŋ? Yathā mātuyā janito pi dārako dhātiyā thaññâdīni pāyetvā posiyamāno ciraŋ tiṭṭhati. Yathā ca upatthambhena upatthambhitaŋ gehaŋ, vuttam pi c' etaŋ: 'Yathā, Mahārāja,[7] gehe patante aññena dārunā upatthambheyya: upatthambhitaŋ santaŋ evaŋ taŋ gehaŋ na pateyya.[8] Evam eva kho, mahārāja, (ayaŋ kāyo āhāra-ṭṭhitiko āhāraŋ paṭicca tiṭṭhatī)' ti (MP. 36). Evaŋ kabaḷinkārâhāro upatthambhento āhāra-kiccaŋ sādheti. Evaŋ sādhento pi ca kabaḷiṇkārâhāro dvinnaŋ rūpa-santatīnaŋ paccayo hoti, āhāra-samuṭṭhānassa ca upādiṇṇassa[9] ca. Kammajānaŋ anupālako hutvā paccayo hoti, āhāra-samuṭṭhānānaŋ[10] janako hutvā ti. Phasso pana sukhâdi-vatthu-bhūtaŋ ārammaṇaŋ phusanto yeva sukhâdi-vedanā-pavattanena sattānaŋ

---

[1] A. yāni tisanti-v.; C, D. yena ca tis-. C. *quotes Ṭīkā*: (yoni-gati-santati-vasena; iti sabbattha dissate taŋ ṭīkāya na sameti) 'Tisantati-vasenā ti, kāya-dasakaŋ bhava-dasakaŋ vatthu-dasakan ti tividha-santati-vasenā ti.'

[2] A, C_1 -nayena; C, D. paccaya-vasena. [3] *All* -cetanā.

[4] *So* A, MA, C_1, *but* C, D. sā va kus-.

[5] C, D, G. thambhanena. [6] *So* MA; *the rest* -thambhento.

[7] *None give the* MP. *quotation correctly*. C, D. upatthambhitaŋ santaŋ eva; MA. *adds* aññena dārunā. *I bracket the last sentence (not in* MP.) *inserted to suit context apparently.*

[8] *So* MP, *the rest* na patati; A, G. na pakatiyā. [9] C, D. -kassa.

[10] C, D. *add* ojaṭṭhamaka-; A, G. ojaṭṭhamakassa.

ṭhitiyā hoti. Mano-sañcetanā kusalâkusala-kamma-vasena āyūhamānā yeva bhava-mūla-nipphādanato sattānaŋ ṭhitiyā hoti. Viññāṇaŋ vijānantam eva nāma-rūpa-pavattanena sattānaŋ ṭhitiyā hoti.

Evan upatthambhanâdi-vasena āhāra-kiccaŋ sādhayamānesu pana tesu cattāri bhayāni daṭṭhabbāni, seyyathîdaŋ: kabaḷinkārâhāre nikanti-bhayaŋ, phasse upagamanam eva, mano-sañcetanāya āyūhanam eva, viññāṇe abhinipāto yeva bhayan ti. Kiŋ kāraṇā? Kabaḷinkārāhāre hi nikantiŋ katvā sītâdînaŋ purakkhatā sattā āhār' atthāya muddāgaṇanâdîni kammāni karontā anappakaŋ dukkhaŋ nigacchanti. Ekacce ca imasmiŋ sāsane pabbajitvā pi vejja-kammâdikāya anesanāya āhāraŋ pariyesantā diṭṭhe pi dhamme gārayhā honti, samparāye pi, 'Tassa sanghāṭî pi ādittā sampajjalitā' ti ādinā *Lakkhaṇa-saŋyutte* (S. ii, 260) vutta-nayena samaṇapetā honti. Iminā tāva kāraṇena kabaḷinkārâhāre nikanti yeva bhayan ti veditabbā. Phassaŋ upagacchantā pi phassassâdino paresaŋ rakkhita-gopitesu pi dārâdîsu bhaṇḍesu aparajjhanti. Te saha bhaṇḍena bhaṇḍa-sāmikā gahetvā khaṇḍâkhaṇḍikaŋ vā[1] chinditvā sankāra-kūṭe chaḍḍenti, rañño vā niyyādenti. Tato te rājā vividhā kamma-kāraṇā[2] kārāpeti. Kāyassa ca bhedā duggati nesaŋ pāṭikankhā hoti. Iti phass' assāda-mūlakaŋ diṭṭha-dhammikam pi samparāyikam pi bhayaŋ sabbam āgatam[3] eva hoti. Iminā kāraṇena phassâhāre upagamanam eva bhayan ti veditabbaŋ. Kusalâkusala-kamm' āyūhanen' eva pana tam-mūlakaŋ tîsu bhavesu bhayaŋ sabbam āgataŋ yeva hoti. Iminā kāraṇena mano-sañcetanâhāre āyūhanam eva bhayan ti veditabbaŋ. Paṭisandhi-viññāṇañ ca yasmiŋ yasmiŋ ṭhāne abhinipatati,[4] tasmiŋ tasmiŋ ṭhāne paṭisandhi-nāma-rūpaŋ gahetvā vā nibbattati. Tasmiñ ca nibbatte sabba-bhayāni nibbattāni yeva honti, tam-mūlakattā. Iminā kāraṇena viññāṇâhāre abhinipāto yeva bhayan ti veditabbo ti.

Kin nidānā ti ādîsu, nidānâdîni sabbān' eva kāraṇa-vevacanāni. Kāraṇaŋ hi yasmā phalaŋ nideti, 'handa naŋ

---

[1] C, D. vicchind-.
[2] C, D. -kāraṇaŋ.
[3] C, D. sahagatam.
[4] A, C, D. -nibbattati.

gaṇhathā' ti appeti viya: tasmā nidānan ti vuccati. Yasmā taŋ tato samudeti, jāyati, pabhavati, tasmā samudayo, jāti, pabhavo ti vuccati. Ayaŋ pan' ettha pad' attho: kin nidānaŋ etesan ti, *kin nidānā?* Ko samudayo etesan ti, *kiŋ samudayā?* Kā jātī ti etesan ti, *kiŋ jātikā?* Ko pabhavo etesan ti, *kiŋ pabhavā?*

Yasmā pana tesaŋ taṇhā yathā-vuttena atthena nidānañ c' eva samudayo ca jāti ca pabhavo ca, tasmā *taṇhā-nidānā* ti ādim āha. Evaŋ sabba-padesu attho veditabbo. Ettha ca *ime cattāro āhārā taṇhā-nidānā* ti, paṭisandhiŋ ādiŋ katvā atta-bhāva-sankhātānaŋ āhārānaŋ purima-taṇhānaŋ vasena nidānaŋ veditabbaŋ. Kathaŋ? Paṭisandhi-kkhaṇe tāva paripuṇṇâyatanānaŋ sattānaŋ satta-santati-vasena sesānaŋ tato ūna-ūna-santati-vasena uppanna-rūp' abbhantaraŋ jātā ojā atthi.[1] Ayaŋ taṇhā-nidāno upādiṇṇaka-kabaḷinkārâhāro. Paṭisandhi-citta-sampayuttā pana phassa-cetanā sayañ ca cittaŋ viññāṇan ti ime taṇhā-nidānā upādiṇṇaka-phassa-mano-sañcetanā-viññāṇâhārā ti. Evaŋ tāva purima-taṇhā-nidānā paṭisandhikā āhārā; yathā ca paṭisandhikā evaŋ tato paraŋ paṭhama-bhav' anga-citta-kkhaṇâdi-ppattā[2] pi veditabbā.

Yasmā pana Bhagavā na kevalaŋ āhāram eva nidānaŋ jānāti, āhāra-nidāna-bhūtāya taṇhāya pi nidānaŋ vedanâdīnam pi nidānaŋ jānāti yeva, *taṇhā câyaŋ, bhikkhave, kin nidānā* ti ādinā nayena vaṭṭaŋ dassetvā vivaṭṭaŋ dassesi. Imasmiñ ca pana ṭhāne Bhagavā atīt' ābhimukhaŋ desanaŋ katvā atītena vaṭṭaŋ dasseti. Kathaŋ? Āhāra-vasena hi ayaŋ atta-bhāvo gahito. Taṇhā ti imass' attabhāvassa janaka-kammaŋ: vedanā-phassa-saḷāyatana-nāmarūpa-viññāṇā ti[3] yasmiŋ atta-bhāve gantvā kammaŋ āyūhitaŋ, taŋ dassetuŋ vuttāni. Avijjā-sankhārā tass' attabhāvassa janaka-kammaŋ. Iti dvīsu ṭhānesu atta-bhāvo, dvīsu tassa janaka-kamman ti sankhepena kammañ c' eva kamma-vipākañ cā ti, dve pi dhamme dassentena atīt' ābhimukhaŋ desanaŋ katvā atītena[4] dassitaŋ.

---

[1] *Cf.* MA, i, 214, 45 (*where* paccaya *is used instead of* nidāna).
[2] *So* A, C[1], *but* C, D. -nibbattā. [3] C, D. viññāṇāni.
[4] A, G, C, D. *insert* vaṭṭaŋ.

Tatrâyaŋ desanā anāgatassa adassitattā aparipuṇṇā ti na daṭṭhabbā. Nayato paripuṇṇā t' eva daṭṭhabbā. Yathā hi cakkhumā puriso, udaka-piṭṭhe nipannaŋ suŋsumāraŋ disvā, tassa parabhāgaŋ olokento gīvaŋ passeyya, orato piṭṭhi-pariyosāne naṅguṭṭha-mūlaŋ, heṭṭhā kucchiŋ olokento pana udaka-gataŋ agga-naṅguṭṭhañ c' eva cattāro ca hattha-pāde na passeyya, so na ettāvatā aparipuṇṇo suŋsumāro ti gaṇhāti: nayato pana paripuṇṇo t' eva gaṇhāti: evaŋ sampadam idaŋ veditabbaŋ. Udaka-piṭṭhe nipanna-suŋsumāro viya hi tebhūmaka-vaṭṭaŋ. Tīre ṭhito cakkhumā puriso viya yogâvacaro. Tena purisena udaka-piṭṭhe suŋsumārassa diṭṭha-kālo viya yoginā āhāra-vasena imass' attabhāvassa diṭṭha-kālo. Parato gīvāya diṭṭha-kālo viya imass' attabhāvassa janikāya taṇhāya diṭṭha-kālo. Piṭṭhiyā diṭṭha-kālo viya yasmiŋ atta-bhāve taṇhā-saṅkhātaŋ kammaŋ kataŋ vedanâdi-vasena tassa diṭṭha-kālo. Naṅguṭṭha-mūlassa diṭṭha-kālo viya tass' attabhāvassa janakānaŋ avijjā-saṅkhārānaŋ diṭṭha-kālo. Heṭṭhā kucchiŋ olokentassa pana agga-naṅguṭṭhañ c' eva cattāro ca hattha-pāde adisvā pi aparipuṇṇo suŋsumāro ti agahetvā nayato paripuṇṇo t' eva gahaṇaŋ viya yattha yattha paccaya-vaṭṭaŋ pāḷiyaŋ na āgataŋ tattha tattha desanā aparipuṇṇā ti gahetvā nayato paripuṇṇā t' eva gahaṇaŋ veditabbaŋ. Tattha āhāra-taṇhānaŋ antare eko sandhi, taṇhā-vedanānaŋ antare eko, viññāṇa-saṅkhārānaŋ antare eko ti evaŋ tisandhi-catu-saṅkhepam eva vaṭṭaŋ dassitaŋ ti.

2.

Dutiye: *sambhavesīnaŋ vā anuggahāyā* ti, imasmiŋ yeva ṭhāne Bhagavā desanaŋ niṭṭhāpesi. Kasmā? Diṭṭhi-gatikassa nisinnattā. Tassaŋ hi parisatiŋ[1] Moliya-Phagguno nāma bhikkhu diṭṭhi-gatiko[2] nisinno. Atha Satthā cintesi: Ayaŋ uṭṭhahitvā maŋ pañhaŋ pucchissati. Ath' assa vissajjessāmī ti pucchāya okāsa-dān' atthaŋ desanaŋ niṭṭhāpesi.

---

[1] A. tāsaŋ hi parisati.
[2] B. -gahiko.

Moliya-Phagguno ti,[1] molī ti cūḷā[2] vuccati. Yath' āha:

'Chetvāna moliŋ vara-gandha-vāsitaŋ
Vehāsayaŋ ukkhipi Sakya-pungavo,[3]
Sahassa-netto sirasā paṭiggahī
Suvaṇṇa-cangota[4]-varena Vāsavo' ti
(JA. i, 65)

sā tassa gihi-kāle mahantā ahosi. Ten' assa Moliya-Phagguno ti sankhā udapādi. Pabbajitam pi naŋ ten' eva nāmena sanjānanti.

Etad avocā ti, desan' ānusandhiŋ ghaṭento[5] etaŋ *ko nu kho, bhante, viññāṇâhāraŋ āhāretī* ti vacanaŋ avoca. Tass' attho: Bhante, ko nāma so yo etaŋ viññāṇâhāraŋ khādati vā bhuñjati vā ti? Kasmā pan' āyaŋ itare tayo āhāre apucchitvā imam eva pucchatī ti? Jānāmī ti laddhiyā. So hi mahante piṇḍe katvā ca kabaḷinkārâhāraŋ bhuñjante passati. Ten' assa jānāmī ti laddhi.[6] Tittira-vaṭṭaka-mora-kukkuṭâdayo pana mātu-samphassena yāpente disvā 'ete phassâhārena yāpentī' ti tassa laddhi. Kacchapā pana attano utu-samaye mahā-samuddato nikkhamitvā, samudda-tīre vālik' antare[7] aṇḍaŋ ṭhapetvā, vālikāya paṭicchādetvā, mahā-samuddam eva otaranti. Tāni mātu-anussaraṇa-vasena na pūtīni honti. Tāni mano-sañcetanâhārena yāpentī ti tassa laddhi. Kiñcâpi therassa ayaŋ laddhi, na pana etāya laddhiyā imaŋ pañhaŋ pucchati. Diṭṭhi-gatiko hi ummattaka-sadiso. Yathā ummattako pacchiŋ gahetvā antara-vīthiŋ otiṇṇo go-mayam pi pāsāṇam pi gūtham pi khajja-khaṇḍam pi taŋ taŋ manāpam pi amanāpam pi gahetvā pacchiyaŋ pakkhipati, evam eva diṭṭhi-gatiko yuttam pi ayuttam pi pucchati. So kasmā idaŋ pucchatī ti na niggahetabbo: pucchita-pucchita-ṭṭhāne pana

---

[1] *Cf.* MA. i, 95.
[2] C, D. cūḷaŋ.
[3] JA. (*Sinh. ed. and Fausböll*):
Vehāsayaŋ ukkhipi agga-puggalo
Sahassanetto sirasā paṭiggahī
Suvaṇṇa-cangota-varena Vāsavo ti.
MA: Ratanassa-cangota-varena Vāsavo
Sahassanetto, *etc.*
[4] B. ratana-cang.; A, G. ratanassa cangotakakena.
[5] A. gavesanto.
[6] C, D. na laddhi.
[7] A. vālikantike.

gāham eva nisedhetabbaŋ. Ten' eva naŋ Bhagavā 'kasmā evaŋ pucchasī' ti avatvā gahita-gāham eva tassa mocetuŋ *no kallo pañho* ti ādim āha.

Tattha: *no kallo* ti, ayutto. *Āhāretī ti ahaŋ na vadāmī* ti, ahaŋ koci satto vā puggalo vā āhāretī ti na vadāmi. *Āhāretī ti c' āhaŋ vadeyyan* ti, yadi ahaŋ āhāretī ti vadeyyaŋ. *Tatr' assa kallo pañho* ti, tasmiŋ mayā evaŋ vutte, ayaŋ pañho yutto bhaveyya. *Kissa nu kho, bhante, viññāṇâhāro* ti, bhante, ayaŋ viññāṇâhāro katamassa paccayo ti attho. *Tatra kallaŋ veyyākaraṇan* ti, tasmiŋ evaŋ pucchite pañhe imaŋ veyyākaraṇaŋ yuttaŋ *viññāṇâhāro āyatiŋ punabbhavâbhinibbattiyā paccayo* ti. Ettha ca *viññāṇâhāro* ti, paṭisandhi-cittaŋ: *āyatiŋ punabbhavâbhinibbattiyā* ti, ten' eva viññāṇena samuppanna-nāmarūpaŋ. *Tasmiŋ bhūte sati saḷāyatanan* ti, tasmiŋ punabbhavâbhinibbatti-sankhāte nāmarūpe jāte sati saḷāyatanaŋ hotī ti attho. *Saḷāyatana-paccayā phasso* ti, idhâpi Bhagavā uttariŋ pañhassa okāsaŋ dento desanaŋ niṭṭhāpesi. Diṭṭhi-gatiko hi na ca pucchaŋ uppādetuŋ sakkoti, niddiṭṭhaŋ niddiṭṭhaŋ yeva pana gaṇhitvā pucchati. Ten' assa Bhagavā okāsaŋ adāsi. Attho pan' assa sabba-padesu vutta-nayen' eva gahetabbo. Ko nu kho, bhante, bhavatī ti kasmā na pucchati? Diṭṭhi-gatassa hi satto nāma bhūto nibbatto yevā ti laddhi. Tasmā attano laddhi-viruddhaŋ idan ti na pucchati. Api ca idappaccayā, idan ti bahusu ṭhānesu kathitattā saññattiŋ[1] upagato tena pi na pucchati.

Satthā pi 'imassa bahuŋ pucchantassa pi titti n' atthi: tucchaŋ puccham eva[2] pucchatī' ti ito paṭṭhāya desanaŋ ekabaddhaŋ katvā desesi.

Channaŋ tvevā ti, yato paṭṭhāya desanāya ārūḷhaŋ tam eva gahetvā desanaŋ vivaṭṭento evam āha. Imasmiŋ pana sutte viññāṇa-nāmarūpānaŋ antare eko sandhi, vedanā-taṇhānaŋ antare eko, bhava-jatīnaŋ antare eko.

3.

Tatiye: *samaṇā vā brāhmaṇā vā* ti, saccāni paṭivijjhituŋ asamatthā bāhiraka-samaṇa-brāhmaṇā. *Jarā-maraṇaŋ nappajānantī* ti ādīsu, jarāmaraṇaŋ na jānanti, dukkha-sacca-

---

[1] C, D. paññattin. [2] A, C. tuccham eva pucchati.

vasena. Jarā-maraṇa-samudayaŋ na jānanti saha taṇhāya jāti-jarā-maraṇassa samudayo ti samudaya-sacca-vasena. Jarā-maraṇa-nirodhaŋ na jānanti nirodha-sacca-vasena. Paṭipadaŋ na jānanti magga-sacca-vasena. Jāti-samudayaŋ na jānanti sahataṇhāya bhavo jātiyā samudayo ti samudaya-sacca-vasena. Evaŋ saha taṇhāya samudayaŋ yojetvā sabba-padesu catu-sacca-vasena attho veditabbo.

Sāmaññ' atthaŋ vā brahmaññ' atthaŋ vā ti, ettha Ariya-maggo sāmaññañ c' eva brahmaññañ ca. Ubhay' atthâpi pana attho nāma Ariya-phalaŋ veditabbaŋ. Iti Bhagavā imasmiŋ sutte ekādasasu ṭhānesu cattāri saccāni kathesī ti.

4.

Catutthe: *Ime dhamme . . . katame dhamme* ti, ettakaŋ papañcaŋ katvā kathitaŋ. Desanaŋ paṭivijjhituŋ samatthānaŋ puggalānaŋ ajjhāsayena *ime dhamme nappajānantī* ti ādi vuttaŋ. Sesaŋ purima-sadisam eva.

5.

Pañcame: *sammā-diṭṭhī* ti, yaŋ paṇḍitā deva-manussā tesu tesu ṭhānesu sammā-dassanaŋ vadanti, sabbam pi taŋ dvīhi padehi sankhipitvā pucchati. *Dvayaŋ nissito*[1] ti, dve koṭṭhāse nissito. *Yebhuyyenā* ti, iminā ṭhapetvā Ariya-puggale sesa-mahājanaŋ dasseti. *Atthitan* ti, sassataŋ. *N' atthitan* ti, ucchedaŋ. *Loka-samudayan* ti, loko nāma sankhāra-loko: tassa nibbatti. *Samma-ppaññāya passato* ti, sammā-paññā nāma savipassanā magga-paññā. Tāya passantassā ti[2] attho. *Yā loke n' atthitā* ti, sankhāra-loke bhijjamānesu[3] dhammesu paññāyantesveva[4] yā n' atthī ti uccheda-diṭṭhi uppajjeyya, sā na hotī (ti attho). *Loka-nirodhan* ti sankhārānaŋ nirodhaŋ.[5] *Yā loke atthitā* ti, sankhāra-loke bhijjamānesu dhammesu paññāyantesveva yā atthī ti sassata-diṭṭhi

---

[1] *Cf.* VibhA. 459; VM. ii, 519. [2] A, G. passantiyā ti.

[3] C, C_1, D. nibbattesu.

[4] *So* A, C, G, *but* C, D. paññayamānesveva (*following paraphrase of Ṭīkā*: 'santāna-nibandhana-vasena paññāyamānesu eva').

[5] C, C_1, D. bhangaŋ.

uppajjeyya, sā na hotī ti attho. Api ca, *loka-samudayan* ti, anuloma-paccay' ākāraŋ. *Loka-nirodhan* ti, paṭiloma-paccay' ākāraŋ. Loka-nissaraṇaŋ passato pi hi,[1] paccayānaŋ anupacchedena[2] paccay' uppannassa anupacchedaŋ passato, yā n' atthī ti uccheda-diṭṭhi uppajjeyya, sā na hoti. Paccaya-nirodhaŋ passantassā pi, paccaya-nirodhena paccay' uppanna-nirodhaŋ passato, yā atthī ti sassata-diṭṭhi uppajjeyya, sā na hotī ti. Ayam ettha attho.

Upāy' upādānâbhinivesa[3]*-vinibaddho*[4] ti, upāyehi ca upādānehi ca abhinivesehi ca vinibaddho. Tattha *upāyā* ti, dve upāyā: taṇh' upāyo ca diṭṭh' upāyo ca. Upādānâdīsu pi es' eva nayo. Taṇhā-diṭṭhiyo hi yasmā ahaŋ-maman-ti-ādīhi ākārehi tebhūmaka-dhamme upenti, upagacchanti, tasmā upāyā ti vuccanti. Yasmā pana te dhamme upādiyanti c' eva abhinivisanti ca, tasmā upādānā ti ca abhinivesā ti ca vuccanti. Tāhi câyaŋ loko uppanno vinibaddho. Tên' āha upāy' upādānâbhinivesa-vinibaddho ti. *Tañcâyaŋ* ti, tañ ca upāy' upādānaŋ. *Ayaŋ* Ariya-sāvako. *Cetaso adhiṭṭhānan* ti, cittassa patiṭṭhāna-bhūtaŋ. *Abhinives' ānusayan* ti, nivesa-bhūtañ ca anusaya-bhūtañ ca. Taṇhā-diṭṭhisu hi akusala-cittaŋ patiṭṭhāti, tā ca tasmiŋ abhinivisanti c' eva anusenti ca; tasmā tad-ubhayañ cetaso adhiṭṭhānaŋ abhinives' anusayan ti ca āha. *Na upetī* ti, na upagacchati. *Na upādiyatī* ti, na gaṇhāti. *Nâdhiṭṭhātī* ti, na adhiṭṭhāti kin ti *attā me?* ti.[5] *Dukkham evā* ti,[6] pañcupādāna-kkhandha-mattam eva. *Na kankhatī* ti, dukkham eva uppajjati, dukkhaŋ nirujjhati, na añño ettha satto nāma atthī ti kankhaŋ na karoti. *Na vicikicchatī* ti, na vicikicchaŋ uppādeti. *Apara-ppaccayā* ti, na para-ppaccayena, aññassa apattiyāyetvā[7] atta-paccakkha-ñāṇam ev' assa ettha hotī ti.

---

[1] C, C₁, D. loka-nissaye passantassā pi.
[2] A, G. -chedanaŋ; C, D. anucchedena.
[3] C, D. -vinivesa *for* abhi- *here and below.* [4] *Text* -bandho.
[5] *Text* attānam eti (? *for* attā na me ti). *Comy.* attā me ti (*so Andersen, Pāli Reader,* p. 96).
[6] A. dukkhaŋ me ti vā ti.
[7] *Cf.* DA, i, 73; paccayiko = pattiyāyitabbo, saddhāyiko; C, D. apattiŋ yāyetvā (?).

Ettāvatā kho, Kaccāna, sammā-diṭṭhi hotī ti, evaŋ satta-saññāya pahīnattā ettakena sammā-dassanaŋ nāma hotī ti missaka-sammā-diṭṭhiŋ āha.

Ayam eko anto ti, esa eko nikat' anto,[1] lāmak' anto, paṭhamaŋ sassataŋ. *Ayaŋ dutiyo anto* ti, esa dutiyo. *Sabbaŋ n' atthī* ti, uppajjanaka-diṭṭhi-sankhāto nikat' anto, lāmak' anto dutiyako,[2] ucchedo ti attho. Sesam ettha uttānam evā ti.

6.

Chatthe: *nibbidāyā* ti, nibbidan' atthāya. *Virāgāyā* ti, virajjan' atthāya. *Nirodhāyā* ti, nirujjhan' atthāya. *Paṭipanno* ti, ettha sīlato paṭṭhāya yāva arahatta-maggā paṭipanno ti veditabbo. *Dhammânudhamma paṭipanno* ti, lokuttarassa nibbāna-dhammassa anudhamma-bhūtaŋ paṭipadaŋ paṭipanno. Anudhamma-bhūtan ti anurūpa-dhamma-bhūtaŋ. *Nibbidā virāgā nirodhā* ti, nibbidāya c' eva virāgena ca nirodhena ca. *Anupādā vimutto* ti, catuhi upādānehi kiñci dhammaŋ anupādiyitvā vimutto. *Diṭṭha-dhamma-nibbāna-ppatto* ti, diṭṭh' eva dhamme nibbāna-ppatto. *Alaŋ vacanāyā* ti, evaŋ vattabbataŋ arahati: yutto anucchaviko ti attho. Evaŋ ettha etena nayena dhamma-kathikassa pucchā kathitā dvīhi taŋ visesetvā sekhâsekha-bhūmiyo niddiṭṭhā ti.

7.

Satthame: *Acela-Kassapo* ti, lingena acelo, niccelo: nāmena Kassapo.[3] *Dūrato vā* ti, mahatā bhikkhu-sanghena parivutaŋ āgacchantaŋ dūrato eva addasa. *Kiñci-d-eva desan* ti, kiñci-d-eva kāraṇaŋ. *Okāsan* ti, pañha-byākaraṇassa khaṇaŋ, kālaŋ. *Antara-gharan*[4] ti, 'Na pallatthikāya antaraghare nisīdissāmī' ti[5] ettha anto-nivesanaŋ antaragharaŋ. 'Okkhitta-cakkhu antaraghare gamissāmī' ti,[6] ettha inda-khīlato paṭṭhāya antogāmo. Idhâpi ayam evā adhippeto.

---

[1] *So* C, D, *the rest* nikut' anto.
[2] A. dutiyo eko; C, D. dutiyeko.
[3] *Cf.* MA. i, 233.
[4] *Cf.* Ud. i, 10; UdA. 89 (*of Bāhiyo*).
[5] Vin. iv, 189; Vin. Pāṭim. Sekh., § 26.
[6] *Ibid.* 186.

Yad ākankhasī ti, yaŋ icchasi. Kasmā pana Bhagavā kathetu-kāmo yāva tatiyaŋ paṭikkhipī ti? Gārava-janan' atthaŋ. Diṭṭhi-gatikā hi khippaŋ kathiyamāne gāravaŋ na karonti. Samaṇaŋ Gotamaŋ upasankamitum pi pucchitum pi sukaraŋ pucchita-matte yeva kathetī ti vacanam pi na saddahanti. Dve tayo vāre paṭikkhitte pana gāravaŋ karonti. Samaṇaŋ Gotamaŋ upasankamitum pi, pañhaŋ pucchitum pi dukkaran ti yāva tatiyaŋ yācite kathīyamānaŋ sussūsanti, saddahanti. Iti Bhagavā 'ayaŋ sussūsissati, saddahissatī' ti yācāpetvā kathesi. Api ca, yathā bhisakko telaŋ vā phāṇitaŋ vā pacanto mudupāka-kharapākānaŋ pākakālaŋ āgamayamāno pākakālaŋ anatikkamitvā va otāreti, evaŋ Bhagavā, sattānaŋ ñāṇa-paripākaŋ āgamayamāno 'ettakena kālena imassa ñāṇaŋ paripākaŋ gamissatī' ti ñatvā, yāva tatiyaŋ yācāpesi.

Mā hi evaŋ, Kassapā ti, Kassapa, mā evaŋ abhaṇi.[1] *Sayaŋ kataŋ dukkhan* ti hi vattuŋ na vaṭṭati. Attā nāma koci dukkhassa kārako n' atthī ti dīpeti. Parato pi es' eva nayo. *Adhicca-samuppannan* ti, akāraṇena yad-icchāya uppannaŋ. *Iti puṭṭho samāno* ti; kasmā evam āha? Evaŋ kir' assa ahosi: Ayaŋ 'sayaŋ kataŋ dukkhan' ti ādinā puṭṭho 'mā h' evan' ti vadati. 'N' atthī' ti puṭṭho 'atthī' ti vadati. 'Bhavaŋ Gotamo dukkhaŋ na jānāti, na passatī' ti puṭṭho 'jānāmi kvāhan' ti vadati. Kiñci nu kho mayā virujjhitvā[2] pucchito ti mūlato paṭṭhāya attano puccham eva sodhento evam āha.

Ācikkhatu me, bhante, Bhagavā ti, idha Satthari sañjāta-gāravo *bhavan* ti avatvā *Bhagavā* ti vadati. *So karotī* ti ādi, sayaŋ-kataŋ dukkhan ti laddhiyā paṭisedhan' atthaŋ vuttaŋ. Ettha ca *sato* ti idaŋ bhumm' atthe sāmivacanaŋ, tasmā evam attho daṭṭhabbo: so karoti, so paṭisaŋvediyatī ti kho, Kassapa, ādimhi yeva evaŋ sati pacchā sayaŋ-kataŋ dukkhan ti ayaŋ laddhi hoti. Ettha ca *dukkhan* ti, vaṭṭa-dukkhaŋ adhippetaŋ. *Iti vadan* ti, etassa purimena ādi-saddena anantarena ca

---

[1] C, D. bhaṇi; *MSS.* mā evaŋ vacanīyaŋ.

[2] *So* A, G, *but* C, C_1, D. virajjhitvā (? virajjitvā). Virajj. = '*lose*' virujj. = '*obstruct*.'

sassata-saddena sambandho hoti.[1] Dīpeti, gaṇhātī ti ayaŋ pan' ettha pāṭha-seso. Idaŋ hi vuttaŋ hoti: Iti evaŋ vadanto ādito sassataŋ dīpeti, sassataŋ gaṇhāti. Kasmā? Tassa hi taŋ dassanaŋ, *etaŋ pareti* kārakañ ca vedakañ ca[2] ekam eva gayhantaŋ etaŋ sassataŋ upagacchatī ti attho.[3]

Añño karotī ti ādi pana paraŋ-kataŋ dukkhan ti laddhiyā paṭisedhan' atthaŋ vuttaŋ: 'ādito sato' ti idaŋ pana idhâpi āharitabbaŋ. Ayam etth' attho: Añño karoti, añño paṭisaŋvediyatī ti kho pana, Kassapa, ādimhi yeva evaŋ sati, pacchā kārako idh' eva ucchijjati, tena kataŋ 'añño paṭisaŋvediyatī' ti evaŋ uppannāya uccheda-diṭṭhiyā saddhiŋ sampayuttāya vedanāya abhitunnassa viddhassa[4] sato 'paraŋ-kataŋ dukkhan' ti ayaŋ laddhi hoti. 'Iti vadan' ti ādi vutta-nayen' eva yojetabbaŋ. Tatrâyaŋ yojanā: Evañ ca vadanto ādito va ucchedaŋ dīpeti, ucchedaŋ gaṇhāti. Kasmā? Tassa hi taŋ dassanaŋ: etaŋ pareti, etaŋ ucchedaŋ upagacchatī ti.

Ete te ti, ye sassat' uccheda-sankhāte, *Ubho ante anupagamma*, pahāya anallīyitvā, *majjhena Tathāgato dhammaŋ deseti*,[5] majjhimāya paṭipadāya ṭhito desetī ti attho. Katara-dhamman ti ce? Yadidaŋ avijjā paccayā sankhārā ti ādi. Ettha hi kāraṇato phalaŋ kāraṇa-nirodhena c' assa nirodho dīpito. N' āssa koci kārako vā vedako vā niddiṭṭho. Ettāvatā sesa-pañhā paṭisedhitā honti: *Ubho ante anupagammā* ti, iminā hi tatiya-pañho paṭikkhitto. *Avijjā paccayā sankhārā* ti, iminā adhicca-samuppannatā c' eva ajānanañ ca paṭikkhittan ti veditabbaŋ.

Labheyy' āhaŋ, bhante, Bhagavato santike: *pabbajjaŋ labheyyaŋ upasampadan* ti,[6] idaŋ so Bhagavato santike bhikkhu-bhāvaŋ patthayamāno āha. Atha Bhagavā, yena *Khandhake*[7] titthiya-parivāso paññatto yaŋ añña-titthiya-pubbo sāmaṇera-bhūmiyaŋ ṭhito 'Ahaŋ, bhante, itthannāmo añña-titthiya-

---

[1] *MSS.* sambandho ti dīpeti.
[2] *Cf.* UdA. 340, *n. and refs.*; VM. ii, 578.
[3] *Cf.* A. v, ii, 139; *Comy.* pavattati.
[4] A. vipassato; *v.ll.* abhibhūtassa vivassa.
[5] *Here* C, D. *repeat quotation.*
[6] C, D. *put after* āha.
[7] Vin. i, 69.

pubbo imasmiŋ dhamma-vinaye ākankhāmi upasampadaŋ. So 'haŋ, bhante, sanghaŋ cattāro māse parivāsaŋ yācāmī' ti ādinā nayena samādiyitvā parivasati, taŋ sandhāya *Yo kho, Kassapa, añña-titthiya-pubbo* ti ādim āha. Tattha *pabbajjan* ti, vacana-siliṭṭhatā vasena vuttaŋ. Aparivasitvā yeva hi pabbajjaŋ labhati,[1] upasampad' atthikena pana atikālena[2] gāma-ppavesanâdīni aṭṭha vattāni pūrentena parivasitabbaŋ. *Āraddha-cittā* ti, aṭṭha-vatta-pūraṇena tuṭṭha-cittā. Ayam ettha sankhepo, vitthārato pan' esa titthiya-parivāso *Sāmanta-pāsādikāya Vinay' aṭṭhakathāyaŋ Pabbajja-kkhandhaka-vaṇṇanāyaŋ* vutta-nayen' eva veditabbo. *Api ca mayā* ti, ayam ettha pāṭho. Aññattha pana *api ca m' etthā*[3] ti. *Puggala-vemattatā viditā* ti, puggala-nānattaŋ viditaŋ. Ayaŋ puggalo parivās' āraho, ayaŋ na parivās' āraho ti, idaŋ mayhaŋ pākaṭan ti dasseti.

Tato Kassapo cintesi: Aho, acchariyaŋ Buddha-sāsanaŋ, yattha evaŋ ghaŋsitvā koṭṭetvā yuttam eva gaṇhanti,[4] ayuttaŋ chaḍḍentī ti, tato suṭṭhutaraŋ pabbajjāya sañjāt' ussāho *sace bhante* ti ādim āha.

Atha Bhagavā tassa tibba-cchandataŋ viditvā, Na Kassapo parivāsaŋ arahatī ti aññataraŋ bhikkhuŋ āmantesi: 'Gaccha, bhikkhu, Kassapaŋ nahāpetvā pabbājetvā anehī' ti. So tathā katvā taŋ pabbājetvā Bhagavato santikaŋ agamāsi. Bhagavā gaṇe nisiditvā upasampādesi. Tena vuttaŋ *alattha kho Acela-Kassapo Bhagavato santike pabbajjaŋ. Alattha upasampadan* ti.

Acir' upasampanno ti ādi *Brāhmaṇa-Saŋyutte*[5] vuttam evā ti.

8.

Aṭṭhame: *sā vedanā* ti ādi, sayaŋ-kataŋ sukha-dukkhan ti laddhiyā nisedhan' atthaŋ vuttaŋ. Etthâpi, *sato* ti bhumm' atthe yeva sāmivacanaŋ. Tatrâyaŋ attha-dīpanā: sā vedanā so vediyatī ti kho, Timbaruka, ādimhi evaŋ sati, sayaŋ-kataŋ sukha-dukkhan ti ayaŋ laddhi hoti. Evaŋ hi sati vedanāya

---

[1] C, D. labhitvā. [2] C, D. atthikālena (?).
[3] A, G. vemattā ti; C, D. mattā ti.
[4] C, D. gayhanti. [5] *Cf.* SA. i, 226 *ff.*

eva vedanā katā hoti. Evañ ca vadanto 'imissā vedanāya pubbe pi atthitaŋ anujānāmī' ti[1] sassataŋ gaṇhāti. Kasmā? Tassa hi taŋ dassanaŋ etaŋ pareti,[2] etaŋ sassataŋ upagacchatī ti attho. Purimaŋ hi atthaŋ sandhāy' etaŋ Bhagavatā vuttaŋ bhavissati. Tasmā aṭṭha-kathāyaŋ taŋ yojetvā vâssa attho dīpito. *Evaŋ pâhaŋ na vadāmī* ti, ahaŋ 'sā vedanā so vediyatī' ti evam pi na vadāmi. 'Sayaŋ-kataŋ sukha-dukkhan' ti evam pi na vadāmī ti attho.

Aññā vedanā ti ādi, paraŋ-kataŋ sukha-dukkhan ti laddhiyā paṭisedhan' atthaŋ vuttaŋ. Idhâpi ayaŋ attha-yojanā: aññā vedanā añño vediyatī ti kho, Timbaruka, ādimhi yeva evaŋ sati, pacchā yā purima-pakkhe kāraka-vedanā saññā[3] sā ucchinnā. Sayaŋ[4] pana kataŋ añño vediyatī ti evaŋ uppannāya uccheda-diṭṭhiyā saddhiŋ sampayuttāya vedanāya abhitunnassa sato paraŋ-kataŋ sukha-dukkhan ti ayaŋ laddhi hoti. Evañ ca vadanto kārako ucchinno aññena paṭisandhi gahitā ti ucchedaŋ dīpeti,[5] ucchedaŋ gaṇhāti. Kasmā? Tassa hi taŋ dassanaŋ etaŋ[6] pareti, etaŋ ucchedaŋ upagacchatī ti attho. Idhâpi hi imāni padāni aṭṭha-kathāyaŋ āharitvā yojitān' eva.

Imasmiŋ sutte vedanā sukha-dukkhaŋ kathitaŋ. Tañ ca kho vipāka-sukha-dukkham eva vattatī ti vuttaŋ.

9.

Navame: *avijjā-nīvaraṇassā* ti, avijjāya nivāritassa. *Evam ayaŋ kāyo samudāgato* ti, evaŋ avijjāya nivāritattā taṇhāya ca sampayuttattā yeva ayaŋ kāyo nibbatto. *Ayañ c' eva kāyo* ti, ayañ c' assa attano saviññāṇako kāyo. Bahiddhā ca nāma-rūpan ti, bahiddhā ca paresaŋ saviññāṇako kāyo: attano ca parassa ca pañcahi khandhehi chahi āyatanehi câpi ayam attho dīpetabbo va. *Itth' etaŋ dvayan* ti, evam etaŋ dvayaŋ. *Dvayaŋ paṭicca phasso* ti, aññattha-cakkhu-rūpâdīni dvayāni paṭicca cakkhu-samphassâdayo vuttā, idha pana ajjhattika-

---

[1] C, D. anujānāti.
[2] *Cf. supra on* § vii; A. passati, etaŋ passantaŋ.
[3] C, D. *omit* saññā.
[4] C, D. tāya.
[5] A, G. *omit* ucc. dīp.
[6] A, G. eka.

bāhirāni āyatanāni. Mahādvayaŋ nāma kir' etaŋ. *Saleva-yatanānī* ti, saleva phass' āyatanāni phassa-kāraṇāni. *Yehi phuṭṭho* ti, yehi kāraṇa-bhūtehi uppannena phassena phuṭṭho. *Aññatarenā* ti, ettha paripuṇṇâparipuṇṇa-vasena aññataratā veditabbā.

Tatrā ti, tasmiŋ bāla-paṇḍitānaŋ kāya-nibbattâdimhi. *Ko adhippāyo* ti, ko adhika-payogo ?[1] Bhagavā mūlaŋ etesan ti, *Bhagavaŋ-mūlakā.*[2] Idaŋ vuttaŋ hoti : Ime, bhante, amhākaŋ dhammā pubbe Kassapa-Sammāsambuddhena uppāditā. Tasmiŋ parinibbute ekaŋ Buddh' antaraŋ añño samaṇo vā brāhmaṇo vā ime dhamme uppādetuŋ samattho nāma nâhosi. Bhagavatā pana (no) ime dhammā uppāditā. Bhagavantaŋ hi nissāya mayaŋ ime dhamme ājānāma, paṭivijjhāmā ti evaŋ *Bhagavaŋ-mūlakā no, bhante, dhammā* ti. *Bhagavaŋ-nettikā* ti, Bhagavā hi dhammānaŋ netā vinetā anunetā, yathāsabhāvato pāṭiyekkaŋ (pāṭiyekkaŋ) nāmaŋ gahetvā dassetā ti dhammā Bhagavaŋ nettikā nāma honti. *Bhagavaŋ-paṭisaranā* ti, catubhūmaka-dhammā sabbaññuta-ñāṇassa āpāthaŋ āgacchamānā Bhagavati paṭisaranti nāmā ti, *Bhagavaŋ-paṭisaraṇā.* Paṭisarantī ti (osaranti) samosaranti. Api ca Mahābodhi-maṇḍe nisinnassa Bhagavato paṭivedha-vasena phasso āgacchati, ahaŋ, Bhagavā, kinnāmo ti ? Tvaŋ phusan' aṭṭhena phasso nāma. Vedanā, saññā, sankhārā, viññāṇaŋ āgacchati, ahaŋ, Bhagavā, kinnāman ti ? Tvaŋ vijānan' aṭṭhena viññāṇaŋ nāmā ti. Evaŋ catubhūmaka-dhammānaŋ yathāsabhāvato pāṭiyekkaŋ[3] pāṭiyekkaŋ nāmaŋ gaṇhanto Bhagavā dhamme paṭisaratī ti (pi), *Bhagavaŋ-paṭisaraṇā.* *Bhagavantaŋ pana paṭibhātū* ti, Bhagavato va etassa bhāsitassa attho upaṭṭhātu. Tumhe yeva no kathetvā dethā ti attho.

Sā c' eva avijjā ti, ettha kiñcâpi sā avijjā taṇhā ca kammaŋ javāpetvā[4] paṭisandhiŋ ākaḍḍhitvā niruddhā: yathā pana ajjâpi yaŋ hiyyo[5] bhesajjaŋ pītaŋ (tadeva pītaŋ) tadeva bhojanaŋ bhuñjati sarikkhak' aṭṭhena tadevā ti vuccati, evam

---

[1] *Cf. on* S. iii, 66.

[2] MA. i, 374 (*which has words bracketed*).

[3] A. pāṭiekkaŋ.

[4] A, G. ca pāpetvā (*cf.* VM. ii, 526, satte javāpetī ti avijjā).

[5] A, G. avijjā sayaŋ bhiyyo; C, D. *repeat words bracketed.*

idhâpi sā c' eva avijjā sā ca taṇhā ti idam pi sarikkhak' aṭṭhena vuttaŋ.

Brahmacariyan ti, magga-brahmacariyaŋ. *Dukkha-kkhayāya* ti, vaṭṭa-dukkhassa khay' atthāya. *Kāyūpago* ti, aññaŋ paṭisandhi-kāyaŋ upagantā hoti.

Yadidaŋ brahmacariya-vāso ti, yo ayaŋ magga-brahmacariya-vāso ayaŋ bālato paṇḍitassa viseso ti dasseti. Iti imasmiŋ sutte sabbâpi sappaṭisandhiko puthujjano bālo ti appaṭisandhiko khīṇâsavo paṇḍito ti vutto. Sotâpanna-sakadāgāmi-anāgāmino pana paṇḍitā ti vā bālā ti vā na vattabbā, bhajamānā pana paṇḍita-pakkhaŋ bhajanti.

10.

Dasame: *paṭicca-samuppādañ ca vo, bhikkhave, desissāmi*[1] *paṭicca-samuppanne ca dhamme* ti, Satthā imasmiŋ sutte paccaye ca paccaya-nibbatte ca sabhāva-dhamme desissāmī ti ubhayaŋ ārabhi *Uppādā vā*[2] *Tathāgatānan* ti, Tathāgatānaŋ uppāde pi Buddhesu uppannesu anuppannesu pi jāti-paccayā jarā-maraṇaŋ, jāti yeva jarā-maraṇassa paccayo. *Ṭhitā vā sā dhātū* ti, ṭhito va so paccaya-sabhāvo,[3] na kadāci jāti-jarā-maraṇassa paccayo na[4] hoti *Dhammaṭṭhitatā*[5] *dhamma-niyāmatā* ti, imehi pi dvīhi paccayam eva katheti: paccayena hi paccay' uppannā dhammā tiṭṭhanti: tasmā paccayo dhamma-ṭṭhitatā ti vuccati. Paccayo dhamme niyameti, tasmā dhamma-niyāmatā ti vuccati. *Idappaccayatā* ti, imesaŋ jarā-maraṇâdīnaŋ paccayā idappaccayā, idappaccayā ca idappaccayatā. *Tan* ti, taŋ paccayaŋ. *Abhisambujjhati* ti, ñāṇena abhisambujjhati. *Ācikkhati* ti, katheti. *Deseti* ti, dasseti. *Paññāpeti* ti, jānāpeti. *Paṭṭhapeti* ti, ñāṇa-mukhe ṭhapeti. *Vivarati* ti, vivaritvā dasseti. *Vibhajati* ti vibhāgato dasseti. *Uttānīkaroti* ti, pākaṭaŋ karoti. *Passatha ti c' āhā* ti, passatha iti ca vadati. Kin ti? Jāti-paccayā, bhikkhave, jarā-maraṇan ti ādi.

---

[1] *Cf.* VM. ii, 517 *ff.*
[2] *So text,* A, G, C₁, *but* C, D. uppādeva.
[3] C, D. -bhāvo.
[4] A, G. *omit* na.
[5] C₁ -ṭṭhititā *here and below.*

Iti kho, bhikkhave ti, evaŋ kho, bhikkhave. *Yā tatrā* ti, yā tesu jāti-paccayā jarā-maraṇan ti ādīsu. *Tathatā*[1] ti ādīni paccayâkārass' eva vevacanāni: so tehi tehi paccayehi anūnâdhikeh' eva tassa tassa dhammassa sambhāvato, tathatā ti. Sāmaggiŋ upagatesu paccayesu muhuttam pi tato nibbattānaŋ dhammānaŋ asambhāv' ābhāvato, *avitathā* ti. Añña-dhamma-paccayehi añña-dhamm' ānuppattito, *anaññathatā* ti. (Yathā vuttānaŋ etesaŋ) jarā-maraṇâdīnaŋ paccayato vā paccaya-samūhato vā *idappaccayatā* ti vutto. Tatr' āyaŋ vacan' attho:—Imesaŋ paccayā idappaccayatā. Lakkhaṇaŋ pan' ettha sadda-sâtthato veditabbaŋ.[2]

Aniccan ti, hutvā abhāv' aṭṭhena aniccaŋ. Ettha ca *aniccan* ti na[3] jarā-maraṇaŋ aniccaŋ, anicca-sabhāvānaŋ pana khandhānaŋ jarā-maraṇattā aniccaŋ nāma jātaŋ. Sankhatâdīsu pi es' eva nayo. Ettha ca *sankhatan* ti, paccayehi[4] samāgantvā kataŋ. *Paṭicca-samuppannan* ti, paccaye nissāya uppannaŋ. *Khaya-dhamman* ti, khaya-sabhāvaŋ. *Vaya-dhamman* ti, vigacchanaka-sabhāvaŋ. *Virāga-dhamman* ti, virajjanaka-sabhāvaŋ. *Nirodha-dhamman* ti, nirujjanaka-sabhāvaŋ. Jātiyā pi vutta-nayen' eva aniccatā veditabbā: janaka-paccayānaŋ vā kiccânubhāva-kkhaṇe niddiṭṭhattā[5] ekena pariyāyen' ettha aniccā ti ādīni yujjanti yeva, bhavâdayo aniccâdi-sabhāvā yeva.

Paññāyā ti, savipassanāya magga-paññāya. *Pubbantan*[6] ti, purimaŋ antaŋ: atītan ti attho. *Ahosin nu kho* ti ādīsu: *ahosin nu kho na nu kho* ti, sassat' ākārañ ca adhicca-samuppatti-ākārañ ca nissāya atīte attano vijjamānatañ ca avijjamānatañ ca kankhati. Kiŋkāraṇan ti na vattabbaŋ, ummattako viya bāla-puthujjano yathā vā tathā vā pavattati. *Kin nu kho ahosin* ti, jāti-ling' upapattiyo nissāya khattiyo nu kho ahosiŋ, brāhmaṇa-vessa-sudda-gahaṭṭha-pabbajita-deva-manussānaŋ aññataro? ti kankhati. *Kathan nu kho*

---

[1] VM. ii, 518 *with brackets.* [2] VM. pariyesitabbaŋ.

[3] C, D. na niccan ti jarā-; *text* -cā *in all these terms*; *Comy.* -caŋ.

[4] C_1 paccaye hi; *cf.* VM. i, 293 (sangamma samāgamma-paccayehi katā vā akatā vā).

[5] C, D. diṭṭhattā.

[6] *So text and* A, G, *but* C. *etc.* pubbattaŋ, *and omit* antaŋ.

ti, saṇṭhān' ākāraŋ[1] nissāya dīgho nu kho ahosiŋ, rassa-odāta-kaṇha-ppamāṇika-appamāṇikâdīnaŋ aññataro? ti kankhati. Keci pana Issara-nimmānâdīni nissāya kena nu kho kāraṇena ahosin ti? petuto[2] kankhatī ti vadanti. *Kiŋ hutvā kiŋ ahosin* ti, jāti-ādīni nissāya khattiyo hutvā brāhmaṇo ahosiŋ . . . *pe* . . . devo hutvā manusso ti attano paramparaŋ kankhati. Sabbatth' eva pana *addhānan* ti kālâdhivacanam etaŋ.

Aparantan ti, anāgataŋ antaŋ.[3] *Bhavissāmi nu kho na nu kho* ti, sassat' ākārañ ca ucched' ākārañ ca nissāya anāgato attano vijjamānataŋ ca avijjamānatañ ca kankhati. Sesam ettha vutta-nayam eva.

Etarahi vā paccuppannam addhānan ti, idāni vā paṭisandhim ādiŋ katvā cuti-pariyantaŋ sabbam pi vattamāna-kālaŋ gahetvā. *Ajjhattaŋ kathaŋ-kathī bhavissatī* ti, attano khandhesu vecikicchī[4] bhavissati. *Ahan nu kho 'smī* ti, attano atta-bhāvaŋ kankhati. Yuttaŋ pan' etan ti? Yuttaŋ-ayuttan ti kā ettha cittā? Api c' ettha idaŋ vatthum pi udāharanti:—Cūḷa-mātāya kira putto muṇḍo, mahāmātāya putto amuṇḍo. Taŋ puttaŋ muṇḍesuŋ. So uṭṭhāya 'ahan nu kho cūḷa-mātāya putto?' ti cintesi. Evaŋ ahan nu kho 'smī ti kankhā hoti. *No nu kho 'smī* ti, attano n' atthi-bhāvaŋ kankhati. Tatrâpi idaŋ vatthu:—Eko kira macche gaṇhanto udake cira-ṭṭhānena sīti-bhūtaŋ attano ūruŋ maccho ti cintetvā pahari. Aparo susāna-passe khettaŋ rakkhanto bhīto sankucito sankuṭito[5] sayi. So paṭibujjhitvā attano jaṇṇukāni dve yakkhā ti cintetvā pahari. Evaŋ no nu kho 'smī ti kankhati. *Kin nu kho 'smī* ti, khattiyo va samāno attano khattiya-bhāvaŋ kankhati. Es' eva nayo sesesu pi. Devo pana samāno deva-bhāvaŋ ajānanto nāma n' atthi. So pi pana ahaŋ rūpī nu kho arūpī nu kho ti? ādinā nayena kankhati. Khattiyâdayo kasmā na jānantī ti ce? Apac-

---

[1] *MSS.* patthanâk-.
[2] C, D. hetuŋ.
[3] B. anāgataŋ aparantaŋ.
[4] A, G. vicikicchī (*cf.* SnA., p. 424; MA. i, 189: vicinantā kicchanti, na sakkonti sanniṭṭhānaŋ kātun ti, vecikicchī). *For the fivefold and sixfold doubt see* VM. ii, 599; *Buddh. Psych. Eth.*, p. 115 *n.*
[5] *So* B; C, D. *repeat* sankucito; A, G. *omit.*

cakkhā tesaŋ tattha tattha kule uppatti. Gahaṭṭhâpi ca Potaliyâdayo[1] pabbajita-saññino, pabbajitâpi 'kuppan nu kho me kamman ti?' ādinā nayena gahaṭṭha-saññino. Manussâpi ca rājāno viya attani deva-saññino honti. *Kathan nu kho* 'smī ti vutta-nayam eva. Kevalaŋ h' ettha 'abbhantare jīvo nāma atthī' ti gahetvā tassa saṇṭhānâkāraŋ nissāya 'dīgho nu kho 'smī' rassa-caturassa-pañca-cha-satta-aṭṭha-dasa[2]-solasaŋsâdīnaŋ aññatara-ppakāro hi kankhanto 'kathan nu kho 'smī?' ti kankhatī ti veditabbo. Sarīra-saṇṭhānaŋ pana paccuppannaŋ ajānanto nāma n' atthi. *Kuto āgato so kuhiŋ-gāmī bhavissatī* ti, atta-bhāvassa āgata-gati-ṭṭhānaŋ kankhanto evaŋ kankhati.

Ariya-sāvakassā ti, idha sotâpanno adhippeto. Itare pi pana tayo avāritā yevā ti.

Āhāra-vaggo, dutiyo.

III. DASABALA-VAGGA-VAṆṆANĀ.

1.

Dasabala-vaggassa paṭhamaŋ dutiyass' eva sankhepo.

Dutiyaŋ Bhagavatā attano ajjhāsayena vasena vuttaŋ. Tattha *Dasabala-samannāgato* ti, dasahi balehi samannāgato. Balañ ca nām' etaŋ duvidhaŋ, kāya-balañ ca ñāṇa-balañ ca. Tesu Tathāgatassa kāya-balaŋ hatthi-kulânusārena veditabbaŋ. Vuttaŋ h' etaŋ Porāṇehi:

Kāḷāvakañ ca Gangeyyaŋ, Paṇḍaraŋ Tamba-Pingalaŋ,
Gandha-Mangala-Hemañ ca Uposatha Chaddant' ime
dasā ti[3]

imāni dasa-hatthi-kulāni. Tattha Kāḷāvakan ti pakati-hatthi-kulaŋ daṭṭhabbaŋ. Yaŋ dasannaŋ purisānaŋ kāya-balaŋ, taŋ ekassa Kāḷāvakassa hatthino. Yaŋ dasannaŋ Kāḷāvakānaŋ balaŋ, taŋ ekassa Gangeyyassa. Yaŋ dasan-

---

[1] A, C₁, G. Potalika; C, D. Poṭhalika. *Cf.* M. i, 359 (*Potaliya-sutta*).
[2] C, D. caturassa-chalaŋsa-aṭṭhaŋsa-solasaŋsâd-.
[3] MA. i, 25; VibhA. 397; UdA. 403 (*with* Chaddantena cā ti): C, D. Hem' Uposatha.

naŋ Gangeyyānaŋ, taŋ ekassa Paṇḍarassa. Yaŋ dasannaŋ Pandarānaŋ, tan ekassa Tambassa. Yaŋ dasannaŋ Tambānaŋ, taŋ ekassa Pingalassa. Yaŋ dasannaŋ Pingalānaŋ, taŋ ekassa Gandha-hatthino. Yaŋ dasannaŋ Gandha-hatthīnaŋ taŋ, ekassa Hemassa.[1] Yaŋ dasannaŋ Hemānaŋ, taŋ ekassa Uposathassa. Yaŋ dasannaŋ Uposathānaŋ, taŋ ekassa Chaddantassa. Yaŋ dasannaŋ Chaddantānaŋ, taŋ ekassa Tathāgatassa. Nārāyana-sankhātaŋ[2] balan ti pi idam eva vuccati. Tad etaŋ pakati-hatthi-gaṇanāya hatthīnaŋ koṭisahassa,[3] purisa-gaṇanāya dasannaŋ purisa-koṭi-sahassānaŋ balaŋ hoti. Idaŋ tāva Tathāgatassa kāya-balaŋ. Dasabalasamannāgato ti ettha pana sangahaŋ na gacchati. Etaŋ hi bāhirakaŋ, lāmakaŋ, tiracchāna-gatānaŋ sīhâdīnam pi hoti. Etaŋ hi nissāya dukkha-pariññā vā samudaya-pahāṇaŋ vā magga-bhāvanā vā phala-sacchikiriyā vā n' atthi. Aññaŋ pana dasasu ṭhānesu akampan' aṭṭhena upatthambhan' aṭṭhena ca dasa-vidhaŋ ñāṇa-balaŋ nāma atthi. Taŋ sandhāya vuttaŋ *dasabala-samannāgato* ti.

Katamaŋ pana tan ti? Ṭhānâṭhānâdīnaŋ yathā-bhūtaŋ jānanaŋ, seyyathîdaŋ: ṭhānañ ca ṭhānato aṭṭhānañ ca aṭṭhānato jānanaŋ ekaŋ. Atītânāgata-paccuppannānaŋ kammasamādānānaŋ ṭhānaso hetuso yathā-bhūtaŋ vipāka-jānanaŋ ekaŋ. Sabbattha-gāminī-paṭipadā-jānanaŋ ekaŋ. Anekadhātu-nānā-dhātu-loka-jānanaŋ ekaŋ. Parasattānaŋ nānâdhimutti-katā-jānanaŋ ekaŋ. Tesaŋ yeva indriya-paro-pariyatti-jānanaŋ ekaŋ. Jhāna-vimokkha-samādhi-samāpattīnaŋ sankilesa-vodāna-vuṭṭhāna-jānanaŋ ekaŋ. Pubbe-nivāsânusatti-jānanaŋ ekaŋ.[4] Sattānaŋ cut' ūpapāta-jānanaŋ ekaŋ. Āsava-kkhaya-jānanaŋ ekan ti. *Abhidhamme* pana 'idha Tathāgato ṭhanañ ca ṭhānato aṭṭhānañ ca aṭṭhānato yathābhūtaŋ pajānāti. Yam pi Tathāgato ṭhanañ ca ṭhānato aṭṭhānañ ca aṭṭhānato pajānāti, idam pi Tathāgatassa Tathāgatabalaŋ hoti: yaŋ balaŋ āgamma Tathāgato āsabhaŋ ṭhānaŋ paṭi-

---

[1] C, D. VibhA. Hemavantassa *and* Hemavatānaŋ.

[2] VibhA. sanghātaŋ; MA. *omits.*

[3] A, G, C, D. pakati-hatthīnaŋ koṭi-sahassānaŋ. *With* C_1 *I follow the emendation of* MA.

[4] C_1 *omits the sentence*; C, D. *omit* ānusatti.

jānāti, parisāsu sīha-nādaŋ nadati, brahma-cakkaŋ pavattetī' (Vibh. 317) ti ādinā nayena vitthārato āgatān' eva. Attha-vaṇṇanâpi nesaŋ *Vibhang' aṭṭhakathāya* (VibhA. 398) c' eva *Papañca-Sūdaniyā* ca *Majjhim' aṭṭhakathāya* (MA. ii, 26 *ff.*) sabbâkārena[1] vuttā, sā tattha vutta-nayen' eva gahetabbā.

Catūhi ca vesārajjehī[2] ti, ettha sārajja-paṭipakkhaŋ vesārajjaŋ. Catusu ṭhānesu vesārajja-bhāvaŋ paccavekkhantassa uppanna-somanassa-maya-ñāṇass' etaŋ nāmaŋ. Katamesu catusu? 'Sammāsambuddhassa te paṭijānato ime dhammā anabhisambuddhā' ti (M. i, 72) ādīsu codanā-vatthusu. Tatrâyaŋ Pāli: 'Cattār' imāni, bhikkhave, vesārajjāni . . . Katamāni cattāri? Sammāsambuddhassa te paṭijānato ime dhammā anabhisambuddhā ti . . . Tatra vata maŋ samaṇo vā brahmaṇo vā devo vā Māro vā Brahmā vā koci vā lokasmiŋ[3] saha dhammena paṭicodèssatī ti nimittam etaŋ, bhikkhave, na samanupassāmi. Etam p' ahaŋ, bhikkhave, nimittaŋ asamanupassanto khema-ppatto abhaya-ppatto vesārajja-ppatto vihārāmi. Khīṇâsavassa te paṭijānato ime āsavā aparikkhīṇā ti tatra vata maŋ . . . *pe* . . . Ye kho pana te antarāyikā dhammā vuttā, te paṭisevato nâlaŋ antarāyāyā ti, tatra vata maŋ . . . *pe* . . . Yassa kho pana te atthāya dhammo desito, so na niyyāti takkarassa sammā-dukkhakkhayāyā ti, tatra vata maŋ . . . *pe* . . . vesārajja-ppatto vihārāmī' ti (A. ii, 9; *cf.* M. i, 71).

Āsabhaŋ ṭhānan[4] ti, seṭṭha-ṭṭhānaŋ, uttama-ṭṭhānaŋ. Āsabhā vā pubba-Buddhā; tesaŋ ṭhānan ti attho. Api ca gava-sata-jeṭṭhako usabho, gava-sahassa-jeṭṭhako vasabho. Vaja-sata-jeṭṭhako vā usabho, vaja-sahassa-jeṭṭhako vasabho. Sabbagava-seṭṭho, sabbaparissaya-saho, seto, pāsādiko, mahābhāra-vaho, asani-sata-saddehi pi asampakampiyo[5] nisabho. So idha usabho ti adhippeto. Idam pi hi tassa pariyāya-vacanaŋ. Usabhassa idan ti *āsabhaŋ*. *Ṭhānan* ti, catūhi pādehi paṭhaviŋ uppīḷetvā avaṭṭhānaŋ.[6] Idaŋ pana āsabhaŋ viyā ti, āsabhaŋ. Yath' eva hi nisabha-sankhāto usabho

---

[1] C, D. -kārato.
[2] *Cf.* MA. ii, 33; *at* DA. i, 278 *it* = visārada-bhāvo.
[3] C, D. deva-lokasmiŋ.
[4] *Cf.* MA. ii, 26; VibhA. 398.
[5] VibhA. akampanīyo.
[6] VibhA, B. acalaṭṭhānaŋ.

usabha-balena samannāgato catūhi pādehi paṭhaviŋ uppīḷetvā acala-ṭṭhāne[1] tiṭṭhati, evaŋ Tathāgato pi dasahi Tathāgata-balehi samannāgato catūhi vesārajja-pādehi aṭṭha-parisa-paṭhaviŋ uppīḷetvā sadevake loke kenaci paccatthikena paccāmittena akampiyo[2] acala-ṭṭhāne tiṭṭhati. Evaŋ tiṭṭhamāno ca āsabhaŋ ṭhānaŋ paṭijānāti, upagacchati, na paccakkhāti, attani āropeti. Tena vuttaŋ: *Āsabhaŋ ṭhānaŋ paṭijānātī* ti.

Parisāsū ti, 'aṭṭha kho imā, Sāriputta, parisā . . . khattiya-parisā, brāhmaṇa-parisā, gahapati-parisā, samaṇa-parisā, Cātumahārājika-parisā, Tāvatiŋsa-parisā, Māra-parisā, Brahma-parisā' ti (M. i, 72), imāsu parisāsu.

Sīha-nādaŋ nadatī ti, seṭṭha-nādaŋ abhīta-nādaŋ nadati. Sīha-nāda-sadisaŋ vā nādaŋ nadati. Ayam attho *Sīhanāda-suttena* (M. i, 71) dīpetabbo. Yathā vā sīho sahanato ca hananato ca sīho ti vuccati, evaŋ Tathāgato pi loka-dhammānaŋ sahanato, parappavādānañ ca[3] hananato sīho ti vuccati. Evaŋ vuttassa sīhassa nādaŋ, sīha-nādaŋ. Tattha, yathā sīho sīha-balena samannāgato sabbattha visārado vigata-loma-haŋso sīha-nādaŋ nadati, evaŋ Tathāgata-sīho pi Tathāgata-balehi samannāgato aṭṭhasu parisāsu visārado vigata-loma-haŋso, 'iti rūpan' ti ādinā nayena nānā-vidha-desanā-vilāsa-sampannaŋ sīha-nādaŋ nadati. Tena vuttaŋ: *parisāsu sīha-nādaŋ nadatī* ti.

Brahma-cakkaŋ pavattetī ti, ettha *brahman* ti seṭṭhaŋ, uttamaŋ, visuddhassa dhamma-cakkass' etaŋ adhivacanaŋ.[4] Taŋ pana dhamma-cakkaŋ duvidhaŋ hoti: paṭivedha-ñāṇañ ca desanā-ñāṇañ ca. Tattha paññā-pabhāvitaŋ attano ariya-phalâvahaŋ paṭivedha-ñāṇaŋ: karuṇā-pabhāvitaŋ sāvakānaŋ ariya-phalâvahaŋ desanā-ñāṇaŋ. Tattha paṭivedha-ñāṇaŋ, uppajjamānaŋ, uppannan ti duvidhaŋ. Taŋ hi abhinikkhamanato yāva arahatta-magga uppajjamānaŋ, phala-kkhaṇe uppannaŋ nāma. Tusita-bhavanato vā yāva Mahābodhi-pallanke arahatta-maggā upajjamānaŋ, phala-kkhaṇe uppannaŋ nāma. Dīpankarato paṭṭhāya vā yāva arahatta-maggā

[1] *Here and below all but* MA. -ṭhānena; A. -esu.
[2] C, D. akampanīyo.
[3] VibhA. -vādañ ca; A, G. -vādassa; C_1 -vādanañ ca.
[4] *Here* MA, VibhA. *expand.*

uppajjamanaŋ, phala-kkhaṇe uppannaŋ nāma. Desanā-ñāṇam pi, pavattamānaŋ, pavattan ti duvidhaŋ. Taŋ hi yāva Aññā-Kondaññassa sotâpatti-maggā pavattamānaŋ, phala-kkhaṇe pavattaŋ nāma. Tesu paṭivedha-ñāṇaŋ lokuttaraŋ, desanā-ñāṇaŋ lokiyaŋ. Ubhayam pi pan' etaŋ aññehi asādhāraṇaŋ, Buddhānaŋ yeva orasa-ñāṇaŋ.

Idāni yaŋ iminā samannāgato sīha-nādaŋ nadati taŋ dassetuŋ, iti rūpan ti ādīni āha. Tattha *iti rūpan* ti, idaŋ rūpaŋ, ettakaŋ rūpaŋ: ito uddhaŋ rūpaŋ n' atthī ti ruppana-sabhāvañ c' eva bhūt' upādāya-bhedañ ca ādiŋ katvā lakkhaṇa-rasa-paccupaṭṭhāna-vasena anavasesa-rūpa-pariggaho vutto.

Iti rūpassa samudayo ti, iminā evaŋ pariggahitassa rūpassa samudayo vutto. Tattha *iti* ti, evaŋ samudayo hotī ti attho. Tassa vitthāro avijjā-samudayā rūpa-samudayo: taṇhā-samudayā kamma-samudayo: āhāra-samudayā rūpa-samudayo ti nibbatti-lakkhaṇaŋ passanto pi rūpa-kkhandhassa udayaŋ passatī ti evaŋ veditabbo. Atthangame pi avijjā-nirodhā rūpa-nirodho . . . *pe* . . . viparināma-lakkhaṇaŋ passanto pi rūpa-kkhandhassa nirodhaŋ passatī ti ayaŋ vitthāro.

Iti vedanā ti ādīsu pi ayaŋ vedanā, ettakā vedanā: ito uddhaŋ vedanā n' atthi. Ayaŋ saññā, ime sankhārā, idaŋ viññāṇaŋ, ettakaŋ viññāṇaŋ: ito uddhaŋ viññāṇaŋ n' atthī ti vedayita-sañjānana-abhisankharaṇa-vijānana-sabhāvañ c' eva sukhâdi-rūpa-saññâdi phassâdi cakkhu-viññāṇâdibhedañ ca ādiŋ katvā lakkhaṇa-rasa-paccupaṭṭhāna-vasena anavasesa-vedanā-saññā-sankhārā-viññāṇa-pariggaho vutto.

Iti vedanāya samudayo ti ādīhi pana evaŋ pariggahitānaŋ vedanā-saññā-sankhārā-viññāṇānaŋ samudayo vutto. Tatrâpi *iti* ti evaŋ samudayo hotī ti attho. Tesam pi vitthāro avijjā-samudayā vedanā-samudayo ti. Rūpe vutta-nayen' eva veditabbo. Ayaŋ pana viseso: tīsu khandhesu āhāra-samudayā ti avatvā phassa-samudayā ti vattabbaŋ. Viññāṇa-kkhandhe nāma-rūpa-samudayā ti. Atthangama-padam pi tesaŋ yeva vasena yojetabbaŋ. Ayam ettha sankhepo. Vitthārato pana Udayabbaya-vinicchayo sabbâkāra-paripūro *Visuddhi-Magge* vutto (VM. ii, 269; Pṭs. i, 54).

Imasmiŋ sati idaŋ hotī ti,. ayam pi aparo sīha-nādo. Tass' attho: imasmiŋ avijjâdike paccaye sati, idaŋ sankhārâdikaŋ phalaŋ hoti. *Imass' uppādā idaŋ uppajjatī* ti, imassa avijjâdikassa uppādā idaŋ sankhārâdikaŋ phalaŋ uppajjati. *Imasmiŋ asati idaŋ na hotī* ti, imasmiŋ avijjâdike paccaye asati, idaŋ sankhārâdikaŋ phalaŋ na hoti. *Imassa nirodhā idaŋ nirujjhatī* ti, imassa avijjâdikassa paccayassa nirodhā idaŋ sankhārâdikaŋ phalaŋ nirujjhati. Idāni yathā taŋ hoti c' eva nirujjhati ca, taŋ vitthārato dassetuŋ[1] *yad idaŋ avijjā-paccayā sankhārā* ti ādim āha.

2.

Evaŋ svākkhāto[2] ti, evaŋ rūpa-kkhandha-vibhajanâdi-vasena suṭṭhu akkhāto kathito. *Dhammo* ti, pañca-kkhandha-paccayâkāra-dhammo. *Uttāno* ti, anikujjito. *Vivaṭo* ti, vivaritvā ṭhapito. *Pakāsito* ti, dīpito, jotito. *Chinna-pilotiko* ti, pilotikā ti vuccati chinna-bhinnaŋ, tattha tattha sibbita-gaṇṭhi-kataŋ jiṇṇa-vatthaŋ.[3] Taŋ yassa n' atthi, aṭṭha-hatthaŋ nava-hatthaŋ vā ahata-sāṭakaŋ nivattho, so chinna-pilotiko nāma. Ayam pi dhammo tādiso. Na h' ettha kohaññâdi-vasena chinna-bhinna-sibbita-gaṇṭhi-kata-bhāvo atthi. Api ca khuddaka-sāṭako[4] pi pilotikā ti vuccati. Sā yassa n' atthi aṭṭha-hattha-nava-hattho mahāpaṭo atthi. So pi chinna-pilotiko. Apagata-pilotiko ti attho. Tādiso ayaŋ dhammo. Yathā hi catu-hatthaŋ sāṭakaŋ gahetvā pariggahaṇaŋ[5] karonto puriso ito c' ito ca añchanto kilamati, evaŋ bāhiraka-samaye pabbajitā attano parittakaŋ dhammaŋ 'evaŋ sati evaŋ bhavissatī' ti kappetvā kappetvā vaḍḍhentā kilamanti. Yathā pana aṭṭha-hattha-nava-hatthena pariggahaṇaŋ[5] karonto yathā ruciŋ pārupati na kilamati, n' atthi tattha añchitvā vaḍḍhana-kiccaŋ 'evaŋ imasmim pi dhamme kappetvā kappetvā vibhajana-kiccaŋ n'.atthi. Tehi tehi kāraṇehi mayā ayaŋ dhammo suvibhatto suvitthārito' ti, idam pi sandhāya chinna-pilotiko ti āha.

---

[1] *So* A, B. *etc., but* C, D. dassento.
[2] *So Sinh. text and Comy.; text* svākhyāto. *Cf.* VM. i, 213; MA. ii, 119
[3] C, D. chiṇṇa-. [4] MA. kacavaro, *as below.* [5] C, D. paṭi-.

[1]Api ca kacavaro pi pilotikā ti vuccati. Imasmiñ ca sāsane samaṇa-kacavaraŋ nāma patiṭṭhātuŋ na labbhati.[2] Ten' ev' āha:

Kāraṇḍavaŋ niddhamatha, kasambuŋ câpakassatha,[3]
Tato palāpe vāhetha, assamaṇe samaṇa-maññino.
Niddhamitvāna. pāpicche pāpa-ācāra-gocare
Suddhā suddhehi saŋvāsaŋ kappayavho paṭissatā.
Tato samaggā nipakā dukkhass' antaŋ karissathā ti
(Sn. 281-3)[4].

Iti samaṇa-kacavarassa chinnattā pi ayaŋ dhammo chinna-pilotiko nāma hoti.

Alam evā ti, yuttam eva. *Saddhā pabbajitenā* ti, saddhāya pabbajitena. *Kulàputtenā* ti, dve kula-puttā: ācāra-kulaputto jāti-kulaputto ca. Tattha, yo yato kutoci kulā pabbajitvā sīlâdayo pañca dhamma-kkhandhe pūreti, ayaŋ ācāra-kula-putto nāma. Yo pana Yasa-kulaputtâdayo viya jāti-sampanna-kulā pabbajito, ayaŋ jāti-kulaputto nāma. Tesu idha ācāra-kulaputto adhippeto. Sace pana jāti-kulaputto ācāravā hoti, ayaŋ uttamo yeva. Evarūpena kulaputtena. *Viriyaŋ ārabhitun* ti, caturanga-samannāgataŋ viriyaŋ kātuŋ. Idāni 'ssa caturangaŋ dassento, *kāmaŋ taco cā* ti ādim āha.

Ettha hi taco ekaŋ angaŋ nahāru ekaŋ, aṭṭhi ekaŋ, maŋsa-lohitaŋ ekan ti. Idañ ca pana caturanga-samannāgataŋ viriyaŋ adhiṭṭhahantena navasu ṭhānesu samādhātabbaŋ, pure-bhatte, pacchā-bhatte, purima-yāme, majjhima-yāme, pacchima-yāme, gamane, ṭhāne, nisajjāya, sayane ti.

Dukkhaŋ, bhikkhave, kusīto viharatī ti, imasmiŋ sāsane yo kusīto puggalo, so dukkhaŋ viharati. Bāhira-samaye pana yo kusīto, so sukhaŋ viharati. *Vokiṇṇo* ti, missī-bhūto. *Sadatthan* ti, sobhanaŋ vā atthaŋ mahantaŋ vā atthaŋ.[5] Ubhayenā pi arahattam eva adhippetaŋ. *Parihāpetī* ti, hāpeti, na pāpuṇāti. Kusīta-puggalassa hi cha dvārāni aguttāni arakkhitāni honti: tīṇi kammāni asuddhāni: ājīv' aṭṭhamakaŋ sīlaŋ apariyodātaŋ: bhinn' ājīvo kulūpako hoti. So sabrahmacārīnaŋ akkhimhi patita-rajaŋ viya upaghāta-

[1] *Here* MA. *continues*.
[2] *All but* MA. labhati.
[3] A, G. cāvak-; Sn. Ang. apak-; MA. (*with* SnA. 311) câpakaddhatha.
[4] A. iv, 172 = MP. 414.
[5] B. sakaŋ vā atthaŋ.

karo hutvā dukkhaŋ viharati. Siva-maddano[1] c' eva hoti leḍḍu-pātano[2] ca. Satthu ajjhāsayaŋ gahetuŋ na sakkoti. Dullabhaŋ khaṇaŋ virādheti. Tena bhutto raṭṭha-piṇḍo pi na mahapphalo hoti. *Āraddha-viriyo ca*[3] *kho, bhikkhave* ti, āraddha-viriyo puggalo imasmiŋ yeva sāsane sukhaŋ viharati. Bāhira-samaye pana yo āraddha-viriyo, so dukkhaŋ viharati. *Pavivitto*[4] ti, vivitto viyutto hutvā. *Sadatthaŋ paripūreti* ti, arahattaŋ pāpuṇāti. Āraddha-viriyassa hi cha-dvārāni suguttāni honti: tīṇi kammāni parisuddhāni: ājīv' aṭṭhamakaŋ sīlaŋ pariyodātaŋ: sabrahmacārīnaŋ akkhimhi susītal' añjanaŋ viya bahu-gata[5]-candanaŋ viya ca manāpo hutvā sukhaŋ viharati, Satthu ajjhāsayaŋ gahetuŋ sakkoti. Satthā hi: 'ciraŋ jīva, Mahāvīra! Kappaŋ tiṭṭha, Mahāmune'[6] ti (Apad. ii, 535).

Evaŋ Gotamiyā vandito, 'Na kho, Gotami, Tathāgatā evaŋ vanditabbā'[7] ti paṭikkhipitvā, tāya yācito vanditabbâkāraŋ ācikkhanto evam āha:

Āraddha-viriye pahitatte niccaŋ daḷha-parakkame[8]
Samagge sāvake passa, esā Buddhāna-vandanā ti
(Ap. *v.* 72; Thig. *v.* 161).

Evaŋ āraddha-viriyo Satthu ajjhāsayaŋ gahetuŋ sakkoti, dullabhaŋ khaṇaŋ na virādheti. Tassa hi Buddh' uppādodhammadesanā-sangha-suppaṭipatti *saphalā* hoti, *sa-udrayā*. Raṭṭha-piṇḍo pi tena bhutto mahapphalo hoti.

Hīnena aggassā ti, hīnāya saddhāya, hīnena viriyena, hīnāya satiyā, hīnena samādhinā, hīnāya paññāya agga-sankhātassa arahattassa patti nāma na hoti. *Aggena ca kho*[9] ti, aggehi saddhâdīhi aggassa arahattassa patti hoti. *Maṇḍapeyyan* ti, pasann' aṭṭhena maṇḍaŋ: pātabb' aṭṭhena peyyaŋ: yaŋ hi pivitvā antara-vīthiyaŋ patito visaññī attano sāṭakâdīnam pi assāmiko hoti, taŋ pasannam pi na pātabbaŋ. Mayhaŋ pana

---

[1] A. sivaddano; G. sivadadano. [2] A, G. -pādano.
[3] *Cf.* MA. ii, 147. [4] *Cf.* MA. ii, 143.
[5] A. dhātu-gata; C, D. dhātu-gatta; C1 bahu-gata; G. *omits the sentence.*
[6] *So* Ap.; *all* -munī.
[7] [Ap. *v.* 70. 'na h' evaŋ vandiyā Buddhā yathā vandasi, Gotamī.']
[8] *This line occurs at* S. i, 166 *in nom. case.*
[9] *So Sinh. text and Comy., but F. text* ca bhikkhavo.

sāsanaŋ evaŋ pasannañ ca pātabbaŋ cā ti dassento maṇḍapeyyan ti āha. Tattha "tividho maṇḍo:[1] desanā-maṇḍo, paṭiggaha[2]-maṇḍo, brahmacariya-maṇḍo ti. Katamo desanā-maṇḍo? Catunnaŋ ariya-saccānaŋ ācikkhaṇā, desanā, paññāpanā, paṭṭhapanā, vivaraṇā, vibhajanā, uttānī-kammaŋ. Catunnaŋ sati-paṭṭhānānaŋ . . . *pe* . . . ariyassa aṭṭhangikassa maggassa ācikkhaṇā . . . *pe* . . . uttānī-kammaŋ: ayaŋ desanā-maṇḍo. Katamo paṭiggaha-maṇḍo? Bhikkhū bhikkhuniyo upāsakā uppāsikāyo devā manussā, ye va[3] pan' aññe pi keci viññātāro: ayaŋ paṭiggaha-maṇḍo. Katamo brahmacariya-maṇḍo? Ayam eva ariya-aṭṭhangiko maggo, seyyathīdaŋ: Sammā-diṭṭhi . . . *pe* . . . sammā-samādhi. Ayaŋ brahmacariya-maṇḍo." Api ca "adhimokkha-maṇḍo saddh' indriyaŋ[4] assaddhiyaŋ kasaṭo, assaddhiyaŋ kasaṭaŋ chaḍḍetvā saddh' indriyassa adhimokkha-maṇḍaŋ pivatī ti, *maṇḍapeyyan* ti" ādinā pi nayen' ettha attho veditabbo.

Satthā[5] *sammukhī-bhūto* ti, idam ettha kāraṇa-vacanaŋ. Yasmā Satthā sammukhī-bhūto, tasmā viriya-sampayogaŋ katvā pivath' etaŋ maṇḍan ti.

Bāhirakaŋ hi bhesajja-maṇḍam pi vejjassa asammukhā pivantānaŋ pamāṇaŋ vā uggamaṇaŋ niggamaṇaŋ vā 'na jānāmā' ti āsankā hoti. Vejja-sammukhā[6] pana 'vejjo jānissatī' ti nirāsankā pivanti. Evam eva 'amhākaŋ Dhammassāmi Satthā sammukhī-bhūto ti viriyaŋ katvā pivathā' ti maṇḍa-pāne nesaŋ niyojento *tasmā ti ha, bhikkhave* ti ādim āha.

Tattha *saphalā* ti, sânisaŋsā. *Saudrayā* ti, sa-vaḍḍhi. *Attatthan* ti, attano atta-bhūtaŋ arahattaŋ. *Appamādena sampādetun* ti, appamādena sabba-kiccāni kātuŋ. *Paratthan* ti, paccaya-dāyakānaŋ mahapphalânisaŋsaŋ. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

---

[1] Pṭs. ii, 86 *ff.* (*Maṇḍapeyya-kathā*).
[2] *So all, but* Pṭs. -gaha-.
[3] *So* Pṭs.; *all* vā.
[4] A, G. sandhiyaŋ assandhiyaŋ; C, D. *omit* saddh' indriyaŋ.
[5] *So text*; Pṭs. sattharī . . . bhūte; *Sinh. text*, A, G. satthussa . . . bhūte.
[6] A, C, D. vejja-sammukhā vā jānissatī ti; G. vejje sammukhā jānissatī ti; B. vejja-sammukhā vejjā jānissantī ti.

3.

Tatiye: *jānato*[1] *'han* ti ādīsu; *jānato* ti, jānantassa. *Passato* ti, passantassa. Dve pi padāni ek' atthāni, byañjanam eva nānā.[2] Evaŋ sante pi *jānato* ti ñāṇa-lakkhaṇaŋ upādāya puggalaŋ niddisati. Jānana-lakkhaṇaŋ hi ñāṇaŋ. *Passato* ti, ñāṇa-ppabhāvaŋ upādāya. Passana-ppabhāvaŋ hi ñāṇaŋ. Ñāṇa-samangī puggalo cakkhumā viya cakkhunā rūpāni ñāṇena vivaṭe dhamme passati. *Āsavānaŋ khayan* ti, ettha āsavānaŋ pahānaŋ, asamuppādo khīṇâkāro n' atthi-bhāvo ti ayam pi āsava-kkhayo ti vuccati, bhango pi magga-phala-nibbānāni pi.[3] 'Āsavānaŋ khayā anāsavaŋ ceto-vimuttin' ti (M. i, 284) ādīsu khīṇâkāro āsava-kkhayo ti vuccati. 'Yo [āsavānaŋ] khayo vayo bhedo paribhedo aniccatā antaradhānan' ti (Dhs. 738) ettha bhango.

'Sekhassa sikkhamānassa uju-magg' ānusārino
Khayasmiŋ paṭhamaŋ ñāṇaŋ, tato aññā anantarā' ti
(A. i, 231; It. 53, 104)

ettha maggo: so hi āsave khepento vūpasamento uppajjati. Tasmā āsavānaŋ khayo ti vutto. 'Āsavānaŋ khayā samaṇo hotī' ti (M. i, 284), ettha phalaŋ. Taŋ hi āsavānaŋ khīṇ' ante uppajjati, tasmā āsavānaŋ khayo ti vuttaŋ. 'Āsavā tassa vaḍḍhanti, ārā so āsava-kkhayā' ti (Dhp. 253), ettha nibbānaŋ. Taŋ hi āgamma āsavā khīyanti, tasmā āsavānaŋ khayo ti vuttaŋ. Idha pana magga-phalāni adhippetāni.

No ajānato, no apassato ti, yo pana na jānāti na passati, tassa no vadāmī ti attho. Etena ye ajānato apassato pi[4] saŋvarâdīhi[5] yeva suddhiŋ vadanti, te paṭikhittā honti. Purimena vā pada-dvayena upāyo vutto: iminā anupāya-paṭisedho[6] ti.

---

[1] *Cf.* MA. i, 7 *ff.* [2] *All but* MA. nānaŋ (nānā *here is an adverb*).

[3] A, G. bhangehi pi magga-phala-nibbānā ti pi. [*Cf.* MA. aññatra pana m.p. nibbānāni pi āsava-kkhayo ti vuccati.]

[4] *So* B, C, MA; *but* A, C_1, D, G. yo ajānanto apassanto pi.

[5] *I follow* MA. *in so reading for* saŋsārâdīhi (?) *of all the rest. Moreover, at the end of this para.* (*not in* SA.) *we have* sankhepena c' ettha ñāṇaŋ āsava-saŋvara-pariyāyo ti dassitaŋ hoti.

[6] A, C, G. -aŋ paṭisedheti.

Idāni yaŋ jānato āsavānaŋ khayo hoti, taŋ dassetu-kāmo, *kiñ ca, bhikkhave, jānato* ti pucchaŋ ārabhi. Tattha jānanā bahu-vidhā. Dabba-jātiko[1] eva hi koci bhikkhu chattaŋ kātuŋ jānāti, koci cīvarâdīnaŋ aññataraŋ. Tassa īdisāni kammāni vatta-sīse ṭhatvā karontassa sā jānanā magga-phalānaŋ pada-ṭṭhānaŋ na hotī ti na vattabbaŋ. Yo pana sāsane pabbajitvā vejja-kammâdīni kātuŋ jānāti, tass' eva jānato āsavā vaḍḍhanti yeva. Tasmā yaŋ jānato passato ca āsavānaŋ khayo hoti tad evā dassento *iti rūpan* ti ādim āha.

Evaŋ kho, bhikkhave, jānato ti, evaŋ pañcannaŋ khandhānaŋ udaya-bbayaŋ jānantassa. *Āsavānaŋ khayo hotī* ti, āsavānaŋ khay' ante[2] jātattā āsavānaŋ khayo ti laddha-nāmaŋ arahattaŋ hoti. Evaŋ arahatta-nikūṭena desanaŋ niṭṭhāpetvā idāni khīṇâsavassa āgamanīyaŋ pubba-bhāga-paṭipadaŋ dassetuŋ *yam pi 'ssa taŋ, bhikkhave* ti ādim āha.

Tattha *khayasmiŋ khaye ñāṇan* ti, āsava-kkhaya-sankhāte arahatta-phale paṭiladdhe sati paccavekkhaṇā-ñāṇaŋ. Taŋ hi arahatta-phala-sankhāte khayasmiŋ paṭhama-vāraŋ uppanno pacchā uppannattā khaye ñāṇan ti vuccati. *Sa-upanisan* ti, sa-kāraṇaŋ sa-ppaccayaŋ. *Vimuttī* ti, arahatta-phala-vimutti. Sā hi 'ssa upanissaya-paccayena paccayo hoti. Evaŋ ito paresu pi labbhamāna-vasena paccaya-bhāvo veditabbo. *Virāgo* ti, maggo. So hi kilese virajjento khepento ukkhepento uppanno, tasmā virāgo ti vuccati. *Nibbidā* ti, nibbidā-ñāṇaŋ. Etena balava-vipassanaŋ dasseti. Balava-vipassanā ti, bhayat' ūpaṭṭhāne[3] ñāṇaŋ ādīnav' anupassane[3] ñāṇaŋ muñcitu-kamyatāya[4] ñāṇaŋ sankhār' upekkhāya ñāṇan ti catunnaŋ ñāṇānaŋ adhivacanaŋ.

Yathā-bhūta-ñāṇa-dassanan ti, yathā-sabhāva-jānana-sankhātaŋ dassanaŋ. Etena taruṇa-vipassanaŋ dasseti. Taruṇa-vipassanā hi balava-vipassanāya paccayo hoti. Taruṇa-vipassanā ti sankhāra-paricchede[5] ñāṇaŋ kankhā-vitaraṇe ñāṇaŋ sammasane[5] ñāṇaŋ magga-ñāṇan ti, catunnaŋ ñāṇānaŋ adhivacanaŋ.

---

[1] (*At* M. i, 14 = paṇḍita-sabhāvo.) *Here* A, B. *read* sippa-jātiko.
[2] A. khay' antena.
[3] C, D. -a, -ā.
[4] A. muñcitu-kammatā; C. muñcita-kamyatā.
[5] C, D. -da, -na.

Samādhī ti pādaka-jjhāna-samādhi. So hi taruṇa-vipassanāya paccayo hoti.

Sukhan ti, appaṇāya pubba-bhāga-sukhaŋ. Taŋ hi pādaka-jjhānassa paccayo hoti.

Passaddhī ti, idha[1] daratha[2]-paṭipassaddhi. Sā hi appaṇā-pubba-bhāgassa sukhassa paccayo hoti.

Pītī ti, balava-pīti. Sā hi daratha[2]-paṭipassaddhiyā paccayo hoti.

Pāmojjan ti,[3] dubbala-pīti. Sā hi balava-pītiyā paccayo hoti.

Saddhā ti, aparâparaŋ uppajjanaka-saddhā. Sā hi dubbala-pītiyā paccayo hoti.

Dukkhan ti, vaṭṭa-dukkhaŋ. Tam pi aparâpara-saddhāya paccayo hoti.

Jātī ti, savikārā khandha-jāti. Sā hi vaṭṭa-dukkhassa paccayo hoti.

Bhavo ti, kamma-bhavo. So hi savikārāya jātiyā paccayo hoti. Eten' ūpāyena sesa-padāni pi veditabbāni.

Thulla[4]*-phusitake* ti, mahā-phusitake. *Pabbata-kandara* . . . pe . . . *sāgaraŋ paripūrentī* ti, ettha *kandaraŋ* nāma, *kan*[5] ti laddha-nāmena udakena dārito. Udaka-bhinna pabbata-padeso. Yo nitambo[6] ti nadī-kuñjo ti pi vuccati. *Padaraŋ* nāma aṭṭha-māse deve avassante phālito[7] bhūmippadeso. *Sakhā* ti, kussubbha-gāminiyo khuddaka-mātikāyo. *Kussubbhā* ti, khuddaka-āvāṭā. *Mahāsubbhā* ti,[8] mahā-āvāṭā. *Kunnadiyo* ti, khuddaka-nadiyo. *Mahānadiyo* ti, Gangā Yamuṇâdikā mahā-saritā.

Evam eva kho, bhikkhave, avijj' ūpanisā sankhārā ti ādīsu, avijjā pabbato ti daṭṭhabbā: abhisankhārā megho ti: viññāṇâdi-vaṭṭaŋ kandarâdi hoti: vimutti sāgaro ti. Yathā

---

[1] C, D. *omit.* [2] A. G. *omit.*

[3] C, C₁ pāmujjaŋ (*see end of section*). [4] F. *text* phulla (?).

[5] DA. i, 209 (kaŋ vuccati udakaŋ: tena dāritaŋ).

[6] *Some* yānitabbo; DA. (*in acc. case*) yaŋ nitamban (B. *v.l.* nadītumbaŋ) ti pi nadī-kuñjan. *I would suggest yoni-nitambo.*

[7] C, D. phalito.

[8] *So all, Comy.; both texts* -sobbhe (SnA. ii, 500 *has* kussubbhā *and* sobbhā).

pabbata-matthake devo vassitvā pabbata-kandarâdīni pūrento anupubbena mahāsamuddaŋ sāgaraŋ pūreti, evaŋ avijjā-pabbata-matthake tāva abhisankhāra-meghassa vassanaŋ veditabbaŋ. Assutavā hi bāla-puthujjano avijjāya aññāṇī hutvā, taṇhāya abhilāsaŋ katvā, kusalâkusala-kammaŋ āyūhati, taŋ kusalâkusala-kammaŋ paṭisandhi-viññāṇassa paccayo hoti: paṭisandhi-viññāṇâdīni nāma-rūpâdīnaŋ. Iti pabbata-matthake vuṭṭha-devassa kandarâdayo pūretvā mahāsamuddaŋ āhacca ṭhita-kālo viya: avijjā-pabbata-matthake vuṭṭhassa abhisankhāra-meghassa parampara-paccayatāya anupubbena viññāṇâdi-kandara-vaṭṭaŋ pūretvā ṭhita-kālo. Buddha-vacanaŋ pana Pāḷiyaŋ agahitam pi 'idha Tathāgato loke uppajjati . . . *pe* . . . agārasmā anagāriyaŋ pabbajatī' *ti* (M. i, 179 *etc.*) imāya Pāḷiyā-vasena gahitam evā ti veditabbaŋ.

Yā hi tassa kula-gehe nibbatti, sā kamma-bhava-paccayā savikārā jāti nāma. So Buddhānaŋ vā Buddha-sāvakānaŋ vā sammukhī-bhāvaŋ āgamma vaṭṭa-dosa-dīpaka-lakkhaṇ' āhataŋ dhamma-kathaŋ sutvā vaṭṭa-vasena pīḷito hoti. Evam assa savikārā khandhajāti vaṭṭa-dukkhassa paccayo hoti. So vaṭṭa-dukkhena pīḷito aparâparaŋ saddhaŋ janetvā agārasmā anagāriyaŋ pabbajati. Evam assa vaṭṭa-dukkhaŋ aparâpara-saddhāya paccayo hoti. So pabbajjā-matten' eva asantuṭṭho ūna-pañca-vassa-kāle nissayaŋ gahetvā, vaṭṭa-paṭivaṭṭaŋ pūrento dve mātikā paguṇaŋ katvā, kammâkammaŋ[1] uggahetvā, yāva arahattā nijjaṭaŋ katvā, kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā, araññe vasanto paṭhavi-kasiṇâdīsu kammaŋ ārabhati.[2] Tassa kamma-ṭṭhānaŋ nissāya dubbalā pīti uppajjati. Tad assa saddh' upanisaŋ pāmojjaŋ,[3] taŋ balava-pītiyā paccayo hoti. Balavā pīti daratha-paṭipassaddhiyā paccayo: sā appaṇā-pubbabhāga-sukhassa: taŋ sukhaŋ pādaka-jjhāna-samādhissa: so samādhinā citta-kallataŋ janetvā taruṇa-vipassanāya kammaŋ karoti. Icc' assa pādaka-jjhāna-samādhi taruṇa-vipassanāya paccayo hoti: taruṇa-vipassanā balava-vipassanāya: balava-vipassanā maggassa: maggo phala-vimuttiyā: phala-vimutti

---

[1] *Cf.* Vin. v, 201 (ekaŋ sangha-kammaŋ, ekaŋ kammâkammaŋ).
[2] *Cf.* VM. i, 312.
[3] C, C_1 *as above* pāmujjaŋ.

paccavekkhaṇa-ñāṇassā ti. Evaŋ devassa anupubbena sāgaraŋ pūretvā ṭhita-kālo viya, khīṇâsavassa vimutti-sāgaraŋ pūretvā ṭhita-kālo veditabbo ti.

4.

Catutthe: *pāvisī*[1] ti, paviṭṭho. So ca na tāva paviṭṭho: pavissāmī ti nikkhantattā pana evaŋ vutto. Yathā kiŋ? Yathā gāmaŋ gamissāmī ti nikkhanta-puriso taŋ gāmaŋ appatto pi, kahaŋ itthannāmo? ti vutte, gāmaŋ gato ti vuccati, evaŋ. *Atippago* ti, tadā kira therassa atippago yeva nikkhanta-divaso ahosi. Atippago yeva nikkhanta-bhikkhu bodhiyangaṇe nivāsana-pārupana-ṭṭhāne ti imesu ṭhānesu yāva bhikkhā-cāra-velā hoti, tāva papañcaŋ karonti. Therassa pana 'yāva bhikkhā-cāra-velā hoti tāva paribbājakehi saddhiŋ eka-dve kathā-vāre karissāmī' ti cintayato *yan nūn' āhan* ti etad ahosi. *Paribbājakānaŋ ārāmo* ti, so kir' ārāmo[2] dakkhiṇa-dvārassa Veḷuvanassa ca antarā ahosi.

Idhā ti, imesu catusu vādesu. *Kiŋvādī kimakkhāyī* ti, kiŋ vadati, kiŋ ācikkhati, kiŋ ettha samaṇassa Gotamassa dassanan ti? pucchanti. *Dhammassa cânudhammaŋ byākareyyāmā* ti, bhotā Gotamena yaŋ vuttaŋ kāraṇaŋ, tassa anukāraṇaŋ katheyyāma. *Sahadhammiko vādânupāto* ti,[3] parehi vutta-kāraṇena sakāraṇo hutvā samaṇassa Gotamassa vādânupāto vāda-ppavatti viññūhi garahitabba-kāraṇaŋ koci appamattako pi kathaŋ nâgaccheyya? Idaŋ vuttaŋ hoti: kathaŋ sabbâkārena pi samaṇassa Gotamassa vāde gārayhaŋ kāraṇaŋ na bhaveyyā ti?

Iti vadan ti, phassa-paccayā dukkhaŋ ti evaŋ vadanto ti attho. *Tatrā* ti, tesu catusu vādesu. *Te vata aññatra phassā* ti, idaŋ vādam pi phassa-paccayā ti paṭiññāya sādhaka-vacanaŋ. Yasmā hi na vinā phassena dukkha-paṭisaŋvedanā atthi, tasmā jānitabbam etaŋ, yathā tad api phassa-paccayā ti, ayam assa adhippāyo.

---

[1] *As at* MA. i, 54.

[2] A, G. gāmo.

[3] *Some MSS.* -anuvādo; *cf.* AA. *on* A. ii, 31 (sakāraṇā): dhammikavāde ghaṭṭiyamānā adhammaka-vādânupātā vāda-ppavattiyo ti attho.

Sādhu, sādhu, Ānandā ti, ayaŋ sādhukaro Sāriputta-ttherassa dinno, Ānanda-ttherena pana saddhiŋ Bhagavā āmantesi.

Ekam id' āhan ti, ettha *idā* ti nipāta-mattaŋ. Ekaŋ samayan ti attho. Idaŋ vacanaŋ na kevalaŋ Sāriputto va Rājagahaŋ paviṭṭho, aham pi pāvisiŋ: na kevalañ ca tass' ev' āyaŋ vitakko uppanno, mayham pi uppajji: na kevalañ ca tass' eva sā titthiyehi saddhiŋ kathā jātā, mayham pi jāta-pubbā ti das-san' atthaŋ vuttaŋ.

Acchariyaŋ abbhutan ti, ubhayam p' etaŋ vimhaya-dīpanam eva: vacan' attho pan' ettha accharaŋ paharituŋ yuttan ti,[1] *acchariyaŋ*..

Ekena padenā ti, 'phassa-paccayā dukkhan' ti iminā ekena padena. Etena hi sabba-vādānaŋ paṭikkhep' attho vutto. *Es' ev' attho* ti, eso yeva 'phassa-paccayā dukkhan' ti paṭicca-samuppād' attho.

Taññev' ettha paṭibhātū ti, taŋ yev' ettha upaṭṭhātu. Idāni thero jarā-maraṇâdikāya paṭicca-samuppāda-kathāya taŋ attha-gambhīrañ c' eva gambhīr' āvabhāsañ ca karonto *sace maŋ, bhante* ti ādiŋ vatvā, yaŋ mūlakā kathā uppannā tad eva padaŋ gahetvā, vivaṭṭaŋ dassento *channaŋ tvevā* ti ādim āha. Sesaŋ uttānam evā ti.

5.

Pañcame: *Bhūmijo* ti, tassa therassa nāmaŋ. Sesam idhâpi purima-sutte vutta-nayena veditabbaŋ. Ayaŋ pana viseso: yasmā idaŋ sukha-dukkhaŋ na kevalaŋ phassa-paccayā uppajjati, kāyena pi kayiramānaŋ kayirati,[2] vācāya pi, manasā pi, attanā pi kayiramānaŋ kayirati, parena pi kayiramānaŋ kayirati, sampajānena pi kayiramānaŋ kayirati, asampajā-nena pi, tasmā tassa aparam pi paccaya-visesaŋ dassetuŋ *kāye vā h'Ānanda satī* ti ādim āha. *Kāya-sañcetanā-hetū*[3] ti, kāya-dvāre uppanna-cetanā-hetu: vacī-sañcetanā mano-

---

[1] *Cf.* DA. i, 43; UdA. 128 (*quoting def. of Aṭṭhakathā*)=accharā-yoggan ti.

[2] B. karīyati.

[3] *Cf.* VM. ii, 530; AA. *on* A. ii, 157 (*sañcetanika-vagga*), *Sinh. ed.*, p. 572 *ff*.

sañcetanāsu pi es' eva nayo. Ettha ca kāya-dvāre kāmâvacara-kusalâkusala-vasena vīsati cetanā labbhanti. Tathā vacī-dvāre mano-dvāre navahi rūpârūpa-cetanāhi saddhiŋ ekūna-tiŋsā ti tīsu dvāresu ekūna-sattati cetanā honti. Tappaccayaŋ vipāka-sukha-dukkhaŋ dassitaŋ.

Avijjā-paccayā cā ti, idaŋ tā pi cetanā avijjā-paccayā hontī ti dassan' atthaŋ vuttaŋ. Yasmā pana taŋ yathā-vutta-cetanā-bhedaŋ kāya-sankhārañ c' eva vacī-sankhārañ ca mano-sankhārañ ca parehi anussāhito sāmaŋ asankhārika-cittena karoti, parehi kariyamāno sasankhārika-cittenā pi karoti, idaŋ nāma kammaŋ karoti, tassa evarūpo nāma vipāko bhavissatī ti, evaŋ kammañ ca vipākañ ca jānanto pi karoti: mātāpitusu cetiya-vandanâdīni karontesu anukarontā dārakā viya kevalaŋ kammam eva jānanto imassa pana kammassa ayaŋ vipāko ti ajānanto pi karoti. Tasmā taŋ dassetuŋ *sāmaŋ vā taŋ, Ānanda, kāya-sankhāraŋ abhisankharotī* ti vuttaŋ.

Imesu, Ānanda,[1] *dhammesū* ti, ye ime 'sāmaŋ vā taŋ, Ānanda, kāya-sankhāran' ti ādīsu catusu ṭhānesu vuttā cha-sattati dvesatā cetanā-dhammā imesu dhammesu avijjā upaṇissaya koṭiyā anupatitā, sabbe pi te 'avijjā-paccayā sankhārā' ti ettha ca sangahaŋ gacchanti.

Idāni vivaṭṭaŋ dassento *avijjāya tvevā* ti ādim āha. *So kāyo na hotī* ti, yasmiŋ kāye sati kāya-sañcetanā-paccayaŋ ajjhattaŋ sukha-dukkhaŋ uppajjati, so kāyo na hoti. Vācā-manesu pi es' eva nayo. Api ca kāyo ti, cetanā-kāyo. *Vācā* ti cetanā-vācā. *Mano* ti kamma-mano yeva. Dvāra-kāyo ti vā[2] kāyo. Vācā-manesu pi es' eva nayo. Khīṇâsavo cetiyaŋ vandati, dhammaŋ bhaṇati, kamma-ṭṭhānaŋ manasi-karoti: ath' assa kāyâdayo khettaŋ na hoti avipākattā. Khīṇâsave na hi kataŋ kammaŋ n' eva kusalaŋ hoti nâkusalaŋ. Avipākaŋ hutvā kiriyā-matte tiṭṭhati. Ten' assa te kāyâdayo na hontī ti vuttaŋ.

Khettaŋ taŋ na hotī ti ādīsu pi virūhan'[3] aṭṭhena taŋ khettaŋ na hoti. Patiṭṭhān' aṭṭhena vatthu na hoti: paccay' aṭṭhena

[1] F. *text alone* chasu.
[2] A, G. dvāra-kāyāpā ti kāyo; *others* dvāratāyā ti pi.
[3] AA. virūhana-ṭṭhān' aṭṭhena.

āyatanaŋ na hoti: kāraṇ' aṭṭhena adhikaraṇaŋ na hoti. Sañcetanā-mūlakaŋ hi ajjhattaŋ sukha-dukkhaŋ uppajjeyya, sā sañcetanā etesaŋ virūhaṇâdīnaŋ attānaŋ abhāvena ca tassa sukha-dukkhassa n' eva khettaŋ va vatthu na āyatanaŋ na adhikaraṇaŋ hotī ti.

Imasmiŋ sutte vedanâdi sukha-dukkham eva kathitaŋ, tañ ca kho vipākam evā ti.

6.

Chaṭṭhaŋ, *Upavāna-suttaŋ* uttānam eva. Ettha pana vaṭṭa-dukkham eva kathitan ti.

7.

Sattame: paṭipātiyā vuttesu[1] pariyosāna-padaŋ gahetvā *katamañ ca, bhikkhave, jarā-maraṇan* ti ādi vuttaŋ.

Evaŋ paccayaŋ pajānāti ti, evaŋ dukkha-sacca-vasena paccayaŋ jānāti, paccaya-samudayâdayo ca samudaya-saccâdīnaŋ yeva vasena veditabbā. *Diṭṭhi-sampanno* ti, magga-diṭṭhiyā sampanno. *Dassana-sampanno* ti, tass' eva vevacanaŋ. *Āgato imaŋ saddhamman* ti, magga-saddhammaŋ āgato. *Passatī* ti, magga-saddhammam eva passati. *Sekhena ñāṇenā* ti, magga-ñāṇen' eva. *Sekhāya vijjāyā* ti, magga-vijjāya eva. *Dhamma-sotaŋ samāpanno* ti, magga-sankhātam eva dhamma-sotaŋ samāpanno. *Ariyo* ti, puthujjana-bhūmiŋ atikkanto. *Nibbedhika-pañño* ti, paññāya samannāgato. *Amata-dvāraŋ āhacca tiṭṭhatī* ti, amataŋ nāma nibbānaŋ. Tassa dvāraŋ ariya-maggaŋ āhacca tiṭṭhatī ti.

8.

Aṭṭhamaŋ uttānam eva.

9.

Navamaŋ akkhara-bhāṇakānaŋ bhikkhūnaŋ ajjhāsayena vuttaŋ. Te hi *pari* ti upasaggaŋ pakkhipitvā vuccamāne paṭivijjhituŋ sakkonti.[2]

---

[1] C, D. vaṭṭesu. [2] *Cf. on* ii, 59.

10.

Dasame pi sabbaŋ uttānam eva. Imesu dvīsu suttesu catu-sacca-paṭivedho va kathito.

Dasabala-vaggo: tatiyo.

IV. KAḶĀRA-KHATTIYA-VAGGO

1.

Kaḷāra-khattiya-vaggassa paṭhame: *Ajita-pañhe*[1] ti, Ajita-māṇavena pucchita-pañhe. *Sankhāta*[2]*-dhammāse* ti, sankhāta-dhammā vuccanti ñāta-dhammā, tulita-dhammā, tīrita-dhammā. *Sekhā* ti, satta-sekhā. *Puthū* ti, te yeva satta jane sandhāya puthū ti vuttaŋ. *Idhā* ti, imasmiŋ sāsane. *Nipako* ti, nepakkaŋ vuccati paññā: tāya samannāgatattā nipako tvaŋ paṇḍito me pabrūhī ti yācati. *Iriyan* ti, vuttiŋ[3] ācāraŋ gocaraŋ vihāraŋ paṭipattiŋ.[3] *Mārisā* ti Bhagavantaŋ ālapati, 'Sekhānañ ca sankhāta-dhammānañ ca khīṇâsavānaŋ paṭipatti mayā pucchito, paṇḍita mārisa, mayhaŋ kathehī' ti. Ayam ettha sankhep' attho.

Tuṇhī ahosī ti, kasmā yāva tatiyaŋ puṭṭho tuṇhī ahosi? Pañhe kankhaṭi udāhu ajjhāsaye ti? Ajjhāsaye kankhati, no pañhe. Evaŋ kir' assa ahosi:—Satthā maŋ sekh' āsekhānaŋ āgamanīya-paṭipadaŋ kathāpetu-kāmo: sā ca khandha-vasena, dhātu-vasena, āyatana-vasena, paccayâkāra-vasenā ti bahūhi kāraṇehi sakkā kathetuŋ. Kathaŋ kathento nu kho Satthu ajjhāsayaŋ gahetvā kathetuŋ sakkhissāmī ti? Atha Satthā cintesi: ṭhapetvā maŋ añño pattaŋ ādāya caranto[4] sāvako nāma paññāya Sāriputta-samo n' atthi. Ayaŋ mayā pañhaŋ[5] puṭṭho yāva tatiyaŋ tuṇhī eva. Pañhe nu kho kankhati ajjhāsaye (vā) ti? Attha ajjhāsaye ti ñatvā pañhaŋ kathan'

---

[1] *Cf.* Sn. 1032 (*Ajita-māṇava-pucchā*); SnA. 587; Nidd. ii, 258.
[2] A. sankhata-.
[3] C, D. vutti . . . -patti.
[4] *I follow the emendation of* C_1, *the other readings being meaningless.* A. sattaŋ abhayaŋ caranto; C, D. sattaŋ ādāya abhayaŋ caranto; G. satthaŋ abhayaŋ varanto.
[5] C; D. pañho (?).

atthāya nayaŋ dadamāno *bhutam idan ti, Sāriputta, passasī?* ti āha.

Tattha *bhūtan* ti,[1] jātaŋ, nibbattaŋ. Khandha-pañcakass' etaŋ nāmaŋ. Iti Satthā: Pañcakkhandha-vasena, Sāriputta, imaŋ pañhaŋ kathehī ti therassa nayaŋ deti. Saha-naya-dānena pana therassa, tīre ṭhita-purisassa vivato ek' angano[2] mahāsamuddo viya, naya-satena naya-sahassena pañha-byākaraṇaŋ upaṭṭhāsi. Atha naŋ byākaronto *bhūtam idan ti, bhante* ti ādim āha. Tattha *bhūtam idan* ti, idaŋ nibbattaŋ khandha-pañcakaŋ. *Sammappaññāya passato*[3] ti, saha-vipassanāya magga-paññāya sammā passantassa. *Paṭipanno hotī* ti, sīlato paṭṭhāya yāva arahatta-magga nibbidâdīnaŋ atthāya paṭipanno hoti. *Tadāhāra-sambhavan* ti, idaŋ kasmā ārabhi? Etaŋ khandha-pañcakaŋ āhāraŋ paṭicca ṭhitaŋ, tasmā taŋ āhāra-sambhavaŋ nāma katvā dassetuŋ idaŋ ārabhi. Iti iminā pi pariyāyena sekha-paṭipadā kathitā hoti. *Tad-āhāra-nirodhā* ti, tesaŋ āhārānaŋ nirodhena. Taŋ hi khandha-pañcakaŋ āhāra-nirodhā nirujjhati, tasmā taŋ āhāra-nirodha-sambhavaŋ nāma katvā dassetuŋ idaŋ ārabhi. Iti iminā pi pariyāyena sekhass' eva paṭipadā kathitā.

Nibbidā ti ādīni sabbāni karaṇa-vevacanānī[4] ti veditabbāni. *Anupādā vimutto* ti, catuhi upādānehi kañci dhammaŋ agahetvā vimutto.

Sādhu sādhū ti, iminā therassa byākaraṇaŋ sampahaŋsetvā sayam pi tath' eva byākaronto puna *bhūtam idan* ti ādim āha.

2.

Dutiye: *Kaḷāra-khattiyo* ti, tassa therassa nāmaŋ. Dantā pan' assa kaḷārā visama-saṇṭhānā, tasmā kaḷāro ti vuccati.

Hīnāyâvatto ti, hīnassa gihī-bhāvassa atthāya nivatto. *Na assāsam alatthā* ti, assāsaŋ avassayaŋ patiṭṭhaŋ[5] na hi nūna-m-alattha. Tayo magge tīṇi ca phalāni nūna n' ālatthā ti dīpeti. Yadi hi tāni labheyya na sikkhaŋ paccakkhāya

---

[1] *Cf.* MA. i, 307. [2] A, G. ekaghaṇo.
[3] *So all Comy.* (*but possibly because it follows* MA. *loc. cit.*); F, *Sinh. text* sammāpaññāya passati.
[4] C, D. kāraṇa-vevac. [5] MA. ii, 7.

hīnāy' āvatteyyā ti ayaŋ therassa adhippāyo. *Na kvâhaŋ āvuso* ti, ahaŋ kho, āvuso, assāsaŋ patto, na patto ti na kankhāmi. Therassa hi sāvaka-pāramī-ñāṇaŋ avassayo, tasmā so na kankhati. *Āyatiŋ pan' āvuso* ti, iminā āyatiŋ paṭisandhi tumhākaŋ ugghāṭitā na ugghāṭitā[1] ti arahatta-pattiŋ pucchati.[2] *Na kvâhaŋ āvuso vicikicchāmī* ti, iminā thero tattha vicikiccha-bhāvaŋ dīpeti.

Yena Bhagavā ten' upasankamī ti, imaŋ sukāraṇaŋ[3] Bhagavato ārocessāmī ti upasankami.

Aññā byākatā ti, arahattaŋ byākataŋ. *Khīṇā jāti* ti, na therena evaŋ byākatā. Ayaŋ pana thero tuṭṭho pasanno evaŋ pada-byañjanāni āropetvā āha.

Aññataraŋ bhikkhuŋ āmantesī ti, taŋ sutvā Satthā cintesi: Sāriputto dhīro gambhīro. Na so kenaci kāraṇena evaŋ byākarissati. Sankhittena pana pañho byākato bhavissati. Pakkosāpetvā naŋ pañhaŋ byākarāpessāmī ti aññataraŋ bhikkhuŋ āmantesi.

Sace taŋ Sāriputtā ti, idaŋ Bhagavā 'na esa attano dhammatāya aññaŋ byākarissati. Pañham etaŋ pucchissāmi. Taŋ kathento va aññaŋ byākarissatī' ti byākarāpetuŋ evaŋ pucchi.

Yannidān' āvuso jāti ti: āvuso, ayaŋ jāti nāma yaŋ paccayā hoti, tassa paccayassa khayā, khīṇasmiŋ jātiyā paccaye, jāti-sankhātaŋ phalaŋ khīṇan ti viditaŋ. Idhâpi ca thero pañhe akankhitvā ajjhāsaye kankhati. Evaŋ kir' assa ahosi: Aññā nāma taṇhā khīṇā, upādānaŋ khīṇaŋ, bhavo khīṇo, paccayo khīṇo, kilesā khīṇā ti ādīhi bahūhi kāraṇehi sakkā byākātuŋ. Kathaŋ kathento pana Satthu ajjhāsayaŋ gahetuŋ sakkhissāmī ti? Kiñcâpi evaŋ ajjhāsaye kankhanto, pañhaŋ pana ṭhapetvā[4] va paccayâkāra-vasena byākāsi. Satthâpi paccayâkāra-vasen' eva byākarāpetu-kāmo, tasmā esa byākaronto ajjhāsayaŋ gaṇhi. Tāva-d-eva gahito me Satthu ajjhāsayo ti aññāsi. Ath' assa[5] naya-satena naya-sahassena pañha-byākaraṇaŋ upaṭṭhāsi. Yasmā pana Bhagavā uttariŋ pañhaŋ pucchati, tasmā tena taŋ byākaraṇaŋ anumoditan ti veditabbaŋ.

---

[1] A, G. ugghaṭita.
[2] A, G. arahattaŋ paṭipucchi.
[3] B. imaŋ suta-karaṇaŋ.
[4] B. aṭhapetvā.
[5] A, B. atha so.

Kathaŋ jānato pana te ti, idaŋ kasmā ārabhi? Sa-visaye sīha-nādaŋ nadāpetuŋ. Thero kira, Sūkarakhatā[1]-leṇa-dvāre Dīghanakha-paribbājakassa *Vedanā-pariggaha-sutte*[2] kathīyamāne, tālavaṇṭaŋ gahetvā Satthāraŋ vījamāno[3] ṭhito, tisso vedanā pariggahetvā, sāvaka-pāramī-ñāṇaŋ adhigato. Ayam assa sa-visayo. Imasmiŋ sa-visaye ṭhito sīha-nādaŋ nadissatī ti. Naŋ sandhāya Satthā idaŋ pañhaŋ pucchi.

Aniccā ti hutvā abhāv' aṭṭhena aniccā. *Yad aniccaŋ taŋ dukkhan* ti, ettha kiñcâpi sukhā vedanā ṭhiti-sukhā, viparināmā dukkhā, dukkhā vedanā ṭhiti-dukkhā, viparināmā sukhā, adukkham-asukhā ñāṇa-sukhā, aññāṇa-dukkhā, viparināma-koṭiyā pana sabbā dukkhā nāma jātā.

Viditan[4] ti, yasmā evaŋ vedanā-ttayaŋ dukkhan ti viditaŋ, tasmā maŋ yā tattha taṇhā sā na upaṭṭhāsī ti dasseti.

Sādhu sādhū ti, therassa vedanā-pariccheda-jānane sampahaŋsaŋ. Thero hi vedanā ekā ti vā dve tisso catasso ti vā avutte pi[5] vutta-nayena tāsaŋ tisso ti[6] paricchedaŋ aññāsi. Tena naŋ Bhagavā sampahaŋsanto evam āha. *Dukkhasmin* ti, idaŋ Bhagavā iminā adhippāyena āha: "Sāriputta, yaŋ tayā iminā kāraṇena vedanāsu taṇhā na upaṭṭhāsī ti byākataŋ: tisso vedanā ti vibhajantena pana te atipapañco kato. Taŋ dukkhasmin ti byākarontena pi hi te byākatam eva bhaveyya 'yaŋ kiñci vedayitaŋ, taŋ dukkhan' ti ñāta-matte[7] pi hi vedanāsu taṇhā na tiṭṭhatī ti.[8]

Kathaŋ vimokkhā ti, katara-vimokkhā: katarena vimokkhena taya aññā byākatā ti? attho. *Ajjhatta-vimokkhā* ti, ajjhatta-vimokkhena ajjhatta-sankhāre pariggahetvā patta-arahattenā ti attho.

Tattha catukkaŋ veditabbaŋ: ajjhattaŋ abhiniveso ajjhatta-vuṭṭhānaŋ, ajjhattaŋ abhiniveso bahiddhā vuṭṭhānaŋ; bahiddhā abhiniveso bahiddhā vuṭṭhānaŋ, bahiddhā abhiniveso

---

[1] C, D. -nikhāta; *cf.* M. i, 497-501; S. v, 233 *and my note ad loc. in* KS. v.

[2] (*Called at* M. *Dīghanakha-suttantaŋ.*)

[3] *So* M. *text*; C_1 vījayamāno.

[4] *So Sinh. text and all Comy.*; F. *text* vidite.

[5] A, G. *omit.*

[6] A. etasso ti; G. tāsācatasso ti.

[7] A. aññā-matte.

[8] A, C_1, G. *omit* ti.

ajjhatta-vuṭṭhānan ti. Ajjhattaŋ hi abhinivesitvā bahiddhā dhammā pi daṭṭhabbā yeva: bahiddhā abhinivesitvā ajjhatta-dhammā pi. Tasmā koci bhikkhu ajjhatta-sankhāresu ñāṇaŋ otāretvā te vavatthapetvā bahiddhā otāreti. Bahiddhā pi pariggahetvā puna ajjhattaŋ otāreti. Tassa ajjhatta-sankhāre sammasana-kāle magga-vuṭṭhānaŋ hoti. Iti ajjhattaŋ abhiniveso ajjhatta-vuṭṭhānaŋ nāma. Koci ajjhatta-sankhāresu ñāṇaŋ otāretvā te vavatthapetvā bahiddhā otāreti. Tassa bahiddhā sankhāre sammasana-kāle magga-vuṭṭhānaŋ hoti. Iti ajjhattaŋ abhiniveso bahiddhā vuṭṭhānaŋ nāma. Koci bahiddhā sankhāresu ñāṇaŋ otāretvā, te vavatthapetvā ajjhattaŋ otāreti. Ajjhattam pi pariggahetvā puna bahiddhā otāreti. Tassa bahiddhā sankhāre sammasana-kāle magga-vuṭṭhānaŋ hoti. Iti bahiddhā abhiniveso bahiddhā vuṭṭhānaŋ nāma. Koci bahiddhā sankhāresu ñāṇaŋ otāretvā, te vavatthapetvā ajjhattaŋ otāreti. Tassa ajjhatta-sankhāre sammasana-kāle magga-vuṭṭhānaŋ hoti. Ito bahiddhā abhiniveso ajjhatta-vuṭṭhānaŋ nāma. Tatra thero ajjhatta-sankhāre pariggahetvā, tesaŋ vavatthāna-kāle magga-vuṭṭhānena 'arahattaŋ patto 'smī' ti dassento *ajjhatta-vimokkhā kvâhaŋ, āvuso* ti āha.

Sabb'ūpādāna-kkhayā ti, sabbesaŋ catunnam pi upādānānaŋ khayena. *Tathā sato viharāmī* ti, ten' ākārena satiyā samannāgato viharāmi. *Yathā sataŋ viharantan* ti, yen' ākārena maŋ satiyā samannāgataŋ viharantaŋ. *Āsavā nânussavantī* ti, 'cakkhuto rūpe savanti, āsavanti, sandanti, pavattantī' ti (Asḷ. 48)[1] evaŋ chahi dvārehi chasu ārammaṇesu savana-dhammā kammâsavâdayo āsavā nânussavanti, nânuppavaḍḍhanti, yathā me na uppajjantī ti attho.

Attānañ ca nâvajānāmī ti, attānañ ca na avajānāmi. Iminā osāna-pahānaŋ kathitaŋ. Evaŋ hi sati-pajānanā pasanno[2] hoti.

Samaṇenā ti, Buddha-samaṇena. *Tes' āhaŋ na kankhāmī* ti, tesu ahaŋ kataro kāmâsavo, kataro bhavâsavo, kataro diṭṭhâsavo, kataro avijjâsavo ti evaŋ sarūpa-bhedato pi

---

[1] *Cf.* UdA. 176; A, G. Asḷ. cakkhuno.
[2] *So* A, G; B. samannagato; C, D. sampanno; C_1 pasannā.

cattāro āsavā ti evan gaṇana-paricchedato pi na kankhāmi. *Te me pahīnā ti na vicikicchāmī* ti, te mayhaŋ pahīnā ti vicikicchaŋ na uppādemi. Idaŋ Bhagavā 'evaŋ byākarontena pi tayā, Sāriputta, subyākataŋ bhaveyya, *ajjhattaŋ vimokkhā kvâhaŋ, āvuso* ti ādīni pana te vadantena ati-papañco kato' ti dassento āha.

Uṭṭhāy' āsanā vihāraŋ pāvisī ti, paññatta-vara-Buddhâsanato uṭṭhahitvā vihāraŋ anto mahāgandha-kuṭiŋ pāvisi, asambhinnāya eva parisāya. Kasmā? Buddhā hi aniṭṭhitāya desanāya, asambhinnāya parisāya, uṭṭhāy' āsanā gandhakuṭiŋ pavisantā puggala-thoman' atthaŋ vā pavisanti dhammathoman' atthaŋ vā.

Tattha, puggala-thoman' atthaŋ pavisanto Satthā evaŋ cintesi: Imaŋ mayā sankhittena uddesaŋ uddiṭṭhaŋ vitthārena avibhattaŋ dhamma-paṭiggāhakā bhikkhū uggahetvā Ānandaŋ vā Kaccāyanaŋ vā upasankamitvā pucchissanti. Te mayhaŋ ñāṇena saŋsandetvā kathessanti. Tato dhammapaṭiggāhakā puna maŋ pucchissanti. Tesam ahaŋ 'Bhikkhave, sukathitaŋ Ānandena, sukathitaŋ Kaccāyanena. Mamañ ce pi tumhe etam atthaŋ puccheyyātha, aham pi naŋ evam eva byākareyyan' ti evaŋ te puggale thomessāmi. Tato tesu gāravaŋ janetvā bhikkhū upasankamissanti. Te pi bhikkhū atthe ca dhamme ca niyojissanti. Te tehi niyojitā tisso sikkhā paripūretvā dukkhass' antaŋ karissantī ti. Atha vā pan' assa evaŋ hoti: Esa mayi pakkante attano ānubhāvaŋ karissati. Atha naŋ aham pi tath' eva thomessāmi. Taŋ mama thomanaŋ sutvā gārava-jātā bhikkhū imaŋ upasankamitabbaŋ vacanañ c' assa sotabbaŋ saddhātabbaŋ maññissanti. Taŋ tesaŋ bhavissati dīgha-rattaŋ hitāya sukhāyā ti.

Dhamma-thoman' atthaŋ pavisanto evaŋ cinteti, yathā *Dhamma-dāyāda-sutte*[1] cintesi. Tatra hi 'ssa evaŋ ahosi: Mayi vihāraŋ paviṭṭhe āmisa-dāyādaŋ garahanto dhammadāyādaŋ[2] thomento imāsaŋ yeva parisati nisinno Sāriputta dhammaŋ desessati. Evaŋ dvinnaŋ amhākaŋ ek' ajjhāsayāya matiyā[3] desitā ayaŋ desanā aggā ca garukā ca bhavissati, pāsāṇa-cchatta-sadisā ti.

---

[1] M. i, 12. [2] C, D. dāyādassa.
[3] B. satiyā; A, G. ekajjhāsayā matiyā.

Idha pana āyasmantaŋ Sāriputtaŋ okkāmetvā, pakāsetvā, thometu-kāmo thoman' atthaŋ[1] uṭṭhāy' āsanā vihāraŋ pāvisi. Īdisesu ṭhānesu Bhagavā nisinn' āsane yeva antarahito citta-gatiyā vihāraŋ pavisatī[2] ti veditabbo. Yadi hi kāya-gatiyā gaccheyya sabbā parisā Bhagavantaŋ parivāretvā gaccheyya. Eka-vāraŋ bhinnā puna dussannipātā bhaveyyā ti Bhagavā adissamānena kāyena citta-gatiyā eva pāvisi.

Evaŋ paviṭṭhe pana Bhagavati Bhagavato adhippāy' ānurūpam eva sīha-nādaŋ naditu-kāmo 'tatra kho āyasmā Sāriputto acira-pakkantassa Bhagavato bhikkhū āmantesī' ti.

Pubbe appaṭisaŋviditan ti, idaŋ nāma pucchissatī ti pubbe mayā aviditaŋ aññātaŋ.[3] *Paṭhamaŋ pañhan* ti, 'sace taŋ, Sāriputta, evaŋ puccheyyuŋ, "kathaŋ jānatā pana tayā, āvuso Sāriputta, kathaŋ passatā aññā byākatā khīṇā jātī?" ti' imaŋ paṭhamaŋ pañhaŋ. *Dandhāyitattan* ti, Satthu āsaya-jānan' atthaŋ dandha-bhāvo asīghatā. *Paṭhamaŋ pañhaŋ anumodī* ti, 'jāti pan', āvuso Sāriputta, kiŋ nidānā?' ti imaŋ dutiyaŋ pañhaŋ pucchanto 'yaŋ nidān', āvuso, jātī' ti evaŋ vissajjitaŋ paṭhamaŋ pañhaŋ anumodi. *Etad ahosī* ti, Bhagavatā anumodite naya-satena naya-sahassena pañhassa evaŋ gaṇṭhi[4]-bhāvena pākaṭī-bhūtattā evaŋ ahosi.

Divasam p' ahaŋ Bhagavato etam atthaŋ byākareyyan ti, sakala-divasam pi ahaŋ Bhagavato etaŋ paṭicca-samuppād' atthaŋ puṭṭho sakala-divasam pi Bhagavato aññamaññehi pada-byañjanehi byākareyyaŋ.

Yena Bhagavā ten' upasankamī ti, evaŋ kir' assa ahosi: Thero uḷāra-sīha-nādaŋ nadati. Sukāraṇaŋ etaŋ Dasabalassa. Naŋ ārocessāmī ti. Tasmā yena Bhagavā ten' upasankami.

Sā hi, bhikkhu, Sāriputtassa dhamma-dhātū ti, ettha dhamma-dhātū ti paccayâkārassa vivaṭṭa-bhāva-dassana-samatthaŋ sâvaka-pāramī-ñāṇaŋ. Sāvakānaŋ hi sāvaka-pāramī-ñāṇaŋ

---

[1] *So all, but* C₁ (*rejecting* okkametvā) ukkaṇsetvā pakāsetvā ṭhapetu-kāmo puggala-thoman' atthaŋ.
[2] A, G. parisatiŋ.
[3] A, G. aviññātaŋ.
[4] C, C_1, D. ekanganika-.

sabbaññuta-ñāṇa-gatikam eva hoti. Yathā Buddhānaŋ atītânāgata-paccuppannā dhammā sabbaññuta-ñāṇassa pākaṭā honti, evaŋ therassa sāvaka-pāramī-ñāṇaŋ sabbe pi sāvaka-ñāṇassa gocara-dhamme jānātī ti.

3.

Tatiye: *Taŋ suṇāthā* ti, taŋ ñāṇa-vatthu-desanaŋ suṇātha. Ñāṇa-vatthū ti c' ettha ñāṇam eva, ñāṇa-vatthū ti veditabbaŋ. *Jarā-maraṇe ñāṇan* ti ādīsu catusu paṭhamaŋ savanamaya-ñāṇaŋ, sammasana-ñāṇaŋ, paṭivedha-ñāṇaŋ, paccavekkhaṇa-ñāṇan ti catubbidhaŋ vaṭṭati.[1] Tathā dutiyaŋ. Tatiyaŋ pana ṭhapetvā sammasana-ñāṇaŋ tividham eva hoti. Tathā catutthaŋ. Lokuttara-dhammesu hi sammasanaŋ nāma n' atthi. *Jātiyā ñāṇan* ti ādīsu pi es' eva nayo.

Iminā dhammenā[2] ti, iminā catu-sacca-dhammena vā magga-ñāṇa-dhammena vā. *Diṭṭhenā* ti ādīsu ñāṇa-cakkhunā diṭṭhena. *Viditenā* ti, paññāya viditena. *Akālikenā* ti, kiñci[3] kālaŋ anatikkamitvā va paṭivedh' ānantaraŋ[4] yeva phala-dāyakena. *Pattenā* ti, adhigatena. *Pariyogaḷhenā* ti, pariyogāhitena, paññāya anupaviṭṭhena. *Atītânāgate nayaŋ netī* ti, 'ye kho kecī' ti ādinā nayena atīte ca anāgate ca nayaŋ neti.[5] Ettha ca na catu-sacca-dhammena vā magga-ñāṇa-dhammena vā sakkā atītânāgate nayaŋ netuŋ, catu-sacce pana magga-ñāṇena paṭividdhe, parato paccavekkhaṇa-ñāṇaŋ nāma hoti. Tena nayaŋ netī ti veditabbaŋ.

Abbhaññaŋsū ti, abhi-aññaŋsu, jāniŋsu. *Seyyathâpâhaŋ etarahī* ti, yathā ahaŋ etarahi catusacca-vasena jānāmi.

Anvaye ñāṇan ti, anu aye[6] ñāṇaŋ, dhamma-ñāṇassa anugamane ñāṇaŋ.[7] *Dhamme ñāṇan* ti, magga-ñāṇaŋ. Imasmiŋ sutte khīṇâsavassa sekha-bhūmi kathitā hoti.

---

[1] *Cf.* MA. i, 53.
[2] *For what follows cf.* VibhA. 416.
[3] A, C. *omit.*
[4] A. -anantarass' eva.
[5] VibhA. *adds* harati, peseti. (Idha pana na magga-ñāṇassa kiccaŋ, paccavekkhaṇa-ñāṇassa kiccaŋ.)
[6] A. *etc.* anuññe.
[7] VibhA. 437, anugamana-, nayana-, kāraṇa-ñāṇaŋ.

4.

Catutthe: *satta-sattarin*[1] ti, satta ca sattariñ[2] ca. Byañjana-bhāṇakā kir' ete bhikkhū, bahu-byañjanaŋ katvā vuccamāne paṭivijjhituŋ sakkonti, tasmā tesaŋ ajjhāsayena idaŋ suttaŋ vuttaŋ.

Dhammaṭṭhitī ti, paccayâkāre ñāṇaŋ. Paccayâkāro hi dhammānaŋ pavatti-ṭhiti-kāraṇattā dhamma-ṭṭhitī ti vuccati. Ettha[3] ñāṇaŋ dhamma-ṭṭhiti-ñāṇaŋ. Etass' eva chabbidhassa ñāṇass' etaŋ adhivacanaŋ. *Khayadhamman* ti, khaya-gamana-sabhāvaŋ. *Vayadhamman* ti, vaya-gamana-sabhāvaŋ. *Virāgadhamman* ti, virajjana-sabhāvaŋ. *Nirodhadhamman* ti, nirujjhana-sabhāvaŋ.

Satta-sattānī ti, ekekasmiŋ satta-satta katvā ekādasasu padesu satta-sattarī. Imasmiŋ sutte vipassanā nāma kathitā ti.

5.

Pañcame: *samudayo hotī* ti, Satthā idh' eva[4] desanaŋ osāpesi. Kiŋ kāraṇā ti? Diṭṭhi-gatikassa okāsa-dān' atthaŋ. Tassaŋ[5] hi parisati upārambha[6]-citta-diṭṭhi-gatiko atthi. So pañhaŋ pucchissati. Ath' ass' āhaŋ vissajjessamī ti tassa okāsa-dān' atthaŋ desanaŋ osāpesi.

No kallo pañho ti, ayutto pañho. Duppañho eso ti attho. Nanu ca 'katamaŋ nu kho, bhante, jarā-maraṇan?' ti idaŋ supucchitan ti? Kiñcâpi supucchitaŋ, yathā pana sahassâgghanake suvaṇṇa-thāle ṭhitassa[7] subhojanassa matthake āmalaka-matte pi gūtha-piṇḍe[8] ṭhapite sabbaŋ bhojanaŋ dubbhojanaŋ hoti, chaḍḍetabbaŋ, evam evaŋ 'kassa ca pan' idaŋ jarā-maraṇan?' ti iminā satt' ūpaladdhi-vāda-padena gūtha-piṇḍena taŋ bhojanaŋ dubbhojanaŋ viya ayam pi sabbo duppañho va jāto ti.

Brahmacariya-vāso ti, ariya-magga-vāso. *Taŋ jīvaŋ taŋ sarīran* ti, yassa hi ayaŋ diṭṭhi, so 'jīve ucchijjamāne sarīraŋ ucchijjati. Sarīre ucchijjante jīvitaŋ ucchijjatī' ti gaṇhāti.

---

[1] Texts sattari.
[2] A, G. sattarī.
[3] C, D. tattha.
[4] A, G. tam eva.
[5] C, D. tāsaŋ.
[6] A. etc. uparaddha.
[7] C1 vaḍḍhitassa.
[8] Cf. MA. i, 71.

Evaŋ gaṇhato sā diṭṭhi 'satto ucchijjatī' ti gahitattā uccheda-diṭṭhi nāma hoti. Sace pana 'sankhārā va uppajjanti c' eva nirujjhanti cā' ti gaṇheyya, sā sāsan' āvacarā sammā-diṭṭhi nāma bhaveyya. Ariya-maggo ca nām' eso vaṭṭaŋ nirodhento, vaṭṭaŋ samucchindanto uppajjati, tad eva taŋ vaṭṭaŋ uccheda-diṭṭhiyā gahit' ākārassa sabhāve sati vinā va magga-bhāvanāya nirujjhatī ti magga-bhāvanā niratthakā hoti. Tena vuttaŋ *brahmacariya-vāso hotī* ti.

Dutiya-naye: *Aññaŋ jīvaŋ aññaŋ sarīran* ti, yassa ayaŋ diṭṭhi, so 'sarīraŋ idh' eva ucchijjati: jīvitaŋ pana pañjarato sakuṇo viya yathā-sukhaŋ gacchatī' ti gaṇhāti. Evaŋ gaṇhato sā diṭṭhi 'imasmā lokā jīvitaŋ paraŋ lokaŋ gatan' ti gahitattā sassata-diṭṭhi nāma hoti. ('Ucchijjatī' ti gahitattā uccheda-diṭṭhi nāma hoti. Sace pana 'sankhārā va uppajjanti c' eva nirujjhanti cā' ti, sā sāsan' āvacarā sammā-diṭṭhi nāma bhaveyya),[1] ayañ ca ariya-maggo tebhūmaka-vaṭṭaŋ vivaṭṭento uppajjati. So eka-sankhāre pi nicce dhuve sassate sati uppanno pi vaṭṭaŋ vivaṭṭetuŋ na sakkotī ti magga-bhāvanā niratthakā hoti. Tena vuttaŋ *aññaŋ jīvaŋ aññaŋ sarīran ti vā, bhikkhu, diṭṭhiyā sati brahmacariya-vāso na hotī* ti.

Visūkāyitānī[2] ti ādi sabbaŋ micchā-diṭṭhi-vevacanam eva. Sā hi sammā-diṭṭhiyā vinivijjhan' aṭṭhena visūkam[3] iva attānaŋ āvaraṇato[4] visūkāyitaŋ. Sammā-diṭṭhiŋ ananuvattitvā tassa virodhena pavattanato *visevitaŋ*.[5] Kadāci ucchedassa, kadāci sassatassa gahaṇato (diṭṭhiyā) virūpaŋ phanditan ti, *vipphanditan* ti vuccati.

Tālâvatthu-katānī ti, tālâvatthu viya katāni puna avirūhan' aṭṭhena matthaka-cchinna tālo viya. Samūlaŋ tālaŋ uddharitvā tassa patiṭṭhita-ṭṭhānaŋ viya ca katānī ti attho. *Anabhāva-katānī* ti, anu-abhāva[6]-katāni.

---

[1] C, C_1, D. *omit words bracketed.*

[2] F. *text*, C, D. visūk-; *Sinh. text* visūk-. *Cf.* SA. i, 186; MA. ii, 280 (diṭṭhi-visūkāni); Asl. 253 (visūkāyikaŋ); SnA. 106.

[3] A, C_1, G. sūkam.

[4] A, G. dhāraṇato; C_1 ācaraṇato.

[5] *So texts and MSS., but* C, D. visedhitaŋ [MA. ii, 280, visevitāni = diṭṭhi-sañcaritāni.]

[6] A. ānubhāva; G. anubhava.

6.

Chaṭṭhe: *Iti vā, bhikkhave, yo vadeyyā* ti, tassaŋ[1] parisati diṭṭhi-gatiko pañhaŋ pucchitu-kāmo atthi. So pana avisārada-dhātuto[2] paṭṭhāya Dasabalaŋ pucchituŋ na sakkoti. Tasmā tassa ajjhāsayena sayam eva pucchitvā vissajjento Satthā evam āha.

7.

Sattame: *na tumhākan* ti, attani hi sati attaniyaŋ nāma hoti. Attā yeva ca n' atthi, tasmā na tumhākan ti āha. *Nâpi aññesan* ti, aññesaŋ[3] nāma, paresaŋ attā. Tasmiŋ sati aññesaŋ nāma siyā so pi n' atthi. Tasmā nâpi aññesan ti āha.

Purāṇam idaŋ, bhikkhave, kamman ti, na-y-idaŋ purāṇa-kammam eva, purāṇa-kamma-nibbatto pan' esa kāyo. Tasmā paccaya-vohārena evaŋ vutto. *Abhisankhatan* ti ādi kamma-vohārass' eva vasena purima-linga-sabhāgatāya[4] vuttaŋ. Ayaŋ pan' ettha attho: *Abhisankhatan* ti cetanā-vatthuko ti daṭṭhabbo: *vedayitan* ti,[5] vedanāya[6]-vatthū ti daṭṭhabbo.

8.

Aṭṭhame: *yañ ce, bhikkhave, ceteti* ti, yaŋ ceteti pavattetī ti attho. *Yañ ca pakappeti* ti, yaŋ pakappanaŋ pakappeti, pavatteti c' evā ti attho. *Yañ ca anuseti* ti, yañ ca anusayaŋ anuseti, pavatteti c' evā ti attho. Ettha ca *ceteti* ti, tebhūmaka-kusala-cetanā gahitā. *Pakappeti*[7] ti, aṭṭhasu lobha-sahagata-cittesu taṇhā-diṭṭhi-kappā[8] gahitā. *Anuseti* ti, dvādasannan cetanānaŋ sahajāta-koṭiyā c' eva upanissaya-koṭiyā ca anusayo gahito. *Ārammaṇam etaŋ hoti* ti, etaŋ cetanâdi-dhamma-jātaŋ paccayo hoti. Paccayo hi idha

---

1 A, C, D, G. tāsaŋ.

2 A, G. dhātuno paṭhamaŋ; C, D. dhātuko paṭṭhāya; C_1 dhātuko uṭṭhāya.

3 C_1 añño.

4 C, D. sabhāvatāya.

5 F. *text*, A, G. vedaniyaŋ; S. *text* abhisankhataŋ cetasitaŋ vedayitaŋ.

6 *So* C_1 *for* vedaniya- *of the rest.*

7 *Cf.* Nidd. i, 72, 186.

8 A. pakappā.

ārammaṇaŋ ti adhippeto. *Viññāṇassa ṭhitiyā* ti, kamma-viññāṇassa ṭhit' atthaŋ. *Ārammaṇe sati* ti, tasmiŋ paccaye sati. *Patiṭṭhā viññāṇassa hoti* ti, tassa kamma-viññāṇassa patiṭṭhā hoti. *Tasmiŋ patiṭṭhite viññāṇe* ti, tasmiŋ kamma-viññāṇe patiṭṭhite. *Viruḷhe* ti, kammaŋ javāpetvā, paṭisandhiŋ ākaḍḍhana-samatthatāya nibbatta-mūle jāte. *Punabbhav' abhinibbatti* ti, punabbhava-sankhātā abhinibbatti.

No ce, bhikkhave, ceteti ti, iminā tebhūmaka-cetanāya appavattana-kkhaṇo vutto. *No ca pakappeti* ti, iminā taṇhā-diṭṭhi-kappanaŋ appavattana-kkhaṇo. *Atha ce anuseti* ti, iminā tebhūmaka-vipākesu paritta-kiriyāsu rūpeti. Ettha appahīna-koṭiyā anusayo gahito. *Ārammaṇam etaŋ hoti* ti, anusaye sati kamma-viññāṇassa uppattiyā avāritattā etaŋ anusaya-jātaŋ paccayo hoti.

No c' eva ceteti ti ādīsu, paṭhama-pade tebhūmaka-kusalâkusala-cetanā nivattā[1]: dutiya-pade aṭṭhasu cittesu taṇhā-diṭṭhiyo: tatiya-pade vutta-ppakārasu dhammesu yo appahīna-koṭiyā anusayito[2] anusayo so nivatto.

Api c' ettha asammoh' atthaŋ ceteti pakappeti anuseti; ceteti na pakappeti anuseti; na ceteti na pakappeti anuseti; na ceteti na pakappeti na anusetī ti, idam pi catukkaŋ veditabbaŋ. Tattha paṭhama-naye dhamma-paricchedo dassito. Dutiya-naye *ceteti* ti tebhūmaka-kusala-cetanā catasso[3] ca akusala-cetanā gahitā. *Na pakappeti* ti, aṭṭhasu cittesu taṇhā-diṭṭhiyo nivattā. *Anuseti* ti, tebhūmaka-kusale upanissaya-koṭiyā catusu akusala-cetanāsu sahajāta-koṭiyā c' eva upanissaya-koṭiyā ca anusayo gahito. Tatiya-naye *na ceteti* ti, tebhūmaka-kusalâkusala-nivattaŋ.[4] *Na pakappeti* ti, aṭṭhasu taṇhā-diṭṭhiyo nivattā. *Anuseti* ti, sutte āgataŋ vāretvā tebhūmaka-kusalâkusala-vipāka-kiriyā-rūpesu appahīna-koṭiyā upanissayo gahito. Catuttha-nayo purima-sadiso va.

Tad appatiṭṭhite ti, tasmiŋ appatiṭṭhite. *Aviruḷhe* ti, kammaŋ

---

[1] A, G. nibbattā. [2] C, D. anusarita.

[3] A, G. tayo ca ak-; C, D. cetanā ca catasso ca ak-. (C. *notes* 'catasso ti paṭigha-dvaya-momūha-sahagatā catasso akusala-cetanā' ti *Ṭīkāyaŋ* vuttattā.)

[4] C, D. nivattanaŋ.

javāpetvā paṭisandhiŋ ākaḍḍhana-samatthatāya anibbatta-mūle. Ettha pana kiŋ kathitan ti? Arahatta-maggassa kiccaŋ, khīṇâsavassa kicca-kāraṇan ti pi, nava-lokuttara-dhammā ti pi vattuŋ vaṭṭati. Ettha ca viññāṇassa c' eva āyatiŋ punabbhavassa ca antare eko sandhi (vedanā-taṇhānam antare eko),[1] bhava-jātīnam antare eko ti..

9.

Navame: viññāṇa-nāma-rūpānam antare eko sandhi, vedanā-taṇhānam antare eko, bhava-jātīnam antare eko ti.

10.

Dasame: *natī*[2] ti, taṇhā. Sā pi piya-rūpesu rūpâdīsu naman' aṭṭhena natī ti vuccati. *Āgati-gati na hotī* ti, āgatimhi[3] gati hoti. Āgate paccupaṭṭhite kamme vā kamma-nimitte vā gati-nimitte vā paṭisandhi-vasena viññāṇassa gati hoti. *Cut' ūpapāto* ti, evaŋ viññāṇassa āgate paṭisandhi-visaye gatiyā sati ito vacana-sankhātā cuti tatth' ūpapatti[4]-sankhāto upapāto ti ayaŋ cut' upapāto nāma hoti. Evaŋ imasmiŋ sutte natiyā ca āgati-gatiyā ca antare eko va sandhi kathito ti.

Kaḷāra-khattiya-vaggo: catuttho.

V. GAHAPATI-VAGGA.

1.

Gahapati-vaggassa paṭhame: *Yato* ti, yadā. *Bhayāni verānī* ti, bhaya-vera-cetanāyo. *Sotâpattiyangehī* ti, duvidhaŋ sotâpattiyā angaŋ: yaŋ pubba-bhāge sotâpatti-paṭilābhāya saŋvattati[5]: sappurisa-saŋsevo,[6] saddhamma-savanaŋ, yoniso manasikāro, dhammânudhamma-paṭipattī ti evam āgataŋ.[7] Paṭiladdha-guṇāya[8] ca sotâpattiŋ patvā ṭhitassa angaŋ yaŋ

---

[1] C_1 *adds from next sutta.*
[2] *Cf.* UdA. 398; Nett. 65; S. iv, 59 (*where Comy. has rati*).
[3] C_1 āgatamhi.
[4] A, G. -uppatti-.
[5] B. pavattati.
[6] C, D. saŋsevannaŋ; A, G. sevanaŋ.
[7] *Cf.* A, ii, 245.
[8] C_1 -guṇassa.

sotâpannassa angan ti pi vuccati, Buddhe avecca-ppasādâdīnaŋ etaŋ adhivacanaŋ. Idam idha adhippetaŋ. *Ariyo* ti niddoso nirupārambho. *Ñāyo*[1] ti, paṭicca-samuppannaŋ ñatvā ṭhita-ñāṇan pi paṭicca-samuppādo pi. Yath' āha: 'Ñāyo vuccati paṭicca-samuppādo ariyo pi aṭṭhangiko maggo ñāyo' ti [?]. *Paññāyā* ti, aparâparaŋ uppannāya vipassanāya paññāya. *Sudiṭṭho hotī* ti, aparâparaŋ uppajjitvā dassana-vasena suṭṭhu diṭṭho. *Khīṇanirayo* ti ādīsu, āyatiŋ tattha anuppajjanatāya khīṇo nirayo mayhan ti so ahaŋ khīṇa-nirayo. Esa nayo sabbattha. *Sotâpanno*[2] ti, magga-sotaŋ āpanno. *Avinipāta-dhammo* ti, na vinipāta-sabhāvo. *Niyato* ti, paṭhama-magga-sankhātena sammatta-niyāmena niyato. *Sambodhi-parāyano* ti, upari[3]-magga-ttaya-sankhāto sambodhi paraŋ ayanaŋ mayhan ti so 'haŋ sambodhi-parāyano. Taŋ sambodhim avassaŋ abhisambujjhanato ti attho.

Pāṇâtipāta-paccayā ti, pāṇâtipāta-kamma-kāraṇā. *Bhayaŋ veran* ti atthato ekaŋ. Verañ ca nām' etaŋ duvidhaŋ hoti, bāhiraŋ ajjhattikan ti. Ekena hi ekassa pitā mārito hotī. So cintesi[4] 'ekena kira me pitā mārito. Aham pi taŋ yeva māressāmī' ti nisitaŋ satthaŋ ādāya carati.[5] Yā tassa abbhantare uppannā vera-cetanā, idaŋ bāhiraŋ veraŋ nāma. Yā pana itarassa "ayaŋ kira maŋ 'māressāmī' ti carati, aham eva naŋ paṭhamataraŋ māressāmī" ti cetanā uppajjati, idaŋ ajjhattikaŋ veraŋ nāma. Idaŋ tāva ubhayam pi diṭṭha-dhammikam eva. Yā pana taŋ niraye uppannaŋ disvā 'etaŋ paharissāmī' ti jalitaŋ aya-muggaraŋ gaṇhato nirayo-pālassa cetanā uppajjati, idam assa samparāyikaŋ bāhira-veraŋ. Yā ca tassa "ayaŋ niddosaŋ maŋ 'paharissāmī' ti āgacchati. Aham eva naŋ paṭhamataraŋ paharissāmī" ti cetanā uppajjati, idam assa samparāyikaŋ ajjhatta-veraŋ. Yaŋ pan' etaŋ bāhira-veraŋ taŋ *Aṭṭhakathāyaŋ* puggala-veran ti vuttaŋ.

Dukkhaŋ domanassan ti atthato ekam eva. Yathā c' ettha evaŋ sesa-padesu pi 'iminā mama bhaṇḍaŋ hataŋ,

---

[1] *Cf.* S. v, 387; A. v, 184.
[2] *More fully at* MA. i, 162.
[3] C, D. uttari-.
[4] C, D. cinteti.
[5] A, G. nissita-satthaŋ ācarati.

mayhaŋ dāresu cārittaŋ āpannaŋ, musā-vatvā[1] attho bhaggo,[2] surā-mada-mattena idaŋ nāma katan' ti ādinā nayena ver' uppatti veditabbā.

Avecca-ppasādenā ti, avigatena acala-ppasādena. *Ariya-kantehī* ti, pañcahi sīlehi. Tāni hi Ariyānaŋ kantāni piyāni. Bhav' antara-gatā pi Ariyā tāni na vijahanti. Tasmā Ariya-kantānī ti vuccanti. Sesam ettha yaŋ vattabbaŋ siyā, taŋ sabbaŋ *Visuddhi-Magge Anussati-niddese*[3] vuttam eva.

2.

Dutiye: bhikkhūnaŋ kathita-bhāva-mattam eva viseso.

3.

Tatiye: *dukkhassā* ti, vaṭṭa-dukkhassa. *Samudayan* ti, dve samudayā, khaṇika-samudayo ca paccaya-samudayo ca. Paccaya-samudayaŋ passanto pi bhikkhu khaṇika-samudayaŋ passati: khaṇika-samudayaŋ passanto pi paccaya-samudayaŋ passati. Atthangamo pi accanta-atthangamo rodh' atthangamo[4] ti duvidho: accant' atthangamaŋ passanto pi rodh' atthangamaŋ passati. Rodh' atthangamaŋ passanto pi accant' atthangamaŋ passati.

Desessāmī[5] ti, idaŋ vaṭṭa-dukkhassa samuday' atthagamaŋ nibbatti-bhedaŋ nāma desissāmi. Taŋ suṇāthā ti attho.

Paṭiccā ti, nissaya-vasena c' eva ārammaṇa-vasena ca paccayaŋ katvā. *Tiṇṇaŋ sangati phasso* ti, tiṇṇaŋ sangatiyā phasso. *Ayaŋ dukkha-samudayo* ti, ayaŋ vaṭṭa-dukkhassa nibbatti nāma. *Atthangamo* ti, bhedo. Evaŋ hi vaṭṭa-dukkhaŋ bhinnaŋ hoti appaṭisandhiyaŋ.

4.

Catutthe: *lokassā* ti, sankhāra-lokassa. Ayam ettha viseso.

---

[1] C, D. musāvatthā.
[2] A. bhaṭo; *others* bhaṭṭho.
[3] VM. i, 221.
[4] C, D. bhed' atthangamo.
[5] *Texts* desissāmi.

5.

Pañcame: *Ñātike*[1] ti, dvinnaŋ ñātakānaŋ gāme. *Giñjakâvasathe* ti, iṭṭhakāhi kate mahāpāsāde. *Dhamma-pariyāyan* ti, dhamma-kāraṇaŋ.

Upassutin ti, upassuti-ṭṭhānaŋ, yaŋ ṭhānaŋ upagatena sakkā hoti Bhagavato saddaŋ sotuŋ tattha ṭhito ti attho. So kira gandha-kuṭi-pariveṇaŋ sammajjan' atthaŋ āgato, attano kammaŋ pahāya, Bhagavato dhamma-ghosaŋ suṇanto aṭṭhāsi. *Addasā* ti, tadā kira Bhagavato ādito va paccayâkāraŋ manasikarontassa idaŋ iminā paccayena hoti, idaŋ iminā ti āvajjato yāva bhav' aggā ekangaṇaŋ ahosi. Satthā manasikāraŋ pahāya, vacasā sajjhāyaŋ karonto yathânusandhinā desanaŋ niṭṭhapetvā, 'api nu kho imaŋ dhamma-pariyāyaŋ koci assosī' ti āvajjanto taŋ bhikkhum addasa. Tena vuttaŋ *addasā kho Bhagavā* ti.

Assosi no ti, assosi nu? Atha vā *assosi no* ti, amhākaŋ bhāsantānaŋ assosī ti?

Uggaṇhāhī ti ādīsu, sutvā tuṇhī-bhūto va paguṇaŋ karonto uggaṇhāti nāma. Padânupadaŋ ghaṭetvā, vācāya paricitaŋ karonto pariyāpuṇāti nāma: ubhayaṭthâpi paguṇaŋ ādhārappattaŋ karonto dhāreti nāma. *Áttha-saŋhito* ti, kāraṇanissito. *Ādibrahmacariyako* ti,[2] magga-brahmacariyassa ādi-patiṭṭhāna-bhūto. Iti tīsu pi imesu suttesu vaṭṭa-vivaṭṭam eva kathitaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *aññataro* ti, nāma-vasena apākato aññataro brāhmaṇo.

7.

Sattame: *Jānussoṇī*[3] ti, ṭhān' antara-vasena evaŋ laddha-nāmo asīti-koṭi-vibhavo mahāpurohito.

---

[1] *At* M. i, 205 *called* Nādika; *cf.* MA. i, 235.
[2] *So texts*; C, C1, D. -iko.
[3] *Cf.* MA. i, 109 (Jānussoṇi-ṭṭhānaŋ kira nām' etaŋ purohita-ṭṭhānaŋ; AA. *on* A. i, 56).

8.

Aṭṭhame: *lokâyatiko*[1] ti, vitaṇḍa-satthe lokâyate kataparicayo. *Jeṭṭham*[2] *etaŋ lokâyatan* ti, paṭhamaŋ lokâyataŋ. *Lokâyatan* ti, lokass' eva āyataŋ.[3] Bāla-puthujjana-lokassa āyataŋ 'mahantaŋ gambhīran' ti upadiṭṭhaŋ,[4] parittaŋ chavaŋ[5] diṭṭhi-gataŋ.

Ekattan ti, eka-sabhāvaŋ. Nicca-sabhāvam evā ti pucchati. *Puthuttan* ti, purima-sabhāvena nānā-sabhāvaŋ, deva-manussâdi-bhāvena paṭhamaŋ hutvā pacchā na hotī ti ucchedaŋ sandhāya pucchati. Evam ettha sabbam atthi, sabbam ekattan ti, imā dve pi sassata-diṭṭhiyo: sabbaŋ n' atthi, sabbaŋ puthuttan ti, imā dve uccheda-diṭṭhiyo ti veditabbā.

9.

Navame: *kin nu kho* ti, saŋsay' uppatti-ākāra-dassanaŋ. *Samudayatī* ti, uppajjati.

10.

Dasame: dve pi nayā ekato vuttā. Idam eva purimena nānattaŋ. Sesaŋ tādisam evā ti.

Gahapati-vaggo: pañcamo.

VI. DUKKHA-VAGGA.[6]

1.

Dukkha-vaggassa paṭhame: *parivīmaŋsamāno*[7] ti, upaparikkhamāno.

Jarā-maraṇan ti: kasmā jarā-maraṇaŋ ekam eva anekavidhaŋ nāna-ppakāran[8] ti vatvā gahitan ti ce? Tasmiŋ gahite sabba-dukkhassa gahitattā. Yathā hi cūḷāya gahite

---

[1] *Cf.* Dialog. i, 14, 866 *ff.*; DA. i, 91; SnA. 447; UdA. 205.
[2] F. *text* jiṭṭham (?).
[3] C, D. āyatanaŋ.
[4] A, G. upariṭṭhitaŋ; C, D. upatiṭṭhaŋ; B. upadhāritabbaŋ; *others* upaṭṭhātabbaŋ.
[5] *So* A, G, *but* C, D. bhāvaŋ; C_1 sāsavaŋ.
[6] F. *text is alone in calling it* Rukkha-vagga.
[7] *Cf.* Nidd. ii, 508.
[8] F. *text* -kārakaŋ.

puriso gahito va hoti, evaŋ jarā-maraṇe gahite sabba-dukkhaŋ gahitam eva hoti. Tasmā *yaŋ kho idaŋ aneka-vidhaŋ nānappakāraŋ dukkhaŋ loke uppajjatī* ti, nahātvā ṭhitaŋ purisaŋ viya sabba-dukkhe dassetvā taŋ cūḷāya gaṇhanto viya jarā-maraṇaŋ gaṇhi.

Jarā-maraṇa-nirodha-sāruppa-gāminī ti, jarā-maraṇassa nirodhassa sarūpa-bhāvena nikkilesatāya parisuddhatāya sadisā[1] va hutvā gāminī ti attho. *Tathā paṭipanno ca hotī* ti, yathā taŋ paṭipanno ti vuccati evaŋ paṭipanno hoti. *Anudhammacārī* ti, nibbāna-dhammaŋ anugataŋ paṭipatti-dhammaŋ carati, pūretī ti attho.

Dukkha-kkhayāya paṭipanno ti, sīlaŋ ādiŋ katvā jarāmaraṇa-dukkhassa nirodh' atthāya paṭipanno.

Sankhāra-nirodhāyā ti, sankhāra-dukkhassa nirodh' atthāya. Ettāvatā yāva arahattaŋ desanā kathitā. Idāni arahattaphala-paccavekkhaṇaŋ satata-vihārañ ca dassetvā desanā nivattetabbā siyā, tathā akatvā *avijjâgato* ti idaŋ kasmā gaṇhī ti? Khīṇâsavassa samatikkanta-vaṭṭa-dukkhassa dassan' atthaŋ. Api ca puna vaṭṭaŋ ārabhitvā, vivaṭṭe kathīyamāne, bujjhanaka-satto p' ettha atthi. Tass' ajjhāsayavasenā pi idaŋ gaṇhī ti veditabbo.

Tattha *avijjâgato* ti, avijjāya gato, upagato, samannāgato. *Purisa-puggalo*[2] ti, puriso yeva puggalo. Ubhayenā pi sammuti-kathaŋ katheti. Buddhānaŋ hi sammuti-kathā paramattha-kathā ti dve kathā honti. Tattha satto, naro, puriso, puggalo, Tisso, Nāgo ti evaŋ pavattā sammuti-kathā nāma. Khandhā, dhātuyo, āyatanānī ti evaŋ pavattā paramattha-kathā nāma. Paramatthaŋ kathento pi sammutiŋ amuñcitvā kathenti. Te sammutiŋ kathento pi paramatthaŋ kathento pi saccam eva kathenti. Ten' eva vuttaŋ:

Duve saccāni akkhāsi Sambuddho vadataŋ varo
Sammutiŋ paramatthañ ca: tatiyaŋ n' ūpalabbhati.
Sanketa-vacanaŋ saccaŋ loka-sammuti-kāraṇā,
Paramattha-vacanaŋ saccaŋ dhammānaŋ bhūta-lakkhaṇā[3]
ti (AA. i, 95).

---

[1] C. sadiso.
[2] *Cf.* AA. i, 94; KvA. *on* Kv. i, 1, 68 (*Pts. of Contr.* 63 *n.*).
[3] A, G. lakkhaṇaŋ; AA. kāraṇā.

Puññaŋ ce sankhāran ti, terasa-cetanā-bhedaŋ puññâbhisankhāraŋ. *Abhisankharotī* ti, pakaroti. *Puññūpagaŋ*[1] *hoti viññāṇan* ti, kamma-viññāṇaŋ kamma-puññena upagataŋ sampayuttaŋ hoti, vipāka-viññāṇaŋ vipāka-puññena. *Apuññaŋ ce sankhāran* ti, dvādasa-cetanā-bhedaŋ apuññ' ābhisankhāraŋ abhisankharoti. *Āneñjaŋ*[2] *ce sankhāran* ti, catucetanā-bhedaŋ ānañj' ābhisankhāraŋ. *Āneñjūpagaŋ*[3] *hoti viññāṇan* ti, kamm' ānañjena kamma-viññāṇaŋ, vipāk' ānañjena vipāka-viññāṇaŋ upagataŋ hoti. Ettha ca tividhassa kamm' ābhisankhārassa gahitattā dvādasa-padiko paccay' ākāro gahito va hoti. Ettāvatā vaṭṭaŋ dassitaŋ. Idāni vivaṭṭaŋ dassento *yato kho bhikkhave* ti ādim āha.

Tattha *avijjā*[4] ti, catusu saccesu aññāṇaŋ. *Vijjā* ti, arahatta-magga-ñāṇaŋ. Ettha ca pana paṭhamam eva avijjāya pahīnāya vijjā uppajjati. Yathā pana caturange pi tame rattiŋ dīp' ujjalena andhakāro pahīyati, evaŋ vijj' uppādā avijjāya pahānaŋ veditabbaŋ.

Na[5] *kiñci loke upādiyatī* ti, loke kiñci dhammaŋ na gaṇhāti, na parāmasati. *Anupādiyaŋ na paritassatī* ti, anupādiyanto agaṇhanto n' eva taṇhā-paritassanāya na bhaya-paritassanāya paritassati: na taṇhāyati, na bhāyatī ti attho. *Paccattaŋ*[6] *yevā* ti, sayam eva, attanā va *parinibbāyati*,[7] na aññassa ānubhāvena.

So sukhaŋ ce vedanan ti, idaŋ kasmā ārabhi ? Khīṇâsavassa paccavekkhana-ñāṇaŋ dassetvā satata-vihāraŋ dassetuŋ ārabhi. *Anajjhositā* ti, taṇhāya gilitvā pariniṭṭhapetvā va agahitā. Atha dukkha-vedanā kasmā vuttā ti ? Kiŋ tam pi abhinandanto atthī ti ? Āma, atthi. Sukhaŋ abhinandanto yeva hi dukkhaŋ abhinandati nāma. Dukkhaŋ patvā sukhaŋ patthanato sukhassa ca vipariṇāma-dukkhato ti.

Kāya-pariyantikan[8] ti, kāy' antikaŋ, kāya-paricchinnaŋ. Yāva pañca-dvāra-kāyo pavattati, tāva pavattaŋ pañcadvārika-vedanan ti attho. *Jīvita-pariyantikan* ti, jīvit' anti-

---

[1] S. *text and Comy.* -opagaŋ.
[2] F. *text.* āneñjaŋ (*cf.* Pṭs. ii, 206).
[3] *Cf.* MA. *on* M. ii, 262.
[4] *Cf.* MA. ii, 18, 114.
[5] *So texts ; Comy. adds* ca.
[6] A, G. ajjhattam.
[7] MA. ii, 18 *prefixes* kilesa-parinibbānena.
[8] *Cf.* AA. *on* A. ii, 198.

kaŋ, jīvita-paricchinnaŋ. Yāva jīvitaŋ pavattati, tāva pavattaŋ mano-dvārika-vedanan ti attho. Tattha pañca-dvārikā vedanā pacchā uppajjitvā paṭhamaŋ nirujjhati. Mano-dvārikā vedanā paṭhamaŋ uppajjitvā pacchā nirujjhati. Sā hi paṭisandhi-kkhaṇe vatthu-rūpasmiŋ yeva patiṭṭhāti. Pañca-dvārikā pavatte pañca-dvāra-vasena pavattamānā paṭhama-vaye vīsati vassa-kāle rajjana-dussana-muyhana-vasena adhimattā balavatī hoti. Paṇṇāsa-vassa-kāle ṭhitā hoti. Saṭṭhi-vassa-kālato paṭṭhāya parihāyamānā asīti-navuti-vassa-kāle mandā hoti. Tadā hi sattā cira-vattaŋ ekato nisīdimhā nipajjimhā ti vadante pi na sañjānāmā ti vadanti. Adhimattāni pi rūpâdi-ārammaṇāni na passāma, na suṇāma, sugandhaŋ duggandhaŋ vā sāduŋ asāduŋ vā thaddha-mudukan ti vā na jānāmā ti vadanti. Iti tesaŋ pañca-dvārika-vedanā bhaggā[1] hoti. Mano-dvārikā va pavattati. Sā pi anupubbena parihāyamānā maraṇa-samaye hadaya-kotiŋ yeva nissāya[2] pavattati. Yāva pan' esā pavattati, tāva satto jīvatī ti vuccati. Yadā nappavattati, tadā mato niruddho ti vuccati. Svâyam attho vāpiyā dīpetabbo:

Yathā hi puriso pañca-udaka-sampannaŋ vāpiŋ kareyya:—Paṭhamaŋ deve vuṭṭhe pañcahi udaka-maggehi udakaŋ pavisitvā anto vāpiyaŋ āvāṭe pūreyya. Punappunaŋ deve vassante udaka-magge pūretvā gāvut' aḍḍha-yojana-mattaŋ ottharitvā[3] udakaŋ tiṭṭheyya. Tato tato vissandamānaŋ, (atha)[4] niddhamana-tumbe vivaritvā, khettesu kamme karīyamāne udakaŋ nikkhamantaŋ, sassa-pāka-kāle udakaŋ nikkhittaŋ,[5] udakaŋ parihīnaŋ macche gaṇhāmā ti vattabbataŋ āpajjeyya. Tato tato katipâhena āvāṭesu yeva udakaŋ saṇṭhaheyya. Yāva pana taŋ āvāṭesu hoti, tāva 'mahāvāpiyaŋ udakaŋ atthī' ti sankhaŋ gacchati. Yadā pana tattha chijjati, tadā 'vāpiyaŋ udakaŋ n' atthī' ti vuccati. Evaŋ sampadam idaŋ[6] veditabbaŋ:

---

[1] C. bhangā.

[2] A, G. hadaya-kosaŋ nissāya vattati. *Cf.* VM. ii, 554 (hadaya-vatthu-sannissitaŋ).

[3] A, G. gāvuta-mattaŋ yojanaŋ otaritvā. [4] A, G. *omit.*

[5] *So* AA; *the rest* nikkhamantaŋ; A. *omits.*

[6] *Cf.* SA. i, 242 *ff.*; S. iv, 94.

Paṭhamaŋ deve vassante pañcahi maggehi udake pavisante[1] anto-āvāṭānaŋ pūraṇa-kālo[2] viya hi paṭhamaŋ paṭisandhi-kkhaṇe mano-dvārika-vedanāya vatthu-rūpe patiṭṭha-kālo. Punappunaŋ deve vassante pañcannaŋ maggānaŋ pūrita-kālo viya pavatte pañca-dvārika-vedanāya pavatti-kālo. Gāvut' aḍḍha-yojana-mattaŋ ajjhottharaṇaŋ viya paṭhama-vaye vīsati-vassa-kāle rajjanâdi-vasena tassā[3] adhimatta-balava-bhāvo. Yāva vāpito udakaŋ na nigacchati, tāva pūrāya vāpiyā ṭhita-kālo viya paṇṇāsa-vassa-kāle tassā ṭhita-kālo. Niddhamana-tumbesu vivaṭesu kammante[4] karī-yamāne udakassa nikkhamana-kālo viya saṭṭhi-vassa-kālato paṭṭhāya tassā parihāni. Udake bhaṭṭhe[5] udaka-maggesu parittodakassa ṭhita-kālo viya asīti-navuti-vassa-kāle pañca-dvārika-vedanāya manda-kālo. Āvāṭesu yeva udakassa pa-tiṭṭhāna-kālo viya hadaya-vatthu-koṭiŋ nissāya mano-dvāra-vedanāya pavatti-kālo.

Āvāṭesu paritte pi udake sati 'vāpiyaŋ udakaŋ atthī' ti vattabba-kālo viya yāva sā pavattati, tāva satto 'jīvatī' ti vuccati. Yathā pana āvāṭesu udake chinne 'n' atthi vāpi-yaŋ udakan' ti vuccati, evaŋ mano-dvārika-vedanāya appa-vattamānāya satto 'mato' ti vuccati. Imaŋ vedanaŋ sandhā-ya vuttaŋ *jīvita-pariyantikaŋ vedanaŋ vediyamāno* ti.

Kāyassa bhedā ti, kāyassa bhedena. *Uddhaŋ jīvita-pari-yādānā*[6] ti, jīvita-kkhayato uddhaŋ. *Idh' evā* ti, paṭisandhi-vasena parato agantvā idh' eva. *Sītibhavissantī* ti, pavatti-vipphandana[7]-daratha-rahitāni sītāni appavattana-dhammāni bhavissanti. *Sarīrānī* ti, dhātu-sarīrāni. *Avasissantī* ti, ava-siṭṭhāni bhavissanti.

Kumbhakārapākā ti, kumbhakārassa bhājana-pacana-ṭṭhānato. *Paṭiviseyyā*[8] ti, ṭhapeyya. *Kapallānī* ti, saha mukha-vaṭṭiyā ekâbaddhāni kumbha-kapallāni. *Avasissey-*

---

[1] C, C_1 udakaŋ pavisitvā.
[2] C. pūrito kālo; C_1 pūrita-; AA. pūra-.
[3] A, AA, G. tassa.
[4] A, G. vivaṭṭesu kammantesu.
[5] A, G. vuṭṭhe; AA. haṭṭhe.
[6] C, C_1 *invert order.*
[7] *So* AA, *but* A, G. vipphanda-rahitāni; C, C_1 vipphanda-daratha-r.
[8] *So* S. *text and all Comy.* (? *for* -viŋseyya, *as text, MSS.*); F. *text* patiṭṭhapeyya; C. -viseyyā ti vipeyyā ti ṭhapeyya.

yun[1] ti, tiṭṭheyyuŋ (?). *Evam eva kho* ti, ettha idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:—Āditta-kumbha-kārapāko viya hi tayo bhavā daṭṭhabbā. Kumbha-kāro viya yogâvacaro. Pākato kumbhakāra-bhājanānaŋ nīharaṇa-daṇḍako viya arahatta-magga-ñāṇaŋ. Samo bhūmi-bhāgo viya asankhataŋ nibbāna-talaŋ. Daṇḍakena uṇha-kumbhaŋ ākaddhitvā same bhūmi-bhāge kumbhassa[2] ṭhapita-kālo viya āraddha-vipassakassa rūpa-sattakaŋ arūpa-sattakaŋ vipassantassa kamma-ṭṭhāne paguṇe vibhūte upaṭṭhahamāne tathā-rūpaŋ utu-sappāyâdiŋ labhitvā, ekâsane nisinnassa vipassanaŋ vaḍḍhetvā, agga-phalaŋ arahattaŋ patvā, catuhi apāyehi atta-bhāvaŋ uddharitvā, phala-samāpatti-vasena asankhate nibbāna-tale[3] ṭhita-kālo daṭṭhabbo. Khīṇâsavo pana uṇha-kumbho viya arahattaŋ patta-divase yeva na parinibbāyati, sāsana-ppaveṇiŋ pana ghatayamāno[4] paṇṇāsa-saṭṭhi-vassāni caritvā carimaka-citt' uppattiyā upādiṇṇaka-kkhandha-bhedā anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbāyati. Ath' assa kumbhassa viya kapālāni anupādiṇṇaka-sarīrān' eva avasissantī ti. *Pajānāti* ti, idaŋ pana khīṇâsavassa anuyog' āropan' àtthaŋ vuttaŋ.

Viññāṇaŋ paññāyethā ti, paṭisandhi-viññāṇaŋ paññāyetha. *Sādhu sādhū* ti, therānaŋ byākaraṇaŋ sampahaŋsati. *Evam ev' etan* ti, yad' etaŋ 'tividhe abhisankhāre asati paṭisandhi-viññāṇassa appaññāṇan' ti ādi evam eva etaŋ. *Adhimuccatha* ti, sanniṭṭhāna-sankhātaŋ adhimokkhaŋ paṭilabhatha. *Es' ev' anto dukkhassā* ti, ayam eva vaṭṭa-dukkhassa anto, ayaŋ paricchedo, yadidaŋ nibbānan ti.

2.

Dutiye: *upādāniyesū* ti, catunnaŋ upādānānaŋ paccayesu tebhūmaka-dhammesu. *Assādânupassino* ti, assādaŋ anupassantassa.

Tatrā ti, tasmiŋ aggi-kkhande. *Tadāhāro* ti, taŋ paccayo. *Tadupādāno* ti, tass' eva vevacanaŋ.

---

[1] F. *text*, G. avasiseyyuŋ (*here from* avasussati; *cf. Trenckner*, M. i, 569; *below it is from* avasissati). *Comy. explanation evidently refers to the second case.*

[2] C. kumbhakārassa. [3] A, G. -phale. [4] A, C, G. ghatiy-.

Evam eva kho ti, ettha aggi-kkhandho viya hi tayo bhavā, tebhūmaka-vaṭṭan ti pi etad eva. Aggi-jaggika-puriso viya vaṭṭa-nissito bāla-puthujjano. Sukkha-tiṇa-gomayâdi pakhipanaŋ viya assād' ānupassino puthujjanassa taṇhâdivasena chahi dvārehi kusalâkusala-kamma-kāraṇaŋ. Tiṇagomayâdīsu khīṇesu punappunaŋ tesaŋ pakkhipanena aggikkhandhassa vaḍḍhanaŋ viya bāla-puthujjanassa uṭṭhāya samuṭṭhāya yathā-vutta-kamm' āyūhanena aparâparaŋ vaṭṭa-dukkha-nibbattanaŋ.

Na kālena kālaŋ sukkhāni c' eva tiṇani pakkhippeyyā ti, taŋ hi koci attha-kāmo evaŋ vadeyya:—'Hambho! Kasmā uṭṭhāya samuṭṭhāya kalāpe bandhitvā sukkha-tiṇa-kaṭṭhānaŋ pacchiyaŋ[1] pūretvā, sukkha-gomayāni pakkhipanto, etaŋ aggiŋ jālesi? Api nu te atthi ito nidānaŋ kāci vaḍḍhī?' ti. 'Vaŋs' āgatam[2] etaŋ, bho, amhākaŋ. Ito nidānaŋ pana me avaḍḍhi yeva. Kuto vaḍḍhi? Ahaŋ hi imaŋ aggiŋ jagganto n' eva nahāyituŋ na bhuñjituŋ na nipajjituŋ labhāmī' ti. 'Tena hi, bho, kin te iminā niratthakena aggi-jagganena[3]? Ehi tvaŋ[4] etāni ābhatāni tiṇâdīni ettha pakkhipa. Tāni sayam eva jhāyissanti. Tvaŋ pana, asukasmiŋ ṭhāne sītodakā pokkharaṇī atthi, tattha nahātvā, mālā-gandha-vilepanehi attānaŋ maṇḍetvā, sunivattho supāruto va[5] pādukāhi nagaraŋ pavisitvā, pāsāda-varam āruyha, vāta-pānaŋ vivaritvā, mahāvīthiyaŋ virocamāno nisīda. Ekaggo sukhasamappito hutvā tattha te nisinnassa tiṇâdīnaŋ khayena sayam eva ayaŋ aggi apaññatti-bhāvaŋ gamissatī' ti. So tathā kareyya, tath' eva ca tattha nisinnassa so upādānakkhayena apaññatti-bhāvaŋ gaccheyya. Idaŋ sandhāy' etaŋ *na kālena kālan* ti ādi vuttaŋ.

Evam eva kho ti, ettha pana idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:—*Cattārīsāya*[6] *kaṭṭha-vāhānaŋ* jalamāno *mahā-aggi-kkhandho* viya tebhūmaka-vaṭṭaŋ daṭṭhabbaŋ. Aggi-jagganaka-puriso viya vaṭṭa-sannissitako[7] yogâvacaro: Attha-kāmo puriso viya Sammāsambuddho. Tena purisena tassa dinna-ovādo viya

---

1 B. pacchiyeva; C_1 pacchiyañca.
2 A, G. evaŋ sāgataŋ.
3 C, C_1 -jālanena: A, G. jalantena.
4 A, G. jahitaŋ.
5 C_1 vara-.
6 A, G. vatthādisāya.
7 A, G. -nissitaka-kāle.

Tathāgatena "Ehi tvaŋ, bhikkhu, tebhūmaka-dhammesu nibbinda. Evaŋ vaṭṭa-dukkhā muccissasī" ti[1] tassa tebhūmaka-dhammesu kamma-ṭṭhānassa kathita-kālo. Tassa purisassa yath' ānusiṭṭhaŋ paṭipajjitvā pāsāde nisinna-kālo viya yogino Sugat' ovādaŋ sampaṭicchitvā, suññâgāraŋ pavissa,[2] tebhūmaka-dhammesu vipassanaŋ paṭṭhapetvā, anukkamena tathārūpaŋ[3] āhāra-sappāyâdiŋ labhitvā, ekâsane nisinnassa agga-phale patiṭṭhita-kālo. Tassa[4] nahāna-vilepanâdīhi sudhota-maṇḍita-kāyattā tasmiŋ nisinnassa ekaggassa sukha-samappita-kālo viya yogino ariya-magga-pokkharaṇīyaŋ magga-ñāṇodakena sunahāta[5]-sudhota-kilesa-mālassa hirottappa-sāṭake nivāsetvā, sīla-vilepan' ānulittassa arahatta-maṇḍanena atta-bhāvaŋ maṇḍetvā, vimutti-puppha-dāmaŋ pilandhitvā, iddhi-pāda-pādukā āruyha nibbāna-nagaraŋ pavisitvā, dhamma-pāsādaŋ āruyha, sati-paṭṭhāna-mahāvīthiyaŋ virocamānassa nibbān' ārammaṇaŋ phala-samāpattiŋ appetvā nisinna-kālo. Tassa pana purisassa tasmiŋ nisinnassa tiṇâdīnaŋ khayena aggi-kkhandhassa apaññatti-gamana-kālo viya khīṇâsavassa yāvat' āyukaŋ ṭhatvā upādiṇṇaka-kkhandha-bhedena anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbutassa mahāvaṭṭa-vūpasamo daṭṭhabbo.

3.

Tatiye: *saŋyojaniyesū* ti, dasannaŋ saŋyojanānaŋ paccayesu. *Jhāyeyyā* ti, jaleyya. *Telaŋ āsiñceyya*[6] *vaṭṭiŋ upahareyyā*[7] ti, dīpa-paṭijaggan' atthaŋ tela-bhājanañ ca mahantañ ca vaṭṭi-kapālaŋ gahetvā, samīpe niccaŋ ṭhito va tele khīṇe telaŋ āsiñceyya, vaṭṭiyā khīṇāya vaṭṭiŋ upasaŋhareyya. Sesam ettha saddhiŋ opamma-saŋsandanena purima-nayen' eva veditabbaŋ.

4.

Catutthe: upamaŋ paṭhamaŋ vatvā pacchā attho vutto. Sesaŋ tādisam eva.

---

1 C. muccisatī ti. 2 C1 paviṭṭhassa. 3 C. yathā-.
4 A, G. tassa dāni vil-. 5 A, G. sunahātotaŋ kil.
6 *So* F. *text, but* S. *text and Comy.* abhisiñc-.
7 F. *text* upasaŋhareyya.

5.

Pañcame: *uddhaŋ ojaŋ abhiharanti* ti, paṭhavi-rasañ ca āpo-rasañ ca upari āropenti. Ojāya āropitattā hattha-satt' ubbedhassa rukkhassa ankur' aggesubindu-bindūni viya hutvā sineho tiṭṭhati. Idaŋ pan' ettha opamma-saŋsandanaŋ:—Mahārukkho viya hi tebhūmaka-vaṭṭaŋ. Mūlāni viya āyatanāni. Mūlehi ojāya ārohaṇaŋ viya chahi dvārehi kamm' ārohaṇaŋ. Ojāya abhirūḷhattā mahārukkhassa yāvatakaŋ[1] ṭhānaŋ viya vaṭṭa-nissita-bāla-puthujjanassa chahi dvārehi kammaŋ āyūhantassa aparâparaŋ vattassa vaḍḍhana-vasena dīgha-rattaŋ ṭhānaŋ.

Kuddāḷa-piṭakan ti, kuddālañ ca pacchi-bhājanañ ca. *Khaṇḍâkhaṇḍikaŋ chindeyyā* ti, khuddaka-mahantāni karonto chindeyya. Idaŋ pan' ettha opamma-saŋsandanaŋ:

Idhâpi hi mahārukkho viya tebhūmaka-vaṭṭaŋ. Rukkhaŋ nāsetu-kamo puriso viya yogâvacaro. Kuddāḷo viya ñāṇaŋ. Pacchi viya samādhi. Rukkha-cchedana-pharasu viya ñāṇaŋ. Rukkhassa mūle chinna-kālo viya yogino ariya-santike kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā manasikarontassa paññā. Khaṇḍâkhaṇḍikaŋ chindana-kālo viya sankhepato catunnaŋ mahābhūtānaŋ manasikāro. Phālanaŋ viya dve-cattāḷīsāya-koṭṭhāsesu vitthāra-manasikāro. Sakalikaŋ sakalikaŋ karaṇa-kālo viya upādā-rūpassa c' eva rūpa-kkhandh' ārammaṇassa viññāṇassa cā ti imesaŋ vasena nāma-rūpa-pariggaho.[2] Mūlānaŋ upacchedanaŋ[3] viya tass' eva nāma-rūpassa paccaya-pariyesanaŋ. Vātâtape visosetvā agginā dahana-kālo viya anupubbena vipassanaŋ vaḍḍhetvā, aññataraŋ sappāyaŋ labhitvā, kamma-ṭṭhāne vibhūte upatiṭṭhamāne eka-pallanke nisinnassa samaṇa-dhammaŋ karontassa agga-phala-ppatti. Masi-karaṇaŋ[4] viya arahatta-ppatta-divase yeva aparinibbāyantassa yāvatâyukaŋ ṭhita-kālo. Mahāvāte opunanaŋ nadiyā pavāhanañ ca viya upādiṇṇaka-kkhandha-bhedena anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbutassa vaṭṭa-vūpasamo veditabbo.

---

[1] A, G. yāva kammaṭṭhānaŋ (?).
[2] *Cf.* VM. i, 275.
[3] C. ucched-.
[4] A, G. manasikāro (?).

6.

Chaṭṭhe pi upamaŋ paṭhamaŋ vatvā pacchā attho vutto. Idam esa nānattaŋ.

7.

Sattame: *taruṇo* ti, ajāta-phalo. *Palisattheyyā*[1] ti, sodheyya.[2] *Paŋsuŋ dadeyyā* ti, baddha[3]-pharusaŋ paŋsuŋ haritvā muduŋ gomaya-cuṇṇa-missaŋ[4] madhura-paŋsuŋ pakkhipeyya. *Vuḍḍhin* ti, vuḍḍhiŋ āpajjitvā mpupph' ūpago pupphaŋ phal' ūpago phalaŋ gaṇheyya. Idaŋ pan' ettha opamma-saŋsandanaŋ:

Taruṇa-rukkho viya hi tebhūmaka-vaṭṭaŋ. Rukkha-jagganako puriso viya vaṭṭa-nissito puthujjano. Mūla-palisatthanâdīni[5] viya tīhi dvārehi kusalâkusala-kammâyūhanaŋ. Rukkhassa vuḍḍhiŋ āpajjanaŋ viya puthujjanassa tīhi dvārehi kammaŋ āyūhanato aparâparaŋ vaṭṭa-ppavatti. Vivaṭṭaŋ vutta-nayen' eva veditabbaŋ.

8–9.

Aṭṭhama-navamāni uttān' atthān' eva.

10.

Dasame: *Kurūsu viharatī* ti, Kurū ti evaŋ bahu-vacanavasena laddha-vohāre janapade viharati. *Kammāssadammaŋ*[6] *nāma Kurūnaŋ nigamo* ti, evaŋ nāmako Kurūnaŋ nigamo. Taŋ gocara-gāmaŋ katvā ti attho.

Āyasmā ti, piya-vacanam etaŋ, garu-vacanam etaŋ. *Ānando*

---

[1] F. *text* palisajjeyya; S. *text* phalisattheyya; A, G. palisatteyya; C, C_1 palisattheyya; B. palipaṭheyya. *I think we cannot accept the reading of* F. *text* (*as Pāli Dict.*) *which occurs here only and rests on the authority of* C. (*a Comy. on* S. *text used by Feer*).

[2] A, G. sedheyya.

[3] C, C_1 thaddha-.

[4] *So* C_1 *for* -massa *of* A, G. *and* -maya *of* C.

[5] A, G. phalisantāna.

[6] *Cf.* MA. i, 225 (kammāso ettha damito ti); *J.P.T.S.*, 1909 284 *n.*; A, G. Kammāsadhammaŋ (*on which* MA *has* Kuru-vatta-dhammo, tasmiŋ kammāso jāto. Tasmā taŋ ṭhānaŋ, kammāso ettha dhammo jāto ti K. ti vuccati).

ti, tassa therassa nāmaŋ. *Ekamantaŋ nisīdī* ti, cha nisajja-dose vivajjento,[1] dakkhiṇa-jānu-maṇḍalassa abhimukha-ṭṭhāne chabbaṇṇānaŋ Buddha-rasmīnaŋ anto pavisitvā, pasanna-lākhā-rasaŋ vigāhanto viya, suvaṇṇa-paṭaŋ pāru-panto viya, ratt' uppala-vitāna-majjhaŋ pavisanto viya, Dhamma-bhaṇḍâgāriko āyasmā Ānando nisīdi.

Kāya pana velāya, kena kāraṇena ayam āyasmā Bhaga-vantaŋ upasankamanto ti? Sāyanha-velāya paccayâkāra-pañhaŋ pucchana-kāraṇena. Taŋ divasaŋ kira ayam āyasmā kula-sangah' atthāya ghara-dvāre sahassa-bhaṇḍikaŋ nik-khipanto viya Kammāssadammaŋ piṇḍāya caritvā, piṇḍa-pāta-paṭikkanto Satthu vattaŋ dassetvā, Satthari gandha-kuṭiŋ paviṭṭhe, Satthāraŋ vanditvā, attano diva-ṭṭhānaŋ[2] gantvā, antevāsikesu vattaŋ dassetvā paṭikkantesu[3] diva-ṭṭhānaŋ paṭisammajjitvā, camma-khaṇḍaŋ paññāpetvā, uda-ka-tumbato udakena hattha-pāde sītalaŋ katvā, pallankaŋ ābhujitvā nisinno sotâpatti-phala-samāpattiŋ samāpajjitvā, atha paricchinna-kāla-vasena samāpattito vuṭṭhāya, pacca-yâkāre ñāṇaŋ otāresi. So avijjā paccayā sankhārā ti ādito paṭṭhāya, antaŋ antato paṭṭhāya, ādiŋ ubhay' antato paṭ-ṭhāya, majjhaŋ majjhato paṭṭhāya ubho ante pāpento tik-khattuŋ dvādasa-padaŋ paccayâkāraŋ sammasi. Tass' evaŋ sammasantassa paccayâkāro vibhūto hutvā, uttānak' ut-tānako viya upaṭṭhāsi. Tato cintesi: Ayaŋ paccayâkāro sabba-Buddhehi gambhīro c' eva gambhīr' āvabhāso cā ti kathito. Mayhaŋ kho pana padesa-ñāṇe ṭhitassa sāvakassa sato uttāno[4] viya vibhūto, pākaṭo hutvā upaṭṭhāti. Mayhaŋ yeva nu kho esa uttānako viya upaṭṭhāti udāhu aññesam pī ti attano upaṭṭhāna-kāraṇaŋ Satthu ārocessāmī ti, nisinna-ṭṭhānato uṭṭhāya camma-khaṇḍaŋ pappoṭhetvā[5] ādāya, sāyaṇha-samaye Bhagavantaŋ upasankami. Tena vuttaŋ: sāyaṇha-velāya paccayâkāra-pañhaŋ pucchana-kāraṇena upa-sankamanto ti.

Yāva-gambhīro ti, ettha *yāva*-saddo pamāṇ' ātikkame. Atikkama-pamāṇa-gambhīro, ati-gambhīro ti attho. *Gam-*

[1] *Cf.* VinA. i, 129; MA. i, 110; UdA. 53.
[2] C. vasana-ṭ.
[3] C. nikkhantesu.
[4] C_1 uttānato.
[5] A, G. pappotetvā; C_1 papphoṭetvā.

bhīr' āvabhāso[1] ti, gambhīro va hutvā avabhāsati, dissatī ti attho. Ekaŋ hi uttānam eva gambhīr' āvabhāsaŋ hoti, pūti-paṇṇa-rasa[2]-vasena kāla-vaṇṇaŋ purāṇa-udakaŋ viya. Taŋ hi jānu-ppamāṇam pi sata-porisaŋ viya dissati. Ekaŋ gambhīraŋ uttān' āvabhāsaŋ hoti, maṇi-bhāsaŋ vippasanna-udakaŋ viya. Taŋ hi sata-porisam pi jānu-ppamāṇaŋ viya khāyati. Ekaŋ uttānaŋ uttān' āvabhāsaŋ hoti, pāti-ādīsu udakaŋ viya. Ekaŋ gambhīraŋ gambhīr' āvabhāsaŋ hoti, Sineru-pādaka-mahāsamudde udakaŋ viya. Evaŋ udakam eva cattari nāmāni labhati. Paṭicca-samuppāde pan' etaŋ n' atthi. Ayaŋ hi gambhīro ca gambhīr' āvabhāso cā ti, ekam eva nāmaŋ labhati. Evarūpo samāno pi *atha ca pana me uttānak' uttānako viya khāyati*, tadidaŋ *acchariyaŋ*, *bhante* : *abbhutaŋ*, *bhante* ti, evaŋ attano vimhayaŋ pakāsento pañhaŋ pucchitvā tuṇhī-bhūto nisīdi.

Bhagavā tassa vacanaŋ sutvā ' Ānando bhav' agga-gahaṇāya hatthaŋ pasārento viya, Sineruŋ bhinditvā miñjaŋ nīharituŋ vāyamamāno viya, vinā nāvāya mahāsamuddaŋ taritu-kāmo viya, paṭhaviŋ parivattetā paṭhav' ojaŋ gahetuŋ vāyamamāno viya, Buddha-visayaŋ pañhaŋ attano uttān' uttānan ti vadati. Hand' assa[3] gambhīra-bhāvaŋ ācikkhāmī ' ti cintetvā *mā h' evan* ti ādim āha.

Tattha *mā h' evan* ti, *ha*-kāro nipāta-mattaŋ. Evaŋ mā bhaṇī ti attho. Mā h' evan ti ca idaŋ Bhagavā āyasmantaŋ Ānandaŋ ussādento pi bhaṇati apasādento pi. Tattha, ussādento ti ' Ānanda, tvaŋ mahāpañño visada-ñāṇo. Tena te gambhīro pi paṭicca-samuppādo uttānako viya khāyati. Aññesaŋ pan' esa uttānako ' ti na sallakkhetabbo. Gambhīro ca so gambhīr' āvabhāso ca. Tattha catasso upamā vadanti.

Cha-māse subhojana-rasa-puṭṭhassa[4] kira kata-yoggassa mahā-mallassa samajja-samaye kata-mallassa[5] yuddha-bhūmiŋ gacchantassa antarā-malla-pāsāṇaŋ dassesuŋ. So ' kiŋ etan ?' ti āha. ' Malla-pāsaṇo ' ti. ' Āharatha tan ' ti. ' Ukkhipituŋ

---

[1] *Cf.* D. ii, 55; A. ii, 105 (gambhīr' obhāso : g. uttān' obhāso : uttāno uttān' obhāso : g. gambhīr' obhāso) = PuggA. 226 ; VM. ii, 519 (catubbidhaŋ).

[2] A, G. -sara-. [3] A, G. h' Ānandassa. [4] C. phuṭṭhassa.

[5] *So* A, G, *but* C. katamallane mallassa; C_1 katamallane pacchassa.

na sakkā' ti vutte sayaŋ gantvā 'kuhiŋ imassa bhāriyaṭṭhānan?' ti vatvā dvīhi hatthehi dve pāsāṇe ukkhipitvā, kīḷā-gule viya khipitvā, agamāsi. Tattha mallassa mallapāsāṇo sallahuko ti na aññesam pi lahuko ti vattabbo. Chamāse subhojana-rasa-puṭṭho mallo viya hi kappa-sata-sahassaŋ abhinīhāra-sampanno āyasmā Ānando. Yathā mallassa mahābalatāya malla-pāsāṇo lahuko, evaŋ therassa mahā-paññatāya paṭicca-samuppādo uttāno ti vattabbo. So aññesaŋ uttāno ti na vattabbo.

Mahā-samudde ca satta mahā-macchā honti;[1] timi mahāmaccho dviyojana-satiko, timingalo tiyojana-satiko, timirapingalo[2] pañca-yojana-satiko, ānando timindo[3] ajjhoharo[4] mahā-timī ti. Ime cattāro yojana-sahassikā. Tattha timirapingalen' eva dīpenti. Tassa kira dakkhiṇa-kaṇṇaŋ cālentassa pañca-yojana-sate padese udakaŋ calati. Tathā vāma-kaṇṇaŋ, tathā nanguṭṭhaŋ, tathā sīsaŋ cālentassa. Dve pana kaṇṇe cāletvā, nanguṭṭhena paharitvā, sīsaŋ aparâparaŋ katvā, kīḷituŋ āraddhassa sattaṭṭha-yojana-sate ṭhāne bhājane pakkhipitvā, uddhane āropitaŋ viya udakaŋ pakkaṭhati.[5] Yojanasata-matte padese udakaŋ piṭṭhiŋ chādetuŋ na sakkoti. So evaŋ vadeyya: 'Ayaŋ mahā-samuddo gambhīro[6] ti vadanti. Kutassa gambhīratā? Mayaŋ piṭṭhi-matta-cchādanam pi udakaŋ na labhāmā' ti. Tattha kāy' ūpapannassa[7] timirapingalassa mahāsamuddo uttāno ti, aññesañ ca khuddakamacchānaŋ uttāno ti na vattabbo. Evam eva ñāṇ' ūpapannassa therassa paṭicca-samuppādo uttāno ti, aññesam pi uttāno ti na vattabbo.[8]

Supaṇṇa rājā ca diyaḍḍha-yojana-satiko hoti. Tassa dakkhiṇa-pakkho paṇṇāsa-yojaniko: tathā va vāma-pakkho. Piñja-vaṭṭi[9] ca saṭṭhi-yojanikā, gīvā tiyojanikā hoti, mukhaŋ nava-yojanaŋ, pādā dvādasa-yojanikā. Tasmiŋ supaṇṇa-

---

1 *Cf.* UdA. 303; JA. v, 462.

2 JA. Tīmtimīti Mingalo, Timirapingalo.

3 JA. Timando.

4 *So* JA, A, G, *but* C, C_1 ajjhâroho.

5 A. pakkammati; G. pakkumati; C. pakkudhati; C_1 pakkaṭṭhati (*see Pāli Dict.*).

6 C_1 *repeats* g.

7 A. kāyūpaga-samp.; G. kāyūpasamp.

8 A, G. *omit sentence.*

9 A, G.·-vaṭṭhi.

vātaŋ dassetuŋ āraddhe sattaṭṭha-yojana-sata-ṭṭhānaŋ na ppahoti. So evaŋ vadeyya: 'Ayaŋ ākāso ananto ti vadanti. Kutassa anantatā? Mayaŋ pakkha-vāta-pasāraṇ' okāsam[1] pi na labhāmā' ti. Tattha 'kāy' ūpapannassa supaṇṇaraññho ākāso paritto' ti, 'aññesaŋ khuddaka-pakkhīnaŋ paritto' ti na vattabbo. Evam eva ñāṇ' ūpapannassa therassa paṭicca-samuppādo uttāno ti, aññesaŋ uttāno ti na vattabbo.

Rāhu Asurindo pana pād' antato yāva kes' antā yojanānaŋ cattāri sahassāni aṭṭha ca satāni honti. Tassa dvinnaŋ bāhānaŋ antare dvādasa-yojana-satikaŋ, bahalattena ca cha-yojana-satikaŋ. Hattha-pāda-talāni tiyojana-satikāni: tathā mukhaŋ: ekanguli-pabbaŋ paṇṇāsa-yojanaŋ: tathā bhamuk' antaraŋ. Nalāṭaŋ tiyojana-satikaŋ, sīsaŋ nava-yojana-satikaŋ. Tassa mahāsamuddaŋ otiṇṇassa gambhīraŋ udakaŋ jānuppamāṇaŋ hoti. So evaŋ vadeyya: 'Ayaŋ mahā-samuddo gambhīro hi vadanti. Kutassa gambhīratā? Mayaŋ jānupaṭicchādana-mattam pi udakaŋ na labhāmā' ti. Tassa kāy' ūpapannassa Rāhuno 'mahā-samuddo uttāno' ti, 'aññesaŋ uttāno' ti na vattabbo. Evam eva ñāṇ' ūpapannassa therassa paṭicca-samuppādo uttāno ti, aññesam pi uttāno ti na vattabbo.

Etam atthaŋ sandhāya Bhagavā *mā h' evaŋ, Ānanda, avaca. Mā h' evaŋ, Ānanda, avacā* ti āha. Therassa hi catuhi kāraṇehi 'gambhīro paṭicca-samuppādo uttāno ti upaṭṭhāsi. Katamehi catuhi? Pubb' ūpanissaya-sampattiyā, tittha-vasena, sotâpannatāya bahussuta-bhāvenā ti.

Ito[2] kira sata-sahassa-kappe[3] Padumuttaro nāma Satthā loke uppajji. Tassa Haŋsavatī nāma nagaraŋ ahosi. Nando[4] nāma rājā pitā, Sumedhā nāma devī mātā, Bodhisatto Uttara-kumāro nāma ahosi. So puttassa jāta-divase va mahâbhinikkhamanaŋ nikkhamma pabbajitvā, padhānam anuyutto anukkamena sabbaññutaŋ patvā, 'aneka-jāti-saŋsāran' ti udānaŋ udānetvā sattâhaŋ Bodhi-pallanke vītināmetvā 'paṭhaviyaŋ[5] ṭhapessāmī' ti pādaŋ abhinīhari. Atha paṭhaviŋ

---

[1] C, C₁ paharaṇ' ok.; B. patthāraṇ' ok.
[2] *As at* AA. i, 287.
[3] C, C₁ kappa-matthake.
[4] *So* AA.
[5] A, C, G. *add* pādaŋ.

bhinditvā[1] mahantaŋ padumaŋ uṭṭhāsi. Tassa dhura-pattāni navuti-hatthāni, kesaraŋ tiŋsa-hatthaŋ, tathā sesa-pattāni.[2] Kaṇṇikā dvādasa hatthā, nava-ghaṭa-ppamāṇā reṇu ahosi. Satthā pana ubbedhato aṭṭha-paṇṇāsa-hattho ahosi. Tassa ubhinnaŋ bāhānam antaraŋ aṭṭhārasa-hatthaŋ, nalāṭaŋ pañca-hatthaŋ,[3] hattha-pādā ekādasa-hatthā. Tassa ekādasa-hatthena pādena dvādasa-hatthāya kaṇṇikāya akkanta-mattāya nava-ghaṭa-ppamāṇa-reṇu uṭṭhāya, aṭṭha-paṇṇāsa-hatthaŋ padesaŋ uggantvā, okiṇṇa[4]-manosilā-rasa-cuṇṇaŋ viya paccotiṇṇaŋ.

Tadupādāya[5] Bhagavā Padumuttaro tveva paññāyittha. Tassa Revato ca Sujāto ca dve aggā sāvakā ahesuŋ, Amitā ca Asamā ca dve agga-sāvikā, Sumaṇo nāma upaṭṭhāko. Padumuttaro Bhagavā pitu sangahaŋ kurumāno bhikkhu-sata-sahassa-parivāro Haŋsavatiyā rāja-dhāniyā vasati. Kaniṭṭha-bhātā pan' assa Sumaṇa-kumāro nāma. Tassa rājā Haŋsavatito vīsaŋ yojana-sate[6] bhogam adāsi. So kadāci kadāci āgantvā pitarañ ca Sattharañ ca passati. Ath' ekadivasaŋ paccanto kupito. Sumaṇo rañño sāsanaŋ pesesi. Rājā 'tvaŋ mayā, tātā,[7] kasmā ṭhapito' ti paṭipesesi. So core vūpasametvā 'upasanto, deva, janapado' ti rañño pesesi. Rājā tuṭṭho 'sīghaŋ mama putto āgacchatū' ti āha. Tassa sahassa-mattā amaccā honti. So (tattha āgacchanto)[8] tehi saddhiŋ antarā magge mantesi: 'mayhaŋ pitā tuṭṭho. Sace me varaŋ deti, kin gaṇhāmī?' ti. Atha naŋ ekacce 'hatthiŋ gaṇhatha, assaŋ gaṇhatha, janapadaŋ gaṇhatha, sata-ratanāni gaṇhathā' ti āhaŋsu. Apare 'tumhe paṭhav' issarassa puttā. Na tumhākaŋ dhanaŋ dullabhaŋ. Laddham pi c' etaŋ sabbaŋ-pahāya-gamanīyaŋ, puññam eva ekaŋ-ādāya-gamanīyaŋ.[9] Tasmā, deve varaŋ dadamāne temāsaŋ,[10] Padumuttaraŋ Bhagavantaŋ upaṭṭhātuŋ varaŋ gaṇhathā' ti. So 'tumhe mayhaŋ kalyāṇa-mittā nāma. Na mam' etaŋ cit-

---

1 AA. *inserts* hetthā vutta-ppamāṇaŋ. *Here the stories vary.*
2 A, C_1, G. *omit.*
3 C. *omits* n. p.
4 C. otiṇṇa-.
5 *Here* AA. *agrees.*
6 A, G. vīsati-yojana-sate.
7 AA. tattha.
8 AA, A, C. *omit.*
9 *Cf.* S. iv, 302.
10 AA. temāse.

taŋ[1] atthi. Tumhehi pana uppāditaŋ etaŋ[2] karissāmī' ti, gantvā pitaraŋ vanditvā, pitaraŋ[3] ālingitvā, matthake cumbitvā,[4] 'varan te, putta, demī' ti vutte, 'icchām' ahaŋ, mahārāja, Bhagavantaŋ temāsaŋ catuhi paccayehi upaṭṭhahanto jīvitaŋ avañjhaŋ kātuŋ. Idaŋ me varaŋ dehī' ti āha.

'Na sakkā, tāta. Aññaŋ varehī'[5] ti. 'Deva, khattiyānaŋ nāma dve kathā n' atthi. Etam eva me dehi. Na mam' aññena[6] attho' ti. 'Tāta, Buddhānaŋ nāma cittaŋ dujjānaŋ. Sace Bhagavā na icchissati, mayā dinnam[7] pi kiŋ bhavissatī?' ti. 'Sādhu, deva! Ahaŋ Bhagavato cittaŋ jānissāmī' ti vihāraŋ gato.

Tena ca samayena bhatta-kiccaŋ niṭṭhāpetvā Bhagavā gandha-kuṭiŋ paviṭṭho hoti. So maṇḍala-māle sannisinnānaŋ bhikkhūnaŋ santikaŋ agamāsi. Te naŋ āhaŋsu: 'Rājaputta, kasmā āgato 'sī?' ti. 'Bhagavantaŋ dassanāya. Dassetha me Bhagavantan' ti. 'Na mayaŋ, rajaputta, icchit' icchitakkhaṇe Satthāraŋ daṭṭhuŋ labhāmā' ti. 'Ko pana, bhante, labhatī?' ti. 'Sumaṇa-thero nāma, rāja-puttā' ti. 'So kuhiŋ, bhante, thero?' ti. Therassa vasana-ṭṭhānaŋ[8] pucchitvā, gantvā, vanditvā, 'icchām' ahaŋ, bhante, Bhagavantaŋ passituŋ. Dassetha me' ti āha. Thero 'ehi, rājaputtā' ti, taŋ gahetvā, gandha-kuṭi-parivene[9] thapetvā, gandha-kuṭiŋ āruhi. Atha naŋ Bhagavā 'Sumaṇa, kasmā āgato 'sī?' ti āha. 'Rājaputto, bhante, Bhagavantaŋ dassanāya āgato' ti. 'Tena hi, bhikkhu, āsanaŋ paññāpehī' ti. Thero āsanaŋ paññāpesi.[10] Nisīdi Bhagavā paññatte āsane. Rājaputto Bhagavantaŋ vanditvā paṭisanthāraŋ akāsi. 'Kadā āgato 'si, rāja-putto?' ti. 'Bhante, tumhesu gandha-kuṭiŋ paviṭṭhesu bhikkhū "na mayaŋ icchit' icchita-kkhaṇe Bhagavantaŋ daṭṭhuŋ labhāmā" ti maŋ therassa santikaŋ pahesuŋ. Thero pana ekavacanen' eva dassesi. Thero, bhante, tumhākaŋ

---

1 *So* C, C_1, *but* AA. mittā. Mam' etaŋ c.; A, G. nāmam etaŋ c.
2 C. eva; AA. C_1 evaŋ.
3 AA. C, C. pitarā.
4 AA. *omits.*
5 C. vadehi.
6 AA. aññehi.
7 AA. dinne.
8 AA, B. nisinna-.
9 AA. *adds* '*by* āpo-kasina-powers.'
10 AA. *expands.*

sāsane vallabho maññe' ti. 'Āma, rāja-kumāra, vallabho esa bhikkhu mayhaŋ sāsane' ti. 'Bhante, Buddhānaŋ sāsane kiŋ katvā vallabhā hontī?' ti. 'Dānaŋ datvā, sīlaŋ samādiyitvā, uposathakammaŋ katvā, kumārā' ti. 'Bhagava, aham pi thero viya Buddha-sāsane vallabho hotu-kāmo. Temāsaŋ me vass' āvāsaŋ adhivāsethā' ti. Bhagavā 'Atthi nu kho gharena[1] attho?' ti oloketvā 'atthī' ti disvā, 'suññâgāre kho, rāja-kumāra, Tathāgatā abhiramantī' ti āha. Kumāro 'Aññātaŋ, Bhagava! Aññātaŋ, Sugatā!' ti vatvā, 'ahaŋ, bhante, purimataraŋ gantvā vihāraŋ kāremi.. Mayā pesite, bhikkhu-sata-sahassena saddhiŋ āgacchathā' ti paṭiññaŋ gahetvā, pitu santikaŋ gantvā, 'dinnā me, deva, Bhagavatā paṭiññā. Mayā pahite, tumhe Bhagavantaŋ peseyyāthā' ti pitaraŋ vanditvā, nikkhamitvā, yojane yojane vihāraŋ kārento vīsaŋ yojana-sataŋ addhānaŋ gato, gantvā attano nagare vihāra-ṭṭhānaŋ vicinanto Sobhanassa nāma kuṭumbikassa uyyānaŋ disvā, sata-sahassena kiṇitvā, sata-sahassaŋ vissajjetvā, vihāraŋ kāresi.

Tattha Bhagavato gandha-kuṭiŋ sesa-bhikkhūnañ ca ratti-ṭṭhāna-diva-ṭṭhān' atthāya kuṭilena maṇḍape kāretvā, pākāra-parikkhepaŋ dvāra-koṭṭhakañ ca niṭṭhāpetvā, pitu santikaŋ pesesi: 'niṭṭhitaŋ mayhaŋ kiccaŋ. Satthāraŋ pahiṇathā' ti. Rājā Bhagavantaŋ bhojetvā 'Bhagava, Sumaṇassa kiccaŋ niṭṭhitaŋ. Tumhākaŋ āgamanaŋ paccāsiŋsatī' ti. Bhagavā sata-sahassa-bhikkhu-parivāro yojane yojane vihāresu vasamāno agamāsi. Kumāro 'Satthā āgacchatī' ti sutvā yojanaŋ paccuggantvā gandhā-mālâdīhi pūjayamāno vihāraŋ pavesetvā[2]

'Sata-sahassena me kītaŋ, sata-sahassena māpitaŋ,
Sobhanaŋ nāma uyyānaŋ paṭigaṇha, mahāmunī' ti

vihāraŋ niyyādesi.

So vass' ūpanāyika-divase dānaŋ datvā attano putta-dāre[3] c' eva amacce ca pakkosāpetvā āha: 'Satthā amhākaŋ santikaŋ dūrato 'va āgato. Buddhā ca nāma dhamma-garuno, n' āmisa-cakkhukā.[4] Tasmā ahaŋ imaŋ temāsaŋ dve sā-

---

[1] *I follow AA's emendation of* gatena (*of the rest*).
[2] A, G. pavisitvā.
[3] A, B, C, G. dārañ.
[4] C. garukā.

ṭake nivāsetvā, dasa-sīlāni samādiyitvā, idh' eva vasissāmi. Tumhe khīṇâsava-sata-sahassassa iminā va nīhārena temāsaŋ dānaŋ dadeyyāthā' ti. So Sumaṇa-therassa vasana-ṭṭhāna-sabhāge yeva ṭhāne vasanto 'yaŋ thero Bhagavato vattaŋ karoti, taŋ sabbaŋ disvā ṭhāne ekanta-vallabho esa thero. Etass' eva me[1] ṭhān' antaraŋ patthetuŋ vaṭṭatī' ti cintetvā, upakaṭṭhāya pavāraṇāya gāmaŋ pavisitvā, mahādānaŋ datvā, sattame divase bhikkhu-satasahassa-pāda-mūle ticīvaraŋ ṭhapetvā, Bhagavantaŋ vanditvā, 'Bhante, yad etaŋ mayā[2] magge yojan' antarika-vihāra-kārāpanato paṭṭhāya puññaŋ kataŋ, taŋ n' eva Sakka-sampattiŋ, na Māra-Brahma-sampattiŋ patthayantena, Buddhassa pana upaṭṭhāka-bhāvaŋ patthentena kataŋ. Tasmā aham pi, Bhagava, anāgate Sumaṇa-tthero viya Buddhassa upaṭṭhāko homī' ti pañca-patiṭṭhitena patitvā[3] vanditvā nipanno.

Bhagavā mahantaŋ kulaputtassa cittaŋ 'ijjhissati nu kho na nu kho?' ti olokento, 'anāgate ito sata-sahassime kappe Gotama nāma Buddho uppajjissati. Tass' eva upaṭṭhāko bhavissatī' ti ñatvā

'Icchitaŋ patthitaŋ tuyhaŋ khippam eva samijjhatu.
Sabbe pūrentu sankappā, Chando paṇṇaraso yathā' ti

āha.[4]

Kumāro sutvā 'Buddhā nāma advejjha-kathā[5] hontī' ti dutiya-divase yeva tassa Bhagavato patta-cīvaraŋ gahetvā piṭṭhito piṭṭhito gacchanto viya ahosi. So tasmiŋ Buddh' uppāde vassa-sata-sahassaŋ dānaŋ datvā, sagge nibbattitvā, Kassapa-Buddha-kāle pi piṇḍāya carato therassa patta-gahan' atthaŋ uttari[6]-sāṭakaŋ datvā, pūjaŋ akāsi. Puna sagge nibbattitvā, tato cuto Bārāṇasi-rājā hutvā, aṭṭhannaŋ Pacceka-Buddhānaŋ paṇṇa-sālāyo kāretvā, maṇi-ādhārake upaṭṭhāpetvā, catuhi paccayehi dasa-vassa-sahassāni upaṭṭhānaŋ akāsi. Etāni pākaṭa-ṭṭhānāni. Kappa-sata-sahassaŋ dānaŋ dadamāno ca amhākaŋ Bodhisattena saddhiŋ Tusita-pure[7]

---

1 A, G. etam eva ṭhān-.
2 AA. mayā sattâhaŋ khandh' āvāra-dānato.
3 AA. patiṭṭhahitvā vandi.
4 AA. *omits section.*
5 AA. dvejjakathā na.
6 AA. uppari; C. uttara.
7 C. sagge.

nibbattitvā tato cuto Amitodanasakkassa[1] gehe paṭisandhiŋ gahetvā[2] anupubbena katâbhinikkhamane sammāsambodhiŋ patvā paṭhama-gamanena Kapilavatthuŋ āgantvā, tato nikkhante Bhagavati Bhagavato parivār' atthaŋ rāja-kumāresu pabbajantesu Bhaddiyâdīhi saddhiŋ nikkhamitvā, Bhagavato santike pabbajito na cirass' eva āyasmato Puṇṇassa Mantāniputtassa santike dhamma-kathaŋ sutvā, sotâpatti-phale patiṭṭhahi.

Evaŋ āyasmā pubb' ūpanissaya-sampanno. Tass' imāya pubb' ūpanissaya-sampattiyā gambhīro pi paṭicca-samuppādo uttānako viya upaṭṭhāsi.

Tittha-vāso pana, guru[3]-santike uggahana-savaṇa-paripucchana-dhāraṇāni vuccanti, so therassa ativiya parisuddho. Tenâpi 'ss' āyaŋ gambhīro pi uttānako viya upaṭṭhāsi. Sotâpannānañ ca paccayâkāro uttānako hutvā upaṭṭhāti. Ayaŋ pana āyasmā sotâpanno. Bahussutānaŋ, catu-hatthe ovarake padīpe jalamāne mañca-pīthaŋ[4] viya, nāma-rūpa-paricchedo pākaṭo hoti. Āyasmā bahussutānaŋ aggo. Iti bahu-saccabhāvena pi 'ssa gambhīro pi paccayâkāro uttānako viya upaṭṭhāsi.

Paṭicca-samuppādo catuhi gambhīratāhi gambhīro. Sā pan' assa gambhīratā *Visuddhi-Magge*[5] vitthāritā vā. So sabbo pi therassa uttānako viya upaṭṭhāsi. Tena Bhagavā āyasmantaŋ Ānandaŋ ussādento *mā h' evan* ti ādim āha.

Ayam h' ettha adhippāyo: Ānanda, tvaŋ mahāpañño visada-ñāṇo. Tena te gambhīro pi paṭicca-samuppādo uttānako viya khāyati. Tasmā 'mayhe va nu kho esa uttānako viya hutvā upaṭṭhāti, udāhu aññesam pī' ti mā evaŋ avaca. Yaŋ pana vuttaŋ apasādento ti, tattha ayam adhippāyo: Ānanda, 'atha ca pana me uttānak' uttānako viya khāyatī' ti mā evaŋ avaca. Yadi hi te esa uttānak' uttānako viya khāyati, kasmā tvaŋ attano dhammatāya sotâpanno n' ahosi, mayā ca dinna-naye ṭhatvā sotâpatti-maggaŋ paṭivijjhi?

---

[1] C. Dhotodana-.

[2] [AA. ath' assa sabbe' va ñātake ānandite pamudite karonto jāto ti Ānando tveva nāman akaṇsu.]

[3] C, C₁. garu-. [4] A, G. -māno pañcavidhaŋ.

[5] VM. ii, 519, *etc.*

Ānanda, idaŋ nibbānam eva gambhīraŋ. Paccayâkāro pana uttānako jāto. Atha kasmā olārikaŋ kāma-rāga-saŋyojanaŋ paṭigha-saŋyojanaŋ olārikaŋ kāma-rāg' ānusayaŋ paṭigh' ānusayan ti ime cattāro kilese samugghāṭetvā sakadāgāmi-phalaŋ na sacchikarosi; te yeva anusahagate cattāro kilese samugghāṭetvā anāgāmi-phalaŋ na sacchikarosi; rūpa-rāgâdīni pañca-saŋyojanāni mānânusayaŋ bhava-rāgânusayaŋ avijjânusayan ti ime aṭṭha kilese samugghāṭetvā arahattaŋ na sacchikarosi? Kasmā vā sata-sahassa-kappâdhikaŋ ekaŋ asankheyyaŋ pūritapāramino Sāriputta-Moggallānā viya sāvakapāramī-ñāṇaŋ na paṭivijjhasi, satasahassa-kappâdhikāni dve asankheyyāni pūrita-pāramino Pacceka-Buddhā viya ca Pacceka-bodhi-ñāṇaŋ na paṭivijjhasi? Yadi vā te sabbathā va esa uttānako hutvā upaṭṭhāsi, atha kasmā sata-sahassa-kappâdhikāni cattāri aṭṭha-solasa vā asankheyyāni pūrita-pāramino Buddhā viya sabbaññuta-ñāṇaŋ na sacchikarosi? Kiŋ na atthiko 'si etehi visesâdhigamehi? Passa yāva ca te aparaddhaŋ. Tvaŋ nāma sāvaka-padesa-ñāṇe ṭhito 'atigambhīraŋ paccayâkāraŋ uttānako viya me upaṭṭhātī' ti vadasi. Tassa te idaŋ vacanaŋ Buddhānaŋ kathāya paccanīkakataŋ[1] hoti. Tādisena nāma bhikkhunā Buddhānaŋ kathāya paccanīkaŋ kathetabban ti na yuttam etaŋ. Nanu mayhaŋ, Ānanda, imaŋ paccayâkāraŋ paṭivijjhituŋ vāyamantass' eva kappa-sata-sahassâdhikāni cattāri asankheyyāni atikkantāni? Paccayâkāra-pativijjhan' atthāya ca pana me adinnaŋ dānaŋ nāma n' atthi, apūrita-pāramī nāma n' atthi, 'ajja paccayâkāraŋ paṭivijjhissāmī' ti pana me nirussāhaŋ viya Māra-balaŋ vidhamantassa ayaŋ mahā-paṭhavī dvangula-mattam pi na kampi. Tathā paṭhama-yāme pubbe-nivāsaŋ, majjhima-yāme ca dibba-cakkhuŋ sampādentassa, pacchima-yāme pana me balava-paccūsa-samaye 'avijjā sankhārānaŋ navahi ākārehi paccayo hotī' ti diṭṭha-matte yeva dasa-sahassī loka-dhātu, aya-daṇḍena ākoṭita-kaŋsa-thālo viya, virāva-sataŋ virāva-sahassaŋ muñcamānā vātâhate padumini-paṇṇe udaka-bindu viya kampittha.[2]

---

[1] C. -kathan; C_1 paccanīkaŋ hoti.
[2] *So* C_1, *but* A. vikampitaŋ; C. kampi; G. kampitaŋ.

Evaŋ *gambhīro c'āyaŋ, Ānanda, paṭicca-samuppādo gambhīr' āvabhāso ca. Etassa, Ānanda, dhammassa ananubodhā* . . . pe . . . *n'âtivattatī* ti.

Etassa dhammassā ti, etassa paccaya-dhammassa. *Ananubodhā* ti, ñāta-pariññā-vasena ananubujjhanā. *Appaṭivedhā* ti, tīraṇa-pahāna-pariññā-vasena appaṭivijjhanā. *Tantâkula*[1]-*jātā* ti, tantaŋ viya ākula-jātā. Yathā nāma dunnikkhiṭṭaŋ mūsika-cchinnaŋ pesakārānaŋ tantaŋ tahiŋ tahiŋ ākulaŋ hoti, 'idaŋ aggaŋ, idaŋ mūlan' ti aggena vā aggaŋ, mūlena vā mūlaŋ samānetuŋ dukaraŋ hoti, *evam ayaŋ pajā*,[2] evam evaŋ sattā imasmiŋ paccayâkāre khalitā ākulā byākulā honti, na sakkonti paccayâkāraŋ ujuŋ kātuŋ. Tattha tantaŋ paccatta[3]-purisa-kāre ṭhatvā sakkā pi bhaveyya ujuŋ kātuŋ. Ṭhapetvā pana (dve)[4] Bodhisatte añño satto attano dhammatāya paccayâkāraŋ ujuŋ kātuŋ samattho nāma n' atthi. Yathā pana ākulaŋ tantaŋ kañjikaŋ[5] datvā kocchena[6] pahaṭaŋ tattha tattha guḷaka-jātaŋ hoti ganthi-baddhaŋ,[7] evam pi 'me sattā paccayesu pakkhalitvā, paccaye ujuŋ kātuŋ asakkontā,[8] dvāsaṭṭhi-diṭṭhi-gata vasena guḷaka-jātā honti, gaṇṭhi-baddhā. Ye hi keci diṭṭhiyo sannissitā, sabbe paccayaŋ ujuŋ kātuŋ asakkontā[8] yeva, guḷā-guṇṭhika[9]-jātā ti. Guḷa-guṇṭhikaŋ vuccati pesakāra-kañjiya-suttaŋ. Guḷā nāma sakuṇikā. Tassā kulāvako ti pi eke. Yathā tad ubhayam pi ākulaŋ aggena vā aggaŋ, mūlena vā mūlaŋ samānetuŋ dukkaran ti purima-nayen' eva yojetabbaŋ.

Muñja-babbajā[10] *bhūtā* ti, muñja-tiṇaŋ viya babbaja-tiṇaŋ viya ca bhūtā tādisā jātā. Yathā hi tāni tiṇāni koṭṭetvā, kata-rajju jinna-kāle katthaci patitaŋ gahetvā, tesaŋ tiṇānaŋ 'idaŋ aggaŋ, idaŋ mūlan' ti aggena vā aggaŋ mūlena vā mūlaŋ samānetuŋ dukkaraŋ, tam pi paccatta-purisakāre ṭhatvā sakkā bhaveyya ujuŋ kātuŋ. Ṭhapetvā pana (dve)

---

[1] F. *text*, C, C₁ ākulaka-; *cf.* A. ii, 211 (*Comy.*). [2] C, C₁ *omit.*
[3] C. paccanta; *cf.* MP. 96. [4] *Not in* AA.
[5] [*See below*, Kañjiya-sutta.] *Not in Pāli Dict. Apparently in Skt. a fibrous plant.*
[6] A, G. kacchena. [7] A, C, G. -bandhaŋ. [8] C. asakkonti.
[9] A, B, G. gaṇṭhikā; F. *text* guḷigandhika-.
[10] *So all*; F. *text* pabbajā.

Bodhisatte añño satto attano dhammatāya paccayâkāraŋ ujuŋ kātuŋ samattho nāma n' atthi. *Evam ayaŋ pajā* paccayaŋ ujuŋ kātaŋ asakkontī, diṭṭhi-gata-vasena guṇṭhi-jātā hutvā, *apayaŋ duggatiŋ vinipātaŋ saŋsāraŋ nâtivattati.*

Tattha *apāyo* ti, niraya-tiracchāna-yoni-petti-visaya-asura-kāya. Sabbe pi hi te vaḍḍhi-sankhātassa ayassa abhāvato apāyo ti vuccanti. Tatha dukkhassa gati-bhāvato *duggati*. Sukha-samussayato vinipatitattā *vinipāto*. Itaro pana

Khandhānaŋ paṭipāti dhātu-āyatanānañ[1] ca
Abbhocchinnaŋ[2] vattamānānaŋ saŋsāro ti pavuccati,[3]

tan sabbam pi nâtivattati, nâtikkamati. Atha kho cutito paṭisandhiŋ paṭisandhito cutin ti evaŋ punappunaŋ cuti-paṭisandhiyo gaṇhamāna tīsu bhavesu, catusu yonisu, pañcasu gatisu, sattasu viññāṇa-ṭṭhitisu, navasu satt' āvāsesu, mahā-samudde vāta-kkhittā nāvā viya, yante yutta-goṇo viya ca, paribbhamati yeva.

Iti sabbam etaŋ Bhagavā āyasmantaŋ Ānandaŋ apasādento āha. Sesam ettha vutta-nayam evā ti.

Dukkha-vaggo: chaṭṭho.

VII. MAHĀVAGGO.

1.

Mahāvaggassa paṭhame: *assutavā*[4] ti, khandha-dhātu-āyatana-paccayâkāra-satipaṭṭhānâdīsu uggaha-paripucchā-vinicchaya-virahito. *Puthujjano* ti, puthūnaŋ nānappakārā-naŋ kilesâdīnaŋ jananâdi-kāraṇehi puthujjano. Vuttaŋ h' etaŋ: 'Puthu-kilese janentī ti puthujjano' ti (Nidd. i, 146) vitthāretabbaŋ. Api ca puthūnaŋ gaṇana-patham atītānaŋ ariya-dhamma-parammukhānaŋ nīca-dhamma-samācārānaŋ jananaŋ antogadhattā pi puthujjano. Puthu vā ayaŋ visuŋ yeva sankhaŋ gato,[5] visaŋsaṭṭho sīla-sutâdi-guṇa-yuttehi ariyehi jano ti pi puthujjano.

---

[1] AA, C, C_1 āyatanāna ca; A, G. āyatanāni ca.
[2] *All* abbo-.
[3] *Cf.* SnA. 426; UdA. 270.
[4] *Cf.* DA. i, 59; MA. i, 20.
[5] C. *adds* visaŋ gato.

Evam etehi assutavā puthujjano ti dvīhi padehi, ye te

'Duve puthujjanā vuttā Buddhen' Ādiccabandhanā:
Andho puthujjano eko, kalyāṇ' eko puthujjano' ti
(DA. i, 59)

dve puthujjanā vuttā. Tesu andha-puthujjano gahito. *Imasmin* ti, paccuppanna-paccakkhāyaŋ dasseti. *Cātumahā-bhūtiko* ti, catu-mahābhūtehi nibbatto. Catu-mahābhūtamayo ti attho. *Nibbindeyyā* ti, ukkaṇṭheyya. *Virajjeyyā* ti, na rajjeyya. *Vimucceyyā* ti, muñcitu-kāmo bhaveyya. *Ācayo* ti, vaḍḍhi. *Apacayo* ti, parihāni. *Ādānan* ti, nibbatti. *Nikkhepan* ti,[1] bhedo. *Tasmā* ti, yasmā ime cattāro vaḍḍhi, hāni, nibbatti, bhedā paññāyanti, tasmā: taŋ kāraṇā ti attho.

Iti Bhagavā catu-mahābhūtike kāye rūpaŋ pariggahetuŋ ayutta-rūpaŋ katvā, arūpaŋ pariggahetuŋ yutta-rūpaŋ karoti. Kasma? Tesaŋ hi bhikkhūnaŋ rūpasmiŋ gāho balavā adhimatto. Tena tesaŋ rūpe gāhassa pariggahetabba-rūpataŋ dassetvā, nikkaḍḍhanto arūpe patiṭṭhāpan' atthaŋ evam āha.

Cittan ti ādi sabbaŋ man' āyatanass' eva nāmaŋ. Taŋ hi citta-vatthutāya citta-gocaratāya sampayuttatāya[2] sampayutta-dhamma-cittatāya ca *cittaŋ*. Manan' aṭṭhena *mano*. Vijānan' aṭṭhena *viññāṇan* ti vuccati. *Nâlan* ti, na samattho.

Ajjhositan ti, taṇhāya gilitvā pariniṭṭhapetvā gahitaŋ. *Mamāyitan* ti, tahā mamattena 'mama idan' ti gahitaŋ. *Parāmaṭṭhan* ti, diṭṭhiyā parāmasitvā gahitaŋ. *Etaŋ mamā* ti, taṇhā-gāho. Tena aṭṭha-sata-taṇhā-vicaritā gahitā honti. *Eso 'ham asmī* ti, māna-gāho. Tena nava mānā gahitā honti. *Eso me attā* ti, diṭṭhi-gāho. Tena dvā-saṭṭhi diṭṭhiyo gahitā honti.

Tasmā ti, yasmā evaŋ dīgha-rattaŋ gahitaŋ, tasmā nibbindituŋ na samattho.

Varaŋ,[3] *bhikkhave* ti, Idaŋ kasmā āha? Paṭhama-gahanena[4] rūpaŋ pariggahetuŋ ayutta-rūpaŋ kataŋ, arūpaŋ yutta-rupaŋ. Atha tesaŋ bhikkhūnaŋ rūpato gāho nikkhamitvā,[5] arūpaŋ gato ti ñatvā, taŋ nikkaḍḍhituŋ[5] imaŋ desanaŋ ārabhi.

---

[1] F. *text* nikkhepanaŋ. [2] C_1 *omits*.

[3] *So both texts, but Comy.*, C, C_1 paraŋ (?); A, G. *atthi* (?).

[4] C, C_1 paṭhamaŋ hi tena.

[5] *MSS.* niṭṭhapetvā . . . nigganhituŋ.

Tattha *attato upagaccheyyā* ti, attā ti gaṇheyya. Bhiyyo pī ti, vassa-satato uddham pi. Kasmā pana Bhagavā evam āha? Kiŋ atireka-vassa-sataŋ tiṭṭhamānaŋ nāma atthi? Nanu paṭhama-vaye pavattaŋ rūpaŋ majjhima-vayaŋ na pāpuṇāti, majjhima-vaye pavattaŋ pacchima-vayaŋ, pure-bhatte pavattaŋ pacchā-bhattaŋ, pacchā bhatte pavattaŋ paṭhama-yāmaŋ, paṭhama-yāme pavattaŋ majjhima-yāmaŋ, majjhima-yāme pavattaŋ pacchima-yāmaŋ na pāpuṇāti?[1] Tathā gamane pavattaŋ ṭhānaŋ, ṭhāne pavattaŋ nisajjaŋ, nisajjāya pavattaŋ sayanaŋ na pāpuṇāti. Eka-iriyāpathe pi pādassa uddharaṇe pavattaŋ atiharaṇaŋ, atiharaṇe pavattaŋ vīti-haraṇaŋ, vītiharaṇe pavattaŋ vossajanaŋ, vossajane pavattaŋ sannikkhepanaŋ, sannikkhepane pavattaŋ sannirumbhanaŋ[2] na pāpuṇāti? Tattha tatth' eva odhi-odhiŋ,[3] pabba-pabbaŋ hutvā, tatta-kapāle pakkhitta-tilā viya taṭa-taṭāyantā[4] sankhārā bhijjantī ti? Saccam etaŋ evaŋ. Yathā pana padīpass' ujjalato jālā taŋ taŋ vaṭṭi-ppadesaŋ anatikkamitvā tattha tatth' eva bhijjati, atha ca pana paveṇi-sambandha-vasena sabba-rattiŋ jalito padīpo ti vuccati, evam idhâpi paveṇi-vasena ayam pi kāyo evaŋ cira-ṭṭhitiko viya katvā dassito.

Rattiyā ca divasassa cā ti, rattim pi ca divase ca. Bhumm' atthe h' etaŋ sāmi-vacanaŋ. *Añña-d-eva uppajjati aññaŋ nirujjhatī* ti, yaŋ rattiŋ uppajjati ca nirujjhati ca tato añña-d-eva divā uppajjati ca nirujjhati cā ti attho. Aññaŋ uppajjati, anuppannam eva aññaŋ nirujjhatī ti evaŋ pana attho na gahetabbo: rattiyā ca divasassa cā ti idaŋ purima-paveṇito parittakaŋ paveṇiŋ gahetvā paveṇi-vasena vuttaŋ. Eka-rattiŋ pana eka divasaŋ vā ekam eva cittaŋ ṭhātuŋ samattho nāma n' atthi. Ekasmiŋ hi accharā-kkhaṇe anekāni citta-koṭi-sata-sahassāni uppajjanti.

Vuttam pi c' etaŋ *Milinda-Pañhe*:[5] 'Vāha-satānaŋ kho,

---

[1] *Cf.* VibhA. 354.
[2] B. -nirujjhanaŋ.
[3] VibhA. *inserts* sandhi-sandhiŋ.
[4] VibhA. kaṭakaṭayantā.
[5] *The passage is at* MP. 102 *down to* pavatta-cittassa. *The remainder,* sankham pi . . . na upenti, *is at* p. 106. *Both passages are considered corrupt by Trenckner, and Rhys Davids* (*trans.*, pp. 154, 160, *and Introd.*, p. xiv).

mahārāja, vīhīnaŋ aḍḍha-cūlañ ca[1] vāhā vīhi-satt' ammaṇāni dve ca tumbā ekaccharā-kkhaṇe pavattitassa cittassa [sata-guṇa-] sankham pi [na upenti] kalam pi [na upenti] kala-bhāgam pi na upentī' ti.

Pavane ti, mahāvane. *Taŋ muñcitvā aññaŋ gaṇhāti, taŋ muñcitvā aññaŋ gaṇhāti*[2] ti, iminā na so gaṇhitabba-sākhaŋ alabhitvā bhūmiŋ otarati, atha kho tasmiŋ mahāvane vicaranto taŋ taŋ sākhaŋ gaṇhanto yeva caratī ti, ayam attho dassito. *Evam eva kho* ti, ettha idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:—Arañña-mahāvanaŋ viya hi ārammaṇa-vanaŋ veditabbaŋ. Tasmiŋ vane vicaraṇa-makkaṭo viya ārammaṇa-vane uppajjanaka-cittaŋ. Sākhā-gahaṇaŋ viya ārammaṇe[3] lubbhanaŋ. Yathā so araññe vicaranto makkaṭo taŋ taŋ sākhaŋ pahāya, taŋ taŋ sākhaŋ gaṇhāti, evam idaŋ ārammaṇa-vane vicarantaŋ cittam pi kadāci rūpârammaṇaŋ gahetvā uppajjati, kadāci saddâdīsu aññataraŋ, kadāci atītaŋ, kadāci anāgataŋ vā paccuppannaŋ vā, tathā kadāci ajjhattaŋ, kadāci bāhiraŋ. Yathā ca so araññe vicaranto makkaṭo sākhaŋ alabhitvā, oruyha bhūmiyaŋ nisinno ti na vattabbo, ekaŋ pana paṇṇa-sākhaŋ gahetvā va nisīdati, evam evaŋ ārammaṇa-vane vicarantaŋ cittam pi ekaŋ olubbh' ārammaṇaŋ alabhitvā uppannan ti na vattabaŋ, eka-jātiyaŋ pana ārammaṇaŋ gahetvā ca uppajjatī ti veditabbaŋ. Ettāvatā pana Bhagavatā rūpato nīharitvā arūpe gāho patiṭṭhāpito arūpato nīharitvā rūpe.

Idāni taŋ ubhayato nikkaḍḍhitu-kāmo *tatra, bhikkhave, sutavā ariya-sāvako* ti desanaŋ ārabhi. Ayaŋ pan' attho āsīvisa-daṭṭha-upamāya dīpetabbo.

Eko kira puriso āsīvisena daṭṭho; ath' assa 'visaŋ harissāmī' ti cheko bhisakko āgantvā, vamanaŋ kāretvā, 'heṭṭhā garuḷo upari nāgo' ti mantaŋ parivattetvā, visaŋ upari āropesi. So yāva akkhi-ppadesā ārūḷha-bhāvaŋ ñatvā 'ito paraŋ abhirūhituŋ na dassāmi, daṭṭha-ṭṭhāne yeva

---

[1] A, G. aḍḍho mūlañ ca vāho vīhi-satt' ammaṇa dve tumbā . . . pavattikassa . . . sata-guṇa sankampi na upenti kaḷa-bhāgam pi na upentī ti; C. aḍḍha-vyūhañ ca vāho . . . vattitassa cittassa sata-guṇa sankham pi . . . *It occurs also at* AA. i, 59. MP. *has not the words bracketed.*

[2] F. *text does not repeat.*

[3] A, C, G. ārammaṇo.

ṭhapessāmī' ti 'upari garuḷo heṭṭhā nāgo' ti mantaŋ parivattetvā, kaṇṭhe ṭhapetvā, kaṇṭakena paharitvā,[1] visaŋ otāretvā, daṭṭha-ṭṭhāne yeva ṭhapesi. Tatr' assa ṭhitabhāvaŋ ñatvā, agad' ālepena visaŋ nimmathetvā,[2] nahāpetvā, 'sukhī hohī' ti vatvā, yena kāmaŋ pakkami.

Tattha āsīvisena daṭṭhassa kāye visa-patiṭṭhānaŋ viya imesaŋ bhikkhūnaŋ rūpe adhimatta-gāha-kālo. Cheko bhisakko viya Tathāgato. Mantaŋ parivattetvā upari visassa āropita-kālo viya Tathāgatena tesaŋ bhikkhūnaŋ rūpato gāhaŋ nīharitvā, arūpe patiṭṭhāpita-kālo. Yāva akkhippadesā ārūḷha-visassa upari abhirūhituŋ adatvā, puna mantabalena otāretvā, daṭṭha-ṭṭhāne ṭhapanaŋ viya Satthārā tesaŋ bhikkhūnaŋ arūpato gāhaŋ nīharitvā, rūpe patiṭṭhāpita-kālo. Daṭṭha-ṭṭhāne ṭhitassa visassa agad' ālepena nimmatthanaŋ viya ubhayato gāhaŋ nīharaṇ' atthāya imissā desanāya āraddha-kālo veditabbo.

Tattha *nibbindaŋ virajjatī* ti, iminā maggo kathito. *Virāgā vimuccatī* ti, phalaŋ. *Vimuttasmin* ti ādinā, paccavekkhaṇā ti.

2.

Dutiye: *sukha-vedanīyan* ti, sukha-vedanāya paccayaŋ. *Phassan* ti, cakkhu-samphassâdiŋ. Nanu cakkhu-samphasso sukha-vedanāya paccayo na hotī ti? Saha-jāta-paccayena na hoti, upanissayena pana javana-vedanāya hoti. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. Sota-samphassâdīsu pi es' eva nayo *Tajjan* ti, tajjātikaŋ tassa rūpaŋ. Tassa phassassa anurūpan ti attho. *Dukkha-vedanīyan* ti ādi vutta-nayen' eva veditabbaŋ.

Sanghaṭṭa-samodhānā ti, saṇghaṭṭena c' eva samodhānena ca. Sanghaṭṭana-sampiṇḍanenā ti attho. *Usmā* ti, uṇhâkāro. *Tejo abhinibbattatī* ti, aggi-cuṇṇa nikkhamatī ti na gahetabbaŋ: usmâkārass' eva pana etaŋ vevacanaŋ. Tattha *dvinnaŋ kaṭṭhānan* ti, dvinnaŋ araṇinaŋ. Tattha adho araṇī viya vatthu, uttar' āraṇī viya ārammaṇaŋ, sanghaṭṭanaŋ viya phasso, usmā-dhātu viya vedanā ti.

---

[1] *So* A, G_1, *but* C, C_1 kaṇṇe dhumitvā, daṇḍakena p.; B. kaṇaṇḍakena p.
[2] A, G. nibbāyetvā.

3 (*a*).

Tatiye: *cattāro 'me, bhikkhave, āhārā* ti adi vutta-nayam eva. Yasmā pan' assa aṭṭh' uppattiko[1] nikkhepo, tasmā taŋ dassetvā v' ettha apubba-pada-vaṇṇanaŋ karissāma. Katamāya pana idaŋ aṭṭh' uppattiyā nikkhittan ti? Lābhasakkāre.[2]

Bhagavato kira mahālābha-sakkāro uppajji. Yathā taŋ, cattāro asankheyye pūrita-dāna-pāramī-sañcayassa: 'Sabbadisāsu hi[3] yamaka-mahāmegho vuṭṭhahitvā mahoghaŋ viya sabba-pāramiyo, ekasmiŋ atta-bhāve vipākaŋ dassāmā' ti sampiṇḍitā viya lābha-sakkāra-mah' oghaŋ nibbattayiŋsu. Tato tato anna-pāna-yāna-vattha-mālā-gandha-vilepanâdihatthā khattiya-brāhmaṇâdayo āgantvā, 'Kahaŋ Buddho, kahaŋ Bhagavā, kahaŋ Devadevo, kahaŋ Narâsabho Purisasīho?' ti Bhagavantaŋ pariyesanti. Sakaṭa-satehi pi paccaye āharitvā okāsaŋ alabhamānā samantā gāvuta-ppamāṇam pi sakaṭa-dhurena sakaṭa-dhuraŋ āhacca tiṭṭhanti c' eva anubandhanti[4] ca, Andhakavinda-brāhmanâdayo viya. Sabbaŋ *Khandhake*[5] (Vin. i, 220) tesu tesu suttesu ca āgata-nayena veditabbaŋ. Yathā ca Bhagavato evaŋ bhikkhu-sanghassā pi. Vuttañ c' etaŋ: 'Tena kho pana samayena Bhagavā sakkato hoti, garukato mānito pūjito apacito, lābhī cīvara-piṇḍapāta-senâsana-gilāna-paccaya-bhesajja-parikkhārānaŋ. Bhikkhu-sangho pi kho sakkato hoti . . . pe . . . parikkhārānan' ti (Ud. 12). Tathā 'Yāvatā kho, Cunda, etarahi sanghā vā gaṇā vā loke uppannā, nâhaŋ, Cunda, aññaŋ ekasangham pi samanupassāmi evaŋ lābh' agga-yas' aggappattaŋ, yathariva, Cunda, bhikkhu-sangho' ti (D. iii, 126). Svâyaŋ Bhagavato ca bhikkhu-sanghassa ca uppanno lābhasakkāro ekato hutvā dvinnaŋ mahānadīnaŋ udakam eva appameyyo ahosi.

Atha Satthā rahogato cintesi: Mahālābha-sakkāro atīta-Buddhānam pi evarūpo va ahosi, anāgatam pi evarūpo bha-

---

[1] A, C, G. -to.

[2] *So* A, C_1, G, *but* C. -sakkāra-aṭṭh' uppattiyaŋ. [*The passage following is from* MA. i, 87 = UdA. 112.]

[3] C. hi 'ssa. [4] A, C, G. anuppavattanti. [5] C_1 -kesu.

vissati. Kin nu kho bhikkhū āhāra-pariggāhakena sati-sampajaññena samannāgatā nicchanda-rāgā hutvā āhāraŋ paribhuñjituŋ sakkonti, na sakkontī ti? So addasa ekacce adhunā pabbajite kula-putte apaccavekkhitvā āhāraŋ paribhuñjamāne. Disvān' assa etad ahosi: Mayā kappa-satasahassâdhikāni cattāri asankheyyāni pāramiyo pūrentena na cīvarâdi-hetu-pūritā, uttama-phalassa pana arahatt' atthāya pūritā. Ime pi bhikkhū mama santike pabbajantā na cīvarâdi-hetu-pabbajitā. Arahattass' eva pana atthāya pabbajitā. Te idāni assāram eva sāraŋ,[1] anattham eva ca atthaŋ karontī ti. Evam assa dhamma-saŋvego udapādi. Tato cintesi: Sace [me] pañcamaŋ pārājikaŋ paññāpetuŋ sakkā abhavissa[2] apaccavekkhit' āhāra-paribhogo pañcamaŋ pārājikaŋ katvā paññāpetabbo bhaveyya. Na pana sakkā evaŋ kātuŋ. Dhuvaŋ paṭisevana-ṭṭhānaŋ h' etaŋ[3] sattānaŋ. Yathā pana kathite pañcamaŋ pārājikaŋ viya naŋ passissanti, evaŋ dhammâdāsaŋ saŋvaraŋ mariyādaŋ ṭhapessāmi, yaŋ āvajjitvā āvajjitvā anāgate bhikkhū cattāro paccaye paccavekkhitvā paribhuñjissantī ti. Imāyaŋ atth' uppattiyaŋ imaŋ *Putta-maŋs' ūpama-suttantaŋ* nikkhipi.

Tattha *cattāro 'me bhikkhave, āhārā* ti ādi heṭṭhā vutt' attham eva. Cattāro pana āhāre dassetvā, idāni tesu ādīnavaŋ dassetuŋ *kathañ ca, bhikkhave, kabaliṅkāro āhāro daṭṭhabbo* ti ādīni āha.

Tattha *jāyampatikā* ti, jāyā c' eva pati ca. *Parittaŋ sambalan ti,* puṭa-bhatta-sattumodakâdīnaŋ[4] aññataraŋ appamattakaŋ pātheyyaŋ. *Kantāra-maggan* ti, kantāra-bhūtaŋ maggaŋ, kantāre vā maggaŋ. Kantāraŋ hi cora-kantāraŋ,[5] vāḷakantāraŋ, amanussa-kantāraŋ, nirudaka-kantāraŋ, appabhakkha-kantāran ti pañca-vidhaŋ. Tesu yattha cora-bhayaŋ atthi, taŋ cora-kantāraŋ; yattha sīha-byagghâdayo vāḷā atthi, taŋ vāḷa-kantāraŋ; yattha balavā-mukha-yakkhīni-ādīnaŋ amanussānaŋ vasena bhayaŋ atthi, taŋ amanussa-kantāraŋ; yattha pātuŋ vā nahāyituŋ vā udakaŋ n' atthi, taŋ nirudaka-kantāraŋ; yattha khāditabbaŋ vā bhuñjitabbaŋ vā antamaso

---

[1] B. assādam eva sādaŋ. [2] A, G. ativiya. [3] A, G. so taŋ.
[4] A, G. *omit* sattu. [5] A, G. yakkha-cora-.

kanda-mūlâdi-mattam pi n' atthi, taŋ appa-bhakkha-kantāraŋ nāma. Yattha pan' etaŋ pañca-vidham pi bhayaŋ n' atthi,[1] taŋ kantāram eva. Tam pan' etaŋ ekâha-dvīha-tīhâdi-vasena nittharitabbam pi atthi na taŋ idha adhippetaŋ. Idha pana nirudakaŋ appa-bhakkhaŋ yojana-sataŋ kantāraŋ adhippetaŋ. Evarūpaŋ kantāra-maggaŋ.

Paṭipajjeyyun ti, chātaka-bhayena c' eva roga-bhayena ca rāja-bhayena ca upaddutā paṭipajjeyyuŋ etaŋ kantāraŋ nittharitvā dhammikassa rañño niruppadave raṭṭhe sukhaŋ vasissāmā ti maññamānā. *Ekaputtako* ti, ukkhipitvā gahito anukampitabba-yutto niya[2]-sarīro ekaputtako. *Vallūrañ ca soṇḍikañ cā* ti, ghana-ghana-ṭṭhānato gahetvā vallūraŋ: aṭṭhi-nissita-sirā-nissita-ṭṭhānāni[3] gahetvā sūla-maŋsañ cā ti attho.

Paṭipiŋseyyun ti, pahareyyuŋ. *Kahaŋ ekaputtakā* ti, ayaŋ tassa paridevanâkāro. Ayaŋ pan' ettha bhūtam atthaŋ[4] katvā ādito paṭṭhāya sankhepato attha-vaṇṇanā.[5]

Dve kira jāyampatikā puttaŋ gahetvā parittena pātheyyena yojana-satikaŋ kantāra-maggaŋ paṭipajjiŋsu. Tesaŋ paṇṇāsa-yojanāni gatānaŋ[6] pātheyyaŋ niṭṭhāsi. Te khuppipās' āturā virala-cchāyāyaŋ nisīdiŋsu. Tato puriso bhariyaŋ āha: 'Bhadde, ito samantā paṇṇāsa-yojanāni gāmo vā nigamo vā n' atthi. Tasmā yaŋ taŋ purisena kātabbaŋ bahum pi kasi-gorakkhâdi-kammaŋ, na dāni sakkā taŋ mayā kātuŋ. Ehi, maŋ māretvā upaḍḍha-maŋsaŋ khāditvā,upaḍḍhaŋ pātheyyaŋ katvā, puttena saddhiŋ kantāraŋ nittharāhī' ti. Sā pi āha: 'Sāmi,[7] mayā dāni yaŋ taŋ itthiyā kātabbaŋ bahum pi sutta-kantanâdi-kammaŋ taŋ kātuŋ na sakkā.[8] Ehi, maŋ māretvā upaḍḍha-maŋsaŋ khāditvā, upaḍḍhaŋ pātheyyaŋ katvā, puttena saddhiŋ kantāraŋ nittharāhī' ti. So[9] taŋ āha: 'Bhadde, mātugāma-maraṇena dvinnaŋ maraṇaŋ pañña-

---

[1] C, C_1 atthi.
[2] A, G. nissarīro; C. thira-; C_1 áthira- [niya = sarīra = 'own flesh'; *cf.* Sn. 149].
[3] A, G. atthi-nissita-sirāni g.
[4] MA. bhūtamattan.
[5] *At* MA. i, 211.
[6] MA. gantvā.
[7] A, G. taŋ puna: sāmi.
[8] A, G. kantana-pacana-kammantaŋ kātabbaŋ na sakkā.
[9] MA. tato; C, C_1 puna.

yati. Na hi mando kumāro mātarā vinā jīvituŋ sakkoti. Yadi pana mayaŋ jīvāmi, puna dārakaŋ labheyyāma. Handa dāni puttakaŋ māretvā, maŋsaŋ gahetvā, kantāraŋ nittharāmā' ti. Tato mātā puttam āha: 'Tāta, pitu santikam gacchā' ti. So agamāsi. Ath' assa pitā, "mayā 'puttakaŋ posessāmī' ti kasi-gorakkhâdīhi anappakaŋ dukkham anubhūtaŋ. Na sakkomi ahaŋ puttaŋ māretuŋ, tvaŋ yeva tava puttaŋ mārehī" ti vatvā, 'Tāta, mātu santikaŋ gacchā' ti āha. So agamāsi. Ath' assa mātā pi, 'mayā puttaŋ patthentiyā govata-kukkuravata-devatā-yācanâdīhi pi tāva anappakaŋ dukkham anubhūtaŋ; ko pana vādo kucchinā pariharantiyā? Na sakkomi ahaŋ puttaŋ māretun'[1] ti vatvā 'Tāta, pitu santikaŋ yeva gacchā' ti āha.

Evaŋ so dvinnam antarā gacchanto yeva mato. Te taŋ disvā[2] paridevitvā vutta-nayena maŋsāni gahetvā khādantā pakkamiŋsu.

Tesaŋ so putta-maŋsâhāro navahi kāraṇehi paṭikkūlattā n' eva davāya hoti, na madāya, na maṇḍanāya, na vibhūsanāya: kevalaŋ kantāra-nittharaṇ' atthāya eva hoti. Katamehi navahi kāraṇehi paṭikkūlo ti ce? Sajāti-maŋsatāya, ñāti-maŋsatāya, putta-maŋsatāya, piya-putta-maŋsatāya, taruṇa-maŋsatāya, āmaka-maŋsatāya, agorasatāya,[3] aloṇikatāya,[4] adhūpitatāya.[5] Evaŋ hi te navahi kāraṇehi paṭikkūlaŋ taŋ maŋsaŋ khādantā na sārattā giddha-mānasā hutvā khādiŋsu. Majjhatta-bhāve yeva pana nicchanda-rāgā paribhoge ṭhitā khādiŋsu. Na aṭṭhi-nahāru-camma-nissitaṭṭhānāni apanetvā thūla-thūlaŋ vara-maŋsam eva khādiŋsu: hattha-sampattaŋ maŋsam eva pana khādiŋsu. Na yāvadatthaŋ kaṇṭha-ppamāṇaŋ[6] katvā khādiŋsu; thoka-thokam pana ekeka-divasaŋ yāpana-mattam eva khādiŋsu. Na aññamaññaŋ maccharāyantā khādiŋsu; vigata-macchera-malena pana parisuddhen' eva cetasā khādiŋsu. Na 'aññaŋ kiñci miga-maŋsaŋ vā mora-maŋsâdīnaŋ vā aññataraŋ khādāmā' ti sammūḷha khādiŋsu; piya-putta-maŋsa-bhāvaŋ pana jā-

---

[1] A, G. *insert* tvam eva mārehi. [2] C. te kanditvā.
[3] *All but* MA. abhoga-maŋsatāya.
[4] A, G, MA. aloṇatāya; C, C_1 aloṇakatāya.
[5] A, G. adhūpitāya. [6] B. gaṇhana-p.

nantā va khādiŋsu. Na 'aho vata mayaŋ puna pi evarūpaŋ putta-maŋsaŋ khādeyyāmā' ti patthanaŋ katvā khādiŋsu; patthanaŋ pana vītivattā va hutvā khādiŋsu. Na 'ettakaŋ kantāre khāditvā avasiṭṭhaŋ kantāraŋ atikkamma loṇ' ambilâdīhi yojetvā khādissāmā' ti sannidhiŋ akaŋsu; kantāra-pariyosāne pana 'pure mahājano passatī' ti bhūmiyaŋ vā ni˘khaṇiŋsu, agginā vā jhāpayiŋsu. Na 'koci añño amhe viya evarūpaŋ putta-maŋsaŋ khādituŋ labhatī' ti mānaŋ vā dappaŋ vā akaŋsu, nihata-mānā pana nihata-dappā ca hutvā khādiŋsu. 'Kiŋ iminā aloṇena anambilena adhūpitena duggandhenā?' ti hīletvā na khādiŋsu, hīlanaŋ pana vītivattā va hutvā khādiŋsu. Na 'tuyhaŋ bhāgo, mayhaŋ bhāgo, tava putto, mama putto' ti aññamaññaŋ atimaññiŋsu; samaggā pana sammodamānā hutvā khādiŋsu. Imaŋ pana nesaŋ evarūpaŋ nicchandā-rāgâdi-paribhogaŋ sampassamāno Satthā bhikkhu-sangham pi taŋ kāraṇaŋ anujānāpento *taŋ kim maññatha, bhikkhave; api nu te davāya vā āhāraŋ āhareyyun?* ti ādim āha.

Tattha *davāya vā* ti ādīni *Visuddhi-Magge* (i, 30)[1] vitthāritān' eva. *Kantārassā* ti, nittharaṇ'[2] āvasesassa kantārassa.

Evam eva kho ti, navannaŋ pāṭikulyānaŋ vasena piya-putta-maŋsa-sadiso katvā daṭṭhabbo ti attho. Katamesaŋ navannaŋ?[3] Gamana-pāṭikulyatâdīnaŋ. Gamana-pāṭikulyataŋ paccavekkhanto pi kabalinkār' āhāraŋ parigaṇhati, pariyesanā-pāṭikulyataŋ paccavekkhanto pi, paribhoga-āsayā nidhān' aparipakka-paripakka-sammakkhana-nissandana[4]-pāṭikulyataŋ paccavekkhanto pi. Tāni[5] gamana-pāṭikulyatâdīni *Visuddhi-Magge Āhāra-paṭikkūlatā-Niddese* (VM. i, 341) vitthāritān' eva.

Iti imesaŋ navannaŋ pāṭikulyānaŋ vasena putta-maŋs' upamaŋ katvā āhāra paribhuñjitabbo. Yathā te jāyampatikā paṭikkūlaŋ piya-putta-maŋsaŋ khādantā na sārattā giddha-mānasā hutvā khādiŋsu, majjhatta-bhāve yeva pana nicchanda-rāga-paribhoge ṭhitā khādiŋsu, evan nicchanda-rāga-paribhogaŋ katvā paribhuñjitabbo.

Yathā ca te na aṭṭhi-nahāru-camma-nissitaŋ apanetvā thūla-thūlaŋ vara-maŋsam eva khādiŋsu, hattha[6]-sampattam

---

[1] *Cf.* Asl. 402.
[2] *So* A, VM. *and texts*; C, C₁, G. nittiṇṇ'.
[3] *At* VM. 341, *ten.*
[4] VM. *adds* -phala.
[5] A, G. hatta.

eva pana khādiŋsu, evaŋ sukkha-bhatta-baddha[1]-byañjanâdīni piṭṭhi-hatthena apakkhipitvā[2] vaṭṭakena viya kukkuṭena viya ca odhiŋ[3] adassetvā, tato tato sappi-maŋsâdi-saŋsaṭṭha-varabhojanaŋ yeva vicinitvā, abhuñjantena sīhena viya ca sapadānaŋ paribhuñjitabbo.

Yathā ca te na yāvadatthaŋ kaṇṭha-ppamāṇaŋ khādiŋsu, thoka-thokaŋ pana. ekeka-divasaŋ yāpana-mattam eva khādiŋsu, evam evaŋ āhāra-hatthakâdi-brāhmaṇānaŋ aññatarena viya yāvadatthaŋ udar' āvadehakaŋ[4] abhuñjantena catunnaŋ pañcannaŋ vā ālopānaŋ okāsaŋ ṭhapetvā va Dhammasenāpatinā viya paribhuñjitabbo.

So kira pañca-cattāḷīsa-vassāni tiṭṭhamāno pacchā-bhatte ambil' uggāra-samuṭṭhānakaŋ katvā, 'ekadivasam pi āhāraŋ na āhāresin' ti vatvā, sīha-nādaŋ nadanto imaŋ gātham āha:

Cattāro pañca ālope abhutvā udakaŋ pive;
Alaŋ phāsu-vihārāya pahitattassa bhikkhuno ti
(Thag. *v.* 983).

Yathā ca te na aññamaññaŋ maccharāyantā khādiŋsu, vigata-mala-mattherena pana parisuddhen' eva cetasā khādiŋsu, evam evaŋ piṇḍa-pātaŋ labhitvā amaccharāyitvā 'imaŋ sabbaŋ gaṇhantassa sabbaŋ dassāmi, upaḍḍhaŋ gaṇhantassa upaḍḍhaŋ. Sace gahit' āvaseso bhavissati, attanā paribhuñjissāmī' ti sārāṇīya-dhamme ṭhiten' eva paribhuñjitabbo.[5]

Yathā ca te na 'aññaŋ kiñci maŋsaŋ miga-maŋsaŋ vā mora-maŋsâdīnaŋ vā aññataraŋ khādāmā' ti sammūḷhā khādiŋsu, piya-putta-maŋsa-bhāvaŋ pana jānantā va khādiŋsu, evam evaŋ piṇḍa-pātaŋ labhitvā 'ahaŋ khādāmi bhuñjāmī' ti att' ūpaladdhi-sammohaŋ anuppādetvā kabalinkārâhāro na jānāti 'catumahā-bhūtika-kāyaŋ vaḍḍhemī' ti, kāyo pi na jānāti 'kabalinkâhāro maŋ vaḍḍhetī' ti, evaŋ sammohaŋ pahāya paribhuñjitabbo. Sati-sampajañña-vasenā pi c' esa asammūḷhen' eva hutvā paribhuñjitabbo.

Yathā ca te na 'Aho vata mayaŋ puna pi evarūpaŋ putta-maŋsaŋ khādeyyāmā' ti patthanaŋ katvā khādiŋsu, patthanaŋ pana vītivattā va hutvā khādiŋsu, evam evaŋ paṇīta-

---

[1] A, G. *omit.* [2] A, G. apanetvā. [3] C. *omits*; *v.l.* vivaraŋ.
[4] M. i, 102; MA. ii, 69 (=udara-pūraŋ); VM. i, 33; Asl. 404.
[5] *Cf.* MA. ii, 395.

bhojanaŋ laddhā 'aho vat' āhaŋ sve pi puna-divase pi evarūpaŋ labheyyaŋ, lūkhaŋ vā pana laddhā hīyo viya me ajja na paṇīta-bhojanaŋ laddhan' ti patthanaŋ vā anusocanaŋ vā nittaṇhena.

'Atītaŋ nânusocāmi, na-ppajappām' anāgataŋ,
Paccuppannena yāpemi, tena vaṇṇo pasīdatī' ti
(JA. vi, 25)[1]

imaŋ ovādaŋ anussarantena 'paccuppannen' eva yāpessāmī' ti paribhuñjitabbo.

Yathā ca te na 'ettakaŋ kantāre khāditvā, avasiṭṭhaŋ kantāraŋ atikkamma, loṇ' ambilâdīhi yojetvā khādissāmī' ti sannidhiŋ akaŋsu, kantāra-pariyosāne pana 'pure mahājano passatī' ti bhūmiyaŋ vā nikhaṇiŋsu, agginā vā jhāpayiŋsu, evam evaŋ

'Annānam atho pānānaŋ
Khādanīyānaŋ atho pi vatthānaŋ[2]
Laddhā na sannidhiŋ kayirā,
Na ca parittase tāni[3] alabbhamāno[4]' ti
(Sn. 924; Nidd. 373)

imaŋ ovādaŋ anussarantena catusu paccayesu yaŋ yaŋ labhati tato tato attano yāpana-mattaŋ gahetvā, sesaŋ sabrahmacārīnaŋ vissajjetvā, sannidhiŋ vivajjantena paribhuñjitabbo.

Yathā ca te na 'Koci añño amhe viya evarūpaŋ puttamaŋsaŋ khādituŋ labhatī' ti mānaŋ vā dappaŋ vā akaŋsu, nihata-mānā pana nihata-dappā hutvā khādiŋsu, evam evaŋ paṇīta-bhojanaŋ labhitvā 'ahaŋ pan' amhi lābhī[5] cīvara-piṇḍapātâdīnan' ti na māno vā dappo vā[6] kātabbo. 'Nâyaŋ pabbajjā cīvarâdi-hetu, arahatta-hetu pan' āyaŋ pabbajjā' ti paccavekkhitvā nihata-māna-dappen' eva paribhuñjitabbo.

Yathā ca te 'kiŋ iminā aloṇena anambilena adhūpitena[7]

---

[1] A, G. *in first line quote the passage as at* S. i, 5, *viz.* atītaŋ nânusocanti, na-ppajappāmi. *Cf.* UdA. 229.

[2] A, G. pivitānaŋ.

[3] A, C, G. -tasse nāti; C_1 paritasse tāni. [*Cf.* Nidd. *ad loc.* na taseyya, na uttaseyya, na parittaseyya, na bhāyeyya, na santāsaŋ āpajjeyya.]

[4] *All but* Nidd. alabh-.

[5] A. labhāmi; G. *omits.*

[6] A, G. *omit* dappo vā.

[7] G. adhūpanena.

duggandhenā ?' ti hīḷetvā[1] na khādiŋsu, hīlaṇaŋ pana vītivattā va hutvā khādiŋsu, evam evaŋ piṇḍa-pātaŋ labhitvā 'kiŋ iminā assa-gona-bhatta-sadisena lūkhena nirasena ? Supāṇadoniyaŋ[2] taŋ pakkhipathā ' ti evaŋ piṇḍa-pātaŋ vā 'ko imaŋ bhuñjissati ? Kāka[3]-sunakhâdīnaŋ dehī[4] ' ti evaŋ dāyakaŋ vā ahīḷentena

'Sa patta-pāṇī vicaranto, amūgo mūga-sammato,
Appaŋ dānaŋ na hīḷeyya, dātāraŋ nâvajāniyā ' ti
(Sn. 713)

imaŋ ovādaŋ anussarantena paribhuñjitabbo.

Yathā ca te na 'tuyhaŋ bhāgo, mayhaŋ bhāgo, tava putto mama putto ' ti aññamaññaŋ atimaññiŋsu, samaggā pana, sammodamānā hutvā khādiŋsu, evam evaŋ piṇḍa-pātaŋ labhitvā yathā ekacco 'ko tumhâdisānaŋ dassati ? Nikkāraṇā ummāresu pakkhalantā āhiṇḍatha : vijāta-mātā pi vo dātabbaŋ na maññati, mayaŋ pana gata-gata-ṭṭhāne paṇītāni cīvarâdīni labhāmā ' ti sīlavante sabrahmacārī atimaññati. Yaŋ sandhāya vuttaŋ 'so tena lābha-sakkāra-silokena [abhibhūto pariyādiṇṇa-citto][5] aññe pesale bhikkhū atimaññati. Taŋ hi tassā, bhikkhave, mogha-purisassa hoti dīgha-rattaŋ ahitāya dukkhāyā ' ti (S. ii, 229). Evaŋ kañci pi atimaññitvā sabbehi sabrahmacārīhi saddhiŋ samaggena sammodamānena hutvā paribhuñjitabbo.

Pariññāte ti, ñāta-pariññā tīraṇa-pariññā pahāna-pariññā ti imāhi tīhi pariññāhi pariññāte.[6] Kathaŋ ? Idha bhikkhu 'kabalinkār' āhāro nām' āyaŋ savatthuka-vasena oja‿ṭṭhamaka-rūpaŋ[7] hoti. Oja‿ṭṭhamaka-rūpaŋ kattha patihaññati ? Jivhā-pasāde. Jivhā-pasādo kiŋ nissito ? Catumahābhūta-nissito. Iti oja-ṭṭhamakaŋ jivhā-pasādo tassa paccayāni mahābhūtānī ti ime dhammā rūpa-kkhandho nāma. Taŋ pariganhato[8] uppannā phassa-pañcamakā dhammā cattāro arūpa-kkhandhā. Iti sabbe pi pañca-kkhandhā sankhepato nāma-rūpamattaŋ hotī ' ti pajānāti. So te dhamme sarasa-lakkhaṇato

---

1 A, G. hīḷitā.
2 A. sopāna; C_1, G. supāṇa; C, VM. 344, VibhA. 62 -suvāna.
3 A, G. kāla-.
4 A, G. dethā.
5 *All omit.*
6 *Cf.* VM. ii, 606, 692.
7 *Cf.* VM. i, 341.
8 A, G. pariganhanto.

vavatthapetvā, tesaŋ paccayaŋ pariyesanto, anuloma-paṭilomaŋ paṭicca-samuppādaŋ passati. Ettāvatā nena kabalinkār' āhāra-mukhena sappaccayassa nāma-rūpassa yathāvato diṭṭhattā kabalinkār' āhāro ñāta-pariññāya pariññāto hoti. So tad eva sappaccayaŋ nāma-rūpaŋ aniccaŋ dukkhaŋ anattā ti tīṇi lakkhaṇāni āropetvā sattannaŋ anupassanānaŋ vasena sammasati. Ettāvatā nena so tilakkhaṇa-paṭivedha-sammasana-ñāṇa-sankhātāya tīraṇa-pariññāya pariññāto hoti. Tasmiŋ yeva nāma-rūpe chanda-rāg' āvakaḍḍhanena anāgāmimaggena parijānatā pahāṇa-pariññāya *pariññāto hotī* ti.

Pañca-kāma-guṇiko[1] ti, pañca-kāma-guṇa-sambhavo *rāgo* pariññāto hoti. Ettha pana tisso-pariññā eka-pariññā sabba-pariññā mūla-pariññā ti. Katamā eka-pariññā? Yo bhikkhu jivhā-dvāre ekaŋ rasa-taṇhaŋ parijānāti, tena pañca-kāma-guṇika-rāgo pariññāto va hoti. Kasmā? Tassā yeva tattha uppajjanato. Sā yeva hi taṇhā cakkhu-dvāre uppannā rūpa-rāgo nāma hoti. Sota-dvārâdīsu uppannā sadda-rāgâdayo iti. Yathā ekass' eva corassa pañca-magge hanato, ekasmiŋ magge gahetvā, sīse chinne pañca pi maggā khemā honti, evaŋ jivhā-dvāre rasa taṇhāya pariññātāya pañca-kāma-guṇiko rāgo pariññāto va hotī ti, ayaŋ eka-pariññā nāma.

Katamā sabba-pariññā? Patte pakkhitta-piṇḍa-pātasmiŋ hi ekasmiŋ yeva pañca-kāma-guṇa-rāgo labhati. Kathaŋ? Parisuddhaŋ tāv' assa vaṇṇaŋ olokayato rūpa-rāgo hoti. Uṇhe sappimhi tattha āsiñcante paṭa-paṭā ti saddo uṭṭhahati.[2] Tathārūpaŋ khādanīyaŋ vā khādantassa muru-murā[3] ti saddo uppajjati. Taŋ assādayato sadda-rāgo. Jīrakâdi-sambhāra-gandhaŋ assādentassa gandha-rāgo: sādu-rasa-vasena rasa-rāgo: mudu-bhojanaŋ phassavantan ti assādayato phoṭṭhabba-rāgo. Iti imasmiŋ āhāre sati-sampajaññena pariggahetvā nicchanda-rāga-paribhogena paribhutte sabbo pi so pariññāto hotī ti, ayaŋ sabba-pariññā nāma.

Katamā mūla-pariññā? Pañca-kāma-guṇika-rāgassa hi kabalinkār' āhāro mūlaŋ. Kasmā? Tasmiŋ sati tass' uppat-

---

[1] A, C, G. *prefix* ayaŋ *and omit* rāgo.
[2] *Cf.* Asl. 81. [3] C, C_1 -murū.

tito. Brāhmaṇa-Tissabhaye kira dvādasa-vassāni jāyampatikānaŋ upanijjhāna-cittaŋ nāma n' āhosi. Kasmā? Āhāramandatāya. Bhaye pana vūpasante yojana-satiko Tambapaṇṇi-dīpo dārakānaŋ jāta-mangalehi eka-mangalo ahosi. Iti mūla-bhūte āhāre pariññāte pañca-kāma-guṇika-rāgo pariññāto va hotī ti, ayaŋ mūla-pariññā nāma.

N' atthi taŋ saŋyojanan ti, tena rāgena saddhiŋ pahān' ekatthatāya pahīnattā n' atthi.

Evam ayaŋ desanā yāva anāgāmi-maggaŋ kathitā. Ettakena pana bhav' osānaŋ anāpajjitvā[1] ti, etesaŋ yeva rūpâdīnaŋ vasena pañcasu khandhesu vipassanaŋ vaḍḍhetvā yāva arahattā kathetuŋ vaṭṭatī ti.

(*b*).

Dutiye:[2] *niccammā* ti, khurato paṭṭhāya yāva singa-mūlā sakala-sarīrato uddālita-cammā kiŋsuka-rāsi-vaṇṇā. Kasmā pana aññaŋ hatthi-assa-goṇâdi-upamaŋ agahetvā niccammagāv' ūpamā gahitā ti? Titikkhituŋ[3] asamattha-bhāva-dīpan' atthaŋ. Mātugāmo hi uppannaŋ dukkha-vedanaŋ titikkhituŋ adhivāsetuŋ na sakkoti. Evam evaŋ phass' āhāro abalo dubbalo ti dassan' atthaŋ sadisam eva upamaŋ[4] āhari. *Kuḍḍan* ti, silā-kuḍḍâdīnaŋ āññataraŋ. *Kuḍḍa-nissitā panā* ti, uṇṇa-nābhi-sarabū-mūsikâdayo. *Rukkha-nissitā* ti, uccālinga-pāṇâdayo. *Udaka-nissitā* ti, maccha-suŋsumārâdayo. *Ākāsa-nissitā* ti, ḍaŋsa-makasa-kāka-kulalâdayo. *Khādeyyun* ti, luñcitvā khādeyyuŋ. Sā tasmiŋ tasmiŋ ṭhāne taŋ taŋ ṭhāna-sannissaya-mūlakaŋ pāṇa-khādana-bhayaŋ samphusamānā[5] n' eva attano sakkāra-sammānaŋ na piṭṭhi-parikamma-sarīra-sambāhana-uṇhodakāni icchati. Evam evaŋ bhikkhu phass' āhāra-mūlakaŋ kilesa-pāṇaka-khādana-bhayaŋ samphusamāno[5] tebhūmaka-phassena anatthiko hoti.

Phasse, bhikkhave, āhāre pariññāte ti, tīhi pariññāhi pariññāte. Idhâpi tissa pariññā. Tattha phasso sankhāra-

---

[1] C, C_1 mā vosānaŋ āpajjiŋsū ti. [2] *Cf.* MA. i, 213.
[3] A. tikkhipituŋ; G. tikkhituŋ. [4] A, G. opammaŋ.
[5] A. G. samphassamāno; C, C_1 sampassamāno.

kkhandho. Taŋ sampayuttā vedanā vedanā-kkhandho. Saññā saññā-kkhandho, cittaŋ viññāṇa-kkhandho. Tesaŋ vatth' ārammaṇāni rūpa-kkhandho ti evaŋ sappaccayassa nāma-rūpassa yathāvato dassanaŋ ñāta-pariññā. Tatth' eva tilakkhaṇaŋ āropetvā sattannaŋ anupassanānaŋ vasena aniccâdito tulanaŋ tīrana-pariññā. Tasmiŋ yeva nāma-rūpe chanda-rāga-nikkaḍḍhano arahatta-maggo pahāna-pariññā.

Tisso vedanā ti, evaŋ phass' āhāre tīhi pariññāhi pariññāte tisso vedanā pariññātā va honti. Taŋ mūlakattā taŋ sampayuttattā ca. Iti phass' āhāra-vasena desanā yāva arahattā kathitā.

(c).

Tatiye:[1] *angārakāsū*[2] ti, angārānaŋ kāsu. Kāsū ti rāsī pi vuccati, āvāṭo pi.

'Angārakāsuŋ apare punanti,[3]
Narā rudantā paridaḍḍha-gattā.
Bhayaŋ hi maŋ vindati sūta disvā,
Pucchāmi taŋ, Mātali deva-sārathī' ti
(JA. vi, 107)

ettha rāsi kāsū ti vutto.

'Kinnu santaramāno va kāsuŋ khaṇasi, sārathī?' ti
(JA. vi, 12)

ettha āvāṭo. Idhâpi ayam eva adhippeto. *Sâdhikâ-porisā* ti, atireka-porisā pañca-ratana-ppamāṇā. *Vīt' accikānaŋ*[4] *vīta-dhūmānan* ti, eten' assa mahāpariḷāhataŋ dasseti. Jālāya vā hi dhūme vā sati, vāto samuṭṭhāti, pariḷāho mahā na hoti. Tad abhāve vātâbhāvato pariḷāho mahā hoti. *Ārakā v' assā* ti dūre yeva bhaveyya. *Evam eva kho* ti, ettha idaŋ opammasaŋsandanaŋ:

Angāra-kāsu[5] viya hi tebhūmaka-vaṭṭaŋ daṭṭhabbaŋ. Jīvitu-kāmo puriso viya vaṭṭa-nissito bāla-puthujjano. Dve balavanto purisā viya kusalâkusala-kammaŋ. Tesaŋ[6] taŋ purisaŋ nānā-bāhāsu gahetvā angāra-kāsuŋ upakaḍḍhana-kālo

---

[1] *Cf.* MA. i, 213.
[2] *Cf.* MA. ii, 37; JA. iv, 118.
[3] *So* A, G, *but* JA, MA. phuṇanti; C, C_1 puṇanti.
[4] F. *text* vītacch-.
[5] *At* MA. ii, 38 = nirayo.
[6] A. te; G. tena.

viya puthujjanassa kamm' āyūhana-kālo. Kammaŋ hi āyūhiyamānam eva paṭisandhiŋ ākaḍḍhati nāma. Angārakāsu-nidānaŋ dukkhaŋ viya kamma-nidānaŋ vaṭṭa-dukkhaŋ veditabbaŋ.

Pariññāte ti, tīhi pariññāhi pariññāte. Pariññā-yojanā pan' ettha phasse vutta-nayen' eva veditabbā. *Tisso taṇhā* ti, kāma-taṇhā bhava-taṇhā vibhava-taṇhā ti imā pariññātā honti. Kasmā? Taṇhā-mūlakattā mano-sañcetanāya. Na hi hetumhi appahīne phalaŋ pahīyati. Iti mano-sañcetan' āhāra-vasena pí yāva arahattā desanā kathitā.

(*d*).

Catutthe: *āgucārin*[1] ti, pāpa-cāriŋ dosa-kārakaŋ. *Kathaŋ so puriso* ti, 'so puriso kathaŋ bhūto kiŋ yāpeti na yāpetī?' ti pucchati. *Tath' eva, deva, jīvatī* ti, yathā pucchati tatth' eva, deva, jīvati. Yathā pubbe idāni pi tath' eva jīvatī ti.[2] *Evam eva kho* ti, idhâpi idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:

Rājā viya hi kammaŋ daṭṭhabbaŋ. Āgucārī puriso viya vaṭṭa-sannissito bāla-puthujjano. Tīṇi satti-satāni viya paṭisandhi-viññāṇaŋ. Āgucāriŋ purisaŋ tīhi satti-satehi haṇathā ti raññā āṇatta-kālo viya. Kamma-raññā vaṭṭa-sannissita-puthujjanaŋ, gahetvā paṭisandhiyaŋ pakkhipana-kālo. Tattha kiñcâpi tīni satti-satāni viya paṭisandhi-viññāṇaŋ, sattīsu pana dukkhaŋ n' atthi. Sattīhi pahaṭa-vaṇa-mūlakaŋ dukkhaŋ. Evam eva paṭisandhiyā pi dukkhaŋ n' atthi. Dinnāya pana paṭisandhiyā pavatte vipāka-dukkhaŋ sattīhi pahaṭa-vana-mūlakaŋ dukkhaŋ viya hoti.

Pariññāte ti, tīh' eva pariññāhi pariññāte. Idhâpi pariññā-yojanā phass' āhāre vutta-nayen' eva veditabbā. *Nāma-rūpan* ti, viññāṇa-paccayā nāma-rūpaŋ. Viññāṇasmiŋ hi pariññāte taŋ pariññātam eva hoti, taŋ-mūlakattā sah' uppannattā ca. Iti viññāṇ' āhāra-vasena pi yāva arahattā desanā kathitā ti.

---

[1] *Cf.* MA. i, 213 *and on* M. ii, 88.

[2] C. *adds* attho.

4.

Catutthe: *rāgo* ti ādīni, lobhass' eva nāmāni. So hi rañjana-vasena *rāgo*, nandana-vasena *nandī*, taṇhāyana-vasena *taṇhā* ti vuccati. *Patiṭṭhitaŋ tattha viññāṇaŋ viruḷhan* ti, kammaŋ javāpetvā paṭisandhi-ākaḍḍhana-samatthatāya patiṭṭhitañ c' eva viruḷhañ ca. *Yatthā* ti, tebhūmaka-vaṭṭe bhummaŋ.[1] Sabbattha vā purima-purima-pade[2] etaŋ[3] bhummaŋ. *Atthi tattha sankhārānaŋ vuddhī* ti, idaŋ imasmiŋ vipāka-vaṭṭe ṭhitassa āgati-vaṭṭa-hetuke sankhāre sandhāya vuttaŋ. *Yattha atthi āyatiŋ punabbhav' ābhinibbattī* ti, yasmiŋ ṭhāne āyatiŋ punabbhav' ābhinibbatti atthi.

Evam eva kho ti, ettha idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:[4]

Rajaka-cittakārā viya hi saha-kamma-sambhāraŋ kammaŋ. Phalaka-bhitti-dussa-paṭā[5] viya tebhūmaka-vaṭṭaŋ. Yathā rajaka-cittakārā parisuddhesu phalakâdīsu rūpaŋ samuṭṭhāpenti, evam evaŋ sasambhāra-kammaŋ bhavesu rūpaŋ samuṭṭhāpeti. Tattha yathā akusalena cittakārena samuṭṭhāpitaŋ rūpaŋ hoti amanāpaŋ, evam eva ekacco kammaŋ karonto ñāṇa-vippayutta-cittena karoti. Taŋ kammaŋ rūpaŋ samuṭṭhāpentaŋ cakkhâdīnaŋ sampattiŋ adatvā dubbaṇṇaŋ dussaṇṭhānaŋ mātā-pitunam pi amanāpaŋ rūpaŋ samuṭṭhāpeti. Yathā pana kusalena citta-kārena samuṭṭhāpitaŋ rūpaŋ susaṇṭhitaŋ manāpaŋ, evam evaŋ ekacco kammaŋ karonto ñāṇa-sampayutta-cittena karoti. Taŋ kammaŋ rūpaŋ samuṭṭhāpentaŋ cakkhâdīnaŋ sampattiŋ datvā suvaṇṇaŋ susaṇṭhitaŋ alankata-paṭiyattaŋ viya rūpaŋ samuṭṭhāpeti. Ettha ca āhāraŋ viññāṇena saddhiŋ sankhipitvā āhāra-nāma-rūpānaŋ antare eko sandhi, vipākaŋ nāma-rūpena sankhipitvā nāma-rūpa-sankhārānaŋ antare eko sandhi, sankhārānañ ca āyati-bhavassa ca antare eko sandhī ti veditabbo.

Kūṭâgāran ti, eka-kaṇṇikaŋ gāhāpetvā kataŋ āgāraŋ. *Kūṭâgāra-sālā* ti, dve kaṇṇike gāhāpetvā kata-sālā.

Evam eva kho ti, ettha khīṇâsavassa kammaŋ suriya-rasmi-

---

[1] C. *omits*; A, G. vaṭṭ' ekaŋ bh-.
[2] B, C. purima-nayesu purima-padesu.
[3] A, G. ekaŋ. [4] *Cf.* S. iii, 152.
[5] F. *text* paṭṭa.

samaŋ veditabbaŋ. Suriya-rasmi pana atthi, sā kevalaŋ patiṭṭhāya abhāvena appatiṭṭhā nāma jātā. Khīṇâsavassa kammaŋ n' atthitāya eva appatiṭṭhaŋ. Tassa hi kāyâdayo atthi. Tehi pana kata-kammaŋ kusalâkusalaŋ nāma na hoti. Kiriya-matte ṭhatvā avipākaŋ hoti. Evam assa kammaŋ n' atthitāya eva appatiṭṭhaŋ nāma jātan ti.

5.

Pañcame: *nāmarūpe kho sati viññāṇan* ti, ettha sankhāresu sati viññāṇan ti ca avijjāya sati sankhārā ti ca vattabbaŋ bhaveyya. Tad-ubhayam pi na vuttaŋ. Kasmā? Avijjā sankhārā ti tatiyo bhavo. Tehi saddhiŋ ayaŋ vipassanā na ghaṭīyatī. Mahāpuriso hi paccuppanna-pañca-vokāra-vasena abhiniviṭṭho ti. Na nu ca avijjā sankhāresu adiṭṭhesu na sakkā Buddhena bhavitun ti? Saccaŋ na sakkā. Iminā pana te bhava-upādāna-taṇhā-vasena diṭṭhā va.

Tasmā yathā nāma godhaŋ anubandhanto puriso taŋ kūpaŋ paviṭṭhaŋ disvā, otāretvā, paviṭṭha-ṭṭhānaŋ khaṇitvā, godhaŋ gahetvā, pakkameyya, na parabhāgaŋ khaṇeyya. Kasmā? Kassaci n' atthitāya. Evaŋ mahāpuriso pi, godhaŋ anubandhanto puriso viya, bodhi-pallanke nisinno jarāmaraṇato paṭṭhāya 'imassa ayaŋ paccayo, imassa ayaŋ paccayo' ti pariyesanto yāva nāma-rūpa-dhammānaŋ paccayaŋ disvā, tassa pi paccayaŋ pariyesanto viññāṇam eva addasa. Tato ettako pañca-vokāra-bhava-vasena sammasanaŋ karotī ti vipassanaŋ paṭinivattesi. Parato tucchakūpassa abhindana-ṭṭhānaŋ viya avijjā sankhāra-dvayaŋ atthi. Tad etaŋ heṭṭhā-vipassanāya gahitattā pāṭiyekka sammasan' ūpagaŋ na hotī ti anuggahesi.

Paccudāvattatī[1] ti, paṭinivattati. Katamaŋ pan' ettha viññāṇaŋ paccudāvattatī ti? Paṭisandhi-viññāṇam pi vipassanā-ñāṇam pi. Tattha paṭisandhi-viññāṇaŋ paccayato paṭinivattati. Vipassanā-ñāṇaŋ ārammaṇato. Ubhayam pi nāma-rupaŋ nâtikkamati. Nāma-rūpato paraŋ na gacchatī ti.

Ettāvatā jāyetha vā ti ādīsu, viññāṇe nāma-rūpassa paccaye honte, nāma-rūpe viññāṇassa paccaye honte, dvīsu pi añña-

[1] *Cf.* S. iii, 133.

maññа-paccayesu hontesu, ettakena jāyetha vā uppajjetha vā. Ito hi paraŋ kim aññaŋ jāyeyya vā uppajjeyya[1] vā; na nu etad eva jāyati ca uppajjati cā ti ? Evaŋ saddhiŋ aparâpara-cuti-paṭisandhīhi paccudānaŋ[2] dassetvā, puna taŋ ettāvatā ti vuttam ev' atthaŋ niyyādento *yad idaŋ nāma-rūpa-paccayā viññāṇaŋ, viññāṇa-paccayā nāma-rūpan* ti vatvā tato paraŋ anuloma-paccayâkāra-vasena viññāṇa-paccayā nāmarūpa-mūlakaŋ āyati-jarā-maraṇaŋ dassetuŋ *nāma-rūpa-paccayā saḷāyatanan* ti ādim āha.

Añjasan tu, maggass' eva vevacanaŋ. *Uddāpan*[3] ti, āpato uggatattā uddāpan ti laddha-vohārena pākāra-vatthunā samannāgataŋ. *Ramaṇīyan* ti, samantā catunnaŋ dvārānaŋ abbhantare ca[4] nānā-bhaṇḍānaŋ sampattiyā ramaṇīyaŋ.

Māpehī ti, mahājanaŋ pesetvā vāsaŋ karehi. *Māpeyyā* ti, vāsaŋ kareyya, kārento ca paṭhamaŋ aṭṭhārasa-manussa-koṭiyo pesetvā 'sampuṇṇan ?' ti pucchitvā,[5] 'na tāva sampuṇṇan' ti vutte aparāni pañca-kulāni peseyya. Puna pucchitvā 'na tāva sampuṇṇan' ti vutte aparāni pañca-paṇṇāsa-kulāni peseyya. Puna pucchitvā 'na tāva sampuṇṇan' ti vutte aparāni tiŋsa-kulāni peseyya. Puna pucchitvā 'na tāva sampuṇṇan' ti vutte aparaŋ kula-sahassaŋ peseyya. Puna pucchitvā 'na tāva sampuṇṇan' ti vutte aparāni ekādasa-nahutāni kulāni peseyya. Puna pucchitvā 'na tāva sampuṇṇan' ti vutte aparāni caturāsīti-kula-sahassāni peseyya. Puna 'sampuṇṇan' ti pucchante, "mahārāja, kiŋ vadesi ? Mahantaŋ nagaraŋ asambādhaŋ. Iminā nayena kulāni pesetva na sakkā pūretuŋ. Bheriŋ pana carāpetvā 'amhākaŋ nagaraŋ imāya ca imaya ca sampattiyā sampannaŋ ye tattha vasitu-kāmā yathā-sukhaŋ gacchantu,[6] imañ ca imañ ca parihāraŋ labhissatī' ti nagarassa c' eva vaṇṇaŋ lokassa ca parihāra-lābhaŋ ghosāpethā" ti vadeyya,[7] so evaŋ kareyya. Tato manussā[8] nagara-guṇañ c' eva parihāra-lābhañ ca sutvā sabba-disāhi samosaritvā nagaraŋ pūreyyuŋ.[9] Taŋ aparena

---

[1] C. jāyetha . . . upajjetha. [2] C, C₁ pañca-padāni (?).
[3] *Cf.* JA. vi, 276; F. *text* uddāpayantaŋ.
[4] C, C₁ antare *only, but see below.* [5] A, G. *omit from* pesetvā.
[6] A, G. gacchanti. [7] A, G. vadeyyuŋ.
[8] A, G. manussānaŋ. [9] A, G. pūreyya.

samayena iddhañ c' eva assa phītañ ca. Taŋ sandhāya *tad assa nagaraŋ aparena samayena iddhañ c' eva phītañ cā* ti ādi vuttaŋ.

Tattha *iddhan* ti, samiddhaŋ subhikkhaŋ. *Phītan* ti, sabbasampattīhi pupphitaŋ. *Bāhujaññan*[1] ti, bahūhi ñātabbaŋ; bahu-jana-hitaŋ vā.' Bahujanan ti pi pātho. *Ākiṇṇa-manussan* ti, manussehi ākiṇṇaŋ, nirantaraŋ phutaŋ.[2] *Vuddhi-vepulla-pattan* ti, vuddhi-ppattañ c' eva vepulla-ppattañ ca. Seṭṭha-bhāvañ c' eva vipula-bhāvañ ca pattaŋ. Dasasahassacakkavāḷe agga-nagaraŋ jātan ti attho.

Evam eva kho ti, ettha idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:—Araññe pavane caramāna-puriso viya hi Dīpankara-pādamūlato paṭṭhāya pāramiyo pūriyamāno mahāpuriso daṭṭhabbo. Tassa purisassa pubbakehi manussehi anuyāta-magga-dassanaŋ viya Mahāsattassa anupubbena bodhi-pallanke nisinnassa pubbabhāge aṭṭhangikassa vipassanā maggassa dassanaŋ. Purisassa taŋ eka-padika-maggaŋ anugacchato[3] aparabhāge mahāmagga-dassanaŋ viya Mahāsattassa upari-vipassanāya ciṇṇ' ante lokuttara-magga-dassanaŋ. Purisassa ten' eva maggena gacchato[3] purato nagara-dassanaŋ viya Tathāgatassa nibbāna-nagara-dassanaŋ. Bahi-nagaraŋ pan' ettha aññena diṭṭhaŋ, aññena manussa-vāsaŋ kataŋ. Nibbāna-nagaraŋ Satthā sayam eva passi, sayaŋ vāsam akāsi. Tassa purisassa catunnaŋ dvārānaŋ diṭṭna-kālo viya Tathāgatassa catunnaŋ maggānaŋ diṭṭhakālo. Tassa catūhi dvārehi nagaraŋ paviṭṭhakālo viya Tathāgatassa catūhi maggehi nibbānaŋ paviṭṭha-kālo. Tassa nagar' abbhantare bhaṇḍa-vavatthāna-kālo viya Tathāgatassa paccavekkhaṇa-ñāṇena paropaṇṇāsa-kusala-dhammavavatthāna-kālo. Nagarassa agāra-karaṇ' atthaŋ kula-pariyesana-kālo viya Satthu phala-samāpattito vuṭṭhāya veneyyasatte volokana-kālo. Tena purisena yācitassa rañño ekaŋ mahākuṭumbikaŋ diṭṭha-kālo viya Mahābrahmunā yācitassa Bhagavato Aññākoṇḍañña-ttheraŋ-diṭṭha-kālo.[4] Rañño mahākuṭumbikaŋ pakkosāpetvā 'nagara-vāsaŋ karohī' ti pahita-

---

[1] *So Sinh. text*; F. *text* bahujanaŋ; A, G. bahujaññaŋ.
[2] A, C, G. phuṭṭhaŋ.
[3] A, G. -gacchanto.
[4] *For the events referred to cf.* JA. 81 *ff.*

kālo viya Bhagavato ekasmiŋ pacchā-bhatte aṭṭhārasa-yojana-maggaŋ gantvā Āsāḷhī-puṇṇama-divase Bārānasiyaŋ Isipatanaŋ pavisitvā theraŋ kāya-sakkhiŋ katvā dhammaŋ-desitakālo. Mahākuṭumbikena aṭṭhārasa-purisa-koṭiyo gahetvā nagaraŋ-ajjhāvuttha-kālo viya Tathāgatena dhamma-cakke pavattite therassa aṭṭhārasahi Brahma-koṭīhi saddhiŋ sotâpatti-phale patiṭṭhita-kālo. Evaŋ nibbāna-nagaraŋ paṭhamaŋ āvutthaŋ.[1] Tato 'sampuṇṇaŋ nagaran ?' ti pucchitvā, 'na tāvā' ti vutte pañca-kulāni ādiŋ katvā yāva caturāsīti-kula-sahassa-pesanaŋ viya Tathāgatassa pañcama-divasato paṭṭhāya *Anatta-lakkhaṇa-suttâdīni* desetvā pañca-vaggiye ādiŋ katvā Yasapamukhā paṇṇāsa kulaputtā,[2] tiŋsa Bhadda-vaggiyā, sahassaŋ Purāṇa-jaṭilā, Bimbisāra-pamukhāni ekādasa-purisanahutāni, Tirokuḍḍ' ānumodane caturāsīti sahassānī ti, ettakassa janassa ariya-maggaŋ otāretvā nibbāna-nagaraŋ pesitakālo. Atha tena nayena nagare apūriyamāne bheriŋ carāpetvā nagarassa vaṇṇa-ghosanaŋ kulānaŋ parihāra-lābha-ghosanaŋ viya[3] ca māsassa aṭṭha-divase tattha tattha nisīditvā dhamma-kathikānaŋ nibbāna-vaṇṇassa c' eva nibbāna-ppattānaŋ jāti-kantārâdi-nittharaṇ' ānisaŋsassa ca ghosanaŋ. Tato sabba-disāhi āgantvā manussānaŋ nagara-samosaraṇaŋ viya tattha tattha dhamma-kathaŋ sutvā, tato tato nikkhamitvā, pabbajjaŋ ādiŋ katvā, anuloma-paṭipadaŋ paṭipannānaŋ aparimānānaŋ kulaputtānaŋ nibbāna-samosaraṇaŋ daṭṭhabbaŋ.

Purāṇaŋ maggan ti, ariyaŋ aṭṭhangikaŋ maggaŋ. Ayaŋ hi ariya-maggo *Pavāraṇa-sutte*[4] avattamānak' aṭṭhena anuppanna-maggo ti vutto. Imasmiŋ sutte avalañjan' aṭṭhena purāṇa-maggo ti.

Brahmacariyan ti, sikkhā-ttaya-sangahaŋ sakala-sāsanaŋ. *Iddhan* ti, jhān' assādena samiddhaŋ subhikkhaŋ. *Phītan* ti, abhiññā-bharaṇehi pupphitaŋ. *Vitthārikan* ti, vitthiṇṇaŋ. *Bāhujaññan* ti, bahujana-viññeyyaŋ. *Yāva*[5] *deva-manussehi*

---

[1] A, G. atibhītaŋ (?); C_1 āvāsitaŋ; C. avāsitaŋ.
[2] C. Yasakulaputtâdi pañca p. k.
[3] A, G. *omit* kulānaŋ, *etc.*; C. viya ca kulānaŋ.
[4] *Cf.* S. i, 190.
[5] F. *text* yāvadeva.

suppakāsitan ti, yāva dasa-sahassa-cakkavāḷe deva-manussehi paricchedo atthi etasmiŋ antare suppakāsitaŋ Tathāgatenā ti.[1]

6.

Chaṭṭhe: *āmantesī* ti, kasmā āmantesi? Yasmā 'ssa sukhumā tilakkhaṇ' āhatā dhamma-desanā upaṭṭhāsi. Tasmiŋ kira janapade manussā sahetukā paññavanto. Siniddhāni kir' ettha bhojanāni, tāni sevato janassa paññā vaddhati. Te gambhīraŋ tilakkhaṇ' āhataŋ dhamma-kathaŋ paṭivijjhituŋ samatthā honti. Ten' eva Bhagavā *Dīgha-Majjhimesu Mahāsatipaṭṭhāna* (D. ii, 290) *-Cūḷasatipaṭṭhānāni* (M. i, 55)[2] *Mahānidānaŋ* (D. ii, 55) *Anañja-sappāyaŋ* (M. ii, 261), *Saŋyuttake Cūḷanidāna-suttan* (S. ii) ti evam ādīni aññāni pi gambhīrāni suttāni tatth' eva kathesi.

Sammasatha no ti, sammasatha nu? *Antarā sammasanan*[3] ti, abbhantaraŋ[4] paccaya-sammasanaŋ.

Na so bhikkhu Bhagavato cittaŋ ārādhesī ti, paccayâkāra-vasena byākārāpetu-kāmassa Bhagavato, tathā abyākaritvā dvattiŋsâkāra-vasena byākaronto, ajjhāsayaŋ gahetuŋ nâsakkhi.

Etad avocā ti, desanā yathânusandhiŋ na gatā. Yathânusandhi-gaman' atthaŋ etad avoca. *Tena hi, Ānanda, suṇāthā* ti, idaŋ tepiṭake Buddha-vacane abhinnakaŋ padaŋ. Aññattha hi evaŋ vuttaŋ nāma n' atthi.

Upadhi-nidānan ti, khandh' upadhi-nidānaŋ; khandhapañcakaŋ h' ettha upadhī ti adhippetaŋ. *Uppajjatī* ti, jāyati. *Nivisatī* ti, punappunaŋ pavatti-vasena patiṭṭhahati. *Yaŋ loke piyarūpaŋ sāta-rūpan* ti, yaŋ lokasmiŋ piya-sabhāvañ c' eva madhura-sabhāvañ ca. *Cakkhuŋ loke* ti ādīsu,[5] lokasmiŋ hi cakkhâdīsu pamattā abhiniviṭṭhā sattā sampattiyaŋ patiṭṭhitā attano cakkhuŋ ādāsâdīsu nimitta-gahaṇânusārena vippasanna-pañca-pasādā suvaṇṇa-vimāne ugghāṭita-maṇi-sīhapañjaraŋ viya ca maññanti. Sotaŋ rajata-panāḷikaŋ pāmanga-

---

[1] *Cf.* K.S. ii, 75 *n.* [2] A, C, G. *omit.*

[3] *Here and below* F. *text* antaraŋ sammasaŋ; A, G. antarā sammasaŋ; S. *text*, C, C_1 antarā sammasanaŋ.

[4] *So* A, B, C_1, G, *but* C. antaraŋ. [5] *Cf.* VM. ii, 591.

suttaŋ viya ca maññanti. Tunga-nāsā ti laddha-vohāraŋ ghānaŋ vaṭṭetvā ṭhapita-hari-tāla-vaṭṭi viya maññanti. Jīvhaŋ ratta-kambala-paṭalaŋ[1] viya mudu-siniddha-madhurassaraŋ[2] maññanti. Kāyaŋ sāla-laṭṭhi viya suvaṇṇa-toraṇaŋ viya ca maññanti. Manaŋ aññesaŋ manena asadisaŋ uḷāraŋ maññanti.

Niccato addakkhun ti, niccan ti addasaŋsu. Sesa-padesu pi es' eva nayo.

Na parimucciŋsu[3] *dukkhasmā* ti, sakalasmā pi vaṭṭa-dukkhā na parimucciŋsu.[3] *Dakkhintī* ti, passissanti.

Āpānīya-kaŋso ti,[4] sarakassa[5] nāmaŋ. Yasmā pan' ettha āpaŋ pivanti, tāsmā āpānīyo ti vuccati. Āpānīyo ca so kaŋso ca, āpānīya-kaŋso. Surā-maṇḍa-sarakass' etaŋ nāmaŋ. *Vaṇṇa-sampanno* ti ādi vacanato pana kaŋse ṭhita pānam eva vuttaŋ. *Ghammâbhitatto* ti, ghammena abhitatto. *Ghammā pareto* ti, ghammena phuṭṭho anugato ti attho. *Pivato hi [kho] taŋ chādessatī* ti,[6] pivantassa taŋ pānaŋ vaṇṇâdi-sampattiyā ruccissati. Sakala-sarīraŋ vā pharitvā tuṭṭhiŋ uppādiyamānaŋ ṭhassati. *Appaṭisankhā* ti, apaccavekkhitvā.

Evam eva kho ti, ettha idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:—Āpānīya-kaŋso viya hi loke piya-rūpaŋ sāta-rūpaŋ ārammaṇaŋ daṭṭhabbaŋ. Ghammâbhitatta-puriso viya vaṭṭa-nissita-puthujjano. Āpānīya-kaŋsena nimantanaka-puriso viya loke piya-rūpena ārammaṇena nimantanaka-jano. Āpānīya-kaŋse sampattiñ ca ādīnavañ ca ārocento āpānaka-puriso[7] viya ācariy' upajjhāyâdiko kalyāṇa-mitto. Yath' eva hi tassa purisassa apalokī-manusso[8] āpānīya-kaŋse guṇañ ca ādīnavañ ca āroceti, evam eva ācariyo vā upajjhāyo vā bhikkhuno pañcasu kāma-guṇesu assādañ ca nissaraṇañ ca katheti. Tattha, yathā āpānīya-kaŋsamhi guṇe ca ādīnave ca ārocite

1 A, G. jivhā rattataŋtāla-phalaŋ.
2 A. gharaŋ; C. rasaŋ; G. sara.
3 A, G. parimuñc-.
4 *Cf.* MA. ii, 376; F. *text* āpāniya; A. āpāniyya.
5 A, G. savākassa.
6 *So texts and* MA, A, G, *but* C, C_1 chādissati.
7 A, G. manusso.
8 A, C. apalokiya-m.; C_1 āpaṇe ṭhita-manusso (?); G. apalokiyaamanusso.

so puriso, piya-vaṇṇâdi[1] sampadāyam eva sañjāta-vegavā 'sace maraṇaŋ bhavissati pacchā jānissāmī' ti sahasā appaṭisankhāya taŋ pivitvā, maraṇaŋ vā maraṇa-mattaŋ vā dukkhaŋ nigacchati, 'evam eva, bhikkhu, pañcasu kāmaguṇesu dassanâdi-vasena uppanna-somanassa-mattam eva assādo ādīnavo pana diṭṭha-dhammika-samparāyiko bahunāna-ppakāro appassādā kāmā bahu-dukkhā bahûpāyāsā' ti, evaŋ ācariy' ūpajjhāyehi ānisaŋsañ ca ādīnavañ ca kathetvā 'samaṇa-paṭipadaŋ paṭipajja, indriyesu gutta-dvāro bhava, bhojane mattaññu jāgariyaŋ anuyutto' ti, evaŋ ovadito pi assāda-baddha-cittatāya 'sace vutta-ppakāro ādīnavo bhavissati, pacchā jānissāmī' ti ācariy' ūpajjhāye apasādetvā uddesaparipucchâdīni c' eva vatta-paṭipattiñ ca pahāya, lokâmisakathaŋ kathento kāme paribhuñjitu-kāmatāya sikkhaŋ paccakkhāya hīnāy' āvattati. Tato duccaritāni pūrento sandhicchedanâdi-kāle 'coro ayan' ti gahetvā, rañño dassito idh' eva hattha-pādâdi-chedanaŋ patvā, samparāye catusu apāyesu mahādukkhaŋ anubhoti.

Pānīyena vā vinetun[2] ti, sītena vā pānīyena harituŋ. *Dadhimaṇḍakenā* ti, dadhi-maṇḍena.[3] *Matthu*[4]*-loṇikāyā* ti, saloṇena sattu-pānīyena. *Loṇa-sovīrakenā* ti, sabba-dhañña-phalakaḷīrâdīni[5] pakkhipitvā loṇa-sovīrakaŋ nāma karonti, tena.

Opamma-saŋsandanaŋ pan' ettha:—Ghamm' ābhitattapuriso viya vaṭṭa-sannissita-kāle yogâvacaro daṭṭhabbo. Tassa purisassa paṭisankhā āpānīya-kaŋsaŋ pahāya pānīyâdīhi pipāsā-vinodanaŋ viya bhikkhuno ācariy' ūpajjhāyānaŋ ovāde ṭhatvā cha dvārâdīni pariggahetvā, anukkamena vipassanaŋ vaḍḍhentassa arahatta-phalâdhigamo. Pānīyâdīni cattāri pānāni viya hi cattāro maggā. Tesu aññataraŋ pivitvā, surā-pipāsikaŋ[6] vinodetvā, sukhino yena kāmaŋ gamanaŋ viya khīṇâsavassa catu-magga-pānaŋ pivitvā, taṇhaŋ vinodetvā, agata-pubbaŋ nibbāna-disaŋ gamana-kālo veditabbo ti.

---

[1] A, G. sovipuriyavannâdi-vasena. [2] G. pāniyena pipāsā vin.
[3] A, G. dadhi pattanā mattena; C_1 dadhi-matthunā.
[4] *Texts and Comy.* mattha- (matthu = *whey, Childers*).
[5] A, G. phalakekhira- (PuggA. 232, *s.v.* thusodakaŋ, *has* sabbasambhārehi kataŋ sovīrakaŋ, *but should read with* B. sabba-sassa-sambh.).
[6] C. -taŋ.

7.

Sattame: *kinnu kho, āvuso* ti, kasmā pucchati? Evaŋ puṭṭho kathaŋ nu kho byākareyyā ti. Therass' ajjhāsaya-janan' atthaŋ. Api ca atīte dve agga-sāvakā imaŋ pañhaŋ vinicchayiŋsū ti, anāgate bhikkhū jānissantī ti pi pucchati.

Idān' eva kho[1] *mayan* ti, idaŋ thero yassa nāma-rūpassa viññāṇaŋ paccayo ti vuttaŋ tad eva nāma-rūpaŋ viññāṇassa paccayo ti vuttattā āha.

Naḷakalāpiyo ti, idha pana assa[2] kalāpâdi-vasena upamaŋ anāharitvā viññāṇa-nāma-rūpānaŋ abala-dubbala-bhāva-dassan' atthaŋ ayaŋ upamā āhaṭā.[3] *Nirodho hoti* ti, ettake ṭhāne paccay' uppanna-pañca-vokāra-bhava-vasena desanā kathitā. *Chattiŋsāya vatthūhī* ti, heṭṭhā vissajjantesu dvādasasu padesu ekekasmiŋ tiṇṇaŋ tiṇṇaŋ vasena chattiŋsāya kāraṇehi. Ettha ca paṭhamo dhamma-kathika-guṇo, dutiyā paṭipatti, tatiyaŋ paṭipatti-phalaŋ. Tattha paṭhama-nayena desanā-sampatti kathitā, dutiyena sekha-bhūmi, tatiyena asekha-bhūmī ti.

8 (*a*).

Aṭṭhame: *aññatr' evā*[4] ti, ekacco hi parassa saddahitvā 'yaŋ esa bhaṇati, taŋ bhūtan' ti gaṇhāti. Aparassa nisīditvā cintentassa 'yaŋ kāraṇaŋ ruccati, so atthi etan' ti ruciyā gaṇhāti. Eko cira-kālato paṭṭhāya evaŋ anussavo atthi: 'bhūtam etan' ti[5] anussavena gaṇhāti. Aññassa vitakkayato ekaŋ kāraṇaŋ upaṭṭhāti. So 'atth' etan' ti ākāra-parivitakkena gaṇhāti. Aparassa cintayato ekā diṭṭhi uppajjati. Yassa hi kāraṇaŋ[6] nijjhāyantassa khamati so 'atth' etan' ti diṭṭhi-nijjhāna-khantiyā gaṇhāti. Thero pana pañca pi etāni kāraṇāni paṭikkhipitvā paccāvekkhaṇena[7] paṭividdha-bhāvaŋ pucchanto *aññatr' eva, āvuso Musīla, saddhāyā* ti ādīni āha.

Tattha *aññatrā* ti, saddhâdīni kāraṇāni ṭhapetvā. Vinā

---

[1] F. *text only* ca pana.
[2] *So* A, G, *but* C, C_1 ayakal-.
[3] C. ābhatā.
[4] *Cf.* M. ii, 170, 218.
[5] A, G. bhūtaŋ kathenti, *and omit all down to* aparassa *following*.
[6] C, C_1 yāyassa taŋ k.
[7] C. paccakkha-ñāṇena.

etehi kāraṇehī ti attho. *Bhavanirodho nibbānan* ti, pañca-kkhandha-nirodho nibbānaŋ.

Tuṇhī ahosī ti, thero khīṇâsavo, 'Ahaŋ pana khīṇâsavo ti vā na vā' ti avatvā tuṇhī yeva ahosi.

(*b*).

Āyasmā Nārado āyasmantaŋ Saviṭṭhaŋ etad avocā ti. Kasmā avoca?[1] So kira cintesi: Bhava-nirodho nibbānaŋ nāma sekhehi pi jānitabbo pañho esa. Ayaŋ pana thero maŋ asekha-bhūmiyaŋ karoti. Iṅgha tāva naŋ[2] jānāpessāmī ti etad avoca.

Samma-ppaññāya sudiṭṭhan ti, sammā vipassanāya maggaŋ[3] paññāya suṭṭhu diṭṭhaŋ. *Na c' amhi arahan* ti, anāgāmi-magge ṭhitattā arahaŋ[4] na homī ti dīpeti. Yaŋ pan' assa idaŋ[5] bhava-nirodho nibbānan ti ñāṇaŋ, taŋ ekūnavīsatiyā paccavekkhaṇa-ñāṇehi vimuttaŋ paccavekkhaṇa-ñāṇaŋ.

Udapāno ti, vīsa-tiŋsa-hatthā-gambhīro pānīya-kūpo. *Udaka-vārako* ti, udaka-ussiñcana-vārako. *Udakan ti kho ñāṇaŋ assā* ti, tīre ṭhitassa olokayato evaŋ ñāṇaŋ bhaveyyā. *Na ca kāyena phassitvā*[6] ti, udakaŋ pana nīharitvā, kāyena phassitvā, viharituŋ na sakuṇeyya. Udapāne udaka-dassanaŋ viya hi anāgāmino nibbāna-dassanaŋ. Ghammâbhitatta-puriso viya anāgāmī. Udaka-vārako viya arahatta-maggo. Yathā ghammâbhitatta-puriso udapāne udakaŋ passati, evaŋ anāgāmī paccavekkhaṇa-ñāṇena upari arahatta-phalâbhisamayo nāma atthī ti jānāti. Yathā pana so puriso udaka-vārakassa n' atthitāya udakaŋ nīharitvā[7] kāyena phassituŋ na labhati, evaŋ anāgāmī arahatta-maggassa n' atthitāya, nibbānaŋ ārammaṇaŋ katvā, arahatta-phala-samāpattiŋ appetvā nisīdituŋ na labhatī ti.

---

[1] A, G. *omit* k. a.

[2] *So* A, G, *but* C, C_1 ayaŋ pana thero imaŋ theraŋ . . . imaŋ ṭhānaŋ jānāp.

[3] C, C_1 saha vipassanāya magga-p.

[4] A, G. adassamānaŋ. [5] A, G. idāni.

[6] *So* C, C_1, *but* F. *text* na ca kāyena phusitvā; S. *text*, A, G. na kāyena passitvā. [*Cf.* A. ii, 89 *for our reading*.]

[7] A, G. āharitvā.

9.

Navame: *upayanto* ti, udaka-vaḍḍhana-sâmaye upari gacchanto.[1] *Mahānadiyo* ti, Gangā-Yamunâdikā mahāsaritāyo.[2] *Upayāpetī* ti, upari yāpeti; vaḍḍheti, pūretī ti attho.

Avijjā upayantī ti, avijjā upari gacchantī, sankhārānaŋ paccayo bhavituŋ sakkuṇantī.[3] *Sankhāre upayāpetī* ti, sankhāre upari yāpeti, vaḍḍheti. Evaŋ sabba-padesu attho veditabbo.

Apayanto ti, apagacchanto, osaranto.

Avijjā apayantī ti, avijjā apagacchamānā, osaramānā. Upari sankhārānaŋ paccayo bhavituŋ na sakkuṇantī[4] ti attho. *Sankhāre apayāpetī* ti, sankhāre apagacchāpeti. Esa nayo sabba-padesū ti.

10.

Dasame: *garukato*[5] ti, sabba-d-eva manussehi pāsāṇacchattaŋ viya cittena garukato. *Mānito* ti, manena[6] piyāyito. *Pūjito* ti, catu-paccayehi pūjito.[7] *Apacito* ti, nīca-vuttikāraṇena apacito. Satthāraŋ hi disvā manussā hatthikkhandhâdīhi otaranti, maggaŋ denti, aŋsa-kūṭato sāṭakaŋ apanenti, āsanato vuṭṭhahantā[8] vandanti. Evaŋ so tehi apacito nāma hoti.

Susīmo ti, evaŋ nāmako piṇḍacārika[9]-paribbājako. *Etad avocun*[10] ti. Tesaŋ kira etad ahosi: Samaṇo Gotamo na[11] jāti-gottâdīni āgamma lābh' agga-ppatto jāto. Kavi-seṭṭho pan' esa. Uttama-kavitāya sāvakānaŋ ganthaŋ bandhitvā deti. Te taŋ uggaṇhitvā upaṭṭhākānaŋ upanisinnaka-katham pi anumodanam pi sarabhaññam pī ti[12] kathenti. Te tesaŋ pasannā lābhaŋ upasaŋharanti. Sace mayaŋ yaŋ samaṇo Gotamo jānāti tato thokaŋ jāneyyāma, attano samayaŋ tattha

---

[1] A, G. -vaddhanañ ca parigaṇhanto.
[2] A, G. -âdi mâtikâyo.
[3] A, G. sakkonti.
[4] A, G. paccayo hotuŋ na sakkuntī.
[5] F. *text only* guru-; *cf.* UdA. 79, 80; MA. *on* M. ii, 166; DA. i, 256.
[6] B, C. mānanena.
[7] C_1 *omits all*; C. catupaccaya-pūjāya.
[8] C, C_1 -hanti.
[9] C, C_1 vedangesu kusalo.
[10] A, G. ehi tvaŋ.
[11] A, G. *omit* na.
[12] C, C_1 *add* evam ādīni.

pakkhipitvā mayam pi upaṭṭhākānaŋ katheyyāma. Tato etehi lābhītarā bhaveyyāma. Ko nu kho samaṇassa Gotamassa santike pabbajitvā khippam eva uggaṇhituŋ sakkhissatī ti? Te evaŋ cintetvā Susīmo paṭibalo ti disvā, taŋ upasankamitvā evam āhaŋsu.

Yen' āyasmā Ānando ten' upasankamī ti, evaŋ kir' assa ahosi. Kassa nu kho santikaŋ gantvā ahaŋ imaŋ dhammaŋ khippaŋ laddhuŋ sakkhissāmī ti? Tato cintesi: Samaṇo Gotamo garu, tej' ussado, niyama-m-anuyutto. Na sakkā akālena upasankamituŋ. Aññe pi bahū khattâdayo samaṇaŋ Gotamaŋ upasankamanti. Tasmim pi samaye na sakkā upasankamituŋ. Sāvakesu pi Sāriputto mahāpañño, vipassanā-lakkhaṇamhi etad agge ṭhapito. Mahāmoggallāno samādhi-lakkhaṇasmiŋ etad agge ṭhapito: Mahākassapo dhutanga-dharesu[1]: Anuruddho dibba-cakkhukesu: Puṇṇo Mantāni-putto dhamma-kathikesu: Upāli-tthero Vinaya-dharesu etad agge ṭhapito. Ayaŋ pana Ānando bahussuto, Tipiṭakadharo. Satthā pi 'ssa tattha tattha kathitaŋ dhammaŋ āharitvā katheti. Pañcasu ṭhānesu etad agge ṭhapito, aṭṭhannaŋ varānaŋ lābhī, catuhi acchariy' abbhuta-dhammehi samannāgato. Tassa samīpaŋ gato[2] khippaŋ dhammaŋ laddhuŋ sakkhissāmī ti. Tasmā yen' āyasmā Ānando ten' upasankami.

Yena Bhagavā ten' upasankamī ti. Kasmā sayaŋ apabbājetvā upasankami? Evaŋ kir' assa ahosi: Ayaŋ titthiyasamaye 'ahaŋ pāṭiyekko satthā' ti paṭijānanto carati. Pabbajitvā sāsanassa alābhāya pi parisakkeyya. Na kho pan' ass' āhaŋ ajjhāsayaŋ ājānāmi. Satthā jānissatī ti. Tasmā taŋ ādāya yena Bhagavā ten' upasankami.

Tena h' Ānanda Susīmaŋ pabbājethā ti, Satthā kira cintesi: Ayaŋ paribbājako titthiya-samaye 'ahaŋ pāṭiyekko[3] satthā' ti paṭijānamāno carati. Idha ca 'magga-brahmacariyaŋ carituŋ icchāmī' ti kira vadati. Kinnu kho mayi pasanno udāhu mama sāvakesu, udāhu mayhaŋ vā mama sāvakānaŋ vā dhamma-kathāya pasanno ti? Ath' assa eka-ṭṭhāne pi

---

[1] *At* A. i, 23 dhutavādānaŋ, *but so v.l.* [2] C, C_1 gate.
[3] A, C_1, G. pāṭiekko (*before* ahaŋ).

pasādâbhāvaŋ ñatvā ayaŋ 'mama sāsane dhammaŋ thenessāmī' ti pabbajati. Iti 'ssa āgamanaŋ aparisuddhaŋ. Nipphatti nu kho kīdisā ti? olokento 'kiñcâpi dhammaŋ thenessāmī' ti pabbajati. Katipâhen' eva pana ghaṭetvā arahattaŋ gaṇhissatī ti ñatvā 'tena h' Ānanda Susīmaŋ pabbājethā' ti āha.

Aññā byākatā hotī ti. Te kira bhikkhū, Satthu santike kammaṭṭhānaŋ gahetvā, temāsaŋ vassaŋ vasantā, tasmiŋ yeva anto-temāse ghaṭentā vāyamantā, arahattaŋ paṭilabhiŋsu. Te 'paṭiladdha-guṇaŋ Satthu ārocessāmā' ti pavārita-pavāraṇā senâsanaŋ saŋsāmetvā, Satthu santikaŋ āgantvā, attano paṭiladdha-guṇaŋ ārocesuŋ. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Aññā* ti, arahattassa nāma. *Byākatā* ti, ārocitā.

Assosī ti, so kira ohita-soto hutvā tesaŋ tesaŋ bhikkhūnaŋ ṭhita-ṭṭhānaŋ gacchati taŋ taŋ kathaŋ suṇitu-kāmo.

Yena te bhikkhū ten' upasankamī ti, kasmā upasankami? Taŋ kir' assa pavattiŋ sutvā etad ahosi: Aññā nāma[1] imasmiŋ sāsane parama-sāra-bhūta[2] ācariya-muṭṭhi maññe bhavissati. Pucchitvā naŋ jānissāmī ti. Tasmā upasankami.

Aneka-vihitan ti, aneka-vidhaŋ. *Iddhi-vidhan* ti, iddhikoṭṭhāsaŋ. *Āvibhāvaŋ tirobhāvan* ti, āvi-bhāvaŋ gahetvā tirobhāvaŋ kātuŋ, tiro-bhāvaŋ gahetvā āvi-bhāvaŋ kātuŋ sakkothā? ti pucchati. *Tirokuḍḍan* ti, para-kuḍḍaŋ. *Tiro-pabbate* pi[3] es' eva nayo. *Ummujja-nimmujjan* ti, ummujjanañ ca nimmujjanañ ca. *Pallankenā* ti, pallanka-bandhanena. *Kamathā*[4] ti, nisīdituŋ vā gantuŋ vā sakkothā? ti pucchati. *Pakkhī sakuṇo* ti, pakkha-yutto sakuṇo. Ayam ettha sankhepo, vitthārato pana imassa iddhi-vidhassa ito paresaŋ dibbasotâdīnañ ca vaṇṇanâdayo *Visuddhi-Magge*[5] vutta-nayena veditabbā ti.

Santā vimokkhā ti, anga-santatāya c' eva ārammaṇa-santatāya ca santā āruppa-vimokkhā. *Kāyena phassitvā*[6] ti, nāma-kāyena phassitvā paṭilabhitvā.

Paññā-vimuttā kho mayaŋ, āvuso ti, āvuso, mayaŋ nijjhā-

---

[1] A. G. aññaŋ pana.
[2] *So* C_1 *for* -bhūto *of the rest.*
[3] C. itara padadvaye pi.
[4] F. *text alone* khamatha.
[5] VM. *chs.* xii, xiii.
[6] F. *text* phusitvā.

nakā sukkha-vipassakā. Paññā-matten' eva vimuttā ti dassenti.

Ājāneyyāsi vā tvaŋ, āvuso Susīma, na vā tvaŋ ājāneyyāsī ti, kasmā evaŋ āhaŋsu? Evaŋ kira nesaŋ ahosi: Mayaŋ imassa ajjhāsayaŋ gahetvā kathetuŋ na sakkhissāma. Dasabalaŋ pana pucchitvā nikkaṅkho bhavissatī ti.

Dhammaṭṭhiti-ñāṇan ti, vipassanā-ñāṇaŋ. Taŋ paṭhamataraŋ uppajjati. *Nibbāne ñāṇan* ti, vipassanāya ciṇṇ' ante[1] pavattaŋ[2] magga-ñāṇaŋ. Taŋ pacchā uppajjati. Tasmā Bhagavā evam āha. *Ājāneyyāsi vā* ti ādi kasmā vuttaŋ? Vinâpi samādhiŋ evaŋ ñāṇ' uppatti dassan' atthaŋ. Idaŋ hi vuttaŋ hoti:—"Susīma, maggo vā hi phalaŋ vā na samādhinissando, na samādhi-ānisaŋso, na samādhissa nipphatti. Vipassanāya pana so nissando,[3] vipassanāya ānisaŋso, vipassanāya nipphatti. Tasmā jāneyyāsi vā tvaŋ na vā jāneyyāsi, atha kho dhamma-ṭṭhiti-ñāṇaŋ pubbe, pacchā nibbāne ñāṇan ti.

Idān' assa paṭivedha-bhabbataŋ[4] ñatvā te parivaṭṭaŋ dhamma-desanaŋ dassento *taŋ kiŋ maññasi, Susīma? Rūpaŋ niccaŋ vā aniccaŋ vā?* ti ādim āha. Te parivaṭṭa-desan' āvasāne pana thero arahattaŋ patto.

Idān' assa anuyogaŋ āropento *jāti-paccayā jarā-maraṇan ti, Susīma, passasī?* ti ādim āha. *Api nu tvaŋ,*[5] *Susīmā* ti, idaŋ kasmā ārabhi? Nijjhānakānaŋ sukkha-vipassaka-bhikkhūnaŋ pākaṭa-karaṇ' atthaŋ. Ayaŋ h' ettha adhippāyo:—na kevalaŋ tvam eva nijjhānako sukkha-vipassako. Ete pi bhikkhū evarūpā yevā ti. Sesaŋ sabbattha pākaṭam evā ti.

Mahāvaggo: sattamo.

VIII.—SAMAṆA-BRĀHMAṆA-VAGGO.

Samaṇa-brāhmaṇa-vagge: jarāmaraṇâdīsu ekeka-pada-vasena ekekaŋ katvā ekādasa suttāni vuttāni. Tāni uttān' atthān' evā ti.

Samaṇa-brāhmaṇa-vaggo: aṭṭhamo.

---

1 A. cintante; C. cinnante. 2 A. pavatte; C, G. pavatta-m.
3 A, G. *omit* pana so n.
4 A. paṭivedhitabbaŋ; G. paṭiveditabbaŋ.
5 F. *text only* api pana tvaŋ.

IX.—ANTARA-PEYYĀLA-VAGGA.

Ito paraŋ *Satthā pariyesitabbo* ti ādinaya-ppavattā dvādasa antara-peyyāla-vaggā nāma honti. Te sabbe pi tathā tathā bujjhanakānaŋ veṇeyya-puggalānaŋ ajjhāsaya-vasena vuttā. Tattha *Satthā* ti, Buddhā vā hotu sāvako vā yaŋ nissāya magga-ñāṇaŋ labhati, ayaŋ satthā nāma: so pariyesitabbo.

Sikkhā karaṇīyā ti, tividha-sikkhā kātabbā. Yogâdīsu *yogo* ti, payogo. *Chando* ti, kattu-kamyatā kusala-cchando. *Ussoḷhī* ti, sabba-sahana-adhimatta-viriyaŋ. *Appaṭivānī* ti, anivattanā. *Ātappan* ti, kilesa-tāpana-viriyaŋ. *Viriyan* ti, viriyam eva. *Sātaccan* ti, satata-kiriyaŋ. *Satī* ti, jarā-maraṇâdi-vasena catusacca-pariggāhikā sati. *Sampajaññan* ti, tādisam eva ñāṇaŋ. *Appamādo* ti, sacca-bhāvanāya appamādo. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

Nidāna-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

II.

ABHISAMAYA-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Abhisamaya-saṇyuttassa[1] paṭhame: *nakha-sikhāyan* ti, maṇsa-ṭṭhānena vimutte nakh' agge. Nakha-sikhā ca nāma lokiyānaṇ mahatī pi hoti, Satthu pana ratt' uppala-patta-koṭi viya sukhumā. Kathaṇ pan' ettha paṇsu patiṭṭhito ti? Adhiṭṭhāna-balena. Bhagavatā hi atthaṇ ñāpetu-kāmena adhiṭṭhāna-balena tattha patiṭṭhāpito.

Satimaṇ kalan ti, mahā-paṭhaviyā paṇsuṇ sata-koṭṭhāse katvā tato eka koṭṭhāsaṇ. Parato pi es' eva nayo.

Abhisametāvino ti, paññāya ariya-saccāni abhisametvā ṭhitassa. *Purimaṇ dukkha-kkhandhaṇ parikkhīṇaṇ pariyādiṇṇaṇ upanidhāyā* ti, etad eva bahutaraṇ dukkhaṇ parikkhīṇan ti evaṇ paṭhamaṇ vuttaṇ dukkha-kkhandhaṇ upanidhāya. Ñāṇena taṇ[2] tassa santike ṭhapetvā upaparikkhiyamāne ti attho. Katamaṇ pan' ettha purima-dukkhaṇ nāma? Yaṇ parikkhīṇaṇ. Katamaṇ pana parikkhīṇaṇ? Yaṇ paṭhama-maggassa abhāvitattā uppajjeyya. Katamaṇ pana upanidhāya? Yaṇ sattasu atta-bhāvesu apāye aṭṭhamañ ca paṭisandhiṇ ādiṇ katvā yattha katthaci uppajjeyya. Sabbaṇ taṇ parikkhīṇan ti veditabbaṇ.

Sattakkhattun ti, satta vāre[3]: sattasu bhavesū ti attho. *Paramatā* ti, idam assa parimāṇan ti dasseti. *Mahatthiyo*[4] ti, mahato atthassa nipphādako.

2.

Dutiye: *Pokkharaṇī* ti, vāpi. *Ubbedhenā* ti, gambhīratāya. *Samatittikā* ti, mukha-vaṭṭi-samā. *Kākapeyyā*[5] ti, sakkā hoti tīre ṭhitena kākena[6] pakaṭirassam[7] pi mukhatuṇḍaṇ otāretvā pātuṇ.

---

[1] C, C_1 vaggassa. [2] A, G. vā. [3] C. sattasu vāresu.
[4] S. *text* mahiddhiyo; A, G. mahatiyā ti . . . nipphādiko.
[5] *Cf.* UdA. 424; AA. *Sinh. ed.* 616.
[6] A, G. *omit.* [7] C. pakatiyā pi.

3.

Tatiye: *yatthimā* ti, yasmiŋ sambhijjana[1]-ṭṭhāne imā. *Saŋsandantī* ti, saha gantvā sandanti. *Samentī* ti, samāgacchanti.[2] *Dve vā ti vā* ti, dve vā tīṇi vā. *Udaka-phusitānī* ti, udaka-bindūni. *Sambhejjan*[3] ti, aññāhi nadīhi saddhiŋ sambhinna-ṭṭhāne udakaŋ.

4.

Catutthaŋ uttānam eva.

5.

Pañcame: *mahāpaṭhaviyā* ti, cakkavāḷ' abbhantarāya mahāpaṭhaviyā uddharitvā. *Kol' aṭṭhi-mattiyo* ti, badar' aṭṭhippamāṇā. *Guḷikā* ti, matthika-guḷikā. *Upanikkhipeyyā* ti, ekasmiŋ ṭhāne ṭhapeyya.

6–10.

Chaṭṭhâdīsu vutta-nayen' eva attho veditabbo.

11.

Pariyosāne pana, *añña-titthiya samaṇa-brāhmaṇa-paribbājakānaŋ adhigamo* ti, bāhirakānaŋ sabbo pi guṇâdhigamo. Paṭhama-maggena adhigata-guṇānaŋ sata-bhāgam pi sahassabhāgam pi sata-sahassa-bhāgam pi na upagacchatī ti.

A b h i s a m a y a - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā
n i t t h i t ā .

---

[1] C. sambhijja-. [2] A, G. saha-. [3] F. *text* sambhejja.

III.

DHĀTU-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. NĀNATTA-VAGGO.

1.

Nānatta-vaggassa paṭhame: nissatt' aṭṭha-suññat' aṭṭha-saṅkhātena sabhāv' aṭṭhena dhātū ti laddha-nāmānaŋ dhammānaŋ[1] nāma sabhāvo, *dhātu-nānattaŋ*. Cakkhu-dhātū ti ādīsu:—cakkhu-ppasādo, *cakkhu-dhātu*: rupârammaṇaŋ, *rūpa-dhātu*: cakkhu-ppasāda-vatthukaŋ cittaŋ, *cakkhu-viññāṇa-dhātu*: sota-ppasādo *sota-dhātu*: saddârammaṇaŋ, *sadda-dhātu*: sota-ppasāda-vatthukaŋ cittaŋ, *sota-viññāṇa-dhātu*: ghāna-ppasādo, *ghāna-dhātu*: gandhârammaṇaŋ, *gandha-dhātu*: ghāna-ppasāda-vatthukaŋ cittaŋ, *ghāna-viññāṇa-dhātu*: jivhā-pasādo, *jivhā-dhātu*: rasârammaṇaŋ, *rasa-dhātu*: jivhā-pasāda-vatthukaŋ cittaŋ, *jivhā-viññāṇa-dhātu*: kāya-ppasādo, *kāya-dhātu*: phoṭṭhabbârammaṇaŋ, *phoṭṭhabba-dhātu*: kāya-ppasāda-vatthukaŋ cittaŋ, *kāya-viññāṇa-dhātu*: tisso mano-dhātuyo, *mano-dhātu*: vedanâdayo tayo khandhā sukhuma-rūpāni nibbānañ ca, *dhamma-dhātu*: sabbaŋ mano-viññāṇaŋ, *mano-viññāṇa-dhātū* ti. Ettha ca soḷasa-dhātuyo kāmâvacara-avasāne dve catu-bhūmikā ti.

2.

Dutiye: *uppajjati phassa-nānattan* ti, nānā-sabhāvo phasso uppajjati. Tattha cakkhu-samphassâdayo cakkhu-viññāṇâdi-sampayuttā, mano-samphasso mano-dvāre paṭhama-javana-sampayutto, tasmā.

Mano-dhātuŋ paṭiccā ti,[2] mano-dvār' āvajjanaŋ kiriyā-mano-viññāṇa-dhātuŋ paṭicca. Paṭhama-javana-samphasso uppajjati ti, ayam ettha attho.

---

[1] *So* B, C_1; A, C, G. *omit.*

[2] A, G. *confuse this with next para.*

3.

Tatiye: *no mano-samphassaŋ paṭicca uppajjati mano-dhātū* ti, mano-dvāre paṭhama-javana-sampayutta-phassaŋ paṭicca āvajjana-kiriyā-mano-viññāṇa-dhātu no uppajjatī ti, evam attho datthabbo.

4.

Catutthe: *cakkhu-samphassajā vedanā* ti, sampaṭicchana-mano-dhātuto paṭṭhāya sabbā pi tasmiŋ dvāre vedanā vaṭṭeyyuŋ. Nipphatti-phāsuk' atthaŋ[1] pana anantaraŋ sampaṭicchana-vedanaṁ eva gahetuŋ vaṭṭatī ti vuttaŋ. *Mano-samphassaŋ paṭiccā* ti, mano-dvāre āvajjana-samphassaŋ paṭicca paṭhama-javana-vedanā: paṭhama-javana-samphassaŋ paṭicca dutiya-javana-vedanā ti ayam adhippāyo.

5.

Pañcame:[2] tatiya-catutthesu vutta-nayā va ekato katvā desitā.[3] Iti dutiyâdīsu catusu suttesu mano-dhātuŋ mano-dhātū ti agahetvā mano-dvārâvajjanaŋ mano-dhātū ti gahitaŋ. Sabbāni c' etāni, tathā tathā kathitesu,[4] bujjhanakānaŋ ajjhāsayena desitāni. Ito paresu pi es' eva nayo.

6.

Chaṭṭhe pana pañca-dhātuyo kāmâvacarā: dhamma-dhātu catu-bhūmikā ti.

7.

Sattame: *rūpa-dhātū* ti, āpāthe ṭhitaŋ attano vā parassa vā sāṭaka-veṭhanâdi-vatthukaŋ rūpârammaṇaŋ. *Rūpa-saññā* ti, cakkhu-viññāṇa-sampayuttā saññā. *Rūpa-sankappo* ti, sampaṭicchanâdīhi tīhi sampayutto sankappo. *Rūpa-cchando* ti, rūpe chandī-kat' aṭṭhena chando. *Rūpa-pariḷāho* ti, rūpe

---

[1] A. nibbatti-phāsuŋ kataŋ; G. nibbatti-phāsukattaŋ.
[2] (*This section has several misprints in* F. *text: in* § 4 *read* phassa-nānattaŋ . . . dhātu-nānattaŋ; *in* § 10 mano-dhātuŋ.)
[3] A, G. nayo va ekato katvā desitāni.
[4] C, C_1 kathite.

anuḍahan' aṭṭhena pariḷāho.[1] *Rūpa-pariyesanā* ti, pariḷāhe uppanne sandiṭṭha-sambhatte gahetvā tassa rūpassa paṭilābh' atthāya pariyesanā. Ettha ca saññā-sankappa-chanda eka-javana-vāre pi nānā-javana-vāre pi labbhanti. Pariḷāha-pariyesanā pana nānā-javana-vāre yeva labbhantī ti.

Evaŋ kho, bhikkhave, dhātu-nānattan ti, ettha ca evaŋ rūpâdi-nānā sabhāvaŋ dhātuŋ paṭicca rūpa-saññâdi-nānā-sabhāva-saññā uppajjatī ti iminā nayena attho veditabbo.

8.

Aṭṭhame: *no dhamma-pariyesanaŋ paṭicca uppajjati dhamma-pariḷāho* ti, evaŋ āgataŋ paṭisedha-mattam eva pana nānaŋ.

9.

Navame: *uppajjati rūpa-saññā* ti, vutta-ppakāre ārammaṇe uppajjati saññā. *Rūpa-sankappo* ti, tasmiŋ yeva ārammaṇe tīhi cittehi sampayutta-sankappo. *Rūpa-samphasso* ti, tad' ev' ārammaṇaŋ phusamāno phasso. *Vedanā* ti, tad' ev' ārammaṇaŋ anubhavamānā vedanā. Chandâdayo vutta-nayā va. *Rūpa-lābho* ti, pariyesitvā laddhaŋ saha-taṇhāya ārammaṇaŋ rūpa-lābho ti vuttaŋ. Ayaŋ tāva sabba-sangā-hika-nayo ekasmiŋ yev' ārammaṇe sabba-dhammānaŋ uppat-ti-vasena vutto. Aparo āgantuk' ārammaṇa-missako hoti. Rūpa-saññā rūpa-sankappo phasso vedanā ti, ime tāva cattāro dhammā dhuva-paribhoge nibaddh' ārammaṇe honti. Nibaddh' ārammaṇaŋ hi iṭṭhaŋ kantaŋ manāpaŋ piyaŋ yaŋ kiñci viya upaṭṭhāti. Āgantuk' ārammaṇaŋ pana yaŋ kiñci samānam pi khobhetvā tiṭṭhati. Tatr' idaŋ vatthu:

Eko kira amacca-putto gāmikehi[2] parivārito gāma-majjhe ṭhatvā kammaŋ karoti. Tasmiñ c' assa samaye upāsikā nadiŋ gantvā, nahātvā, alankata-paṭiyattā dhāti-gaṇa-pari-vutā gehaŋ gacchati. So dūrato va disvā 'āgantuka-mātu-gāmo bhavissatī' ti saññaŋ uppādetvā "Gaccha, bhaṇe, jānāhi kā esā" ti purisaŋ pesesi. So gantvā, taŋ disvā, paccāgato 'Kā esā?' ti puṭṭho yathā sabhāvaŋ ārocesi. Evaŋ

---

[1] A, G. -dāho. [2] C, C_1 gāmiyehi.

āgantuk' ārammaṇaŋ khobheti. Tasmiŋ uppanno chando rūpa-chando nāma. Tad eva ārammaṇaŋ katvā uppanno pariḷāho rūpa-pariḷāho nāma. Sahāye gaṇhitvā tassa pariyesanaŋ rūpa-pariyesanaŋ nāma. Pariyesitvā laddhaŋ saha-taṇhāya ārammaṇaŋ rūpa-lābho[1] nāma.

Uruvelāya-vāsī Cūḷa-Tissa-tthero[2] pan' āha:—Kiñcâpi Bhagavatā phassa-vedanā Pāliyā majjhe gahitā, Pāliŋ pana parivattetvā vutta-ppakāre ārammaṇe uppannā saññā rūpa-saññā. Tasmiŋ yeva sankappo rūpa-sankappo, tasmiŋ chando rūpa-cchando, tasmiŋ pariḷāho rūpa-pariḷāho, tasmiŋ pariyesanā rūpa-pariyesanā. Pariyesitvā laddhaŋ saha-taṇhāya ārammaṇaŋ rūpa-lābho. Evaŋ laddh' ārammaṇe pana phusanaŋ phasso, anubhavanaŋ vedanā, rūpa-samphasso rūpa-samphassajā vedanā ti. Idaŋ dvayaŋ labbhatī ti. Aparam pi avibhūtataraŋ[3] nāma gaṇhāti. Ārammaṇaŋ hi sāṇi-pākārehi vā parikkhittaŋ tiṇa-paṇṇâdīhi vā paṭicchannaŋ hoti. 'Taŋ upaḍḍhaŋ diṭṭham me ārammaṇaŋ. Suṭṭhu naŋ passissāmī' ti olokayato tasmiŋ ārammaṇe uppannā saññā rūpa-saññā nāma. Tasmiŋ yeva uppannā sankappâdayo rūpa-sankappâdayo nāmā ti veditabbā. Etthâpi ca saññā-sankappa-phassa-vedanā-chandā eka-javana-vāre pi nānā-javana-vāre pi labbhanti, pariḷāha-pariyesanā lābhā nāma javana-vāre yevā ti.

10.

Dasamaŋ uttānam evā ti.

Nānatta-vaggo: paṭhamo.

II. DUTIYA-VAGGO.

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *ābha-dhātū* ti, āloka-dhātu. Ālokassa pi āloka-kasiṇe parikammaŋ katvā uppanna-jhānassa pī ti sahârammaṇassa jhānassa etaŋ nāmaŋ. *Subha-dhātū* ti, subha-kasiṇe uppanna-jhāna-vasena sahârammaṇa-jjhā-

[1] A, G. ārammaṇa-lābho. [2] C. Uruvelliya-vāsī Tissatthero.
[3] *So* A, G, *but* C, C_1 avibhūta-vāraŋ.

nam eva. Ākāsânañcâyatanam eva *ākāsânañcâyatana-dhātu*. Saññā-vedayita-nirodho va *saññā-vedayita-nirodha-dhātu*. Iti Bhagavā anusandhi-kusalassa bhikkhuno tattha nisīditvā pañhaŋ pucchitu-kāmassa okāsaŋ dento desanaŋ niṭṭhapesi.

Andhakāraŋ paṭiccā ti, andhakāro hi ālokena paṭicchanno, āloko pi andhakārena. Andhakārena hi so pākaṭo hoti. Tasmā andhakāraŋ paṭicca paññāyatī ti āha.

Asubhaŋ paṭiccā ti, ettha pi es' eva nayo. Asubhaŋ hi subhena subhañ ca asubhena paṭicchannaŋ. Asubhe sati subhaŋ paññāyati. Tasmā evam āha.

Rūpaŋ paṭiccā ti, rupâvacara-samāpattiŋ paṭicca. Rūpâvacara-samāpattiyā hi sati ākāsânañcâyatana-samāpatti nāma hoti: rūpa-samatikkamo vā. Tasmā evam āha. Viññāṇâñcâyatana[1]-dhātu-ādīsu pi es' eva nayo.

Nirodhaŋ paṭiccā ti, catunnaŋ khandhānaŋ paṭisankhà-samuppattiŋ paṭicca[2]: khandha-nirodhaŋ hi paṭicca nirodha-samāpatti nāma paññāyati, na khandha-ppavatti.[3] Tasmā evam āha. Ettha ca catunnaŋ khandhānaŋ nirodho va nirodha-samāpattī ti veditabbā.

Kathaŋ samāpatti pattabbā ti, kathaŋ samāpattiyo, kīdisā samāpattiyo nāma hutvā pattabbā ti ?

Saññā-samāpatti pattabbā ti, saññāya atthi-bhāvena saññā-samāpattiyo saka-saññā-samāpattiyo nāma hutvā pattabbā.

Sankhārâvasesa-samāpatti pattabbā ti, sukhuma-sankhārānaŋ avasiṭṭhatāya sankhārâvasesa-samāpatti nāma hutvā pattabbā.

Nirodha-samāpatti pattabbā ti, nirodho va nirodha-samāpatti. Nirodha-samāpatti nāma hutvā pattabbā ti attho.

2.

Dutiye: *sanidānan* ti, bhāva-na-puŋsakam etaŋ. Sanidāno sappaccayo hutvā uppajjatī ti attho.

Kāmadhātuŋ, bhikkhave, paṭiccā ti, ettha kāma-vitakko pi

---

[1] *All* viññāṇañc'.

[2] *So* C, *but* A, G. samuppatti *only, followed by* pañca-kh.; C_1 appavattiŋ paṭicca.

[3] C_1 pavattiŋ.

kāma-dhātu, kāmâvacara-dhammā pi, visesato sabbâkusalam pi. Yath' āha: 'Tattha katamā kāma-dhātu? Kāma-paṭisaŋyutto takko vitakko sankappo appaṇā byappaṇā cetaso abhiniropanā micchā-sankappo. Ayaŋ vuccati kāma-dhātu. Heṭṭhato avīci-nirayaŋ pariyantaŋ karitvā uparito Paranimitta-vasavatti-deve anto karitvā, yaŋ etasmiŋ antare etth' āvacarā ettha pariyāpannā khandha[1]-dhātu-āyatanā rūpaŋ vedanā saññā sankhārā viññāṇaŋ. Ayaŋ vuccati kāma-dhātu. (Sabbe pi akusalā dhammā kāma-dhātu)' ti (Vibh. 86).[2]

Ettha sabba-sangāhikā asambhinnā ti dve kathā honti. Kathaŋ? Kāma-dhātu-gahaṇena hi byāpāda-dhātu-vihiŋsā-dhātuyo gahitā hontī ti, ayaŋ sabba-sangāhikā. Tāsaŋ pana dvinnaŋ dhātūnaŋ visuŋ agatattā sesa-dhammā kāma-dhātū ti, ayaŋ asambhinna-kathā. Ayam idha gahetabbā. Imaŋ kāma-dhātuŋ ārammaṇa-vasena vā sampayoga-vasena vā paṭicca kāma-saññā nāma uppajjati.

Kāma-saññaŋ paṭiccā ti, kāma-saññaŋ pana sampayoga-vasena vā upanissaya-vasena vā paṭicca kāma-sankappo nāma uppajjati. Iminā nayena sabba-padesu attho veditabbo.

Tīhi ṭhānehī ti, tīhi kāraṇehi. *Micchā paṭipajjatī* ti, ayāthāva-paṭipadaŋ[3] aniyyānika-paṭipadaŋ paṭipajjati.

Byāpāda-dhātuŋ, bhikkhave ti, ettha byāpāda-vitakko pi byāpāda-dhātu, byāpādo pi. Yath' āha: 'Tattha katamā byāpāda-dhātu? Byāpāda-paṭisaŋyutto takko vitakko . . . *pe* . . . ayaŋ vuccati byāpāda-dhātu. Dasasu vā āghāta-vatthūsu cittassa āghāto . . . paṭivirodho kopo pakopo . . . *pe* . . . anattamanatā cittassa. Ayaŋ vuccati byāpāda-dhātū' ti (Vibh. 86). Idaŋ byāpāda-dhātuŋ saha-jāta-paccayâdi-vasena paṭicca byāpāda-saññā nāma uppajjati. Sesaŋ purima-nayen' eva veditabbaŋ.

Vihiŋsā-dhātuŋ, bhikkhave ti, 'ettha vihiŋsā-vitakko pi vihiŋsā-dhātu, vihiŋsā pi. Yath' āha: 'Tattha katamā vihiŋsā-dhātu? Vihiŋsā-paṭisaŋyutto takko vitakko . . . *pe* . . . ayaŋ vuccati vihiŋsā-dhātu. Idh' ekacco pāṇinā vā

---

[1] *So* Vibh.; *Comy. omits.*

[2] *So Comy., but sentence bracketed is not in* Vibh.

[3] *Cf.* Asl. 248.

leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā rajjuyā vā aññatar' aññatarena satte viheṭheti, yā evarūpā heṭhanā viheṭhanā hiŋsanā vihiŋsanā rosanā virosanā parūpaghāto. Ayaŋ vuccati vihiŋsā-dhātū' ti (Vibh. 86). Imaŋ vihiŋsā-dhātuŋ saha-jāta-paccayâdi-vasena paṭicca vihiŋsā-saññā nāma uppajjati. Sesam idhâpi purima-nayen' eva veditabbaŋ.

Tiṇâdayo ti, tiṇa-gahaṇe araññe. *Anayabyasanan* ti, avaḍḍhi-vināsaŋ. *Evam eva kho* ti, ettha sukkha-tiṇâdayo viya ārammaṇaŋ daṭṭhabbaŋ, tiṇ' ukkā viya akusala-saññā, tiṇa-kaṭṭha-nissitā pāṇā viya ime sattā. Yathā sukkhe tiṇadāye ṭhapitaŋ tiṇ' ukkaŋ khippaŋ vāyamitvā anibbāpentassa te pāṇā anayabyasanaŋ pāpuṇanti evam eva ye samaṇā vā brāhmaṇā vā uppannaŋ akusala-saññaŋ vikkhambhana-tadanga-samuccheda-ppahānehi na ppajahanti, te dukkhaŋ viharanti. *Visama-gatan* ti, rāga-visamâdīni anugataŋ akusala-saññaŋ. *Na khippam eva pajahatī* ti, vikkhambhanâdi-vasena sīghaŋ na ppajahati. *Na vinodetī* ti, na nīharati. *Na byantikarotī* ti, bhanga-mattam pi anavasesento na vigatattaŋ karoti. *Na anabhāvaŋ gametī* ti, na anu-abhāvaŋ gameti. Evaŋ sabba-padesu *na-kāro* āharitabbo. *Pāṭikankhā* ti, pāṭikankhitabbā, icchitabbā.

Nekkhamma-dhātuŋ, bhikkhave ti, ettha nekkhamma-vitakko pi nekkhamma-dhātu, sabbe pi kusalā dhammā. Yath' āha: 'Tattha katamā nekkhamma-dhātu? Nekkhamma-paṭisaŋyutto takko vitakko . . . *pe* . . . sammā-sankappo. Ayaŋ vuccati nekkhamma-dhātu. (Sabbe pi kusalā dhammā nekkhamma-dhātū)' ti (Vibh. 86).[1] Idhâpi duvidhā kathā, nekkhamma-dhātū gahaṇena hi itarâpi dve dhātuyo gahaṇaŋ gacchanti, kusala-dhamma-pariyāpannattā ti ayaŋ sabba-sangahikā. Tā pana dhātuyo visuŋ dīpetabbā ti tā ṭhapetvā sesā sabba-kusalā nekkhamma-dhātū ti ayaŋ asambhinnā. Imaŋ nekkhamma-dhātuŋ saha-jātâdi-paccaya-vasena paṭicca nekkhamma-saññā nāma uppajjati. Saññâdīni paṭicca vitakkâdayo yathânurūpaŋ.

Abyāpāda-dhātuŋ, bhikkhave ti, ettha abyāpāda-vitakko pi abyāpāda-dhātu abyāpādo pi. Yath' āha: 'Tattha katamā

---

[1] [VibhA. 78, nek. dh. = dhamma-dhātu eva.]

abyāpāda-dhātu? Abyāpāda-paṭisaŋyutto takko . . . *pe* . . . ayaŋ vuccati abyāpāda-dhātu. Yā sattesu metti mettāyanā mettāyitattaŋ mettā-ceto-vimutti, ayaŋ vuccati abyāpāda-dhātū' ti (Vibh. 86). Imaŋ abyāpāda-dhātuŋ paṭicca vutta-nayen' eva abyāpāda-saññā nāma uppajjati.

Avihiŋsā-dhātuŋ, bhikkhave ti, etthâpi avihiŋsā vitakko pi avihiŋsā-dhātu, karuṇā pi. Yath' āha: 'Tattha katamā avihiŋsā-dhātu? Avihiŋsā-paṭisaŋyutto takko . . . *pe* . . . ayaŋ vuccati avihiŋsā-dhātu. Yā sattesu karuṇā karuṇāyanā karuṇāyitattaŋ karuṇā-ceto-vimutti, ayaŋ vuccati avihiŋsā-dhātū' ti (Vibh. 86-7). Imaŋ avihiŋsā-dhātuŋ paṭicca vutta-nayen' eva avihiŋsā-saññā nāma uppajjati. Sesaŋ sabbattha vutt' ānusāren' eva veditabbaŋ.

3.

Tatiye: *dhātuŋ*,[1] *bhikkhave* ti, ito paṭṭhāya ajjhāsayaŋ dhātū ti dīpeti. *Uppajjati saññā* ti, ajjhāsayaŋ paṭicca saññā uppajjati, diṭṭhi uppajjati, vitakko uppajjatī ti. Idhâpi Kaccāno[2] pañhaŋ pucchissatī ti tassa okāsadān' atthaŋ ettāvatā desanaŋ niṭṭhapesi.

Asammā-sambuddhesū ti, chasu satthāresu. *Sammā-sambuddho* ti, ayam āyasmā sammā-sambuddho ti.[3] *Kiŋ paṭicca paññāyatī* ti, kismiŋ sati hotī? ti satthārānaŋ uppannaŋ diṭṭhiŋ pucchati. Asammā-sambuddhesu tesu sammā-sambuddhā ete ti[4] evaŋ uppannaŋ titthiya-sāvakānam pi diṭṭhiŋ pucchati yeva. Idāni yasmā tesaŋ avijjā-dhātuŋ paṭicca sā diṭṭhi hoti, avijjā-dhātu ca nāma mahatī dhātu, tasmā mahatiŋ dhātuŋ paṭicca tassa uppattiŋ[5] dīpento *mahatī kho esā* ti ādim āha.

Hīnaŋ, Kaccāna, dhātuŋ paṭiccā ti, hīnaŋ ajjhāsayaŋ paṭicca. *Paṇidhī* ti, citta-ṭhapanaŋ. Sā pan' esa itthi-bhāvaŋ vā makkaṭâdi-tiracchāna-bhāvaŋ vā patthentassa uppajjati.

---

[1] A, G. *etc.* dhātuso. [2] F. *text* Kaccāyano.

[3] *So* F. *text*, A, G, *but* C, C_1 sambuddho ti, mayam asma sammāsambuddhā ti.

[4] A, G. tesaŋ . . . buddho etehi.

[5] A, G. tasmâssa uppajjatī ti.

Hīno puggalo ti, yass' ete hīnā dhammā uppajjanti sabbā[1] so puggalo hīno nāma. *Hīnā vācā* ti, yā tassa vācā sâpi hīnā. *Hīnaŋ ācikkhati* ti, so ācikkhanto pi hīnam eva ācikkhati. Desento pi hīnam eva desetī ti sabbāni[2] yojetabbāni. *Uppatti* ti, dve uppattiyā, paṭilābho ca nibbatti ca. Nibbatti hīnakulâdi-vasena veditabbā: paṭilābho citt' uppāda-kkhaṇe. Hīnattika-vasena kathentassa hi pañcasu nīca-kulesu uppajjanato hīnā nibbatti. Vessa-Sudda-kulesu uppajjanato majjhimā, Khattiya-Brāhmaṇa-kulesu uppajjanato paṇītā. Dvādas' ākusala-citt' uppādānaŋ pana paṭilābhato hīno paṭilābho; tebhūmaka-dhammānaŋ paṭilābhato majjhimo; nava-lokuttara-dhammānaŋ paṭilābhato paṇīto. Imasmiŋ pana ṭhāne nibbatti yevā ti adhippetā.

4.

Catutthe: *saŋsandantī* ti, ekato honti. *Samentī* ti, samā gacchanti, nirantarā honti. *Hīnâdhimuttikā* ti, hīn' ajjhāsayā. *Kalyāṇâdhimuttikā* ti, kalyāṇ' ajjhāsayā.

5.

Pañcame: *passatha no* ti, passatha nu? *Sabbe kho ete* ti, Sāriputta-tthero Bhagavatā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ mahā-paññānaŋ yadidaŋ Sāriputto' ti (A. i. 23) mahāpaññesu etad agge ṭhapito. Iti naŋ khandh' antaraŋ dhātvantaraŋ āyatan' antaraŋ sati-paṭṭhāna-bodhipakkhiya-dhamm' antaraŋ tilakkhaṇa-hataŋ gambhīra-pañhaŋ pucchissāmā ti mahāpaññā va parivārenti. So pi tesaŋ paṭhaviŋ pattharanto viya, Sineru-pādato vālikaŋ uddharanto viya, cakkavāḷa-pabbataŋ bhindanto viya, Sineruŋ ukkhipanto viya, ākāsaŋ vitthārento viya, candima-suriye uṭṭhāpento viya, pucchitaŋ pucchitaŋ katheti. Tena vuttaŋ *sabbe kho ete, bhikkhave, bhikkhū mahāpaññā* ti.

Mahamoggallāno pi Bhagavatā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ iddhimantānaŋ yadidaŋ Mahā-

---

[1] A. yassa te hi nāma dhammā upp. sabbaso.; C. so puggalo; C_1 sabbo so puggalo.

[2] C, C_1 sabbapadāni.

moggallāno' ti iddhimantesu etad agge ṭhapito. Iti naŋ[1] iddhi-parikammaŋ ānisaŋsaŋ adhiṭṭhānaŋ vikubbaṇaŋ pucchissāmā ti iddhimanto va parivārenti. So pi tesaŋ vuttanayen' eva pucchitaŋ pucchitaŋ katheti. Tena vuttaŋ *sabbe kho ete, bhikkhave, bhikkhū mahiddhikā* ti.

Mahākassapo pi Bhagavatā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ dhutavādānaŋ,[2] yadidaŋ Mahākassapo' ti dhuta-vādesu etad agge ṭhapito. Iti naŋ dhutanga-parihāraŋ[3] ānisaŋsaŋ samodhānaŋ adhiṭṭhānaŋ bhedaŋ pucchissāmā ti dhuta-dharā va parivārenti. So pi tesaŋ tath' eva pucchitaŋ pucchitaŋ byākaroti. Tena vuttaŋ *sabbe kho ete, bhikkhave bhikkhū dhutavādā* ti.

Anuruddha-tthero pi Bhagavatā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ dibba-cakkhukānaŋ yadidaŋ Anuruddho' ti dibba-cakkhukesu etad agge ṭhapito. Iti naŋ dibba-cakkhussa parikammaŋ ānisaŋsaŋ upakkilesaŋ pucchissāmā ti dibba-cakkhukā va parivārenti. So pi tesaŋ tath' eva pucchitaŋ pucchitaŋ katheti. Tena vuttaŋ *sabbe kho ete, bhikkhave, bhikkhū dibba-cakkhukā* ti.

Puṇṇa-tthero pi Bhagavatā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ dhamma-kathikānaŋ yadidaŋ Puṇṇo Mantāni-putto' ti dhamma-kathikesu etad agge ṭhapito. Iti naŋ dhamma-kathāya sankhepa-vitthāra-ghambhīra-ṭṭhāna[4]-vicitra-kathâdīsu[5] taŋ taŋ ākāraŋ pucchissāmā ti dhamma-kathikā va parivārenti. So pi tesaŋ "Āvuso, dhamma-kathikena nāma ādito parisaŋ[6] vaṇṇetuŋ vaṭṭati, majjhe suññataŋ pakāsetuŋ, ante catu-sacca-vasena kūṭaŋ gaṇhitun" ti, evaŋ taŋ taŋ dhamma-kathā-nayaŋ ācikkhati. Tena vuttaŋ *sabbe kho ete, bhikkhave, bhikkhū dhamma-kathikā* ti.

Upāli-tthero pi Bhagavatā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ vinaya-dharānaŋ yadidaŋ Upālī' ti vinaya-dharesu etad agge ṭhapito. Iti naŋ garuka-lahukaŋ satekicchaŋ atekicchaŋ āpattânāpattiŋ pucchissāmā ti vinaya-dharā va parivārenti. So pi tesaŋ pucchitaŋ pucchitaŋ

---

[1] A, G. iddhīnaŋ parik.
[2] A, G. dhutādharānaŋ; B. dhutanga-dharānaŋ.
[3] A, G. samādānaŋ.
[4] C, C_1 uttāna.
[5] C. katâdīsu.
[6] A, C, G. paresaŋ.

tath' eva katheti. Tena vuttaŋ *sabbe kho ete, bhikkhave, bhikkhū vinaya-dharā* ti.

Ānanda-tthero pi Bhagavatā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ bahussutānaŋ yadidaŋ Ānando' ti bahussutesu etad agge ṭhapito. Iti naŋ dasa-vidhaŋ byañjana-buddhiŋ aṭṭh' uppattiŋ anusandhiŋ pubbâparaŋ pucchissāmā ti bahussutā va parivārenti. So pi tesaŋ 'idaŋ evaŋ vattabbaŋ: idaŋ evaŋ gahetabban' ti sabbaŋ katheti. Tena vuttaŋ *sabbe kho ete, bhikkhave, bhikkhū bahussutā* ti.

Devadatto pana pāpiccho icchā-pakato. Tena naŋ kula-saṅgaṇhana-parihāraŋ nāna-ppakāraŋ kohaññataŋ pucchissāmā ti pāp' icchā va parivārenti. So pi tesaŋ taŋ taŋ niyāmaŋ ācikkhati. Tena vuttaŋ *sabbe kho ete, bhikkhave, bhikkhū pāpicchā* ti.

Kasmā pan' ete avidūre cankamiŋsū ti? Sāriputtâdayo hi 'Devadatto Satthari paduṭṭha-citto anattham pi kātuŋ upakkameyyā' ti ārakkha-gahaṇ' atthaŋ. Atha Devadatto kasmā cankamī ti? Akārako ayaŋ. Yadi kārako bhaveyya, na idha āgaccheyyā ti, attano[1] kata-dosa-paṭicchādan' atthaŋ. Kiŋ pana Devadatto Bhagavato anatthaŋ kātuŋ samattho, Bhagavato vā ārakkha-kiccaŋ atthī ti? N' atthi. Tena vuttaŋ "Aṭṭhānam etaŋ, Ānanda, anavakāso yaŋ Tathāgato parūpakkamena parinibbāyeyyā" ti (*cf.* Vin. ii, 194). Bhikkhū pana Satthari gāravena āgatā. Ten' eva Bhagavā evaŋ vatvā vissajjehi, Ānanda, bhikkhu-sanghan ti vissajjāpesi.

6.

Chaṭṭhe: *gūtho gūthena saŋsandati sametī* ti, samudd' antare janapad' antare cakka-vāḷ' antare ṭhito pi vaṇṇena pi gandhena pi rasena pi nānattaŋ anupagacchanto saŋsandati sameti. Eka-sadiso va hoti nirantaro. Sesesu pi es' eva nayo. Ayaŋ pana aniṭṭh' upamā hīn' ajjhāsayānaŋ hīn' ajjhāsayassa sarikkha-bhāva-dassan' atthaŋ āhaṭā, sankhārānaŋ iṭṭhopamā[2] kalyāṇ' ajjhāsayānaŋ kalyāṇ' ajjhāsayassa sarikkha-bhāva-dassan' atthaŋ.

---

[1] C, C1 attanā. [2] C1 khirâdi-visiṭṭhopamā.

Saŋsaggā ti, dassana-savaṇa-saŋsaggâdi-vatthukena taṇhā-snehena. *Vanatho jāto* ti, kilesa-vanaŋ jātaŋ. *Asaŋsaggena chijjatī* ti, ekato ṭhāna-nisajjâdīni akarontassa asaŋsaggena arajjanena chijjati. *Sādhujīvī* ti, parisuddha-jīvitaŋ jīvamāno. *Sahāvase* ti, saha-vāsaŋ vaseyya.

7.

Sattame: *asaddhā assaddhehī* ti ādīsu, Buddhe vā dhamme vā sanghe vā saddhā-virahitā nirojā nirasā puggalā samuddassa orima-tīre pi ṭhitā pārima-tīre ṭhitehi *assaddhehi saddhiŋ* tāya assaddhatāya eka-sadisā nirantarā honti. Tathā *ahirikā* bhinna-mariyādā alajji-puggalā *ahirikehi*: *anottāpino* pāpa-kiriyāya abhāyamānā *anottāpīhi*: *appassutā* suta-virahitā *appassutehi*: *kusītā* puggalā *kusītehi*: *muṭṭha-ssatino* bhatta-nikkhitta-kāka-maŋsa-nissita[1]-sigāla-sadisā *muṭṭha-ssatīhi*: *duppaññā* ti pañca[2]-kkhandhâdi-paricchedikāya paññāya abhāvena nippaññā: tādiseh' eva *duppaññehi*: *saddhā*-sampannā cetiya-vandanâdi-kicca-pasutā *saddhehi*: hirimanā lajji-puggalā *hirimanehi*: *ottāpino* pāpa-bhīrukā *ottāpīhi*: *bahussutā* suta-dharā āgama-dharā paveṇi[3]-pālakā vaŋsânu-rakkhakā *bahussutehi*: *āraddha-viriyā* paripuṇṇa-parakkamā *āraddha-viriyehi*: *upaṭṭhita-ssatino* sabba-kicca-pariggāhikāya[4] satiyā samannāgatā *upaṭṭhita-satīhi*: *paññavanto* mahāpaññehi vajir' ūpama-ñāṇehi *paññavantehi saddhiŋ* dūre ṭhitā pi tāya paññā-sampattiyā *saŋsandanti samentī* ti. Aṭṭhamâdīni teh' eva assaddhâdi-dhammehi tika-vasena katvā desitāni.[5]

8.

Aṭṭhame: assaddhâdi-mūlakā kaṇha-pakkha-sukka-pakkha-vasena pañca-tikā vuttā.

9.

Navame: ahirika-mūlakā cattāro.

---

[1] C. C_1 nikkhitta.
[2] C, C_1 *omit* ti pañ.
[3] C, C_1 tanti-.
[4] A, G. paggahitāya.
[5] C, C_1 *begin* § viii *with this sentence and read* te yeva ass. dhamme.

10.

Dasame: anottappa-mūlakā tayo.

11.

Ekādasame: appassuta-mūlakā dve.

12.

Dvādasame: kusīta-mūlako eko tiko vutto ti. Sabbe[1] pi pañcasu suttantesu paṇṇarasa tikā honti. Paṇṇarasa c' ete suttantā ti pi vadanti. Ayaŋ tika-peyyālo nāma.

III. KAMMA-PATHA-VAGGO.

1–2.

Ito paresu: paṭhamaŋ assaddhâdi-pañcaka-vasena vuttaŋ, tathā dutiyaŋ. Paṭhame pana asamāhita-padaŋ catutthaŋ, dutiye dussīla-padaŋ. Evaŋ vuccamāne bujjhanaka-puggalānaŋ ajjhāsayena hi etāni vuttāni. Ettha ca *asamāhitā* ti, upacār' appaṇā-samādhi-rahitā. *Dussīlā* ti, nissīlā.

3–4.

Tatiyaŋ pañca-kamma-patha-vasena bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ, catutthaŋ satta-kamma-patha-vasena, pañcamaŋ dasa-kamma-patha-vasena. Tattha tatiye *surāmerayamajjapamāda-ṭṭhāyino*[2] ti, surā-meraya-sankhātaŋ majjaŋ yāya pamāda-cetanāya pivanti sā surā-meraya-majja-pamādo ti vuccati. Tasmiŋ tiṭṭhantī ti surā-meraya-majja-ṭṭhāyino. Ayaŋ tāv' ettha asādhāraṇa-padassa attho.

5.

Pañcame: pāṇaŋ ati-pātentī ti *pāṇâtipātino*: pāṇa-ghātikā ti attho. Adinnaŋ ādiyantī ti, *adinnâdāyino*: parassa hārino ti attho. Vatthu-kāmesu kilesa-kāmena micchā carantī ti, *kāmesu micchā-cārino*. Musā vadantī ti, *musā-*

---

[1] A. sabbesu. [2] *Cf.* VvA. 73.

vādino: paresaŋ attha-bhañjakaŋ tucchaŋ alikaŋ vācaŋ bhāsitāro[1] ti attho. Pisuṇā vācā etesan ti, *pisuṇā-vācā*. Mamma-cchedikā pharusā vācā etesan ti, pharusā-vācā. Samphaŋ niratthaka-vacanaŋ palapantī ti, *sampha-ppalāpino*. Abhijjhāyantī ti, *abhijjhāluno*: para-bhaṇḍe lubbhana-sīlā ti attho. Byāpannaŋ pūti-bhūtaŋ cittam etesan ti, *byāpanna-cittā*. Micchā-pāpikā viññu-garahitā etesaŋ diṭṭhī ti, *micchā-diṭṭhikā*. Kamma-patha-pariyāpannāya n' atthi dinnan ti ādi-vatthukāya micchatta-pariyāpannāya aniyyānika-diṭṭhiyā ca samannāgatā ti attho. Sammā sobhanā viññu-ppasatthā etesan diṭṭhī ti, *sammā-diṭṭhikā*. Kamma-patha-pariyāpannāya atthi dinnan ti ādikāya kamma-ssaka[2]-diṭṭhiyā sammatta-pariyāpannāya magga-diṭṭhiyā ca samannāgatā ti attho. Idan tāv' ettha anuttāna-padānaŋ pada-vaṇṇanā-mattaŋ.

Yo pana tesaŋ pāṇâtipāto adinnâdānaŋ kāmesu-micchâcāro musā-vādo pisuṇa-vācā pharusā-vācā sampha-ppalāpo abhijjhā-byāpādo micchā-diṭṭhī ti kaṇha-pakkhe dasa-vidho attho hoti, tattha pāṇassa atipāto *pāṇâtipāto*:[3] pāṇa-vadho pāṇa-ghāto ti vuttaŋ hoti. Pāṇo ti c' ettha vohārato satto, param' atthato jīvit' indriyaŋ. Tasmiŋ pana pāṇe pāṇa-saññino jīvitindriy' ūpacchedaka-upakkama-samuṭṭhāpikā-kāya -vacī-dvārānaŋ aññatara-ppavattā vadhaka-cetanā, pāṇâtipāto. So guṇa-virahitesu tiracchāna-gatâdīsu pāṇesu khuddake pāṇe appa-sāvajjo, mahā-sarīre mahā-savajjo. Kasma? Payoga-mahantatāya: guṇavantesu manussâdīsu appa-guṇe pāṇe appa-sāvajjo, mahā-guṇe mahā-sāvajjo. Sarīra-guṇānaŋ pana samabhāve sati kilesānaŋ upakkamānañ ca mudutāya appa-sāvajjo, tibbatāya mahā-savajjo[4] ti veditabbo. Tassa pañca sambhārā honti: pāṇo, pāṇa-saññitā, vadhaka-cittaŋ, upakkamo, tena maraṇan ti. Cha-ppayogā sāhatthiko, āṇattiko, nissaggiyo,[5] thāvaro, vijjā-mayo, iddhi-mayo ti. Imasmiŋ pan' atthe vitthāriyamāne ati-papañco hoti, tasmā

---

[1] A, G. bhāsino.
[2] C_1 kammassa-kata-; *cf.* MP. 65 *and Childers.*
[3] *For what follows cf.* DA. i, 69 *ff.*; Asl. 97 *ff.*; KhpA. 26; VbA. 72.
[4] *For terms here cf.* KhpA. 28.
[5] DA, Asl. -iko; *see* VinA. *loc. cit. infra.*

taŋ na vitthārayāma. Aññañ ca evarūpaŋ. Atthikehi pana *Samanta-Pāsādikaŋ Vinaya-Aṭṭhakathaŋ*[1] oloketvā gahetabbo.

Adinnassa ādānaŋ *adinnâdānaŋ*: parassa haraṇaŋ theyyaŋ corikā ti vuttaŋ hoti. Tattha *adinnan* ti para-pariggahītaŋ. Yattha paro yathā-kāma-kārī taŋ[2] āpajjanto adaṇḍâraho anupavajjo hoti. Tasmiŋ pana para-pariggahīte para-pariggahīta-saññino tad-ādāyaka-upakkama-samuṭṭhāpikā theyya-cetanā adinnâdānaŋ. Taŋ hīne para-santake appa-sāvajjaŋ, paṇīte mahā-sāvajjaŋ. Kasma? Vatthu-paṇītatāya. Vatthu-samatte[3] sati guṇâdhikānaŋ santake vatthusmiŋ mahā-sāvajjaŋ, taŋ taŋ guṇâdhikaŋ upādāya tato tato hīna-guṇa-santake[4] vatthusmiŋ appa-sāvajjaŋ. Tassa pañca sambhārā honti: para-pariggahītaŋ, para-pariggahīta-saññitā, theyya-cittaŋ, upakkamo, tena haraṇan ti. Cha-ppayogā sāhatthikâdayo va. Te ca kho yathânurūpaŋ theyyâvahāro, pasayhâvahāro, paṭicchannâvahāro, parikappâvahāro, kusâvahāro ti. Imesaŋ avahārānaŋ vasena pavattā ti. Ayam ettha sankhepo, vitthāro pana *Samanta-Pāsādikāyaŋ* vutto.[5]

Kāmesu micchâcāro ti, ettha pana *kāmesū* ti, methuna-samācāresu micchâcāro ekanta-nindito lāmakâcāro. Lakkhaṇato pana asaddhammâdhippāyena kāya-dvāra-ppavattā agamanīya - ṭṭhāna - vītikkama - cetanā, kāmesu - micchâcāro. Tattha agamanīya-ṭṭhānaŋ nāma purisānaŋ tāva mātu-rakkhitā, pitu-rakkhitā, mātā-pitu-rakkhitā, bhātu-rakkhitā, bhaginī-rakkhitā, ñāti-rakkhitā, gotta-rakkhitā, dhamma-rakkhitā, sârakkhā, 'saparidaṇḍā ti,[6] mātu-rakkhitâdayo dasa. Dhana-kkītā, chanda-vāsinī, bhoga[7]-vāsinī, paṭa-vāsinī, oda-pattakinī obhata-cumbaṭā, dāsī ca bhariyā, kamma-kārī ca bhariyā, dhaj' āhatā, muhuttikā ti etā dhana-kkītâdayo dasā ti vīsati itthiyo. Itthīsu pana dvinnaŋ sârakkha-saparidaṇḍānaŋ dasannañ ca dhana-kkītâdīnan ti dvādasannam (itthīnaŋ) aññatarī,[8] idaŋ agamanīya-ṭṭhānaŋ nāma. So

---

[1] *Cf.* VinA. ii, 439 *ff.*, 443, *etc.*
[2] *So* DA, Asḷ.; *Comy.* -kāritaŋ.
[3] DA. -atthe.
[4] DA, Asḷ. -guṇassa s.
[5] *Cf.* VinA. *on* Vin. v, 129.
[6] C, C_1 *insert* imā.
[7] Asḷ. bhaga-; A, G. *omit.*
[8] *So* A, G, *but* C, C_1 aññe purisā ti; Asḷ. aññesu purisā; VvA. 73, añña-purisā.

pan' eva micchâcāro silâdi-guṇa-rahite[1] agamanīya-ṭṭhāne appa-sāvajjo, sīlâdi-guṇa-sampanne mahā-sāvajjo. Tassa cattāro sambhārā: agamanīya-vatthusmiŋ[2] sevana-cittaŋ, sevana-payogo, maggena magga-paṭipatti, adhivāsanan ti. Eko payogo sāhatthiko eva.

Musāvādo ti, visaŋ-vādana-purekkhārassa attha-bhañjanako vacī-payogo kāya-payogo vā. Visaŋ-vādan' ādhippāyena pan' assa para-visaŋ-vādana[3]-kāya-vacī-payoga-samuṭṭhāpikā cetanā, musā-vādo. Aparo nayo:—*Musā* ti, abhūtam ataccham vatthu. *Vādo* ti, tassa bhūtato tacchato viññāpanaŋ. Lakkhaṇato pana atathaŋ vatthuŋ tatthato paraŋ viññāpetukāmassa tathā viññatti-samuṭṭhāpikā cetanā, musā-vādo. So yam atthaŋ bhañjati tassa appatāya appa-sāvajjo, mahantatāya mahā-sāvajjo. Api ca gahaṭṭhānaŋ attano santakaŋ adātu-kāmatāya 'n' atthī' ti ādi-naya-ppavatto appa-sāvajjo, sakkhinā hutvā attha-bhañjan' atthaŋ vutto mahā-sāvajjo.

Pabbajitānaŋ appakam pi telaŋ vā sappiŋ vā labhitvā hass' ādhippāyena 'ajja gāme tela-nadī maññe sandatī' ti purāṇa[4]-kathā-nayena pavatto appa-sāvajjo. Adiṭṭhaŋ yeva pana diṭṭhan ti ādinā nayena vadantānaŋ mahā-sāvajjo. Tassa cattāro sambhārā honti: atathaŋ vatthu, visaŋ-vādana-cittaŋ, tajjo vāyāmo, parassa tad-attha-vijānanan ti. Eko payogo sāhatthiko va. So kāyena vā kāya-paṭibaddhena vā vācāya vā para-visaŋ-vādana-kiriyāya karaṇe daṭṭhabbo. Tāya ce kiriyāya paro tam atthaŋ jānāti, ayaŋ kiriya-samuṭṭhāpaka-cetanā-khaṇe yeva musā-vāda-kammanā[5] bajjhati.

Pisuṇā-vācā ti[6] ādīsu, yāya vācāya parassa vācaŋ bhāsati tassa hadaye attano piya-bhāvaŋ parassa[7] pesuñña[8]-bhāvaŋ karoti, sā pisuṇā vācā.

Yāya pana attānam pi param pi pharusaŋ karoti, yā vācā

---

[1] Asḷ. rakkhite (?).
[2] A. agamanīya-vatthu, tasmiŋ sevana-payogo, magga-paṭipatti, adhiv.; G. agamanīyaŋ vatthuŋ tasmiŋ s.; C, C_1 agamanīya-vatthu tasmiŋ: Asḷ. agamanīyaŋ vatthusmiŋ.
[3] Asḷ. -vādakā.
[4] Asḷ. DA. pūraṇa (*see Dict. s.v.*).
[5] A, G. Asḷ. kammunā (DA, Asḷ. *expand this para.*).
[6] DA. i, 73; Asḷ. 99.
[7] *All but* A, G. *add* ca.
[8] DA, C, C_1 suñña- (?). Asḷ. (*trans.*) '*reduces to nothing.*'

sayam pi pharusā, n' eva kaṇṇa-sukhā na hadayangamā (vācā),[1] ayaŋ *pharusā-vācā*.

Yena pana samphaŋ palapanti[2] niratthakaŋ, so *samphappalāpo*. Yā[3] tesaŋ mūla-bhūtā cetanā pi pisuṇā-vācâdīnināmam eva labhati, sā eva ca idha adhippetā ti. Tattha sankilittha-cittassa paresaŋ vā bhedāya attano piya-kamyatāya vā kāya-vacī-payoga-samuṭṭhāpikā cetanā, *pisuṇā-vācā*. Sā yassa bhedaŋ karoti tassa appa-guṇatāya appa-sāvajjā. Tassā cattāro sambhārā:—bhinditabbo paro; 'iti me nānā bhavissanti vinā bhavissantī' ti, bheda-purekkhāratā vā, 'iti ahaŋ piyo bhavissāmi vissāsiko' ti, piya-kamyatā vā; tajjo vāyāmo; tassa tadattha-vijānanan ti.

Parassa mamma-cchedaka kāya-vacī-payoga-samuṭṭhāpikā ekanta-pharusā-cetanā, *pharusā-vācā*. Tassā āvibhāv' attham idaŋ vatthu:

Eko kira dārako mātu-vacanaŋ anādiyitvā araññaŋ gacchati. Mātā naŋ nivattetuŋ asakkontī, 'caṇḍā tam mahisī uṭṭhāsi anubandhatū' ti akkosi. Ath' assa tath' eva[4] arañне mahisī uṭṭhāsi. Dārako, 'yaŋ mama mātā mukhena kathesi taŋ mā hotu: yaŋ cittena cintesi hotū' ti sacca-kiriyaŋ akāsi. Mahisī tath' eva baddhā[5] viya aṭṭhāsi. Evaŋ mamma-cchedako pi payogo, citta-saṇhatāya pharusā vācā na hoti. Mātā-pitaro hi kadāci puttake evam pi vadanti: 'Corā te khaṇḍā-khaṇḍikaŋ karontū' ti. Uppala-pattam pi ca nesaŋ upari patantaŋ[6] na icchanti. Ācariy' upajjhāyā ca kadāci nissitake evaŋ vadanti: 'Kiŋ ime ahirikā anottāpino caranti? Niddhamatha ne' ti. Atha ca nesaŋ āgamâdhigama-sampattiŋ icchanti. Yathā ca citta-saṇhatāya pharusā vācā na hoti, evaŋ vacana-saṇhatāya apharusā vācā pi na hoti. Na hi mārāpetu-kāmassa 'imaŋ sukhaŋ sayāpethā' ti vacanaŋ apharusā vācā hoti. Citta-pharusatāya pan' esa pharusā vācā. Sā yaŋ sandhāya pavattitā[7] tassa appa-guṇatāya appa-sāvajjā, mahā-guṇatāya mahā-sāvajjā. Tassa tayo sambhārā: akkositabbo paro, kupita-cittaŋ, akkosanā ti.[8] Anattha-

[1] DA, Asḷ. hadaya-sukhā.
[2] *So* A, G; *the rest* palapati.
[3] *So* DA, Asḷ.
[4] A, G. vane.
[5] A, G. bandhā; Asḷ. maṇḍā.
[6] DA, patituŋ.
[7] A, G. vuttitā.
[8] Asḷ. -an.

viññāpikā kāya-vacī-payoga-samuṭṭhāpikā akusala-cetanā, *sampha-ppalāpo.*[1] So āsevana-mandatāya appa-sāvajjo, āsevana-mahantatāya mahā-sāvajjo ti. Tassa dve sambhārā: Bhārata-yuddhā Sītâharaṇâdi[2]-niratthaka-kathā-purekkhāratā, tathā-rūpī-kathā-kathanañ ca. Abhijjhāyatī ti, *abhijjhā.*[3] Para-bhaṇḍâbhimukhī hutvā tannissitāya pavattatī·ti attho. Sā ‘aho vat’ idaŋ mam’ assā’ ti evaŋ para-bhaṇḍâbhijjhāyana-lakkhaṇā: adinnâdānaŋ viya appa-sāvajjā mahā-sāvajjā ca. Tassa dve sambhārā: para-bhaṇḍaṃ attano pariṇāmanañ ca: para-bhaṇḍa-vatthuke hi lobhe uppanne pi na tāva kamma-patha-bhedo hoti yāva na[4] ‘aho vat’ idaŋ mam’ assā’ ti attano pariṇāmeti. Hita-sukhaŋ byāpādayatī ti, *byāpādo.* So para-vināsāya mano-padosa-lakkhaṇo, pharusā-vacā viya appa-sāvajjo mahā-sāvajjo ca. Tassa dve sambhārā: para-satto ca tassa vināsa-cintā ca. Para-sattaka-vatthuke hi kodhe uppanne pi na tāva kamma-patha-bhedo hoti yāva na[5] ‘aho vat’ āyaŋ ucchijjeyya vinasseyyā’ ti tassa vināsaŋ cinteti. Yathā-bhūta[6]-gahaṇâbhāvena micchā passatī ti, *micchā-diṭṭhi.* Sā ‘n’ atthi dinnan’ ti ādinā nayena viparīta-dassana-lakkhaṇā, samphappalāpo viya appa-sāvajjā ca mahā-sāvajjā ca. Api ca aniyatā appa-sāvajjā, niyatā mahā-sāvajjā. Tassā dve sambhārā: vatthuno ca gahitā kāra[7]-viparītā ca yathā naŋ gaṇhāti tathā bhāvena[8] tassā[9] upaṭṭhānan ti.

Imesaŋ pana dasannaŋ akusala-kamma-pathānaŋ dhammato, koṭṭhāsato, ārammaṇato, vedanāto, mūlato ti pañcah’ ākārehi vinicchayo veditabbo. Tattha dhammato ti, etesu hi paṭipātiyā satta cetanā dhammā honti abhijjhâdayo, tisso cetanā-sampayuttā. Koṭṭhāsato ti, paṭipātiyā satta micchā-diṭṭhi cā ti ime aṭṭha kamma-pathā eva honti no mulāni, abhijjhā-byāpādo kamma-pathā c’ eva mūlāni ca. Abhijjhā hi mūlaŋ

---

[1] Cf. DA. i, 76; MA. i, 188; *the following paras. are at* Asḷ. 100 (*Expos.* i, 132).

[2] JA. 461.

[3] *Cf.* DA. i, 211; VibhA. 369; MA. i, 188.

[4] A, G. pi hoti, sā pana aho.

[5] A, G. hoti na yāva.

[6] Asḷ. bhucca-.

[7] C_1 gahitâkāra-.

[8] C_1 tathâbhāvena.

[9] C, C_1 c’ assā.

patvā lobho akusala-mūlaŋ hoti, byāpādo doso akusala-mūlaŋ (micchā-diṭṭhi moho akusala-mūlaŋ).[1] Ārammaṇato ti, pāṇâtipāto jīvit' indriyârammaṇo vā saṅkhārârammaṇo vā[2] hoti: adinnâdānaŋ sattârammaṇaŋ vā saṅkhārârammaṇaŋ vā. Micchâcāro phoṭṭhabba-vasena saṅkhārârammaṇo va, sattârammaṇo ti pi eke. Musāvādo sattârammaṇo vā saṅkhārârammaṇo vā. Tathā pisuṇā-vācā pharusā-vācā sattârammaṇo va, samphappalāpo diṭṭha-suta-muta-viññāta-vasena sattârammaṇo vā saṅkhārârammaṇā vā, tathā abhijjhā-byāpādo sattârammaṇo va, micchā-diṭṭhi tebhūmaka-dhamma[3]-vasena saṅkhārârammaṇā. Vedanāto ti, pāṇâtipāto dukkha-vedano hoti. Kiñcâpi hi rājāno coraŋ disvā hasamānâpi 'gacchatha, naŋ ghātethā '[4] ti vadanti, sanniṭṭhāpaka-cetanā pana nesaŋ dukkha-sampayuttā va hoti. Adinnâdānaŋ ti-vedanaŋ.[5] Micchâcāro sukha-majjhatta-vasena dvi-vedano, sanniṭṭhāpaka-citte pana majjhatta-vedano[6] na hoti. Musāvādo ti-vedano: tathā pisuṇā-vācā: pharusā-vācā dukkha-vedanā. Samphappalāpo ti-vedano. Abhijjhā sukha-majjhatta-vasena dvi-vedanā, tathā micchā-diṭṭhi: byāpādo dukkha-vedano. Mūlato ti, pāṇâtipāto dosa-moha-vasena dvi-mūlako hoti. Adinnâdānaŋ dosa-moha-vasena vā lobha-moha-vasena vā: micchâcāro lobha-moha-vasena: musāvādo dosa-moha-vasena vā lobha-moha-vasena vā. Tathā pisuṇā-vācā samphappalāpo ca: pharusā-vācā dosa-moha-vasena. Abhijjhā moha-vasena eka-mūlā; tathā byāpādo.[7] Micchā-diṭṭhi lobha-moha-vasena dvi-mūlā ti.

Pāṇâtipātā paṭiviratā ti ādīsu pāṇâtipātâdayo vutt' atthā eva: yāya pana viratiyā etehi paṭiviratā nāma honti, sā bhedato tividhā hoti: sampatta-virati, samādāna-virati, samuccheda-viratī ti. Tattha samādinna-sikkhāpadānaŋ attano jātivaya-bāhusaccâdīni paccavekkhitvā 'ayuttaŋ amhākaŋ evarūpaŋ kātun' ti sampatta-vatthuŋ avītikkamantānaŋ up-

---

[1] *Last phrase omitted by* A, C, G, Asḷ.; *inserted by* C_1.
[2] Asḷ. *omits both* vā.
[3] C. *omits.*
[4] Asḷ. ghāttetā (?).
[5] Asḷ. *expands here.*
[6] *All* vedanā.
[7] Asḷ. *joins this to next phrase.*

pajjamānā virati sampatta-viratī ti veditabbā, Sīhala-dīpe Cakkaṇa upāsakassa viya.[1]

Tassa kira dahara-kāle yeva mātu-rogo uppajji vejjena ca 'alla-sasaka-maŋsaŋ laddhuŋ vaṭṭatī' ti vuttaŋ. Tato Cakkaṇassa bhātā 'gaccha, tāta! Khettaŋ āhiṇḍāhī' ti[2] Cakkaṇaŋ pesesi. So tattha gato. Tasmiñ ca samaye eko saso taruṇa-sassaŋ khāditum āgato hoti. So taŋ disvā vegena dhāvanto valliyā baddho kiri-kirī ti saddam akāsi. Cakkaṇo tena saddena gantvā, taŋ gahetvā, cintesi: Mātu bhesajjaŋ karomī ti. Puna cintesi: Na m' etaŋ paṭirūpaŋ yvâhaŋ[3] mātu jīvita-kāraṇā paraŋ jīvitā voropeyyan ti. Atha naŋ 'gaccha, araññe sasehi saddhiŋ tiṇodakaŋ paribhuñjāhī[4]' ti, muñcitvā geham āgato, bhātarā ca 'kiŋ, tāta! Saso laddho?' ti pucchito[5] taŋ pavattiŋ ācikkhi. Tato naŋ bhātā paribhāsi. So mātu santikaŋ gantvā 'yato 'haŋ jāto nâbhijānāmi sañcicca pāṇaŋ jīvitā voropitā' ti saccaŋ vatvā aṭṭhāsi. Tava-d-eva c' assa mātā arogā ahosī ti.[6]

Samādinna-sikkhāpadānaŋ pana sikkhāpada-samādānen' eva tatuttariŋ attano jīvitaŋ pariccajitvā[7] vatthuŋ avītikkamantānaŋ uppajjamānā virati samādāna-viratī ti veditabbā, Antara[8]-vaddhamāna-pabbata-vāsī upāsakassa viya.

So kira Ambariya-vihāra-vāsī Pingala-buddha-rakkhitattherassa santike sikkhāpadāni gahetvā khettaŋ kasati. Ath' assa goṇo naṭṭho. So taŋ gavesanto Antaravaddhamānapabbataŋ āruhi. Tatra naŋ mahā-sappo aggahesi. So cintesi: Imāya tikhiṇāya vāsiyā sīsaŋ chindāmī ti. Puna cintesi: Na m' etaŋ paṭirūpaŋ yvâhaŋ bhāvanīyassa garuno santike sikkhāpadaŋ gahetvā bhindeyyan ti. Evaŋ yāva-tatiyaŋ cintetvā: Jīvitaŋ pariccajāmi na sikkhāpadan ti, aŋse ṭhapitaŋ tikhiṇa-daṇḍa-vāsiŋ araññe chaddesi. Tāva-d-eva mahā-vāḷo naŋ muñcitvā agamāsī ti.[9]

---

[1] Asl. 103; *Expos.* i, 136.
[2] Asl. āhiṇḍā.
[3] A, G. svāhaŋ; Asl. *omits.*
[4] Asl. paribhuñja.
[5] A, C, G. pucchi: so taŋ.
[6] Asl. *n. ref. to Hardy, Manual of Buddhism,* p. 480.
[7] Asl. -samādāne tad uttariñ ca attano jīvitam pi p.
[8] Asl. Uttara.
[9] Asl. *n. ref. to Hardy, Eastern Monachism,* p. 273.

Ariya-magga-sampayuttā pana virati samuccheda-viratī ti veditabbā. Yassā uppattito pabhuti pāṇaŋ ghātessāmī[1] ti Ariya-puggalānaŋ cittam pi na uppajjatī ti.

Yathā ca akusalānaŋ evaŋ imesam pi kusala-kamma-pathānaŋ dhammato koṭṭhāsato ārammaṇato vedanāto mūlato ti pañcah' ākārehi vinicchayo veditabbo. Tattha dhammato ti, etesu pi paṭipātiyā satta cetanā pi vaṭṭanti[2] viratiyo pi, ante tayo cetanā-sampayuttā va. Koṭṭhāsato ti, paṭipātiyā satta kamma-pathā yeva na mūlāni, ante tayo kamma-pathā c' eva mūlāni cà. Anabhijjhā hi mūlaŋ patvā[3] alobho kusalamūlaŋ hoti. Abyāpādo adoso kusala-mūlaŋ, sammādiṭṭhi amoho kusala-mūlaŋ. Ārammaṇato ti, pāṇâtipātâdīnaŋ ārammaṇān' eva etesaŋ ārammaṇāni. Vītikkamitabbato[4] yeva hi virati nāma hoti. Yathā pana nibbānârammaṇo[5] ariya-maggo kilese pajahati, evaŋ jīvit' indriyâdi-ārammaṇā p' ete kamma-pathā pāṇâtipātâdīni dussīlyāni pajahantī ti veditabbā. Vedanato ti, sabbe sukha-vedanā vā honti majjhatta-vedanā vā. Kusalaŋ patvā hi dukkha-vedanā nāma n' atthi. Mūlato ti, paṭipātiyā satta ñāṇa-sampayutta-cittena viramantassa alobha-adosa-amoha-vasena ti-mūlā honti; ñāṇa-vippayutta-cittena viramantassa dvi-mūlā; anabhijjhā ñāṇa-sampayutta-cittena viramantassa dvi-mūlā hoti; ñāṇa-vippayutta-cittena viramantassa eka-mūlā. Alobho pana attanā va attano mūlaŋ na hoti. Abyāpādo pi es' eva nayo. Sammādiṭṭhi alobha-adosa-vasena dvi-mūlā ti.

6–7.

Chaṭṭhaŋ aṭṭha-magg' anga-vasena bujjhanakānaŋ ajjhāsaya-vasena vuttaŋ.

Sattamaŋ dasa-micchatta-sampayutta[6]-vasena. Tattha *micchā-ñāṇino* ti, micchā-viññāṇā, micchā-paccavekkhanena samannāgatā ti attho. *Micchā-vimuttino*[7] ti, aniyyānika-

[1] Asḷ. Tassā . . . ghāṭessāma; *MSS.* pabhūti.
[2] A, G. vaṭṭati; C vaddhanti.
[3] A, G. kammapathaŋ p.
[4] C. vītikammitabba-vatthuto.
[5] Asḷ. -ārammaṇe.
[6] C, C_1 -samatta-.
[7] *So text, but Comy.* -muttikā.

vimuttino, akusalaŋ vimuttī ti gahetvā ṭhitā. *Sammā-ñāṇino* ti, sammā-paccavekkhaṇā. *Sammā-vimuttino*[1] ti, niyyānikāya phala-vimuttiyā samannāgatā ti.

IV. CATUTTHA-VAGGO.

1.

Catuttha-vaggassa paṭhame: *paṭhavī-dhātū*[2] ti, patiṭṭhā dhātu. *Āpo-dhātū* ti, ābandhana-dhātu. *Tejo-dhātū* ti, paripācanīya-dhātu. *Vāyo-dhātū* ti, vitthambhanā-dhātu. Ayam ettha sankhepo, vitthārato pana vīsati koṭṭhāsâdi-vasena kathetabbā.

2.

Dutiye: *ayaŋ paṭhavī-dhātuyā assādo* ti, ayaŋ paṭhavī-dhātu-nissayo assādo. Svâyaŋ kāyaŋ abbhunnāmetvā,[3] udaraŋ pasāretvā, 'idha me angulaŋ pavesituŋ vāyamathā' ti vā, hatthaŋ pasāretvā 'imaŋ nāmetuŋ[4] vāyamathā' ti vā vadati, evaŋ pavattānaŋ vasena veditabbo. *Aniccā* ti ādīsu, hutvā abhāvâkārena aniccā. Paṭipīlaṇâkārena dukkhā. Sabhāva-vigamâkārena vipariṇāma-*dhammā*. *Ayaŋ paṭhavī-dhātuyā ādīnavo* ti, yena ākārena sā aniccā dukkhā vipariṇāma-dhammā ayam ākāro paṭhavī-dhātuyā ādīnavo ti attho. *Chanda-rāga-vinayo chanda-rāga-ppahānan* ti, nibbānaŋ āgammâ paṭhavī-dhātuyā chanda-rāgo vinayati c' eva pahīyati ca, tasmā nibbānaŋ assā[5] nissaraṇaŋ.

Ayaŋ āpodhātuyā assādo ti, ayaŋ āpo-dhātu-nissayo assādo. Svāyaŋ aññaŋ āpo-dhātuyā upaddutaŋ disvā, 'kiŋ ayaŋ nipanna-kālato paṭṭhāya passāva-ṭṭhān' ābhimukho nikkhamati c' eva pavisati ca, appamattakam pi kammaŋ karontassa seda-tinta-vatthaŋ' pīletabbâkāraŋ pāpuṇāti, anumodana-mattam pi kathentassa tāla-paṇṇaŋ gaṇhitabbaŋ hoti? Mayaŋ pana sāyaŋ nipannā 'pāto va uṭṭhahāma, sampuṇṇa-

---

[1] *So text, but Comy.* -muttikā.

[2] *Cf.* VM. i, 351 (*where* p. dhātu *is def. as* thaddha-lakkhaṇaŋ); Asl. 338 *ff.* (*Expos.* ii, 439).

[3] A, G. abhināmetvā.

[4] A, G. nām' etaŋ.

[5] A, C, G. pan' assa.

ghaṭo viya no sarīraŋ, mahā-kammaŋ karontānaŋ seda-mattam pi no na uppajjati, asani-saddena viya dhammaŋ kathentānaŋ sarīre usumâkāra-mattam pi no n' atthī ' ti, evaŋ pavattānaŋ vasena veditabbo.

Ayaŋ tejo-dhātuyā assādo ti, ayaŋ tejo-dhātu-nissayo assādo. Svâyaŋ sīta-gahaṇike disvā, ' kiŋ ime kiñci-d-eva yāgu-bhatta-khajjaka-mattam ajjhoharitvā, thaddha-kucchino nisīditvā, sabba-rattiŋ angāra-kaṭāhaŋ pariyesanti, phusita-mattesu pi sarīre patitesu angāra-kaṭāhaŋ otaritvā, pārupitvā va nipajjanti ? Mayaŋ pana atithaddham pi maŋsaŋ vā pūvaŋ vā khādāma, kucchi-pūraŋ bhattaŋ bhuñjāma, tāva-d-eva no sabbaŋ khela-piṇḍo viya vilīyati, sattâha-vaddalikāya vattamānāya sarīre sīta-mattam[1] pi no n' atthī ' ti, evaŋ pavattānaŋ vasena veditabbo.

Ayaŋ vāyo-dhātuyā assādo ti, ayaŋ vāyo-dhātu-nissayo assādo. Svâyaŋ aññe vāta-bhīruke disvā, ' imesaŋ appamattakam pi kammaŋ karontānaŋ anumodana-mattam pi kathentānaŋ sarīraŋ vāto vijjati: gāvuta-mattam pi addhānaŋ gantvāna[2] hattha-pādā sīdanti, piṭṭhi rujati: kucchi-vāta-sīsa-vāta-kaṇṇa-vātâdīhi nicc' upaddutā tela-phāṇitâdīni vāta-bhesajjan' eva karontā atināmenti. Amhākaŋ pana mahā-kammaŋ karontānam pi tiyāma-rattiŋ dhammaŋ kathentānam pi eka-divasen' eva dasa-yojanāni gacchantānam pi hattha-pāda-saŋsīdana-mattaŋ vā piṭṭhi-rujana-mattaŋ vā na hotī ti, evaŋ pavattānaŋ vasena veditabbo. Evaŋ pavattā hi etā dhātuyo assādentī nāma.

Abbhaññāsin ti, abhivisiṭṭhena[3] ñāṇena aññāsiŋ. *Anuttaraŋ sammāsambodhin* ti, uttara-virahitaŋ sabba-seṭṭhaŋ sammā sāmaŋ va bodhiŋ.[4] Atha vā pasatthaŋ sundarañ ca bodhiŋ. *Bodhī* ti, rukkho pi maggo pi sabbaññuta-ñāṇam pi nibbānam pi. ' Bodhi-rukkha-mūle paṭhamâbhisambuddho ' ti (Vin. i, 1; Ud. i) ca ' antarā ca bodhiŋ antarā ca Gayan ' ti (Vin. i, 8; M. i, 170)[5] ca āgata-ṭṭhānesu hi rukkho bodhī ti vuccati. ' Bodhi vuccati catusu maggesu ñāṇan ' ti (?) āgata-

---

[1] A. *omits*; B. sīta-rudahana; C. sīta-dahana; C, G. *as here.*
[2] C, C₁ gatānaŋ.
[3] *As at* DA. i, 99, 313, *etc.*; A, G. abhivisesena.
[4] *Cf.* UdA. 27 *ff.*; MA. i, 54. [5] *At* M. *in reverse order.*

ṭṭhāne maggo. 'Pappoti bodhiŋ vara-bhūri-medhaso' ti (D. iii, 159) āgata-ṭṭhāne sabbaññuta-ñāṇaŋ. 'Patvāna bodhiŋ amataŋ asankhatan' ti [?], āgata-ṭṭhāne nibbānaŋ. Idha pana Bhagavato arahatta-magga adhippeto. Sāvakānaŋ arahatta-maggo anuttarā bodhi hoti na hotī ti? Na hoti. Kasmā? Asabba-guṇa-dāyakattā. Tesaŋ hi kassaci arahatta-maggo arahatta-phalam eva deti, kassaci tisso vijjā, kassaci cha abhiññā, kassaci catasso paṭisambhidā, kassaci sāvaka-pāramī-ñāṇaŋ, Pacceka-buddhānam pi pacceka-bodhiñāṇam eva deti. Buddhānaŋ pana sabba-guṇa-sampattiŋ deti, abhiseko viya rañño sabba-lok' issariya-bhāvaŋ. Tasmā aññassa kassaci pi anuttarā bodhi na hoti.

Abhisambuddho paccaññāsin ti, abhisambuddho abhisampatto[1] paṭivijjhitvā ṭhito ti evaŋ paṭijāniŋ. *Ñāṇañ ca pana me dassanaŋ udapādī* ti, adhigata-guṇa-dassana-samatthaŋ paccavekkhana-ñāṇañ ca me udapādi. *Akuppā me ceto-vimuttī* ti, ayaŋ mayhaŋ arahatta-phala-vimutti akuppā ti evaŋ ñāṇaŋ udapādi. Tattha dvīh' ākārehi akuppatā veditabbā, kāraṇato ca ārammaṇato ca. Sā hi catuhi maggehi samucchinna-kilesānaŋ puna anivattanatāya kāraṇato pi akuppā, akuppa-dhammaŋ nibbānaŋ ārammaṇaŋ katvā pavattanatāya ārammaṇato pi akuppā. *Antimā* ti, pacchimā. *N' atthi dāni punabbhavo* ti, idāni puna añño bhavo nāma n' atthī ti.

Imasmiŋ sutte cattāri saccāni kathitāni. Kathaŋ? Catusu hi dhātusu assādo samudaya-saccaŋ, ādīnavo dukkha-saccaŋ, nissaraṇaŋ nirodha-saccaŋ, nirodha-pajānano maggo magga-saccaŋ. Vitthāra-vasena pi kathetuŋ vaṭṭati yeva. Ettha hi yaŋ paṭhavī-dhātuŋ paṭicca uppajjati sukhaŋ somanassaŋ, ayaŋ paṭhavī-dhātuyā assādo ti pahāṇa-paṭivedho samudaya-saccaŋ. Yā paṭhavī-dhātu aniccā-dukkhā-vipariṇāma-dhammā, ayaŋ paṭhavī-dhātuyā ādīnavo ti pariññā-paṭivedho dukkha-saccaŋ. Yo paṭhavī-dhātuyā chanda-rāga-vinayo chanda-rāga-ppahāṇaŋ, idaŋ paṭhavī-dhātuyā nissaraṇan ti sacchikiriyāya paṭivedho nirodha-saccaŋ. Yā imesu tīsu ṭhānesu diṭṭhi-sankappo-vācā-kammanto-ājīvo-vāyāmo-sati-samādhi, ayaŋ maggo ti bhāvanā-paṭivedho magga-saccan ti.

---

[1] A, G. aham patto.

3.

Tatiye: *acarin* ti, ñāṇa-cārena acariŋ: anubhavana-cārenā ti attho. *Yāvatā* ti, yattako.

4.

Catutthe: *nissaṭā*[1] ti ādīsu, ādito vutta-paṭisedhena yogetvā na nissatā,[1] na visaŋyuttā,[2] na vippayuttā,[3] na vimariyādikatena cetasā vihariŋsū ti evaŋ veditabbāni. Dutiya-naye: *vimariyādi*[4]*-katenā* ti, nimmariyādena katena. Tattha duvidhā mariyādā, kilesa-mariyādā vaṭṭa-mariyādā ti. Tattha ca, yassa upaḍḍha-kilesā pahīnā, upaḍḍhā appahinā, vaṭṭaŋ vā pana upaḍḍhaŋ pahīnaŋ, upaḍḍhaŋ appahīnaŋ, tassa cittaŋ pahīna-kilese vā vaṭṭaŋ vā sandhāya vimariyādi-kataŋ: appahīne kilese vā vaṭṭaŋ vā sandhāya na vimariyādi-kataŋ. Idha pana ubhayassâpi pahīnattā vimariyādi-katena cetasā ti vuttaŋ. Mariyādaŋ akatvā ṭhitena atikkanta-mariyādena cetasā ti attho. Iti tīsu pi imesu suttesu catu-saccam eva kathitaŋ.

5.

Pañcame: *ekanta-dukkhā* ti, atikkamitvā ṭhitassa yutta-kāro[5] viya ekanten' eva dukkhā. *Dukkhânupatitā* ti, dukkhena anupatitā. *Dukkhâvakkantā* ti, dukkhena okkantā otiṇṇā. *Sukhā* ti, sukha-vedanāya paccaya-bhūtā. Evaŋ sabbattha attho veditabbo. Imasmiŋ sutte dukkha-lakkhaṇaŋ kathitaŋ.

6–10.

Chaṭṭha-sattamesu vivaṭṭaŋ, avasāne tīsu catu-saccam evā ti.

D h ā t u - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā n i t t h i t ā.

---

[1] *So* B, C, C_1 *and* M. iii, 25, 30; Pṭs. ii, 206, *etc.*, *but* A, G, *and* F. *text* nissaṭṭhā.
[2] A, G. na pi sampayuttā. *Cf.* S. iii, 31.
[3] C, C_1 na vippamuttā.
[4] G. vipariyādi-. *Cf.* Pṭs. ii, 206; VM. ii, 386; UdA. 185.
[5] A, G. -ākāro; C_1 *proposes* -bhāro *and gives Siamese reading* -bhāvo.

IV.

ANAMATAGGA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I.

1.

Anamatagga-saŋyuttassa paṭhame: *anamataggo* ti, anu amataggo, vassa-sataŋ vassa-sahassaŋ ñāṇena anugantvā pi amataggo aviditaggo, nâssa sakkā ito vā etto vā aggaŋ jānituŋ: aparicchinna-pubbâpara-koṭiko ti attho. *Saŋsāro* ti, khandhâdīnaŋ avicchinna-ppavattā paṭipāti. *Pubbā-koṭi na paññāyatī* ti, purima-mariyādā na dissati, yad aggena c' assa purimā-koṭi na paññāyati pacchimā pi tad aggen' eva na paññāyati, vemajjhe yeva pana sattā sankamantī ti. *Pariyādānaŋ gaccheyyā* ti, idaŋ upamāya khuddakattā vuttaŋ, bāhira-samayasmiŋ hi attho paritto hoti, upamā mahatī. 'Hatthī viya ayaŋ goṇo, goṇo viya sūkaro, samuddo viya talākan' ti hi vutte na tesaŋ tādisaŋ pamāṇaŋ hoti. Buddha-samaye pana upamā parittā, attho mahā. Pāliyaŋ hi eko Jambu-dīpo gahito, evarūpānaŋ pana Jambu-dīpānaŋ sate pi sahasse pi sata-sahasse pi tiṇâdīni tena upakkamena pariyādānaŋ gaccheyyuŋ na tveva purisassa mātu mātaro ti.

Dukkhaŋ paccanubhūtan ti, tumhehi dukkhaŋ anubhūtaŋ. *Tibban* ti, tass' eva vevacanaŋ. *Byasanan* ti, ñāti-byasanâdi aneka-vidhaŋ. *Kaṭasī* ti, susānaŋ, paṭhavī yeva vā: sā hi punappunaŋ marantehi sarīra-nikkhepena vaḍḍhitā. *Alam evā* ti, yuttam eva.

2.

Dutiye: *mahāpaṭhavin* ti, cakka-vāḷa-pariyantaŋ mahā-paṭhaviŋ. *Nikkhipeyyā* ti, taŋ paṭhaviŋ bhinditvā vutta-ppamāṇaŋ gulikaŋ karitvā ekamantaŋ ṭhapeyya.

3.

Tatiye: *kandantānan* ti, rudamānānaŋ. *Assu-pasannan*[1] ti, sanditaŋ pavattaŋ. *Catusu mahāsamuddesū* ti, Sineru-rasmīhi paricchinnesu catusu samuddesu. Tassa hi pācīna-passaŋ rajata-mayaŋ, dakkhiṇa-passaŋ maṇi-mayaŋ, pacchima passaŋ phalikā-mayaŋ, uttara-passaŋ suvaṇṇa-mayaŋ. Pubba-dakkhiṇa-passehi[2] nikkhantā rajata-maṇi-rasmiyo ekato hutvā mahāsamudda-piṭṭhena gantvā cakka-vāḷa-pabbataŋ āhacca tiṭṭhanti. Dakkhiṇa-pacchima-passehi nikkhantā maṇi-phalika-rasmiyo: uttara-pācīna-passehi nikkhantā su-vaṇṇa-rajata-rasmiyo ekato hutvā mahāsamudda-piṭṭhena gantvā cakka-vāḷa-pabbataŋ āhacca tiṭṭhanti. Tāsaŋ rasmī-naŋ antaresu cattāro mahāsamuddā honti. Te sandhāya vuttaŋ 'catusu mahāsamuddesū' ti

Ñātibyasanan ti ādīsu: *byasanan* ti, vi-asanaŋ,[3] vināso ti attho: ñātīnaŋ byasanaŋ, ñāti-byasanaŋ. Bhogānaŋ byasan-aŋ *bhoga-byasanaŋ*. Rogo pana sayam eva ārogyaŋ viyassati vināsetī ti, byasanaŋ: rogo va byasanaŋ, *roga-byasanaŋ*.

4.

Catutthe: *mātu-thaññan* ti, eka-nāmikāya manussa-mātu-khīraŋ. Imesaŋ hi sattānaŋ gaṇḍ' uppāda-kipīlikâdīsu[4] vā maccha-kacchapâdīsu vā pakkhi-jātesu vā nibbatta-kāle mātu-khīram eva n' atthi. Aja-pasu-mahisâdīsu nibbatta-kāle khīraŋ atthi. Tathā manussesu. Tattha ajâdi-kāle ca manus-sesu câpi Devī Sumanā Tissā ti evaŋ nānā-nāmikānaŋ kucchi-yaŋ nibbatta-kāle ca agahetvā Tissā ti eka-nāmikāya eva mātu-kucchiyaŋ nibbatta-kāle pītaŋ thaññaŋ catusu mahā-samuddesu udakato bahutaran ti veditabbaŋ.

5.

Pañcame: *sakkā pana, bhante* ti, so kira bhikkhu cintesi: Satthā 'na sukaraŋ,[5] na sukaran' ti katheti yeva, kathaŋ

---

[1] A, G. passannan; C, C_1 passandan.
[2] A, G. uttara-d-panikkhantā (?).
[3] A, G. vināsaŋ.
[4] A, G. pipilik-; C. kipillik-.
[5] G. na sukarāṇaŋ.

na chindati. Sakkā kho upamaŋ karāpetuŋ ti? Tasmā evam āha.

Kāsikenā ti, tayo kappāsaŋsū ekato gahetvā kantita-sutta-mayena atisukhuma-vatthena: tena pana parimaṭṭhe[1] kittakaŋ khīyeyyā ti? Sāsapa-mattaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *āyasaŋ nagaran* ti, āyasena pākārena parikhittaŋ nagaraŋ: na pana anto[2] āyasehi eka-bhūmikâdi-pāsādehi ākiṇṇan ti daṭṭhabbaŋ.

7.

Sattame: *anussareyyun* ti, ekena kappa-sata-sahasse anussarite aparo tassa ṭhita-ṭṭhānato aññaŋ sata-sahassaŋ, añño pi aññan ti evaŋ cattāro pi cattāri sata-sahassāni anussareyyuŋ.

8.

Aṭṭhame: *yā etasmiŋ*[3] *antare vālikā* ti, yā etasmiŋ āyāmato pañca-yojana-satike antare vālikā.

9.

Navame vattabbaŋ n' atthi.

10.

Dasame: *aṭṭhi-kankalo*[4] ti ādīni, tīṇi pi rāsi-vevacanān' eva. Imesaŋ pana sattānaŋ aṭṭhi-kālato anaṭṭhi-kālo va bahutaro. Gaṇḍ' uppādakâdi-pāṇa-bhūtānaŋ hi etesaŋ aṭṭhi yeva[5] n' atthi, maccha-kacchapâdi-bhūtānaŋ pana aṭṭhi yeva bahu-taraŋ. Tasmā anaṭṭhi-kālañ ca bahu-aṭṭhi-kālañ ca agahetvā app' aṭṭhi-kālo va gahetabbo.

---

[1] *All* -maṭṭe. [2] A, G. *omit and read* ante.
[3] A, G. yā tasmiŋ; *text* yā ca tasmiŋ.
[4] A, G. -kankalaŋ; B. aṭṭhika-sankalo.
[5] A, C, G. aṭṭhim eva.

Uttaro Gijjhakūṭassā ti, Gijjha-kūṭassa uttara-passe ṭhito. *Magadhānaŋ giribbaje*[1] ti, Magadha-raṭṭhassa giribbaje[1]: giri-parikkhepe ṭhito ti attho. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

II.

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *duggatan* ti, daḷiddaŋ, kapaṇaŋ. *Durupetan* ti, dussaṇṭhānehi hattha-pādehi upetaŋ.

2.

Dutiye: *sukhitan ti*, sukha-samapitaŋ mahaddhanaŋ mahābhogaŋ. *Sajjitan* ti alankata-paṭiyattaŋ hatthi-khandhagataŋ mahāparivāraŋ.

3.

Tatiye: *Pāveyyake* ti, Pāveyya-desa-vāsino. *Sabbe āraññakā* ti ādīsu, dhutanga-samādāna-vasena tesaŋ āraññakâdibhāvo veditabbo. *Sabbe sa-saŋyojanā* ti, sabbe sa-bandhanā: keci sotâpannā, keci sakadāgāmino. Tesu hi puthujjano vā khīṇâsavo vā n' atthi.

Guṇṇan ti ādīsu, seta-kālâdi-vaṇṇesu ekeka-vaṇṇa-kālo gahetabbo.

Pāripanthakā ti, paripanthe tiṭṭhanakā pantha[2]-ghāta-corā. *Pāradārikā* ti, paradāra-cārittaŋ āpajjanakā.

4–9.

Catutthâdīsu linga-niyamena c' eva cakkavāḷa-niyamena ca attho veditabbo. Purisānaŋ hi mātugāma-kālo mātu-gāmānañ ca purisa-kālo ti evam ettha linga-niyamo: imamhā cakka-vāḷā sattā paracakka-vāḷaŋ paracakka-vāḷā ca imaŋ cakka-vāḷaŋ saŋsaranti. Tesu imasmiŋ cakka-vāḷe mātugāma-kāle mātubhūtaññeva dassento 'Yo na mātu-bhūta-pubbo' ti āha: 'Yo na pitu-bhūta-pubbo' ti ādīsu pi es' eva nayo.

---

[1] *So* C, C_1, Itiv. 17, *but text and* A, G. -bajo.
[2] C. sandhi-.

10.

Dasame: *bhūtapubban* ti, atīta-kāle ekaŋ Apadānaŋ[1] āharitvā dasseti. *Samaññā udapādi* ti, paññatti ahosi. *Catūhena ārohanti* ti, idaŋ thāma-majjhime sandhāya vuttaŋ. *Aggan* ti, uttamaŋ. *Bhaddayugan* ti, sundara-yugalaŋ. *Tīhena ārohanti* ti, ettāvatā kira dvinnaŋ Buddhānaŋ antare yojanaŋ paṭhavī ussannā: so pabbato tiyojan' ubbedho jāto.

Appaŋ vā bhiyyo ti, vassa-satato uttariŋ appaŋ dasa vā vīsati vā vassāni, puna vassa-satam eva jīvanako. nāma n' atthi. Uttama-koṭiyā pana saṭṭhi vā asīti vā vassāni jīvanti. Vassa-sataŋ pana appatvā pañca-vassa-dasa-vassâdi-kāle mīyamānā va bahukā. Ettha ca 'Kakusandho Bhagavā cattāḷīsa-vassa-sahassâyuka-kāle Koṇāgamano tiŋsa-vassa-sahassâyuka-kāle' ti idaŋ anupubbena parihīna-sadisaŋ kathanaŋ. Na pana evaŋ parihīnaŋ, vaḍḍhitvā parihīnan ti veditabbaŋ. Kathaŋ? Kakusandho Bhagavā imasmiŋ yeva kappe cattāḷīsa-vassa-sahassâyuka-kāle nibbatto. Āyuppamāṇaŋ pañca koṭṭhāse katvā, cattāro khepetvā,[2] pañcame vijjamāne yeva parinibbuto. Taŋ āyu-parihāyamānaŋ dasa-vassa-kālaŋ patvā pana vaḍḍhamānaŋ asankheyyaŋ hutvā tato parihāyamānaŋ tiŋsa-vassa-sahassa-kāle ṭhitaŋ. Tadā Koṇāgamano nibbatto. Tasmim pi tath' eva parinibbute āyu dasa-vassakālaŋ patvā puna vaḍḍhamānaŋ asankheyyaŋ hutvā parihāyitvā vīsati-vassa-sahassa-kāle ṭhitaŋ. Tadā Kassapo Bhagavā nibbatto. Tasmim pi tath' eva parinibbute āyu dasa-vassa-kālaŋ patvā puna vaḍḍhamānaŋ asankheyyaŋ hutvā parihāyamānaŋ vassa-sata-kālaŋ pattaŋ. Atha amhākaŋ Sammāsambuddho nibbatto. Evaŋ anupubbena parihāyitvā vaḍḍhitvā parihīnan[3] ti veditabbaŋ. Tattha yaŋ āyu-parimānesu manussesu Buddhā nibbattanti, tesam pi tad eva āyu-parimāṇaŋ hotī ti.

Anamatagga-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1 *Cf.* JA. Nid. 42 *ff.*
2 A, B, G. ṭhatvā; C. dīkhapetvā (?). *I follow the suggestion of* C_1.
3 A, G. parihīnaŋ.

V.

KASSAPA-SAṄYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Kassapa-saṇyuttassa paṭhame: santuṭṭhāyan[1] ti, santuṭṭho ayaṇ. *Itarītarenā* ti, thūla-sukhuma-lūkha-paṇīta-thira-jiṇṇānaṇ yena kenaci. Atha kho laddhâdīnaṇ itarītarena yena kenaci santuṭṭho ti attho.

Cīvarasmiṇ hi tayo santosā: yathā-lābha-santoso, yathā-bala-santoso, yathā-sāruppa-santoso ti. Piṇḍa-pātâdīsu pi es' eva nayo. Tesaṇ ayaṇ pabheda-saṇvaṇṇanā:—Idha bhikkhu cīvaraṇ labhati sundaraṇ vā asundaraṇ vā. So ten' eva yāpeti, aññaṇ na pattheti, labhanto pi na gaṇhāti. Ayam assa cīvare yathā-lābha-santoso. Atha pana pakati-dubbalo vā hoti ābādhā-jarâbhibhūto vā, garuṇ cīvaraṇ pārupanto kilamati. So sabhāgena bhikkhunā saddhiṇ taṇ parivattetvā lahukena yāpento pi santuṭṭho va hoti. Ayam assa cīvare yathā-bala-santoso. Aparo paṇīta-paccaya-lābhī hoti. So pattacīvarâdīnaṇ aññataraṇ mahaggha-cīvaraṇ bahūni vā cīvarāni labhitvā, 'idaṇ therānaṇ cira-pabbajitānaṇ, idaṇ bahussutānaṇ anurūpaṇ, idaṇ gilānānaṇ, idaṇ appa-lābhīnaṇ hotū' ti datvā tesaṇ purāṇa-cīvaraṇ vā sankāra-kūṭâdito vā pana nantakāni[2] uccinitvā tehi sanghāṭiṇ katvā dhārento pi santuṭṭho va hoti. Ayam assa cīvare yathā-sāruppa-santoso.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātaṇ labhati lūkhaṇ vā paṇītaṇ vā. So ten' eva yāpeti, aññaṇ na pattheti, labhanto pi na gaṇhāti. Ayam assa piṇḍapāte yathā-lābha santoso. Yo pana attano pakati-viruddhaṇ vā byādhi-viruddhaṇ vā piṇḍapātaṇ labhati yen' assa paribhuttena aphāsu hoti, so sabhāgassa bhikkhuno taṇ datvā, tassa hatthato sappāya-bhojanaṇ

---

[1] *Cf.* DA. i, 205; UdA. 229; Nidd. ii, 223.
[2] DA, B. ananta-.

bhutvā samaṇa-dhammaŋ karonto pi santuṭṭho pi va hoti. Ayam assa piṇḍapāte yathā-bala-santoso. Aparo bahuŋ paṇītaŋ piṇḍapātaŋ labhati. So taŋ cīvaraŋ viya cira-pabbajita-bahussuta-appalābha-gilānānaŋ datvā, tesaŋ vā sesakaŋ piṇḍāya vā caritvā,[1] missak' āhāraŋ bhuñjanto pi santuṭṭho va hoti. Ayam assa piṇḍapāte yathā-sāruppa-santoso.

Idha pana bhikkhu senâsanaŋ labhati manāpaŋ vā amanāpaŋ vā. So tena n' eva somanassaŋ na paṭighaŋ uppādeti. Antamaso tiṇa-sathārakenā pi yathā-laddhen' eva tussati. Ayam assa senâsane yathā-lābha-santoso. Yo pana attano pakati-viruddhaŋ vā byādhi-viruddhaŋ vā senâsanaŋ labhati, yath' assa vasato aphāsu hoti, so taŋ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa santake sappāya-senâsane vasanto pi santuṭṭho va hoti. Ayam assa senâsane yathā-bala-santoso. Aparo mahāpuñño leṇa-maṇḍapa-kūṭâgārâdīni bahūni paṇīta-senâsanāni labhati. So tāni cīvarâdīni viya cira-pabbajita-bahussuta-appalābha-gilānānaŋ datvā, yattha-katthaci vasanto pi santuṭṭho hoti. Ayam assa yathā-sāruppa-santoso. Yo pi 'uttama-senâsanaŋ nāma pamāda-ṭṭhānaŋ yattha nisinnassa thīna-middhaŋ okkamati niddâbhibhūtassa paṭibujjhato pāpa-vitakkā pātu-bhavantī' ti paṭisañcikkhitvā tādisaŋ. senâsanaŋ pattam pi na sampaticchati. So taŋ paṭikkhipitvā abbhokāsa-rukkha-mūlâdīsu vasanto pi santuṭṭho va hoti. Ayam pi senâsaṇe yathā-sāruppa-santoso.

Idha pana bhikkhu bhesajjaŋ labhati lūkhaŋ vā paṇītaŋ vā. So yaŋ labhati ten' eva tussati, aññaŋ na pattheti, labhanto pi na gaṇhāti. Ayam assa gilāna-paccaye yathā-lābha-santoso. Yo pana telen' atthiko phāṇitaŋ labhati, so taŋ sabhāgassa bhikkhuno datvā, tassa hatthato telaŋ gahetvā, añña-d-eva vā pariyesitvā, bhesajjaŋ karonto pi santuṭṭho va hoti. Ayam assa gilāna-paccaye yathā-bala-santoso. Aparo mahāpuñño bahuŋ tela-madhu-phāṇitâdi-paṇīta-bhesajjaŋ labhati. So taŋ cīvaraŋ viya cira-pabbajita-bahussuta-appa-lābha-gilānānaŋ datvā, tesaŋ ābhatena[2] yena kenaci yāpento

---

[1] UdA. 230 *has* tesaŋ vā santakaŋ gahetvā, attanā piṇḍāya caritvā. *See next* §.

[2] A, G. āhaṭena; UdA, DA. ābhatakena.

pi santuṭṭho va hoti. Yo pana ekasmiŋ bhājane mutta-harīṭakaŋ ṭhapetvā ekasmiŋ catu-madhuraŋ, 'gaṇha, bhante, yad icchasī' ti vuccamāno, sac' assa tesu aññatarena pi rogo vūpasammati, atha 'mutta-harīṭakaŋ nāma Buddhâdīhi vaṇṇitan' ti (Vin. i, 58, 77) catu-madhuraŋ paṭikkhipitvā mutta-harīṭakena bhesajjaŋ karonto pi parama-santuṭṭho va hoti. Ayam assa gilāna-paccaye yathā-sāruppa-santoso.

Iti ime tayo santose sandhāya 'santuṭṭhâyaŋ, bhikkhave, Kassapo itarîtarena cīvarena yathā-laddhâdīsu yena kenaci cīvarena santuṭṭho' ti vuttaŋ.

Vaṇṇa-vādī ti, eko santuṭṭho hoti, santosassa vaṇṇaŋ na katheti. Eko na santuṭṭho hoti, santosassa vaṇṇaŋ katheti. Eko n' eva santuṭṭho hoti, na santosassa vaṇṇaŋ katheti. Eko santuṭṭho ca hoti santosassa ca vaṇṇaŋ katheti. Ayaŋ tādiso ti dassetuŋ 'itarîtara-cīvara-santuṭṭhiyā ca vaṇṇa-vādī' ti vuttaŋ.

Anesanan ti, dūteyya-pahīna-gamanânuyoga-pabhedaŋ nāna-ppakāraŋ anesanaŋ. *Aladdhā* ti, alabhitvā. Yathā ca ekacco 'kathan nu kho cīvaraŋ labhissāmī' ti puññavantehi bhikkhūhi saddhiŋ ekato hutvā kohaññaŋ karonto uttasati paritassati, ayaŋ eva aladdhā ca cīvaraŋ na paritassati. *Laddhā cā* ti, dhammena labhitvā. *Agathito*[1] ti, vigata-lobha-gedho. *Amucchito* ti, adhimatta-taṇhāya mucchaŋ anāpanno. *Anajjhāpanno* ti, taṇhāya anotthaṭo apariyonaddho. *Ādīnava-dassāvī* ti, anesanâpattiyañ ca gathita-paribhoge ca ādīnavaŋ passamāno. *Nissaraṇa-pañño* ti, 'yāva-d-eva sītassa paṭighāṭāyā' ti (M. i, 10) vuttaŋ nissaraṇam eva jānanto paribhuñjatī ti attho. *Itarītarena piṇḍa-pātenā* ti ādīsu pi, yathā laddhâdīnaŋ yena kenaci piṇḍapātena yena kena senâsanena yena kena gilāna-paccaya-bhesajja-parikkhārenā ti evam attho daṭṭhabbo.

Kassapena vā hi vo,[2] *bhikkhave, ovadissāmī* ti, ettha 'yathā Mahākassapa-tthero catusu paccayesu tīhi santosehi santuṭṭho tumhe pi tathā bhavathā' ti ovadanto Kassapena ovadati nāma. *Yo vā pana Kassapâdiso*[3] ti, etthâpi 'yo vā pan' añño

---

[1] B. *and text* agadhito. [2] C. *adds* te.

[3] *Text* yo vā Kassapa-sadiso; A, C, G. *as here*; C_1 yo vā pan' assa Kassapâdiso.

pi Kassapa-sadiso Mahākassapa-tthero viya catusu paccayesu tīhi santosehi santuṭṭho bhaveyya, tumhe pi tathā-rūpā bhavathā' ti ovadanto Kassapâdisena ovadati nāma. *Tathattāya paṭipajjitabban* ti, Sammā-sambuddhassa imāya imasmiŋ santuṭṭhi-sutte vutta-sallekhâcāra-paṭipattiyā kathanaŋ nāma bhāro, amhākam pi imaŋ paṭipattiŋ paripūraŋ katvā pūraṇaŋ bhāro yeva āgato, kho pana bhāro gahetabbo ti cintetvā, yathā mayā kathitaŋ tathattāya tathā-bhāvāya tumhehi paṭipajjitabban ti.[1]

2.

Dutiye: *anātāpī* ti, yaŋ viriyaŋ kilese ātapati tena rahito. *Anottāpī*[2] ti, nibbhayo, kiles' uppattito kusalânuppattito ca bhaya-rahito. *Sambodhāyā* ti, sambujjhan' atthāya. *Nibbānāyā* ti, nibbāna-sacchikiriyāya. *Anuttarassa yogakkhemassā* ti, arahattassa. Taŋ hi anuttarañ c' eva catuhi ca yogehi khemaŋ. *Anuppannā* ti ādīsu, ye pubbe appaṭiladdha-pubbaŋ cīvarâdiŋ vā paccayaŋ upaṭṭhāka-saddhi-vihārika-antevāsīnaŋ vā aññatara-manuñña-vatthuŋ paṭilabhitvā taŋ 'subhaŋ sukhan' ti ayoniso gaṇhantassa, aññataraŋ vā pana ananubhūtârammaṇaŋ yathā tathā ayoniso āvajjentassa lobhâdayo pāpakā akusalā dhammā uppajjanti, te anuppannā ti veditabbā. Aññathā pi anamatagge saŋsāre anuppannā nāma pāpakā dhammā n' atthi. Anubhūta-pubbe pi ca vatthumhi dayitabbe pi ca[3] ārammaṇe vā yassa pakatibuddhiyā[4] vā uddesa-paripucchāya vā pariyatti-navakamma-yoniso-manasikārānaŋ vā aññatara-vasena pubbe anuppajjitvā pacchā tādisena (paccayena)[5] sahasā uppajjanti, ime pi anuppannā uppajjamānā anatthāya saŋvatteyyun ti veditabbā. Tesu yeva pana vatthârammaṇesu punappunaŋ uppajjamānā na ppahīyanti nāma. Te uppannā appahīyamānā anatthāya saŋvatteyyun ti veditabbā. Ayam ettha sankhepo, vitthārato pana upannânuppanna-bhedo ca pahānâppahāna-vidhānañ ca sabbaŋ *Visuddhi-Magge*, *Ñāṇa-dassana-visuddhi-niddese*[6] kathitaŋ.

---

[1] *Cf.* D. i, 175, *etc.*
[2] A. anattappī; G. anuttappī.
[3] C. *omits* d. p. c.
[4] A. yassa vā yassa vā pa.
[5] C_1 *inserts.*
[6] VM. ii (xxii), 672 *ff.*; *cf.* VibhA. 298.

Anuppannā me kusalā dhammā ti, appaṭiladdhā sīla-samādhi-magga-phala-sankhātā anavajja-dhammā. *Uppannā* ti, te yeva paṭiladdhā. *Nirujjhamānā anatthāya saŋvatteyyun* ti, te sīlâdi-dhammā parihāni-vasena puna anuppattiyā nirujjhamānā (anatthāya saŋvatteyyun ti veditabbā).[1] Ettha ca lokiyā parihāyanti, lokuttarānaŋ parihāni nāma n' atthī ti. 'Uppannānaŋ kusalānaŋ dhammānaŋ ṭhitiyā' ti imassa pana sammappadhānassa vasen' āyaŋ desanā katā. Dutiya-magge vā sīghaŋ anuppajjamāne paṭhama-maggo nirujjhamāno anatthāya saŋvatteyyā ti evam p' ettha attho daṭṭhabbo. Iti imasmiŋ sutte ime cattāro sammappadhānā pubba-bhāga-vipassanā vasena kathitā ti.

3.

Tatiye: *candupamā*[2] ti, canda-sadisā hutvā. Kiŋ, parimaṇḍalatāya? No. Api ca kho yathā cando gagana-talaŋ pakkhandamāno na kenaci[3] saddhiŋ santhavaŋ vā sinehaŋ vā ālayaŋ vā nikantiŋ vā patthanaŋ vā pariyuṭṭhānaŋ vā karoti, na ca na[4] hoti mahājanassa piya manāpo, tumhe pi evaŋ kenaci saddhiŋ santhavâdīnaŋ akaraṇena bahujanassa piyā manāpā cand' upamā hutvā khattiya-kulâdīni cattāri kulāni upasankamathā ti attho. Api ca yathā cando andha-kāraŋ vidhamati, ālokaŋ pharati, evaŋ kiles' andhakāra-vidhamanena ñāṇâloka-pharaṇena câpi cand' upamā hutvā ti, evamādīhi nayehi ettha attho daṭṭhabbo.

Apakass' eva kāyaŋ apakassa[5] *cittan* ti, ten' eva santhavâdīnaŋ akaraṇena kāyañ ca cittañ ca apakassitvā[6] apanetvā ti attho. Yo hi bhikkhu arraññe pi na vasati,[7] kāma-vitakkâdayo pi vitakketi, ayaŋ n' eva kāyaŋ apakassati, na cittaŋ. Yo hi araññe pi kho viharati, kāma-vitakkâdayo pana vitakketi, ayaŋ kāyam eva apakassati, na cittaŋ. Yo gām' ante

1 *Omitted by* A, G.
2 *Cf.* Mil. 389.
3 A, G. yena kenaci.
4 *So* B; A, G. *omit*; C, C_1 api ca.
5 *So text and* Mil., *but MSS. and eds. add* eva.
6 A, G. avakasitvā; C. apakasitvā.
7 C. gāmante pi vasati (*which does not suit context*); C_1 na araññe pi vasati.

vasati, kāma-vitakkâdayo pana na vitakketi, ayaŋ cittam eva apakassati, na kāyaŋ. Yo pana araññe ca vasati, kāma-vitakkâdayo na ca vitakketi, ayaŋ ubhayam hi apakassati. Evarūpā hutvā kulāni upasankamathā ti dīpento 'apakass' eva kāyaŋ apakassa cittan' ti āha.

Nicca-naviyā[1] ti, niccaŋ navakā va.[2] Āgantuka-sadisā eva hutvā ti attho. Āgantuko hi paṭipātiyā sampatta-gehe vasitvā, sace yaŋ[3] ghara-sāmikā disvā 'amhākaŋ putta-bhātaro vippavāsaŋ gatā evaŋ vicariŋsū' ti anukampamānā nisīdāpetvā bhojenti, bhutta-matto yeva 'tumhākaŋ bhājanaŋ gaṇhathā' ti uṭṭhāya pakkamati[4]; na tehi saddhiŋ santhavaŋ vā karoti, kicca-karaṇīyāni vā saŋvidahati. Evaŋ tumhe pi paṭipātiyā sampattaŋ gharaŋ pavisitvā yaŋ iriyâpathesu pasannā manussā denti, taŋ gahetvā chinna-santhavā, tesaŋ kicca-karaṇīye avyāvaṭā hutvā, nikkhamathā ti dīpeti. Imassa pana nicca-navaka-bhāvassa āvibhāv' atthaŋ *Dve-bhātika-vatthu* kathetabbaŋ.

Vadhatala[5]-nagara-gāmato kira dve bhātikā nikkhamitvā pabbajitā. Te Cūḷanāga-tthero ca Mahānaga-tthero cā ti paññayiŋsu. Te Cittala-pabbate[6] tiŋsa-vassāni vasitvā, arahattaŋ pattā 'mātaraŋ passissāmā' ti āgantvā, Vadhatala-nagara-vihāre vasitvā, puna-divase mātugāmaŋ piṇḍāya pavisiŋsu. Mātâpi tesaŋ ulunkena yāguŋ nīharitvā ekassa patte ākiri. Tassā taŋ olokayamānāya putta-sineho uppajji. Atha naŋ āha 'tvaŋ, tāta, mayhaŋ putto Mahānāgo?' ti. Thero 'pacchimaŋ theraŋ pucchā, upāsike' ti vatvā pakkāmi. Pacchima-ttherassa pi yāguŋ datvā 'Tāta, tvaŋ mama putto Cūḷanāgo?' ti pucchi. Thero 'kiŋ, upāsike, purimaŋ theraŋ

---

[1] A, G, *and Sinh. MSS. of text read* naviyā (='*praiseworthy*' *or* '*new*'); C, C_1 navakā. [*Pāli Dict.* '*Skt.* navya, *either ger. of* navate, *to praise, or* =nava'; *but does not notice this passage.*] *At* K.S. ii *Mrs. Rhys Davids trans.* '*as new-comers.*'

[2] G. navakāya.

[3] A, G. maŋ.

[4] G. pakkamī ti.

[5] C, C_1 Vasāḷa-.

[6] Cittala-pabbata-vihāra *is in S.E. Ceylon, near Tissamahārāma. The ruins may still be seen. It was built by King Duṭṭhagāmaṇi. Cf. Geiger, Mahāvaŋsa (trans. P.T.S.), p. 48 n. Cf.* VM. i, 120, 127, 292; VibhA. 445, *etc.*

na pucchī?' ti vatvā pakkāmi. Evaŋ mātarā pi saddhiŋ chinna-santhavo bhikkhu nicca-navako nāma hoti.

Appagabbhā[1] ti, na pagabbhā. Aṭṭha-ṭṭhānena kāya-pāgabbhiyena, catu-ṭṭhānena vacī-pāgabbhiyena, aneka-ṭṭhānena mano-pāgabbhiyena ca virahitā ti attho. Aṭṭha-ṭṭhānaŋ kāya-pāgabbhiyaŋ nāma sangha-gaṇa-puggala-bhojanasālā-jantāghara-nahānatittha-bhikkhācāramagga-antaraghara-ppavesanesu kayena appaṭirūpa-karaṇaŋ, seyyathîdaŋ:—'Idh' ekacco sangha-majjhe pallatthikāya[2] vā nisīdati pāde pādaŋ accādhāyitvā[3]' ti evam ādi. Tathā gaṇa-majjhe ti catu-parisa-sannipāte vā, suttantika-gaṇâdi-sannipāte vā.[4] Tathā buḍḍhatare puggale. Bhojana-sālāya pana buḍḍhānaŋ āsanaŋ na deti, navānaŋ āsanaŋ paṭibāhati. Tathā jantāghare, buḍḍhe c' ettha anāpucchā[5] aggi-jalanâdīni karoti. Nahānatitthe[6] ca, yadidaŋ 'daharo, buḍḍho ti pamāṇaŋ akatvā āgata paṭipātiyā nahāyitabban' ti vuttaŋ, tam pi anādiyanto pacchā āgantvā, udakaŋ otaritvā buḍḍhe ca nave ca bādheti.[7] Bhikkhā-cāra-magge pana aggâsana-aggodaka-agga-piṇḍānaŋ atthāya purato gacchati bāhāya bāhaŋ paharanto. Antara-ghara-ppavesane buḍḍhehi paṭhamataraŋ pavisati, daharehi saddhiŋ[8] kāya-kīlanakaŋ karotī ti evamādi. Catu-ṭṭhānaŋ vacī-pāgabbhiyaŋ nāma sangha-gaṇa-puggal' antara-gharesu appaṭirūpa-vācā-nicchāraṇaŋ, seyyathîdaŋ: Idh' ekacco sangha-majjhe anāpucchā dhammaŋ bhāsati, tathā pubbe vutta-ppakārassa gaṇassa majjhe. Puggalassa ca santike, tatth' eva manussehi pañho puṭṭho buḍḍhataraŋ anāpuc-

---

1 *Cf.* KhA. 242; SnA. ii, 165; Nidd. i, 228 *ff.*

2 *So* B, C_1, KhA, *but* A, G. pallatthiyaŋ; C. pallatthiyā. *Cf.* Vin. ii, 213, na pallatthikāya antara-ghare nisīditvā; Vin. iii, 162, sanghāṭi-pallatthikāya nisīdiṇsu; JA, i, 163.

3 KhA. ādahitvā (*v.ll.* ahiṭhapetvā, odahitvā); A, C_1, G. accādhāyitvā; C. ādhāyitvā. *The usual reading for sīha-seyyaŋ is* accādhāya, *e.g.* D. ii, 134 (*v.ll.* accādhāraya, acchādāya, accādāya); S. i, 27 (SA. i, 79 = ati-ādāya). *I cannot trace the quotation.*

4 KhA. *omits the last phrase.*

5 C_1 -pucchitvā; Nidd. anāpuccham pi.

6 KhA. sinâna-t.; Nidd. udaka-t.

7 KhA. bādhati; Nidd. gaṭṭayanto.

8 KhA. *omits*; Nidd. *expl.* kumārakassa pi sīsaŋ parāmasati.

chā vissajjeti. Antara-ghare pana 'itthannāme kiŋ atthī?' ti. 'Kiŋ yāgu udāhu khādaniyaŋ bhojaniyaŋ? Kiŋ me dassasi? Kiŋ ajja khādissāma? Kin bhuñjissāma? Kiŋ pivissāmā?' ti ādīni bhāsati. Aneka-ṭṭhānaŋ mano-pāgabbhiyaŋ nāma tesu tesu ṭhānesu kāya-vācāhi ajjhācāraŋ anāpajjitvā pi manasā va kāma-vitakkâdīnaŋ vitakkanaŋ. Api ca dussīlass' eva 'sato sīlavā ti maŋ jano jānātū' ti evaŋ pavattā pāp' icchatā pi mano-pāgabbhiyaŋ. Iti 'sabbesam pi pāgabbhiyānaŋ abhāvena appagabbhā hutvā upasankamathā' ti vadati.

Jarûdapānan[1] ti, jiṇṇa-kūpaŋ. *Pabbata-visaman* ti, pabbate visamaŋ papāta-ṭṭhānaŋ. *Nadī-viduggan ti*, nadiyā viduggaŋ, chinna-taṭa-ṭṭhānaŋ. *Apakass' eva kāyan* ti, tādisāni ṭhānāni yo bhiḍḍâdi[2]-pasuto kāyaŋ anapakassa ekato bhāriyaŋ akatvā va dhatûpatthambhakaŋ agāhāpetvā cittam pi anapakassa ettha patito hattha-pāda-bhañjanâdīni pāpuṇātī ti ādīnava-adassāvitāya anubbejetvā sampiyāyamāno oloketi, so patitvā hattha-pāda-bhañjanâdi-anatthaŋ pāpuṇāti. Yo pana udak' atthiko vā aññena vā kenaci kiccena oloketu-kāmo kāyaŋ apakassa ekato bhāriyaŋ katvā, dhātûpatthambhakaŋ gāhāpetvā, cittam pi apakassa ādīnava-dassanena sanvejetvā oloketi, so na patati. Yathā-ruciŋ oloketvā sukhī yena kāmaŋ pakkamati.

Evam eva kho ti, ettha idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:—Jarûdapānâdayo viya hi cattāri kulāni. Olokana-puriso viya bhikkhu. Yathā anapakaṭṭha-kāya-citto tāni olokento puriso tattha patati, evaŋ arakkhitehi kāyâdīhi kulāni upasankamanto bhikkhu kulesu bajjhati: tato nāna-ppakāraŋ sīla-pāda-bhāñjanâdi anatthaŋ pāpuṇāti. Yathā pana apakaṭṭha-kāya-citta-puriso tattha na patati, evaŋ rakkhiten' eva kāyena rakkhitehi cittehi rakkhitāya vācāya supaṭi-ṭṭhitāya satiyā apakaṭṭha[3]-kāya-citto hutvā, kulāni upasankamanto bhikkhu kulesu na bajjhati. Ath' assa yathā tattha apatitassa purisassa, na pādā bhañjanti, evaŋ sīla-pādo na bhijjati. Yathā hatthā

---

[1] A, *MSS.* janutapānaŋ (*and below* janudapāna).
[2] A, G. khandhâdi- (*for the* khiḍḍā *cf.* Nidd (C), § 219).
[3] A G. vūpakaṭṭha.

na bhañjanti, evaŋ saddhā-hattho na bhijjati. Yathā kucchi na bhijjati, evaŋ samādhi-kucchi na bhijjati. Yathā sīsaŋ na bhijjati, evaŋ ñāṇa-sīsaŋ na bhijjati. Yathā ca taŋ khāṇukaṇṭakâdayo na vijjhanti, evam imaŋ rāga-kaṇṭâdayo na vijjhanti. Yathā so nirupaddavo yathā-ruciŋ oloketvā sukhī yena kāmaŋ pakkamati, evaŋ bhikkhu kulāni nissāya cīvarâdayo-paccaye paṭisevanto kamma-ṭṭhānaŋ vaḍḍhetvā, sankhāre sammasanto, arahattaŋ patvā, lokuttara-sukhena sukhito yena kāmaŋ agata-pubbaŋ nibbāna-disaŋ gacchatī ti.

Idāni ya hīnâdhimuttiko micchā-paṭipanno evaŋ vadeyya "Sammāsambuddho 'tividhaŋ pāgabbhiyaŋ pahāya niccanavakattena candūpamā kulāni upasankamathā' ti vadanto aṭṭhāne niveseti, asayhaŋ bhāraŋ āropeti, yaŋ na sakkā kātuŋ vā kāretuŋ va" ti,[1] tassa vācā-pathaŋ[2] pacchinditvā, evaŋ kātuŋ atthi evarūpo bhikkhū ti dassento, *Kassapo, bhikkhave* ti ādim āha.

Ākāse pāṇiŋ cālesī ti, nīle gagan' antare yamaka-vijjutaŋ dassamāno[3] viya heṭṭhā-bhāgaŋ upari-bhāgaŋ ubhato-passesu pāṇiŋ sañcāresi. Idañ ca tepiṭake Buddha-vacane asambhinna-padaŋ nāma.

Attamano ti, tuṭṭha-citto saka-mano: na domanassena acchinditvā gahita-mano. *Kassapassa, bhikkhave* ti, idam pi purima-nayen' eva paravādaŋ acchinditvā 'atthi evarūpo bhikkhū' ti dassan' atthaŋ vuttaŋ.

Pasannâkāraŋ kareyyun ti, cīvarâdayo-paccaye dadeyyuŋ. *Tathattāya paṭipajjeyyun* ti, sīlassa āgata-ṭṭhāne sīlaŋ pūrayamānā samādhi-vipassanā magga-phalānaŋ āgata-ṭṭhāne ca tāni tāni sampādayamānā tathā-bhāvāya paṭipajjeyyuŋ. *Anuddayan* ti,[4] rakkhamāna-bhāvaŋ. *Anukampan* ti, mudu-*cittataŋ*. Ubhayam p' etaŋ kāruññass' eva vevacanaŋ.

Kassapo, bhikkhave ti, idam pi purima-nayen' eva paravādaŋ acchinditvā 'atthi evarūpo bhikkhū' ti dassan' atthaŋ vuttaŋ.

Kassapena vā ti, ettha candopamâdi-vasena yojanaŋ katvā purima-nayen' ev' attho veditabbo ti.

---

[1] *So* A, C_1, G, *but* C. kātuŋ taŋ kāretī ti.
[2] C, C_1 vāda-p.
[3] C, C_1 cārayamāno.
[4] *Text and* A, G. anudayaŋ.

4.

Catutthe: *kulūpago*[1] ti, kula-gharānaŋ upagantā. *Dentu yeva me*[2] ti, dadantu yeva[3] mayhaŋ. *Sandīyati* ti, aṭṭīyati, pīḷīyati. Sesam ettha vutta-nayânusāren' eva veditabbaŋ.

5.

Pañcame: *jiṇṇo* ti, thero mahallako. *Garukāni* ti, taŋ Satthu santikā laddha-kālato. paṭṭhāya jiṇṇa-jiṇṇa[4]-ṭṭhāne sutta-saŋsibbanena c' eva aggaḷa-dānena ca aneka-satāni[5] hutvā garukāni jātāni. *Nibbasanāni* ti, pubbe Bhagavatā nivāsetvā, apaṇītatāya evaŋ laddha-nāmāni. *Tasmā* ti, yasmā tvaŋ jiṇṇo c' eva paŋsu-kūlo ca. *Gahapatikāni*[6] ti, 'paŋsu-kūlik' angaŋ vissajjetvā gahapatīhi dinna-cīvarāni dhārehī' ti vadati. *Nimantaṇesū*[7] ti, 'piṇḍapātik' angāŋ vissajjetvā salāka-bhattâdīni nimantaṇāni bhuñjāhī' ti vadati. *Mamañ ca*[8] *santike* ti, 'āraññak' angaŋ vissajjetvā gām' anta-senâsane yeva vasāhī' ti vadati. Nanu ca yathā rājā senāpatiŋ senāpati-ṭṭhāne ṭhapetvā, tassa rājûpaṭṭhānâdinā attano kammena ārādhentass' eva taŋ ṭhān' antaraŋ gahetvā, aññassa dadamāno ayuttaŋ nāma karoti, evaŋ Satthā Mahākassapa-ttherena paccuggaman' atthāya tigāvutaŋ maggaŋ gantvā, Rājagahassa ca Nālandāya ca antare Bahuputtaka[9]-rukkhamūle nisinno tīhi ovādehi upasampādetvā, tena saddhiŋ attano cīvaraŋ parivattetvā, theraŋ jāti-āraññak' angañ c' eva jāti-paŋsu-kūlik' angañ ca akāsi? So tasmiŋ kattu-kamyatā chandena Satthu cittaŋ ārādhentass, eva paŋsu-kūlâdīni vissajjetvā gahapati-cīvara-paṭiggahanâdīsu niyojento ayuttaŋ nāma karotī ti? Na karoti. Kasmā? Attajjhāsayattā. Na hi Satthā dhutangāni vissajjāpetu-kāmo. Yathā pana aghaṭṭitā bheri-ādayo saddaŋ na vissajjenti, evaŋ aghaṭṭitā evarūpā

---

1 *Text* -ūpako.
2 A, G. dentuññeva.
3 A, G. dadantass' eva.
4 C. chinna-bhinna-.
5 *So* A, C_1, G, *but* C. -paṭalāni.
6 *Text and* B. -patāni.
7 *Text*, C. nimantaṇāni; A, G. nimantaṇāsu; *here I follow* C_1.
8 *Text* mama ca.
9 *Cf.* UdA. 322.

puggalā na sīha-nādaŋ nadantī ti tena[1] sīha-nādaŋ nadāpetukāmo sīha-nād' ajjhāsayena evam āha.

Thero pi Satthu ajjhāsayânurūpen' eva *ahaŋ kho, bhante dīgha-rattaŋ āraññako c' evā* ti ādinā nayena sīha-nādaŋ nadati.

Diṭṭha-dhamma-sukha-vihāran ti, diṭṭha-dhamma-sukha-vihāro nāma āraññakass' eva labbhati, no gām' anta-vāsino. Gām' antasmiŋ hi vasanto dāraka-saddaŋ suṇāti, asappāya-rūpāni passati, asappāye sadde suṇāti.[2] Ten' assa anabhirati uppajjati. Āraññako pana gāvutaŋ vā aḍḍha-yojanaŋ vā atikkamitvā araññaŋ ajjhogahetvā vasanto dīpi-vyaggha-sīhâdīnaŋ sadde suṇāti, yesaŋ savaṇa-paccayā amānusikâbhirati uppajjati. Yaŋ sandhāya vuttaŋ:

Suññâgāraŋ paviṭṭhassa, santa-cittassa bhikkhuno
Amānusī ratī hoti sammā dhammaŋ vipassato.

Yato yato sammasati khandhānaŋ udayabbayaŋ,
Labhatī pīti-pāmojjaŋ amataŋ taŋ vijānataŋ
(Dhp. 373).

Purato pacchato vâpi aparo ce[3] na vijjati,
Tatth' eva phāsu[4] bhavati ekassa ramato vane ti
(Thag. 537).

Tathā piṇḍapātikass' eva labbhati no apiṇḍapātikassa. Apiṇḍapātiko hi akāla-cārī hoti, turita-cārī ti[5] gacchati parivatteti, paḷibuddho[6] ca gacchati: tattha ca bahu-saŋsayo hoti. Piṇḍapātiko pana na akāla-cārī hoti, na turita-cāraŋ gacchati, na parivatteti. Apaḷibuddho va gacchati: tattha ca na bahu-saŋsayo hoti. Kathaŋ? Apiṇḍapātiko hi gāmato dūra-vihāre vasamāno kālass' eva yāguŋ va pārivāsika-bhattaŋ vā lacchāmi, āsana-sālāya vā pana uddesa-bhattâdīni kiñci-d-eva mayhaŋ pāpuṇissāmī ti makkaṭaka-suttāni chindanto, sayitagorūpāni uṭṭhāpento, pāto va gacchanto, akāla-cārī hoti. Manusse khetta-kammâdīnaŋ atthāya gehā nikkhante yeva sam-

---

[1] C, C1 *omit*. C. *reads* nadantī ti nadāpetu-k.
[2] *Cf.* VM. i, 119. [3] A, C, G. ca.
[4] Thag. atīva (*quoted also* SA. i, 35, *where I misprinted ref.*, *as* atīva phāsu bhavati ekassa *vasato* vane).
[5] C, C1 turita-cāraŋ; *MSS.* turitaŋ. [6] C. paḷibodho va.

pāpuṇituŋ migavaŋ[1] anubandhanto viya vegena gacchanto turita-cārī hoti. Antarā kiñci-d-eva disvā 'asuka upāsako vā asuka-upāsikā vā gehe na gehe?' ti pucchati. 'No gehe' ti sutvā 'idāni kuto labhissāmī?' ti aggi-daḍḍho viya pavedhati. Sayaŋ pacchima-disaŋ gantu-kāmo pācīna-disāya laddhaŋ salākaŋ labhitvā aññaŋ pacchima-disāya-laddhaŋ salākaŋ upasankamitvā, 'bhante, ahaŋ pacchima-disaŋ gamissāmi. Mama salākaŋ tumhe gaṇhatha. Tumhākaŋ salākaŋ mayhaŋ dethā' ti salākaŋ parivatteti. Ekaŋ vā pana salāka-bhattaŋ āharitvā paribhuñjanto aparassâpi salāka-bhattassa 'pattaŋ dethā' ti manussehi vutto, 'bhante, tumhākaŋ pattaŋ detha. Ahaŋ bhattaŋ mayhaŋ patte pakkhipitvā tumhākaŋ pattaŋ dassāmī' ti, aññassa pattaŋ dāpetvā bhatte āhaṭe attano patte pakkhipitvā pattaŋ paṭidento pattaŋ parivatteti nāma. Vihāre rājā-rāja-mahāmattâdayo mahādānaŋ denti; iminā ca hiyo dūra-gāme salākaŋ laddhā tattha agacchanto puna sattâhaŋ salākaŋ na labbhatī ti alābha-bhayena gacchati. Evaŋ gacchanto paḷibuddho hutvā gacchati nāma. Yassa c' esa[2] salāka-bhattâdino atthāya gacchati 'taŋ dassanti nu kho me, udāhu na dassanti? Paṇītan nu kho dassanti udāhu lūkhaŋ? Thokan nu kho udāhu bahukaŋ? Sītalan nu kho udāhu uṇhan?' ti, evaŋ tattha ca bahu-saŋsayo hoti.

Piṇḍapātiko pana kālass' eva vuṭṭhāya vatta-paṭivattaŋ katvā, sarīraŋ paṭijaggitvā, vasana-ṭṭhānaŋ pavisitvā, kamma-ṭṭhānaŋ manasikatvā, kālaŋ sallakkhetvā, mahājanassa ulunka-bhikkhâdīni dātuŋ pahonaka-kāle gacchatī ti na akāla-cārī hoti. Ekekaŋ pada-vāraŋ cha-koṭṭhāse katvā vipassanto[3] gacchatī ti na turita-cārī hoti. Attano garu-bhāvena 'asuko gehe na gehe?' ti na pucchati. Salāka-bhattâdīni yeva na gaṇhāti. Agaṇhanto kiŋ parivattessati? Na aññassa vasena paḷibodho va[4] hoti. Kamma-ṭṭhānaŋ manasikaronto yathā-ruciŋ gacchati. Itaro viya na bahu-saŋsayo hoti. Ekasmiŋ gāme vā vīthiyā vā alaggitvā[5] aññattha carati. Tasmiŋ alaggitvā,[5] aññattha caranto missak' odanaŋ sankaḍḍhitvā,

---

[1] C_1 migaŋ.
[2] A, C, G. ce.
[3] C. *quotes a Siamese v.l.* vimaŋsanto.
[4] C_1 -buddho.
[5] *I follow* C_1 *in so reading for* alabhitvā *of MSS. and eds.*

amataŋ viya paribhuñjitvā gacchati. Paŋsu-kūlikass' eva labbhati, no apaŋsu-kūlikassa. Apaŋsu-kūliko hi vassâvāsikaŋ[1] pariyesanto carati, na senâsana-sappāyaŋ pariyesati. Paŋsu-kūliko pana na vassâvāsikaŋ pariyesanto carati, senâsana-sappāyam eva pariyesati. Te-cīvarikass' eva labbhati, na itarassa. A-te-cīvariko hi bahu-bhaṇḍo bahu-parikkhāro hoti. Ten' assa phāsu-vihāro n' atthi. Appicchâdīnam eva labbhati, na itaresan ti. Tena vuttaŋ *attano ca diṭṭha-dhamma-sukha-vihāraŋ sampassamāno* ti.

6.

Chaṭṭhe: *ahaŋ vā* ti, kasmā āha? Theraŋ attano ṭhāne ṭhapan' atthaŋ. Kiŋ? Sāriputta-Moggallānā n' atthī ti? Atthi. Evaŋ pan' assa ahosi: Ime na ciraŋ ṭhassanti. Kassapo pana vīsaŋ vassa-satâyuko: so mayi parinibbute Sattapaṇṇi-guhāyaŋ[2] nisīditvā Dhamma-Vinaya-sangahaŋ katvā mama sāsanaŋ pañca-vassa-sahassa-parimāṇa-kāla-pavattanakaŋ karissatī ti attano taŋ ṭhāne ṭhapesi. Evaŋ bhikkhū Kassapassa sussūsitabbaŋ maññissantī ti.[3] Tasmā evam āha.

Dubbacā ti, dukkhena vattabbā. *Dovacassa-karaṇehī* ti, dubbaca-bhāva-karaṇehi. *Appadakkhiṇa-ggāhino* ti, anusāsaniŋ sutvā[4] padakkhiṇaŋ na gaṇhanti: yathânusiṭṭhaŋ na paṭipajjanti; apaṭipajjantā vāma-gāhino nāma jātā ti dasseti. *Accāvadante* ti, atikkamma vadante. Suta[5]-pariyattiŋ nissāya ativiya vādaŋ karonte ti attho. *Ko[6] bahutaraŋ bhāsissatī* ti, dhammaŋ kathento ko bahuŋ bhāsissati? Kiŋ[7] tvaŋ udāhu ahan ti? *Ko sundarataran* ti, eko bahuŋ bhāsanto asahitaŋ amadhuraŋ bhāsati, eko sahitaŋ madhuraŋ. Taŋ sandhāy' āha 'ko sundarataran?' ti. Eko pana bahuñ ca sundarañ ca kathento ciraŋ na bhāsati, lahuññeva uṭṭhāti. Eko addhānaŋ pāpeti. Taŋ sandhāy' āha 'ko cirataran?' ti.

---

1 A, C, G. āvāsiyaŋ.
2 *Cf.* VinA. *ad init.* KhA. 95.
3 A, G. sussūyitabbaŋ m.
4 A, G. anusāsanī hutvā.
5 C. suta-. [*The comment at* JA. v, 436 *is* atikkamma carati, atikkamma vadati, sāmikassa santike ṭhitā ca aññassa nimittaŋ dasseti.]
6 *So text and* C, *but* A, G. ko attha b.; C. ko 'ttha b.
7 C, C_1 kiŋ 'si.

7.

Sattame: *saddhā* ti, okkapana[1]-saddhā. *Viriyan* ti, kāyika-cetasika-viriyaŋ. *Paññā* ti, kusala-dhamma-jānana-paññā. *Na santi bhikkhū ovādakā* ti, imassa puggalassa ovādakā anusāsakā kalyāṇa-mittā n' atthī ti idaŋ vatthuŋ, *bhante,*[2] *parihānan* ti dasseti.

8.

Aṭṭhame: *tathā hi panā*[3] ti, pubbe sovacassatāya etarahi[4] ca dovacassatāya kāraṇa-paṭṭhapane nipāto.

Tatrā ti, tesu theresu. *Ko nāmo* ti, ko nāmo ayaŋ bhikkhu? Kiŋ Tissa-tthero, kiŋ Nāga-tthero ti?

Tatrā ti, tasmiŋ evaŋ sakkāre kayiramāne.

Tathattāyā ti, tathā-bhāvāya. Āraññakâdi-bhāvāyā ti attho. *Sabrahmacāri-kāmo* ti, ime maŋ parivāretvā carantū ti evaŋ kāmeti, icchati, patthetī ti, sabrahmacāri-kāmo. *Tathattāyā* ti, lābha-sakkāra-nibbattan' atthāya. *Brahmacārûpaddavenā* ti, yo brahmacārīnaŋ catusu paccayesu adhimatta[5]-chanda-rāgo upaddavo ti vuccati, tena upaddutā. *Abhibhavanā*[6] ti, adhimatta-patthanā. *Brahmacārâbhibhavanenā*[7] ti, brahmacārīnaŋ adhimatta-patthanā saṅkhātena catu-paccaya-bhāvena.

9.

Navame: *yāva-d-eva ākankhāmī* ti, yāva-d-eva icchāmi. Yāni pana ito paraŋ *vivicc' eva kāmehī* ti ādinā nayena, cattāri rūpâvacara-jjhānāni: *sabbaso rūpa-saññānaŋ samatikkammā* ti ādinā nayena, catasso arūpa-samāpattiyo: *sabbaso n' eva-saññā-nâsaññâyatanaŋ samatikkamma saññā-vedayita-nirodhan* ti, evaŋ nirodha-samāpatti.

---

[1] A, G. okkamana. *Cf.* Nett. 15, 19.

[2] A, G. ante.

[3] A, G. tathâyaŋ pana.

[4] A, G. etāni.

[5] A, G. atimatta-.

[6] *So text* (*with v.l.* abhivanā; B. abhipatthanā); B. abhitthanā ti.

[7] B. b-abhitthanenā ti; C_1 *notes* 'catupaccayâbhibhavanena iti bhavitabbaŋ.'

Aneka-vihitaŋ[1] *iddhi-vidhan*[2] ti ādinā nayena, pañca lokikâbhiññā ca vuttā. Tattha yaŋ vattabbaŋ siyā taŋ sabbaŋ anupada-vaṇṇanāya c' eva bhāvanā-vidhānena ca saddhiŋ *Visuddhi-Magge*[3] vitthāritam eva. Chaḷabhiññā pana: *āsavānaŋ khayā* ti, āsavānaŋ khayena. *Anāsavan* ti, āsavānaŋ apaccaya-bhūtaŋ. *Ceto-vimuttin* ti, arahatta-phala-samādhiŋ. *Paññā-vimuttin* ti, arahatta-phala-paññaŋ.

10.

Dasame: *āyāma, bhante* ti, kasmā bhikkhunī-upassaya-gamanaŋ yācati? Na lābha-sakkāra-hetu, kamma-ṭṭhān' atthikā pan' ettha bhikkhuniyo atthi. Tā ussukkāpetvā kamma-ṭṭhānaŋ kathāpessāmī ti yācati. Nanu ca so sayam pi tepiṭako bahussuto? Kiŋ sayaŋ kathetuŋ na sakkotī ti, no na sakkoti? Buddha-paṭibhāgassa pana sāvakassa kathaŋ saddhātabbaŋ maññissantī ti? yācati. *Bahukicco tvaŋ, bahu-karaṇīyo* ti, kiŋ thero nava-kammâdi-pasuto yena naŋ evam āhā ti? No. Satthari pana parinibbute catasso parisā Ānanda-ttheraŋ upasankamitvā, 'Bhante, idāni kassa patta-cīvaraŋ gahetvā caratha? Kassa pariveṇaŋ sammajjatha? Kassa mukh' odakaŋ dethā?' ti rodanti paridevanti. Thero 'aniccā sankhārā. Buddha-sarīre pi nillajjo Maccu-rājā pahari. Esā sankhārānaŋ dhammatā. Mā socittha, mā paridevitthā' ti parisaŋ saññāpeti. Idam assa bahu-kiccaŋ. Taŋ sandhāya thero evam āha.

Sandassesī ti,[4] paṭipatti-guṇaŋ dassesi. *Samādāpesī* ti, gaṇhāpesi. *Samuttejesī* ti, samussāhesi. *Sampahaŋsesī* ti, paṭiladdha-guṇena codāpesi.

Thulla-Tissā ti, sarīrena thullā, nāmena Tissā ti. *Vedeha*[5]-*munino* ti, paṇḍita-munino. Paṇḍito hi ñāṇa-sankhātena vedena īhati, sabba-kicca-ṭṭhānāni[6] karoti: tasmā vedeha-munī ti vuccati. Vedeho ca so munī cā ti, vedeha-munī.

---

1 *Text* anekavidhaŋ. 2 A, G. anekavidhaŋ iddhi-vikubbaṇa.

3 VM. ii, 373-406.

4 *For Comy. on these phrases cf.* DA. i, 300; MA. *on* M. ii, 48; SA. i, 77; UdA. 242.

5 *Cf.* DA. i, 139; *App. to* K.S. i; MA. ii, 98.

6 C, C_1 *omit, reading* sabba-kiccāni.

Dhammaŋ bhāsitabbaŋ maññatī ti, tipiṭaka-dharassa Dhamma-bhaṇḍâgārikassa sammukhe sayaŋ arañña-vāsī paŋsu-kūliko samāno ca dhamma-kathiko ahan ti dhammaŋ bhāsitabbaŋ maññati. Idaŋ kiŋ pana, kathaŋ panā? ti avajānamānā bhaṇati. *Assosī* ti, aññena āgantvā ārocita-vasena assosi.

Āgamehi tvaŋ, āvuso ti, tiṭṭha tvaŋ, āvuso. *Mā te sangho uttariŋ upaparikkhī* ti, mā bhikkhu-sangho uttariŋ atireka-okāse taŋ upaparikkhī ti. Idaŋ vuttaŋ hoti: Ānandena Buddha-paṭibhāgo sāvako vārito, ekā pana bhikkhunī na vāritā.[1] Tāya saddhiŋ santhavo vā sineho vā bhavissatī ti mā taŋ sangho evaŋ maññasī ti. Idāni attano Buddha-paṭibhāgaŋ dīpento, 'taŋ kiŋ maññasi, āvuso?' ti ādīni āha.

Satta-ratanan ti, satta-hattha-ppamāṇaŋ. *Nāgan* ti, hatthiŋ. *Aḍḍh' aṭṭha-ratanaŋ vā* ti, aḍḍha-ratanena ūnaŋ aṭṭha-ratanaŋ. Purima-pādato paṭṭhāya yāva kumbhā vidatthâdhika-satta-hatth' ubbedhan ti attho. *Tāla-pattikāyā* ti, taruṇa-tāla-paṇṇena.

Cavitthā ti, cutā. Na matā vā naṭṭhā vā. Buddha-paṭibhāgassa sāvakassa upavādaŋ vatvā Mahākassapa-tthere chahi abhiññāhi sīha-nādaŋ nadante tassa kāsāvāni kaṇḍuva-sāṭā[2] viya kacchu-sākhā viya ca sarīraŋ khādituŋ āraddhāni. Tāni haretvā setakāni nivattha-kkhaṇe yev' assā citt' assādo udapādī ti.

11.

Ekādasame: *Dakkhiṇāgirismin* ti, Rājagahaŋ parivāretvā ṭhitassa girino dakkhiṇa-bhāge janapado Dakkhiṇāgiri nāma. Tasmiŋ cārikaŋ caratī ti attho. Cārikā ca nāma duvidhā hoti,[3] turita-cārikā ca aturita-cārikā ca. Tattha yaŋ ekacco ekaŋ kāsāvaŋ nivāsetvā, ekaŋ pārupitvā, patta-cīvaraŋ aŋse laggetvā, chattaŋ ādāya sarīrato sedehi paggharantehi divasena satt' aṭṭha-yojanaŋ gacchati. Yaŋ vā pana Buddhā

---

[1] *I follow* C_1, *which makes sense of a muddle here.* C. *has* sāvako na vārito . . . bhikkhunī vāritā; A. sāvako na vārito, etā bhikkhunī hi vāritā; G. sāvako na vārito, ekā. b. na vārivāritā (?).

[2] A, G. kaṇḍuva ('*itch*') -sākā; C, C_1 kaṇṭaka-sākhā (? *prickly boughs*). *Cf.* DhA. iii, 297 *for similar symptoms.*

[3] DA. i, 239 *ff.*; SnA. ii, 440; UdA. 183.

kiñci-d-eva bodhaneyya-sattaŋ disvā yojana-sataŋ yojana-sahassam pi khaṇena gacchanti, esā turita-cārikā nāma. Devasikaŋ pana gāvutaŋ aḍḍha-yojanaŋ ti-gāvutaŋ yojanan ti ettakaŋ addhānaŋ[1] ajjatanāya nimantaṇaŋ adhivāsayato jana-sangahaŋ karonto[2] gamanaŋ esā aturita-cārikā nāma. Ayaŋ idha adhippetā.

Nanu ca thero pañca-vīsati-vassāni chāyā viya Dasabalassa pacchato gacchanto va ahosi? 'Kahaŋ Ānando?' ti vacanassa okāsam eva na adāsi? So kasmiŋ[3] kāle bhikkhu-sanghena saddhiŋ cārikaŋ carituŋ okāsaŋ labhī ti? Satthu-parinibbāna-saŋvacchare.[4] Parinibbute hi Satthari Mahā-kassapa-tthero Satthu parinibbāne sannipatitassa bhikkhu-sanghassa majjhe nisīditvā Dhamma-Vinaya-sangāyan' atthaŋ[5] pañca-sate bhikkhū uccinitvā, 'Āvuso, Rājagahe vassaŋ vasantā Dhamma-Vinayaŋ sangāyissāma. Tumhe pure vassûpanāyikāya attano paḷibodhaŋ upacchinditvā Rājagahe sannipatathā' ti vatvā attanā Rājagahaŋ gato. Ānanda-tthero pi Bhagavato patta-cīvaraŋ ādāya, mahājanaŋ saññāpento Sāvatthiŋ gantvā tato nikkhamma, Rājagahaŋ gacchanto Dakkhiṇāgirismiŋ cārikaŋ cari. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Yebhuyyena kumāra-bhūtā ti, ye te hīnāyâvattā nāma te yebhuyyena kumāra-bhūtā daharā taruṇā, eka-vassika-dve-vassikā bhikkhū c' eva anupasampannā kumārakā ca. Kasmā pan' ete pabbajitā, kasmā hīnāyâvattā ti? Tesaŋ kira mātā-pitaro cintesuŋ: Ānanda-tthero Satthu vissāsiko, aṭṭha vare yācitvā[6] upaṭṭhahati: icchit' icchita-ṭṭhānaŋ Satthāraŋ gahetvā gantuŋ sakkoti. Amhākaŋ dārake etassa santike pabbājema. So Satthāraŋ gahetvā āgamissati. Tasmiŋ āgate mayaŋ mahāsakkāraŋ kātuŋ labhissāmā ti. Iminā tāva kāraṇena tesaŋ ñātakā te pabbājesuŋ. Satthari pana parinibbute tesaŋ sā patthanā ucchinnā. Atha te eka-divasen' eva uppabbajesuŋ.[7]

---

[1] A, G. Buddhānaŋ.
[2] B. adhivāsaya bhojana-sangahaŋ karoto.
[3] A, G. ekasmiŋ.
[4] *Cf.* VinA., *Introd.* (Vin. iii, 284 *ff.*); KhA. 92.
[5] *So* VinA, C, *but* A, C_1, G. sangahaŋ' atthaŋ.
[6] *Cf.* AA. i, 294.
[7] A, G. uppabbajjesuŋ; C. uppabbājesuŋ; C_1 uppabbajjāpesuŋ.

Yathâbhirantan[1] ti, yathā-ruciŋ, yathâjjhāsayena. '*Tika-bhojanaŋ paññattan*[2] ti, idaŋ 'gaṇa-bhojane aññatra samayā pācittiyan' ti (Vin. iv, 72). Idaŋ sandhāya vuttaŋ. Tattha hi tiṇṇaŋ janānaŋ akappiya-nimantaṇaŋ sādiyitvā ekato paṭigaṇhantānam pi anāpatti. Tasmā tika-bhojanan ti vuttaŋ. *Dummankūnaŋ puggalānaŋ niggahāyā* ti, dussīla-puggalānaŋ niggaṇhan' atthaŋ. *Pesalānaŋ bhikkhūnaŋ phāsu-vihārāyā* ti, dummankūnaŋ niggahen' eva pesalānaŋ uposatha-pavāraṇā vattanti: samaggavā so hoti. Ayaŋ tesaŋ phāsu-vihāro hoti. Imassa phāsu-vihārass' atthāya. *Mā pāpicchā pakkhaŋ nissāyā sanghaŋ bhindeyyun* ti, yathā Devadatto sapariso kulesu viññāpetvā bhuñjanto pāpicche nissāya sanghaŋ bhindi, evaŋ aññe pi pāpicchā gaṇa-bandhena kulesu viññāpetvā bhuñjamānā gaṇaŋ vaḍḍhetvā taŋ pakkhaŋ nissāya mā sanghaŋ bhindeyyun ti. Iti iminā kāraṇena paññattan ti attho. *Kulânuddayatāyā*[3] *cā* ti, bhikkhu-sanghe uposatha-pavāraṇaŋ katvā, samagga-vāsaŋ vasante manussā salāka-bhattâdīni datvā, sagga-parāyanā bhavanti. Iti imāya kulânuddayatāya ca paññattan ti attho.

Sassa-ghātaŋ[4] *maññe carasī* ti, sassaŋ ghātento viya āhiṇḍasi. *Kulûpaghātaŋ maññe carasī* ti, kulāni upaghātento viya hananto viya āhiṇḍasi. *Ullujjatī*[5] ti, palujjati, bhijjati. *Palujjanti kho te, āvuso, navappāyā* ti, āvuso, ete tuyhaŋ pāyena[6] yebhuy-yena navakā ekavassika-duvassikā daharā c' eva sāmaṇerā ca palujjanti, bhijjanti. *Na vâyaŋ*[7] *kumārako mattam aññāsī* ti, ayaŋ kumārako attano pamāṇaŋ na jānātī ti theraŋ tajjento āha.

Kumāraka-vādā[8] *na muccāmā*[9] ti, kumāraka-vādato na

---

[1] A, C, G. -rattaŋ. [2] *Cf.* Vin. ii, 196. [3] Vin. *has* -uddayāya.

[4] B. sayaŋ ghātaŋ . . . sayaŋ ghātento viya a. *I think this* (sayaŋ) *must have been the original reading of text.*

[5] *Text* olujjati; A. ulujjati; C. ullujjatī ti visesena palujjati.

[6] ? = *te duce.*

[7] C, C_1 na câyaŋ . . . aññāti. *So also* KhA. 92 (*quoting this episode*), vā-saddo pada-pūraṇe.

[8] *Sinh. MSS.* -vādaŋ.

[9] *Text* muñcāma. *Comy. on* Dhp. 389 (*Childers s.v.*) *takes the word in the sense of 'be angry at,' as also here* (K.S. ii, 147), *with ellipse of* veraŋ = kopaŋ na karoti.

muccāma. *Tathā hi pana tvan* ti, idam assa evaŋ vattabbatāya kāraṇa-dassan' atthaŋ vuttaŋ. Ayaŋ h' ettha adhippāyo:—Yasmā tvaŋ imehi navehi bhikkhūhi indriya-saŋvara-rahitehi saddhiŋ vicarasi, tasmā kumārakehi saddhiŋ vicaranto 'kumārako' ti vattabbataŋ arahasī ti.

Añña-titthiya-pubbo samāno ti, idaŋ āyasmato therassa imasmiŋ sāsane n' eva ācariyo na upajjhāyo paññāyati, sayaŋ kāsāyāni gahetvā nikkhanto ti, tasmā[1] anattamanatāya añña-titthiya-pubbattaŋ āropayamānā āha.

Sahasā ti, ettha rāga-moha-cāro pi sahasā-cāro. Idaŋ pana dosa-cāra-vasena vuttaŋ. *Appaṭisankhā* ti, apaccavekkhitvā. Idāni attano pabbajjaŋ sodhento *yato 'haŋ, āvuso* ti ādim āha.

Tattha *aññaŋ satthāraŋ uddisitun* ti, ṭhapetvā Bhagavantaŋ aññaŋ mayhaŋ Satthā ti evaŋ uddisitaŋ na jānāmi. *Sambādho gharâvāso*[2] ti ādīsu, sace pi saṭṭhi-hatthe ghare yojana-sat' antare pi vā dve jāyampatikā vasanti, tathā pi nesaŋ sakiñcana[3]-sapaḷibodhattena gharâvāso sambādho yeva. *Rajâpatho* ti, rāga-rajâdīnaŋ uṭṭhāna-ṭṭhānan ti *Mahā-aṭṭhakathāyaŋ* vuttaŋ. Āgamana-patho ti pi vattuŋ vattati.[4] Alaggan' aṭṭhena abbhokāso viyā ti, *abbhokāso*. Pabbajito hi kūṭâgāra-ratana-(maya)-pāsāda-deva-vimānâdīsu pihita-dvāra-vāta-pānesu paṭicchannesu vasanto pi n' eva laggati, na sajjati, na bajjhati. Tena vuttaŋ *abbhokāso pabbajjā* ti. Api ca *sambādho gharâvāso* kusala-kiriyāya okāsâbhāvato: *rajâpatho*, asaŋvuta-sankāra-ṭṭhānaŋ[5] viya rajānaŋ, kilesa-rajānaŋ sannipāta-ṭṭhānato: *abbhokāso pabbajjā* kusala-kiriyāya yathā-sukhaŋ okāsa-sabhāvato.[6]

Na-y-idaŋ sukaraŋ . . . pe . . . pabbajeyyan[7] ti, ettha ayaŋ sankhepa-kathā: yad etaŋ sikkhā-ttaya-brahmacariyaŋ ekam pi divasaŋ akhaṇḍaŋ katvā carimaka-cittaŋ pāpetabbatāya

---

[1] C. tassā.

[2] *Cf.* DA. i, 180; MA. ii, 204.

[3] DA. sañcita.

[4] B. vadanti. *Our Comy. inserts only* vattuŋ.

[5] DA, MA. -dhānaŋ.

[6] B. -bhāvato; A, C, G. sambhavato.

[7] *So* A, C, G, MA, *but* C_1 pabbajjan ti; DA. pabbajjeyyan ti. *The confusion is due to the omitted passage.*

ekanta-paripuṇṇaŋ[1] caritabbaŋ[2]: ekadivasam pi ca kilesa-malena amalinaŋ katvā carimaka-cittaŋ pāpetabbatāya *ekanta-parisuddhaŋ*: *sanka-likhitaŋ*, likhita-sankha-sadisaŋ, dhota-sankha-sappaṭibhāgaŋ caritabbaŋ. *Idaŋ na sukaraŋ agāraŋ ajjhāvasatā*[3] ti, agāra-majjhe vasantena *ekanta-paripuṇṇaŋ* . . . pe . . . *carituŋ*.

Yan nūnâhaŋ kesa-massuŋ ohāretvā, kāsāya[4]-rasa-pītatāya *kāsāyāni* brahmacariyaŋ carantānaŋ anucchavikāni *vatthāni acchādetvā*, paridahetvā, *agārasmā*, nikkhamitvā, *anagāriyaŋ pabbajjeyyan* ti. Ettha ca, yasmā agāra-ssahitaŋ[5] kasi-vanijjâdi-kammaŋ agāriyan ti vuccati, taŋ pabbajjāya n' atthi: tasmā pabbajjā anagāriyā ti ñātabbā, taŋ *anagāriyaŋ*. *Pabbajjeyyan* ti, paṭipajjeyyaŋ.[6]

Paṭapilotikānan[7] ti, chinna-pilotikānaŋ. Terasa-hattho pi hi nava-sāṭako dasā-cchinna-kālato paṭṭhāya pilotikā ti vuccati. Iti mahârahāni vatthāni chinditvā kataŋ sanghāṭiŋ sandhāya 'paṭa-pilotikānaŋ sanghāṭin' ti vuttaŋ.

Addhāna-magga-paṭipanno[8] ti, addha-yojanato paṭṭhāya maggo addhānan ti vuccati: taŋ addhāna-maggaŋ paṭipanno: dīgha-maggaŋ paṭipanno ti attho. Idāni yathā esa pabbajito yathā ca addhāna-maggaŋ paṭipanno imass' atthassa āvibhāv' atthaŋ abhinīhārato paṭṭhāya ayaŋ anupubbī-kathā kathetabbā:

Atīte kira[9] kappa-sata-sahassa-matthake Padumuttaro nāma Satthā udapādi. Tasmiŋ Haŋsavatī-nagaraŋ upanissāya Kheme migadāye viharante Vedeho nāma kuṭumbiko asīti-koṭi-dhana-vibhavo pāto va subhojanaŋ bhuñjitvā uposath' angāni adhiṭṭhāya, gandha-pupphâdīni gahetvā, vihāraŋ gantvā, Satthāraŋ pūjetvā vanditvā, ekamantaŋ nisīdi. Tasmiŋ khaṇe Satthā Mahā-nisabha-ttheraŋ nāma tatiya-sāvakaŋ 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ dhuta-vādānaŋ yad idaŋ Nisabho' ti etad agge ṭhapesi.

---

[1] *Cf.* UDA. 308 (*where I have wrongly divided the phrases*).
[2] MA. *omits.* [3] A, G. -vasathā. [4] C, C_1 kasāya.
[5] *So* DA; *the rest* agārassa-hitaŋ. [6] C. parivajeyyaŋ.
[7] *So text*; *the rest* -pilotīnaŋ (*cf.* MA. ii, 119, aṭṭha-hatthaŋ vā nava-hattaŋ vā ahaṭa-sāṭakaŋ); *cf.* *Dines Andersen, Pāli Glossary*, p. 178.
[8] *Cf.* DA. i, 35; UdA. 425. [9] AA. i, 163; *Sinh. ed.* i, 101.

Upāsako taŋ sutvā pasanno dhamma-kathâvasāne, mahājane uṭṭhāya gate, Satthāraŋ vanditvā, 'bhante, sve mayhaŋ bhikkhaŋ adhivāsethā' ti āha.

'Mahā kho, upāsaka, bhikkhu-sangho' ti.

'Kittako, Bhagavā?' ti.

'Aṭṭha-saṭṭhiŋ bhikkhu-sata-sahassan' ti.

'Bhante, eka sāmaṇeram pi vihāre asesetvā bhikkhaŋ adhivāsethā' ti.

Satthā adhivāsesi. Upāsako Satthu adhivāsanaŋ viditvā, gehaŋ gantvā, mahādānaŋ sajjetvā, puna-divase Satthu kālaŋ ārocāpesi. Satthā patta-cīvaram ādāya, bhikkhu-sangha-parivuto upāsakassa gharaŋ gantvā, paññattâsane nisinno dakkhiṇ' odakâvasāne yāgu-ādīni sampaṭicchanto bhatta-vissaggaŋ akāsi. Upāsako pi Satthu santike nisīdi.

Tasmiŋ antare Mahānisabha-tthero piṇḍāya caranto tam eva vīthiŋ paṭipajji. Upāsako disvā, uṭṭhāya gantvā theraŋ vanditvā, 'pattaŋ, bhante, no dethā' ti āha. Thero pattaŋ adāsi. 'Bhante, idh' eva pavisatha. Satthāpi gehe nisinno' ti. 'Na[1] vattissati, upāsakā' ti. Upāsako therassa pattaŋ gahetvā, piṇḍapātassa pūretvā, nīharitvā adāsi. Tato theraŋ anugantvā, nivatto[2] Satthu santike nisīditvā, evam āha: 'Bhante, Mahānisabha-tthero "Satthā gehe nisinno" ti vutte pi pavisituŋ na icchi. Atthi nu kho etassa tumhākaŋ guṇehi atireko guṇo?' ti. Buddhānañ ca vaṇṇa-maccheraŋ n' atthi. Atha Satthā evam āha: 'Upāsaka, mayaŋ bhikkhaŋ āgamaya-mānā gehe nisīdāma. So bhikkhu na evaŋ nisīditvā bhikkhaŋ udikkhati.[3] Mayaŋ gām' anta-senāsane vasāma. So arañ-ñasmiŋ yeva vasati. Mayaŋ channe vasāma. So abbhokā-samhi yeva vasati. Iti tassa ayaŋ ayañ ca guṇo' ti mahā-samuddaŋ pūrayamāno viya kathesi.

Upāsako pakatiyâpi jalamāna-dīpo telena āsitto[4] viya suṭṭhu pasanno hutvā cintesi: Kiŋ mayhaŋ aññāya sampattiyā? Anāgate ekassa Buddhassa santike dhut' anga-dharānaŋ[5] agga-bhāv' atthāya patthanaŋ karissāmī ti?

---

[1] A, G. *omit.* [2] A, G. nivattho. [3] A, G. nisiditvā bhikkhati.
[4] AA. tele āsitte viya suṭṭhuttaraŋ; A, G. satthu.
[5] AA. dhuta-vādānaŋ. *This latter is the reading at* A. i, 23 (Kassapa), *where* B. *has our version.*

So puna pi Satthāraŋ nimantetvā ten' eva niyāmena satta divasāni dānaŋ datvā sattame divase aṭṭha-saṭṭhi-bhikkhu-sata-sahassa[1] ti-cīvarāni datvā, Satthu pāda-mūle nipajjitvā evam āha: 'Yaŋ me, bhante, satta divasāni dānaŋ dentassa mettaŋ kāya-kammaŋ, mettaŋ vacī-kammaŋ, mettaŋ mano-kammaŋ, iminâhaŋ na aññaŋ deva-sampattiŋ vā Sakka-Māra-Brahma-sampattiŋ vā patthemi. Idaŋ pana me kammaŋ anāgate ekassa Buddhassa santike Mahānisabha-ttherena patta-ṭṭhān' antaraŋ pāpuṇan' atthāya terasa dhut' anga-dharānaŋ agga-bhāvassa paccayo[2] hotū' ti.

Satthā 'mahantaŋ ṭhānaŋ iminā patthitaŋ samijjhissati nu[3] kho?' ti olokento samijjhana-bhāvaŋ disvā āha: 'Manāpaŋ te ṭhānaŋ patthitaŋ. Anāgate sata-sahassa-kappa-matthake[4] Gotama nāma Buddha uppajjissati. Tvaŋ tassa tatiya-sāvako Mahākassapa-tthero nāma bhavissasī' ti. Taŋ sutvā upāsako 'Buddhānaŋ dve kathā nāma n' atthī' ti puna-divase pattabbaŋ viya taŋ sampattiŋ amaññittha. So yāvatâyukaŋ sīlaŋ rakkhitvā[5] tattha kālaŋ kato sagge nibbatti.

Tato paṭṭhāya deva-manussesu sampattiŋ anubhavanto, ito eka[6]-navuti-kappe Vipassī Sammāsambuddhe Bandhumatī-nagaraŋ[7] nissāya Kheme migadāye viharante, devalokā cavitvā aññatarasmiŋ parijiṇṇe brahmaṇa-kule nibbatti. Tasmiñ ca kāle Vipassī Bhagavā sattame sattame saŋvacchare dhammaŋ katheti. Mahantaŋ kolāhalaŋ hoti. Sakala-Jambudīpe devatā 'Satthā dhammaŋ kathessatī' ti ārocenti. Brāhmaṇo taŋ sāsanaŋ assosi, tassa ca nivāsana-sāṭako eko va hoti, tathā brāhmaṇiyā.[8] Pārupanaŋ pana dvinnam pi ekam eva. Sakala-nagare Ekasāṭaka-brāhmaṇo ti paññāyi. Brāhmaṇānaŋ kenaci-d-eva kiccena sannipāte sati sayaŋ gehe titthati, brāhmaṇī vatthaŋ pārupitvā gacchati. Tasmiŋ

---

[1] AA. Buddha-ppamukhassa mahābhikkhusanghassa.

[2] AA. okāro; *Sinh.* sacca-kāro; B. paccaya-kāro.

[3] C. kinnu. [4] AA. -avasāne.

[5] AA. *adds* nānappakāraŋ kalyāṇakammaŋ katvā.

[6] A, G. ekūna-.

[7] AA. (*P.T.S.*) Buddhamatiŋ nissāya (?); *Sinh. ed.* Bandhumatiŋ n. *Cf.* D. ii, 12. *The capital of Bandhumā rājā* (*infra*).

[8] *Cf.* DhpA. *on v.* 114 (iii, 1).

pana divase brāhmaṇo brāhmaṇiŋ āha: 'Bhoti, kiŋ rattiŋ dhamma-savaṇaŋ suṇissasi divā vā?' ti. 'Mayaŋ mātugāma-jātikā nāma rattiŋ sotuŋ na sakkoma. Divā sossāmī' ti, brāhmaṇaŋ gehe ṭhapetvā, vatthaŋ pārupitvā, upāsikāhi saddhiŋ divā gantvā, Satthāraŋ vanditvā, ekamante nisinnā dhammaŋ sutvā, upasikāhi saddhiŋ āgamāsi.

Atha brāhmaṇo brāhmaṇiŋ gehe ṭhapetvā, vatthaŋ pārupitvā, vihāraŋ gato. Tasmiñ ca samaye Satthā parisa-majjhe alankata-dhammâsane sannisinno citta-vījaniŋ ādāya Ākāsa-gangaŋ otārento viya,[1] Sineruŋ manthaŋ katvā, sāgaraŋ nimmathento viya, dhamma-kathaŋ katheti. Brāhmaṇassa paris' ante nisinnassa dhammaŋ suṇantassa paṭhama-yāmasmiŋ yeva sakala-sarīraŋ pūrayamānā pañca-vaṇṇā pīti uppajji. So pāruta-vatthaŋ saŋharitvā 'Dasabalassa dassamī' ti cintesi. Ath' assa ādīnava-sahassaŋ dassayamānaŋ maccheraŋ uppajji. So 'brāhmaṇiyā ca mayhañ ca ekam eva vatthaŋ, aññaŋ kiñci pārupanaŋ n' atthi. Apārupitvā ca nāma bahi carituŋ na sakkā' ti sabbathā adātu-kāmo ahosi.

Ath' assa nikkhante paṭhame yāme majjhima-yāme pi tath' eva pīti uppajji. So tath' eva cintetvā tath' eva adātu-kāmo ahosi. Ath' assa majjhime nikkhante pacchime yāme pi tath' eva pīti uppajji. So 'taraṇaŋ vā hotu maraṇaŋ vā[2] pacchā pi jānissāmī' ti vatthaŋ saŋharitvā Satthu pāda-mūle ṭhapesi. Tato vāma-hatthaŋ ābhujitvā,[3] dakkhiṇena hatthena tik-khattuŋ apphoṭetvā,[3] 'Jitam me! Jitam me!' ti tayo vāre nadi.

Tasmiñ ca samaye Bandhumā[4] rājā dhammâsanassa pac-chato anto sāṇiyaŋ nisinno dhammaŋ suṇāti. Rañño ca nāma 'jitam me!' ti saddo amanāpo hoti. So purisaŋ pesesi: 'gaccha, etaŋ[5] puccha "kiŋ vadesī[6]?"' ti. Tena gantvā so pucchito āha: 'Avasesā hatthi-yānâdini āruyha, asi-cammâ-dīni gahetvā, parasenaŋ jinanti. Na taŋ acchariyaŋ. Ahaŋ

---

[1] *Cf.* SA. i, 206; UdA. 419; JA. i, 95, iii, 344; SnA. p. 439, ākāsena saṭṭhi yojanāni gata-ṭṭhāne ākāsa-gangā ti vuccati.

[2] *So* AA, C_1; B. *omits*; A, C, G. maraṇaŋ . . . amaraṇaŋ.

[3] AA. (*P.T.S.*) ābhuñjitvā . . . appoṭhetvā; *Sinh.* ābhujitvā . . . apphoṭhetvā.

[4] A, B. -matī. [5] A. tvaŋ. [6] *So all*; AA. vadasi.

pana pacchato āgacchantassa kūtagoṇassa muggarena sīsaŋ bhinditvā, taŋ palāpento viya, macchera-cittaŋ madditvā, pāruta-vatthaŋ Dasabalassa adāsiŋ. Taŋ me macchariyaŋ jitan' ti.

Atha so puriso gantvā taŋ pavattiŋ rañño ārocesi. Rājā āha: 'Amhe,[1] bhaṇe, Dasabalassa anurūpaŋ na jānimha, brāhmaṇo pana jānātī' ti vattha-yugaŋ[2] pesesi. Taŋ disvā brāhmaṇo cintesi: Ayaŋ mayhaŋ tuṇhī-nisinnassa paṭhamaŋ kiñci adatvā Satthu guṇe kathentassa adāsi. Satthu guṇe paṭicca uppannena mayhaŋ ko attho? ti, tam pi vattha-yugaŋ Dasabalass' eva adāsi. Rājā 'kiŋ brahmaṇena katan?' ti pucchitvā, 'tam pi dinnaŋ vattha-yugaŋ Tathāgatass' eva dinnan' ti sutvā, aññāni dve vattha-yugāni[3] pesesi. So tāni pi adāsi. Rājā aññāni pi cattārī ti evaŋ yāva dvattiŋsa vattha-yugāni pesesi.

Atha brāhmaṇo 'idaŋ vaḍḍhetvā gahaṇaŋ viya hotī' ti attano atthāya ekaŋ brāhmaṇiyā atthāya ekan ti dve vattha-yugāni gahetvā tiŋsa yugāni Tathāgatass' eva adāsi. Tato paṭṭhāya Satthu[4] vissāsiko jāto. Atha naŋ rājā eka-divasaŋ sīta-samaye Satthu santike dhammaŋ suṇantaŋ disvā sata-sahassa-gghaṇakaŋ attanā[5] pārutaŋ ratta-kambalaŋ datvā āha: 'Ito paṭṭhāya idaŋ pārupitvā dhammaŋ suṇāhī' ti. So 'kiŋ me iminā kambalena imasmiŋ pūti-kāye upanītenā?' ti cintetvā anto gandha-kuṭiyaŋ Tathāgata-mañcassa upari vitānaŋ katvā agamāsi.

Ath' ekadivasaŋ rājā pāto va vihāraŋ gantvā anto-gandha-kuṭiyaŋ Satthu santike nisīdi. Tasmiñ ca samaye chabbaṇṇa-Buddha-rasmiyo kambale paṭihaññanti, kambalo ativiya rocati. Rājā uddhaŋ olokento sañjānitvā āha: 'Bhante, amhākaŋ eso kambalo. Amhehi Ekasāṭaka-brāhmaṇassa dinno' ti. 'Tumhehi, mahārāja, brāhmaṇo pūjito. Brāhmaṇena mayaŋ pūjitā' ti. Rājā, 'brāhmaṇo yuttakaŋ aññāsi, na mayan' ti pasīditvā yaŋ manussānaŋ upakāra-bhūtaŋ,

---

[1] AA. (*P.T.S.*) ambho.
[2] AA. -yugalaŋ.
[3] C, C_1 yugalāni.
[4] AA. o' assa Satthu . . . (*as C. notes, the sentence should read* so (brāhmaṇo) rañño vissāsiko jāto).
[5] A, G, AA. attano.

taŋ sabbaŋ aṭṭh' aṭṭhakaŋ[1] katvā sabb' aṭṭhakaŋ[1] nāma dānaŋ datvā purohita-ṭṭhāne ṭhapesi. So pi 'aṭṭh' aṭṭhakaŋ nāma catu-saṭṭhi hotī' ti catu-saṭṭhi salāka-bhattāni upanibandhāpetvā, yāva-jīvaŋ dānaŋ datvā, sīlaŋ rakkhitvā, tato cuto sagge nibbatti.

Puna[2] tato cuto imasmiŋ kappe Koṇāgamanassa ca Bhagavato Kassapa-dasabalassa cā ti dvinnaŋ Buddhānaŋ antare Bārāṇasiyaŋ kuṭumbiya-ghare nibbatto. So vuddhiŋ anvāya gharâvāsaŋ vasanto eka-divasaŋ araññe janghā-vihāraŋ carati.[3] Tasmiñ ca samaye Pacceka-Buddho[4] nadī-tīre cīvara-kammaŋ karonto,[4] anuvāte appahonte, saŋharitvā ṭhapetuŋ āraddho.[4] So disvā, 'kasmā, bhante, saŋharitvā ṭhapethā?' ti āha. 'Anuvāto na ppahotī' ti. 'Iminā, bhante, karothā' ti sāṭakaŋ datvā, 'nibbatta-nibbatta-ṭṭhāne me kenaci parihāni mā hotū' ti patthanaŋ ṭhapesi.

Ghare pi 'ssa bhaginiyā saddhiŋ bhariyāya kalahaŋ karontiyā Pacceka-Buddho piṇḍāya pāvisi. Ath' assa bhaginī Pacceka-Buddhassa piṇḍapātaŋ datvā tassa bhariyaŋ[5] sandhāya 'evarūpaŋ bālaŋ yojana-satena parivajjeyyan' ti patthanaŋ ṭhapesi. Sā geha-dvāre[6] ṭhitā sutvā, 'imāya dinna-bhattaŋ esa mā bhuñjatī' ti[7] pattaŋ gahetvā, piṇḍapātaŋ chaddetvā, kalalassa pūretvā adāsi. Itarā disvā 'bāle, maŋ tāva akkosatha, paharatha. Evarūpassa pana dve asankheyyāni pūritapāramissa pattato bhattaŋ chaddetvā kalalaŋ dātuŋ na yuttan' ti āha. Ath' assa bhariyāya paṭisankhānaŋ uppajji. Sā 'tiṭṭhatha, bhante' ti kalalaŋ chaddetvā, pattaŋ dhovitvā, gandha-cuṇṇena ubbaṭṭetvā, catu-madhurassa pūretvā, upari āsittena paduma-gabbha-vaṇṇena sappinā vijjotamānaŋ Pacceka-Buddhassa hatthe ṭhapetvā, 'yathā ayaŋ piṇḍapāto obhāsa-jāto, evaŋ obhāsa-jātaŋ me sarīraŋ hotū' ti patthanaŋ ṭhapesi. Pacceka-Buddho anumoditvā ākāsaŋ pakkhandi.[8]

Te pi jāyampatikā yāvat' āyukaŋ kusalaŋ katvā sagge

---

[1] *Cf.* DhpA. ii, 45, iii, 3.

[2] *This incident relating to Kassapa as Nandarājā occurs at* PvA. 73 *in other words.*

[3] *Cf.* UdA. 217. [4] AA. *plural throughout*; PvA. appabhonte.

[5] A, G. kiriyaŋ. [6] AA. geh' angane. [7] AA. bhunji.

[8] AA. pakkhandi; A, C_1, G. pakkhanto; C. pakkhando.

nibbattitvā, puna tato cavitvā, upāsako[1] Bārāṇasiyaŋ asīti-koṭi-vibhavassa seṭṭhino putto hutvā nibbatti. Itarā tādisass' eva (seṭṭhino) dhītā hutvā nibbatti. Tassa vuddhi-ppattassa tam eva seṭṭhi-dhītaraŋ ānayiŋsu. Tassā pubbe adinna-vipākassa tassa kammassa ānubhāvena paṭikūlaŋ paviṭṭha-mattāya ummār' abbhantare sakala-sarīraŋ ugghāṭita-vacca-kuṭī viya duggandhaŋ jātaŋ. Seṭṭhi-kumāro 'kass' āyaŋ gandho ?' ti pucchitvā, 'seṭṭhi-kaññāyā' ti sutvā, 'nīharatha, nīharathā' ti āgata-yānena' eva[2] kula-gharaŋ pesesi.

Sā eten' eva nīhārena sattasu ṭhānesu paṭinivattitā[3] cintesi: Ahaŋ sattasu ṭhānesu paṭinivattitā. Kiŋ me jīvitenā ? ti attano ābharaṇa-bhandaŋ bhañjāpetvā suvaṇṇa-iṭṭhakaŋ kāresi ratanâyataŋ vidatthi-vitthataŋ[4] catur' angul' ubbedhaŋ. Tato hari-tāla-manosilā-piṇḍaŋ gahetvā aṭṭha uppala-hatthake ādāya Kassapa-dasabalassa cetiya-karaṇa-ṭṭhānaŋ gatā. Tasmiñ ca khaṇe ekā iṭṭhaka-panti parikkhipitvā[5] āgacchamānā ghaṭa-niṭṭhitāya[6] ūnā[7] hoti. Seṭṭhi-dhītā vaḍḍhakiŋ āha, 'imaŋ iṭṭhakaŋ ettha ṭhapethā' ti. 'Amma, bhaddake kāle āgatā 'si. Sayam eva ṭhapehī' ti. Sā āruyha telena hari-tāla-mano-silaŋ yojetvā, tena maṇḍanena[8] iṭṭhakaŋ patiṭ-ṭhapetvā, upari aṭṭhahi uppala-hatthakehi pūjaŋ katvā, vanditvā, 'nibbatta-nibbatta-ṭṭhāne kāyato candana-gandho vāyatu: mukhato uppala-gandho' ti patthanaŋ katvā, cetiyaŋ vanditvā, padakkhiṇaŋ katvā, agamāsi.

Atha tasmiŋ yeva khaṇe yassa seṭṭhi-puttassa paṭhamaŋ gehaŋ nītā, tassa taŋ ārabbha sati udapādi. Nagare pi nakkhattaŋ sanghuṭṭhaŋ[9] hoti. So uppaṭṭhāke āha, 'tadā idha ānītā seṭṭhi-dhītā atthi. Kahaŋ sā ?' ti. 'Kula-gehe vasati, sāmī' ti. 'Ānetha naŋ. Nakkhattaŋ kīḷissāmī' ti. Te gantvā, taŋ vanditvā ṭhitā 'kiŋ, tātā, āgatatthā ?' ti tāya

---

[1] AA. *adds* Kassapa-sammāsambuddhassa kāle.
[2] *All* -nayen' eva. [3] *Here* AA. *inserts a sentence.*
[4] A. mattakaŋ; AA. -vittiṇṇaŋ (?); *Sinh.* vitthiṇṇaŋ.
[5] G. parikkhiyitvā.
[6] A, AA. -niṭṭhikāya; *Sinh.*, AA. (*Sinh.*), C, C_1 -niṭṭhakāya.
[7] A, G. ṭhānaŋ.
[8] AA. maṇḍena; *Sinh.* bandhena; *the rest* bandhanena.
[9] *So* A. *and* PvA. (*infra*).

puṭṭhā taŋ pavattiŋ ācikkhiŋsu. 'Tātā, mayā ābharaṇa-bhandena cetiyaŋ pūjitaŋ. Ābharaṇaŋ me n' atthī' ti. Te gantvā seṭṭhi-puttassa ārocesuŋ. 'Ānetha naŋ. Pilandhanaŋ labhissāmā' ti. Te ānayiŋsu. Tassā saha-ghara-ppavesanena sakala-gehaŋ candana-gandhañ c' eva nīl' uppala-gandhañ ca vāyi. Seṭṭhi-putto taŋ pucchi: 'Paṭhamaŋ tava sarīrato duggandho vāyi, idāni pana te sarīrato candana-gandho mukhato uppala-gandho vāyati. Kiŋ etan?' ti. Sā ādito paṭṭhāya attano kata-kammaŋ ārocesi. Seṭṭhi-putto 'niyyānikaŋ vata Buddha-sāsanan' ti pasīditvā yojanikaŋ suvaṇṇa-cetiyaŋ kambala-kañcukena parikkhipitvā, tattha tattha ratha-cakka-ppamāṇehi suvaṇṇa-padumehi alankari. Tesaŋ dvādasa-hatthā olambakā honti.

So[1] tattha yāvatâyukaŋ ṭhatvā, sagge nibbattitvā, tato cuto Bārāṇasito yojana-matte ṭhāne aññatarasmiŋ amacca-kule nibbatti. Seṭṭhi-kaññā devalokato cavitvā rāja-kule jeṭṭha-dhītā hutvā nibbatti. Tesu vaya-ppattesu kumārassa vasana-gāme nakkhattaŋ sanghuṭṭhaŋ. So mātaram āha: 'Sāṭakaŋ me, amma, dehi. Nakkhattaŋ kīlissāmī' ti. Sā dhota-vatthaŋ nīharitvā adāsi. 'Amma, thūlaŋ idan' ti. Aññaŋ nīharitvā adāsi. Tam pi paṭikkhipi. Aññaŋ nīharitvā adāsi. Tam pi paṭikkhipi. Atha naŋ mātā āha: 'Tāta, yādise gehe mayaŋ jātā, n' atthi no ito sukhumatarassa paṭilābhāya puññan' ti. 'Labhana-ṭṭhānaŋ gacchāmi, ammā' ti. 'Putta, ahaŋ ajj' eva tuyhaŋ Bārāṇasi-nagare rajja-paṭilābham pi icchāmī' ti. So mātaraŋ vanditvā āha: 'Gacchāmi, ammā' ti. 'Gaccha, tātā' ti. Evaŋ kir' assā cittaŋ[2] ahosi: Kahaŋ gamissati, idha vā ettha vā gehe nisīdissatī? ti.

So pana puñña-niyāmena nikkhamitvā, Bārāṇasiŋ gantvā uyyāne mangala-silā-patte sasīsaŋ pārupitvā nipajji. So cā Bārāṇasi-rañño kālaŋ-katassa sattamo divaso hoti. Amaccā rañño sarīra-kiccaŋ katvā, rāj' angane nisīditvā mantayiŋsu: 'Rañño ekā dhītā va atthi, putto n' atthi. Arājakaŋ rajjaŋ na tiṭṭhati.[3] Ko rājā hoti? Kiŋ tvaŋ hohi[4]; tvaŋ hohī' ti.

---

[1] *Here the story at* PvA. 73 *is continued.*
[2] PvA. pi taŋ. [3] AA. nandati; B. vaṭṭati.
[4] C, C_1 hosi; B. PvA. *omit.* A, G. kiŋ tvaŋ bho, tvaŋ hi kiŋ.

'Kiŋ!' purohito āha, 'bahuŋ oloketuŋ na vaṭṭati. Phussa-rathaŋ[1] vissajjāmā' ti. Te kumuda-vaṇṇe cattāro sindhave yojetvā, pañca-vidhaŋ rāja-kakudha-bhaṇḍaŋ seta-chattañ ca rathasmiŋ yeva ṭhapetvā, rathaŋ vissajjetvā, pacchato turiyāni paggaṇhāpesuŋ. Ratho pācīna-dvārena nikkhamitvā uyyānâbhimukho ahosi. 'Paricayena uyyānâbhimukho gacchati, nivattemā' ti keci āhaŋsu. Purohito 'mā nivattayitthā' ti āha. Ratho kumāraŋ padakkhiṇaŋ katvā, ārohana[2]-sajjo hutvā, aṭṭhāsi. Purohito pārupana-kaṇṇaŋ apanetvā, pāda-talāni olokento, 'titthatu ayaŋ dīpo, dvi-sahassa-dīpa-parivāresu catusu dīpesu esa[3] rajjaŋ kātuŋ yutto' ti vatvā, 'puna pi turiyāni paggaṇhatha, puna pi paggaṇhathā' ti tikkhattuŋ turiyāni paggaṇhāpesi.

Atha kumāro mukhaŋ vivaritvā oloketvā, 'kena kammena āgatatthā?' ti āha. 'Deva, tumhākaŋ rajjaŋ pāpuṇātī' ti. 'Rājā kahan?' ti. 'Devattaŋ[4] gato, sāmī' ti. 'Kati divasā atikkantā?' ti. 'Ajja sattamo divaso' ti. 'Putto vā dhītā vā n' atthī?' ti. 'Dhītā atthi, deva: putto[5] n' atthī' ti. 'Tena hi[6] karissāmi rajjan' ti.

Te tāva-d-eva abhiseka-maṇḍapaŋ[7] katvā, rāja-dhītaraŋ sabbâlankārehi alankaritvā, uyyānaŋ ānetvā, kumārassa abhisekaŋ akaŋsu. Ath' assa katâbhisekassa sata-sahassa-gghaṇakaŋ vatthaŋ upahariŋsu. So 'kim idaŋ, tātā?' ti āha. 'Nivāsana-vatthaŋ,[8] devā' ti. 'Nanu, tātā, thūlaŋ? Aññaŋ sukhumataraŋ n' atthī?' ti.[9] 'Manussānaŋ paribhoga-vatthesu ito sukhumataraŋ n' atthi, devā' ti. 'Tumhākaŋ rājā evarūpaŋ nivāsesī?' ti. 'Āma, devā' ti. 'Na maññe puññavā tumhākāŋ rājā. Suvaṇṇa-bhinkāraŋ āharatha. Labhissāma vatthan' ti. Suvaṇṇa-bhinkāraŋ āhariŋsu. So uṭṭhāya, hatthe dhovitvā, mukhaŋ vikkhāletvā, hatthena udakaŋ ādāya, puratthima-disāya abbhukkiri. Ghana-

---

[1] *Cf.* JA. iii, 238.
[2] AA. āruyhana; *Sinh.* āruhana.
[3] PvA. eka-.
[4] PvA. divaŋ.
[5] PvA. devaputto (?).
[6] PvA. *only.*
[7] A, G. mangalaŋ.
[8] A, PvA. -atthaŋ.
[9] *So* AA. *only, which agrees better with the question put in the former life and the answer there given. The rest omit* aññaŋ . . . ti.

paṭhaviŋ bhinditvā aṭṭha kappa-rukkhā[1] uṭṭhayiŋsu. Puna udakaŋ gahetvā dakkhiṇaŋ pacchimaŋ uttaran ti evam catassa disā abbhukkiri. Sabba-disāsu aṭṭha-aṭṭha-katvā dvattiŋsa kappa-rukkā uṭṭhayiŋsu.[2] So ekaŋ dibba-dussaŋ nivāsetvā, ekaŋ pārupitvā, 'Nanda-rañño vijite "suttakantikā itthiyo mā suttaŋ kantantū[3]" ti evaŋ bheriŋ carāpethā' ti vatvā, chattaŋ ussāpetvā, alankata-paṭiyatto hatthi-kkhandha-vara-gato nagaraŋ pavisitvā, āruyha mahāsampattiŋ anubhavi.

Evaŋ kāle gacchante eka-divasaŋ devī rañño sampattiŋ disvā, 'Aho! Na passī[4]' ti kāruññâkāraŋ dassesi. 'Kim idaŋ, devī?' ti ca puṭṭhā, 'ati-mahatī te, deva, sampatti. Atīte Buddhānaŋ saddahitvā kalyāṇaŋ akattha.[5] Idāni anāgatassa paccayaŋ kusalaŋ na karothā' ti āha. 'Kassa dassāma[6]? Sīlavanto n' atthī' ti. 'Asuñño, deva, Jambudīpo arahantehi. Tumhe dānam eva sajjetha. Ahaŋ arahante lacchāmī' ti āha. Rājā puna-divase pācīna-dvāre dānaŋ sajjāpesi. Devī pāto va uposath' angāni adhiṭṭhāya upari-pāsāde puratthim' ābhimukhā urena[7] nipajjitvā 'sace etissā disāya arahanto atthi, āgacchantu, amhākaŋ bhikkhaŋ gaṇhantū' ti āha. Tassaŋ disāyaŋ arahanto nâhesuŋ. Taŋ sakkāraŋ kapana-yācakâdīnaŋ adaŋsu.[8] Puna-divase dakkhiṇa-dvāre dānaŋ sajjetvā tath' eva akāsi. Puna-divase pacchima-dvāre. Uttara-dvāre pana sajjita-divase deviyā tath' eva nimantite[9] Himavante vasantānaŋ Padumavatiyā puttānaŋ pañca-satānaŋ Pacceka-buddhānaŋ jeṭṭhako Mahāpaduma-Pacceka-Buddho bhātike āmantesi: 'Mārisā, Nan-

---

[1] *Cf*. VM. i, 206.

[2] PvA. *adds* ekekissā disāya soḷasa-soḷasa-katvā catu-saṭṭhi kappa-rukkhā ti keci vadanti.

[3] AA, PvA. kantiŋsu.

[4] A, G. na passi; AA, C, C_1 tapassī (?); B. aho vata puññavā passasī ti; PvA. aho vata sirī ti.

[5] PvA. atimahatiŋ . . . sampattiŋ atītaŋ addhānaŋ kusalaŋ akattha.

[6] AA. dassāmi; PvA. dema.

[7] AA. udarena.

[8] A. sakkāraŋ pana yācakānaŋ; PvA. *omits all and refers only to the* uttara-dvāra.

[9] B. nimantiyā; A, G. nimanteti; PvA. nipanna-matte (mattāya).

darājā tumhe nimanteti. Adhivāsetha tassā' ti. Te adhivāsetvā puna-divase Anotatta-dahe mukhaŋ dhovitvā, ākāsena āgantvā uttara-dvāre otariŋsu.

Manussā gantvā 'pañca-sata, deva, Pacceka-Buddhā gatā' ti rañño ārocesuŋ. Rājā saddhiŋ deviyā gantvā, vanditvā, pattaŋ gahetvā, Pacceka-Buddhe pāsādaŋ āropetvā, tesaŋ dānaŋ datvā, bhatta-kiccâvasāne rājā sangha-therassa, devī sangha navakassa pāda-mūle nipajjitvā, 'Ayyā paccayehi na kilamissanti, mayaŋ puññena na hāyissāma. Amhākaŋ yāvajīvaŋ idha vāsāya[1] paṭiññaŋ dethā' ti paṭiññaŋ kāretvā, uyyāne pañca-paṇṇa-sāla-satāni pañca-cankamana-satānī ti sabbâkārena nivāsana-ṭṭhānaŋ sampādetvā tattha vasāpesuŋ.

Evaŋ kāle gacchante rañño paccanto kuppi. So[2] 'ahaŋ paccantaŋ vūpasametuŋ gacchāmi; tvaŋ Pacceka-Buddhesu mā pamajjī' ti deviŋ ovaditvā gato. Tasmiŋ anāgate yeva Pacceka-Buddhānaŋ āyu-sankhārā khīṇā. Mahāpaduma-Pacceka-Buddho tiyāma-rattiŋ jhāna-kīḷaŋ kīḷitvā aruṇ' uggamane ālambana-phalakaŋ ālambitvā ṭhitako va anupādisesāya-nibbāna-dhātuyā parinibbāyi. Eten' upāyena sesā pī ti sabbe va parinibbutā.

Puna-divase devī Pacceka-Buddhānaŋ nisīdana-ṭṭhānaŋ haritûpalittaŋ kāretvā, pupphāni vikiritvā, dhūpaŋ datvā,[3] tesaŋ āgamanaŋ olokayantī nisinnā. Āgamanaŋ na passantī purisaŋ pesesi: 'Gaccha, tāta, jānāhi kiŋ ayyānaŋ kiñci aphāsukan' ti. So gantvā, Mahāpadumassa paṇṇa-sālāya dvāraŋ vivaritvā tattha apassanto cankamanaŋ gantvā, ālambana-phalakaŋ nissaya ṭhitaŋ disvā, vanditvā, 'Kālo, bhante' ti āha. Parinibbuta-sarīraŋ kiŋ kathessati? So 'niddāyati maññe' ti gantvā, piṭṭhi-pāde hatthena parāmasitvā, pādānaŋ sītalatāya c' eva thaddhatāya ca parinibbuta-bhāvaŋ ñatvā, dutiyassa santikaŋ agamāsi. Evaŋ tatiyassā ti sabbesaŋ parinibbuta-bhāvaŋ ñatvā, rāja-kulaŋ gato. 'Kahaŋ, tāta,[4] Pacceka-Buddhā?' ti puṭṭho 'parinibbutā, devī' ti āha. Devī kandantī rodantī nikkhamitvā,

---

[1] AA, PvA. nivāsāya.
[2] *So* AA, JA. iv, 476; *the rest* kupito ahaŋ.
[3] *So* AA, C_1, *but* A, G. pūjaŋ katvā; C. dhūpaŋ katvā.
[4] A, G. kālankatā P.

nāgarehi saddhiŋ tattha gantvā, sādhu-kīḷitaŋ[1] kāretvā, Pacceka-Buddhānaŋ sarīra-kiccaŋ katvā, dhātuyo gahetvā, cetiyaŋ patiṭṭhāpesi.

Rājā paccantaŋ vūpasametvā āgato paccuggamanaŋ āgataŋ deviŋ pucchi 'Kiŋ, bhadde, Pacceka-Buddhesu na ppamajji? Nirogā ayyā?' ti. 'Parinibbutā, devā' ti. Rājā cintesi: Evarūpānaŋ pi paṇḍitānaŋ maraṇaŋ uppajjati. Amhākaŋ kuto mokkho? ti. So nagaraŋ āgantvā, uyyānam eva pavisitvā, jeṭṭha-puttaŋ pakkosāpetvā, tassa rajjaŋ paṭiyādetvā, sayaŋ samaṇaka-pabbajjaŋ pabbaji. Devī pi 'imasmiŋ pabbajite ahaŋ kiŋ karissāmī?' ti tatth' eva uyyāne pabbajitā. Dve pi jhānaŋ bhāvetvā tato cutā Brahma-loke nibbattiŋsu.

Tesu tatth' eva vasantesu amhākaŋ Satthā loke uppajjitvā pavatta-vara-dhamma-cakko anupubbena Rājagahaŋ pāvisi.[2] Ayaŋ Pipphali-māṇavo Magadha-raṭṭhe Mahātittha-brāhmaṇa-gāme Kapila-brāhmaṇassa agga-mahesiyā kucchismiŋ nibbatto. Ayaŋ Bhaddakapilānī Madda-raṭṭhe Sāgala-nagare Kosiya-gotta[3]-brāhmaṇassa agga-mahesiyā kucchismiŋ nibbattā. Tesaŋ kho anukkamena vaḍḍhamānānaŋ Pipphali-māṇavassa vīsatime vasse, Bhaddāya soḷasame vasse sampatte, mātā-pitaro puttaŋ oloketvā 'Tāta, tvaŋ vayappatto. Kula-vaŋsaŋ nāma patiṭṭhāpetabbo' ti ativiya nippīḷayiŋsu.[4] Māṇavo āha: 'Mayaŋ sota-pathe evarūpaŋ kathaŋ mā kathetha. Ahaŋ yāva tumhe dharatha, tāva paṭijaggissāmi. Tumhākaŋ pacchato nikkhamitvā pabbajissāmī' ti. Te katipâhaŋ atikkamitvā puna kathayiŋsu. So pi tath' eva nikkhipi. Puna pi kathayiŋsu. Puna pi paṭikkhipi. Tato paṭṭhāya mātā nirantaraŋ katheti yeva.

Māṇavo 'mama mātaraŋ saññāpessāmī' ti ratta-suvaṇṇassa nikkha-sahassaŋ datvā, suvaṇṇa-kārehi ekaŋ itthi-rūpaŋ kārāpetvā, tassa majjana-ghaṭṭanâdi-kamma-pariyosāne rattha-vatthaŋ nivāsāpetvā, vaṇṇa-sampannehi pupphehi c' eva nānā-alankārehi ca alankārāpetvā, mātaraŋ pakkosāpetvā, 'amma, evarūpaŋ ārammaṇaŋ labhanto gehe vasāmi,[5]

---

[1] C, C1 kīḷikaŋ (?).
[2] AA. *prefixes* Satthari tattha paṭivasante.
[3] A, G. gutta.
[4] A. nipajji; G. nipajjayiŋ (?); B. nilayiŋsu.
[5] AA. ṭhassāmi.

alabhanto na ṭhassāmī' ti. Paṇḍitā brāhmaṇī cintesi: Mayhaŋ putto puññavā dinna-dāno katâbhinīhāro[1] puññaŋ karonto na ekako va akāsi. Addhā etena saha katapuññā suvaṇṇa-rūpaka-paṭibhāgā bhavissatī ti. Aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā, sabba-kāmehi santappetvā, suvaṇṇa-rūpakaŋ rathaŋ āropetvā, 'gacchatha, tātā, yattha amhākaŋ jāti-gotta-bhogehi samāne kule evarūpaŋ dārikaŋ passatha, imam eva suvaṇṇa-rūpakaŋ, paṇṇâkāraŋ katvā, dethā' ti uyyojesi. Te 'amhākaŋ nāma etaŋ kamman' ti nikkhamitvā, 'kattha gamissāmā?' ti cintetvā, 'Madda-raṭṭhaŋ nāma itthâkaro,[2] Madda-ratthaŋ gamissāmā' ti, Madda-raṭṭhe Sāgala-nagaraŋ agamiŋsu. Tattha suvaṇṇa-rūpakaŋ nahāna[3]-titthe ṭhapetvā ekamantaŋ nisīdiŋsu.

Atha Bhaddāya dhātī Bhaddaŋ nahāpetvā, alankaritvā, siri-gabbhe nisīdāpetvā, nahāyituŋ āgacchantī taŋ rūpakaŋ disvā, 'ayya-dhitā me idh' āgatā' ti saññāya tajjetvā, 'dubbhinīte,[4] kiŋ tvaŋ idh' āgatā?' ti tala-sattikaŋ uggiritvā, 'gaccha sīghan' ti gaṇḍa-passe pahari. Hattho pāsāṇe paṭihato viya vikampittha. Sā paṭikkamitvā va 'Evaŋ thaddhaŋ nāmá mahā-gīvaŋ disvā "ayya-dhītā me" ti saññaŋ uppādesiŋ. Ayya-dhītāya hi me ayaŋ[5] nivāsana-paṭiggāhikāya pi ayuttā' ti āha.

Atha naŋ te manussā parivāretvā 'evarūpā te sāmi-dhītā?' ti pucchiŋsu. 'Kiŋ esā imāya sata-guṇena sahassa-guṇena mayhaŋ ayyā abhirūpatarā. Dvādasa-hatthe gabbhe nisinnāya padīpa-kiccaŋ n' atthi. Sarīr' obhāsen' eva tamaŋ vidhamatī' ti. 'Tena hi gacchāmā[6]' ti taŋ puraŋ[7] gahetvā, suvaṇṇa-rūpakaŋ rathaŋ āropetvā, Kosiyagottassa ghara-dvāre ṭhatvā, āgamanaŋ nivedayiŋsu. Brāhmaṇo paṭisanthāraŋ katvā, 'kuto āgatatthā?' ti pucchi. 'Magadha-raṭṭhe Mahātittha-gāme Kapila-brāhmaṇassa gharato' ti.

---

[1] *Cf.* DhA. i, 135.

[2] A, G. *omit sentence and in next read* Magadha-r.

[3] A, G. nadī-.

[4] *So* AA. (*P.T.S.*); *the rest* dubbinīte. *Cf.* PvA. 68.

[5] AA. *omit.* [6] A, G. āgacchāma; *the rest* āgaccha.

[7] AA, C, C_1 pūjaŋ (?), *omitting* taŋ (puraŋ = rūpaŋ), *or does it mean 'putting her (the nurse) in front'*?

'Kiŋ kāraṇā āgatā?' ti. 'Iminā kāraṇenā' ti. 'Kalyāṇaŋ, tātā, sama-jāti-gotta-vibhavo amhākaŋ brāhmaṇo. Dassāma dārikan' ti paṇṇâkāraŋ gaṇhi.

Te Kapila-brāhmaṇassa sāsanaŋ pahiṇiŋsu: Laddhā dārikā. Kattabbaŋ karothā ti. Taŋ sāsanaŋ sutvā Pipphali-māṇavassa ārocayiŋsu: 'laddhā kira dārikā' ti. Māṇavo: 'Ahaŋ "na labhissantī" ti[1] cintesiŋ. Ime "laddhā" ti ca vadanti. Anatthiko hutvā paṇṇaŋ pesissāmī' ti raho-gato paṇṇaŋ likhi: 'Bhaddā attano jāti-gotta-bhogânurūpaŋ gharâvāsaŋ labhatu. Ahaŋ nikkhamitvā pabbajissāmi. Mā pacchā vippaṭisāriṇī ahosī' ti. Sā pi: 'Asukassa kira maŋ dātu-kāmā' ti sutvā raho-gatā paṇṇaŋ likhi: 'Ayya-putto attano jāti-gotta-bhogânurūpaŋ gharâvāsaŋ labhatu. Ahaŋ nikkhamitvā pabbajissāmi. Mā pacchā vippaṭisārī ahosī' ti. Dve pi paṇṇāni antarā-magge samāgacchiŋsu. 'Idaŋ kassa paṇṇan?' ti. 'Pipphali-māṇavena Bhaddāya pahitan' ti. 'Idaŋ kassa paṇṇan?' ti. 'Bhaddāya Pipphali-māṇavassa pahitan' ti ca vutte, 'dve pi vācetvā passatha dārakānaŋ kamman' ti phāletvā, araññe chaḍḍetvā, samāna-paṇṇaŋ likhitvā, ito ca etto ca pesesuŋ. Iti tesaŋ anicchamānānaŋ yeva samāgamo ahosi.

Taŋ divasaŋ yeva ca māṇavo ekaŋ puppha-dāmaŋ gahetvā ganthāpesi,[2] Bhaddâpi. Tāni āsana-majjhe[3] ṭhapetvā, bhuttasāyamāsā ubho pi 'sayanaŋ āruhissāmā[4]' ti māṇavo dakkhiṇa-passena sayanaŋ āruhi. Bhaddā vāma-passena abhiruhitvā āha, 'yassa passe pupphāni milāyanti, tassa rāga-cittaŋ uppannan ti vijānissāma. Imaŋ puppha-dāmaŋ na allīyitabban[5]' ti. Te pana aññamaññassa sarīra-samphussabhayena[6] tiyāma-rattiŋ niddaŋ anokkamantā va vītināmenti. Divā pana sita[7]-mattam pi na hoti. Te lokâmisena asaŋsaṭṭhā, yāva mātā-pitaro dharanti,[8] tāva kuṭumbaŋ avicā-

---

[1] A, C_1, G. labhissāmī ti; C. labhissatī ti (*missing the point*, viz., *I thought 'they won't get one'*).

[2] AA. ṭhapesi; A, G. ganthāpesi. Ganthāpitā ānitāni.

[3] AA. vāmena majjhe.

[4] A. abhiruhissāma.

[5] A, C, G. *omit from* abhiruhitvā *to this point*.

[6] A, G. samphussamānā yeva.

[7] AA. hasana-; C. hasita-.

[8] A, G. vaṭṭanti.

retvā, tesu kālaŋ katesu vicārayiŋsu. Mahatī māṇavassa sampatti.[1] Ekadivasaŋ sarīraŋ ubbaṭṭetvā* chaḍḍetabbaŋ suvaṇṇa-cuṇṇam eva Magadha-nāḷiyā dvādasa-nāḷimattaŋ laddhuŋ vaṭṭati. Yanta-baddhāni saṭṭhi-mattāni[2] taḷākāni, kammanto dvādasa-yojaniko, Anurādhapura-ppamāṇā cuddasa gāmā,[3] cuddasa hatthânīkā, cuddasa assânīkā, cuddasa rathânīkā.

So ekadivasaŋ alankata-assam āruyha,[4] mahājana-parivuto kammantaŋ gantvā,[5] khetta-koṭiyaŋ ṭhito nangalehi bhinna-ṭṭhānato kākâdayo sakuṇe gaṇḍ' uppādâdike pāṇake uddharitvā khādante disvā, 'tātā, ime kiŋ khādantī?' ti pucchi. 'Gaṇḍ' uppādake, ayyā' ti. 'Etehi kataŋ pāpaŋ kassa hotī?' ti. 'Tumhākaŋ, ayyā' ti. So cintesi: Sace etehi kataŋ pāpaŋ mayhaŋ hoti, kiŋ me karissati sattâsītikoṭi-dhanaŋ? Kiŋ dvādasa-yojaniko kammanto, kiŋ saṭṭhi yanta-baddhāni[6] taḷākāni, kiŋ cuddasa gāmā? Sabbam etaŋ Bhaddāya Kāpilāniyā niyyādetvā nikkhamma pabbajissāmī ti.

Bhaddā pi Kāpilānī tasmiŋ khaṇe abbhantara-vatthumhi tayo tila-kumbhe pattharāpetvā dhātīhi parivutā nisinnā kākehi tila-pāṇake khādamāne disvā, 'Ammā, kiŋ ime khādantī?' ti pucchi. 'Pāṇake, ayye' ti. 'Akusalaŋ kassa hotī?' ti. 'Tumhākaŋ, ayye' ti. Sā cintesi: Mayhaŋ catuhattha-vatthaŋ nāḷikodana-mattañ ca laddhuŋ vaṭṭati, yadi ca pan' etaŋ ettakena janena kataŋ akusalaŋ mayhaŋ hoti, bhava-sahassena pi vaṭṭato sīsaŋ ukkhipituŋ na sakkā. Ayya-puttass' eva sabbaŋ sāpateyyaŋ niyyādetvā nikkhamma pabbajissāmī ti. Māṇavo āgantvā nahātvā, vara-pāsādaŋ āruyha, mahârahe pallanke nisīdi. Atha cakka-vattino anucchavika-bhojanaŋ sajjayiŋsu. Dve pi bhuñjitvā parijane nikkhante rahogatā phāsuka-ṭṭhāne nisīdiŋsu.

Tato māṇavo Bhaddaŋ āha: 'Bhadde, tvaŋ imaŋ gehaŋ āgacchantī kittakaŋ dhanaŋ āharī?' ti. 'Pañca-paṇṇāsasakaṭa-sahassāni, ayyā' ti. 'Etaŋ sabbaŋ yā ca imasmiŋ ghare satta-asīti koṭiyo yanta-baddhā saṭṭhi taḷākâdi-bhedā

---

[1] AA. Pipphalimāṇavassa sampatti sattâsīti-koṭi-dhanaŋ.
[2] A, G. saṭṭhi mahā-.
[3] A, C, G. dāsa-g.
[4] AA. -rathaŋ abhi-.
[5] A, G. kammaŋ katvā.
[6] A, G. bandhanāni-sandhātā.

ca sampatti atthi, sabbaŋ tuyhaŋ yeva niyyādemī[1] ' ti. ' Tumhe pana,[2] ayyā ?' ti. ' Ahaŋ pabbajissāmī ' ti. ' Ayya, aham pi tumhākaŋ yeva āgamanaŋ olokayamānā nisinnā. Aham pi pabbajissāmī ' ti. Tesaŋ āditta-paṇṇa-kuṭī viya tayo bhavā upaṭṭhahiŋsu.[3] Te antarâpaṇato kāsāya-rasapītāni[4] vatthāni mattika-patte ca āhārāpetvā, aññamaññaŋ kese ohāretvā, ' ye loke arahanto, te uddissa amhākaŋ pabbajjā ' ti[5] pabbajitvā, thavikāsu patte osāretvā, aŋse laggetvā, pāsādato otariŋsu. Gehe dāsesu ca kamma-karesu ca na koci sañjāni.

Atha te brāhmaṇa-gāmato nikkhamma dāsa-kamma-karagāma-dvārena gacchante ākappa-kutta-vasena dāsā[6]-gāmavāsino sañjāniŋsu. Te rodantā pādesu patitvā ' kiŋ amhe anāthe karotha, ayyā ?' ti āhaŋsu. ' Mayaŋ, bhaṇe, " ādittapaṇṇa-sālā viya tayo bhavā " ti pabbajimhā.[7] Sace tumhesu ekekaŋ bhujissaŋ karoma, vassa-satam pi na ppahoti. Tumhe va tumhākaŋ sīsaŋ dhovitvā, bhujissā hutvā, jīvathā ' ti vatvā tesaŋ rodantānaŋ yeva pakkamiŋsu.

Thero purato gacchanto nivattitvā olokento cintesi: Ayaŋ Bhaddā Kāpilānī sakala-Jambudīpa‿gghanikā itthi mayhaŋ pacchato āgacchati. Ṭhānaŋ kho pan' etaŋ vijjati yaŋ kocid-eva evaŋ cinteyya[8]: Ime pabbajitvā vi vinā bhavituŋ na sakkonti: ananucchavikaŋ karontī ti. Koci vā pana manaŋ padūsetvā apāyûpago[9] bhaveyya. Imaŋ pahāya mayā gantuŋ vaṭṭatī ti cittaŋ uppādesi.

So purato gacchanto dvedhā-pathaŋ disvā tassa matthake aṭṭhāsi. Bhaddâpi āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naŋ āha: ' Bhadde, tādisiŋ itthiŋ mama pacchato āgacchantiŋ disvā " ime pabbajitvā pi vinā bhavituŋ na sakkontī " ti cintetvā amhesu paduṭṭha-citto mahājano apāya-pūrako bhaveyya. Imasmiŋ dvedhā-pathe tvaŋ ekaŋ gaṇha. Ahaŋ

---

1 AA. niyyādesi.
2 *So MSS. and eds.*; AA. *add* kuhiŋ gacchatha.
3 A, C, G. Te āditta . . . bhavā pabbajissāmā ti vatvā, ant.
4 B. kāsāvarasapitāni: AA. kāsāyāni v.
5 AA. vatvā, thavikāya.
6 AA. cuddasa.
7 AA. pabbajissāma.
8 A, G. keci . . . cinteyyuŋ.
9 AA. -pūrako (*as below*).

ekena gamissāmī' ti. 'Āma, ayya, pabbajitānaŋ mātugāmo nāma malaŋ: pabbajitvā pi vinā na bhavantī ti amhākaŋ dosaŋ passanti. Tumhe ekaŋ maggaŋ gaṇhatha. Vinā bhavissāmā' ti tikkhattuŋ padakkhiṇaŋ katvā, catusu ṭhānesu pañca-patiṭṭhitena vanditvā, dasa-nakha-samodhāna-samujjalaŋ añjaliŋ paggayha, 'sata-sahassa-kappa-parimāṇe addhāne kato mitta-santhavo ajja bhijjatī' ti vatvā, 'tumhe dakkhiṇa-jātikā nāma, tumhākaŋ dakkhiṇa-maggo vaṭṭati. Mayaŋ mātugāmā nāma vāma-jātikā, amhākaŋ vāma-maggo vaṭṭatī' ti vanditvā maggaŋ paṭipannā. Tesaŋ dvedhā bhūta-kāle[1] ayaŋ mahāpaṭhavī 'Ahaŋ cakka-vāḷa-giri-Sineru-pabbate dhāretuŋ sakkontī pi tumhākaŋ guṇe dhāretuŋ na sakkomī' ti vadantī viya viravamānā akampi. Ākāse asani-saddo viya vattati.[2] Cakka-vāḷa-pabbato unnadati.[3]

Sammāsambuddho Veḷuvana-mahāvihāre gandha-kuṭiyaŋ nisinno paṭhavī-kampana-saddaŋ sutvā, 'Kassa nu kho paṭhavī kampatī?' ti āvajjanto, 'Pipphali-māṇavo ca Bhaddā ca Kāpilānī maŋ uddissa appameyya-sampattiŋ pahāya pabbajitā. Tesaŋ viyoga-ṭṭhāne ubhinnam pi guṇa-balena ayaŋ paṭhavī-kampo jāto. Mayā pi etesaŋ sangahaŋ kātuŋ vaṭṭatī' ti gandha-kuṭito nikkhamma, sayam eva patta-cīvaram ādāya, asīti mahā-ttheresu kañci anāmantetvā tigāvuta-maggaŋ paccuggamanaŋ katvā, Rājagahassa ca Nāḷandāya ca antare Bahuputtaka-nigrodha-rukkha-mūle pallankaŋ ābhujitvā nisīdi. Nisīdanto pana aññataro paŋsu-kūliko viya anisīditvā, Buddha-vesaŋ gahetvā, asīti-hattha-ghana-buddha-rasmiyo vissajjento nisīdi.

Iti tasmiŋ khaṇe paṇṇa-cchatta-sakaṭa-cakka-kūṭâgārâdi-ppamāṇā Buddha-rasmiyo ito c' ito ca vipphandantiyo vidhāvantiyo canda-sahassa-suriya-sahassaŋ uggamana-kālo viya kurumānā taŋ vanaṃ antaraŋ ekobhāsaŋ akaŋsu. Dvattiŋsa-mahāpurisa-lakkhaṇa-siriyā samujjalita-tāra-gaṇaŋ viya, gahanaŋ[4] supupphita-kamala-kuvalayaŋ viya, salilaŋ van' an-

[1] B. dvedhā-gata-.
[2] AA. pavattati; C. vāto vatti; C_1 vāto pavatti.
[3] AA. unnamati; C, C_1 unnadi.
[4] *So* G; *the rest* gaganaŋ. *Cf.* PvA. 161.

taraŋ[1] virocittha. Nigrodha-rukkhassa nāma khandho seto hoti, pattāni nīlāni, pakkāni rattāni. Tasmiŋ pana divase sakhandha-sākho[2] nigrodha-rukkho suvaṇṇa-vaṇṇo ahosi.

Iti yassa[3] *addhāna-magga-paṭipanno* ti padassa atthaŋ vatvā, idāni yathā esa pabbajito, yathā ca addhāna-maggaŋ paṭipanno, imassa atthassa āvibhāv' atthaŋ abhinīhārato paṭṭhāya ayaŋ anupubbī-kathā veditabbā ti vuttā.[4]

Antarā ca Rājagahaŋ antarā ca Nālandā ti: Rājagahassa ca Nālandāya ca antare. *Satthārañ ca vatâhaŋ passeyyaŋ, Bhagavantam eva passeyyan* ti, sace ahaŋ Satthāraŋ passeyyaŋ imaŋ Buddhaŋ yeva Bhagavantaŋ passeyyaŋ. Na hi me ito aññena satthārā bhavituŋ sakkā ti. *Sugatañ ca vatâhaŋ passeyyaŋ, Bhagavantam eva passeyyan* ti, sace ahaŋ sammā-paṭipattiyā suṭṭhu-gatattā Sugataŋ nāma passeyyaŋ imaŋ yeva Bhagavantaŋ passeyyaŋ. Na hi me ito aññena Sugatena bhavituŋ sakkā ti. *Sammāsambuddhañ ca vatâhaŋ passeyyaŋ, Bhagavantam eva passeyyan* ti, sace ahaŋ sammā sāmañ ca saccāni-buddhattā Sammā-sambuddhaŋ nāma passeyyaŋ, imaŋ yeva Bhagavantaŋ passeyyaŋ. Na hi me ito aññena Sammā-sambuddhena bhavituŋ sakkā ti. Ayam ettha adhippāyo. Evaŋ dassanen' eva Bhagavantan 'ayaŋ Satthā, ayaŋ Sugato, ayaŋ Sammāsambuddho' ti nikkankho ahaŋ, āvuso, ahosin ti dīpeti. *Satthā me, bhante* ti, idaŋ kiñcâpi dve vāre āgataŋ. Tikkhattuŋ pana vuttan ti veditabbaŋ.

Iminā hi so evaŋ tikkhattuŋ sāvakattaŋ sādhemi,[5] āvuso ti dīpeti. *Ajānaŋ yevā*[6] ti, ajānamāno va. Dutiya-pade pi es' eva nayo. *Muddhâpi tassa vipateyyā* ti, yassa aññassa ajānaŋ yeva jānāmī ti paṭiññassa bāhirakassa Satthuno evaŋ sabba-cetasā samannāgato pasanna-citto sāvako evarūpaŋ parama-nipaccâkāraŋ kareyya, tassa khaṇena, vaṇṭa-cchinna-tāla-pakkaŋ viya, gīvato[7] muddhā vipateyya, sattadhā pana phaleyyā ti attho. Kiŋ vā etena sace pana Mahākassapa-

---

[1] AA. (*Sinh.*) -antaŋ. [2] AA. satasākho; C. sakhandha-sata-s.

[3] *So* A, G, *but* C. yā sā; C_1 yā (*it refers to* padassa).

[4] C, C_1 kathetabbā ti vuttā sā evaŋ veditabbā.

[5] *So* A, G, *but* C. sāvemi; C_1 sāvesiŋ.

[6] *So* S. *text and all Comy.*; F. *text* ajānaññeva.

[7] A, G. patato (?).

tthero iminā citt' uppādena evarūpaŋ[1] parama-nipaccâkāraŋ mahā-samuddassa kareyya, tatta-kapāle pakkhitta-udaka-bindu viya, vilayaŋ gaccheyya. Sace cakka-vāḷassa kareyya, thusa-muṭṭhi viya vikireyya. Sace Sineru-pabbatassa kareyya, kāka-tundena pahaṭa-piṭṭha-miṭṭhi viya viddhaŋseyya. Sace mahāpaṭhaviyā kareyya, vātâhata-bhasma-puñjo viya vikireyya. Evarūpo pi pana therassa nipaccâkāro Satthu suvaṇṇa-vaṇṇe pāda-piṭṭhe loma-mattam pi vikopetuŋ nâsakkhi. Tiṭṭhatu ca Mahākassapo Mahākassapa-sadisānaŋ bhikkhūnaŋ sahassam pi sata-sahassam pi nipaccâkāra-dassanena n' eva Dasabalassa pāda-piṭṭhe loma-mattaŋ vikopetuŋ paŋsu-kūla-cīvare va aŋsu-mattam pi cāletuŋ sakkoti. Evaŋ mahânubhāvo hi Satthā.

Tasmā ti ha te, Kassapā ti, yasmā ahaŋ jānanto eva 'jānāmī' ti, passanto eva ca 'passāmī' ti vadāmi, tasmā, Kassapa, tayā evaŋ sikkhitabbaŋ. *Tibban* ti, bahalaŋ, mahantaŋ. *Hirottappan* ti, hiri ca ottappañ ca. *Paccupaṭṭhitaŋ bhavissatī* ti, paṭhamataram eva upaṭṭhitaŋ bhavissati. Yo hi therâdīsu hirottappaŋ upaṭṭhapetvā upasankamati therâdayo pi taŋ sahirikā sa-ottappā ca hutvā upasankamantī ti, ayam ettha ānisaŋso.

Kusalûpasaŋhitan ti, kusala-sannissitaŋ. *Aṭṭhikatvā*[2] ti, atthânatthena dhamme aṭṭhikaŋ katvā: taŋ taŋ dhammaŋ 'esa mayhan attho' ti, atthaŋ katvā. *Manasikatvā*[3] ti, citte ṭhapetvā. *Sabbaŋ cetaso*[4] *samannāharitvā* ti, cittassa thokam pi bahi-gantuŋ adento,[5] sabba-samannāhāra-cittena samannāharitvā. *Ohita-soto* ti, ṭhapita-soto. Ñāṇa-sotañ ca pasāda-sotañ ca odahitvā mayā desitaŋ dhammaŋ sakkaccam eva suṇissāmī ti evaŋ hi te sikkhitabbaŋ.

Sāta-sahagatā ca me kāya-gatā satī ti, asubhe c' eva ānāpāne ca paṭhama-jjhāna-vasena sukha-sampayuttā kāya-gatā sati. Yo ca pan' āyaŋ tividho ovādo therassa, ayam eva pabbajjā ca upasampadā ca ahosi.

---

[1] C, C_1 citta-ppasādena imaŋ.

[2] *Cf.* SA. i, 177 (aṭṭhikaŋ katvā). C, C_1 attānaŋ tena dhammena aṭṭhikaŋ katvā; taŋ vā dhammaŋ . . . aṭṭhikatvā.

[3] *So Comy.*; *text* -karitvā.

[4] *Text* cetasā.

[5] A. ādanto; G. adanto.

Sāṇo ti, sakileso, sa-iṇo hutvā. *Raṭṭha-piṇḍaŋ bhuñjin* ti, saddhā-deyyaŋ bhuñjiŋ: cattāro hi paribhogā:—theyya-paribhogo, iṇa-paribhogo, dāyajja-paribhogo, sāmi-paribhogo ti.[1] Tattha dussīlassa sangha-majjhe nisīditvā bhuñjantassâpi paribhogo, theyya-paribhogo nāma. Kasmā? Catusu paccayesu anissaratāya. Sīlavato apaccavekkhitta-paribhogo, iṇa-paribhogo nāma. Sattannaŋ sekhānaŋ paribhogo, dāyajja-paribhogo nāma. Khīṇâsavassa paribhogo, sāmi-paribhogo nāma. Iti khīṇâsava-sāmi hutvā anaṇo paribhuñjati. Thero attanā puthujjanena paribhutta-paribhogaŋ iṇa-paribhogaŋ yeva karonto evam āha. *Aṭṭhamiyā aññā udapādī* ti, aṭṭhame divase arahatta-phalaŋ uppajji.

Atha kho Bhagavā maggā okkammā ti, maggato okkamma. Paṭhamataraŋ Bhagavato samāgamo taŋ divase yeva ahosi, arahatt' ādhigamo pacchā. Desanā-vārassa pana evaŋ āgatattā arahatt' ādhigamo paṭhamaŋ dīpito. Kasmā pana Bhagavā maggā okkanto ti? Evaŋ kir' assa ahosi: 'Imaŋ bhikkhuŋ jāti-āraññakaŋ jāti-paŋsu-kūlikaŋ jāti-ekâsanikaŋ karissāmī' ti, tasmā okkami.

Mudukā kho tyâyan ti, mudukā kho te ayaŋ. Imañ ca pana vācaŋ Bhagavā taŋ cīvaraŋ[2] paduma-puppha-vaṇṇena pāṇinā ant' antena parāmasanto āha. Kasmā evam āhā ti? Therena saha cīvaraŋ parivattetu-kāmatāya. Kasmā parivattetu-kāmo jāto ti? Theraŋ attano ṭhāne ṭhapetu-kāmatāya. Thero pana, yasmā cīvarassa vā pattassa vā vaṇṇe kathite 'imaŋ tumhākaŋ. Gaṇhathā' ti vacanaŋ cārittam eva, tasmā *paṭigaṇhātu me bhante Bhagavā* ti āha. *Dhāressasi pana me tvaŋ, Kassapa, sāṇāni paŋsu-kulāni nibbasanānī* ti, 'Kassapa, tvaŋ imāni paribhoga-jiṇṇāni paŋsu-kulāni pārupituŋ sakkhissasī?' ti vadati. Tañ ca kho na kāya-balaŋ sandhāya paṭipatti-pūraṇaŋ sandhāya evam āha. Ayaŋ h' ettha adhippāyo:—Ahaŋ imaŋ cīvaraŋ, Puṇṇaŋ nāma dāsiŋ pārupitvā āmaka-susāne chaḍḍitaŋ: taŋ susānaŋ pavisitvā tumba-mattehi pāṇakehi samparikiṇṇaŋ. Te pāṇake vidhuṇitvā, mahā-ariya-vaŋse ṭhatvā aggahesiŋ. Tassa me cīvaraŋ gahita-divase dasa-sahassa-cakka-vāḷe mahāpaṭhavī

---

[1] VM. i, 43. [2] C_1 *omits* t. c.

mahāviravaŋ viravamānā kampittha; ākāse vāto vāyi; cakkavāḷe devatā sādhu-kāram adaŋsu. Idaŋ cīvaraŋ gaṇhantena bhikkhunā jāti-paŋsu-kūlikena jāti-āraññakena jāti-ekâsanikena jāti-sapadāna-cārikena bhavituŋ vaṭṭati. Tvaŋ imassa cīvarassa anucchavikaŋ kātuŋ sakkhissasī' ti. Thero pi attanā pañcannaŋ hatthīnaŋ balaŋ dhāreti. So taŋ atakkayitvā: Aham etaŋ paṭipattiŋ pūressāmī? ti ussāhena sugatacīvarassa anucchavikaŋ kātu-kāmo *dhāressāmâhaŋ, bhante* ti āha.

Paṭipajjin ti, paṭipanno 'smi. Evaŋ pana cīvara-parivattanaŋ katvā ca therena pārutaŋ cīvaraŋ Bhagavā pārupi, Satthu cīvaraŋ thero. Tasmiŋ samaye mahāpaṭhavī udakapariyantaŋ katvā unnadantī kampittha.

Bhagavato putto ti ādīsu, thero Bhagavantaŋ nissāya Ariyāya jātiyā jāto ti, Bhagavato putto. Urena vasitvā mukhato nikkhanta-ovāda-vasena pabbajjāya c' eva upasampadāya ca patiṭṭhitattā, *oraso, mukhato jāto*. Ovāda-dhammato jātattā ovāda-dhammena ca nimmitattā, *dhamma-jo, dhamma-nimmito*. Ovāda-dhamma-dāyādaŋ nava-lokuttara-dhamma-dāyādam eva vā arahatī ti, *dhamma-dāyādo*. *Paṭiggahetā*[1] *sāṇāni paŋsukūlānī* ti, Satthārā pārutaŋ paŋsu-kūla-cīvaraŋ pārupan' atthāya pariggahetā. *Sammā vadamāno. vadeyyā* ti, yaŋ puggalaŋ Bhagavato putto ti ādīhi guṇehi sammā vadamāno vadeyya, mamaŋ taŋ sammā vadamāno vadeyya. Ahaŋ evarūpo ti.

Ettāvatā therena pabbajjā ca parisodhitā hoti. Ayaŋ h' ettha adhippāyo:—Āvuso, yassa pana upajjhāyo na paññāyati[2] na ácariyo, kin so anupajjhāyo anācariyo nahāpitamuṇḍako[3] sayaŋ-gahita-kāsāvo titthiya-pakkantako ti sankhaŋ gato evaŋ tigāvutaŋ maggaŋ paccuggamanaŋ labhatī ti? Tīhi pi ovādehi pabbajjaŋ vā upasampadaŋ vā labhati? Kāyena kāyaŋ cīvara-parivattanaŋ labhatī ti? Tasmā yāva dubbhāsitaŋ vacanaŋ Thulla-Nandāya bhikkhuniyā ti, evaŋ

---

[1] *So Sinh. text and all Comy. There is a form paṭiggahīta, but* F. *text has* paṭiggahitāni, *v.l.* paṭiggahīto; *Sinh. text gives v.l.* paṭiggahītāni (? *to read* paṭiggahi tāni s. p.).

[2] C. yassa na up. paññāyati.

[3] A, G. -piṇḍako.

pabbajjaŋ sodhetvā idāni chahi abhiññāhi sīha-nādaŋ nadituŋ *ahaŋ kho, āvuso* ti ādim āha. Sesaŋ purima-nayen' eva veditabbaŋ.

12.

Dvādasame: *Tathāgato* ti, satto. *Na h' etaŋ āvuso atthasaŋhitan* ti, āvuso, etaŋ diṭṭhi-gataŋ attha-sannissitaŋ na hoti. *Nâdibrahmacariyakan* ti, magga-brahmacariyassa pubbabhāga-paṭipadâpi na hoti.

Etaŋ, āvuso, attha-saŋhitan[1] ti, āvuso, etaŋ catu-saccakamma-ṭṭhānaŋ attha-sannissitaŋ. *Etaŋ ādi-brahmacariyakan* ti, etaŋ magga-brahmacariyassa ādi pubba-bhāga-paṭipadā.

13.

Terasame: *aññāya saṇṭhahiŋsū* ti, arahatte patiṭṭhahiŋsu. *Saddhamma-paṭirūpakan* ti, dve saddhamma-paṭirūpakāni: adhigama-saddhamma-paṭirūpakañ ca pariyatti-saddhammapaṭirupakañ ca. Tattha:[2]

Obhāse c' eva ñāṇe ca pītiyā ca vikampati, ,
Passaddhiyā sukhe c' eva yehi cittaŋ pavedhati.

Adhimokkhe ca paggāhe upaṭṭhāne ca vikampati[3]
Upekkhâvajjanāya c' eva upekkhāya nikantiyā.

Imāni dasa ṭhānāni paññā yassa parīcitā,
Das' attha-kusalo[4] hoti, na ca sammohaŋ gacchatī ti.

Idaŋ vipassanā-ñāṇassa upakkilesa-jātaŋ adhigama-saddhamma-paṭirūpakaŋ nāma. (Tisso[5] pana Saṅgītiyo anāruḷhaŋ: *Dhātu-kathā*,[6] *Ārammaṇa-kathā*,[7] *Asubha-kathā*,[8] *Ñāṇa-vatthu-kathā*,[9] *Vijjā-kadambako*[10] ti, imehi pañcahi kathāvatthūhi: bāhiraŋ *Guḷha-vinayaŋ*) *Guḷha-Vessantaraŋ Vaṇṇapiṭakaŋ*, *Aṅgulimāla-piṭakaŋ*, *Raṭṭhapāla-gajjitaŋ*, *Āḷavaka-*

---

1 A, G. santataŋ. 2 *Quoted as a* Porāṇa *at* VM. ii, 637.
3 VM. ca kampati.
4 *So* A, G, *but* C, C_1 sa tattha; VM. *has* dhamm' uddhacca-k.
5 *This passage looks like an interpolation. It is not in* A, G. *at all.*
6 *The third book of* Abhidhamma, *analysed at* Asḷ. 7 (*Expos.* i, 10).
7 Asḷ. 71. 8 Asḷ. 197. 9 Vibh. 306; VibhA. 396.
10 ? *at* Asḷ. 299, *or as Siam. MSS. read* -karandako (*casket*).

gajjitaŋ, Vetulla[1]*-piṭakan* ti, idaŋ abuddha-vacanaŋ pariyatti-saddhamma-paṭirūpakaŋ nāma.

Jātarūpa-paṭirūpakan ti, suvaṇṇa-rasa-vicchaŋ ārakūṭa[2]-mayaŋ suvaṇṇa-vaṇṇaŋ ābharaṇa-jātaŋ. Chaṇa-kālesu hi manussā 'ābharaṇa-bhaṇḍakaŋ gaṇhissāmā' ti āpaṇaŋ gacchanti. Atha ne āpaṇikā evaŋ vadanti: 'Sace tumhe ābharaṇ' atthikā imāni gaṇhatha; imāni hi mah' agghāni[3] ca, imāni app' agghāni cā' ti. Te tesaŋ sutvā, 'kāraṇaŋ vadanti: imāni pilandhitvā sakkā nakkhattaŋ kīḷituŋ. Sobhanti c' eva app' agghāni cā' ti, tāni gahetvā gacchanti. Suvaṇṇa-bhaṇḍaŋ avikkayamānaŋ nidahitvā ṭhapetabbaŋ hoti. Evaŋ taŋ jāta-rūpa-paṭirūpake uppanne antaradhāyati nāma.

Atha saddhammassa antaradhānan hotī ti, adhigama-saddhammassa paṭipatti-saddhammassa pariyatti-saddhammassā ti tividhassâpi saddhammassa antaradhānaŋ hoti.[4]

Paṭhama-bodhiyaŋ hi bhikkhū[5] paṭisambhida-ppattā ahesuŋ. Atha kāle gacchante paṭisambhidā pāpuṇituŋ na sakkhiŋsu. Chalabhiññā ahesuŋ: tato cha abhiññā pāpuṇituŋ asakkontā tisso vijjā pāpuṇiŋsu. Idāni kāle gacchante tisso vijjā pāpuṇituŋ asakkontā āsava-kkhaya-mattaŋ pāpuṇissanti. Tam pi asakkontā anāgāmi-phalaŋ: tam pi asakkontā sakadāgāmi-phalaŋ: tam pi asakkontā sotâpatti-phalaŋ: gacchante kāle sotâpatti-phalam pi pattuŋ na sakkhissanti. Atha nesaŋ, yadā vipassanā imehi upakkilesehi upakiliṭṭhā āraddha-mattā va ṭhassati, tadā adhigama-saddhammo antarahito nāma bhavissati.

Paṭhama-bodhiyaŋ hi bhikkhū catunnaŋ paṭisambhidānaŋ anucchavikaŋ paṭipattiŋ pūrayiŋsu. Gacchante kāle taŋ asakkontā channaŋ abhiññānaŋ: tam pi asakkontā tissannaŋ vijjānaŋ: tam pi asakkontā arahatta-phala-mattassa. Gacchante pana kāle arahattassa anucchavikaŋ paṭipattiŋ pūretuŋ asakkontā anāgāmi-phalassa anucchavikaŋ paṭipadaŋ pūres-

---

[1] C. Vedalla-. *Cf.* Asl. 26; A, G. -piṭakāni.

[2] *See Childers.* A, G. ārakuṭaŋ ayaŋ.

[3] *So* A, G, *but* C, C_1 imāni hi ghanāni c' eva vaṇṇavantāni ca appagghāni ca.

[4] *Cf.* A, i, 58; Anāgata-Vaŋsa, *Warren*, 481.

[5] C. *singular throughout.*

santi. Tam pi asakkontā sakadāgāmi-phalassa: tam pi asakkontā sotâpatti-phalassa. Yadā pana sotâpatti-phalassa pi anucchavikaŋ paṭipadaŋ pūretaŋ asakkontā sīla-pārisuddha-matte va ṭhassanti, tadā paṭipatti-saddhammo antarahito nāma bhavissati.

Yāva pana tepiṭakaŋ Buddha-vacanaŋ vattati, na tāva 'sāsanaŋ antarahitan' ti vattuŋ[1] vattati. Tiṭṭhantu tīṇi vā, *Abhidhamma-piṭake* antarahite itaresu dvīsu tiṭṭhantesu pi 'antarahitan' ti na vattabbam eva. Dvīsu antarahitesu, *Vinaya-piṭaka*-matte ṭhite pi. Tatrâpi *Khandaka-Parivāresu* antarahitesu ubhato *Vibhanga*-matte *Mahāvinaye* antarahite dvīsu *Pātimokkhesu* vattamānesu pi sāsanaŋ antarahitaŋ nāma na hoti.[2]

Yadā pana dve *Pātimokkā* antaradhāyissanti, atha pariyatti-saddhammassa antaradhānaŋ bhavissati. Tasmiŋ antarahite sāsanaŋ antarahitaŋ nāma hoti. Pariyattiyā hi antarahitāya, paṭipatti antaradhāyati. Paṭipattiyā antarahitāya, adhigamo antaradhāyati. Kiŋ kāraṇā? Ayaŋ hi pariyatti paṭipattiyā paccayo hoti: paṭipatti adhigamassa. Iti paṭipattito pi pariyattim eva pamāṇaŋ.

Nanu ca Kassapa-Sammāsambuddhassa kāle Kapilo[3] nāma anārādhika-bhikkhu 'pātimokkhaŋ uddissāmī' ti vījaniŋ gahetvā āsane nisinno 'atthi imasmiŋ vattantā?' ti pucchi? Atha tassa bhayena yesam pi pātimokkho vattati, te pi 'mayaŋ vattāmā' ti avatvā 'na vattāmā' ti vadiŋsu. So vījaniŋ ṭhapetvā uṭṭhāyâsanā gato. Tasmā[4] Sammāsambuddhassa sāsanaŋ osakkitan ti? Kiñcâpi osakkitaŋ; pariyatti pana ekanten' eva pamāṇaŋ. 'Yathā hi mahato taḷākassa pāḷiyā thirāya udakaŋ na ṭhassatī' ti na vattabbaŋ. 'Udake sati padumâdīhi pupphāni[5] na pupphissantī' ti na vattabbaŋ. Evam evaŋ mahā-taḷākassa thira-pāḷi-sadise tepiṭake Buddha-vacane sati 'mahā-taḷāke udaka-sadisā paṭipatti-pūrakā kula-puttā n' atthī' ti na vattabbā. Tesu sati 'mahā-taḷāke padumâdīni pupphāni viya sotâpannâdayo Ariya-puggalā

---

[1] C_1 cattuŋ.
[2] C. antarahitam eva *only*.
[3] *Cf.* SnA. 305; UdA. 179.
[4] C. tadā.
[5] C. padumāni na pupphissanti.

n' atthī' ti na vattabbā ti. Evaŋ ekantato pariyatti yeva pamāṇaŋ.

Paṭhavī-dhātū[1] ti, dve sata-sahassāni cattāri ca nahutāni bahalā mahā-paṭhavī. *Āpodhātū* ti, paṭhavito paṭṭhāya yāva Subha-kiṇha-brahmalokā uggataŋ kappa-vināsakaŋ udakaŋ. *Tejo-dhātū* ti, paṭhavito paṭṭhāya yāva Ābhassara-brahmalokā uggato kappa-vināsako aggi. *Vāyo-dhātū* ti, paṭhavito paṭṭhāya yāva Vehapphala-brahmalokā uggato kappa-vināsako vāyu. Etesu hi eka-dhammo pi Satthu-sāsanaŋ antaradhāpetuŋ na sakkoti. Tasmā evam āha. *Idh' eva te uppajjanti* ti, lohato loha-khādakaŋ malaŋ viya imasmiŋ mayhaŋ yeva sāsane te uppajjanti. *Mogha-purisā* ti, tuccha-purisā. *Ādiken' eva opilavati* ti, ettha *ādikenā* ti, ādānena gahaṇena: *opilavati* ti, nimujjati. Idaŋ vuttaŋ hoti: Yathā udaka-carā nāvā bhaṇḍaŋ gaṇhantī nimujjati, evaŋ pariyatti-ādīnaŋ pūraṇena saddhammassa antaradhānaŋ na hoti. Pariyattiyā parihāyamānāya paṭipatti hāyati. Paṭipattiyā hāyamānāya adhigamo hāyati. Pariyattiyā purayamānāya pariyatti-dharā puggalā paṭipattiŋ pūrenti. Paṭipatti-pūrakā adhigamaŋ pūrenti. Iti nava-cando viya pariyatti-ādīsu vaḍḍhamānāsu mayhaŋ sāsanaŋ vaḍḍhati yevā ti dasseti. Idāni yehi dhammehi saddhammassa antaradhānañ c' eva ṭhiti ca hoti te dassento *pañca kho* ti ādim āha.

Tattha *okkamaniyā* ti, avakkamaniyā. Heṭṭhā-gamanikā ti attho. *Satthari agāravā* ti ādīsu: *agāravā* ti, gārava-rahitā. *Appatissā* ti, appatissayā, anīca-vuttikā.

Tattha, yo cetiy' anganaŋ ārohanto chattaŋ dhāreti, upāhanaŋ dhāreti, añññato oloketvā kathaŋ kathento gacchati, ayaŋ *Satthari* agāravo nāma. Yo dhamma-savaṇassa kāle ghuṭṭhe dahara-sāmaṇerehi parivārito nisīdati, aññāni vā nava-kammāni karoti, dhamma-savaṇ' agge nisinno niddāyati, vikkhitto vā savanaŋ[2] aññaŋ kathento nisīdati, ayaŋ *Dhamme* agāravo nāma. Yo therûpaṭṭhānaŋ gantvā, avanditvā nisīdati, hattha-pallatthikaŋ dussa-pallatthikaŋ karoti, aññaŋ vā pana

---

[1] *Cf.* Vibh. 84; VibhA. 55; VM. ii, 414; Asl. 298.
[2] C. *omits*; C₁ suṇaŋ.

hattha-pāda-kukuccaŋ karoti, Buddhānaŋ santike anajjhiṭṭho katheti, ayaŋ *Sanghe* agāravo nāma. Tisso pana sikkhā apūrento *sikkhāya* agāravo nāma hoti. Aṭṭha-samāpattiyo anibbattento, tāsaŋ vā pana nibbattan' atthāya payogaŋ akaronto, *samādhismiŋ* agāravo nāma hoti. Sukka-pakkho vutta-vipallāsen' eva veditabbo ti.

Kassapa-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

VI.

LĀBHA-SAKKĀRA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I.

1.

Lābha-sakkāra-saŋyuttassa paṭhame: *dāruṇo* ti, thaddho.[1] *Lābha-sakkāra-siloko* ti, ettha *lābho* nāma catu-paccaya-lābho. *Sakkāro* ti, tesaŋ yeva sukatānaŋ susankhatānaŋ lābho. *Siloko* ti, vaṇṇa-ghoso. *Kaṭuko* ti, tikhiṇo. *Pharuso* ti, kharo. *Antarāyiko* ti, antarāya-karo.

2.

Dutiye: *bāḷisiko* ti, baḷisaŋ gahetvā caramāno maccha-ghātako. *Āmisagatan* ti, āmisa-makkhitaŋ.[2] *Āmisa-cakkhu* ti, āmise cakkhu, dassanaŋ baliso ti[3] āmisa-cakkhu. *Gilita*[4]-*baḷiso anayaṃ āpanno* ti, dukkhaŋ patto. *Vyasanam āpanno* ti, vināsaŋ patto. *Yathā-kāma-karaṇīyo* ti, yathā kāmena, yathā ruciyā, yathā vā bāḷisiko icchati, tath' eva 'ssa kattabbo ti attho. *Yathā-kāma-karaṇīyo Pāpimato*[5] ti, yathā kilesa-Mārassa kāmo evaŋ kattabbo: nirayaŋ vā tiracchāna-yoniŋ vā petti-visayaŋ vā pāpetabbo ti.

3–4.

Tatiye: *mahākummakulan* ti, mahantaŋ aṭṭhi-kacchapa-kulaŋ. *Agamāsī* ti, ettha[6] kiñci khāditabbaŋ atthi. Taŋ maccharāyanto maŋ eva nivāretī ti saññāya agamāsi. *Papa-*

[1] A, G. *omit*; *others* addho.
[2] *All* makkhittaŋ.
[3] C, C_1 assā ti.
[4] C. galita; C, gila-b. = gilita. b.
[5] *So both texts; Comy.* Mārassa.
[6] B, C. *prefix* addhā.

tāyā ti, papatā vuccati dīgha-rajjuka-koṭṭhāsake[1] daṇḍakaŋ pavesetvā gahito kaṇṇika-salla-saṇṭhāno aya-kaṇṭako: yasmiŋ vegena patitvā kaṭāhe lagga-matte daṇḍako nikkhamati, rajjuko ekâbaddho gacchati. *So kummo* ti, so bila[2]-kummo. *Yena so kummo* ti, udaka-saddaŋ sutvā, sāsanka-ṭṭhānaŋ bhavissatī ti nivattitvā yena so attha-kāmo kummo.

Na idāni tvaŋ amhākan ti, idāni tvaŋ amitta-hatthaŋ gato, no amhākaŋ: asantako[3] ti attho. Evaŋ sallapantānaŋ yeva ca nesaŋ nivāp' aṭṭhiko[4] luddo rajjukaŋ ākaḍḍhitvā, kummaŋ gahetvā, yathā-kāmaŋ akāsi.

Sesam ettha ito anantara-sutte[5] uttānam eva.

5.

Pañcame: *mīḷhakā*[6] ti, gūtha-hanakā.[7] *Gūthâdī* ti, gūtha-bhakkhā. *Gūtha-pūrā* ti, anto gūthena gahitā.[8] *Puṇṇa-gūthassā* ti, idaŋ purimass' eva attha-dīpanaŋ. *Atimaññeyyā* ti, pacchima-pāde bhūmiyaŋ ṭhapetvā, purima-pāde gūthass' upari āropetvā ṭhitā[9] 'ahaŋ hi gūthâdī' ti ādīni bhaṇantī atimaññeyya.

Piṇḍapāto c' assa pūro ti, aparo ti[10] so patta-pūro ti,[10] paṇīta-piṇḍa-pāto bhaveyya.

6.

Chaṭṭhe: *kaŋ*,[11] *bhikkhave, asani-vicakkan* ti, bhikkhave, kaŋ puggala-matthake · patitvā patamānaŋ[12] sukkâsani-cakkaŋ

---

[1] *I give the reading of* A, G, *which* C. *modifies to* rajjuka-kosake; C_1 rajjuka-baddha-ayu-kaṇṭa-kosake. (*Possibly the original was* rajju-kakkaṭake, *fish-hook*.)

[2] A, G. pila- (bila=*lacerated*); *Siamese MSS.* viddha-.

[3] C, C_1 santako.

[4] A, G. nivay' aṭṭhiko; C, C_1 nāvāya ṭhito.

[5] A, G. suttesu.

[6] F. *text* piḷhakā *or* miḷhakā; *Sinh. text* phaḷakā; *v.ll.* kuḷakā : kaṇsa-lakā; A, G. galakā; C. guḷakā; C_1 phaḷakā. *See Pāli Dict. s.v.* mīḷhakā (*cesspool*), *which should be read here.*

[7] *So* A, G, *coming nearest to the meaning* (hana=*evacuate*); C. guḷa-pāṇakā; C_1 gūtha-pāṇakā

[8] C, C_1 bharitā.

[9] C. ṭhito.

[10] C, C_1 pi, ti.

[11] *So all but* F. *text.*

[12] C. maddamānaŋ.

āgacchatu.[1] *Appatta-mānasan* ti, anadhigatârahattaŋ. Iti Bhagavā na sattānaŋ dukkha-kāmatāya, ādīnave pana dassetuŋ evam āha. Asani-cakkaŋ hi matthake patitaŋ ekam eva atta-bhāvaŋ nāseti, lābha-sakkāra-silokena pariyādinnacitto nirayâdīsu ananta-dukkhaŋ anubhoti.

7.

Sattame: *diddha-gadenā*[2] ti, gada-diddhena. *Visa-sallenā*[3] ti, visa-makkhitena sattiyā ti.[4]

8.

Aṭṭhame: *singālo*[5] ti, jara-singālo. Yathā hi suvaṇṇavaṇṇo pi kāyo pūti-kāyo t' eva,[6] taŋ khaṇaŋ gahitam pi ca muttaŋ pūti-muttan t' eva vuccati, evaŋ tadahu-jāto pi singālo jara-singālo t' eva vuccati. *Ukkaṇṭakena*[7] *nāmā* ti, evaŋ nāmakena rogena. So kira sīta-kāle uppajjati. Tasmiŋ uppanne sakala-sarīrato lomāni patanti. Sakala-sarīraŋ nillomaŋ hutvā, samantato phuṭati,[8] vāt' abbhāhatā vaṇā rujanti. Yathā ummattaka-suṇakhena daṭṭho puriso anavaṭṭhito va bhamati, evaŋ tasmiŋ uppanne bhamitabbo hoti. Asukaṭṭhāne sotthi bhavissatī ti na paññāyati.

9.

Navane: *Veramba-vātā*[9] ti, evaŋ nāmakā mahāvātā. Kīdise pana ṭhāne te vātā vāyantī ti? Yattha ṭhitassa

---

[1] S. *text inserts* āgacchatu *in text before* sekhaŋ *and reads* anupāpuṇātu *for* F. *text* anupāpuṇāti; A, G. āgacchatha.

[2] F. *text* diṭṭha-gatena; *Sinh.* diṭṭhi-gatena (?); G. diddha-gadena; A. dibba-gadena; C, C_1 diddha-gatena (*v.ll.* dibba-gadenā ti=gada-dibbena). *See Pāli Dict. s.v.*

[3] *Text* visallena sallena; *Comy.* visallena; *but cf.* VM. ii, 503, sattānaŋ hadayaŋ soko visa-sallaŋ va tujjati. S. *text* visallena vijjhatu (?).

[4] C, C_1 -makkhittena sallena: sattiyā ti attho.

[5] *So text should read.* [6] *Cf.* KhA. 40; DhpA. 110; SA. i, 191.

[7] F. *text* ukkaṇṇakena; *Sinh. text*, C, C_1 ukkaṇṭakena (? *flayed*); *but* A, G. ukkaṇṇikena.

[8] A, G. puṭāti.

[9] *Cf.* AA. (*on* A. i, 137) catuhi dīpehi vāto vāyati. Ekāya disāya hi dvīhi vā disāhi vāyanto vāto.

cattāro dīpā uppalinī-patta-mattā hutvā paññāyanti. *Yo pakkhī gacchatī* ti, nava-vuṭṭhe deve viravanto vāta-sakuṇo tattha gacchati. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Arakkhiten' eva kāyenā ti ādīsu: hattha-pāde kīḷāpento khandh' aṭṭhiŋ vā nāmento kāyaŋ na rakkhati nāma. Nānā-vidhaŋ duṭṭhulla-kathaŋ kathento vācaŋ na rakkhati nāma. Kāma-vitakkâdayo vitakkento cittaŋ na rakkhati nāma. *Anupaṭṭhitāya satiyā*[1] ti, kāya-gatā-satiŋ[2] anupaṭṭhapetvā.

10.

Dasame: *asakkārena c' ūbhayan* ti, asakkārena ca ubhayena. *Samādhī* ti, arahatta-phala-samādhi. So hi tena na vikampati. *Appamāṇa*[3]*-vihārino* ti, appamāṇena phala-samādhinā viharantassa. *Sātatikan* ti, satata-kāriŋ. *Sukhuma-diṭṭhi-vipassakan* ti, arahatta-magga-diṭṭhiyā sukhuma-diṭṭhi: phala-samāpatti-atthāya vipassanaŋ paṭṭhapetvā āgatattā vipassakaŋ. *Upādāna-kkhayârāman* ti, upādāna-kkhaya-sankhāte nibbāne ramaṇaŋ.[4] *Āhu sappuriso itī* ti, sappuriso ti kathentī ti.

II.

1.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *sampajāna-musā bhāsantan* ti, appamattakena pi kāraṇena sampajānam eva musā bhāsantaŋ. Sīlaŋ pūressamī ti saŋvihita-bhikkhuŋ[5] Sineru-matto pi paccaya-rāsī cāletuŋ na sakkoti. Yadā pana sīlaŋ pahāya sakkāra-nissito hoti, tadā kuṇḍaka-muṭṭhi-hetū pi musā bhāsati aññaŋ vā karoti.

2.

Dutiyam uttānam evā ti.

---

[1] A, G. sati-kāya (? *for* satitāya); C. satiyāya.
[2] A, C, G. sati.
[3] *Text and* B. appamāda-; *Sinh. and Comy.* appamāṇa-.
[4] C. C_1 rataŋ.
[5] A, C, G. bhikkhu.

3–10.

Tatiyâdīsu: *suvaṇṇa-nikkhassā* ti, ekassa kañcana-nikkhassa. *Singī-nikkhassā* ti, singī-suvaṇṇa-nikkhassa. *Paṭhaviyā* ti, cakka-vāḷabbhantarāya mahā-paṭhaviyā. *Āmisa-kiñcikkha-hetū* ti, kassaci-d-eva āmisa-hetu: antamaso kuṇḍaka-muṭṭhino pi. *Jīvita-hetū* ti, aṭaviyaŋ corehi gahetvā jīvite voropiyamāne tassa pi hetu. *Janapada-kalyāṇiyā* ti, janapade uttam' itthiyā.

III.

1.

Tatiya-vaggassa paṭhame: *na tassa,*[1] *bhikkhave, mātugāmo* ti, na tassa raho ekekassa[2] nisinnassa, tena dhammena aṭṭhiko pi mātugāmo cittaŋ pariyādātuŋ sakkoti; yassa lābha-sakkāra-siloko cittaŋ pariyādātuŋ sakkotī ti attho.

2.

Dutiyaŋ uttānam eva.

3.

Tatiye: *saddhā*[3] ti, sotâpannā. Sesam ettha uttānam eva.

4–6.

Tathā catutthe pañcame chaṭṭhe ca.

7.

Sattame: *samudayan* ti ādīsu: saha-pubba-kammena atta-bhāva kola-puttikaŋ[4] vaṇṇa-pokkharatā kalyāṇa-vāk-karaṇatā dhuta-guṇāvī-karaṇaŋ parivāra-sampattī ti evam-ādi lābha-sakkārassa samudayaŋ paccaya-vasena na ppajānanti.[5] Nirodho ca paṭipadā ca nirodha-sacca-magga-sacca-vasen' eva veditabbā.[6]

---

[1] *Texts and Comy., but* A, C, G. tatrâssa.
[2] C, C_1 ekakassa.
[3] A, G. sattā.
[4] *Cf. Pāli Dict. s.v. and* A. i, 38; AA. (*Sinh.*) 293.
[5] A, G. -ati.
[6] A, G. -o; C. -aŋ.

8.

Aṭṭhame: yasmā lābha-sakkāra-siloko narakâdīsu nibbattento sakalam pi imaŋ atta-bhāvaŋ nāseti. Idhâpi maraṇam pi maraṇa-mattam pi dukkhaŋ āvahati. Tasmā *chaviŋ chindatī* ti ādi vuttaŋ.

9.

Navame: *vāḷa-rajjuyā* ti, suttâdi-mayā rajju-mudukā hoti. Vāḷa-rajju kharā pharusā, tasmā ayam eva gahitā.

10.

Dasame: *diṭṭha-dhamma-sukha-vihārā* ti, phala-samāpatti sukha-vihārā. *Tesâham assā* ti, tesaŋ ahaŋ assa.[1] Khīṇâsavo hi lābhī puñña-sampanno yāgu-khajjakâdīni gahetvā āgatānaŋ[2] anumodanaŋ karonto, dhammaŋ desento, pañhaŋ vissajjento, phala-samāpattiŋ appetvā, nisīdituŋ okāsaŋ na labhati. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttan ti.

IV.

1.

Catuttha-vaggassa paṭhamaŋ uttānam eva.

2–4.

Dutiyâdīsu: *kusala-mūlan* ti, alobhâdi tividha-kusala-dhammo. *Sukko dhammo* ti, tass' eva pariyāya-desanā. Ayaŋ pan' ettha sankhep' attho: yassa kusala-mūlâdi-sankhātassa anavajja-dhammassa asamucchinnattā Devadatto sagge vā nibbatteyya magga-phalāni vā adhigaccheyya svāssa samucchedam agamā, sabbaso samucchinno vinaṭṭho.

5.

Pañcame: *parâbhavāyā* ti, avaḍḍhiyā vināsāya.

Assatarī ti, vaḷavāya kucchismiŋ gadrabhassa jātā.[3] *Atta-vadhāya gabbhaŋ gaṇhātī* ti, taŋ assena saddhiŋ sampayojenti.

---

[1] A, G. avassa. [2] B. āgatâgatānaŋ. [3] =AA. *on* A. ii, 73.

Sā gabbhaŋ gaṇhitvā kāle sampatte vijāyituŋ na sakkoti. Pādehi bhūmiyaŋ paharantī tiṭṭhati. Ath' assā cattāro pāde catusu khāṇukesu bandhitvā, kucchiŋ phāletvā, potakaŋ niharanti. Sā tatth' eva marati. Ten' etaŋ vuttaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *bhattâbhihāro* ti, abhiharitabba-bhattaŋ. Tassa pana pamāṇaŋ dassetuŋ pañca-thālipāka-satānī ti vuttaŋ. Tattha eko thālipāko dasannaŋ purisānaŋ bhattaŋ gaṇhāti.

Nāsāya pittaŋ bhindeyyun[1] ti, accha-pittaŋ vā maccha-pittaŋ vâssa nāsā-puṭe pakkhipeyyuŋ.

7–13.

Sattame: *mātu pi hetū* ti, sace musā bhaṇasi mātaraŋ te vissajjessāma. No ce bhaṇasi[2] na vissajjessāmā ti evaŋ corehi aṭaviyaŋ pucchamāno tassā cora-hattha-gatāya mātu-yâpi[3] hetu-sampajāna-musā na katheyyā ti attho. Ito paresu es' eva nayo ti.

---

[1] *Cf.* UdA. 65; *J.P.T.S.*, 1891-3, p. 4 (*Morris*).
[2] A, G. bhaṇi.
[3] A, G. mātu pi.

VII.

RĀHULA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I.

1.

Rāhula-saŋyuttassa paṭhame: *eko*[1] ti, catusu iriyāpathesu eka-vihārī. *Vūpakaṭṭho* ti, vavakkaṭṭho,[2] nissaddo. *Appamatto* ti, satiyā avippavāsento. *Ātāpī* ti, viriya-sampanno. *Pahitatto vihareyyan* ti, visesâdhigam' atthāya pesitatto hutvā vihareyyaŋ.

Aniccan ti, hutvā abhāva-kāraṇena[3] aniccaŋ. Atha vā uppāda-vaya-vantatāya tāva-kālikatāya vipariṇāma-koṭiyā nicca-paṭikkhepato[4] ti imehi pi kāraṇehi aniccaŋ.

Dukkhan ti, catūhi kāraṇehi dukkhaŋ, dukkhaman' aṭṭhena dukkha-vatthuk' aṭṭhena satata-sampīḷan'[5] aṭṭhena sukhapaṭipakkhenā[6] ti. *Kallan* ti, yuttaŋ. *Etaŋ mamā* ti, taṇhāgāho. *Eso 'ham asmī* ti, māna-gāho. *Eso me attā* ti, diṭṭhigāho. Taṇhā-gāho c' ettha aṭṭha-sata-taṇhā-vicarita-vasena: māna-gāho nava-vidha-māna-vasena: diṭṭhi-gāho dvā-saṭṭhidiṭṭhi-vasena veditabbo.

Nibbindaŋ virajjatī ti, ettha virāga-vasena cattāro maggā kathitā. *Viragā vimuccatī* ti, ettha vimutti-vasena cattāri sāmañña-phalāni. Ettha ca pañcasu dvāresu pasādā va gahitā. *Mano* ti, iminā tebhūmakaŋ sammasana-vāra-cittaŋ.[7]

---

[1] *Cf.* MA. i, 180; SnA. 157; UdA. 174, 249; SA. i, 204.

[2] *So* A, C_1, G, *but* C. vivekaṭṭho (*v.l.* vacikaṭṭho); MA, SnA. citta-vivekena; UdA. kāyena ca cittena apakaṭṭho.

[3] A. abhāvâkārena.

[4] A, G. paṭipakkhato, *but cf.* MA. ii, 113 *on* aniccaŋ (nicca-paṭikkhep' aṭṭhena).

[5] Ṭīkā *has* paṭipīl-.

[6] *Here* A, G. *are right*; C. pakkhepena; MA. *loc. cit.* paṭipakkh aṭṭhena.

[7] A, G. cara-, *as below.*

2–5.

Dutiye: pañcasu dvāresu ārammaṇam eva.

6.

Chaṭṭhe: tebhūmaka-dhammā.

7.[1]

Sattame: pañcasu dvāresu pasāda-vatthuka-cittam eva, mano-viññāṇena tebhūmaka-sammasana-vāra-cittaŋ gahitaŋ. Evaŋ sabbattha nayo netabbo.

8.

Aṭṭhame pana *taṇhā* ti, tasmiŋ tasmiŋ dvāre eva nibbattā[2] va labbhati.

9.

Navame: viññāṇa-dhātu-vasena nāmaŋ, sesāhi rūpan ti, nāma-rūpaŋ kathitaŋ.

10.

Dasame: rūpa-kkhandho kāmâvacaro. Sesā cattāro sabba-saṅgāhika-paricchedena catu-bhūmakā. Idha pana tebhū-makābi gahetabbā.

II.

1–10.

Dutiye: dasa uttān' atthān' eva.

11.

Ekādasame: *imasmiñ ca saviññāṇake kāye* ti, attano saviññāṇaka-kāyaŋ dasseti. *Bahiddhā cā* ti, yassa saviññāṇaŋ vā aviññāṇaŋ vā.[3] Purimena vā attañ ca parassa ca saviññāṇam

[1] C, C1 *take this § as No. 3.* [2] C, C1 javana-ppattā va.
[3] C, C1 parassa saviññāṇakaŋ vā av. vā.

eva dasseti: pacchimena bahiddhā anindriya-baddha-rūpaŋ. *Ahaŋkāra-mamaŋkāra-mānânusayā* ti, ahaŋkāra-diṭṭhi ca mamaŋkāra-taṇhā ca mānânusayā ca. *Na honti* ti, 'ete kilesā kathaŋ jānantassa etesu vatthusu na hontī' ti ? pucchati.

Sammappaññāya passato ti, saha vipassanāya magga-paññāya suṭṭhu passantassa.

12.

Dvādasame: *ahaŋkāra-mamaŋkāra-mānâpagatan* ti, ahaŋkārato ca mamaŋkārato ca mānato ca apagataŋ. *Vidhā-samatikkantan* ti, māna-koṭṭhāse suṭṭhu atikkantaŋ. *Santaŋ suvimuttan* ti, kilesa-vūpasamena santaŋ, kileseh' eva suṭṭhu vimuttaŋ. Sesaŋ uttānam evā ti.

Dvīsu pi asekha-bhūmi kathitā, paṭhamo pan' ettha āyācantassa desito, dutiyo anāyācantassa. Sakale pana *Rāhula-saŋyutte* therassa vimutti-paripācanīya-dhammā va kathitā ti.

VIII.

LAKKHAṆA-SAṂYUTTA-VAṆṆANĀ

I.

1.

Lakkhaṇa-saṃyutte: yvâyaṃ *āyasmā ca Lakkhaṇo* ti, Lakkhaṇa-tthero vutto.[1] Esa jaṭila-sahassassa abbhantaro[2] ehi-bhikkhûpasampadāya upasampanno *Āditta-pariyāyâ*vasāne arahattaṃ patto eko mahā-savako ti veditabbo. Yasmā pan' esa lakkhaṇa-sampannena sabbâkāra-paripūrena brahma-samena attabhāvena samannāgato, tasmā Lakkhaṇo ti sankhaṃ[3] gato. Mahāmoggallāna pana pabbajita-divasato sattame divase arahattaṃ patto dutiyo agga-sāvako.

Sitaṃ pātvâkāsī ti, manda-hasitaṃ pātu-akāsi, pakāsayi, dassesī ti vuttaṃ hoti. Kim pana disvā thero sitaṃ pātvakāsī ti? Upari Pāḷiyaṃ āgataṃ aṭṭhi[4]-sankhalikaṃ, ekaṃ peta-loke-nibbattaṃ sattaṃ disvā, tañ ca kho dibbena cakkhunā na pasāda-cakkhunā. Pasāda-cakkhussa hi ete attabhāvā na āpāthaṃ āgacchanti. Evarūpaṃ attabhāvaṃ disvā karuññe kattabbe kasmā sitaṃ pātvâkāsī ti? Attano ca Buddha-ñāṇassa ca sampattiṃ anussaranto.[5] Taṃ hi disvā thero 'adiṭṭha-saccena nāma puggalena paṭilabbhitabbā evarūpā attabhāvā mutto ahaṃ. Lābhā vata me! Suladdhaṃ vata me!' ti: attano ca sampattiṃ anussaritvā: 'aho Buddhassa Bhagavato ñāṇa-sampatti, yo[6] "Kamma-vipāko, bhikkhave, acinteyyo, na cintetabbo" ti (A. ii, 80) dassesi. Paccakkhaṃ vata katvā Buddhā desenti: suppaṭividdhā[7] dhamma-dhātū!' ti. Evaṃ Buddha-ñāṇa-sampattiñ ca anussaritvā sitaṃ pātvâkāsī ti.

---

[1] *Cf.* Vin. iii, 104; *so* VinA. ii, 506.
[2] B. sahass' abbhantare.
[3] VinA. sankhyaṃ.
[4] VinA. aṭṭhika-.
[5] *So* A, G, *but* C, C_1 anussaraṇato; VinA. sampatti-samanussaraṇato.
[6] C. -sampattiyo.
[7] VinA. *adds* Buddhānaṃ.

Atha Lakkhaṇa-tthero kasmā nâddasa? Kim assa dibba-cakkhu n' atthi, no n' atthī ti?[1] Mahāmoggallāno pana āvajjanto addasa. Itaro pana anāvajjanto[2] na addasa. Yasmā pana khīṇâsavā nāma na akāraṇā sitaŋ karonti, tasmā naŋ Lakkhaṇa-tthero pucchi *ko nu kho, āvuso Moggallāna, hetu, ko paccayo sitassa pātukammāyā* ti? Thero pana yasmā yehi ayaŋ uppatti sāmaŋ adiṭṭhā te dussaddhāpayā honti, tasmā Bhagavantaŋ sakkhiŋ katvā byākātu-kāmatāya *akālo kho, āvuso* ti ādim āha. Tato Bhagavato santike puṭṭho *idhâhaŋ, āvuso* ti ādinā nayena byākāsi.

Tattha, *aṭṭhika-sankhalikan* ti, petaŋ[3] nimmaŋsa-lohitaŋ aṭṭhi-sanghāṭaŋ.[4] *Gijjhâpi kākâpi kulalâpī* ti, ete pi yakkha-gijjhā c' eva yakkha-kākā ca yakkha-kulalā ca paccetabbā. Pākatikānaŋ pana gijjhâdīnaŋ āpātham pi evarūpaŋ[5] na gacchanti. *Anupatitvā anupatitvā* ti, anubandhitvā anubandhitvā *vitudentī*[6] ti, asi-dhār' ūpamehi tikhiṇehi loha-tuṇḍakehi vijjhitvā vijjhitvā ito c' ito ca khādantā gacchanti.[7] *Sāssudaŋ aṭṭassaraŋ* karotī[8] ti, ettha *sudan* ti nipāto: sā aṭṭhika-sankhalikā aṭṭa-ssaraŋ, ātura-ssaraŋ karotī ti attho. Akusala-vipākânubhavan' atthaŋ hi[9] yojana-ppamāṇâpi tādisā atta-bhāvā nibbattanti pasād' ussadā ca honti pakka-gaṇḍa-sadisā, tasmā sā aṭṭhi-sankhalikā balava-vedan' āturā[10] tādisaŋ saddam[11] akāsī ti. Evañ ca pana vatvā, puna āyasmā Mahāmoggallāna vaṭṭa-gāmī-sattā nāma evarūpā attabhāvā na muñcantī[12] ti sattesu kāruññaŋ paṭicca uppannaŋ dhamma-saŋvegaŋ dassento, *mutassa mayhaŋ, āvuso, etad ahosi: acchariyaŋ vata bho* ti ādim āha.

Tato Bhagavā therassa ānubhāvaŋ pakāsento *cakkhu-bhūtā-*

---

[1] VinA. *omits this question down to* tasmā taŋ L. pucchi.
[2] B. anāvajjanena.
[3] VinA, C. setaŋ.
[4] A, G. sankhāta; VinA. aṭṭhika-sanghāṭakaŋ. *See* VM. i, 21.
[5] VinA, B. etaŋ rūpaŋ.
[6] *Text* vitacchenti; VinA. vituddhenti; vinivijjhitvā gacchanti: vitudantī ti vā pāṭho.
[7] C. denti gacchanti; B. padanti; VinA. loha-tuṇḍehi vijjhantī ti attho.
[8] C. sāsudaŋ; A, C_1, G. sā sudaŋ.
[9] VinA. kira.
[10] VinA. vedenât-.
[11] VinA. saraŋ.
[12] VinA. muccanti.

bhikkhave, sāvakā viharantī ti ādim āha. Tattha, cakkhu-bhūtaŋ jātam uppannaŋ[1] etesan ti *cakkhu-bhūtā*, bhūta-cakkhukā uppanna-cakkhukā: cakkhuŋ uppādetvā viharantī ti attho. Dutiya-pade pi es' eva nayo. *Yatra hi nāmā* ti, ettha *yatrā* ti kāraṇa-vacanaŋ. Tatrâyaŋ attha-yojanā:— Yasmā nāma sāvako pi evarūpaŋ ñassati[2] vā dakkhati vā sakkhiŋ vā karissati, tasmā avoca[3] 'cakkhu-bhūtā vata, bhikkhave, sāvakā viharanti. Ñāṇa-bhūtā vata, bhikkhave, sāvakā viharantī' ti.

Pubb' eva me so, bhikkhave, satto diṭṭho ti, bodhi-maṇḍe sabbaññuta-ñāṇa-paṭivedhena appamāṇesu cakka-vāḷesu appamāṇe satta-nikāye[4] bhava-gati-ṭṭhiti-nivāse ca paccakkhaŋ[5] karontena mayā pubb' eva so satto diṭṭho ti vadati.

Go-ghātako ti, gāvo vadhitvā, aṭṭhito maŋsaŋ mocetvā vikkiṇitvā, jīvikaŋ kappanaka-satto. *Tass' eva kammassa vipākâvasesenā*[6] ti, tassa nānā-cetanāhi āyūhitassa[7] aparâpariya-kammassa. Tatra hi yāya cetanāya narake paṭisandhi janitā, tassa vipāke parikkhīṇe avasesa-kammaŋ vā kamma-nimittaŋ vā ārammaṇaŋ katvā puna petâdīsu paṭisandhi nibbattati.[8] Tasmā sā paṭisandhi-kamma-sabhāgatāya ārammaṇa-sabhāgatāya vā tass' eva kammassa 'vipākâvaseso' ti[9] vuccati, ayañ ca satto evaŋ uppanno. Ten' āha 'tass' eva kammassa vipākâvasesenā' ti. Tassa kira narakā cavana-kāle nimmaŋsī[10] katānaŋ gunnaŋ aṭṭhi-rāsi yeva nimittaŋ ahosi. So paṭicchannam pi taŋ kammaŋ viññūnaŋ pākaṭaŋ viya karonto aṭṭhi-sankhalika-peto jāto.

2.

Maŋsa-pesi-vatthusmiŋ: *goghātako* ti, go-maŋsapesiyo katvā, sukkhāpetvā, vallūra-vikkayena anekāni vassāni jīvikaŋ kappesi. Ten' assa narakā cavana-kāle maŋsa-pesī yeva nimittaŋ ahosi. So *maŋsa-pesi*-peto jāto.

---

1 B. samuppannaŋ. 2 A, C, G. passati.
3 VinA. avocumha. 4 A, C, G. -kaye.
5 C. paccavekkhaŋ. 6 A, G. -āvasena.
7 Vin A. āyūhi tassa.
8 A. G. -sandhi nibbatteti; C_1 -sandhiŋ nibbatteti.
9 A, C, G. -āvasesenā ti. 10 VinA. -maŋsa-.

3.

Maŋsa-piṇḍa-vatthusmiŋ: so sākuṇiko sakuṇe gahetvā, vikkīṇana-kāle nippakka[1]-camme maŋsa-piṇḍa-matte katvā, vikkiṇanto jīvikaŋ kappesi. Ten' assa narakā cavana-kāle maŋsa-piṇḍo va nimittaŋ ahosi. So *maŋsa-piṇḍa*-peto jāto.

4.

Nicchavi-vatthusmiŋ: tassa orabbhikassa eḷake vadhitvā vadhitvā, niccamme katvā, kappita-jīvikassa purima-nayen' eva niccamma-eḷakassa sarīraŋ nimittaŋ ahosi. So *nicchavi*-peto jāto.

5.

Asiloma-vatthusmiŋ: so sūkariko dīgha-rattaŋ nivāpa-puṭṭhe[2] sūkare asinā vadhitvā vadhitvā, dīgha-rattaŋ jīvikaŋ kappesi. Tassa ukkhittâsika-bhāvo va nimittaŋ ahosi. Tasmā *asiloma*-peto jāto.

6.

Sattiloma-vatthusmiŋ: so māgaviko ekaŋ migañ ca sattiñ ca gahetvā, vanaŋ gantvā, tassa migassa samīpaŋ āgatâgate mige sattiyā vijjhitvā[3] māresi. Tassa sattiyā vijjhanaka-bhāvo yeva nimittaŋ ahosi. Tasmā sattiloma-peto jāto.

7.

Usuloma-vatthusmiŋ: *kāraṇiko* ti, rājā-parādhike anekāhi kāraṇāhi pīḷetvā avasāne kaṇḍena vijjhitvā māraṇaka-puriso. So kira 'amukasmiŋ padese viddho maratī' ti ñatvā va vijjhati. Tass' evaŋ jīvikaŋ kappetvā narake uppannassa tato pakkâvasesena idh' ūpapatti-kāle usunā vijjhana-bhāvo yeva nimittaŋ ahosi. Tasmā *usuloma*-peto jāto.

---

[1] A, G. nibbatta-; *the rest* nippakkha-.
[2] VinA. phuṭṭhe.
[3] VinA. nibbhijitvā.

8.

Sūciloma-vatthusmiŋ: *sūto*[1] ti, assa-damako, go-damako ti pi vadanti yeva.[2] Tassa patoda-sūciyā vijjhana-bhāvo yeva nimittaŋ ahosi. Tasmā *sūciloma*-peto jāto.

9.

Dutiye sūciloma-vatthusmiŋ: *sūcako* ti, pesuñña-kārako. So kira manusse aññamaññam abhindi,[3] rāja-kule ca 'imassa imaŋ nāma atthi, iminā idaŋ nāma katan' ti sūcetva sūcetvā āy' uppadaŋ[4] pāpesi. Tasmā yathā nena sūcetvā manussā bhinnā tathā sūcīhi todana[5]-dukkhaŋ paccanubhottuŋ kammam eva nimittaŋ katvā *sūciloma*-peto jāto.

10.

Aṇḍabhāri-vatthusmiŋ: *gāmakūṭo* ti, vinicchayâmacco. Tassa kamma-sabhāgatāya kumbha-mattā mahāghaṭa-ppamāṇā aṇḍā ahesuŋ. So hi yasmā raho paṭicchanne ṭhāne lañcaŋ[6] gahetvā kūṭa-vinicchayena pākaṭaŋ dosaŋ karonto sāmike assāmike akāsi, tasmā rahassaŋ angaŋ pākaṭaŋ nibbattaŋ. Yasmā daṇḍaŋ paṭṭhapento paresaŋ asayhaŋ[7] bhāraŋ āropesi, tasmâssa rahassaŋ angaŋ asayha-bhāro hutva nibbattaŋ. Yasmā yasmiŋ ṭhāne ṭhitena samena bhavitabbaŋ, tasmiŋ ṭhāne ṭhatvā[8] visamo ahosi: tasmâssa rahass' ange visamā nisajjā ahosī ti.

II.

1.

Pāradārika-vatthusmiŋ: so satto parassa rakkhitaŋ gopitaŋ sassāmikaŋ[9] phassaŋ phusanto mīḷha-sukhena kāma-sukhena cittaŋ ramayitvā kamma-sabhāgatāya gūtha-phassaŋ phusanto dukkham anubhavituŋ tattha nibbatto.

---

[1] *Title in text* sūci-sārathi. *Here* A, G. sūcako; VinA. sārathi *only*.

[2] *Here* VinA. *reads* Kurund' aṭṭhakathāyaŋ vuttaŋ (*one of the lost commentaries*).

[3] VinA, C. ca bhindi; C_1 bhindi.

[4] *So* A, G; *the rest* anayabyasanaŋ.

[5] VinA. bhedana-.

[6] VinA. lañchaŋ.

[7] A, G. paresaŋ abhiññeyyaŋ (?) bhāraŋ.

[8] A, G. *omit*; *v.l.* ṭhapetvā.

[9] A. G. sassāmikassa.

2.

Duṭṭha-brāhmaṇa-vatthu[1] pākaṭam eva.

3.

Nicchav' itthi-vatthusmiŋ: yasmā mātugāmo nāma attano phasse anissaro, sā ca naŋ[2] sāmikassa santakaŋ phassaŋ thenetvā paresaŋ abhiratiŋ uppādesi, tasmā kamma-sabhāgatāya sukha-samphassā dhaŋsitvā[3] dukkha-samphassaŋ anubhavituŋ nicchav' itthi hutvā uppannā.

4.

Mangul' itthi-vatthusmiŋ: *mangulin*[4] ti, virūpaŋ duddasikaŋ bībhacchaŋ.[5] Sā kira yakkha-dāsi-kammaŋ karontī iminā ca iminā ca bali-kamme kate, 'ayaŋ nāma tumhākaŋ vaḍḍhi[6] bhavissatī' ti mahājanassa gandha-pupphâdīni vañcanāya gahetvā mahājanaŋ duddiṭṭhiŋ micchā-diṭṭhiŋ gaṇhāpesi. Tasmā tāya kamma-sabhāgatāya gandha-pupphâdīnaŋ thenitattā duggandhā, duddassanassa[7] gāhitattā duddasikā virūpā bībhacchā hutvā nibbattā.

5.

Okilinī-vatthusmiŋ: *uppakkaŋ okiliniŋ okiriṇin* ti, sā kira angāra-citake nipannā vipphandamānā viparivattamānā paccati. Tasmā uppakkā c' eva hoti uṇhena[8] agginā pakkasarīrā okilinī ca, kilinna-sarīrā bindu-bindūni 'ssā sarīrato[9] paggharanti, okiriṇī ca angāra-samparikiṇṇā. Tassā hi heṭṭhato kiŋsuka-puppha-vaṇṇā angārā, ubhaya-passesu[10] pi, ākāsato pi 'ssā upari angārā patanti. Tena vuttaŋ 'uppakkaŋ

---

[1] A, G. -vatthuŋ; VinA. vatthusmiŋ; *cf.* PvA. 266.
[2] A, C, G. *omit.*
[3] *So* VinA, *but* A, G. vasitvā; C. vaṭṭitvā; C_1 cavitvā; *others* vassitvā.
[4] C, C_1, G. mankul-. [5] *v.l.* vigacchaŋ. [6] A. vuḍḍhi.
[7] A, G. duddiṭṭhikassa. [8] VinA. kharena.
[9] A, G. sarīrā manussā sarīrato (?); C, C_1 seda-bindūni.
[10] *All* -passe.

okiliniŋ okiriṇin' ti. *Sā issā-pakatā sapattiŋ angāra-kaṭāhena okirī* ti; tassa kira rañño ekā nāṭak' itthī[1] angāra-kaṭāhaŋ samīpe ṭhapetvā gattato udakañ ca puñchati pāṇinā ca sedaŋ karoti. Rājâpi tāya saddhiŋ kathañ ca karoti parituṭṭhâkārañ ca dasseti. Agga-mahesī taŋ asahamānā issā-pakatā hutvā acira-pakkantassa rañño taŋ angāra-kaṭāhaŋ gahetvā tassa upari angāre okiri. Sā taŋ kammaŋ katvā tādisaŋ yeva vipākaŋ paccanubhavituŋ peta-loke nibbattā.

6.

Cora-ghāta-vatthusmiŋ: so rañño āṇāya dīgha-rattaŋ corānaŋ sīsāni chinditvā peta-loke nibbattento asīsakaŋ kavandhaŋ hutvā nibbatti.

7-11.

Bhikkhu-vatthusmiŋ: *pāpa-bhikkhū* ti, lāmaka-bhikkhu. So kira lokassa saddhâdeyye cattāro paccaye paribhuñjitvā kāya-vacī-dvārehi asaññato[2] citta-keḷiŋ kīḷanto vicari. Tato ekaŋ Buddh' antaraŋ niraye pacitvā peta-loke nibbattento bhikkhu-sadisen' eva atta-bhāvena nibbatti.

Bhikkhunī - sikkhamānā - sāmaṇera - sāmaṇerī - vatthusu pi ayam eva vinicchayo ti.

Lakkhaṇa-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] VinA. nāṭakinī; A, C, G. -itthinī.
[2] A. asaŋsayato; *v.l.* asaŋvuto.

IX.

OPAMMA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Opamma-saŋyuttassa paṭhame: kūtaŋ gacchantī ti, *kūṭangamā.* Kūṭaŋ samosarantī ti, *kūṭa-samosaraṇā. Kūṭā samugghātā* ti, kūṭa-samugghātena.

Avijjā samugghātā ti, arahatta-maggena avijjāya samugghātā. *Appamattā* ti, satiyā avippavāse ṭhitā hutvā.

2.

Dutiye: *manussesu paccājāyantī* ti, ye manussa-lokato cutā manussesu jāyanti, te eva appakā ti adhippāyo. *Aññatra manussehī* ti, ye pana manussa-lokato cutā ṭhapetvā manussalokaŋ catusu apayesu paccājāyanti, te mahāpaṭhaviyaŋ paŋsu viya bahutarā. Imasmiñ ca sutte devâpi manusseh' eva sangahitā. Tasmā yathā manussesu jāyantā appakā evaŋ devesu pī ti veditabbā.

3.

Tatiye: *suppadhaŋsiyānī* ti, suviheṭhayāni.[1] *Kumbha-tthenakehī* ti,[2] ye para-gharaŋ pavisitvā dīpâlokena oloketvā para-bhaṇḍaŋ haritu-kāmā ghaṭe dīpaŋ katvā pavisanti, te kumbha-tthenakā nāma: tehi kumbha-tthenakehi.

Suppadhaŋsiyo hoti amanussehī ti, mettā-bhāvanā rahitaŋ hi paŋsu-pisācakā vidhaŋsayanti, pageva uḷārā manussā.

Bhāvitā[3] ti, vaḍḍhitā. *Bahulīkatā* ti, punappunaŋ katā. *Yānīkatā* ti, yutta-yānaŋ viya katā. *Vatthukatā* ti, patiṭṭhān'

---

[1] A. suvimoṭṭhayāni (?); AA. *on* A. ii, 46 (duppadhaŋsiyo) *has* dummocāpayo.

[2] *So* AA. *on* A. iv, 278.

[3] *Cf.* SA. i, 181; UdA. 323; Pṭs. i, 172.

aṭṭhena vatthu viya katā. *Anuṭṭhitā* ti, adhiṭṭhitā.[1] *Paricitā* ti, samantato citā suvaḍḍhitā.[2] *Susamāraddhā* ti, cittena suṭṭhu samāraddhā.[3]

4.

Catutthe: *ukkhāsatan*[4] ti, mahā-mukha-ukkhalīnaŋ sataŋ. *Dānaŋ dadeyyā* ti, paṇīta-bhojana-bharitānaŋ (mahā-ukkhalīnaŋ sataŋ) dānaŋ dadeyya.[5] Ukkā satan ti pi pāṭho. Tassa daṇḍa-dīpika-satan ti attho. Ekāya pana dīpikāya yattake ṭhāne āloko hoti, tato sata-guṇaŋ ṭhānaŋ sattahi ratanehi pūretvā dānaŋ dadeyyā ti attho.

Gaddūhana-mattan ti,[6] go-dūhana-mattaŋ: gāviyā eka-vāraŋ agga-tthanâkaḍḍhana-mattan ti attho. Gandûhana[7]-mattaŋ vā, dvīhi angulīhi gandha-piṇḍaŋ gahetvā eka-vāraŋ ghāyana-mattan ti attho. Ettakam pi hi kālaŋ yo pana gabbha-pariveṇa-vihārûpacāra-paricchedena vā cakka-vaḷa-paricchedena vā aparimāṇāsu loka-dhātusu sabba-sattesu hita-pharaṇaŋ metta-cittaŋ bhāvetuŋ sakkoti, idaŋ tato ekadivasaŋ tikkhattuŋ dinna-dānato mahapphalataraŋ.

5.

Pañcame: *paṭilenissāmi*[8] ti ādīsu, agge paharitvā kappāsavaṭṭiŋ viya nāmento niyyāsa-vaṭṭiŋ viya ca ekato katvā alliyāpento paṭileṇeti nāma. Majjhe paharitvā nāmetvā

---

[1] *So* C, UdA; B, C_1 avaṭṭhitā (SA. i, avijahitā, niccânubandhā); A, G. avatthikā.

[2] *So also* UdA, *but* SA. i, sātacca-kiriyāya suparicitā katā, issāsassa avirādhita-vedhi-hattho viyo.

[3] SA. i *adds* paripuṇṇa-bhāvanā.

[4] A. okkh-; C_1 okkhā-; G. okkā-.

[5] *So* A, G, *omitting words bracketed, which are suggested by* C. *and followed by* C_1.

[6] *Cf.* MP. 110; *Trenckner, Pāli Misc.*, 59 *n.*; UdA. 238; *at* A. iv, 395, *Sinh. Comy.*, 799, *has* gandhûhana, *the alternative quoted below.*

[7] A, G. gadd-.

[8] *These three verbs are taken differently, in fact in just the opposite sense, by Pāli Dict. The first two are not in Childers.* Paṭi- *here evidently* '*back,*' *in trans.* '*bend back*'; *not in sense of retro* (*retreat from*).

dhārāya vā paharitvā dve pi dhārā ekato allīyāpento, paṭikoṭṭeti nāma. Kappāsa-vaṭṭana-kaṇayaŋ[1] viya pavattento cira-kālaŋ saŋvellita-kilañjaŋ pasāretvā, puna saŋvelento viya ca, paṭivaṭṭeti nāma.

6.

Chaṭṭhe: *daḷhadhammā dhanuggahā* ti, daḷha-dhanuno issāsā. Daḷha-dhanu[2] nāma dvi-sahassa-tthāmaŋ vuccati. Dvi-sahassa-tthāmaŋ nāma, yassa āropitassa jiyā-bandho loha-sīsâdīnaŋ bhāro daṇḍe gahetvā yāva kaṇṭha-ppamāṇā ukkhittassa paṭhavito muccati. *Sikkhitā* ti, dasa-dvādasa-vassāni ācariya-kule uggahita-sippā. *Katahatthā* ti, yo sippam eva uggaṇhati katahattho na hoti: ime pana katahatthā, ciṇṇa-vasī-bhāvo.[3] *Katûpāsanā* ti, rāja-kulâdīsu dassita-sippā.

Tassa purisassa javo ti, evarūpo añño puriso nāma.[4]

Bhūta-pubbo[5] Bodhisattass' eva pana Javanahaŋsa-kālo nāma āsi. Tadā Bodhisatto cattāri kaṇḍāni āhari. Tadā kir' assa kaniṭṭha-bhātaro 'mayaŋ, bhātika, suriyena saddhiŋ javissāmā' ti ārocesuŋ. Bodhisatto āha: 'Suriyo sīgha-javo, na sakkhissatha tumhe tena saddhiŋ javitun' ti. Te dutiyaŋ tatiyam pi tath' eva vatvā[6] ekadivasaŋ 'gacchāmā' ti Yugandhara-pabbataŋ āruhitvā nisīdiŋsu. Bodhisatto 'kahaŋ[7] bhātaro?' ti pucchitvā, 'suriyena saddhiŋ javituŋ gatā' ti vutte, 'vinassissanti tapassino[8]' ti te anukampamāṇo sayam pi gantvā tesaŋ santike nisīdi.

Atha suriye uggacchante dve pi bhātaro suriyena saddhiŋ yeva ākāsaŋ pakkhannā.[9] Bodhisatto pi tehi saddhiŋ yeva pakkhanno. Tesu ekassa appatte yeva antara-bhatta-samaye

---

[1] *So* A, G. (*as at* JA. i, 273, *etc.*, ? *a scimitar*); C, C1 kalāyaŋ (?).

[2] *As at* MA. ii, 52.

[3] *So* MA; A, G. vasitāvā; C. vasibhāvā; C1 vasikāva. *Cf.* DA. i, 112 (*we should expect* vasi-bhūtā).

[4] *So* A, G, *but* C. nāma na bhūtapubbo; C1 puriso na bhūtapubbo (*but this last word evidently belongs to next para.*).

[5] *Ref. to* JA. iv, 211, *where the* Saŋyutta *passage is quoted.*

[6] A, G. ṭhatvā. [7] B. kahaŋ me. [8] A, C, G. tapassinā.

[9] A, C, G. pakkhantā; C. pakkhandā (*so below*) -to, -do.

pakkh' antaresu[1] aggi uṭṭhahi. So bhātaraŋ pakkositvā 'na sakkomī' ti āha. Tam enaŋ Bodhisatto 'mā bhāyī' ti samassāsetvā, pakkha-pañjarena paḷiveṭhetvā, darathaŋ vinodetvā, 'gacchā' ti pesesi. Dutiyo yāva antarā-bhattā javitvā pakkh' antaresu aggimhi uṭṭhite tath' evâha. Tam pi so tath' eva katvā[2] 'gacchā' ti pesesi. Sayaŋ pana yāva majjhantikā javitvā, 'ete bālā' ti, 'mayā pi bālena na[3] bhavitabban' ti nivattitvā, 'adiṭṭha-sahāyakaŋ Bārāṇasī-rājaŋ passissāmī' ti Bārāṇasiŋ agamāsi.

Tasmiŋ nagara-matthake paribbhamante dvādasa-yojanaŋ nagaraŋ patta-kaṭāhena otthaṭa-patto viya ahosi.[4] Atha paribbhamantassa paribbhamantassa tattha tattha chiddāni paññāyiŋsu. Sayam pi aneka-haŋsa-sahassa-parivārita[5]-sadiso paññāyi.

So vegaŋ paṭisaŋharitvā rāja-gehâbhimukho ahosi. Rājā oloketvā 'āgato kira me piya sahāyo Javanahaŋso' ti vātapānaŋ vivaritvā, ratana-pīṭhaŋ paññāpetvā, olokento aṭṭhāsi. Bodhisatto ratana-pīṭhe nisīdi. Ath' assa rājā sahassa-pākena telena pakkh' antarāni makkhetvā, madhu-lāje c' eva madhu[6]-pānakañ ca adāsi. Tato naŋ kata-paribhogaŋ 'samma, kahaŋ agamāsī?' ti pucchi. So taŋ pavattiŋ ārocetvā "athâhaŋ, mahārāja, yāva majjhantikā javitvā, 'ko javitena attho?' ti nivatto" ti ācikkhi.

Atha rājā āha, 'ahaŋ, sāmi, tumhākaŋ suriyena saddhiŋ javana-vegaŋ passitu-kāmo' ti. 'Dukkaraŋ, mahārāja. Na sakkā tayā passitun' ti. 'Tena hi, sāmi, sarikkhaka[7]-mattam pi dassehī' ti āha. So[8] 'mahārāja, dhanuggahe sannipātehī' ti. Rājā sannipātesi. Haŋso tato cattāro va gahetvā, nagara-majjhe toraṇaŋ kāretvā, attano gīvāya ghaṇṭaŋ[9] piḷandhāpetvā, toraṇassa upāri nisīditvā, 'cattāro janā toraṇaŋ nissāya catuddisâbhimukhā ekekaŋ kaṇḍaŋ khipantū' ti vatvā, sayaŋ paṭhama-kaṇḍen' eva saddhiŋ uppatitvā, taŋ taŋ kaṇḍaŋ agahetvā va dakkhiṇâbhimukhaŋ gata-kaṇḍaŋ dhanuto ratana-

---

[1] JA. -sandhīsu. [2] A, G. tappitvā. [3] *All but* C[1] *omit* na.
[4] JA. *has* haŋsa-cchannaŋ viya ahosi. [5] C, C[1] *omit*.
[6] A, G. madhura-. [7] A. saparikkh-.
[8] A. āvuso (?); C. āma. [9] A, G. ghaṇṭhaŋ.

mattâpagatan[1] gaṇhi. Dutiyaŋ dvi-ratana-mattâpagataŋ, tatiyaŋ tiratana-mattâpagataŋ, catutthaŋ bhūmi-appattam eva gaṇhi. Atha naŋ cattāri kaṇḍāni gahetvā toraṇe nisinnakāle yeva addasaŋsu. So rājānaŋ āha: 'passa, mahārāja! Evaŋ sīgho amhākaŋ javo' ti. Evaŋ Bodhisatten' eva Javanahaŋsa-kāle tāni kaṇḍāni āharitānī ti veditabbāni.

Purato dhāvantī ti, aggato javanti. Na pan' etā sabba-kālaŋ purato va honti: kadāci purato, kadāci pacchato honti. Ākās' aṭṭha-vimānesu hi uyyānāni pi honti pokkharaṇiyo pi. Tā tattha nahāyantī, udaka-kīḷaŋ kīḷamānā, pacchato pi honti: vegena pana gantvā puna purato va dhāvanti. *Āyu-sankhāran* ti,[2] rūpa-jīvit' indriyaŋ sandhāya vuttaŋ: taŋ hi tato sīghataraŋ khīyati. Arūpa-dhammānaŋ pana bhedo na sakkā paññāpetuŋ.

7.

Sattame: *Dasârahānan* ti,[3] evaŋ nāmakānaŋ khattiyānaŋ. Te kira sassato[4] dasa-bhāgaŋ gaṇhiŋsu, tasmā Dasârahā ti paññāyiŋsu. *Ānako* ti,[5] evaŋ laddha-nāmo mutingo.[6]

Himavante kira mahā-kuḷīra-daho ahosi.[7] Tattha mahanto kuḷīro otiṇṇ' otiṇṇaŋ hatthiŋ khādati. Atha hatthī upaddutā ekaŋ kareṇuŋ[8] sakkariŋsu: 'Imissā puttaŋ nissāya amhākaŋ sotthi bhavissatī' ti. Sā pi mahesakkhaŋ puttaŋ vijāyi. Te tam pi sakkariŋsu. So vuddhi-ppatto mātaraŋ pucchi, 'Kasmā maŋ ete sakkarontī?' ti. Sā taŋ pavattiŋ ācikkhi. So 'kiŋ[9] mayhaŋ kuḷīro pahoti? Etha, gacchāmā' ti. Mahā-hatthiparivāro tattha gantvā paṭhamam eva otari. Kuḷīro udakasadden' eva āgantvā taŋ aggahesi. Mahanto kuḷīrassa aḷo. So taŋ ito vā etto vā cāletuŋ asakkonto mukhe soṇḍaŋ pakkhipitvā viravi. Hatthino "yaŋ nissāya mayaŋ 'sotthi bhavis-

---

1 A, G. -mattā va gataŋ, *but right in next.*
2 *So all, but texts* sankhārā.
3 *Sinh. text* Dasabhātikānaŋ. *So called in* JA. *and below.*
4 C. satato.
5 *Discussed at J.P.T.S.*, 1893, 10 (*Morris*).
6 B. C. mudingo.
7 JA. ii, 341 *ff.*
8 JA. kaṇeru.
9 C. kira.

sati' ti amaññimha, so paṭhamataraŋ gahito" ti tato tato palāyiŋsu.

Ath' assa mātā avidūre ṭhatvā 'mayaŋ thala-nāgā, tumhe udaka-nāgā nāma. Nāgehi nāgo na viheṭhetabbo' ti kuḷīraŋ piya-vacanena vatvā, imaŋ gātham āha:

'Ye kuḷīra samuddasmiŋ Gangāya Yamunāya[1] ca
Tesaŋ tvaŋ vārijo seṭṭho. Muñca rodantiyā pajan[2]' ti.

Mātugāma-saddo nāma purise khobhetvā tiṭṭhati. Tasmā so gahaṇaŋ sithilaŋ akāsi. Hatthi-poto vegena ubho-pāde ukkhipitvā taŋ piṭṭhiyaŋ akkami. Saha akkamanā piṭṭhi mattika-bhājanaŋ viya bhijji. Atha naŋ dantehi vijjhitvā, ukkhipitvā, thale chaḍḍetvā tuṭṭhi-ravaŋ ravi. Atha naŋ[3] hatthī ito c' ito ca āgantvā maddiŋsu.[4] Tassa eko aḷo paṭikkamitvā pati. Taŋ Sakko deva-rājā gahetvā gato. Itaro pana aḷo vātâtapena sukkhitvā pakka-lākhā-rasa[5]-vaṇṇo ahosi.

So deve vuṭṭhe udak' oghena vuyhanto[6] Dasabhātikānaŋ rājūnaŋ upari-sote jālaŋ pasāretvā, Gangāya kīḷantānaŋ, āgantvā jāle laggi. Te kīḷa-pariyosāne jālamhi ukkhipiyamāne taŋ disvā pucchiŋsu 'kiŋ etan?' ti. 'Kuḷīra-aḷo, sāmī' ti. 'Na sakkā esa ābharaṇ' atthāya upanetuŋ pariyonaddhāpetvā bheriŋ karissāmā?' ti pariyonaddhāpetvā pahariŋsu. Saddo dvādasa-yojanaŋ nagaraŋ avatthari.[7] Tato āhaŋsu 'na sakkā idaŋ divase divase vādetuŋ. Chaṇa-divas' atthāya mangala-bheri hotū' ti mangala-bheriŋ akaŋsu. Tasmiŋ vādite mahājano anahāyitvā apilandhitvā[8] hatthi-yānâdīsu āruyha sīghaŋ sannipatati. Iti mahājanaŋ pakkositvā viya āṇetī ti āṇako t' ev' assa nāmaŋ ahosi.

Aññaŋ āṇiŋ odahiŋsū[9] ti, aññaŋ suvaṇṇa-rajatâdi-mayaŋ āṇiŋ ghaṭayiŋsu. *Āṇi-sanghāṭo va avasissī* ti, suvaṇṇâdimayānaŋ āṇīnaŋ sanghāṭa-mattam eva avasesaŋ ahosi.

---

[1] JA, C. Nammadāya.
[2] JA. patiŋ. (*In* JA. *it is the wife who speaks.*)
[3] C, C₁ taŋ sutvā.
[4] A, G. paliŋsu.
[5] A, G. lākhāya-vaṇṇo.
[6] A, G. vuyhato.
[7] *Some MSS.* patthari.
[8] C, C₁ nah-, pil- (*which does not agree with* sīghaŋ).
[9] *Sinh. text* odaŋhisu; A, G. odayiŋsu.

Ath' assa dvādasa-yojana-ppamāṇo saddo anto-sālāyam pi dukkhena sūyittha.

Gambhīrā ti, pāli-vasena gambhīrā, *Sallekha-sutta-sadisā*.[1] *Gambhīratthā* ti, attha-vasena gambhīrā, *Mahāvedalla-sutta*-sadisā.[2] *Lokuttarā* ti, lokuttara-attha-dīpakā. *Suññatā paṭisaŋyuttā*[3] ti, satta-suññatā-dhamma-mattam eva pakāsakā, *Sankhitta-saŋyutta-sadisā*.[4] *Uggahetabbaŋ pariyāpuṇitabban* ti, uggahetabbe ca pariyāpuṇitabbe ca.

Kavikatā ti, kavīhi katā.[5] Itaraŋ tass' eva vevacanaŋ. *Cittakkharā*[6] ti, vicitra-akkharā. Itaraŋ tass' eva vevacanaŋ. *Bāhirakā* ti, sāsanato bahi-bhūtā. *Sāvaka-bhāsitā* ti, tesaŋ tesaŋ sāvakehi bhāsitā. *Sussūsissanti*[7] ti, akkhara-cittatāya c' eva savaṇa-sampattiyā ca attamanā hutvā, sāmaṇera-dahara-bhikkhu-mātugāmā-mahāgahapatikâdayo 'esa dhamma-kathiko' ti sannipatitvā sotu-kāmā bhavissanti.

Tasmā ti, yasmā Tathāgata-bhāsitā suttantā anuggayhamānā antaradhāyanti, tasmā.

8.

Aṭṭhame: *Kalingarûpadhānā* ti, Kalingara-ghaṭikaŋ[8] sīsûpadhānañ c' eva pādûpadhānañ ca katvā.

Appamattā ti, sipp' uggahaṇe appamattā. *Ātāpino* ti, uṭṭhāna-viriyâtāpana[9]-yuttā. *Upāsanasmin* ti,[10] sippānaŋ abhiyoge ācariyānañ ca payirupāsane. Te kira tadā pāto va uṭṭhāya sippa-sālaŋ gacchanti. Tattha sippaŋ uggahetvā, sajjhāyâdīhi abhiyogaŋ katvā, mukhaŋ dhovitvā, yāgu-pāṇāya gacchanti. Yāguŋ pivitvā, puna sippa-sālaŋ gantvā, sippaŋ gaṇhitvā, sajjhāyaŋ karontā pāta-rāsāya gacchanti. Kata-pāta-rāsā-samānā 'mā pamādena ciraŋ nidd' okkamanaŋ ahosī' ti khadira[11]-ghaṭikāsu sīse ca pāde ca upada-

---

[1] *Cf.* DA. i, 99; M. i, 40.
[2] *Cf.* M. i, 292.
[3] *Cf.* A. i, 72 (*where Comy. has* saññā-sankhāta-saŋyutta- *for* sankhitta-c.).
[4] *The ref. may be to* S. v, 200
[5] B. kathitā.
[6] A, G. citrakkhara.
[7] *Text* sussus-; *Sinh. text, Comy.* sussūyissanti.
[8] A, G. ghaṭitaŋ.
[9] C. ātāpena.
[10] *Cf.* MA. ii, 52 *ff.*
[11] C. kalingara-.

hitvā, thokaŋ nipajjitvā, puna sippa-sālaŋ gantvā, sippaŋ gahetvā sajjhāyanti. Sāyaŋ sajjhāyaŋ karontā ca gehaŋ gantvā, bhutta-sāya-māsā paṭhama-yāmaŋ sajjhāyaŋ katvā, sayana-kāle tath' eva kalingara-ghaṭikaŋ[1] upadhānaŋ katvā sayanti. Evaŋ te akkhaṇa-vedhino ca vāla-vedhino[2] ca ahesuŋ. Idaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Otāran* ti, vivaraŋ. *Ārammaṇan* ti, paccayaŋ.

Padhānasmin ti, padhāna-bhūmiyaŋ viriyaŋ kurumānā.

Paṭhama-bodhiyaŋ kira bhikkhū bhatta-kiccaŋ katvā va kammaṭṭhānaŋ manasikaronti. Tesaŋ manasikarontānaŋ yeva suriyo atthaŋ gacchati. Te nahāyitvā, puna cankamaŋ otarivā paṭhama-yāmaŋ cankamanti. Tato 'mā ciraŋ niddāyimhā' ti sirīra-daratha-vinodan' atthaŋ nipajjantā kaṭṭha-khaṇḍaŋ upadahitvā nipajjanti. Te puna pacchima-yāme uṭṭhāya cankamaŋ otaranti. Taŋ sandhāya idaŋ vuttaŋ.

Ayam pi dīpo tinnaŋ rājūnaŋ[3] kāle eka-gaṇḍi[4]-nigghoso eka-padhāna-bhūmi ahosi. Nānā-mukhe pahaṭa-gaṇḍī[5] pi Licchi-Kaliyaŋ osarati. Kalyāṇiyaŋ[6] pahata-gaṇḍi Nāga-dīpe osarati.

Ayaŋ bhikkhu puthujjano, ayaŋ puthujjano ti anguliŋ pasāretvā dassetabbo ahosi. Eka-divasaŋ sabbe arahanto va ahesuŋ.

Tasmā ti, yasmā kalingarûpadhānānaŋ Māro ārammaṇaŋ na labhati, tasmā.

9.

Navame: *ativelan* ti, atikkanta-velaŋ, kālaŋ atikkanta-ppamāṇaŋ kālaŋ. *Kimangaŋ panāhan* ti, ahaŋ pana kiŋ kāraṇā na upasankamissāmi?

---

[1] A, G. *omit.*

[2] *Cf.* VM. i, 150; JA. i, 58.

[3] ? *the 'three kings' of Culavaŋsa* (*Geiger*, pp. 178, 189).

[4] A, G. ghanti.

[5] A, G. pahatāniganṭhī pi Koliya-; C. pahaṭa-gaṇḍī pi Licchi-K.; C1 piliochi-K. Nānā-mukha, ? *the Ganges delta.*

[6] A, G. Kalliyāṇiyaŋ. *Kalyāṇī, the Kelani river of today, near Colombo. What was called Nāgadīpa is now the Northern Province of Ceylon.*

Bhisa-mulālan ti, bhisañ c' eva mulālañ ca. *Abbāhitvā*[1] ti, uddharitvā. *Bhinka-cchāpā* ti, hatthi-potakā. Te kira abhiṇhaŋ bhinkāra-saddaŋ karonti, tasmā bhinka-cchāpā ti vuccanti.

Pasannā kāraŋ karontī ti,[2] pasannehi kattabba-kāraŋ karonti, cattāro paccaye denti.

Dhammaŋ bhāsantī ti, ekaŋ dve Jātakāni[3] vā Suttante vā uggaṇhitvā asambhinnena sarena dhammaŋ desenti. *Pasannā kāraŋ karontī* ti, tesaŋ tāya desanāya pasannā gihī-paccaye denti.

N'eva vaṇṇāya hoti na balāyā ti, n' eva guṇa-vaṇṇāya na ñāṇa-balāya hoti. Guṇa-vaṇṇe pana parihāyante sarīra-vaṇṇo pi sarīra-balam pi parihāyati. Tasmā sarīrassa n' eva vaṇṇāya na balāya hoti.

10.

Dasame: *sandhi-samala-sankaṭīre* ti:[4] ettha *sandhī* ti dvinnaŋ gharānaŋ sandhi; *samalā* ti, gāmato gūtha-niddhamana[5]-maggo. *Sankaṭīran* ti, sankāra-dhānaŋ.[6] *Mudumūsin* ti, mudukaŋ mūsikaŋ.

Vuṭṭhānaŋ paññāyatī ti,[7] desanāya paññāyati.

11.

Ekādasame: *yena yena icchatī* ti, so jara-singālo icchit' icchita-ṭṭhāne iriyāpatha-kappanena sīta-vātûpavāyanena ca antar' antarā citt' assādam pi labhatī ti dasseti.

Sakya-puttiya-paṭiñño ti, idaŋ Devadattaŋ sandhāya vuttaŋ. So hi ettakam pi citt' assādaŋ anāgate atta-bhāve na labhissatī ti.

---

[1] *The incident occurs at* Vin. ii, 201, *where see readings.* F. *text* abbhuggahetvā. *Sinh. text* addhogahetvā; A. dabbappahetvā; B. aggahetvā; C. abbahetvā (*v.l.* abbhuhetvā); C_1 abbūhetvā; G. uddhahetvā; Vin. abbāhitvā (abbahati).

[2] C_1 pasannākāraŋ.

[3] A, C, G. Jātakādīni.

[4] *Cf.* D. ii, 160; M. i, 334.

[5] *A sewer. So* MA. ii, 418, *but* A, G. nikhamana; C, C_1 nikkh-.

[6] *So* MA; *the rest* -ṭhānaŋ. (*At* DhpA. i, 445 *both*=kacavara-rāsi.)

[7] *Cf.* Vin. ii, 3, 87; C_1 desanā.

12.

Dvādasame: *kataññutā* ti, kata-jānanaŋ. *Kataveditā* ti, *kata-visesa*-jānanaŋ. Tatr' idaŋ jara-singālassa kataññutāya vatthu:[1]

Satta kira bhātaro khettaŋ kasanti. Tesaŋ sabba-kaniṭṭho khetta-pariyante ṭhatvā gāvo rakkhati. Ath' ekaŋ jara-singālaŋ ajagaro gaṇhi. So taŋ disvā, yaṭṭhiyā poṭhetvā, vissajjāpesi. Ajagaro singālaŋ vissajjetvā tam eva gaṇhi. Singālo cintesi: Mayhaŋ iminā jīvitaŋ dinnaŋ: aham pi imassa dassāmī ti. Yāgu-ghaṭassa[2] upari ṭhapitaŋ vāsiŋ mukhena ḍasitvā tassa santikaŋ agamāsi. Itare kasamānā[3] disvā 'singālo vāsiŋ khādatī ti anubandhiŋsu. So tehi diṭṭha-bhāvaŋ ñatvā vāsiŋ tassa santike chaḍḍetvā palāyi. Itare āgantvā kaniṭṭhaŋ ajagarena gahitaŋ disvā, vāsiyā ajagaraŋ chinditvā, taŋ gahetvā, agamaŋsu. Evaŋ jara-singālo siyā kāci[4] kataññutā kata-veditā.

Sakya-puttiya-paṭiñño ti, idam pi Devadattassa ācāram eva sandhāya vuttan ti.

Opamma-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *At* JA. i, 424, 489, 501, ii, 242, *Devadatta is the jackal.*

[2] *v.l.* -bhājanassa.

[3] A. khādamāno; B. bhāsamānā; C. kasamānā; C[1] khādamānā; G. khādamāne.

[4] A, G. jarasingālo pi yā kāci.

X.

BHIKKHU-SAṆYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Bhikkhu-saṇyuttassa paṭhame: *āvuso*[1] ti, sāvakānaṇ ālāpo. Buddhā hi Bhagavanto sāvake ālapantā 'bhikkhave' ti ālapanti. Sāvakā pana 'Buddhehi sadisā mā homā' ti 'āvuso' ti paṭhamaṇ vatvā pacchā 'bhikkhavo' ti bhaṇanti. Buddhehi ca ālapito bhikkhu-sangho 'bhadante' ti[2] paṭivacanaṇ deti: sāvakehi 'āvuso' ti.

Ayaṇ vuccatī ti, yasmā dutiya-jjhāne[3] vitakka-vicārā nirujjhanti, yesaṇ nirodhā saddâyatanaṇ appavattiṇ gacchati, tasmā yad etaṇ dutiya-jjhānaṇ nāma ayaṇ vuccati Ariyānaṇ tuṇhī-bhāvo ti. Ayam ettha yojanā[4]: Dhammī vā kathā Ariyo vā tuṇhī-bhāvo[5] ti. Ettha pana kamma-ṭṭhāna-manasikāro pi paṭhama-jjhānâdīni pi Ariyo tuṇhī-bhāvo t' eva sankhaṇ gatāni.

Vitakka-sahagatā ti, vitakkârammaṇā. *Saññā-manasikārā* ti, saññā ca manasikāro ca. *Samudācarantī* ti, pavattanti. Therassa kira dutiya-jjhānaṇ paguṇaṇ. Ath' assa tato vuṭṭhitassa vitakka-vicārā santato upaṭṭhahiṇsu. Icc' assa dutiya-jjhānam pi saññā-manasikārā pi hāna-bhāgiyā va ahesuṇ. Taṇ dassento evam āha.

Saṇṭhapehī ti, sammā ṭhapehi. *Ekodiṇ karohī* ti, ek' aggaṇ karohi. *Samādahā* ti, sammā ādahaṇ āropehi.

Mahâbhiññatan[6] ti, chaḷabhiññataṇ. Satthā kira iminā upāyena satta-divase therassa hāna-bhāgiya-samādhiṇ vaḍḍhetvā theraṇ chaḷabhiññataṇ pāpesi.

---

[1] *Cf.* MA. i, 100. *For the first use of the word see* Vin. i, 9; MA. ii, 169; UdA. 106.

[2] A, G. bhante.

[3] C. jhānena.

[4] C_1 attha-y.

[5] M. i, 161.

[6] A, G. cha-abh.

2.

Dutiye: *atthi nu kho taŋ kiñci lokasmin* ti, idaŋ ati-uḷāram pi sattaŋ vā sankhāraŋ vā sandhāya vuttaŋ.

Satthu pi kho ti, idaŋ yasmā Ānanda-ttherassa Satthari adhimatto chando ca pemo ca, tasmā 'kin nu kho imassa therassa Satthu vipariṇāmena pi sokâdayo nûppajjeyyun?' ti jānan' atthaŋ pucchati.

Dīgha-rattan ti, Sūkarakhata-leṇa-dvāre Dīgha-nakha-paribbājakassa[1] *Vedanā-pariggaha-suttantaŋ*[2] desita-divasato paṭṭhāya atikkanta-kālaŋ sandhāy' āha. Tasmiŋ hi divase therassa ime vaṭṭânugata-kilesā samūhatā ti.

3.

Tatiye: *ekavihāre* ti, ekasmiŋ gabbhe. Tadā kira bahū āgantukā bhikkhū sannipatiŋsu. Tasmiŋ pariveṇ' aggena vā vihār' aggena vā senâsanesu apāpuṇantesu dvinnaŋ therānaŋ eko gabbho patto.[3] Te divā pāṭiyekkesu[4] ṭhānesu nisīdanti, rattiŋ pana nesaŋ antare cīvara-sāṇiŋ[5] pasārenti. Te attano patta-patta-ṭṭhāne[6] yeva nisīdanti. Tena vuttaŋ ekavihāre ti.

Oḷārikenā ti, idaŋ oḷārik' ārammaṇataŋ sandhāya vuttaŋ. Dibba-cakkhu-dibba-sota-dhātu-vihārena hi so vihāsi, tesañ ca rūpâyatana-saddâyatana-sankhātaŋ oḷārikaŋ ārammaṇaŋ. Iti dibba-cakkhunā rūpassa dīghattā dibbāya ca sota-dhātuyā saddassa sutattā so vihāro oḷāriko nāma jāto.[7]

Dibba cakkhuŋ visujjhi[8] ti, Bhagavato rūpa-dassan' atthāya visuddhaŋ[9] ahosi. *Dibbā ca sota-dhātū* ti, sâpi Bhagavato[10] sadda-suṇan' atthaŋ visujjhi, Bhagavato pi therassa rūpa-dassan' atthañ c' eva sadda-suṇan' atthañ ca tadubhayaŋ visuj-

[1] *Cf.* M. i, 497; S. v, 232; DA. i, 233; DhpA. 125; UdA. 189.
[2] M. i, 501 (*so called here and bt* SA. i, 122).
[3] C. sampatto.
[4] A, C, G. pāṭiekkesu.
[5] A, G. antaretivasānin.
[6] A, G. attano patta-ṭ; *v.l.* attano attano ṭhān' eva.
[7] *Cf.* MA. i, 208.
[8] *So texts, but* A, C, G. visujjhati
[9] A, G. visuddhi *throughout*.
[10] A, G. dibbāya sotudhātuyā ti, so pi Bhagavate . . . visuddhi.

jhi. Tadā kira thero 'kathan nu kho etarahi Satthā viharatī' ti ālokaŋ vaḍḍhetvā, dibbena cakkhunā Satthāraŋ Jetavana-vihāre gandha-kuṭiyaŋ nisinnaŋ disvā, tassa dibbāya sota-dhātuyā saddaŋ suṇi. Satthâpi tath' eva akāsi. Evaŋ te aññamaññaŋ passiŋsu c' eva saddaŋ c' assosuŋ.

Āraddha-viriyo ti, paripuṇṇa-viriyo[1] paggahita-viriyo. *Yāva-d-eva-upanikkhepana-mattāyā* ti, tiyojana-sahassa-vihārassa Himavato santike ṭhapitā sāsapa-mattā pāsāṇa-sakkharā, Himavā nu kho mahā, ayan nu kho pāsāṇa -sakkharā ti? Evaŋ yāva upanikkhepana-mattass' eva atthāya bhaveyyā ti vuttaŋ hoti. Parato pi es' eva nayo. *Kappan* ti, āyu-kappaŋ. *Loṇa-ghaṭāyā* ti,[2] cakka-vāḷa-mukha-vaṭṭiŋ[3] ādhārakaŋ katvā, mukha-vaṭṭiyā Brahmalokaŋ āhacca ṭhitāya loṇa-cāṭiyā ti dasseti.

Ime pana therā upamaŋ āharantā sarikkhaken' eva ca vijjamāna-guṇena ca āhariŋsu. Kathaŋ? Ayaŋ hi iddhi[4] nāma accuggat' aṭṭhena c' eva vipul' aṭṭhena ca Himavanta-sadisā: paññā catu-bhummaka-dhammesu anupavisitvā ṭhit' aṭṭhena sabba-byañjanesu anupaviṭṭha-loṇa-rasa-sadisā. Evaŋ tāva sarikkhak' aṭṭhena āhariŋsu. Samādhi-lakkhaṇaŋ pana Mahāmoggallāna-ttherassa vibhūtaŋ pākaṭaŋ. Vipassanā-lakkhaṇaŋ Sāriputta-ttherassa vibhūtaŋ pākaṭaŋ. Kiñcâpi Sāriputta-ttherassâpi avijjamānā iddhi nāma n' atthi. Bhagavatā pana 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ iddhimantānaŋ yadidaŋ Mahāmoggallāno' ti (A. i, 23) ayam eva etad agge ṭhapito. Kiñcâpi Mahāmoggallāna-ttherassâpi paññā atthi. Bhagavatā pana 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ bhikkhūnaŋ mahā-paññānaŋ yadidaŋ Sāriputto' ti ayam eva etad agge ṭhapito. Tasmā yathā ete aññamaññassa dhuraŋ na papuṇanti, evaŋ vijjamāna-guṇena āhariŋsu. Samādhi-lakkhaṇasmiŋ hi Mahāmoggallāno nipphattiŋ gato, vipassanā-lakkhaṇe Sāriputta-tthero, dvīsu pi etesu Samāsambuddho ti.

---

[1] *So* AA. *on* A. i, 4 *and* S, Ṭika; A, G. paripūra-.
[2] A, C, G. -ghaṭassa.
[3] A, G. -vaṭṭiyā ādhāraṇaŋ; C. vattiyāva.
[4] A. G. iddhiyā.

4.

Catutthe: *apposukko* ti, nirussukko. *Sankasāyati*[1] ti, viharati.

Veyyāvaccan ti, vāre[2] kattabba-kiccaŋ.

Abhicetasikānan ti, abhicitta-uttama-citta-nissitānaŋ. *Nikāma-lābhī* ti,[3] icchit' icchita-kkhaṇe samāpajjana-samatthatāya nikāma-lābhī. *Akiccha-lābhī* ti,[3] jhāna-pāripanthike sukhena vikkhambitvā samāpajjana-samatthatāya adukkha-lābhī. *Akasira-lābhī* ti,[3] yathā paricchedena vuṭṭhāna-samatthatāya vipula-lābhī: paguṇa-jjhāno ti attho.

Sithilam ārabbhā ti, sithila-viriyaŋ pavattetvā.

5.

Pañcame: *abhirūpo* ti, aññāni rūpāni atikkanta-rūpo. *Dassanīyo* ti, daṭṭhabba-yutto. *Pāsādiko* ti, dassanena cittaŋ pasādetuŋ samattho. *Vaṇṇa-pokkharatāyā* ti, vaṇṇa-sundaratāya.

6.

Chaṭṭhe: *dubbaṇṇan* ti, virūpa-sarīra vaṇṇaŋ. *Okoṭimakan* ti, rassaŋ. *Paribhūta-rūpan* ti, pamāṇa-vasena paribhūta-jātikaŋ.[4]

Taŋ kira Chabbaggiyā bhikkhū 'āvuso Bhaddiya, āvuso Bhaddiyā' ti tattha tattha parāmasitvā nāna-ppakāraŋ kīḷanti,[5] ākaḍḍhanti, parikaḍḍhanti. Tena vuttaŋ 'paribhūta-rūpan' ti. Kasmā pan' esa evarūpo jāto ti?

Ayaŋ kira atīte mahārājā ahosi. Tassa mahallakā ca kāla-kuṭṭhino[6] ca paṭikkūlā honti. So sace mahallake passati

---

[1] F. *text* sankasayati; A, G. saŋsāyati. *Cf.* SA. *on* S. i, 202, *where it*=kālaŋ ativatteti. *Pāli Dict. takes it to mean* '*to become weak.*'

[2] *So* A, G, *but* C, C_1 cīvare. *Cf.* AA. *on* A. iii, 41, kāyena veyyāvaṭika-kammaŋ.

[3] *Cf.* MA. i, 161.

[4] *For Bhaddiya, the dwarf, cf.* AA. i, 194; UdA. 360-4; Thag. 466; JA. ii, 142.

[5] C. kīḷamenti.

[6] *So MSS.*; C_1 *suggests* mahallak' itthiyo (*of below*).

tesaŋ cūḷaŋ ṭhapāpetvā, kacchaŋ bandhāpetvā, yathā-ruciŋ kīḷāpeti. Mahallak' itthiyo pi disvā, tāsam pi icchit' icchitaŋ vippakāraŋ katvā, yathā-ruciŋ kīḷāpeti. Tesaŋ putta dhītâdīnaŋ santike mahā-sārajjaŋ uppajjati. Tassa pāpa-kiriyā paṭhavito paṭṭhāya cha deva-loke eka-kolāhalaŋ akāsi.

Atha Sakko cintesi: Ayaŋ bālo mahājanaŋ viheṭheti. Karissāmi 'ssa niggahan ti. So mahallaka-gāmiya-vaṇṇaŋ katvā, yānake ekaŋ takka-cāṭiŋ āropetvā, yānaŋ pājento[1] nagaraŋ pavisati. Rājā pi hatthiŋ āruyha nagarato nikkhamanto taŋ disvā, 'ayaŋ mahallako takka-yānakena amhākaŋ abhimukho āgacchati. Vāretha vārethā!' ti āha. Manussā ito c' ito ca pakkantâpi.[2] Sakko hi 'rājā va maŋ passatu, mā aññe' ti evaŋ adhiṭṭhahi.

Atha tesu manussesu 'Kahaŋ, deva? Kahaŋ devā?' ti vadantesu eva rājā saha-hatthinā vaccho viya dhenuyā yānassa heṭṭhā pāvisi. Sakko takka-cāṭiŋ bhindi. Rājā sīsato paṭṭhāya takkena kilinna-sarīro ahosi. So sarīraŋ upatāpetvā,[3] uyyāna-pokkharaṇiyaŋ nahātvā, alankata-sarīro nagaraŋ pavisanto puna taŋ addasa. Disvā 'ayaŋ so amhehi diṭṭha-mahallako puna dissati. Vāretha nan!' ti āha. Manussā 'Kahaŋ, deva? Kahaŋ, devā?' ti ito c' ito vidhāviŋsu. So paṭhama-vippakāram eva puna pāpuṇi.[4] Tasmiŋ khaṇe Sakko goṇe ca yānañ ca antaradhāpetvā, ākāse ṭhatvā āha, "andha-bāla, tvaŋ mayi 'takka-vāṇijako eso' ti saññaŋ karosi.[5] Sakko 'haŋ devarājā, 'Tav' etaŋ pāpa-kiriyaŋ nivāressāmī' ti āgato. Mā puna evarūpaŋ akāsī" ti santajjetvā agamāsi. Iminā kāraṇena so dubbaṇṇo ahosi.

Vipassī[6]-Sammāsambuddha-kāle pan' esa Cittapattakokilo nāma hutvā Kheme Migadāye vasanto eka-divasaŋ Himavantaŋ gantvā, madhuraŋ amba-phalaŋ tuṇḍena gahetvā, āgacchanto bhikkhu-sangha-parivāraŋ Satthāraŋ disvā cintesi: Ahaŋ aññesu divasesu rittako[7] Tathāgataŋ passāmi: ajja pana me imaŋ amba-pakkaŋ atthi. Dasabalassa taŋ dassāmī ti, otaritvā ākāse va carati. Satthā tassa cittaŋ ñatvā upaṭ-

---

[1] C. pesento. [2] *So* A, C_1, G, *but* C. pakkhandantā.
[3] A. upanāmetvā; G. upanāpetvā.
[4] A, G. pāpuṇitvā. [5] A, G. mayā . . . karoti.
[6] AA. i, 195. [7] B. cittako.

ṭhākaŋ olokesi. So pattaŋ nīharitvā, Dasabalaŋ vanditvā, Satthu hatthe ṭhapesi. Kokilo Dasabalassa patte ambapakkaŋ patiṭṭhāpesi. Satthā tath' eva nisīditvā taŋ paribhuñji. Kokilo pasanna-citto punappunaŋ Dasabalassa guṇe āvajjitvā, Dasabalaŋ vanditvā, attano kulāvakaŋ gantvā, sattâhaŋ pīti-sukhen' eva vītināmesi. Iminā kammena saro madhuro ahosi.

Kassapa-sammāsambuddhassa kāle pana cetiye āraddhe 'kim pamāṇaŋ karoma? Satta-yojana-ppamāṇaŋ. Atimahantaŋ etaŋ. Cha-yojana-ppamāṇaŋ karoma. Idam pi atimahantaŋ; pañca-yojanaŋ karoma, catuyojanaŋ tiyojanaŋ dviyojanaŋ' ti vutte,[1] ayaŋ tadā jeṭṭhaka-vaḍḍhakī hutvā, 'ettakaŋ, bho,[2] anāgate sukha-paṭijaggiyaŋ[3] kātuŋ vaṭṭatī' ti vatvā, rajjuŋ ādāya, parikkhipanto gāvuta-mattake[4] ṭhatvā, 'ekekaŋ mukhaŋ gāvutaŋ hotū' ti,[5] 'cetiyaŋ yojanâvaṭṭaŋ[6] yojan' ubbedhaŋ bhavissatī' ti āha. Te tassa vacane aṭṭhaŋsu. Cetiyaŋ satta-divase-satta-māsâdhikehi sattahi saŋvaccharehi niṭṭhitaŋ.[7]

Iti appamāṇassa Buddhassa pamāṇaŋ akāsī ti tena kammena okoṭimako jāto.

Hatthiyo pasadā migā[8] ti, hatthino ca pasada-migā ca. *N'atthi kāyasmiŋ tulyatā* ti, kāyasmiŋ pamāṇaŋ nāma n' atthi. Akāraṇaŋ kāya-ppamāṇan ti attho.

7.

Sattame:[9] *poriyā vācāyā* ti,[10] pura-vāsīnaŋ nagara-manussānaŋ vācā sadisāya, aparihīn' akkhara-padāya madhura-vācāya. *Vissaṭṭhāyā* ti, asandiddhāya[11] apalibuddhāya:

---

[1] AA. *only.*

[2] *So* B, *but* A, C, G. evaŋ bho; C_1 etaŋ; AA. etha.

[3] A. G. -jaggita.

[4] G. tā gāvata-.

[5] A, C_1, G. *omit*; C_1 iti cetiyaŋ.

[6] AA. yojanavaṭṭaŋ; A, C, G. -āvutaŋ.

[7] AA. *omits sentence.*

[8] *Cf.* JA. ii. 144,

[9] *For Visākha see* Thag. 209 (*Brethren*, 152); A, ii, 51.

[10] Cf. MA. ii, 207; UdA. 312; DA. i, 282 (*but* SA. i, 275 *has* akkharâdi-paripuṇṇāya).

[11] *So* A, C, DA, G, *but* C_1 asanniṭṭhāya; UdA. vimuttāya.

pitta-semhehi anupahatāyā ti attho. *Aneḷagalāyā*[1] ti, yathā nāma manussā mukhena khelaŋ gaḷantena vācaŋ bhāsanti, na evarūpāya; atha kho niddosāya visada-vācāya. *Pariyāpannāyā* ti, catu-sacca-pariyāpannāya, cattāri saccāni amuñcitvā pavattāya. *Anissitāyā* ti, vaṭṭa-nissitaŋ katvā akathitāya.[2] *Dhammo hi isīnaŋ dhajo* ti, nava-vidha-lokuttara-dhammo isīnaŋ dhajo nāmā ti.

8.

Aṭṭhame: *ākoṭita-paccākoṭitānī*[3] ti, ekasmiŋ passe pāṇinā vā muggarena vā ākoṭanena ākoṭitāni: parivattetvā ākoṭanena paccākoṭitāni. *Añjetvā* ti, añjanena pūretvā. *Acchaŋ pattan* ti, vippasanna-vaṇṇaŋ mattikā-pattaŋ.

Kasmā pana thero evam akāsī ti? Satthu ajjhāsaya-jānan' atthaŋ. Evaŋ kir' assa ahosi: Sace Satthā 'sobhati vata me ayaŋ kaṇiṭṭha-bhātiko' ti vakkhati, yāva-jīvaŋ iminā vâkārena carissāmi. Sace ettha dosaŋ dissati, imaŋ ākāraŋ pahāya sankāra-coḷaŋ gahetvā, cīvaraŋ katvā, dhārento pariyanta-senâsane vasanto carissāmī ti. *Assasī* ti, bhavissasi. *Aññāt' uñchenā* ti, abhilakkhitesu issara-jana-gehesu kaṭuka-bhaṇḍa-sambhāraŋ sugandhaŋ bhojanaŋ pariyesantassa uñcho[4] ñāt' uñcho nāma. Ghara-paṭipāṭiyā pana dvāre ṭhitena laddhaŋ missaka-bhojanaŋ aññāt' uñcho nāma. Ayam idha adhippeto. *Kāmesu anapekkhinan* ti, vatthu-kāma-kilesa-kāmesu nirapekkhaŋ.

Āraññako cā ti ādi sabbaŋ samādāna-vasen' eva vuttaŋ. *Kāmesu ca anapekkho* ti, idaŋ suttaŋ devaloke accharâdayo dassetvā[5] āgatena aparabhāge kathitaŋ. Imassa kathita-divasato paṭṭhāya thero ghaṭento vāyamanto katipâhen' eva arahatte patiṭṭhāya sadevake loke agga-dakkhiṇeyyo[6] jāto.

---

1 C. *v.l.* aneḷamugāya; *cf.* MA. ii, 118; UdA. eḷā vuccati doso.

2 AA. *on* A. ii, 51 (*Sinh.*, p. 545), vaṭṭaŋ anissitāya: vivaṭṭa-nissitam eva katvā katheti; vaṭṭa-nissitaŋ katvā na kathetī ti ayam ettha adhippāyo.

3 *Cf.* DhpA. i, 37.

4 A, G. uñchena; *cf.* VM. i, 60.

5 *At* Ud. iii, 2; UdA. 168.

6 *But at* A. i, 25 *he is* indriyesu gutta-dvārānaŋ aggo.

9.

Navame:[1] *dummano* ti, uppanna-domanasso. Kasmā pan' āyaŋ evaŋ dukkhī dummano jāto ti?

Khattiya-pabbajito h' esa. Tena naŋ pabbajetvā, dupaṭṭa-sāṭakaŋ nivāsāpetvā, vara-cīvaraŋ pārupetvā, akkhīni añjetvā, mano-silā-telena sīsaŋ makkhesuŋ. So bhikkhūsu ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhānaŋ gatesu 'bhikkhunā nāma vivitt' okāse nisīditabban' ti ajānanto bhojana-sālaŋ gantvā, mahā-pīṭhaŋ āruhitvā nisīdi. Disâvacarā āgantukā paŋsukūlikā bhikkhū āgantvā 'iminā va nīhārena rajo-kiṇṇehi gattehi na sakkā Dasabalaŋ passituŋ. Bhaṇḍakaŋ tāva thapessāmā' ti bhojana-sālaŋ agamaŋsu. So tesu mahātheresu āgacchantesu niccalo nisīdi yeva. Aññe bhikkhū 'pāda-vattaŋ karoma, tāla-vaṇṭena[2] vījāmā' ti āpucchanti. Ayaŋ pana nisinnako va 'kati-vass' atthā?' ti pucchitvā, 'mayaŋ avassikā. Tumhe pana kati-vassikā?' ti vutte, 'mayaŋ ajja pabbajitā' ti āha.

Atha naŋ bhikkhū 'āvuso, adhunā chiṇṇa-cuḷo 'si. Ajjâpi te sīsa-mūle ūkā-gandho vāyati[3] yeva. Tvaŋ nāma ettakesu buḍḍhataresu vattaŋ āpucchantesu nissaddo niccalo nisinno apaciti-mattam pi n' atthi. Kassa sāsane pabbajito 'sī?' ti parivāretvā, taŋ vācā-sattīhi paharantā, 'kiŋ tvaŋ iṇaṭṭo vā bhayaṭṭo vā jīvituŋ asakkonto pabbajito?' ti āhaŋsu. So ekam pi theraŋ olokesi.[4] 'Mahallakā' ti vutte aññaŋ olokesi. Tena pi tath' eva vutte ath' assa 'ime maŋ parivāretvā vācā-sattīhi vijjhantī' ti khattiya-māno uppajji. Akkhīsu maṇi-vaṇṇāni assūni sañcariŋsu. Tato ne āha 'kassa santikaŋ āgat' atthā?' ti.[5] Te 'kim pana tvaŋ mayhaŋ santikaŋ āgatā?' ti. 'Amhe maññasi gihī-byañjanaŋ atthikā?' ti vatvā, 'sadevake loke agga-puggalassa Satthu santikaŋ āgatâmhā' ti āhaŋsu. So 'mayhaŋ bhātu santikaŋ āgatā tumhe. Yadi evaŋ sante idāni te[6] āgata-maggen' eva gama-

---

[1] *Cf.* Thag. 39 (*Brethren*, 43); DhpA. i, 37.

[2] A. G. pannena. [3] C. vāti.

[4] C. *adds* tena kiŋ maŋ olokesi mahallakā ti.

[5] *MSS. confuse this dialogue.* A, G. kassa santikaŋ āgatā ti. Ko pana tvaŋ mayhaŋ santikaŋ āgatā amhe amaññasī ti . . . atthakā ti.

[6] C_1 vo.

naŋ karissāmī' ti kujjhitvā nikkhanto antarā magge cintesi: Mayi iminā va[1] nīhārena gate Satthā ete[2] nīharāpessatī ti dukkhī dummano assūni pavattayamāno agamāsi. Iminā kāraṇena esa evaŋ jāto ti.

Vācā[3]-sannitodakenā ti, vacana-patodena. *Sañjambhariŋ akaŋsū* ti, sambharitaŋ nirantaraŋ phuṭaŋ akaŋsu. Upari upari vijjhiŋsū ti vuttaŋ hoti.

Vattā ti, pare yad icchakaŋ vadati yeva. *No ca vacanakkhamo* ti, paresaŋ vacanaŋ khamituŋ na sakko ti. Iti tvaŋ iminā kopena idha vutta-vācā-sannitodakena viddho. Atīte pana raṭṭhato ca pabbājito ti: evaŋ vutte, 'katarasmiŋ kāle, Bhagavā?' ti bhikkhū Bhagavantaŋ yāciŋsu. Satthā āha:—'Atīte Bārāṇasiyaŋ Bārāṇasi-rājā rajjaŋ kāresi. Ath' eko Jātimā eko Mātango' ti dve isayo Bārāṇasiyaŋ agamaŋsu. Tesu Jātimā puretaraŋ gantvā kumbha-kāra-sālāyaŋ nisīdi. Mātango tāpaso pacchā gantvā tattha okāsaŋ yāci. Kumbhakāro 'Atth' ettha paṭhamataraŋ paviṭṭho pabbajito. Taŋ pucchā' ti āha. So attano parikkhāraŋ gahetvā sālāya-dvāra-mūle ṭhatvā 'amhākam pi, ācariya, eka-ratti-vāsāya okāsaŋ dethā' ti āha.[4] 'Pavisa, bho' ti pavisitvā nisinnaŋ 'bho, kiŋ gotto 'sī?' ti pucchi.[5] 'Caṇḍāla-gotto 'mhī' ti. 'Na sakkā tayā saddhiŋ eka-ṭṭhāne nisīdituŋ. Ekamantaŋ gacchā' ti. So ca tatth' eva tiṇa-santharikaŋ pattharitvā dvāraŋ nissāya nipajji.[6]

Itaro passāv' atthāya nikkhamanto taŋ urasmiŋ akkami. 'Ko eso?' ti ca vutte, 'ahaŋ, ācariyā' ti āha. 'Re caṇḍāla! Kiŋ aññato maggaŋ na passasi, atha me āgantvā akkamasī?' ti. 'Ācariya, adisvā me akkanto 'si. Khama mayhan' ti. So mahāpurise bahi nikkhante cintesi: Ayaŋ paccāgacchanto pi ito va āgamissatī ti parivattetvā nipajji.

Mahāpuriso pi 'ācariyo ito sīsaŋ katvā nipanno. Pāda-samīpena gamissāmī' ti pavisanto puna urasmiŋ yeva akkami.

---

[1] A, C, G. tāva. [2] A, G. etena; C_1 ete na.

[3] *As at* AA. *on* A. i, 187; F. *text* vācāya; A, C. sannisitod-; *others* vatta-vācā-sannisitod-.

[4] *Cf.* M. iii, 237; DhpA. i, 39. [5] A, G. pacchā (?).

[6] A, G. pattharitvā nipajjathā ti. Dvāra-nissāya nipajji; C, C_1 santharitvā nipajji. Jātimā d. n. n.

'Ko eso?' ti ca vutte, 'ahaŋ, ācariyā' ti āha. 'Paṭhamaŋ tāva ajānantena[1] kataŋ. Idāni maŋ ghaṭento va akāsi. Suriye te uggacchante sattadhā muddhaŋ phalatū' ti sapi. Mahāpuriso kiñci avatvā pure aruṇe yeva suriyaŋ gaṇhi, nâssa uggantuŋ adāsi. Manussā ca hatthi-ādayo ca pabujjhiŋsu. Manussā rāja-kulaŋ gantvā, 'deva, sakala-nagare appabuddho nāma n' atthi, na ca aruṇ' uggaŋ[2] paññāyati. Kin nu kho etan?' ti. 'Tena hi nagaraŋ parivīmaŋsathā' ti.

Te parivīmaŋsantā kumbha-kāra-sālāyaŋ dve tāpase disvā, 'imesaŋ etaŋ kammaŋ bhavissatī' ti gantvā rañño ārocesuŋ, raññā ca 'pucchatha ne' ti vuttā āgantvā Jātimantaŋ pucchiŋsu 'tumhehi andha-kāraŋ katan?' ti. 'Na mayā kataŋ. Esa pana kūṭa-jaṭilo chavo antarāyo.[3] Taŋ pucchathā' ti. Te āgantvā mahāpurisaŋ pucchiŋsu 'tumhehi, bhante, andhakāraŋ katan?' ti. 'Āma. Ayaŋ ācariya maŋ abhisapi. Tasmā mayā katan' ti. Te āgantvā rañño ārocesuŋ.

Rājā pi āgantvā 'tumhehi kataŋ, bhante?' ti pucchi. 'Āma, mahārājā' ti. 'Kasmā, bhante?' ti. 'Iminā abhisatto[4] 'mhi. Sace maŋ eso khamāpessati, suriyaŋ vissajjessāmī' ti. Rājā 'khamāpetha, bhante, etan' ti āha. Itaro 'mādiso Jātimā kiŋ evarūpaŋ caṇḍālaŋ khamāpessati? Na khamāpessāmī' ti. Atha naŋ manussā 'kiŋ tvaŋ attano ruciyā na khamāpessasī?' ti vatvā hatthesu ca pādesu ca gahetvā pāda-mūle nipajjāpetvā 'khamāpehī' ti āhaŋsu. So nissaddo nipajji. Puna pi 'naŋ khamāpehī' ti ahaŋsu.[5] Tato 'khama mayhaŋ, ācariyā' ti āha.

Mahāpuriso 'ahaŋ tāva tuyhaŋ khamitvā suriyaŋ vissajjessāmi; suriye pana uggate tava sīsaŋ sattadhā phalissatī' ti vatvā, 'imassa sīsa-ppamāṇaŋ mattikā-piṇḍaŋ matthake ṭhapetvā etaŋ nadiyā gala-ppamāṇe udake ṭhapethā' ti āha. Manussā tathā akaŋsu. Ettāvatā saraṭṭhakaŋ rāja-balaŋ sannipati. Mahāpuriso suriyaŋ muñci. Suriya-rasmi āgantvā mattikā-piṇḍaŋ pahari. So sattadhā bhijji. Tāpaso nimujjitvā ekena titthena uttaritvā palayi.

---

[1] A. tāva ajānanena; C. tāva te ajānanena.
[2] *All* -agga.
[3] *So I suggest* (*or* anādiyo); A, G. anadhāyo; C, C_1 anantamāyo (?).
[4] C. abhisapito.
[5] C_1 *omits sentence.*

Satthā imaŋ vatthuŋ āharitvā 'idāni tāva tvaŋ bhikkhūnaŋ santike paribhāsaŋ labhi. Pubbe pi imaŋ kodhaŋ[1] nissāya raṭṭhato pabbājito' ti anusandhiŋ ghaṭetvā atha naŋ ovadanto *na kho te*[2] *taŋ, Tissa, paṭirūpan* ti ādim āha.

10.

Dasame: *vaṇṇavādī* ti, ānisaŋsa-vādī.

Yaŋ atītaŋ taŋ pahīnan ti, atīte khandha-pañcake chanda-rāga-ppahānena taŋ pahīnaŋ nāma hoti. *Anāgatan* ti, anāgatam pi khandha-pañcakaŋ tattha chanda-rāga-paṭinissaggena taŋ paṭinissaṭṭhaŋ nāma hoti.

Sabbâbhibhun[3] ti, sabbā khandhâyatana-dhātuyo ca tayo bhave abhibhavitvā ṭhitaŋ. *Sabbavidun* ti,[4] taŋ vutta-ppakāraŋ sabbaŋ viditaŋ pākaṭaŋ katvā ṭhitaŋ. *Sabbesu dhammesū* ti, tesveva dhammesu taṇhā-diṭṭhi-lepehi anupalittaŋ. *Sabbaŋ jahan* ti, tad eva sabbaŋ tattha chanda-rāga-ppahānena jahitvā ṭhitaŋ. *Taṇhakkhaye vimuttan* ti, taṇhā-khaya-sankhāte nibbāne tad-ārammaṇāya vimuttiyā vimuttaŋ.

11.

Ekādasame: *Mahākappino*[5] ti, evaŋ nāmako abhiññā-bala-ppatto asīti mahā-sāvakānaŋ abbhantaro mahāthero.

So kira gihī-kāle Kukkuṭavatī-nagare tiyojana-satikaŋ rajjaŋ akāsi. Pacchima-bhavikattā pana tathā-rūpaŋ sāsanaŋ sotuŋ ohita-soto vicarati. Ath' ekadivasaŋ amaccā-sahassa-parivuto uyyāna-kīḷikaŋ agamāsi. Tadā majjhima-desato jangha-vāṇijā taŋ[6] nagaraŋ gantvā, bhaṇḍaŋ paṭisāmetvā, 'rājānaŋ passissāmā' ti paṇṇâkāra-hatthā rāja-kula-dvāraŋ gantvā, 'rājā uyyānaŋ gato' ti sutvā, uyyānaŋ gantvā, dvāre ṭhitā paṭihārassa ārocayiŋsu. Atha rañño nivedite rājā pakkosāpetvā, niyyātita-paṇṇâkāre vanditvā, ṭhite 'tātā,

---

[1] C. kopaŋ.
[2] *So* F. *text, but* A, G. o' etaŋ; *Sinh. text*, C. m' etaŋ.
[3] *First three lines at* Sn. 211; SnA. i, 260; Vin. i, 8. *Text* -abhibuŋ.
[4] A, B, G. -vidū.
[5] *Cf.* Thag. 547-556; DhpA. ii, 116 *on* Dhp. 79.
[6] C. -vāṇijātaŋ nag.

kuto āgat' atthā ?' ti pucchi. 'Sāvatthito, devā' ti. 'Kacci vo raṭṭhaŋ subhikkhaŋ; dhammiko rājā ?' ti. 'Āma, devā' ti. 'Atthi pana tumhākaŋ dese kiñci sāsanan ?' ti. 'Atthi, deva. Na pana sakkā ucchiṭṭha-mukhehi kathetun' ti. Rājā suvaṇṇa-bhinkārena udakaŋ dāpesi. Te mukhaŋ vikkhāḷetvā Dasabalâbhimukhā añjaliŋ paggaṇhitvā, 'deva, amhākaŋ dese Buddha-ratanaŋ nāma uppannan' ti āhaŋsu.

Rañño 'Buddho' ti vacane suta-matte sakala-sarīraŋ pharamānā pīti uppajji.[1] Tato 'Buddho ti, tātā, vadathā ?' ti āha. 'Buddho ti, deva, vadāmā' ti. Evaŋ tikkhattuŋ vadāpetvā 'Buddho ti padaŋ aparimāṇaŋ. Taŋ na[2] sakkā pārimāṇaŋ kātun' ti tasmiŋ yeva pasanno sata-sahassaŋ datvā 'aparam pi kiñci[3] sāsanan ?' ti pucchi. 'Deva, dhamma-ratanaŋ nāma uppannan' ti. Tam pi sutvā tatth' eva tikkhattuŋ paṭiññaŋ gahetvā, aparam pi sata-sahassaŋ datvā, puna 'aññaŋ kiŋ sāsanan ?' ti pucchi. 'Sangha-ratanaŋ, deva, uppannan' ti. Tam pi sutvā, tath' eva paṭiññaŋ gahetvā, aparam pi sahassaŋ datvā, dinna-bhāvaŋ paṇṇe likhitvā, 'tātā, deviyā santikaŋ gacchathā' ti pesesi. Tesu gatesu amacce pucchi 'tātā, Buddho loke uppanno. Tumhe kiŋ karissathā ?' ti. 'Deva, tumhe kiŋ kātu-kāmo ?' ti. 'Ahaŋ pabbajissāmī' ti. 'Mayam pi pabbajissāmā' ti. Te sabbe pi gharaŋ vā kuṭumbaŋ vā anupaloketvā ye asse āruyha te h' eva nikkhamiŋsu.

Vāṇijā Anojā-deviyā santikaŋ gantvā paṇṇaŋ dassesuŋ. Sā vācetvā 'raññā tumhākaŋ bahū kahāpaṇā dinnā. Kiŋ tumhehi kataŋ, tātā ?' ti pucchi. 'Pūja-sāsanaŋ, devi, ānītan' ti. 'Amhe pi sakkā, tātā, suṇāpetun ?' ti. 'Sakkā, devī. Ucchiṭṭha-mukhehi pana vattuŋ na sakkā' ti. Sā suvaṇṇa-bhinkārena udakaŋ dāpesi. Te mukhaŋ vikkhāletvā rañño ārocita-nayen' eva ārocesuŋ. Sâpi sutvā uppanna-pāmujjā ten' eva nayena ekekasmiŋ pade tikkhattuŋ paṭiññaŋ gahetvā paṭiññā gaṇanāya tīṇi tīṇi ca katvā nava-sata-sahassāni adāsi. Vāṇijā sabbam pi dvādasa-sata-sahassāni labhiŋsu.

Atha ne 'rājā kahaŋ, tātā ?' ti pucchi. 'Pabbajissāmī

[1] *Cf.* Vin. ii, 155. [2] A, C, G. nâyaŋ; C₁ nâssa.
[3] *So* DhpA; A, C, G. aparaŋ kiŋ; B. aññaŋ kiŋ.

ti nikkhanto, devī' ti. 'Tena hi, tātā, tumhe va gacchathā' ti uyyojetvā, raññā saddhiŋ gatānaŋ amaccānaŋ mātugāme pakkosāpetvā, 'tumhe attano sāmikānaŋ gata-ṭṭhānaŋ jānātha, ammā?' ti pucchi. 'Jānāma, ayye.' 'Raññā saddhiŋ uyyāna-kīḷikaŋ gatā?' ti. 'Āma, gatā.[1] Tattha pana gantvā "Buddho loke uppanno, Dhammo uppanno, Sangho uppanno" ti sutvā Dasabalassa santike pabbajissāmā ti gatā' ti. 'Tumhe kiŋ karissathā?' ti. 'Tumhe, pana, ayye, kiŋ kattu-kāmā?' ti. 'Ahaŋ pabbajissāmi. Na tehi vanta-vamanaŋ jivh' agge ṭhapeyyan'[2] ti. 'Yadi evaŋ mayam pi pabbajissāmā' ti sabbā rathe yojāpetvā nikkhamiŋsu.

Rājâpi amacca-sahassena saddhiŋ Gangāya tīraŋ pāpuṇi. Tasmiñ ca samaye Gangā pūrā hoti. Atha naŋ disvā 'ayaŋ Gangā pūrā, caṇḍa-macchâkiṇṇā.[3] Amhehi saddhiŋ āgatā dāsā vā manussā vā n' atthi ye no nāvaŋ vā uḷumpaŋ vā katvā dadeyyuŋ. Etassa pana Satthu-guṇā nāma heṭṭhā Avīcito upari yāva bhavaggā patthaṭā. Sace esa Satthā Sammāsambuddho, imesaŋ assānaŋ khura-piṭṭhāni mā tementū' ti, udaka-piṭṭhena asse pakkhandāpesuŋ. Ekassassâpi khura-piṭṭhi-mattaŋ na temi. Rāja-maggena gacchantā viya para-tīraŋ patvā purato aññaŋ mahā-nadiŋ pāpuṇiŋsu.[4] Tattha aññā sacca-kiriyā n' atthi. Tāya eva sacca-kiriyāya tam pi aḍḍha-yojana-vitthāraŋ nadiŋ atikkamiŋsu. Atha tatiyaŋ Candabhāgaŋ[5] nāma mahā-nadiŋ patvā tam pi tāya eva sacca-kiriyāya atikkamiŋsu.

Satthâpi taŋ divasaŋ paccūsa-samaye mahā-karuṇā-samāpattito vuṭṭhāya lokaŋ volokento 'ajja Mahākappino tiyojana-satikaŋ rajjaŋ pahāya amacca-sahassa-parivāro mama santike pabbajituŋ āgacchatī' ti disvā, 'mayā tesaŋ paccuggamanaŋ kātuŋ yuttan' ti pāto va sarīra-paṭijaggaŋ katvā, bhikkhu-sangha-parivāro Sāvatthiyaŋ piṇḍāya caritvā,

---

[1] C. saccaŋ gatā. [2] *Cf.* DhpA. ii, 33, 123.

[3] *Evidently a confusion of* caṇḍa- *and the third river* (*below*). DhpA. *calls it* Candabhāgā (*v.l.* caṇḍa-) (*see Brethren*, 255 *n.*) *and* Aravaccā; *but* ThagA. *mentions this first river only and calls it* Candabhāgā.

[4] *Acc. to* DhpA. Nīlavahanā.

[5] *Crossed first under this name* (*acc. to* DhpA. *supra*).

pacchā-bhattaŋ piṇḍapāta-patikkanto sayam eva patta-cīvaraŋ gahetvā, ākāse uppatitvā, Candabhāgāya nadiyā tīre tesaŋ uttaraṇa-titthassa abhimukhe ṭhāne, mahā-nigrodha-rukkho atthi-, tattha pallankena nisīditvā, parimukhaŋ satiŋ upaṭṭhapetvā chabbaṇṇa-buddha-rasmiyo[1] vissajjesi. Te tena titthena uttarantā va chabbaṇṇa-buddha-rasmiyo ito c' ito ca vidhāvantiyo olokentā Dasabalassa puṇṇa-canda-sarik-khaŋ[2] mukhaŋ disvā, 'yaŋ Satthāraŋ uddissa mayaŋ pabba-jitā addhā so eso' ti dassanen' eva niṭṭhaŋ gantvā, diṭṭha-ṭṭhānato paṭṭhāya oṇatā vandamāna āgamma, Satthāraŋ vandiŋsu.

Rājā gopphakesu gahetvā, Satthāraŋ vanditvā, ekamantaŋ nisīdi saddhiŋ amacca-sahassena. Satthā tesaŋ dhammaŋ kathesi. Desanā-pariyosāne sabbe arahatte patiṭṭhāya Sat-thāraŋ pabbajjaŋ yāciŋsu. Satthā 'pubbe ime cīvara-dānassa dinnattā attano cīvarāni gahetvā va āgatā' ti suvaṇṇa-vaṇṇaŋ hatthaŋ pasāretvā 'etha, bhikkhave: svākkhāto dhammo.[3] Caratha brahmacariyaŋ sammā-dukkhassa anta-kiriyāyā' ti āha. Sā va tesaŋ āyasmantānaŋ pabbajjā ca upasampadā ca ahosi. Vassa-satika[4]-ttherā viya Satthāraŋ parivārayiŋsu.

Anojâpi devī ratha-sahassa-parivārā naŋ Gangā-tīraŋ patvā, rañño atthāya ābhataŋ nāvaŋ vā uḷumpaŋ vā adisvā, attano byattatāya cintesi: Rājā sacca-kiriyaŋ katvā gato bhavissati. So pana Satthā na kevalaŋ tesaŋ yeva atthāya nibbatto. Sace so Satthā Sammāsambuddho, amhākaŋ rathā mā udake nimujjiŋsū ti, udaka-piṭṭhe rathe pakkhandāpesi. Rathānaŋ nemi vaṭṭi-mattam pi na temi. Dutiya-tatiya-nadī pi ten' eva sacca-kārena uttaramānā yeva nigrodha-rukkha-mūle Satthāraŋ addasa. Satthā 'imāsaŋ attano sāmike passantīnaŋ chanda-rāgo uppajjitvā magga-pphalānaŋ antarāyaŋ kareyya. So evaŋ kātuŋ na sakkhissatī' ti yathā aññamaññe na passanti tathā akāsi. Tā sabbâpi titthato uttaritvā, Dasabalaŋ vandi-tvā, nisīdiŋsu. Satthā tāsaŋ dhammaŋ kathesi. Desanā-

[1] A, C. raŋsiyo.
[2] A, C₁ sarikkhakhaŋ; C. sassirīkaŋ.
[3] DhpA. *omits*.
[4] A. -sattika; *MSS*. -saṭṭhika-.

pariyosāne sabbâpi sotâpatti-phale patiṭṭhāya aññamaññe passiŋsu.

Satthā 'Uppalavaṇṇā āgacchatū' ti cintesi. Therī āgantvā sabbā pabbājetvā ādāya bhikkhunīnaŋ upassayaŋ gatā.

Satthā bhikkhu-sahassaŋ gahetvā ākāsena Jetavanaŋ agamāsi. Imaŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Mahākappino* ti, evaŋ nāmako abhiññā-bala-ppatto asīti mahā-sāvakānaŋ abbhantaro mahāthero ti.

Jane tasmin[1] ti, janite: pajāyā ti attho. *Ye gottaŋ paṭisārino* ti, ye 'māyaŋ Vāsiṭṭho Gotamo' ti gottaŋ paṭijānanti, tesaŋ *Khattiyo seṭṭho* ti attho. *Vijjā-caraṇa-sampanno* ti, aṭṭhahi vijjāhi c' eva paṇṇarasa-dhamma-bhedena caraṇena ca samannāgato. *Tapatī* ti, virocati. *Jhāyī tapati brāhmaṇo* ti,[2] khīṇâsava-brāhmaṇo duvidhena jhānena jhāyamāno tapati, virocati. Tasmiŋ pana khaṇe Kāḷudāyi-tthero[3] duvidhena jhānena jhāyamāno avidūre nisinno hoti. *Buddho tapatī* ti, sabbaññu Buddho virocati.

Sabba-mangala-gāthā kir' esā. Bhātika-rājā kira ekaŋ pūjaŋ kāretvā bhātikaŋ āha 'tīhi ratanehi amuttaŋ ekaŋ jaya-mangalaŋ vadathā' ti. So tepiṭakaŋ Buddha-vacanaŋ sammasitvā imaŋ gāthaŋ vadanto 'divā tapati ādicco' ti vatvā, atthaŋ gamentassa suriyassa añjaliŋ paggaṇhi. *Rattiŋ ābhāti candimā* ti, uṭṭhahantassa candassa añjaliŋ paggaṇhi. *Sannaddho khattiyo tapatī* ti, rañño añjaliŋ paggaṇhi. *Jhāyī tapati brāhmaṇo* ti, bhikkhu-sanghassa añjaliŋ paggaṇhi. *Buddho tapati tejasā* ti vatvā pana mahā-cetiyassa añjaliŋ paggaṇhi. Atha naŋ rājā 'mā hatthaŋ otarehī' ti ukkhitasmiŋ yeva hatthe sahassaŋ ṭhapesi.

12.

Dvādasame: *cirarattaŋ samāhitā*[4] ti, dīgha-rattaŋ saŋsanditvā sametvā ṭhita-laddhino: te kira pañca-jāti-satāni ekato va cariŋsu. *Sameti nesaŋ saddhammo* ti, idam imesaŋ ayaŋ

---

[1] SA. i, 219; DA. i, 267 (=janatasmiŋ).
[2] *Cf.* D. i, 99; M. i, 22.
[3] DhpA. iv, 142.
[4] *So* A, C, G, *but* F. *text* sametikā; *Sinh. text* samenika.

sāsana-dhammo saŋsandati, sameti. *Dhamme Buddha-ppavedite* ti, Buddhena pavedite dhamme: etesaŋ sāsana-dhammo sobhatī ti attho. *Suvinītā Kappinenā* ti, attano upajjhāyena Ariya-ppavedite dhamme suṭṭhu vinītā. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

Sārattha-ppakāsiniyā Saŋyutta-nikāy' aṭṭhakathāya Nidāna-vagga-vaṇṇanā niṭṭhitā.

[*Here ends Vol. II of Text, P.T.S. Edition.*]

I.

KHANDHA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

§ (I). *Mūla-paṇṇāsa.*

I. NAKULAPITĀ-VAGGO.

1.

Khandha-vaggassa paṭhame: *Bhaggesu*[1] ti, evaŋ nāmake janapade. *Suŋsumāra-gire* ti, Suŋsumāra-giri-nagare. Tasmiŋ kira māpiyamāne suŋsumāro saddam akāsi, ten' assa Suŋsumāra-giro[2] tveva nāmaŋ akaŋsu. *Bhesakaḷā-vane* ti, Bhesakalāya nāma yakkhiṇiyā adhivatthattā[3] evaŋ laddha-nāma-vane. Tad eva migānaŋ abhay' atthāya dinnattā *Migadāyo* ti vuccati. Bhagavā taŋ janapadaŋ nissāya tasmiŋ vana-saṇḍe viharati. *Nakulapitā* ti, Nakulassa nāma dārakassa pitā. *Jiṇṇo* ti, jarā-jiṇṇo. *Vuḍḍho* ti, vaya-vuḍḍho. *Mahallako* ti, jāti-mahallako. *Addhagato* ti, tiyaddha-gato. *Vayo-anuppatto* ti, tesu tīsu addhesu pacchima-vayaŋ anuppatto. *Ātura-kāyo*[4] ti, gilāna-kāyo. Idaŋ hi sarīraŋ suvaṇṇa-vaṇṇam pi nicca-paggharaṇ' aṭṭhena āturaŋ yeva nāma. Visesena pana jarâturatā byādhâturatā maraṇâturatā ti tisso āturatā honti. Tāsu kiñcâpi eso mahallakattā jarâturo va, abhiṇha-rogatāya pan' assa byādhâturatā: sā idha adhippetā. *Abhiṇhataṅko*[5] ti, abhiṇha-rogo, nirantara-rogo. *Anicca-dassāvī* ti, tāya āturatāya icchit' icchitakkhaṇe āgantuŋ asakkonto kadāci-d-eva daṭṭhuŋ labhāmi; na sabba-kālan ti attho. *Mano-bhāvaniyānan* ti,

---

[1] *Cf.* MA. ii, 65.
[2] C. -giri; MA. -giraŋ.
[3] A, G. -vuttattā; C_1 vutthattā; *v.l.* *MSS.* gahitattā.
[4] *Cf.* UdA. 350-1.
[5] *So all, but* F. *text* abhikkhaṇa-.

mana-vaḍḍhanakānaŋ. Yesu hi diṭṭhesu kusalesu kusala-vasena cittaŋ vaḍḍhati, te Sāriputta-Moggallānâdayo mahātherā mano-bhāvaniyā nāma. *Anusāsatū* ti, punappunaŋ anusāsatu: purimaŋ hi vacanaŋ ovādo nāma, aparâparaŋ anusāsanī[1] nāma. Otiṇṇe vā vatthusmiŋ vacanaŋ ovādo nāma, anotiṇṇe tanti-vasena paveṇi-vasena vuttaŋ anusāsanī nāma. Api ca ovādo ti vā anusāsanī ti vā atthato ekam eva, byañjana-mattam eva nānaŋ.

Āturo h' āyan[2] ti, āturo hi ayaŋ. Suvaṇṇa-vaṇṇo piyangusāmo[3] pi samāno nicca-paggharaṇ' aṭṭhena āturo yeva. *Aṇḍa-bhūto*[4] ti, aṇḍaŋ viya bhūto, dubbalo. Yathā kukkuṭ' aṇḍaŋ vā mayūr' aṇḍaŋ vā geṇḍukaŋ viya gahetvā khipantena vā paharantena vā na sakkā kīḷituŋ tāva-d-eva bhijjati, evam eva mayam pi kāyo kaṇṭaka-khāṇuke pi pakkhalitassa bhijjati:[5] aṇḍaŋ viya bhūto ti, aṇḍa-bhūto. *Pariyonaddho* ti, sukhumena chavi-mattena pariyonaddho: aṇḍaŋ hi sāra-tacena pariyonaddhaŋ, tena ḍaŋsa-makasâdayo nilīyitvâpi chaviŋ chinditvā yūsaŋ paggharāpetuŋ na sakkonti. Imasmiŋ pana chaviŋ chinditvā yaŋ icchanti taŋ karonti. Evaŋ sukhumāya chaviyā pariyonaddho. *Kim aññatra bālyā* ti, bāla-bhāvato aññaŋ kiŋ atthi? Bālo yeva ayan ti attho. Tasmā ayaŋ kāyo evarūpo.

Ten' upasankamī ti, rañño cakka-vattissa upaṭṭhānaŋ gantvā, anantaraŋ pariṇāyaka-ratanassa upaṭṭhānaŋ gacchanto rāja-puriso viya, saddhamma-cakka-vattissa Bhagavato upaṭṭhānaŋ gantvā, anantaraŋ Dhammasenāpatissa apacitiŋ kātukāmo yen' āyasmā Sāriputto ten' upasankami.

Vippasannānī ti, suṭṭhu pasannāni. *Indriyānī* ti, manochaṭṭhāni[6] indriyāni. *Parisuddho* ti, niddoso. *Pariyodāto* ti, tass' eva vevacanaŋ. Nirupakkilesatā yeva hi esa pariyodāto ti vutto, na seta-bhāvena. Etassa ca pariyodātataŋ disvā

---

[1] *Cf.* MA. i, 196.
[2] *So Sinh. text and all Comy.*; F. *text* āturo te, gahapati, kāyo.
[3] A, G. samo.
[4] *So Sinh. text and all Comy., but* F. *text* addha- (*see Trenckner-Andersen, Pāli Dict. s.v. and* VinA. i, 138).
[5] C_1 *omits sentence.*
[6] *Cf.* SnA. 212; UdA. 239.

va indriyānaŋ vippasannataŋ aññāsi. Naya-ggāhe paññā kir' esā therassa.

Kiŋ hi no siyā ti, kena kāraṇena na laddhā bhavissati? Laddhā yevā ti attho. Iminā kiŋ dīpeti? Satthu vissāsika-bhāvaŋ.

Ayaŋ kira[1] Satthu diṭṭha-kālato paṭṭhāya piti-pemaŋ, upāsikā c' assa māti-pemaŋ paṭilabhati. Ubho pi 'mama putto' ti Satthāraŋ vadanti. Bhav' antara-gato[2] hi nesaŋ sneho. Sā kira upāsikā pañca-jāti-satāni Tathāgatassa mātā ca, so ca gahapati pitā ca ahosi. Puna pañca-jāti-satāni upāsikā mahā-mātā, upāsako mahā-pitā: tathā cūḷa-mātā cūḷa-pitā ti. Evaŋ Satthā diyaḍḍha-attabhāva-sahassaŋ tesaŋ yeva hatthena vaḍḍhito. Ten' eva te yan n' eva puttassa na pitu-santike kathetuŋ sakkā taŋ[3] Satthu santike nisinnā kathenti. Iminā yeva ca kāraṇena Bhagavā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ upāsakānaŋ vissāsikānaŋ yadidaŋ Nakulapitā gahapati' ti, 'yadidaŋ Nakulamātā gahapatānī' ti etad agge ṭhapesi.

Iti so imaŋ vissāsika-bhāvaŋ pakāsento 'kiŋ hi no siyā?' ti āha. *Amatena abhisitto* ti, na-y-idha aññaŋ kiñci jhānaŋ vā vipassanaŋ vā maggo vā phalaŋ vā amatâbhiseko ti daṭṭhabbo,[4] madhura-dhamma-savaṇaŋ yeva[5] pana amatâbhiseko ti veditabbo.

Dūrato pī ti, tiro-raṭṭhâpi tiro-janapadâpi.

Assutavā puthujjano[6] ti, idaŋ vutt' attham eva:—*Ariyānaŋ adassāvī* ti ādīsu:[7] *Ariyā* ti, ārakattā kilesehi, anaye na irīyanato, aye irīyanato, sadevakena ca lokena araṇīyato Buddhā ca Pacceka-buddhā ca Buddha-sāvakā ca vuccanti. Buddhā eva vā idha Ariyā. Yath' āha: 'Sadevake, bhikkhave, loke . . . *pe* . . . Tathāgato Ariyo ti vuccatī' ti (S. v, 435). *Sappurisā* ti,[7] etha pana Pacceka-buddhā Tathāgata-sāvakā ca sappurisā ti veditabbā. Te hi lokuttara-guṇa-yogena sobhana-

---

[1] *Cf.* AA. i, 400, ii (*Sinh.*), 547. [2] *Cf.* VM. ii, 553.
[3] *So* C1, *which clears up a corrupt passage*; A, G. n' eva tesaŋ te puttassa . . . sakkā ti Satthu; C. ten' eva tesaŋ n' eva p . . . sakkā ti S.
[4] A, G. *add* ca. [5] C. -savaṇā hi yeva. [6] *Cf.* Asl. 348.
[7] *Cf.* Asl. 349; MA. i, 21; KhpA. 85; UdA. 305; Pṭs. i, 143.

purisā ti, sappurisā. Sabbe vā ete dvedhâpi vuttā Buddhâpi hi Ariyā ca sappurisā ca Pacceka-buddhā Buddha-sāvakâpi, yath' āha:

Yo ve kataññu katavedī dhīro
Kalyāṇa-mitto daḷha-bhattī ca hoti
Dukkhitassa sakkacca karoti kiccaŋ
Tathā-vidhaŋ sappurisaŋ vadantī ti (JA. v, 146).

'Kalyāṇa-mitto daḷha-bhattī ca hotī' ti, attāvatā hi Buddha-sāvako vutto: kataññutâdīhi Pacceka-buddha-buddhā ti.

Idāni yo tesaŋ Ariyānaŋ adassana-sīlo dassane asādhu-kārī, so Ariyānaŋ adassāvī ti veditabbo. So ca cakkhunā adassāvī ñāṇena adassāvī ti duvidho. Tesu ñāṇena adassāvī idha adhippeto. Maŋsa-cakkhunā hi dibba-cakkhunā vā Ariyā diṭṭhâpi adiṭṭhā va honti. Tesaŋ cakkhūnaŋ vaṇṇa-matta-gahaṇato, na Ariya-bhāva-gocarato. Soṇa-singālâdayo pi cakkhunā Ariye passanti. Na ca te Ariyānaŋ dassāvino nāma. Tatr' idaŋ vatthu:

Cittala-pabbata-vāsino kira khīṇâsava-ttherena upaṭṭhāko buḍḍha-pabbajito eka divasaŋ therena saddhiŋ piṇḍāya caritvā, therassa patta-cīvaraŋ gahetvā, piṭṭhito āgacchanto theraŋ pucchi 'Ariyā nāma, bhante, kīdisā?' ti. Thero āha: 'Idh' ekacco mahallako Ariyānaŋ patta-cīvaraŋ gahetvā, vatta-paṭivattaŋ katvā, saha caranto pi n' eva Ariye jānāti. Evaŋ dujjānā, āvuso, Ariyā' ti. Evaŋ vutte pi so n' eva aññāsi.

Tasmā na cakkhunā dassanaŋ dassanaŋ, ñāṇena dassanam eva dassanaŋ. Yath' āha: 'Kiŋ pana te, Vakkhali, iminā pūti-kāyena diṭṭhena? Yo kho, Vakkhali, dhammaŋ passati, so maŋ passati. Yo maŋ passati, so dhammaŋ passatī' ti (S iii, 120). Tasmā cakkhunā passanto pi ñāṇena Ariyehi diṭṭhaŋ aniccâdi-lakkhaṇaŋ apassanto Ariyâdhigatañ ca dhammaŋ anadhigacchanto Ariya-kara-dhammānaŋ Ariya-bhāvassa ca adiṭṭhattā Ariyānaŋ adassāvī ti veditabbo.

Ariya-dhammassa akovido ti, sati-paṭṭhānâdi-bheda Ariya-dhamme akusalo.

Ariya-dhamme avinīto ti, ettha pana

Duvidho vinayo nāma ekamek' ettha pañcadhā
Abhāvato tassa ayaŋ avinīto ti vuccati.

Ayaŋ hi saŋvara-vinayo, pahāna-vinayo ti duvidho vinayo. Ettha ca duvidhe pi vinaye ekameko vinayo pañcadhā bhijjati. Saŋvara-vinayo pi hi sīla-saŋvaro ti pañca-vidho. Pahāna-savinayo pi tad-anga-ppahānaŋ, vikkhambhana-ppahānaŋ, muccheda - ppahānaŋ, paṭipassaddhi - ppahānaŋ, nissaraṇa-ppahānan ti pañca-vidho.

Tattha, 'iminā pātimokkha-saŋvarena upeto hoti samupeto' ti (Vibh. 246) ayaŋ sīla-saŋvaro. 'Rakkhati cakkhundriyaŋ cakkhundriye saŋvaraŋ āpajjatī' ti (Vibh. 248) ayaŋ sati-saŋvaro.

Yāni sotāni lokasmiŋ (Ajitā ti Bhagavā)
Sati tesaŋ nivāraṇaŋ
Sotānaŋ saŋvaraŋ brūmi
Paññāy' ete pithīyare ti (Sn. 1035)

ayaŋ ñāṇa-saŋvaro. 'Khamo hoti sītassa uṇhassā' ti (M. i, 10; A. iii, 389) ayaŋ khanti-saŋvaro. 'Uppannaŋ kāma-vitakkaŋ nâdhivāsetī' ti (M. i, 11) ayaŋ viriya-saŋvaro. Sabbo pi câyaŋ saŋvaro yathāsakaŋ saŋvaritabbānaŋ vinetabbānañ ca kāya-duccaritâdīnaŋ saŋvaraṇato saŋvaro, vinayanato vinayo ti vuccati. Evaŋ tāva saŋvara-vinayo pañcadhā bhijjatī ti veditabbo.

Tathā[1] yaŋ nāma-rūpa-paricchedâdīsu vipassanā-ñānesu paṭipakkha-bhāvato dīpâloken' eva tamassa, tena tena vipassanā-ñāṇena tassa tassa angassa pahānaŋ, seyyathîdaŋ: nāma-rūpa-vavatthānena sakkāya-diṭṭhiyā, paccaya-pariggahena ahetu-visama-hetu-diṭṭhīnaŋ, tass' eva apara-bhāgena kankhā-vitaraṇena kathaŋ-kathī-bhāvassa kalāpa-sammasanena ahaŋ mamā ti gāhassa, maggâmagga - vavatthānena amagge magga-saññāya, udaya-dassanena uccheda-diṭṭhiyā, vaya-dassanena sassata-diṭṭhiyā, bhaya-dassanena sabhaye abhaya-saññāya, ādīnava-dassanena assāda-saññāya, nibbidânupassanena abhirati-saññāya, muñcitu-kamyata-ñāṇena amuñcitu-kamyatāya, upekkha-ñāṇena anupekkhāya anulomena dhamma-ṭṭhitiyaŋ nibbāne ca paṭiloma-bhāvassa, gotrabhunā sankhāra-nimitta-ggāhassa pahānam etaŋ tad-anga-ppahānaŋ nāma.

---

[1] C. tathâyaŋ; Asḷ. yathâyaŋ.

Yaŋ pana upacār' appaṇā-bhedena samādhinā pavatti-bhāva-nivāraṇato, ghaṭa-ppahāren' eva udaka-piṭṭhe sevālassa, tesaŋ tesaŋ nivāraṇâdi-dhammānaŋ pahānaŋ, etaŋ vikkhambhana-ppahānaŋ nāma. Yaŋ catunnaŋ ariya-maggānaŋ bhāvitattā taŋ taŋ maggato[1] attano santāne 'diṭṭhi-gatānaŋ pahānāyā?' ti (Dhs. 60) ādinā nayena vuttassa samudaya-pakkhiyassa kilesa-gaṇassa accantaŋ appavatti-bhāvena pahānaŋ, idaŋ samuccheda-ppahānaŋ nāma. Yaŋ pana phala-kkhaṇe paṭipassaddhattaŋ kilesānaŋ, etaŋ paṭipassaddhi-pahānaŋ nāma. Yaŋ sabba-sankhata-nissaṭattā pahīna-sabba-sankhataŋ nibbānam, etaŋ nissaraṇa-ppahānaŋ nāma. Sabbam pi c' etaŋ pahānaŋ yasmā cāg' aṭṭhena[2] pahānaŋ, vinay' aṭṭhena vinayo, tasmā pahāna-vinayo ti vuccati. Taŋ taŋ pahān' angato[3] vā, tassa tassa vinayassa sambhavato p' etaŋ pahāna-vinayo ti vuccati. Evaŋ pahāna-vinayo pi pañcadhā bhijjatī ti veditabbo.

Evam ayaŋ sankhepato duvidho, bhedato ca dasa-vidho vinayo bhinna-saŋvarattā pahātabbassa ca appahīnattā yasmā etassa assutavato puthujjanassa n' atthi, tasmā abhāvato tassa ayaŋ *avinīto* ti vuccati. Esa nayo *sappurisānaŋ adassāvī sappurisa-dhammassa akovido, sappurisa-dhamme avinīto* ti etthâpi. Ninnānākaraṇaŋ hi etaŋ atthato. Yathā hi,[4] 'Ye va[5] te Ariyā, te va te sappurisā. Ye va te sappurisā, te va te Ariyā. Yo eva so Ariyānaŋ dhammo, so eva so sappurisānaŋ dhammo. Ye va te Ariya-vinayā, te va te sappurisa-vinayā. Ye va te sappurisa-vinayā, te va te Ariya-vinayā. Ariye ti vā sappurise ti vā, Ariya-dhamme ti vā sappurisa-dhamme ti vā, Ariya-vinaye ti vā sappurisa-vinaye ti vā, es' ese eke ekaṭṭhe same sama-bhāge tajjāte taññe[illegible]vā ' ti.

Rūpaŋ attato samanupassatī ti,[6] 'idh' ekacco rūpaŋ attato samanupassati, yaŋ rūpaŋ so ahaŋ, yo ahaŋ taŋ rūpan ti rūpañ

---

[1] C, Asḷ. magga-vato.

[2] *So all, but* MA. i, 23 pahān' aṭṭh.

[3] MA. a-vato.

[4] A, G. yathā hi; *all the rest* yath' āha (*taking it as a quotation from the Canon*).

[5] C_1 ca *throughout*.

[6] *Cf.* Dhs. 1003; Asḷ. 353; Expos. ii, 456; MA. ii, 360; *and cf.* Pṭs. i, 143.

ca attañ ca advayaŋ samanupassati. Seyyathâpi nāma telappadīpassa jhāyato yā acci so vaṇṇo, yo vaṇṇo sā accī ti acciñ ca vaṇṇañ ca advayaŋ samanupassati, evam evaŋ idh' ekacco rūpaŋ attato samanupassati . . . *pe* . . . advayaŋ samanupassatī' ti, evaŋ rūpaŋ attā ti diṭṭhi-passanāya passati. *Rūpavantaŋ vā attānan* ti, arūpaŋ attā ti gahetvā chāyāvantaŋ rukkhaŋ viya taŋ rūpavantaŋ attānaŋ[1] samanupassati. *Attani vā rūpan* ti, arūpam eva attā ti gahetvā pupphasmiŋ gandhaŋ viya attani rūpaŋ samanupassati. *Rupasmiŋ vā attānan* ti, arūpam eva attā ti gahetvā karaṇḍake[2] maṇiŋ viya taŋ attānaŋ rūpasmiŋ samanupassati.

Pariyuṭṭhaṭṭhāyī ti, pariyuṭṭha-ṭṭhānena abhibhavan' ākārena ṭhito. 'Rūpaŋ ahaŋ maman' ti evaŋ taṇhā-diṭṭhīhi gilitvā, pariniṭṭhapetvā, gaṇhako nāma hotī ti attho. *Tassa taŋ rūpan* ti, tassa tam evaŋ gahitaŋ rūpaŋ. Vedanâdīsu pi es' eva nayo.

Tattha, 'rūpaŋ attato samanupassatī' ti suddha-rūpam eva attā ti kathitaŋ. 'Rūpavantaŋ vā attānaŋ, attani vā rūpaŋ, rupasmiŋ vā attānaŋ, vedanaŋ attato, saññaŋ, sankhāre, viññāṇaŋ attato samanupassatī' ti imesu sattasu ṭhānesu arūpaŋ attā ti kathitaŋ. 'Vedanāvantaŋ vā attānaŋ, attani vā vedanaŋ, vedanāya vā attānan' ti evaŋ catusu khandhesu tiṇṇaŋ tiṇṇaŋ vasena dvādasasu ṭhānesu rūpârūpa-missako[3] attā kathito.

Tattha, 'rūpaŋ attato samanupassati, vedanaŋ, saññaŋ, sankhāre, viññāṇaŋ attato samanupassatī?' ti imesu pañcasu ṭhānesu uccheda-diṭṭhi kathitā: avasesesu sassata-diṭṭhi. Evam ettha paṇṇarasa bhava-diṭṭhiyo, pañca vibhava-diṭṭhiyo[4] honti. Tā sabbâpi maggâvaraṇā, na saggâvaraṇā, paṭhama-magga-vajjhā ti veditabbā.[5]

Evaŋ kho, gahapati, ātura-kāyo c' eva hoti ātura-citto cā ti, kāyo nāma Buddhānam pi āturo yeva, cittaŋ pana rāga-dosa-mohānugataŋ āturaŋ nāma, taŋ idha dassitaŋ.

No ca ātura-citto ti, idha nikkilesatāya cittassa anātura-

---

[1] *All omit but* Pṭs. *and* MA.
[2] MA. karaṇḍāya.
[3] A, G. -missato.
[4] A, C, G, Asl. *omit the latter.*
[5] *Sentence not in* MA.

bhāvo dassito. Iti imasmiŋ sutte lokiya-mahājano ātura-kāyo c' eva ātura-citto cā ti dassito. Khīṇâsavā ātura-kāyā anātura-cittā, satta sekhā n' eva ātura-cittā na anātura-cittā ti veditabbā. Bhajamānā pana ātura-cittataŋ yeva bhajantī ti.

2.

Dutiye: *Devadahan* ti, devā vuccanti rājāno, tesaŋ mangala-daho. Sayaŋ jāto vā so daho, tasmâpi Devadaho ti vutto. Tassa avidūre nigamo Devadahan t' eva na-puŋsaka-linga-vasena sankhaŋ gato. *Pacchābhumma*[1]*-gamikā* ti, pacchā-bhummaŋ apara-disāya niviṭṭhaŋ janapadaŋ gantu-kāmā. *Nivāsan* ti, temāsaŋ vassâvāsaŋ.

Apalokito ti, āpucchito. *Apalokethā* ti, āpucchatha. Kasmā theraŋ āpucchāpeti? Te sabhāre kātu-kāmatāya. Yo hi eka-vihāre vasanto pi santikaŋ na gacchati, pakkamanto anāpucchā pakkamati, ayaŋ nibbhāro nāma. Yo eka-vihāre vasanto pi āgantvā passati, pakkamanto āpucchati, ayaŋ sabhāro nāma. Ime pi bhikkhū Bhagavā 'evam ime sīlâdīhi vaddhissantī' ti sabhāre kātu-kāmo āpucchāpeti. *Paṇḍito* ti, dhātu-kosallâdinā catubbhidena paṇḍiccena samannāgato. *Anuggāhako* ti, āmisânuggahena ca dhammânuggahena cā ti dvīhi pi anuggahehi anuggāhako.

Thero kira aññe bhikkhū viya pāto va piṇḍāya agantvā, sabba-bhikkhūsu gatesu, sakalaŋ sanghârāmaŋ anuvicaranto asammajja-ṭṭhānaŋ sammajjati, achaḍḍitaŋ kacavaraŋ chaḍḍeti, sanghârāme dunnikkhitta-mañca-piṭha-dāru-bhaṇḍa-mattika-bhaṇḍāni paṭisāmeti. Kiŋ kāraṇā? 'Mā aññatitthiyā vihāraŋ paviṭṭhā disvā paribhavaŋ akaŋsū' ti. Tato gilāna-sālaŋ gantvā, gilāne assāsetvā, 'ken' attho?' ti pucchitvā, yena attho hoti tad atthaŋ tesaŋ dahara-sāmaṇere ādāya, bhikkhā-cāra-vattena cā sabhāga-ṭṭhānena vā bhesajjaŋ pariyesitvā, tesaŋ datvā, 'gilānûpaṭṭhānaŋ nāma Buddha-Paccekabuddhehi vaṇṇitaŋ. Gacchatha, sappurisā. Appamattā hothā' ti te pesetvā, sayaŋ piṇḍāya caritvā, upaṭṭhāka-kule vā bhatta-kiccaŋ katvā, vihāraŋ gacchati. Idaŋ tāv' assa nibaddha-vāsa-ṭṭhāne āciṇṇaŋ.

---

[1] *Texts* -bhūma.

Bhagavati pana cārikaŋ caramāne 'ahaŋ agga-sāvako' ti upāhanā āruyha, chattaŋ gahetvā, purato purato na gacchati. Ye pana tattha mahallakā vā ābādhikā vā atidaharā vā tesaŋ rujana-ṭṭhānāni telena makkhāpetvā, patta-cīvaraŋ attano dahara-sāmaṇerehi gāhāpetvā, taŋ divasaŋ vā dutiya-divasaŋ vā te gaṇhitvā gacchati.

Eka-divasaŋ hi imaŋ yeva āyasmantaŋ ati-vikāle sampattattā senâsanaŋ alabhitvā cīvara-kuṭiyaŋ nisinnaŋ disvā, Satthā puna-divase bhikkhu-saṅghaŋ sannipātāpetvā, hatthi-vānara-tittira-vatthuŋ (JA. i, 217) kathetvā, 'yathā buḍḍhaŋ senâsanaŋ dātabban' ti sikkhāpadaŋ paññāpesi. Evaŋ tāv' esa āmisânuggahena anuggaṇhāti.

Ovadanto pan' esa sata-vāram pi sahassa-vāram pi tāva ovadati, yāva so sotâpatti-pphale patiṭṭhāti. Atha naŋ vissajjetvā aññaŋ ovadati. Iminā nayena ovadato c' assa ovāde ṭhatvā arahattaŋ pattā gaṇana-patham atikkantā. Evaŋ dhammânuggahena anuggaṇhāti.

Paccassosun ti, te bhikkhū 'amhākaŋ n' eva upajjhāyo na ācariyo na sandiṭṭha-sambhatto. Kiŋ tassa santike karissāmā?' ti tuṇhī-bhāvaŋ anāpajjitvā 'evaŋ, bhante' ti Satthu vacanaŋ sampaṭicchiŋsu.

Eḷagalā-gumbe ti, gaccha-maṇḍape. So kira eḷagalā-gumbo dhuva-salila-ṭṭhāne jāto. Ath' ettha catūhi pādehi maṇḍapaŋ katvā, tassa upari-bhāgaŋ[1] taŋ āropesuŋ: so taŋ maṇḍapaŋ chādesi. Ath' assa heṭṭhā iṭṭhakāhi paricchinditvā, vālikaŋ okiritvā, āsanaŋ paññāpayiŋsu. Sītalaŋ divā-ṭṭhānaŋ udaka-vāto vāyati. Thero tasmiŋ nisīdi. Taŋ sandhāya vuttaŋ eḷagalā-gumbe ti.

Nānā-verajja-gatan ti, ekassa rañño rajjato nānā-vidhaŋ rajja-gataŋ. Virajjan ti aññaŋ raññaŋ. Yathā hi desato añño videso evaŋ nivuttha rajjato aññaŋ rajjaŋ virajjaŋ nāma. Taŋ verajjan ti vuttaŋ.

Khattiya-paṇḍitā ti, Bimbisāra-Kosalâdayo paṇḍitā rājāno. *Brāhmaṇa-paṇḍitā* ti, Caṅkī-Tārukkhâdayo paṇḍita-brāhmaṇā. *Gahapati-paṇḍitā* ti, Citta-Sudattâdayo paṇḍita-gahapatayo. *Samaṇa-paṇḍitā* ti, Sabhiya-Pilotikâdayo paṇ-

---

[1] A, G. bhāgaŋ taŋ; C. bhātarantaŋ . . . so taŋ maṇḍapaŋ (?).

ḍita-paribbājakā.[1] *Vīmaŋsakā* ti, attha-gavesino. *Kiŋvādī* ti, kiŋ attano dassanaŋ vadati: kiŋ laddhiko ti attho. *Kim akkhāyī* ti, kiŋ sāvakānaŋ ovādânusāsaniŋ ācikkhati? *Dhammassa cânudhamman* ti, Bhagavatā vutta-byākaraṇassa anubyākaraṇaŋ. *Sahadhammiko* ti, sakāraṇo. *Vādânuvādo* ti, Bhagavatā vutta-vādassa anuvādo. *Vādânupāto*[2] ti pi pāṭho, Satthu vādassa anupāto, anupatanaŋ anuggamanan ti attho. Iminâpi vādaŋ anugato vādo yeva dīpito hoti.

Avigata-rāgassā ti ādīsu: taṇhā-vasen' eva attho veditabbo. Taṇhā hi rajjanato rāgo, chandīyanato chando, pihāyan' aṭṭhena pemaŋ, pivitukām' aṭṭhena pipāsa, anuḍahan' aṭṭhena pariḷāho ti vuccati.[3]

Akusale c' āvuso dhamme ti ādi kasmā āraddhaŋ? Pañcasu khandhesu avīta-rāgassa ādīnavaŋ vīta-rāgassa ca ānisaŋsaŋ dassetuŋ. Tatra *avighāto* ti, niddukkho. *Anupāyāso* ti, nirupatāpo. *Apariḷāho* ti, niḍḍāho. Evaŋ sabbattha attho veditabbo ti.

3.

Tatiye: *Avantīsū*[4] ti, Avanti, dakkhiṇā-patha-sankhāte Avanti-raṭṭhe. *Kuraraghare* ti, evaŋ nāmake nagare. *Papāte pabbate*[5] ti, ekato papāte. Tassa kira pabbatassa ekaŋ passaŋ chinditvā pātitaŋ viya ahosi. *Pavatte* ti vivāde.[6] Nānā-titthiyānaŋ laddhi-pavatta-ṭṭhāne ti attho. Iti thero tasmiŋ raṭṭhe taŋ nagaraŋ nissāya tasmiŋ pabbate viharati.

Hāliddakānī[7] ti, evaŋ nāmako. *Aṭṭhaka-vaggiye-māgandiya-pañhe* ti, aṭṭhaka-vaggikamhi *Māgandiya-pañho*[8] nāma atthi, tasmiŋ pañhe.

Rūpa-dhātu-rāga-vinibaddhan ti, rūpa-dhātumhi rāgena

---

[1] *For these names see* Sn., p. 90 *ff.*

[2] A. i, 161 *so reads in the same context for* -vādo (*v.l.* B. -vāto), *where Cmy. is as here.*

[3] C. *punctuates wrongly throughout.*

[4] *Cf.* Vin. i, 194; AA. i, 238; UdA. 307; A. v, 46.

[5] A, G, Ud. *and texts* pavatte pabbate; Vin., UdA. pāpate pabbate.

[6] *So* A, G, *but* C, C_1 *only* pavatte ti pi pāṭho.

[7] SnA. (*ref. infra*) Hālindakāni.

[8] Sn. *v.* 844; M. i, 501; SnA. ii, 547; Nidd. i, 197.

vinibandhaŋ. *Viññāṇan* ti, kamma-viññāṇaŋ. *Okasārī* ti, geha-sārī ālaya-sārī. Kasmā pan' ettha 'viññāṇa-dhātu kho, gahapatī' ti na vuttan ti? Sammoha-vighāt' atthaŋ. Oko ti hi atthato paccayo vuccati, pure jātañ ca kamma-viññāṇaŋ pacchā jātassa kamma-viññāṇassa pi vipāka-viññāṇassa pi, vipāka-viññāṇañ ca vipāka-viññāṇassa pi kamma-viññāṇassa pi paccayo hoti. Tasmā 'kataran nu kho idha viññāṇan?' ti sammoho bhaveyya. Tassa vighāt' atthaŋ taŋ agahetvā asankiṇṇā[1] va desanā katā. Api ca ārammaṇa-vasena catasso abhisankhāra-viññāṇa-ṭṭhitiyo vuttā ti, tā dassetuŋ[2] idha viññāṇaŋ na gahitaŋ.

Upāy' ūpādānā[3] ti, taṇhûpāya-diṭṭhûpāya-vasena dve upāyā, [4]kāmûpādānâdīni cattāri upādānāni ca. *Cetaso adhiṭṭhānâbhinivesânusayā* ti, akusala-cittassa adhiṭṭhāna-bhūta c' eva abhinivesa-bhūta ca anusaya-bhūtā ca. *Tathāgatassā* ti, Sammāsambuddhassa. Sabbesam pi hi khīṇâsavānaŋ ete pahīnā va. Satthu pana khīṇâsava-bhāvo loke ati-pākaṭo ti uparima-koṭiyā evaŋ vuttaŋ.

Viññāṇa-dhātuyā ti, idha viññāṇaŋ kasmā gahitaŋ? Kilesa-ppahāna-dassan' atthaŋ. Kilesā hi na kevalaŋ catusu yeva khandhesu pahīnā,[5] pañcasu pi pahīyanti yevā ti kilesa-ppahāna-dassan' atthaŋ gahitaŋ.

Evaŋ kho, gahapati, anokasārī hotī ti, evaŋ kamma-viññāṇena okaŋ asarantena anoka-sārī nāma hoti.

Rūpa-nimitta-niketa-visāra[6]*-vinibandhā* ti, rūpam eva kilesānaŋ paccay' aṭṭhena nimittaŋ, ārammaṇa-kiriya-sankhāta-nivāsana-ṭṭhān' aṭṭhena niketan ti rūpa-nimitta-niketaŋ: visāro ca vinibandho ca visāra-vinibandhā. Ubhayena pi hi kilesānaŋ pavattita[7]-bhāvo ca vinibandhana-bhāvo ca vutto. Rūpa-nimitta-nikete visāra-vinibandhā ti rūpa-nimitta-niketa-visāra-vinibandhā. Tasmā rūpa-nimitta-niketamhi uppan-

---

[1] B. asambhinnā.

[2] *So* C₁, *but* A, G. -viññāṇan ti tayo vuttāni, ta d.; C. -viññāṇaṭṭhitiyo vutto, tāva d.; B. tāva dassetum pi.

[3] A, G. upādāyupādānā ti, taṇhupādāya; C. upayūpādānā ti, taṇhūpaya-.

[4] C. upayā.

[5] C. *adds* pahīyyun ti.

[6] F. *text* -sāra.

[7] C. paṭṭhata.

nena kilesa-visārena c' eva kilesa-bandhanena cā ti attho. *Niketa-sārī ti vuccatī* ti, ārammaṇa-karana-vasena nivāsa-ṭṭhāna-sārī ti vuccati.

Pahīnā ti, te rūpa-nimitta-niketa-kilesa-visāra-vinibandhā pahīnā. Kasmā pan' ettha pañca-kkhandhā oko ti vutto, cha ārammaṇāni niketan ti ?[1] Chanda-rāgassa balava-dubbalatāya. Samane pi hi[2] etesaŋ ālay' aṭṭhena visesa-bhāve oko ti nicca-nivāsa-ṭṭhāna-geham eva vuccati niketan ti. Ajja asuka-ṭṭhāne kīḷissāmā ti kata-sanketa-ṭṭhānaŋ nivāsa-ṭṭhānaŋ uyyānâdi, tattha yathā-vutta-hirañña[3]-puṇṇa-gehe chanda-rāgo balavā hoti, evaŋ[4] ajjhattikesu khandhesu. Yathā pana uyyāna-ṭṭhānâdīsu tato dubbalataro hoti, evaŋ bahiresu chasu ārammaṇesū ti chanda-rāgassa balava-dubbalatāya evaŋ desanā katā ti veditabbo.

Sukhitesu sukhito ti, upaṭṭhākesu dhana-dhañña-lābhâdi-vasena sukhitesu 'idānâhaŋ manāpaŋ bhojanaŋ labhissāmī' ti gehasita-sukhena sukhito hoti. Tehi laddha-sampattiŋ anubhavamāno viya carati. *Dukkhitesu dukkhito* ti, tesaŋ kenaci-d-eva kāraṇena dukkhe uppanne sayaŋ dvi-guṇena dukkhena dukkhito hoti. *Kicca-karaṇīyesū* ti, kicca-sankhātesu karaṇīyesu. *Voyogaŋ*[5] *āpajjatī* ti, upayogaŋ sayaŋ tesaŋ kiccānaŋ kattabbataŋ āpajjati.

Kāmesu ti, vatthu-kāmesu. *Evaŋ kho, gahapati, kāmehi aritto hotī* ti, evaŋ kilesa-kāmehi aritto hoti. Anto-kāmānaŋ bhāvena atuccho. Sukka-pakkho tesaŋ abhāvena ritto, tuccho ti veditabbo.

Purekkharāno[6] ti, vaṭṭaŋ purato kurumāno. '*Evaŋ-rūpo siyan*' ti ādīsu, dīgha-rassa-kāḷ' odātâdīsu rūpesu *evaŋ-rūpo* nāma bhaveyyan ti pattheti. Sukhâdīsu vedanāsu *evaŋ-vedano* nāma: nīla-saññâdīsu saññāsu *evaŋ-saññī* nāma: puññâbhisankhārâdīsu sankhāresu *evaŋ-sankhāro*: cakkhu-

---

[1] C_1 *omits all following to next* niketan ti.
[2] A, G. pi ti.
[3] C, C_1 dāra-dhañña- (*of next* §).
[4] C_1 *omits all following to next* evaŋ.
[5] F. *text* tesu yogaŋ; *but* S. *text and Comy.* voyogaŋ *as at* A. iv, 24 (*where Comy.* payogaŋ ap. sayaŋ tāni kiccāni kātuŋ ārabhati).
[6] *So* S. *text and Comy. and* SnA. ii, 547, *but* F. *text* purakkh-.

viññāṇâdīsu viññāṇesu *evaŋ-viññāṇo* nāma bhaveyyan ti pattheti.

Apurekkharāno ti, vaṭṭaŋ purato akurumāno.

Sahitaŋ me asahitan te[1] ti, tuyhaŋ vacanaŋ asahitaŋ asiliṭṭhaŋ, mayhaŋ sahitaŋ siliṭṭhaŋ, madhuraŋ, madhura-pāṇasadisaŋ. *Adhiciṇṇaŋ*[2] *te viparâvattan* ti, yaŋ tuyhaŋ dīghena kālena paricitaŋ suppaguṇaŋ, taŋ mama vādaŋ āgamma sabbaŋ khaṇena viparâvattaŋ, nivattaŋ.[3] *Āropito te vādo* ti, tuyhaŋ doso mayā āropito. *Cara vāda-ppamokkhāyā* ti, taŋ taŋ ācariyaŋ upasankamitvā uttariŋ pariyesanto imassa vādassa mokkhāya cara, āhiṇḍāhi.[4] *Nibbeṭhehi vā sace pahosī* ti, atha sayam eva pahoti[5]: idh' eva nibbeṭhehī ti.

4.

Catutthe: *Sakka-pañhe*[6] ti, Cūḷa-Sakka-pañhe: Mahāsakka-pañhe p' etaŋ vuttam eva. *Taṇhā-sankhaya-vimuttā* ti, taṇhā-sankhaye nibbāne tad-ārammaṇāya phala-vimuttiyā vimuttā. *Accanta-niṭṭhā* ti, antaŋ atikkanta-niṭṭhā, satata-niṭṭhā. Sesa-padesu pi es' eva nayo.

5.

Pañcame: *samādhin* ti, idaŋ Bhagavā te bhikkhū citt' ekaggatāya parihāyante disvā 'citt' ekaggataŋ labhantānaŋ imesaŋ kamma-ṭṭhānaŋ phāti bhavissatī' ti ñatvā āha. *Abhinandatī* ti, pattheti. *Abhivadatī* ti, tāya abhinandanāya 'aho! piyaŋ, iṭṭhaŋ, kantaŋ, manāpan' ti vadati. Vācaŋ abhinandanto pi ca taŋ ārammaṇaŋ nissāya evaŋ lobhaŋ uppādento abhivadati yeva nāma. *Ajjhosāya tiṭṭhatī* ti, gilitvā, pariniṭṭhāpetvā gaṇhāti.

---

1 *Cf.* M. ii, 3, 343; DA. i, 91 (attha-yuttaŋ kāraṇa-yuttaŋ).
2 DA. *has* āciṇṇan.
3 DA. *adds* parivattitvā ṭhitaŋ; na kiñci jānāsī ti attho.
4 [DA. dosa-mocan' atthaŋ cara; tattha tattha gantvā sikkhā ti attho.]
5 C_1 pahosi.
6 *Cf.* D. ii, 282; A. i, 290, v, 326; DA. i, 51; Mil. 350.

Yā rūpe nandī ti, yā sā rūpe balava-patthanā-sankhātā nandī. *Tad-upādānan* ti, taŋ gahaṇ' aṭṭhena upādānaŋ.

Nâbhinandatī ti, patthanā-vasena 'na iṭṭhaŋ, na kantan' ti vadati. Vipassanā-cittena cetasā aniccaŋ dukkhan ti vacī-bhedaŋ karonto pi nâbhinandati yeva.

6.

Chaṭṭhe: *paṭisallāṇo* ti, idaŋ Bhagavā te bhikkhū kāya-vivekena parihāyante disvā 'kāya-vivekaŋ. labhantānaŋ imesaŋ kamma-ṭṭhānaŋ ṭhitiŋ gamissatī' ti ñatvā āha.

7.

Sattame: *upādā*[1]*-paritassanan* ti, gahaṇena uppannaŋ paritassanaŋ. *Anupādā-aparitassanan* ti, agahaṇena aparitassanaŋ.

Rūpa-vipariṇāmânuparivatti-viññāṇaŋ hotī ti, 'mama rūpaŋ vipariṇatan' ti vā, 'ahu vata m' etaŋ, dāni vata me n' atthī' ti vā ādinā nayena kamma-viññāṇaŋ rūpassa bhedânuparivatti hoti. *Vipariṇāmânuparivatta*[2]*-jā* ti, vipariṇāmassa anuparivattato vipariṇāmârammaṇa-cittato jātā. *Paritassanā dhamma-samuppādā* ti, taṇhā-paritassanā ca akusala-dhamma-samuppādā ca. *Cittan* ti, kusala-cittaŋ. *Pariyādāya tiṭṭhantī* ti, pariyādiyitvā tiṭṭhanti. *Uttāsavā* ti, sa-uttāso. *Vighātavā* ti, savighāto sadukkho. *Apekkhavā*[3] ti, sâlayo. *Upādāya ca paritassatī* ti, gaṇhitvā paritassako nāma hoti.

Na rūpa-vipariṇāmânuparivattī ti, khīṇâsavassa kamma-viññāṇam eva n' atthi, tasmā rūpa-bheda-anupavatti na hotī ti vattuŋ vaṭṭati.

8.

Aṭṭhame: taṇhā-māna-diṭṭhi-vasena desanā katā. Iti paṭipāṭiyā catusu suttesu vaṭṭa-vivaṭṭam eva kathitaŋ.

---

[1] C. upādāna-; *cf.* Dhs. 127, 197. [2] C_1 -vatti-. [3] C_1 apekkhāvā.

9.

Navame: *ko pana vādo paccuppannassā* ti, paccuppannasmiŋ kathā va. Kā? Aniccam ev' etaŋ. Te kira bhikkhū 'atītânāgataŋ aniccan' ti sallakhetvā paccuppanne kilamiŋsu. Atha nesaŋ ito atītânāgatato pi paccuppannaŋ aniccan ti vuccamāno, 'khujjhissantī' ti ajjhāsayaŋ viditvā, Satthā puggal' ajjhāsayena imaŋ desanaŋ desesī ti.

10, 11.

Dasam' ekādasamāni, *dukkhaŋ anattā* ti padehi visesetvā, tathā-rūpen' eva puggal' ajjhāsayena kathitānī ti.

II. ANICCA-VAGGO.

1–10.

Anicca-vagge pariyosāna-suttaŋ pucchā-vasikaŋ, sesāni tathā tathā bujjhanakānañ ca vasena desitānī ti.

III. BHĀRA-VAGGO.

1.

Bhāra-vagassa paṭhame: *pañcûpādāna-kkhandhā ti 'ssa vacanīyan* ti, pañcûpādāna-kkhandhā iti assa vacanīyaŋ. Evaŋ vattabbaŋ bhaveyyā ti attho. *Ayaŋ vuccati, bhikkhave, bhāro* ti, ye ime pañcûpādāna-kkhandhā, ayaŋ bhāro ti vuccati. Ken' aṭṭhenā ti? Parihāra-bhāriy' aṭṭhena. Etesaŋ hi gamana[1]-nisīdāpana-nipajjāpana-nahāpana-maṇḍana-khādāpana-bhuñjāpanâdi-parihāro bhāriyo ti: parihāra-bhāriy' aṭṭhena bhāro ti vuccati.

Evaŋ-nāmo ti,[2] Tisso Datto ti ādi-nāmo. *Evaŋ gotto* ti, Kaṇhâyano Vacchâyano ti ādi-gotto. Iti vohāra-matta-siddhaŋ puggalaŋ bhāra-hāro ti katvā dasseti. Puggalo hi

---

[1] C. *prefixes* ṭhapana-.
[2] *Cf.* DA. i, 257 (Kaṇhâyano), paññatti-vasena nāmaŋ, paveṇi-vasena gottaŋ.

paṭisandhi-kkhaṇe yeva imaŋ khandha-bhāraŋ ukkhipitvā dasa pi vassāni vīsati pi vassa-satam pī ti yāva-jīvaŋ imaŋ khandha-bhāraŋ nahāpento bhojento mudu-samphassa-mañca pīṭhesu nisīdāpento nipajjāpento parihāretvā, cuti-kkhaṇe chaḍḍetvā, puna paṭisandhi-kkhaṇe aparaŋ khandha-bhāraŋ ādiyati. Tasmā bhāra-hāro ti jāto.

Ponobhavikā ti, puna-bbhava-nibbattikā. *Nandi-rāga-sahagatā* ti, nandi-rāgena saha ekattam eva katvā.[1] Tabbhāva-saha-gataŋ hi idha adhippettaŋ. *Tatra tatrâbhinandinī* ti, uppatti[2]-ṭṭhāne vā rūpâdīsu vā ārammaṇesu tattha tattha abhinandana-sīlā va. *Kāma-taṇhâdīsu*, pañca-kāma-guṇiko rāgo kāma-taṇhā nāma: rūpârūpa-bhava-rāgo jhāna-nikanti-sassata-diṭṭhi-sahagato rāgo ti ayaŋ bhava-taṇhā nāma: uccheda-diṭṭhi-sahagato rāgo vibhava-taṇhā nāma. *Bhārâdānan* ti, bhāra-gahaṇaŋ. Taṇhāya hi esa bhāraŋ ādiyati.

Asesa-virāga-nirodho ti ādi sabbaŋ nibbānass' eva vevacanaŋ. Taŋ hi āgamma taṇhā asesato virajjati, nirujjhati, cajiyati, paṭinissajjiyati, vimuccati. N' atthi c' ettha kāmâlayo vā diṭṭhâlayo vā ti nibbānaŋ etāni nāmāni labhati.

Samūlaŋ taṇhan ti, taṇhāya avijjā mūlaŋ nāma. *Abbuyhā* ti, arahatta-maggena taŋ samūlakaŋ uddharitvā. *Nicchāto parinibbuto* ti, nittaṇho parinibbuto nāmā ti vaṭṭuŋ vaṭṭatī ti.

2.

Dutiye: *pariññeyye* ti, parijānitabbe samatikkamitabbe ti attho. *Pariññan* ti, accanta-pariññaŋ samatikkaman ti attho.

Rāga-kkhayo ti ādi nibbānassa nāmaŋ. Taŋ hi accanta-pariññaŋ nāma.

3.

Tatiye: *abhijānan* ti, abhijānanto. Iminā ñāta-pariññā kathitā. Dutiya-padena tīraṇa-pariññā, tatiya-catutthehi pahāṇa-pariññā ti. Imasmiŋ sutte tisso pariññā kathitā ti.

---

[1] C. gatā. [2] C. upapatti.

4–9.

Catutthâdīni *Dhātu-saŋyutte*[1] vutta-nayen' eva veditabbāni. Paṭipāṭiyā pan' ettha pañcama-chaṭṭha-sattamesu cattāri saccāni kathitāni: aṭṭhama-navamesu vaṭṭa-vivaṭṭaŋ.

10.

Dasame: *aghan* ti, dukkhaŋ. Evam ettha dukkha-lakkhaṇam eva kathitaŋ.

11.

Ekādasame: *pabhangun* ti, pabhijjana-sabhāvaŋ. Evam idha anicca-lakkhaṇam eva kathitan ti.

IV. NA-TUMHĀKA-VAGGO.

1.

Na-tumhāka-vaggassa[2] paṭhame: *pajahathā* ti, chanda-rāga-pahāṇena pajahatha.

Tiṇâdīsu: *tiṇaŋ* nāma anto-pheggu-bahi-sāra-tāla-nāḷikerâdi. *Kaṭṭhaŋ* nāma antosāra-bahi-pheggu-khadira-sāla-sāka-panasâdi.[3] *Sākhā* nāma rukkhassa bāhā viya nikkhantā. *Palāsaŋ* nāma tāla-nāḷikera-paṇṇâdi.

2.

Dutiyaŋ vinā upamāya bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ.

3.

Tatiye: *rūpañ ce, bhante, anuseti* ti, yadi rūpaŋ anuseti. *Tena sankhaŋ gacchatī* ti, kāma-rāgâdīsu yena anusayena taŋ rūpaŋ anuseti ten' eva anusayena ratto duṭṭho mūḷho ti paññattiŋ[4] gacchati. *Na tena sankhaŋ gacchatī* ti, tena abhūtena anusayena ratto duṭṭho mūḷho ti sankhaŋ na gacchatī ti.

---

[1] S. ii, xiv.
[2] Cf. MA. i, 234.
[3] A, G. khadira-sālâdi.
[4] *MSS.* paṇṇatti.

4.

Catutthe: *taŋ anumīyatī* ti, taŋ anusayitaŋ rūpaŋ marantena anusayena anusarati.[1] Na hi ārammaṇe bhijjamāne tad-ārammaṇā dhammā tiṭṭhanti. *Yaŋ anumīyatī* ti, yaŋ rūpaŋ yena anusayena anumarati.[2] *Tena sankhaŋ gacchatī* ti, tena anusayena ratto duṭṭho mūḷho ti sankhaŋ gacchati. Átha vā *yan* ti, karaṇa-vacanam etaŋ: yena anusayena anumīyati tena ratto duṭṭho mūḷho ti sankhaŋ gacchatī ti attho.

5.

Pañcame: *ṭhitassa*[3] *aññathattaŋ paññāyatī* ti, dharamānassa jīvamānassa jarā paññāyati. *Ṭhitī* ti, jīvit' indriya-sankhātāya anupālanāya nāmaŋ. *Aññathattan* ti, jarāya. Ten' āhu porāṇā:

Uppādo jāti akkhāto bhango vutto vayo ti ca
Aññathattaŋ jarā vuttā ṭhitī ca anupālanā ti.

Evaŋ ekekassa khandhassa uppāda-jarā-bhanga-sankhātāni tīṇi lakkhaṇāni honti, yāni sandhāya vuttaŋ 'tīṇ' imāni, bhikkhave, sankhatassa sankhata-lakkhaṇānī' ti (A. i, 152).[4] Tattha *sankhataŋ* nāma paccaya-nibbatto ya koci sankhāro: sankhāro ça na[5] lakkhaṇaŋ, lakkhaṇaŋ na sankhāro, na ca sankhārena[6] vinā lakkhaṇaŋ paññāpetuŋ sakkā, nâpi lakkhaṇaŋ vinā sankhāre: lakkhaṇe pana pākaṭe sankhāro pākaṭo hoti.[7] Yathā ca gāvī yeva na lakkhaṇaŋ, lakkhaṇam eva na gāvī: nâpi gāviŋ muñcitvā lakkhaṇaŋ paññāpetuŋ sakkā, nâpi lakkhaṇaŋ muñcitvā gāviŋ, lakkhaṇena pana gāvī pākaṭā hoti. Evaŋ sampadam idaŋ veditabbaŋ.

Tattha sankhārānaŋ uppāda-kkhaṇe sankhāro pi uppāda-lakkhaṇam pi kāla-sankhāto tassa khaṇo[8] pi paññāyati:

---

[1] A. anupadī ti; G. anupadati (?). [2] A, G. anumīyati.
[3] *So all MSS., eds., and* S. *text* (*as at* A. i, 152); *P.T.S.* ṭhitānaŋ.
[4] [*Here* AA. *expl.* paccaye hi samāgantvā katassa: sankhataŋ etan ti sañjānana-kāraṇāni nimittāni.]
[5] A, G. sankhārānaŋ; C. vana.
[6] C. lakkhaṇena pana sankhāro.
[7] *For the whole passage see* AA. *quoted above* (*Sinh.* ii, 420).
[8] A, G. khaṇe.

uppādo pi ṭhitī ti vutte sankhāro pi jarā-lakkhaṇam pi kāla-sankhāto tassa khaṇo pi paññāyati: bhanga-kkhaṇe sankhāro pi taŋ lakkhaṇam pi kāla-sankhāto tassa khaṇo pi paññāyati.[1] Apare pana vadanti arūpa-dhammānaŋ jarā-khaṇo nāma na sakkā paññāpetuŋ. Sammāsambuddho ca 'vedanāya uppādo paññāyati, vayo paññāyati, ṭhitāya aññathattaŋ paññāyatī' ti vadanto arūpa-dhammānam pi tīṇi lakkhaṇāni paññāpeti, tāni atthi-kkhaṇaŋ[2] upādāya labhatī ti vatvā.

'Atthitā sabba-dhammānaŋ ṭhiti nāma pavuccati,
Tass' eva bhedo maraṇaŋ sabbadā sabba-pāṇinan' ti.

imāya ācariya-gāthāya tam atthaŋ sādhenti. Atha vā santati[3]-vasena ṭhānaŋ ṭhitī ti veditabban ti ca vadanti. Yasmā pana sutte ayaŋ viseso n' atthi, tasmā ācariya-matiyā suttaŋ apaṭibāhetvā suttam eva pamāṇaŋ kattabbaŋ.

6.

Chaṭṭhaŋ uttānam eva.

7–10.

Sattame: *dhammânudhamma-paṭipannassā* ti, navannaŋ lokuttara-dhammānaŋ anuloma-dhammaŋ pubba-bhāga-paṭipadaŋ paṭipannassa. *Ayam anudhammo* ti, ayaŋ anuloma-dhammo hoti. *Nibbidā-bahulo* ti, ukkaṇṭhā[4]-bahulo hutvā. *Parijānāti* ti, tīhi pariññāhi parijānāti. *Parimuccati* ti, magga-kkhaṇe uppannāya pahāṇa-pariññāya parimuccati. Imasmiŋ[5] sutte maggo kathito hoti, tathā ito paresu tīsu. Idha pana anupassanā aniyamitā, tesu niyamitā.[6] Tasmā idhâpi sā tattha-niyamita-vasen' eva niyāmetabbā: na hi sakkā tīsu aññataraŋ anupassanaŋ vinā nibbindituŋ parijānituŋ vā ti.

---

[1] A, G. *omit from* uppādo *to* apare.
[2] A, G. abhikkhaṇaŋ (?); C, C_1 labbhanti.
[3] C_1 netti-.
[4] C. ukkaṇṭhana-; *cf.* Nett. 88 (=paṭigha-saññā).
[5] C. evaŋ imasmiŋ; C_1 Iti . . .
[6] A, G. niyametvā.

V. ATTA-DĪPA-VAGGO.

1.

Atta-dīpa-vaggassa paṭhame: *atta-dīpā* ti, attānaŋ dīpaŋ tāṇaŋ leṇaŋ gati parāyanaŋ patiṭṭhaŋ katvā viharathā ti attho. *Atta-saraṇā* ti, idaŋ tass' eva vevacanaŋ. *Anañña-saraṇā* ti, idaŋ aññassa saraṇa-paṭikkhepa-vacanaŋ. Na hi añño aññassa saraṇaŋ hoti, aññassa hi vāyāmena, aññassa asijjhanato. Vuttam pi c' etaŋ: 'Attā hi attano nātho, ko hi nātho paro siyā?' ti (Dhp. 160). Ten' āha 'anañña-saraṇā' ti. Ko pan' ettha attā nāma? Lokiya-lokuttara-dhammo. Ten' ev' āha: *dhamma-dīpā dhamma-saraṇā anañña-saraṇā* ti. *Yonī* ti, kāraṇaŋ: 'yoni h' esā, Bhūmiya, phalassa[1] adhigamāyā' ti (M. iii, 142) ādīsu viya. *Kimpahotikā* ti, kiŋ pabhutikā: kuto pabhavantī? ti attho.[2]

Rūpassa tvevā ti, idaŋ tesaŋ yeva sokâdīnaŋ pahāṇa-dassan' atthaŋ āraddhaŋ. *Na paritassatī* ti, na gayhati, na bhāyati.[3] *Tadanga-nibbuto* ti, tena vipassan' angena sokānaŋ nibbutattā tad-anga-nibbuto. Imasmiŋ sutte vipassanā va kathitā.

2.

Dutiye: *dukkha*[4]*-samudaya-gāminī samanupassaṇā* ti, yasmā sakkāyo dukkhaŋ tassa ca samudaya-gāminī paṭipadā nāmarūpaŋ attato samanupassatī ti, evaŋ diṭṭhi-samanupassanā vuttā; tasmā dukkha-samudaya-gāminī samanupassanā ti ayam ettha attho hoti. *Dukkha-nirodha-gāminī samanupassanā* ti, ettha saha vipassanāya catu-magga-ñāṇaŋ samanupassanā ti vuttaŋ. Iti imasmiŋ sutte vaṭṭa-vivaṭṭaŋ kathitaŋ.

3.

Tatiye: *sammappaññāya daṭṭhabban* ti, saha vipassanāya magga-paññāya daṭṭhabbaŋ. *Virajjati vimuccatī* ti, magga-kkhaṇe virajjati, phala-kkhaṇe. *Arupādāya āsavehī* ti,

---

[1] A, G. yoniso bhūmi tala tassa (?).
[2] *Cf.* D. i, 94, kuto pabhutikā; A, G. pasutikā; C, C_1 pabhūtikā.
[3] B. na gaṇhīyati gāhīyati.
[4] A, G. sakkāya- (*of* § 3 *in text*).

anuppāda-nirodhena niruddhehi āsavehi agahetvā iti vimuccatī ti.

Rūpa-dhātuyā ti ādi paccavekkhaṇa-dassan' atthaŋ vuttaŋ. Saha phalena pacca vekkhaṇa-dassan' atthan ti pi vadanti yeva. *Ṭhitan* ti, upari kattabba-kiccâbhāvena ṭhitaŋ. *Ṭhitattā-santussitan*[1] ti, pasattha[2]-bhāvena santuṭṭhaŋ. *Paccattaŋ yeva parinibbāyatī* ti, sayam eva parinibbāyati.

4.

Catutthe: *pubbantânudiṭṭhiyo*[3] ti, pubb' antaŋ anugatā aṭṭhārasa diṭṭhiyo na honti. *Aparantânudiṭṭhiyo* ti, apar' antaŋ anugatā catu-cattāḷīsa diṭṭhiyo na honti. *Thāmaso parāmāso*[4] ti, diṭṭhiyā thāma-bhāve diṭṭhi parāmāso na hoti. Ettāvatā paṭhama-maggo dassito; idāni saha vipassanāya tayo magge ca phalāni ca dassetuŋ *rūpasmin* ti ādi āraddhaŋ. Atha vā diṭṭhiyo nāma vipassanāya eva pahīnā. Idaŋ pana upari saha vipassanāya cattāro magge dassetuŋ āraddhaŋ.

5.

Pañcame: *pañc' ūpādāna-kkhandhe samanupassanti etesaŋ vā aññataran* ti, paripuṇṇa-gāha-vasena pañca-kkhandhe samanupassanti. Aparipuṇṇa-gāha-vasena etesaŋ aññataraŋ.

Iti ayañ c' eva samanupassanā ti, ayañ ca diṭṭhi samanupassanā. *Asmī ti c' assa adhigataŋ hotī* ti, yassa ayaŋ samanupassanā hoti atthi tasmiŋ asmīti taṇhā-māna-diṭṭhi-sankhātaŋ papañca-ttayaŋ avigatam[5] eva hoti. *Pañcannaŋ indriyānaŋ avakkanti hotī* ti, tasmiŋ kilesa-jāle[6] sati kamma-kilesa-paccayānaŋ pañcannaŋ indriyānaŋ nibbatti hoti.

Atthi, bhikkhave, mano, ti, idaŋ kamma-manaŋ sandhāya vuttaŋ. *Dhammā* ti, ārammaṇaŋ. *Avijjā*[7]*-dhātū* ti, javanakkhaṇe avijjā. *Avijjā-samphassajenā* ti, avijja-sampayutta-

---

[1] A, G. tusitaŋ.
[2] C, C_1 pattabbaŋ santuṭṭha-bhāvena.
[3] *Cf.* DA. i, 103.
[4] *So* MA. ii, 103, *but* C. diṭṭhi thāmāmaso c' eva diṭṭhi-paramāso ca.
[5] B. avassam; C. adhigatam.
[6] *So* A, C, *but* G. jāto; C_1 jāte.
[7] F. *text* vijjā-.

phassato jātena. Api ca *mano* ti, bhavanga-kkhaṇe vipāka-mano-dhātu, āvajjana-kkhaṇe kiriya-mano-dhātu dhammâdayo vutta-ppakārā vā. *Asmī ti pi 'ssa hotī* ti, taṇhā-māna-diṭṭhi-vasena asmī ti evam pi 'ssa hoti. Ito paresu *ayam aham asmī* ti rūpâdīsu kiñci-d-eva dhammaŋ gahetvā ayaŋ aham asmī ti atta-diṭṭhi-vasena vuttaŋ. *Bhavissantī* ti, sassata - diṭṭhi - vasena. *Na bhavissantī* ti, uccheda - diṭṭhi-vasena. *Rūpī bhavissantī* ti ādīni sabbāni sassata-vasena.[1]

Ath' etthā ti, atha ten' eva kāraṇena[2] ṭhitesu etesu indriyesu. *Avijjā pahīyatī* ti, catusu saccesu aññāṇa-bhūtā avijjā pahīyati. *Vijjā uppajjatī* ti, arahatta-magga-vijjā uppajjati. Evam ettha[3] asmī ti taṇhā-māna-diṭṭhiyo: kammassa pañcannañ ca indriyānaŋ antare eko sandhi vipāka-manaŋ pañc' indriya-pakkhikaŋ katvā, pañc' indriyānaŋ kammassa ca antare eko sandhī ti: iti tayo papañcā atīto addhā, indriyâdīni paccuppanno addhā, tattha kamma-manaŋ[4] ādiŋ katvā anāgatassa paccayo dassito ti.

6.

Chaṭṭhe: rūpa-kkhandho kāmâvacaro cattāro khandhā catu-bhūmakā. *Sâsavan* ti, āsavānaŋ ārammaṇa-bhāvena paccaya-bhūtaŋ. *Upādānīyan* ti, tath' eva upādānānaŋ paccaya-bhūtaŋ. Vacan' attho pan' ettha ārammaṇaŋ katvā pavattehi saha āsavehī ti sâsavaŋ, upādātabban ti upādānīyaŋ. Idhâpi rūpa-kkhandho kāmâvacaro, avasesā tebhūmakā vipassanā-cāra-vasena vuttā. Evam ettha rūpaŋ rās' aṭṭhena khandhesu paviṭṭhaŋ sâsav[5] 'aṭṭhena upādāna-kkhandhesu: vedanâdayo sâsavâpi anāsavâpi atthi. Te rās' aṭṭhena sabbe pi khandhesu paviṭṭhā. Tebhūmakā pan' ettha sâsav' aṭṭhena upādāna kkhandhesu paviṭṭhā' ti.

---

[1] C. sassatam eva bhajanti.
[2] C, C_1 ten' ev' ākārena.
[3] C_1 *omits and reads* asmī ti, taṇhā, *etc.* *Then* evam ettha kammassa pañcannaŋ, *etc.*
[4] B. kammaŋ pana.
[5] C_1 sâsava-rāg'. *Cf.* VibhA. 31.

7.

Sattame: *seyyo 'ham asmī*[1] ti, visiṭṭho uttamo ahaŋ asmī ti maññati.[2] *Kim aññatra*[3] *yathā-bhūtassa adassanā* ti, yathā-bhūtassa adassanato aññaŋ kiŋ bhaveyya? Adassanaŋ aññāṇam eva bhaveyyā ti attho. Idani 'ssa te parivaṭṭaŋ va jīra-bheda-desanaŋ ārabhanto *taŋ kiŋ maññasi, Soṇo* ti? ādim āha.

8.

Aṭṭhamam uttānam eva.

9.

Navama-dasamesu: *nandi-kkhayā rāga-kkhayo, rāga-kkhayā nandi-kkhayo* ti, idaŋ nandī ti vā rāgo ti vā imesaŋ atthato ninnānā-karaṇatāya vuttaŋ. Nibbidânupassanāya vā nibbindanto nandiŋ pajahati, virāgânupassanāya virajjento rāgaŋ pajahati. Ettāvatā vipassanaŋ niṭṭhapetvā rāga-kkhayā nandi-kkhayo ti idha maggaŋ dassetvā, nandi-rāga-kkhayā cittaŋ vimuccatī ti phalaŋ dassitan ti.

Mūla-paṇṇāyako samutto.

§ (II). *Majjhima-paṇṇāsa.*

I. UPAYA-VAGGO.

1.

Upaya[4]-vaggassa paṭhame: *upayo*[5] ti, taṇhā-māna-diṭṭhi-vasena pañca-kkhandhe upagato. *Viññāṇan* ti, kamma-viññāṇaŋ. *Āpajjeyyā* ti, kammaŋ javāpetvā paṭisandhiŋ ākaḍḍhana-samatthatāya vuddhi-ādīni āpajjeyya. *Viññāṇ' upayan*[6] ti, padassa agahaṇe kāraṇaŋ vuttam eva.

---

[1] *Cf.* SA. i, 45.
[2] C. *omits.*
[3] *So* B, *etc.*; *both texts* aññattha.
[4] *Both texts and Siamese text of Comy. read* upāya-; A, G. upādāya; B, C, C_1 upaya.
[5] A, G. upādāniye (?).
[6] A, G. upādāyaŋ.

Vocchijjat' ārammaṇan ti, paṭisandhiŋ ākaḍḍhana-samatthatāya abhāvena ārammaṇaŋ vocchijjati. *Patiṭṭhā viññāṇassā* ti, kamma-viññāṇassa patiṭṭhā na hoti. *Tad apatiṭṭhitan* ti, taŋ apatiṭṭhitaŋ. *Anabhisankhacca*[1] *vimuttan* ti, paṭisandhiŋ anabhisankharitvā vimuttaŋ.

2.

Dutiye: *bīja-jātāni* ti, pañca[2] bījāni. *Mūla-bījan* ti, vacaŋ vacatthaŋ[3] haliddiŋ singi-veran ti evam-ādi. *Khandha-bījan* ti, assattho nigrodho ti evam-ādi. *Phaḷu-bījan* ti, ucchu veḷu naḷo ti evam-ādi. *Agga-bījan* ti, ajjukaŋ[4] phaṇijjakan ti evam-ādi. *Bīja-bījan* ti, sāli-vīhi-ādi-pubbaṇṇañ c' eva mugga-māsâdi-aparaṇṇañ ca.

Akkhaṇḍānī ti, abhiṇṇāni: bhiṇṇa-kālato paṭṭhāya bījaŋ bīj' atthāya[5] na upakappati. *Apūtikānī*[6] ti, udaka-temanena apūtikāni. Pūti-bījaŋ hi bīj' atthāya na upakappati. *Avātâtapa-hatānī* ti, vātena ca ātapena ca na hatāni, nirojatan na pāpitāni. Nirojaŋ hi kasaṭaŋ bījaŋ bīj' atthāya na upakappati. *Sārâdāyinī*[7] ti, gahita-sārāni, patiṭṭhita-sārāni: nissāraŋ hi bījaŋ bīj' atthāya na upakappati. *Sukha-sayitānī* ti, te cattāro māse koṭṭhe pakkhitta-niyāmen' eva sukhaŋ sayitāni. *Paṭhavī* ti, heṭṭhā patiṭṭhāna-paṭhavī. *Āpo* ti, upari snehana-āpo.

Catasso viññāṇa-ṭṭhitiyo ti, kamma-viññāṇassa ārammaṇa-bhūtā rūpâdayo cattāro khandhā: te hi ārammaṇa-vasena patiṭṭhā-bhūtattā paṭhavī-dhātu-sadisā nandi-rāgo snehan' atthena āpo-dhātu-sadiso. *Viññāṇaŋ sâhāran* ti, sappaccayaŋ kamma-viññāṇaŋ: taŋ hi bījaŋ viya paṭhaviyaŋ ārammaṇa paṭhaviyaŋ virūhati.

---

[1] *So all, but* F. *text* sankhārañ ca.

[2] C, C1 *omit* (*cf.* M. i, 457; DA. i, 77, 81; SA. i, 250; Vin. i, 201; Vin. iv, 34).

[3] A. vacanatthaŋ; G. *omits* vacaŋ.

[4] DA, Vin. ajjukan.

[5] A, G. bījattāya (*and below*).

[6] F. *text* apūtīni.

[7] *So Sinh. text*, A, C, G, *but* F. *text*, C1 sāradāni.

3.

Tatiye: *udānaŋ udānesī*[1] ti, balava-somanassa-samuṭṭhānaŋ udānaŋ udāhari. Kiŋ nissāya pan' esa Bhagavato uppanno ti? Sāsanassa niyyānika-bhāvaŋ. Kathaŋ? Evaŋ kir' assa ahosi: Tayo me upanissayā, dānûpanissayo sīlûpanissayo bhāvanûpanissayo cā ti. Tesu dāna-sīlûpanissayā dubbalā, bhāvanûpanissayo balavā. Dāna-sīlûpanissayā hi tayo magge ca phalāni ca pāpenti, bhāvanûpanissayo arahattaŋ pāpeti. Iti dubbalûpanissaye patiṭṭhito bhikkhu ghaṭento vāyamanto pañc' orambhāgiyāni bandhanāni chetvā tīṇi magga-phalāni nibbatteti. Aho sāsanaŋ niyyānikan ti āvajjantassa ayaŋ udapādi. Tattha dubbalûpanissaye ṭhatvā ghaṭamāno tīṇi magga-phalāni pāpuṇātī ti imass' atthassa vibhāvan' atthaŋ Milakkha-ttherassa vatthu veditabbaŋ:

So kira gihī-kāle pāṇâtipāta-kammena jīvikaŋ kappento araññe pāsa-satañ c' eva adūhala[2]-satañ ca yojesi. Ath' ekadivasaŋ angāra-pakka-maŋsaŋ khāditvā pāsa-ṭṭhānesu vicaranto pipāsâbhibhūto ekassa arañña-vāsī-therassa vihāraŋ gantvā therassa cankamantassa avidūre ṭhitaŋ pānīya-ghaṭaŋ vivari. Hattha-temana-mattam pi udakaŋ nâddasa. So kujjhitvā āha 'Bhikkhu! Bhikkhu! tumhe gahapatikehi dinnaŋ bhuñjitvā bhuñjitvā supatha; pānīya-ghaṭe añjali-mattam pi udakaŋ na ṭhapetha. Na yuttam etan' ti. Thero 'mayā pānīya-ghaṭo pūretvā ṭhapito. Kinnu kho etan?' ti gantvā olokento paripuṇṇa-ghaṭaŋ disvā, pānīya-sankhaŋ pūretvā adāsi. So dvatti[3]-sankha-pūraŋ pivitvā cintesi: Evaŋ pūrita-ghaṭo nāma mama kammaŋ āgamma tatta-kapālo viya jāto. Kinnu kho anāgate atta-bhāve bhavissatī? ti saŋvigga-citto dhanuŋ chaḍḍetvā 'pabbājetha maŋ, bhante' ti āha. Thero taca-pañcaka-kamma-ṭṭhānaŋ ācikkhitvā taŋ pabbājesi.

Tassa samaṇa-dhammaŋ karontassa bahūnaŋ miga-sūkarānaŋ mārita-ṭṭhānaŋ pāsa-adūhalānañ ca yojita-ṭṭhānaŋ upaṭṭhāti. Taŋ anussarato sarīre dāho uppajjati: kūṭa-goṇo viya kamma-ṭṭhānam pi vīthiŋ na paṭipajjati. So 'kiŋ karissāmi bhikkhu-

[1] *Cf.* DA. i, 141; UdA. 2; SA. i, 60; AA. *on* A. i, 66.

[2] *Not in Dicts.* ? gaddula or gaddūla.

[3] B. dvattiŋsa.

bhāvenā?' ti anabhiratiyā pīḷito therassa santikaŋ gantvā vanditvā 'na sakkomi, bhante, samaṇa-dhammaŋ[1] kātun' ti. Atha naŋ thero 'hattha[2]-kammaŋ karohī' ti āha. So 'sādhu, bhante' ti vatvā udumbarâdayo-alla-rukkhe chinditvā, mahantaŋ rāsiŋ katvā 'idāni kiŋ karomī?' ti pucchi. 'Jhāpehi nan' ti. So catusu disāsu aggiŋ datvā jhāpetuŋ asakkonto 'bhante, na sakkomī' ti āha. Thero 'tena hi apehī' ti paṭhaviŋ dvidhā katvā Avīcito khajjopanakamattaŋ aggiŋ nīharitvā tattha pakkhipi.[3] So tāva mahantaŋ rāsiŋ sukkha-paṇṇaŋ viya khaṇena jhāpesi. Ath' assa thero Avīciŋ dassetvā 'sace vibbhamissasi, ettha paccissasī' ti saŋvegaŋ janesi. So Avīci-dassanato paṭṭhāya pavedhamāno 'niyyānikaŋ, bhante, Buddha-sāsanan?' ti pucchi. 'Āma, āvuso' ti. 'Sādhu, bhante! Buddha-sāsanassa niyyānikatte sati Milakkho atta-mokkhaŋ na karissatī ti[4] mā cintayitthā' ti tato paṭṭhāya samaṇa-dhammaŋ karoti, ghaṭeti, vaṭṭa-paṭivattaŋ pūreti, niddāya bādhayamānāya tintaŋ[5] paḷālaŋ sīse ṭhapetvā, pāde soṇḍiyaŋ otāretvā, nisīdati.

So eka-divasaŋ pāṇīyaŋ parissāvetvā, ghaṭaŋ ūrumhi ṭhapetvā, udaka-maṇikānaŋ pacchedaŋ āgamayamāno aṭṭhāsi. Atha kho thero sāmaṇerassa imaŋ uddesaŋ deti:

> Uṭṭhānavato satimato suci-kammassa nisammakārino
> Saññatassa ca dhamma-jīvino appamattassa yaso 'bhivaḍḍhatī ti (Dhp. v, 24).

So catuppadikam pi taŋ gāthaŋ attani yeva upanesi: Uṭṭhānavatā nāma mâdisena bhavitabbaŋ. Satimatâpi mādisen' eva . . . *pe* . . . appamattena pi mādisen' eva bhavitabban ti. Evaŋ taŋ gāthaŋ attani upanetvā tasmiŋ yeva ovāde[6] ṭhito pañc' orambhāgiyāni saŋyojanāni chinditvā anāgāmiphale patiṭṭhāya haṭṭha-tuṭṭho,

> Allaŋ paḷāla-puñjâhaŋ sire katvāna cankamiŋ.[7]
> Patto 'smiŋ tatiyaŋ ṭhānaŋ. Aho 'nubhāvo, mārisā! ti[8]

imaŋ udāna-gātham āha.

---

[1] B. kammaŋ.
[2] A, G. *omit.*
[3] A, G. pakkhipitvā.
[4] *All omit* na, ti.
[5] A, G. niddāyantaŋ paḷālaŋ.
[6] B. padavāre.
[7] B, *Siam.*, sirenâdāya; C[1] sīsenâdāya.
[8] C[1] ettha me n' atthi saŋsayo (?); *Siam.* aho lābhā te.

Evaŋ dubbalûpanissaye ṭhito ghaṭento vāyamanto pañc' orambhāgiyāni saŋyojanāni chindati, tīṇi magga-phalāni nibbatteti. Ten' āha Bhagavā:

No c' assa(ŋ) no ca me siyā[1] *:*
Na bhavissati,[2] *na me bhavissatī ti.*
Evaŋ adhimuccamāno bhikkhu
Chindeyy' orambhāgiyāni saŋyojanānī ti.[3]

Tattha, *no c' assa no ca me siyā* ti, sace ahaŋ na bhaveyyaŋ mama parikkhāro pi na bhaveyya.[4] Sace vā pana me atīte kammâbhisankhāro nâbhavissa, idaŋ me etarahi khandhapañcakaŋ na bhaveyya. *Na bhavissati na me bhavissatī* ti, idāni pana tathā parakkamissāmi[5]: yathā me āyatiŋ khandhâbhinibbattako kamma-sankhāro na bhavissati, tasmiŋ asati āyatiŋ paṭisandhi nāma na me bhavissati. *Evaŋ adhimuccamāno* ti, evaŋ adhimuccanto bhikkhu dubbalûpanissaye ṭhito pañc' orambhāgiyāni saŋyojanāni chindeyya.

Evaŋ vutte ti, evaŋ sāsanassa niyyānika-bhāvaŋ āvajjantena Bhagavatā imasmiŋ udāne vutte.

Rūpaŋ vibhavissatī ti, rūpaŋ bhijjissati. *Rūpassa vibhavā* ti, vibhava-dassanena saha vipassanena: saha vipassanakāhi cattāro maggā rūpâdīnaŋ vibhava-dassanaŋ nāma. Taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Evaŋ adhimuccamāno,[6] *bhante, bhikkhu chindeyyā* ti, bhante, evaŋ adhimuccamāno bhikkhu chindeyy' eva pañc' orambhāgiyāni saŋyojanāni. Kasmā na chindissatī ti? Idāni uparimagga-phalaŋ pucchanto *kathaŋ pana, bhante* ti ādīni āha.

Tattha *anantarā* ti, dve anantarāni, āsannânantarañ ca dūrânantarañ ca.[7] Vipassanā-maggassa āsannânantaraŋ nāma, phalassa dūrânantaraŋ nāma.[8] Taŋ sandhāya 'kathaŋ pana, bhante, jānato, kathaŋ passato vipassanânantarā

---

[1] A, G. no c' assa no ti, *but right below.*
[2] *At* p. 183 *of text,* bhavissāmi.
[3] *Cf.* Thag. *v.* 180; UdA. 337. Thag. na c' āhu na ca (me) bhavissati, na ca m' etarahi (pi) vijjati.
[4] C. *omits* mama . . . bhaveyya.
[5] A, G. -issati.
[6] A. evam vi vuccamāno; C_1, G (*repeating gāthās*) *read* vimuccamāno; *but the word referred to is introduced by the questioner in previous* §.
[7] C_1 *omits last four words.*
[8] C, C_1 -antarā (*twice*).

āsavānaŋ khayo ti sankhaŋ gataŋ arahatta-phalaŋ hotī?' ti pucchati.

Atasitāye ti, atasitabbe abhāyitabbe ṭhānamhi. *Tāsaŋ āpajjatī* ti, bhayaŋ āpajjati. *Tāso h' eso* ti, yo esā[1] 'no c' assa no ca me siyā' ti evaŋ pavattā dubbala-vipassanā.[2] Yasmā atta-sinehaŋ pariyādātuŋ na sakkoti, tasmā assutavato puthujjanassa tāso nāma hoti. So hi 'idan' āhaŋ ucchijjissāmi, na dāni kiñci bhavissāmī' ti attānaŋ papāte patantaŋ viya passati, aññataro brāhmaṇo viya.

Lohapāsādassa kira heṭṭhā Tipiṭaka-Cūḷanāga-tthero tilakkhaṇâhataŋ dhammaŋ parivatteti. Ath' aññatarassa brāhmaṇassa ekamante ṭhatvā dhammaŋ suṇantassa sankhārā suññato upaṭṭhahiŋsu. So papāte patanto viya hutvā, vivaṭadvārena tato palāyitvā, gehaŋ pavisitvā, puttaŋ ure sayāpetvā[3] 'tāta, Sakya-samayaŋ āvajjento pan' amhi naṭṭho' ti āha.

Na h' eso,[4] *bhikkhu, tāso* ti, esā evaŋ-pavattā balava-vipassanā sutavato Ariya-sāvakassa na tāso nāma hoti. Na hi tassa evaŋ hoti, 'ahaŋ ucchijjissāmī' ti vā 'vinassissāmī' ti vā ti. Evaŋ pana hoti 'sankhārā va uppajjanti, sankhārā va nirujjhantī' ti.

4.

Catutthe: *catuparivattan* ti, ekekasmiŋ khandhe catunnaŋ catunnaŋ parivattānaŋ vasena. *Rūpaŋ abhaññāsin* ti, rūpaŋ dukkha-saccan ti abhaññāsiŋ. Evaŋ sabba-padesu catusacca-vasen' eva attho veditabbo.

Āhāra-samudayā ti, ettha sa-cchanda-rāgo kabalinkâhāro āhāro nāma. *Paṭipannā* ti, sīlato paṭṭhāya yāva arahattamaggā paṭipannā honti. *Gādhantī* ti, patiṭṭhahanti. Ettāvatā sekha-bhūmiŋ kathetvā, idāni asekha-bhūmiŋ kathento 'ye ca kho keci, bhikkhave' ti ādim āha. *Suvimuttā* ti, arahatta-phala-vimuttiyā suṭṭhu vimuttā. *Kevalino*[5] ti, saka-

[1] C, C₁ tāso h' esā yā esā.
[2] C, C₁ *prefix* dubbala-vipassanā hi.
[3] B. udare assāsetvā; C. udare s. (?).
[4] *All* h' esā. [5] *Cf.* PvA. 95, 1.

lino, kata-sabba-kiccā. *Vaṭṭaŋ tesaŋ n' atthi paññāpanāyā* ti, yena te avasiṭṭhena vaṭṭena paññāpeyyuŋ taŋ nesaŋ vaṭṭaŋ n' atthi paññāpanāya. Atha vā *vaṭṭan* ti kāraṇaŋ. *Paññāpanāya* kāraṇaŋ n' atthi. Ettāvatā asekha-bhūmi-vārā kathitā.[1]

5.

Pañcame: *satta-ṭṭhāna-kusalo* ti, sattasu okāsesu cheko. *Vusitavā* ti, vusita-vāso.[2] *Uttama-puriso* ti, seṭṭha-puriso. Sesam ettha vutta-nayen' eva veditabbaŋ. Idaŋ pana suttaŋ ussada-(?)tantiyañ[3] c' eva palobhanīyañ cā ti veditabbaŋ.

Yathā hi rājā vijita-sangāmo sangāme[4] vijāyino yodhe ucca-ṭṭhāne ṭhapetvā tesaŋ sakkāraŋ karoti. Kiŋ kāraṇā? Etesaŋ sakkāraŋ disvā sesâpi sūrā bhavituŋ maññissantī ti, evam evaŋ Bhagavā appameyyaŋ kālaŋ pāramiyo pūretvā, mahābodhi-maṇḍe kilesa-māra-vijayaŋ katvā, sabbaññutaŋ patto Sāvatthiyaŋ Jetavana-mahāvihāre nisīditvā, imaŋ suttaŋ desento khīṇâsave ukkhipitvā thomesi, vaṇṇesi. Kiŋ kāraṇā? Evaŋ avasesā sekha-puggalā arahatta-phalaŋ pattabbaŋ maññissantī ti. Evam etaŋ suttaŋ khīṇâsavānaŋ ukkhipitvā pasaŋsitattā ussada-(?)tantiyaŋ, sekkhānaŋ palobhitattā palobhanīyan ti veditabbaŋ.

Evaŋ kho, bhikkhave, bhikkhu satta-ṭṭhāna-kusalo hotī ti, ettāvatā c' ettha magga-phala-paccavekkhaṇa-vasena desanaŋ niṭṭhapetvā, puna *kathañ ca, bhikkhave, bhikkhu tividh' ūpaparikkhī hotī* ti, idaŋ khīṇâsavo yasmiŋ ārammaṇe satata-vihārena viharati, taŋ satto vā puggalo vā na hoti, dhātu-ādi-mattam eva pana hotī ti evaŋ khīṇâsavassa satata-vihārañ ca imesu dhammesu kammaŋ katvā ayaŋ āgato ti āgamanīya-paṭipadañ ca dassetuŋ vuttaŋ. Tattha *dhātuso upaparikkhatī* ti, dhātu-sabhāvena[5] passati, oloketi. Sesa-pada-dvaye pi es' eva nayo.

---

[1] C. vāro kathito.
[2] *Cf.* MA. i, 42.
[3] A, C, C_1, G. nantiyaŋ. *For* ussada *see J.P.T.S.*, 1887 (*Morris*), 143, *and below on text*, p. 83.
[4] A, C_1, G. *omit.*
[5] A, G. bhāvena.

6.

Chaṭṭhe: *ko adhippāyo*[1] ti, ko adhika[2]-payogo. *Anuppannassa* ti, imaŋ hi maggaŋ Kassapa-sammāsambuddho uppādesi. Antarā añño satthā uppādetuŋ nâsakkhi. Iti Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā nāma. Nagaropamasmiŋ hi avalañjana-ṭṭhānesu purāṇa-maggo jāto. Idha avattamān' aṭṭhena anuppanna-maggo nāma. *Asañjātassā* ti, tass' eva vevacanaŋ. *Anakkhātassā* ti, akathitassa. Maggaŋ jānātī ti, *maggaññu*. Maggaŋ viditaŋ, pākaṭaŋ akāsī ti, *magga-vidū*. Magge ca amagge ca kovido ti, *magga-kovido*. *Maggânugā* ti, maggaŋ anugacchantā. *Pacchā-samannāgatā* ti, ahaŋ paṭhamaŋ gato, sāvakā pacchā samannāgatā.

7.

Sattame: *pañca-vaggiye* ti, Aññā-Kondañña-therâdike pañcajane purāṇûpatthāke. *Āmantesī* ti, Āsāḷhi-puṇṇama-divase dhamma-cakka ppavattanato paṭṭhāya anukkamena sotâpattiphale patiṭṭhite. Idāni nesaŋ āsava-kkhayāya dhammaŋ desissāmī ti pañcamiyā pakkhassa āmantesi. *Etad avocā* ti, etaŋ rūpaŋ, bhikkhave, anattā ti ādīnava-pavattaŋ anattalakkhaṇa-suttaŋ avoca. Tattha *anattā* ti, pubbe vuttehi catuhi kāraṇehi anattā.

Taŋ kiŋ maññatha, bhikkhave ti, idaŋ kasmā āraddhaŋ? Ettakena ṭhānena anatta-lakkhaṇam eva kathitaŋ, na anicca-dukkha-lakkhaṇāni. Idāni tāni dassetvā samodhānetvā tīṇi lakkhaṇāni dassetuŋ idam āraddhan ti veditabbaŋ.

Tasmā ti, yasmā ime pañca-kkhandhā aniccā dukkhā anattā, tasmā. *Yaŋ kiñci rūpan* ti ādīsu, vitthāra-kathā *Visuddhi-Magge Paññā-bhāvanâdhikare Khandha-niddese*[3] vuttā va. Sesaŋ sabbattha vuttânusāren' eva veditabbaŋ. Imasmiŋ pana sutte anatta-lakkhaṇam eva kathitan ti.

8.

Aṭṭhame: *ekanta-dukkhan* ti ādīni *Dhātu-Saŋyutte*[4] vuttanayen' eva.

---

[1] *As on* S. ii, 24; F. *text* adhippāyoso. [2] A, G. adhippāyo.
[3] VM. ii, 698 *ff*. [4] S. ii, 140 *ff*.

9.

Navame: *ādittan* ti, ekādasahi aggīhi ādittaŋ, sampajjalitaŋ. Iti dvīsu[1] pi imesu suttesu dukkha-lakkhaṇam eva kathitaŋ.

10.

Dasame: niruttiyo va, *nirutti-pathā*. Atha vā niruttiyo ca tā nirutti-vasena viññātabbānaŋ atthānaŋ pathattā pathā cā ti, nirutti-paṭhā. Sesa-pada-dvaye pi es' eva nayo. Tīṇi pi c' etāni aññamañña-vevacanān' evā ti veditabbāni. *Asankiṇṇā* ti, avijahitā. 'Ko imehi attho?' ti vatvā achaḍḍitā. *Asankiṇṇa-pubbā* ti, atīte pi na jahita-pubbā. *Na sankīyanti* ti, etarahi pi 'kim etehī?' ti na chaḍḍīyanti. *Na sankīyissanti* ti, anāgate pi na chaddīyissanti. *Appaṭikuṭṭhā* ti, appaṭibāhitā.[2]

Atītan ti, attano sabhāvaŋ bhangam evā ti atikkantaŋ. *Niruddhan* ti, des' antaraŋ asankamitvā tatth' eva niruddhaŋ vūpasantaŋ. *Viparinatan* ti, vipariṇāmaŋ gataŋ, naṭṭhaŋ.[3]

Ajātan ti, anuppannaŋ. *Apātubhūtan* ti, apākaṭa-bhūtaŋ.

Ukkalā ti,[4] Ukkala-janapada-vāsino. *Vassa-bhaññā* ti, Vasso ca Bhañño ca. Dve pi hi te mūla-diṭṭhi-gatikā. *Ahetuka-vādā* ti ādīsu, n' atthi hetu n' atthi paccayo ti gahitattā, ahetuka-vādā. Karoto na karīyati pāpan ti gahitattā, *akiriya-vādā*. N' atthi dinnan ti ādi gahaṇato, *n' atthika-vādā*. Tattha ime dve janā, tisso diṭṭhiyo. Kiŋ ekekassa diyaḍḍhā hotī ti? Na tathā. Yathā pana eko bhikkhu paṭipātiyā cattāri pi jhānāni nibbatteti, evam ettha ekeko tisso pi diṭṭhiyo nibbattesī ti veditabbo.[5]

N' atthi hetu n' atthi paccayo ti punappunaŋ āvajjantassa vadantassa[6] abhinandantassa ñāṇassa tassa[7] magga-dassanaŋ viya hoti. So micchatta-niyāmaŋ okkamati,[8] so ekanta-

[1] A, G. tīsu. [2] A, G. appatīta. [3] A, G. viparinaṭṭhaŋ.
[4] *Cf.* M. iii, 78 (okkalā); *Pts. of Controv.* 95 *n.*
[5] *Confused by* A, G. tisso diṭṭhiyo ti: yathā pana eko diṭṭhīyo ti yathā pana eko bhikkhu . . . evam eva eko tisso pi . . . nibbatteti; B. tisso diṭṭhiyo ekekāya diyaḍḍhā hoti.
[6] C, C_1 āharantassa. [7] C, C_1 assādentassa.
[8] *Cf.* Pugg .13, 28.

kāḷako ti vuccati. Yathā pana ahetuka-diṭṭhiyā evaŋ karoto na vedīyati[1] pāpaŋ: N' atthi dinnan ti, imesu pi ṭhānesu micchatta-nitāmaŋ okkamati.

Na garahitabbaŋ na paṭikkositabbaŋ maññiŋsū ti, ettha yad etaŋ 'atītaŋ nāma na-y-idaŋ[2] atītaŋ, idam assa anāgataŋ vā paccuppannaŋ vā' ti vadanto garahati nāma. Tattha dosaŋ datvā[3] 'kiŋ iminā garahitenā?' ti vadanto paṭikkosati nāma. Ime pana nirutti-pathe te pi accanta-kāḷakā diṭṭhi-gatikā na garahitabbe, na paṭikkositabbe maññiŋsu. Atītaŋ pana atītam eva, anāgataŋ anāgatam eva, paccuppannaŋ paccuppannam eva kathayiŋsu.

Nindā-biyārosa[4]-upārambha-bhayā ti, viññūnaŋ santikā nindā-bhayena ca ghaṭṭana-bhayena ca dosâropana-bhayena ca upārambha-bhayena ca. Iti imasmiŋ sutte catu-bhūmaka-kkhandhānaŋ paññatti[5] kathitā ti.

II. ARAHATTA-VAGGO.

1.

Arahatta-vaggassa paṭhame: *upādiyamāno* ti, taṇhā-māna-diṭṭhi-vasena gayhamāno. *Baddho Mārassā* ti, Mārassa pāsena baddho nāma. *Mutto Pāpimato* ti, Pāpimato pāsena mutto nāmà hoti.

2.

Dutiye: *maññamāno* ti, taṇhā-māna-diṭṭhi-maññanāhi maññamāno.

3.

Tatiye: *abhinandamāno* ti, taṇhā-māna-diṭṭhi-abhinandanāhi yeva abhinandamāno.

4.

Catutthe: *chando* ti, taṇhā-chando.

5, 6.

Pañcame chaṭṭhesu pi es' eva nayo.

---

[1] C, C1 karīyati. [2] A, G. yadi na. [3] C1 dassetvā.
[4] A, G. byārosanā-. [5] *All* paṇṇatti.

7.

Sattame: *anattaniyan*[1] ti, na attano santakaŋ: attano parikkhāra-bhāvena suññatan ti attho.

8.

Aṭṭhame: *rajanīya-saṇṭhitan* ti, rajanīyena ākārena saṇṭhitaŋ: rāgassa paccaya-bhāvena ṭhitan ti attho.

9, 10.

Navama-dasamāni *Rāhula-Saŋyutte*[2] vutta-nayen' eva veditabbāni.

III. KHAJJANĪYA-VAGGO.

1–3.

Khajjanīya-vaggassa ādito tīsu suttesu catu-saccam eva kathitaŋ.

4.

Catutthe: *yāvatā, bhikkhave, sattâvāsā*[3] ti, bhikkhave, yattakā sattâvāsā nāma atthi. *Yāvatā bhavaggan* ti, yattakaŋ bhav' aggaŋ nāma atthi. *Ete aggā ete seṭṭhā* ti, ete agga-bhūtā c' eva seṭṭha-bhūtā ca. *Yadidaŋ arahanto* ti, ye ime arahanto nāma. Idam pi suttaŋ purima-nayen' eva ussada-tantiyañ[4] ca palobhanīyañ cā ti veditabbaŋ. *Athâparaŋ etad avocā* ti, tad-attha-paridīpanāhi c' eva vises' attha[5]-paridīpanāhi ca gāthāhi etaŋ *sukhino vata arahanto* ti ādi vacanaŋ avoca.

Tattha *sukhino* ti, jhāna-sukhena magga-sukhena phala-sukhena ca sukhitā. *Taṇhā tesaŋ na vijjati* ti, tesaŋ apāya-dukkha-janikā taṇhā na vijjati: evaŋ te imissa pi taṇhā-mūlakassa abhāvena sukhitā va. *Asmi-māno* ti, nava-vidho

---

[1] *Sinh. text,* A, G. anattaneyyaŋ. [2] *Text* ii, 244-246.

[3] *By error I have translated this as 'seven abodes' at* K.S. iii *ad loc.*

[4] (*Supra on* p. 61 *of text.*) *Here* A, G. assādanīyañ ca; C. ussadanantiyañ ca.

[5] C_1 visesa-.

asmi-māno arahatta-maggena samucchinno. *Moha-jālaŋ padālitan* ti, ñānena avijjā-jālaŋ phālitaŋ.

Anejan ti,[1] ejā-sankhātāya taṇhāya pahāṇa-bhūtaŋ arahattaŋ. *Anupalittā* ti, taṇhā-diṭṭhi-lepehi alittā. *Brahma-bhūtā* ti, seṭṭha-bhūtā.

Pariññāyā ti, tīhi patiññāhi parijānitvā. *Satta saddhamma-gocarā* ti, saddhā hiri-ottappaŋ bahu-saccaŋ āraddha-viriyatā upaṭṭhita-satitā paññā ti ime satta saddhamma-gocarā etesan ti.

Satta-ratana-sampannā ti, sattahi bojjhanga-ratanehi samannāgatā, *Anuvicaranti* ti, lokiya-mahājanâpi anuvicaranti yeva; idha pana khīṇâsavānaŋ nirāsankacāro nāma gahito. Ten' ev' āha *pahīna-bhaya-bheravā* ti. Tattha bhayaŋ bhayam eva, bheravaŋ balava-bhayaŋ.

Dasah' angehi sampannā ti, asekhehi dasahi angehi samannāgatā. *Mahānāgā* ti, catuhi kāraṇehi mahānāgā. *Samāhitā* ti, upacār' appaṇāhi samāhitā. *Taṇhā tesaŋ na vijjatī* ti, 'ūno loko atitto taṇhā-dāso ti kho, mahārāja, tena Bhagavatā (vuttā)' ti (M. ii, 68),[2] evaŋ vuttā dāsa-kārikā taṇhâpi tesaŋ n' atthi. Iminā khīṇâsavānaŋ bhujissa-bhāvaŋ dasseti.

Asekha-ñāṇan ti, arahatta-phala-ñāṇaŋ. *Antimo 'yaŋ samussayo*[3] ti, pacchimo ayaŋ atta-bhāvo. *Yo sāro brahmacariyassā* ti, sāro nāma phalaŋ. *Tasmiŋ aparapaccayā* ti, tasmiŋ Ariya-phale, na aññaŋ pattiyāyanti. Paccakkhato va paṭivijjhitvā ṭhitā ti.

Vidhāsu[4] *na vikampantī* ti, tīsu māna-koṭṭhāsesu na vikampanti. *Danta-bhūmin* ti, arahattaŋ. *Vijitāvino* ti, rāgâdayo vijetvā ṭhitā.

Uddhan ti ādīsu, uddhaŋ vuccati kesa-matthako. *Apācīnaŋ*, pāda-talaŋ: *tiriyaŋ*, vemajjhaŋ. *Uddhaŋ* vā, atītaŋ: *apācīnaŋ*, anāgataŋ: *tiriyaŋ*, paccuppannaŋ. *Uddhaŋ* vā vuccati deva-loko: apācīnaŋ, apāya-loko: tiriyaŋ, manussa-loko. *Nandi tesaŋ na vijjatī* ti, etesu thānesu sankhepato vā atītânāgata-paccuppannesu khandhesu tesaŋ taṇhā n' atthi: idha vaṭṭa-

---

[1] F. *text* anejanto (*for* anejan te).
[2] *Also at* Pṭs. i, 126; UdA. 142. Vuttā *is not in the original.*
[3] A, G. antimo samussayo; B. antim' assa, pacchimo assa.
[4] A, B, G. tividhāsu; ti *of last sentence omitted by* C, C_1.

mūlaka-taṇhāya abhāvo dassito. *Buddhā* ti, catunnaŋ saccānaŋ buddhattā Buddhā.

Idan pan' ettha sīha-nāda-samodhānaŋ:—Vimutti-sukhen' amhā sukhitā: dukkha-janikā no taṇhā pahīnā: pañca-kkhandhā pariññātā: dāsa-kārikā taṇhā c' eva vaṭṭa-mūlika-taṇhā ca pahīnā: anuttar' āmhā, asadisā, catunnaŋ saccānaŋ buddhattā Buddhā ti, bhava-piṭṭhe ṭhatvā abhīta-nāda-sankhātaŋ sīha-nādaŋ nadanti khīṇâsavā ti.

5.

Pañcame: vinā gāthāhi suddhikam eva katvā kathīyamāne bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *sīho*[1] ti, cattāro sīhā: tiṇa-sīho, kāḷa-sīho, paṇḍu-sīho, kesara-sīho ti. Tesu tiṇa-sīho kapota-vaṇṇa-gāvī-sadiso tiṇa-bhakkho ca hoti. Kāḷa-sīho kāḷa-gāvī-sadiso tiṇa-bhakkho yeva. Paṇḍu-sīho paṇḍu-palāsa-vaṇṇa-gāvī-sadiso maŋsa-bhakkho. Kesara-sīho lākhā-rasa-parikamma-katen' eva mukhena agga-nanguṭṭhena catūhi ca pāda-pariyantehi samannāgato: matthakato pi 'ssa paṭṭhāya lākhā-tūlikāya katā viya tisso rājiyo piṭṭhi-majjhena gantvā antara-satthimhi dakkhiṇā-vattā hutvā ṭhitā. Khandhe pan' assa sata-sahassagghanaka-kambala-parikkhepo viya kesara-bhāro hoti. Avasesa-ṭṭhānaŋ parisuddhaŋ sāli-piṭṭha-sankha-cuṇṇa-picu[2]-vaṇṇaŋ hoti. Imesu catūsu sīhesu ayaŋ kesara-sīho idha adhippeto.

Miga-rājā ti, miga-gaṇassa rājā. *Āsayā* ti, vasana-ṭṭhānato: suvaṇṇa-guhato vā rajata-maṇi-phalika-mano-silā guhato vā nikkhamatī ti vuttaŋ hoti. Nikkhamamāno pan' esa catūhi kāraṇehi nikkhamati; andha-kāra-pīḷito vā ālok' atthāya, uccāra-passāva-pīḷito vā tesaŋ vissajjan' atthāya, jighacchā pīḷito vā gocar' atthāya, sambhava-pīḷito vā asaddhamma-paṭisevan' atthāya. Idha pana gocar' atthāya nikkhanto ti adhippeto.

---

[1] =AA. (*Sinh.*, p. 533) *on* A. ii, 33. [2] AA. piṇḍa-.

Vijambhati ti, suvaṇṇa-tale vā rajata-maṇi-phalika-manosilā-talānaŋ vā aññatarasmiŋ dve pacchima-pāde samaŋ patiṭṭhapetvā, purima-pāde purato pasāretvā, sarīrassa pacchā-bhāgaŋ ākaḍḍhitvā, purima-bhāgaŋ abhiharitvā, piṭṭhiŋ nāmetvā, gīvaŋ ukkhipitvā, asani-saddaŋ karonto viya nāsā-puṭāni poṭhetvā, sarīra-laggaŋ rajaŋ vidhunanto vijambhati: vijambhana-bhūmiyañ ca pana taruṇa-vacchako viya aparâparaŋ javati, javato pan' assa sarīraŋ andha-kāre paribbhamantaŋ alātaŋ viya khāyati.

Anuviloketi ti, kasmā anuviloketi? Parânuddayatāya. Tasmiŋ kira sīha-nādaŋ nadante papatâvāṭâdīsu visama-ṭṭhānesu carantā hatthi-go-kaṇṇa-mahisâdayo pāṇā papāte pi āvāṭe pi patanti. Tesaŋ anuddayāya anuviloketi. Kim pan' assa ludda-kammassa[1] paramaŋsa-khādino anuddayā nāma atthī ti? Āma, atthi. Tathā h' esa 'kiŋ me bahūhi ghātitehī?' ti[2] attano gocar' atthāya pi khuddake[3] pāṇe na gaṇhāti. Evaŋ anuddayaŋ karoti. Vuttam pi c' etaŋ: 'Mā 'haŋ khuddake pāṇe visama-gate sanghātaŋ āpādessan' ti (M. i, 78).[4]

Sīha-nādaŋ nadati ti, tikkhattuŋ[5] tāva abhīta-nādaŋ nadati. Evañ ca pan' assa vijambhana-bhūmiyaŋ ṭhatvā nadantassa saddo samantā tiyojana-ppadesaŋ eka-ninnādaŋ karoti. Tam assa ninnādaŋ sutvā tiyojan' abbhantara-gatā dipada-catuppada-gaṇā yathā ṭhāne ṭhātuŋ na sakkonti.

Gocarāya pakkamati ti, āhār' atthāya gacchati. Kathaŋ? So hi vijambhana-bhūmiyaŋ ṭhatvā dakkhiṇato vā vāmato vā uppatanto usabha-mattaŋ ṭhānaŋ gaṇhāti. Uddhaŋ uppatanto cattāri pi aṭṭha pi usabhāni uppatati. Sama-ṭṭhāne ujukaŋ pakkhandanto soḷasa usabha-mattam pi vīsati usabha-mattam pi ṭhānaŋ pakkhandati. Thalā vā pabbatā vā pakkhandanto saṭṭhi usabha-mattam pi āsīti usabha-mattam pi ṭhānaŋ pakkhandati. Antarā magge rukkhaŋ vā pabbataŋ vā disvā taŋ pariharanto vāmato vā dakkhiṇato vā usabha-mattam pi apakkamati; tatiyaŋ pana sīha-nādaŋ naditvā ten'

---

[1] AA. luddassa. [2] A, G. hiŋsāpitehi. [3] B. *repeats.*
[4] *Cf. also* Vin. i, 137. *All but* AA. *misquote as* ma h' eva kho . . . *and read* āpādesiŋ, *as also* A. v, 33. *I give the* M. *reading.*
[5] B. dvi-tik.

eva saddhiŋ tiyojane ṭhāne paññāyati. Tiyojanaŋ gantvā nivattitvā ṭhito attano vā nādassa anunādaŋ suṇāti. Evaŋ sīghena javena pakkamati.

Yebhuyyenā ti, pāyena. *Bhayaŋ santāsaŋ saŋvegan* ti, sabbaŋ citt' utrāsass' eva nāmaŋ. Sīhassa hi saddaŋ sutvā bahū sattā bhāyanti, appakā na bhāyanti. Ke pana te ti? Sama-sīho hatthâjānīyo assâjānīyo usabhâjānīyo purisâjānīyo khīṇâsavo ti, kasmā pan' ete na bhāyantī ti? Samasīho nāma 'jāti-gotta-kula-sūra-bhāvehi[1] samāno 'mhī' ti na bhāyati. Hatthâjānīyâdayo[2] attano sakkāya-diṭṭhi-balavatāya na bhāyanti. Khīṇâsavo sakkāya-diṭṭhiyā pahīnattā na bhāyati.

Bilâsayā ti, bile sayantā, bila-vāsino ahi-nakula-godhâdayo. *Dakâsayā* ti, udaka-vāsino maccha-kacchapâdayo. *Vanâsayā* ti, vana-vāsino hatthi-assa-go-kaṇṇa-migâdayo. *Pavisantī* ti, 'idāni āgantvā gaṇhissatī' ti maggaŋ olokentā va pavisanti.

Daḷhehī ti, thirehi. *Varattehī*[3] ti, camma-rajjūhi. *Mahiddhiko* ti ādīsu, vijambhana-bhūmiyaŋ pakkhanditvā[4] dakkhiṇa-passâdīhi usabha-mattam ujukaŋ vīsati usabha-mattâdi lagghana-vasena mahiddhikatā: sesa-migānaŋ adhipati-bhāvena mahesakkhatā: samantā tiyojane saddaŋ sutvā palāyantānaŋ vasena mahânubhāvatā veditabbā.

Evam eva kho ti, Bhagavā tesu tesu suttesu[5] tathā tathā attānaŋ kathesi. 'Sīho ti kho, bhikkhave, Tathāgatass' etaŋ adhivacanaŋ arahato Sammāsambuddhassā' ti (A. v, 33), imasmiŋ tāva sutte sīha-sadisaŋ attānaŋ kathesi. 'Bhisakko sallakatto ti kho, Sunakkhatta, Tathāgatass' etaŋ adhivacanan' ti (M. ii, 260), imasmiŋ vejja-sadisaŋ. 'Brāhmaṇo ti kho, bhikkhave, Tathāgatass' etaŋ adhivacanan' ti (M. i, 144), imasmiŋ brāhmaṇa-sadisaŋ. 'Puriso magga-kusalo ti kho, Tissa, Tahāgatass' etaŋ adhivacanan' ti (S. iii, 108), imasmiŋ magga-desaka-purisa-sadisaŋ. 'Rājâham asmi, Setā' ti (Sn., v. 554), imasmiŋ rājā-sadisaŋ. 'Sīho ti kho Tathāga-

---

[1] AA. tāva jātiyā. [2] A, G. *insert* so; C, C_1 te.
[3] *So all*; F. *text* yottehi; S. *text* vavattehi (bandhanehi).
[4] *So* A, G; *the rest* ṭhatvā. [5] AA. suttantesu.

tass' etaŋ adhivacanan' ti, imasmiŋ pana sutte sīha-sadisam eva katvā attānaŋ kathento evam āha.

Tatrâyaŋ sadisatā: Sīhassa kañcana-guhâdīsu vasana-kālo viya hi Tathāgatassa Dīpankara-pāda-mūle katâbhinīhārassa aparamitaŋ kālaŋ pāramiyo pūretvā, pacchime bhave[1] paṭisandhi-gahaṇena c' eva mātu-kucchito nikkhamanena ca dasa-sahassī loka-dhātuŋ kampetvā, vuḍḍhim anvāya dibba-sampatti-sadisaŋ sampattiŋ anubhavamānassa tīsu pāsadesu nivāsa-kālo daṭṭhabbo.

Sīhassa kañcana-guhâdito nikkhanṭa-kālo viya Tathāgatassa ekūna-tiŋsatime saŋvacchare vivaṭena[2] dvārena Kanthakaŋ āruyha Channa-sahāyassa nikkhamitvā, tīṇi rajjāni atikkamitvā, Anoma-nadī-tīre Brahmunā dinnāni kāsāyāni pariḍahitvā, pabbajitassa sattame divase Rājagahaŋ gantvā, tattha piṇḍāya caritvā, Paṇḍava-giri-pabbhāre kata-bhatta-kiccassa sammāsambodhiŋ patvā, paṭhamam eva Magadha-raṭṭhaŋ āgaman' atthāya yāva rañño paṭiññâdāna-kālo.

Sīhassa vijambhana-kālo viya Tathāgatassa dinna-patiññassa Āḷāra-Kāḷāmaŋ upasankamaṇaŋ ādiŋ katvā yāva Sujātāya dinna-pāyāsassa ekūna-paṇṇāsāya piṇḍehi paribhutta-kālo veditabbo.

Sīhassa kesara-vidhunanaŋ viya sāyaṇha-samaye Sotthiyena dinnā aṭṭha tiṇa-muṭṭhiyo gahetvā, dasa-sahassa cakka-vāḷa-devatāhi thomiyamānassa gandhâdīhi pūjīyamānassa tikkhattuŋ bodhiŋ padakkhiṇaŋ katvā, bodhi-maṇḍaŋ āruyha, cuddasa-hatth' ubbedhe ṭhāne tiṇa-santhāraŋ santharitvā, caturanga-viriyaŋ adhiṭṭhāya nisinnassa taŋ khaṇaŋ yeva Māra-balaŋ vidhamitvā, tīsu yāmesu tisso vijjā visodhetvā, anuloma-paṭilomaŋ paṭicca-samuppāda-mahāsamuddaŋ yamaka-ñāṇa-manthena manthentassa[3] sabbaññuta-ñāṇe paṭividdhe tad-anubhāvena dasa-sahassī-loka-dhātu-kampanaŋ veditabbaŋ.

Sīhassa catuddisā vilokanaŋ viya paṭividdha-sabbaññuta-ñāṇassa satta-sattâhaŋ bodhi-maṇḍe viharitvā, paribhutta-madhu-piṇḍik' āhārassa[4] Ajapāla-nigrodha-mūle Mahābrah-

---

[1] A, G. pacchim' attabhāve.
[2] A. viveka-.
[3] *Cf. infra, n. on* p. 86 *text.*
[4] Vin. i, 4.

muno dhamma-desanā yācanaŋ paṭiggahetvā, tattha viharantassa ekādasame divase 'Sve Āsāḷhi-puṇṇamā bhavissatī' ti paccūsa-samaye 'kassa nu kho ahaŋ paṭhamaŋ dhammaŋ deseyyan?' ti Āḷāra-Uddakānaŋ kāla-kata-bhāvaŋ ñatvā, dhamma-desan' atthāya Pañca-vaggiyānaŋ olokanaŋ daṭṭhabbaŋ.

Sīhassa gocar' atthāya tiyojanaŋ gamana-kālo viya attano patta-cīvaram ādāya 'Pañca-vaggiyānaŋ dhamma-cakkaŋ pavattessāmī' ti pacchā bhatte Ajapāla-nigrodhato vuṭṭhitassa aṭṭhārasa yojana-maggaŋ gamana-kālo.

Sīha-nāda-kālo viya Tathāgatassa aṭṭhārasa-yojana-maggaŋ gantvā Pañca-vaggiye saññāpetvā acala-pallanke nisinnassa dasahi cakka-vāḷa-sahassehi sannipatitena deva-gaṇena parivutassa, 'dve 'me, bhikkhave, antā pabbajitena na sevitabbā' ti (S. v, 421) ādinā nayena *Dhamma-cakka-ppavattana*-kālo veditabbo.

Imasmiŋ pana pade desiyamāne Tathāgatassa sīhassa dhamma-ghoso heṭṭhā Avīciŋ upari bhav' aggaŋ gahetvā dasa-sahassī-loka-dhātuŋ paṭicchādesi.

Sīhassa saddena khuddaka-pāṇānaŋ santāsaŋ āpajjana-kālo viya Tathāgatassa tīṇi lakkhaṇāni dīpetvā cattāri saccāni soḷasah' ākārehi saṭṭhiyā ca naya-sahassehi vibhajitvā dhammaŋ kathentassa dīghâyuka-devatānaŋ ñāṇa-santāsassa uppatti-kālo veditabbo.

Yadā ti, yasmiŋ kāle. *Tathāgato*[1] ti, aṭṭhahi kāraṇehi Bhagavā Tathāgato:—Tathā āgato ti, Tathâgato. Tathā gato ti, Tathāgato. Tatha-lakkhaṇaŋ āgato ti, Tath' āgato. Tatha-dhamme yāthāvato[2] abhisambuddho ti, Tath' āgato. Tatha-dassitāya, Tath' āgato. Tathā-vāditāya, Tathāgato. Tathā-kāritāya, Tathāgato. Abhibhavan' aṭṭhena, Tathāgato ti. Tesaŋ vitthāro *Brahmajāla-vaṇṇanāyam* pi *Mūla-pariyāya-vaṇṇanāyam*[3] pi vutto yeva.

Loke ti, satta-loke. *Uppajjati* ti abhinīhārato paṭṭhāya yāva bodhi-pallankā vā arahatta-magga-ñāṇā vā uppajjati

---

[1] DA. i, 59-68; MA. i, 45-52; KhpA. 196; PvA. 64; UdA. 128; AA. *omits*.

[2] *See Pāli Dict. s.v.* yath- *and* yāth-.

[3] DA. (*Sumangala-Vilāsinī*), MA. (*Papañca-Sūdanī*) *loc. cit. supra*.

nāma. Arahatta-phale pana patte uppanno nāma. *Arahaŋ Sammāsambuddho* ti ādīni *Visuddhi-Magge Bhuddânussati-Niddese*[1] vitthāritāni.

Iti rūpan ti, idaŋ rūpaŋ ettakaŋ rūpaŋ, na ito bhiyyo rūpaŋ atthī ti. Etthāvatā sabhāvato sarasato[2] pariyantato paricchedato parivatumato yāvatā cattāro ca mahābhūtā catunnañ ca mahābhūtānaŋ upādāya rūpaŋ sabba-dassitaŋ[3] hoti. *Iti rūpassa samudayo* ti, ayaŋ rūpassa samudayo nāma. Ettāvatā hi 'āhāra-samudaya rūpa-samudayo' ti ādi sabbaŋ dassitaŋ hoti. *Iti rūpassa atthagamo* ti, ayaŋ rūpassa atthaŋ-gamo. Iminâpi 'āhāra-nirodhā rūpa-nirodho' ti ādi sabbaŋ dassitaŋ hoti. *Iti vedanā* ti ādīsu pi es' eva nayo.

Vaṇṇavanto ti, sarīra-vaṇṇena vaṇṇavanto. *Dhamma-desanaŋ sutvā* ti, imaŋ pañcasu khandhesu paṇṇāsa-lakkhaṇa-paṭimanditaŋ Tathāgatassa dhamma-desanaŋ sutvā. *Yebhuy-yenā* ti, idha-loke ṭhapetvā Ariya-sāvake deve. Tesaŋ hi khīṇâsavattā citt' utrāsa-bhayam pi na uppajjati: saŋvigassa yoniso padhānena pattabbaŋ pattatāya ñāṇa-saŋvego pi. Itarāsaŋ pana devatānaŋ[4] tāso h' eso.[5] *Bhayan* ti, aniccataŋ manasikarontānaŋ citt' utrāsa-bhayam pi balava[6]-vipassanā-kāle ñāṇa-bhayam pi[7] uppajjati. *Bho* ti, dhammâlapana-mattam etaŋ. *Sakkāya-pariyāpannā* ti, pañca-kkhandha-pariyāpannā. Iti tesaŋ Sammāsambuddhe vaṭṭa-dosaŋ dassetvā tilakkhaṇâhataŋ katvā dhammaŋ desente ñāṇa-bhayaŋ nāma okkamati.

Abhiññāyā ti, jānitvā. *Dhamma-cakkan* ti, paṭivedha-ñāṇam pi desanā-ñāṇam pi. Paṭivedha-ñāṇaŋ nāma yena ñāṇena bodhi-pallanke nisinno cattāri saccāni soḷasah' ākārehi saṭṭhiyā ca naya-sahassehi paṭivijjhi. Desanā-ñāṇaŋ nāma yena ñāṇena tiparivaṭṭaŋ dvādas' ākāraŋ dhamma-cakkaŋ pavattesi. Ubhayam pi taŋ Dasabalassa ure-jāta-ñāṇam eva.

---

1 VM. i, 198 *ff.*
2 *A*, G. ettāvatā passato.
3 C. rupaŋ taŋ sabbaŋ.
4 *So* AA; *the rest* itaresaŋ . . . devānaŋ.
5 *So* AA, *but* A, G. tāso seso, bhikkhū ti; B, C, C_1 tāso h' esā, bhikkhū ti (*ref. to text*, p. 57).
6 A. phala-; G. ela-; B. vipassanâkārena.
7 *All but* AA. *have* na; *but see last sentence of para.*

Tesu idha desanā-ñāṇaŋ gahetabbaŋ. Taŋ pan' esa yāva aṭṭhārasahi Brahma-koṭihī saddhiŋ Aññā-Koṇḍañña-ttherassa sotâpatti-phalaŋ na uppajjati, tāva pavatteti nāma. Tasmiŋ uppanne pavattitaŋ nāma hotī ti veditabbaŋ.

Appaṭipuggalo ti, sadisa-puggala-rahito. *Yasassino* ti, parivāra-sampannā. *Tādino* ti, lābhâlābhâdīhi[1] eka-sadisassa.

7.

Sattame: *pubbenivāsan* ti, na idaŋ abhiññā-vasena anussaraṇaŋ sandhāya vuttaŋ, vipassanā-vasena pana pubba-nivāsaŋ anussarante samaṇa-brāhmaṇe sandhāy' etaŋ vuttaŋ. Ten' ev' āha *sabbe te pañcûpādāna-kkhandhe anussaranti etesaŋ vā aññataran* ti. Abhiññā-vasena hi samanussarantassa khandhâpi upādāha-kkhandhâpi khandha-paṭibaddhâpi paññattī pi ārammaṇaŋ hoti yeva.

Rupaŋ yeva anussarantī ti, evaŋ hi anussaranto na aññaŋ kiñci sattaŋ vā puggalaŋ vā anussarati, atīte pana niruddhaŋ rūpa-kkhandham eva anussarati. Vedanâdīsu pi es' eva nayo ti.[2]

Idāni suññatāya lakkhaṇaŋ dassetuŋ *kiñ ca, bhikkhave, rūpaŋ vadethā?* ti ādim āha. Yathā hi naṭṭhaŋ goṇaŋ pariyesamāno puriso go-gaṇe caramāne rattaŋ vā kāḷaŋ vā balivaddaŋ disvāpi na ettaken' eva 'ayaŋ mayhaŋ goṇo' ti sanniṭṭhānaŋ kātuŋ sakkoti. Kasmā? Aññesam pi tādisānaŋ atthitāya. Sarīra-padese pan' assa satti-sūlâdi-lakkhaṇaŋ disvā 'ayaŋ mayhaŋ santako' ti sanniṭṭhānaŋ hoti. Evam eva saññatāya kaṭhitāya pi yāva suññatā-lakkhaṇaŋ na kathīyati, tāva sā akathitā hoti. Lakkhaṇe pana kathite kathitā nāma hoti. Goṇo viya hi suññatā, goṇa-lakkhaṇaŋ viya suññatā-lakkhaṇaŋ. Yathā goṇa-lakkhaṇe asallakkhite goṇo na suṭṭhu sallakkhito hoti, tasmiŋ pana sallakkhite so sallakkhito nāma hoti, evam eva suññatā-lakkhaṇe akathite suññatā akathitā va hoti, tasmiŋ pana kathite sā kathitā

---

[1] AA. lābhâdīhi.

[2] *Comy. calls this first section of* § vii *Suññatā-pabbaŋ. See n. on* p. 180 *text of this Book* III.

nāma hotī ti, suññatā-lakkhaṇaŋ dassetuŋ ‘ kiñ ca, bhikkhave, rūpaŋ vadethā ?’ ti ādim āha.

Tattha, *kiñ cā* ti,[1] kāraṇa-pucchā. Kena kāraṇena rūpaŋ vadetha, kena kāraṇena taŋ rūpaŋ nāmā ? ti attho. *Ruppatī ti kho* ti, ettha *iti* ti kāraṇ' uddeso. Yasmā ruppati, tasmā rūpan ti vuccatī ti atho. *Ruppatī* ti kuppati, ghaṭṭīyati, pīḷīyati,[2] bhijjatī ti attho. *Sītena ruppatī* ti ādīsu, sītena tāva ruppanaŋ lok' antarika-niraye pākaṭaŋ. Tiṇṇaŋ tiṇṇaŋ hi cakka-vāḷānaŋ antare ekeko lok' antariko nirayo nāma hoti, aṭṭha-yojana-sahassa-ppamāṇo, yassa n' eva heṭṭhā paṭhavī atthi na upari candima-suriya-dīpa-maṇi-āloko, nicc' andhakāro. Tattha nibbatta-sattānaŋ tigāvuto atta-bhāvo hoti. Te vagguliyo viya pabbata-pāde dīgha-puthulehi nakhehi laggitvā avaŋsirā olambanti. Yadā te saŋsappantā aññamaññassa hattha-pāsā gatā honti, atha ‘ bakkho no laddho ?’ ti maññamānā tattha vyāvaṭā viparivattitvā loka-sandhārake udake patanti. Vāte paharante pi madhuka-phalāni viya chijjitvā udake patanti.[3] Patita-mattā va accanta-khāre udake tattatele patita-piṭṭha-piṇḍī viya paṭa-paṭāyamānā vilīyanti.[4] Evaŋ sītena ruppanaŋ lokantarikā-niraye pākaṭaŋ. Mahiŋsaka-raṭṭhâdīsu pi himapāta-sītalesu padesu etaŋ pākaṭam eva. Tattha hi sattā sītena bhinna-sarīrā jīvita-kkhayam pi pāpuṇanti.

Uṇhena ruppanaŋ Avīci-mahāniraye pākaṭaŋ hoti.[5] *Jighacchāya* ruppanaŋ petti-visaye c' eva dubbhikkhā-kāle ca pākaṭaŋ. *Pipāsāya* ruppanaŋ Kāla-kañjakâdīsu[6] pākaṭaŋ hoti. Eko kira Kālakañjaka-Asuro pipāsaŋ adhivāsetuŋ asakkonto yojana-gambhīra-vitthāraŋ Mahāgangaŋ otari. Tassa gatagata-ṭṭhāne udakaŋ chijjati, dhūmo uggacchati, tatte piṭṭhipāsāṇe cankamana-kālo viya hoti. Tassa udaka-saddaŋ sutvā ito c' ito ca vicarantass' eva ratti vibhāyi.[7] Atha naŋ pāto va

---

[1] *Cf.* VibhA. 4. [2] A. G. paṭi-p.

[3] VibhA. *loc. cit.* sīta-vāte . . . pakka-madhuka . . .

[4] VibhA. sītodakena chinna-camma-nhāru-maŋsa-aṭṭhīhi bhijjamānehi.

[5] VibhA. *enlarges.*

[6] A, G. -kañjâd-; B. -kañjikâd. *So* VibhA.

[7] A. vihāsi; C. vihāyi.

bhikkhā-cāraŋ gacchantā tiŋsa-mattā piṇḍa-cārika-bhikkhū disvā 'ko nāma tvaŋ, sappurisā?' ti pucchiŋsu. 'Peto 'ham asmi, bhante' ti. 'Kiŋ pariyesasī[1]?' ti. 'Pānīyaŋ, bhante' ti. 'Ayaŋ Gangā paripuṇṇā. Kiŋ tvaŋ na passasī[1]?' ti. 'Na upakappati, bhante' ti. 'Tena hi Gangā-piṭṭhe nipajja; mukhe te pānīyaŋ āsiñcissāmā' ti. So vālikā-piṭṭhe uttāno nipajji. Bhikkhū tiŋsa-matte patte nīharitvā, udakaŋ āharitvā tassa mukhe āsiñciŋsu. Tesaŋ tathā karontānaŋ yeva velā upakaṭṭhā jātā. Tato 'bhikkhā-cāra-kālo amhākaŋ, sappurisa. Kacci te assāda-mattā[2] laddhā?' ti āhaŋsu. Peto 'sace me, bhante, tiŋsa-mattānaŋ ayyānaŋ tiŋsa pattehi āsitta-udakato addha-pasata-mattam pi paragala-gataŋ pet' atta-bhāvato mokkho mā hotū' ti āha. Evaŋ pipāsāya ruppanaŋ petti-visaye pākaṭaŋ.

Ḍaŋsâdīhi ruppanaŋ ḍaŋsa-makkhikâdi-bahulesu padesesu pākaṭaŋ. Ettha ca *ḍaŋsā* ti, pingala-makkhikā. *Makasā* ti, makkasā va. *Vātā* ti, kucchi-vāta-piṭṭhi-vātâdi-vasena veditabbā. Sarīrasmiŋ hi vāta-rogo uppajjitvā hattha-pāda-piṭṭhi-ādīni bhindati, kāṇaŋ karoti, khujjaŋ karoti, pīṭha-sappiŋ karoti. *Ātapo* ti, suriyâtapo. Tena ruppanaŋ maru-kantārâdīsu pākaṭaŋ.

Ekā kira itthī maru-kantāre rattiŋ satthato ohīnā divā suriye uggacchante vālikāya tapamānāya[3] pāde ṭhapetuŋ asakkontī sīsato pacchiŋ otāretvā akkami. Kamena pacchiyā uṇhâbhitattāya sahituŋ[4] asakkontī ath' assā uttara-sāṭakaŋ[5] ṭhapetvā akkami. Tasmim pi santatte ankena gahita-puttakaŋ adho-mukhaŋ nipajjāpetvā kandantaŋ[6] akkamitvā saddhiŋ tena tasmiŋ yeva ṭhāne uṇhâbhitattā kālam akāsi.

Siriŋsapā ti, ye keci dīgha-jātikā sarantā gacchanti. Tesaŋ samphassena ruppanaŋ āsīvisa-ḍaṭṭhâdīnaŋ[7] vasena veditabbaŋ.

Iti Bhagavatā yāni imāni sāmañña-paccatta-vasena dhammānaŋ dve lakkhaṇāni tesu rūpa-kkhandhassa tāva paccatta-lakkhaṇaŋ dassitaŋ. Rūpa-kkhandhass' eva hi etaŋ, na

1 C. -tī . . . -tī. 2 B, VibhA. assāsa-.
3 *So* VibhA; A, G. tatattamānā; C. tatta-; C₁ *altered to* tappa-.
4 *So* A, G; *the rest* ṭhātuŋ.
5 *So* A, G, *but* VibhA. tassā upari s.; C, C₁ tassa upari.
6 C. *repeats*; C₁ k. yeva. 7 A, C, C₁, G. daṭṭhak.

vedanâdīnaŋ. Tasmā paccatta-lakkhaṇan ti vuccati. Anicca-dukkhânatta-lakkhaṇaŋ pana vedanâdīnam pi hoti, tasmā taŋ sāmañña-lakkhaṇan ti vuccati.

Kiñ ca, bhikkhave, vedanaŋ vadethā ti ādīsu, purima-sadisaŋ vutta-nayen' eva veditabbaŋ. Yaŋ pana purimena asadisaŋ tassâyaŋ avibhāvanā.[1] *Sukham pi vedayati*[2] ti, sukhaŋ ārammaṇaŋ vedeti, anubhavati. Parato pada-dvaye pi es' eva nayo. Kathaŋ pan' etaŋ ārammaṇaŋ sukhaŋ dukkhaŋ adukkham-asukhaŋ nāma jātan ti? Sukhādīnaŋ paccayato. Svâyam attho 'yasmā ca kho, Mahāli, rūpaŋ sukhaŋ sukhânupatitaŋ sukhâvakkantan' ti (S. iii, 69) imasmiŋ *Mahāli-sutte* āgato yeva. *Vedayati* ti, ettha ca vedanā va vedayati, na añño satto vā puggalo vā. Vedanā hi vedayita-lakkhaṇaŋ.[3] Tasmā vatthârammaṇaŋ paṭicca vedanā va vedayati. Evam idha Bhagavā vedanāya pi paccatta-lakkhaṇam eva bhājetvā dassesi.

Nīlam pi sañjānāti ti, nīla-pupphe vā vatthe vā parikammaŋ katvā upacāraŋ vā appaṇaŋ vā pāpento sañjānāti. Ayaŋ hi saññā nāma parikamma-saññā pi upacāra-saññâpi appaṇā-saññâpi vaṭṭati yeva. Pītakâdīsu pi es' eva nayo. Idhâpi Bhagavā sañjānana-lakkhaṇāya saññāya paccatta-lakkhaṇam eva bhājetvā dassesi.

Rūpaŋ rūp' atthāya[4] *sankhataŋ abhisankharoti* ti, yathā yāgum eva yāgu 'tthāya pūvam eva pūv' atthāya pacati nāma, evaŋ paccayehi samāgantvā kata-bhāvena sankhatan ti laddha-nāmaŋ rūpam eva rūp' atthāya yathā abhisankhataŋ rūpaŋ nāma hoti. Tathā tad-atthāya[5] rūpa-bhāvāya abhisankharoti, āyūhati, sampiṇḍeti, nipphādetī ti attho. Vedanâdīsū pi es' eva nayo. Ayaŋ pan' ettha sankhepo: attanā saha jāyamāna-rūpaŋ sampayutte ca vedanâdayo dhamme abhisankharoti, nibbatteti. Idhâpi Bhagavā cetayita-lakkhaṇassa sankhārassa paccatta-lakkhaṇam eva bhājetvā dassesi.

---

[1] C₁ vibhāvanā.

[2] *So* A, B, C, G. *here and below, and* VM. 460; M. i, 293 (*Trenckner,* vedeti); *but* C₁ vedīyati; *texts* vediyati.

[3] *Cf.* VM. ii, 460, vedayita-lakkhaṇaŋ nāma vedanā va. *All read* lakkhaṇā.

[4] *Texts* -attāya; *cf.* VM. ii, 478.

[5] A, G. tatattaya.

Ambilam[1] *pi vijānāti* ti, amba-ambāṭaka-mātulungâdi ambilaŋ ambilan ti vijānāti. Es' eva nayo sabba-padesu. Api c' ettha *tittakan* ti, nimba-paṭolâdi-nāna-ppakāraŋ: *kaṭukan* ti, pipphali-maricâdi-nāna-ppakāraŋ:[2] *madhurakan*[3] ti, sappi-phāṇitâdi-nāna-ppakāraŋ: *khārikan* ti, vātingaṇa-nīla-karamadda[4]-caturassa-valli-vett' ankurâdi[5]-nāna-ppakāraŋ: *akhārikan* ti, yaŋ vā taŋ vā phala-jātaŋ kāra-paṇṇâdi-missaka-paṇṇaŋ: *loṇikan*[6] ti, loṇa-yāgu-loṇa-maccha-loṇa-bhattâdi-nāna-ppakāraŋ.

Tasmā viññāṇan ti vuccatī ti, yasmā imaŋ ambilâdi-bhedaŋ aññamañña-visiṭṭhena ambilâdi-bhāvena jānāti, tasmā viññāṇan ti vuccatī ti. Evam idhâpi Bhagavā vijānana-lakkhaṇassa viññāṇassa paccatta-lakkhaṇam eva bhājetvā dassesi.

Yasmā[7] pana ārammaṇassa ākāra-saṇṭhāna-gahaṇa-vasena saññā pākaṭā hoti, tasmā sā cakkhu-dvāre vibhattā. Yasmā vinâpi ākāra-saṇṭhānā ārammaṇassa paccatta-bheda-gahaṇa-vasena viññāṇaŋ pākaṭaŋ hoti, tasmā taŋ jivhā-dvāre vibhattaŋ. Imesaŋ pana saññā-viññāṇa-paññānaŋ asammohato sabhāva-sal[l]akkhaṇ' atthaŋ sañjānāti, vijānāti, pajānātī ti, ettha visesā veditabbā. Tattha upasagga-mattam eva viseso. Jānātī ti padaŋ pana aviseso. Tassa jānan' aṭṭhena viseso veditabbo. Saññā hi nīlâdi-vasena ārammaṇa-sañjānana-mattam eva. Aniccaŋ dukkham anattā ti lakkhaṇa-paṭivedhaŋ pāpetuŋ na sakkoti. Viññāṇaŋ nīlâdi[8]-ārammaṇañ c' eva jānāti aniccâdi-vasena lakkhaṇa-paṭivedhañ ca pāpeti: ussakkitvā pana magga-pātubhāvaŋ pāpetuŋ na sakkoti. Paññā nīlâdi-vasena ārammaṇam pi jānāti, aniccâdi-vasena lakkhaṇa-paṭivedham pi pāpeti: ussakkitvā magga-pātubhāvam pi pāpeti.

Yathā hi[9] herañññika-phalake kahāpaṇa-rāsimhi kate ajāta-

---

[1] *Cf.* JA. iii, 319; Asl. 320. [2] C₁ *omits sentence.*

[3] F. *text* madhukaŋ; A, G. madhuraŋ.

[4] (*Skt.* kara-marda.) *So read for* karamanda *of* VM. i, 183; A, G. kāra- *only*.

[5] A. G. vettakār-; C. vettangur-.

[6] F. *text* loṇaka; C. *repeats for* aloṇika.

[7] *For the following cf.* MA. ii, 343. [8] *MSS. add* vasena.

[9] MA. ii, 344; VM. ii, 437.

buddhi-dārako, gāmika-puriso, 'mahāheraññiko' ti tīsu janesu oloketvā ṭhitesu[1] ajāta-buddhi-dārako kahāpaṇānaŋ citta-vicitta[2]-caturassa-maṇḍalâdi-ākāram[3] eva jānāti, 'idaŋ manussānaŋ upabhoga-paribhogaŋ ratana-sammatan' ti na jānāti. Gāmika-puriso cittâdibhāvañ ca jānāti, manussānaŋ upabhoga-paribhogaŋ ratana-sammata-bhāvañ ca: 'ayaŋ pana kūṭo, ayaŋ cheko: ayaŋ khara,[4] ayaŋ saṇho' ti na jānāti. Mahāheraññiko cittâdibhāvam pi ratana-sammata-bhāvam pi kūṭâdibhāvam pi jānāti, jānanto ca rūpaŋ disvâpi saddaŋ sutvâpi gandhaŋ ghāyitvâpi rasaŋ sāyitvâpi hatthena garu-lahu-bhāvaŋ upadhāretvâpi 'asuka-gāme kato' ti pi jānāti: 'asuka-nigame asuka-nagare asuka-pabbata-cchāyāya asuka-nadī-tīre kato' ti pi 'asukâcariyena kato' ti pi jānāti. Evam eva saññā ajāta-buddhi-dārakassa kahāpaṇa-dassanaŋ viya nīlâdi-vasena ārammaṇa-mattam eva jānāti. Viññāṇaŋ gāmika-purisassa kahāpaṇa-dassanaŋ viya nīlâdi-vasena ārammaṇam pi jānāti, aniccâdi-vasena lakkhaṇa-paṭivedham pi pāpeti. Paññā mahāheraññikassa kahāpaṇa-dassanaŋ viya nīlâdi-vasena ārammaṇam pi jānāti, aniccâdi-vasena lakkhaṇa-paṭivedham pi pāpeti, ussakkitvā magga-pātubhāvam pi pāpeti.

So[5] pana nesaŋ viseso duppaṭivijjho. Ten' āha āyasmā Nāgaseno: 'Dukkaraŋ, mahārāja, Bhagavatā katan' ti. 'Kiŋ, bhante Nāgasena, Bhagavatā dukkaraŋ katan?' ti. 'Dukkaraŋ, mahārāja, Bhagavatā kataŋ yaŋ (imesaŋ) arūpīnaŋ citta-cetasikānaŋ dhammānaŋ ekârammaṇe vattamānānaŋ vavatthānaŋ akkhātaŋ: ayaŋ phasso, ayaŋ vedanā, ayaŋ saññā, ayaŋ cetanā, idaŋ cittan' ti (Mil. 87). Yathā hi tila-telaŋ, sāsapa-telaŋ, madhuka-telaŋ, eraṇḍaka-telaŋ, vāsa-telan ti imāni pañca telāni eka-cātiyaŋ[6] pakkhipitvā, divasaŋ manthetvā,[7] tato 'idaŋ tila-telaŋ, idaŋ sāsapa-telan' ti

---

[1] VM. passamānesu. [2] VM. *inserts* dīgha-. [3] MA. -bhāvaŋ.

[4] *Comy.* karaṭo (?); MA. akūṭo; VM. *omits and reads* addha-sāro *in next.*

[5] A, G. sā pan' esā (*which begins para. at* VM. 437).

[6] *So* MA; *the rest* pāti-.

[7] B, MA. divasaŋ yamaka-manthehi m. (*a pair of rice-pounders, as in Ceylon*).

ekekassa pāṭiyekkaŋ uddharaṇaŋ nāma dukkaraŋ, idaŋ tato dukkhataraŋ[1] Bhagavā sabbaññuta-ñāṇassa suppaṭividdhattā dhamm' issaro dhamma-rājā imesaŋ arūpīnaŋ dhammānaŋ ekârammaṇe vattamānānaŋ vavatthānaŋ akkhāsi.[2] Pañcannaŋ mahānadīnaŋ samuddaŋ paviṭṭha[3]-ṭṭhāne 'idaŋ Gangāya udakaŋ, idaŋ Yamunāyā' ti evaŋ pāṭiyekkaŋ udak' uddharaṇenâpi ayam attho veditabbo.

Iti paṭhama-pabbena[4] suññataŋ, dutiyena suññatā-lakkhaṇan ti dvīhi pabbehi anatta-lakkhaṇaŋ kathetvā, idāni dukkha-lakkhaṇaŋ dassetuŋ *tatra, bhikkhave* ti ādim āha.

Tattha *khajjāmī* ti,[5] na rūpaŋ suṇakho viya maŋsaŋ luñcitvā luñcitvā khādati, yathā pana kiliṭṭha-vattha-nivattho tato-nidānaŋ malaŋ[6] sandhāya 'khādati maŋ vatthan' ti bhaṇati, evam idam pi malaŋ uppādentaŋ khādati nāmā ti veditabbaŋ.

Paṭipanno hoti ti, sīlaŋ ādiŋ katvā yāva arahatta-maggā paṭipanno hoti. Yo pan' ettha balava-pañño tikkha-pañño buddhi-ñāṇ' uttaro yogâvacaro va padhāna-bhūmiyaŋ vāyamanto khāṇunā vā kaṇṭakena vā viddho āvudhena vā pahaṭo vyagghâdīhi vā gahetvā khajjamāno taŋ vedanaŋ abbohārikaŋ katvā mūla-kamma-ṭṭhānaŋ sammasanto arahattam eva gaṇhāti, ayaŋ vedanāya nibbidāya virāgāya nirodhāya paṭipanno nāma vuccati, Pītamalla[7]-tthero viya, Kuṭumbiya-putta-Mahātissa-tthero[8] viya, vattani-aṭaviyaŋ-tiŋsa-mattānaŋ-bhikkhūnaŋ aññataro vyaggha-mukhe nipanna-bhikkhu viya,[9] kaṇṭakena viddha-thero viya ca.

Dvādasasu kira bhikkhūsu gaṇḍiŋ paharitvā[10] araññe paviṭṭhesu[11] padhānam anuyuñjantesu eko suriye atthaŋ-gata-matte yeva gaṇḍiŋ paharitvā, cankamaŋ oruyha, canka-

---

[1] *Comy.* dukkaran; Bh. pana.

[2] *Comy.* akāsi (*see above*).

[3] MA. pavisana-.

[4] *Cf. n. supra on* p. 86 *of text,* § vii.

[5] *For* khajjati kāma-taṇhāhi, *etc.*, *cf.* M. i, 504, iii, 129; VM. ii, 479 (kh[illegible]dakato).

[6] C, C1 pīḷaŋ.

[7] *MSS.* pīti, *but cf.* MA. i, 234 *n.* (Ṭika: 'pīta-vaṇṇāya paṭākāya paṭiharaṇato, malla-yuddha-cittakatāya ca Pītamallo').

[8] VM. i, 48.

[9] MA. i, 233.

[10] A, G. paharetvā.

[11] C, C1 *omit.*

manto tiriyaŋ nimmathento[1] tiṇa-paṭicchannaŋ kaṇṭakaŋ akkami. Kaṇṭako piṭṭhi-pādena nikkhanto. Tatta-phālena vinividdha-kālo viya vedanā vattati. Thero cintesi: Kiŋ imaŋ kaṇṭakaŋ uddharāmi, udāhu pakatiyā vijjhitvā ṭhitaŋ kaṇṭakan ? ti. Tassa evam ahosi: Iminā kaṇṭakena vidhattā nirayâdīsu vāso nāma n' atthi: pakatiyā vijjhitvā ṭhitaŋ kaṇṭakaŋ yevā ti. So taŋ vedanaŋ abbohārikaŋ katvā sabbarattiŋ cankamitvā vibhātāya rattiyā aññassa saññaŋ adāsi. So āgantvā 'kiŋ, bhante ?' ti pucchi. 'Kaṇṭaken' amhi, āvuso, viddho' ti. 'Kāya velāya, bhante ?' ti. 'Sāyam[2] eva, āvuso' ti. 'Kasmā na amhe pakkosittha ? Kaṇṭakaŋ uddharitvā tatta-telaŋ vissajjeyyāmā' ti.[3] 'Pakatiyā vijjhitvā ṭhitaŋ kaṇṭakam eva uddharituŋ vāyamimhā, āvuso ?' ti. 'Sakkuṇittha, bhante, uddharitun ?' ti. 'Ekadesa-mattena me, āvuso, uddhato' ti. Sesa-vatthūni *Dīgha-Majjhim' Aṭṭhakathāsu Satipaṭṭhāna-sutta-niddese* vitthāritān' eva.[4]

Taŋ kiŋ maññatha, bhikkhave ? ti, kasmā āraddhaŋ ? Imasmiŋ pabbe dukkha-lakkhaṇam eva kathitaŋ, na anicca-lakkhaṇaŋ. Taŋ dassetuŋ idam āraddhaŋ. Tīṇi lakkhaṇāni samodhānetvā dassetum pi āraddham eva.

Apacināti no ācināti ti, vaṭṭaŋ vināseti n' eva cināti. *Pajahati no upādiyati* ti, tad eva vissajjeti[5] na gaṇhāti. *Viseneti no usseneti* ti,[6] vikirati na sampiṇḍeti. *Vidhūpati na sandhūpeti* ti, nibbāpeti na jālāpeti.

Evaŋ passaŋ, bhikkhave ti, idaŋ kasmā āraddhaŋ ? Vaṭṭaŋ vināsetvā ṭhitaŋ khīṇâsavaŋ dassissāmī ti āraddhaŋ. Ettaken' eva ṭhānena vipassanā kathitā, idāni saha vipassanāya cattāro magge dassetuŋ idaŋ āraddhaŋ. Atha vā ettakena ṭhānena paṭhama-maggo kathito, idāni saha vipassanāya tayo magge dassetuŋ idaŋ āraddhaŋ. Ettakena vā ṭhānena tīṇi maggāni kathitāni, idāni saha vipassanāya arahatta-maggaŋ dassetum pi idam āraddham eva.

---

[1] A, G. viriyaŋ n.
[2] A, G. sāyaṇhe.
[3] C, C1 tattha telam pi siñceyyāma.
[4] DA (?); MA. i, 233.
[5] A. vināseti.
[6] *So both texts*; *cf.* A. ii, 214, *where* AA (*Sinh.* 602) *has* n' ev' ussenetī ti: na paṭisenetī ti, paṭiviruddho hutvā kalaha-bhaṇḍana-vasena na ukkhipati; C, C1 visineti.

Sapajāpatikā[1] ti, saddhiŋ pajāpatinā deva-rājena. *Ārakā va namassanti* ti, dūrato va namassanti, dūre pi ṭhitaŋ namassanti yeva, āyasmantaŋ Nīla-ttheraŋ viya.[2]

Thero kira puppha-chaḍḍaka-kulato nikkhamma pabbajito khur' agge yeva arahattaŋ patvā cintesi: Ahaŋ ajj' eva pabbajito. Ajj' eva me pabbajita-kiccaŋ[3] matthakaŋ pattaŋ catupaccaya-santosa-bhāvan' ārāma-manditaŋ Mahā-Ariyavaŋsa-paṭipadaŋ pūressāmī ti. So paŋsu-kūl' atthāya Sāvatthiŋ pavisitvā, colakaŋ pariyesanto vicari. Ath' eko Mahābrahmā samāpattito vuṭṭhāya manussa-pathaŋ olokento theraŋ disvā, 'ajj' eva pabbajitvā ajj' eva khur' agge arahattaŋ patvā Mahā-Ariya-vaŋsa-paṭipadaŋ pūretuŋ colakaŋ pariyesatī' ti añjaliŋ paggayha namassamāno aṭṭhāsi. Tam añño Mahābrahmā disvā 'kaŋ namassasī?' ti pucchi. 'Nīla-ttheraŋ namassāmī' ti. 'Kiŋ kāraṇā?' ti. 'Ajj' eva pabbajitvā ajj' eva khur' agge arahattaŋ patvā Mahā-Ariya-vaŋsa-paṭipadaŋ pūretuŋ colakaŋ pariyesatī' ti. So pi naŋ namassamāmo aṭṭhāsi. Ath' añño ath' añño ti satta-satā Mahābrahmāno namassamānā aṭṭhaŋsu. Tena vuttaŋ:

Tā devatā satta-satā uḷārā
Brahmā vimānā abhinikkhamitvā
Nīlaŋ namassanti pasanna-cittā.
Khīṇâsavo gaṇhāti paŋsu-kūlaŋ.
. . . dharati[4] paŋsu-kūlaŋ.
. . . sevati[5] . . .
. . . pārupati[6] . . .

Iti Bhagavā imasmiŋ sutte desanaŋ tīhi bhavehi vinivaṭṭetvā arahattassa kūṭaŋ gaṇhi. Desanā-pariyosāne pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahiŋsu.

8.

Aṭṭhame: *kismiñci-d-eva pakaraṇe* ti, kiñci-d-eva kāraṇe. *Paṇāmetvā* ti, nīharitvā. Kismiŋ pana kāraṇe ete Bhagavatā paṇāmitā ti?

---

[1] *Cf.* D. iii, 197. [2] *So our MSS.*; B. Nīta-; C. *gives a reading* Citta-.
[3] *I follow* C_1 *here; the rest read* cintesi; ajj' eva pabbajita-kiccaŋ, *etc.*
[4] A, G. dhārayati; C, C_1 dhovati. [5] C, C_1 rajati.
[6] C, C_1 pārumpati. *The first three lines are repeated in each case.*

Ekasmiŋ[1] hi anto-vasse Bhagavā Sāvatthiyaŋ vasitvā vuttha-vasso pavāretvā mahā-bhikkhu-sangha-parivāro Sāvatthito nikkhamitvā janapada-cārikaŋ caranto Kapilavatthuŋ patvā Nigrodhârāmaŋ pāvisi. Sakya-rājāno 'Satthā āgato' ti sutvā pacchā-bhatte kappiyāni tela-madhu-phāṇitâdīni c' eva pāṇakāni ca kājaka-satehi gāhāpetvā, vihāraŋ gantvā, sanghassa niyyādetvā, Satthāraŋ vanditvā, paṭisanthāraŋ karontā ekamante nisidiŋsu. Satthā tesaŋ madhura-dhamma-kathaŋ kathento nisīdi. Tasmiŋ khaṇe ekacce bhikkhū senâsanaŋ paṭijagganti, ekacce mañca-pīṭhâdīni paññāpenti, sāmaṇerā appaharitaŋ karonti. Bhājanīya-ṭṭhānaŋ sampatta-bhikkhūhi atthi, asampatta-bhikkhūhi pi atthi.[2] Sampattā asampattānaŋ lābhaŋ gaṇhantā 'amhākaŋ detha! Amhākaŋ ācariyassa detha! Upajjhāyassa dethā!' ti kathentā mahā-saddam akaŋsu.

Satthā sutvā theraŋ pucchi 'Ke pana te, Ānanda, uccā-saddā mahā-saddā? Kevaṭṭā maññe maccha-vilope[3]' ti. Thero etam attham ārocesi. Satthā sutvā 'āmisa-hetū, Ānanda, bhikkhū mahā-saddaŋ karontī' ti āha. 'Āma, bhante' ti. 'Ananucchavikaŋ, Ānanda, appaṭirūpaŋ! Na hi mayā kappa-sata-sahassâdhikāni cattāri asankheyyāni cīvarâdi-hetū pāramiyo pūritā? Nâpi ime bhikkhū cīvarâdi-hetū agārasmā anagāriyaŋ pabbajitā, arahatta-hetū pabbajitā? Anatthaŋ attha-sadisaŋ asāraŋ sāra-sadisaŋ karonti. Gaccha, Ānanda, te bhikkhū palāpehī' ti.[4]

Pubbaṇha-samayan ti, dutiya[5]-divase pubbaṇha-samayaŋ. *Beluva-laṭṭhikāyā*-mūle ti, taruṇa-beluva-rukkha-mūle. *Pabāḷho* ti,[6] pabāhito.[7] Pavāḷho[8] ti pi pāṭho; pavāhito[9] ti attho. Ubhayam pi nīhaṭa-bhāvam eva dīpeti. *Siya aññathattan* ti, pasād' aññathattaŋ vā bhāv' aññathattaŋ vā bhaveyya. Kathaŋ? 'Sammāsambuddhena mayaŋ lahuke kāraṇe palā-

[1] *Cf.* UdA. 180 *ff.*
[2] *All* bhikkhū pi *in each case.*
[3] *So* UdA; G. mañña macchaŋ vilopenti.
[4] C, C_1 paṇāmehi.
[5] A, G. purima-.
[6] *So* B, C, C_1; *both texts* pavāḷho; A, G. pavāḷho (*At* K.S. iii, 77 *I mistranslated*).
[7] A, G. pavāhito.
[8] A, G. pavāle (?).
[9] C. pagāhito.

pitā' ti[1] pasādaŋ mandaŋ karontānaŋ pasād' aññathattaŋ nāma hoti. Sa-lingen' eva titthâyatanaŋ pakkamantānaŋ bhāv' aññathattaŋ nāma. *Siyā vipariṇāmo* ti, ettha pana 'mayaŋ Satthu ajjhāsayaŋ gaṇhituŋ sakkhissāmā' ti pabbajitānaŋ: gahetuŋ asakkontānaŋ, 'kiŋ amhākaŋ pabbajjāyā?' ti sikkhaŋ paccakkhāya hīnāya vattanaŋ vipariṇāmo ti veditabbo.

Vacchassā ti, khīrapaka-vacchassa. *Aññathattan* ti, milāyana-aññathattaŋ. Khīrapako hi vaccho mātu adassanena khīraŋ alabhanto milāyati, kampati, pavedhati. *Vipariṇāmo* ti, maraṇaŋ. So hi khīraŋ alabhamāno khīra-pipāsāya sussanto patitvā marati. *Bījānaŋ taruṇānan* ti, udakena anuggahetabbānaŋ virūḷha-bījānaŋ. *Aññathattan* ti, milāyan' aññathattam eva. Tāni hi udakaŋ alabhantāni milāyanti. *Vipariṇāmo* ti, vināso. Tāni hi udakaŋ alabhantāni sukkhitvā vinassanti, palālam eva honti.

Anuggahīto ti, āmisânuggahena c' eva dhammânuggahena ca anuggahīto. *Anuggaṇheyyan* ti, dvīhi pi etehi anuggahehi anuggaṇheyyaŋ.

Acira-pabbajitā ti, sāmaṇerā c' eva dahara-bhikkhū ca. Cīvarâdi-paccaya-vekalle vā sati gelaññe vā satthārā vā ācariy' ūpajjhāyehi vā āmisânuggahena ananuggahītā kilamantā na sakkonti sajjhāyaŋ vā manasikāraŋ vā kātuŋ: dhammânuggahena ananuggahītā uddesena c' eva ovādânusāsaniyā ca parihāyamānā na sakkonti akusalaŋ parivajjetvā kusalaŋ bhāvetuŋ. Imehi pana dvīhi anuggahehi anuggahītā kāyena akilamantā sajjhāya-manasikāre pavattitvā yathânusiṭṭhaŋ paṭipajjamānā aparabhāge taŋ anuggahaŋ alabhantâpi ten' eva purimânuggahena laddha-balā sāsane patiṭṭhahanti. Tasmā Bhagavato evaŋ parivitakko udapādi.

Bhagavato purato pāturahosī ti, Satthu cittaŋ ñatvā: 'ime bhikkhū Bhagavatā paṇāmitā. Na idāni nesaŋ anuggahaŋ kātu-kāmo' ti[2] evaŋ cintesi: 'kāraṇaŋ Bhagavā cintesi: aham ettha ussāhaŋ janessāmī' ti purato[3] ahosi. *Sant' ettha bhikkhū* ti, idan so Mahābrahmā yathā nāma byatto sūdo[4]

---

[1] C, C1 paṇāmitā.
[2] *This para. seems confused.* C, C1 *omit* na *and* ti.
[3] C, C1 *add* pākaṭo. [4] S. v, 149 *ff.*

yad eva ambil' aggâdīsu-rasa-jātaŋ rañño ruccati, taŋ abhisankhārena sādutaraŋ katvā puna-divase upanāmeti, evam eva attano byattatāya Bhagavatā āhaṭa-upamaŋ yeva *evam etaŋ, Bhagavā* ti ādi-vacanehi abhisankharitvā Bhagavantaŋ yācanto bhikkhu-sanghassa anuggaha-karaṇ' atthaŋ vadati. Tattha *abhinandatū* ti, mama santikaŋ bhikkhu-sangho āgacchatū ti. Evam assa āgamanaŋ sampiyāyamāno abhinandatu. *Abhivadatū* ti, āgatassa ca ovādânusasaŋ[1] dadanto abhivadatu.

Paṭisallānā ti, ekī-bhāvā. *Iddhâbhisankhāraŋ abhisankhāsī*[2] ti, iddhiŋ akāsi. *Eka-dvīhikāyā* ti,[3] ek' eko[4] c' eva dve-dve ca hutvā. *Sārajjamāna-rūpā* ti, ottappamāna-sabhāvā bhāyamānā.

Kasmā pana Bhagavā tesaŋ tathā upasankamanāya iddhim akāsī ti? Hita-patthanāya. "Yadi hi[5] te vagga-vaggā hutvā āgaccheyyuŋ,[6] 'Bhagavā, bhikkhu-sanghaŋ paṇāmetvā, araññaŋ paviṭṭho eka-divasam pi tattha vasituŋ nâsakkhi: vegen' eva āgato' ti keḷiŋ kareyyuŋ. Atha nesaŋ n' eva Buddha-gārava-bhāvaŋ paccupaṭṭhaheyyuŋ, na dhamma-desanaŋ sampaṭicchituŋ samatthā bhaveyyuŋ. Sabhayena[7] pana sasārajjānaŋ eka-dvīhikāya āgacchantānaŋ Buddha-gāravañ c' eva paccupaṭṭhitaŋ bhavissati, dhamma-desanañ ca sampaṭicchituŋ sakkhissantī" ti cintetvā tesaŋ hita-patthanāya[8] tathā-rūpaŋ iddhim akāsi.

Nisīdiŋsu ti, tesu hi sārajjamāna-rūpesu āgacchantesu eko bhikkhu 'mamaŋ yeva Satthā oloketi. Maŋ yeva maññe niggaṇhitu-kāmo' ti saṇikaŋ āgantvā vanditvā nisīdi. Ath' añño ath' añño[9] ti, evaŋ pañca-bhikkhu-satāni nisīdiŋsu. Evaŋ nisinnaŋ pana bhikkhu-sanghaŋ Sīd' antare[10] sannisinnaŋ

---

[1] C, C_1 -sāsanīyaŋ.

[2] *So* A, C, G, *Sinh. text, but* F. *text* -khāyi; B. sankharoti; *Siam.* sankhāresi; C. -kharosi.

[3] *So* S. *text and all*; F. *text* ekavihakāya.

[4] A, G. ekako.

[5] A, G. dvīhi-.

[6] *Here* C. *inserts* (*from below*) abhayānaŋ pana asārajjānaŋ *for* sabh . . . sasār . . . *of Sinh. MSS.*

[7] C, C_1 sabhayānaŋ.

[8] A, G. hit' atthâya.

[9] A, G. aññe . . . aññe.

[10] JA. vi, 125 (Sīdā-mahāsamuddassa antare).

mahāsamuddaŋ viya, nivāte padīpaŋ viya ca, niccalaŋ disvā, Satthā cintesi: Imesaŋ bhikkhūnaŋ kīdisī dhamma-desanā vattatī ti? Ath' assa etad ahosi: Ime āhāra-hetu-paṇāmitā piṇḍiy' ālopa-dhamma-desanā va nesaŋ sappāyā. Taŋ dassetvā matthake tiparivaṭṭa-desanaŋ desessāmi. Desanā-pariyosāne sabbe arahattaŋ pāpuṇissantī ti. Atha nesaŋ desento *antam idaŋ, bhikkhave* ti ādim āha.

Tattha *antan*[1] ti, pacchimaŋ, lāmakaŋ. *Yadidaŋ piṇḍolyan* ti, yaŋ evaŋ piṇḍa-pariyesanena jīvikaŋ kappentassa jīvitaŋ. Ayam pan' ettha pad' attho: piṇḍāya ulatī[2] ti, piṇḍolo: piṇḍolassa kammaŋ, piṇḍolyaŋ: piṇḍa-pariyesanena nipphādita-jīvitan ti attho.

Abhisāpo ti,[3] akkoso: akkositu-kāmā hi manussā[4] attano paccatthikaŋ[5] 'cīvaraŋ nivāsetvā, kapālaŋ gahetvā, piṇḍaŋ pariyesamāno carissasī' ti akkosanti. Atha vā pana 'kiŋ tuyhaŋ akātabbaŋ atthi, yo tvaŋ evaŋ bala-viriya-sampanno pi hir' ottappaŋ pahāya kapaṇo viya piṇḍolo vicarasi patta-pāṇī?' ti evam pi akkosanti yeva. *Tañ ca kho evaŋ*,[6] *bhikkhave* ti, evaŋ taŋ abhisāpaŋ samānam pi piṇḍolyaŋ. *Kula-puttā upenti atthavasikā* ti, mama sāsane jāti-kulaputtā ca ācāra-kulaputtā ca attha-vasikā, kāraṇa-vasikā hutvā, kāraṇa-vasaŋ paṭicca upenti. *Rājâbhinītā* ti ādīsu, ye rañño santakaŋ khāditvā raññā pana bandhanâgārena bandhāpitā[7] palāyitvā pabbajanti, te *rājâbhinītā* nāma. Te hi rañño bandhanaŋ abhinītattā rājâbhinītā nāma. Ye pana corehi aṭaviyaŋ gahetvā ekaccesu māriyamānesu ekacce 'mayaŋ, sāmi, tumhehi vissaṭṭhā gehaŋ anajjhāvasitvā pabbajissāma. Tattha yaŋ yaŋ puppha-gandha-pūjâdi[8]-puññaŋ karissāma tato tumhākaŋ pattiŋ dassāmā' ti, tehi vissaṭṭhā pabbajanti, te *corâbhinītā* nāma. Te pi hi corehi māretabbataŋ abhinītā ti, corābhi nītā nāma. Ye pana imaŋ gahetvā paṭidātuŋ asakkontā palāyitvā pabbajanti, te *iṇaṭṭā* nāma,[9] iṇa-pīḷitā ti

---

[1] *Cf.* Itiv. 89.
[2] A, G. upeti; *cf.* UdA. 68.
[3] *So* C, C1 *and* S. *text, but* F. *text* abhisāpâyaŋ; Itiv. abhilāpâyaŋ *with many v.ll.*; A, G. abbhisāpeyyan ti, akkositu-kām.
[4] B, *Siam.* kupitā hi m.
[5] A, G. paccantikaŋ.
[6] *Comy.* etaŋ.
[7] A, G. bandhitā.
[8] B. Buddha-pūjâdi.
[9] A, G. iṇaṭṭhā *in both cases.*

attho: iṇa-ṭṭhā ti pi pāṭho, iṇe ṭhitā ti attho. Ye rāja-cora-chātaka-roga-iṇa-bhayānaŋ aññatarena abhibhūtā upaddutā pabbajanti, te *bhayaṭṭā* nāma, bhaya-pīḷitā ti attho: bhay' aṭṭhā ti pi pāṭho, bhaye ṭhitā ti attho. *Ājīvikâpakatā*[1] ti, ājīvikāya upaddutā abhibhūtā: putta-dāraŋ posetuŋ asakkontā ti attho. *Otiṇṇo 'mhī* ti, anto anupaviṭṭho.

So ca hoti abhijjhālū[2] ti, idaŋ so kula-putto 'dukkhassa antaŋ karissāmī' ti ādi-vasena cittaŋ uppādetvā pabbajito. Aparabhāge taŋ pabbajjaŋ tathā-rūpaŋ kātuŋ na sakkoti. Taŋ dassetuŋ vuttaŋ. *Abhijjhālū*[3] ti, para-bhaṇḍāni abhijjhāyitā. *Tibba-sārāgo* ti, bahala[4]-rāgo. *Byāpanna-citto* ti, pūti-bhāvena vipanna-citto. *Paduṭṭha-mana-sankappo* ti, tikhiṇa-singo viya goṇo, duṭṭha-citto. *Muṭṭha-ssatī* ti, bhatta-nikkhitta-kāko viya, naṭṭha-ssati. Idha kataŋ ettha nassati.[5] *Asampajāno* ti, nippañño: khandhâdi-pariccheda-rahito. *Asamāhito* ti, caṇḍa-sote baddha-nāvā viya upacār' appaṇâbhāvena asaṇṭhito.[6] *Vibbhanta-citto* ti, panthâruḷha-mago viya bhanta-mano.[7] *Pākat' indriyo* ti, yathā gihī putta-dhītaro olokento asaŋvut' indriyo hoti, evaŋ asaŋvut' indriyo.[8]

Chavâlātan ti, chavānaŋ daḍḍha-ṭṭhāne[9] alātaŋ. *Ubhato padittaŋ majjhe gūtha-gatan*[10] ti, pamāṇena aṭṭh' angula-mattaŋ dvīsu ṭhānesu ādittaŋ majjhe gūtha-makkhitaŋ. *N' eva*

---

[1] *So* S. *text and Comy.* (āj. apak.); F. *text* na jīvikā pakatā.

[2] F. *text* -jālu.

[3] *Cf.* SA. i, 115; MA. i, 115 *ff.*; UdA. 238.

[4] A, C, G. balava-.

[5] *At* SA. i, pamussati.

[6] A, G. asamāhito.

[7] *We have strange variants here.* A, G. andhâruḷha-maggo viya anto mano; C, C_1 bandhâruḷha-mago viya bhanta-mano (PuggA. 217, bhanta-gāvī-bhanta-migī-sappaṭibhāgo. SA. i, 115 *has* panthâruḷha-vāḷa-miga-sadisā, *evidently references to a wild animal straying on to the high-road*). *I have produced my version from these several readings.*

[8] A, G. *omit phrase.*

[9] A, G. chavassa-ṭṭhāne. *Cf.* A. ii, 95 (=susāne alātaŋ); *the simile quoted* JA. i, 482; VM. i, 299.

[10] A, G. makkhitaŋ.

gāme ti,[1] sace hi taŋ yuga-nangala-gopāṇasi-pakkha-pāsakâdīnaŋ atthāya upanetuŋ sakkā, apara[2]-*gāme kaṭṭh' atthaŋ* phareyya: sace khetta-kuṭiyaŋ kaṭṭh' atthara-mañcakâdīnaŋ atthāya upanetuŋ sakkā, *arañ̃ñe kaṭṭh' atthaŋ* phareyya. Yasmā pana ubhayathâpi na sakkā, tasmā evaŋ vuttaŋ.

Gihī-bhogā ca parihīno ti, yo hi agāre vasantehi gihīhi, dāyajje bhājiyamāne,[3] bhāgo laddhabbo assa tato ca parihīno. *Sāmaññ' atthañ cā* ti, ācariy' ūpajjhāyānaŋ ovāde ṭhatvā pariyatti-paṭivedha-vasena pattabbaŋ sāmaññ' atthañ ca. Imañ ca pana upamaŋ Satthā na dussīlassa vasena āhari: parisuddha-sīlassa pana alasassa abhijjhâdīhi-dosehi upagatassa puggalassa imaŋ upamaŋ āhari.

Tayo 'me, bhikkhave ti, kasmā āraddhaŋ? Imassa puggalassa chavâlāta-sadisa-bhāvo, n' eva mātā-pitūhi kato na ācariy' ūpajjhāyehi, imehi pana pāpa-vitakkehi kato ti dassan' atthaŋ āraddhaŋ. *Animittaŋ vā samādhin* ti, vipassanā-samādhiŋ. So hi nicca-nimittâdīnaŋ samugghâtanena animitto ti vuccati. Ettha ca cattāro sati-paṭṭhānā missakā animitta-samādhi pubba-bhāgo, animitta-samādhi vā missakā sati-paṭṭhāna pubba-bhāgā ti veditabbā.

Dve 'mā, bhikkhave, ditthiyo ti, idaŋ pana na kevalaŋ animitta-samādhissa bhāvanā. Imesaŋ yeva tiṇṇaŋ mahā-vitakkānaŋ pahānāya saŋvattati. Sassat' uccheda-diṭṭhīnam pi pana samugghātaŋ karotī ti dassan' atthaŋ vuttaŋ. *Na vajjavā assan* ti, niddoso bhaveyyaŋ. Sesam ettha uttānam eva. Iti Bhagavā imasmim pi sutte desanaŋ tīhi bhavehi vinivaṭṭetvā arahattena kūṭaŋ gaṇhi. Desanâvasāne pañca-sata-bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaŋ pāpuṇiŋsū ti.

---

[1] *My trans. at* K.S. iii, 79 (*and meaning assigned in Pāli Dict. s.v.*) *seems wrong. Comy. here says nothing of its use as fuel. I add here Comy. on* A. ii, 95: kūṭa-gopāṇasi-thambha-sopānâdīnaŋ atthāya anupaneyyatāya *na gāme kaṭṭh' atthaŋ*: khetta-kuṭi-pādaŋ vā mañca-pādaŋ vā kātuŋ anupaneyyatāya *na arañ̃ñe kaṭṭh' atthaŋ sādheti*. Dvīsu koṭisu gayhamānaŋ hatthaŋ vā ḍahati, majjhe gayhamānaŋ gūthena makkheti. F. *text*, A, G. kaṭṭhattaŋ.

[2] C, C_1 assa.

[3] A, G. yehi . . . bhājiyamāno.

9.

Navame: *cārikaŋ pakkāmī* ti, Kosambikānaŋ bhikkhūnaŋ kalaha-kāle[1] Satthā eka-divasaŋ Dīgha-Tissa-Kosala-rañño vatthuŋ[2] āharitvā 'na hi verena verāni sammant' idha kudācanan' ti (Dhp. v, 5) ādīhi gāthāhi ovadati. Taŋ divasam pi tesaŋ kalahaŋ karontānaŋ yeva ratti vibhātā, dutiya-divase pi Bhagavā tam eva vatthuŋ kathesi. Taŋ divasam pi tesaŋ kalahaŋ karontānaŋ yeva ratti vibhātā. Tatiya-divase pi Bhagavā tam eva vatthuŋ kathesi. Atha naŋ aññataro bhikkhu evam āha; 'appossukko, bhante Bhagavā diṭṭha-dhamma-sukha-vihāram anuyutto viharatu. Mayam etena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā' ti. Satthā 'pariyādiṇṇa-rūpa-cittā kho ime mogha-purisā. Na ime sakkā saññāpetun' ti cintetvā, 'kiŋ mayhaŋ imehi? Eka-cariya-vāsaŋ vasissāmī' ti so pāto va sarīra-paṭijagganaŋ katvā Kosambiyaŋ piṇḍāya caritvā kiñci pi anāmantetvā eko adutiyo cārikaŋ pakkāmi.

Yasmiŋ, āvuso, samaye ti, idaŋ thero yasmâssa ajja Bhagavā ekena bhikkhunā saddhiŋ pakkamissati, ajja dvīhi, ajja satena, ajja sahassena, ajja ekako vā ti sabbesaŋ[3] Bhagavato cāro vidito pākaṭo paccakkho; tasmā āha.

Anupubbenā ti, gāma-nigama-paṭipātiyā piṇḍāya caramāno ekacāra-vāsaŋ tāva vasamānaŋ bhikkhuŋ passitu-kāmo hutvā Bālaka-loṇakârāmaŋ[4] agamāsi. Tattha Bhagu-therassa sakala-pacchā-bhattañ ca tiyāma-rattiñ ca ekacāra-vāse ānisaŋsaŋ kathetvā, puna-divase tena pacchā-samaṇena piṇḍāya caritvā, taŋ tatth' eva nivattetvā 'samagga-vāsaŋ vasamāne tayo kula-putte passissāmī' ti Pācīnavaŋsa-migadāyaŋ agamāsi. Tesam pi sakala-pacchā-bhattañ c' eva tiyāma-rattiñ ca ekacāra-vāse ānisaŋsaŋ kathetvā, te tatth' eva nivattetvā, ekako va Pārileyya-nagarâbhimukho pakkamitva, anupubbena Pārileyya-nagaraŋ sampatto. Tena vuttaŋ *anupubbena cārikaŋ caramāno yena Pārileyya*-nagaraŋ *tad-avasarī* ti.

Bhadda-sāla-mūle ti, Pārileyya-vāsino Bhagavato dānaŋ

[1] M. i, 320. [2] DhpA. i, 56; UdA. 248. [3] C, C1 sabbo.
[4] *So* A, G, UdA, *but* C, C1 -loṇakāra-gāmaŋ.

datvā, Pārileyyato avidūre Rakkhita-vana-saṇḍo nāma atthi, tattha Bhagavato paṇṇa-sālaŋ katvā 'ettha vasathā' ti paṭiññaŋ kāretvā vāsayiŋsu. Bhadda-sālo nāma tatth' eko manāpo laṭṭhako[1] sāla-rukkho. Bhagavā taŋ nagaraŋ upanissāya tasmiŋ vana-saṇḍe paṇṇa-sāla-samīpe tasmiŋ rukkha-mūle viharati. Tena vuttaŋ bhadda-sāla-mūle ti.

Evaŋ viharante pan' ettha Tathāgate aññataro hatthi-nāgo hatthinīhi hatthi-potakâdīhi gocara-bhūmi-titth' ogāhanâdīsu ubbaḷho, yūthe ukkaṇṭhito, 'kiŋ me imehi hatthīhī?' ti yūthaŋ pahāya, manussa-pathaŋ gacchanto Pārileyya-vana-saṇḍe Bhagavantaŋ disvā, ghaṭa-sahassena nibbāpita-santāpo viya nibbuto hutvā, Satthu santike aṭṭhāsi. So tato paṭṭhāya Satthu vatta-paṭivattaŋ karonto mukha-dhovanaŋ deti, nahānodakaŋ āharati, danta-kaṭṭhaŋ deti, pariveṇaŋ sammajjati, araññato madhurāni phalāni āharitvā Satthuno deti. Satthā paribhogaŋ karoti.

Ekadivasaŋ Satthā ratti-bhāga-samanantare cankamitvā pāsāṇa-phalake nisīdi. Hatthī pi avidūre ṭhāne aṭṭhāsi. Satthā pacchato oloketvā na kiñci addasa: evaŋ purato ca ubhaya-passesu ca. Ath' assa 'sukhaŋ vatâhaŋ aññatra tehi bhaṇḍana-kārakehi vasāmī' ti cittaŋ uppajji. Hatthino pi 'mayā nāmita-sākhaŋ aññe khādantā n' atthī' ti ādīni cintetvā 'sukhaŋ vata ekako va vasāmi. Satthu vattaŋ kātuŋ labhāmī' ti cittaŋ uppajji. Satthā attano cittaŋ oloketvā 'mama tāva īdisaŋ cittaŋ. Kīdisan nu kho hatthissā?' ti tassâpi tādisam eva disvā 'sameti no cittan' ti imaŋ udānaŋ udānesi:

Etaŋ[2] nāgassa nāgena īsā-dantassa hatthino
Sameti cittaŋ cittena yad eko ramatī[3] vane ti
(Vin. i, 353; Ud. 43; UdA. 251).

Atha kho sambahulā bhikkhū ti, atha evaŋ Tathāgate tattha viharante pañca-sata-disāsu vassaŋ vutthā bhikkhū. *Yen' āyasmā Ānando* ti, 'Satthā kira bhikkhu-sanghaŋ paṇāmetvā araññaŋ paviṭṭho' ti attano dhammatāya Satthu santikaŋ gantuŋ asakkontā yen' āyasmā Ānando ten' upasankamiŋsu.

---

[1] *MSS.* laddhako. [2] Vin. evaŋ.
[3] Ud. yaŋ eko; C, C₁ ramate.

Anantarā āsavānaŋ khayo ti, maggânantaraŋ arahatta-phalaŋ. *Vicayaso* ti, vicayena: tesaŋ tesaŋ dhammānaŋ sabhāva-vicinana-samatthena[1] ñāṇena paricchinditvā ti attho. *Dhammo* ti, sāsana-dhammo. *Cattāro sati-paṭṭhānā* ti ādi, ye ye koṭṭhāse paricchinditvā dhammo desito tesaŋ pakāsan' atthāya vuttaŋ.

Samanupassanā ti, diṭṭhi-samanupassanā. *Sankhāro so* ti, diṭṭhi-sankhāro so. *Tato-jo so sankhāro* ti, tato taṇhāto so sankhāro jāto: taṇhā-sampayuttesu cittesu pi catusu cittesu esa jāyati. *Sâpi taṇhā* ti, sā diṭṭhi-sankhārassa paccaya-bhūtā taṇhā. *Sâpi vedanā* ti, sā taṇhāya paccaya-bhūtā vedanā. *So pi phasso* ti, so vedanāya paccayo avijjā-samphasso. *Sâpi avijjā* ti, sā phassa-sampayuttā avijjā.

No c' assa(n) no ca me siyā ti,[2] sace ahaŋ na bhaveyyaŋ, mama parikkhāro pi na bhaveyya. *Na bhavissāmi na me bhavissatī* ti, sace pana āyatim pi ahaŋ na bhavissāmi, evaŋ mama parikkhāro pi na bhavissati. Ettake ṭhāne Bhagavā tena bhikkhunā gahita-gahitaŋ diṭṭhiŋ vissajjāpento āgato puggal' ajjhāsayena pi desanā-vilāsena pi.[3]

Tato-jo so sankhāro ti, taṇhā-sampayutta-citte vicikicchā va n' atthi. Kathaŋ vicikicchā-sankhāro taṇhāto jāyatī ti? Appahīnattāya. Yassa hi taṇhāya appahīnāya[4] so uppajjati, taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. Diṭṭhiyâpi es' eva nayo labbhati yeva. Catusu citt' uppādesu sampayutta-diṭṭhi nāma n' atthi: yasmā pana taṇhāya appahīnatāya[5] uppajjati, tasmā taŋ sandhāya[6] ayam attho yujjati. Iti imasmiŋ sutte tevīsatiyā ṭhānesu arahattaŋ pāpetvā vipassanā kathitā.

10.

Dasame: *tadahuposathe* ti ādi *Pavārana-sutte*[7] vitthāritam eva. *Kiñci-d-eva desan* ti, kiñci kāraṇaŋ.

Sake āsane nisīditvā puccha yad ākankhasī ti, kasmā evam āha? So kira bhikkhu pañca-sata-bhikkhu-parivāro. Āca-

---

[1] A, G. -vicārana-samattena.
[2] *Cf. supra, text* 55. [3] G. *omits last phrase.*
[4] A, G. appahīnatāya pahīna-taṇhāya appahīnāya so.
[5] C, C_1 appahīnattā sā upp.
[6] C. C_1 *insert* tatrâpi. [7] Vin. *Mahāvagga* iv.

riye pana ṭhitake[1] pucchante sace te bhikkhū nisīdanti, Satthari gāravaŋ kataŋ hoti, ācariye gāravaŋ. Sace uṭṭhahanti, ācariye gāravaŋ kataŋ hoti, Satthari agāravaŋ. Iti tesaŋ cittaŋ anekaggaŋ bhavissati, desanaŋ sampaṭicchituŋ na sakkhissanti. Tasmiŋ pana nisīditvā pucchante tesaŋ cittaŋ ekaggaŋ bhavissati, desanaŋ sampaṭicchituŋ sakkhissantī ti ñatvā Bhagavā evam āha.

Ime nu kho, bhante ti, 'ayaŋ thero pañcannaŋ bhikkhusatānaŋ ācariyo pañca-kkhandha-mattam pi na ppajānātī' ti na vattabbo. Pañhaŋ pucchantena pana[2] ime nu pañc' 'ūpādāna-kkhandhā, na aññe ?' ti evaŋ jānantena viya hutvā pucchituŋ na vattati. Tasmā ajānanto viya pucchati. Te pi c' assa antevāsikā "amhākaŋ ācariyo 'ahaŋ jānāmī' ti na katheti, sabbaññuta-ñāṇena pana saddhiŋ saŋsanditvā va kathetī" ti sotabbaŋ saddhātabbaŋ maññissantī ti pi ajānanto viya pucchati.

Chanda-mūlakā ti, taṇhā-chanda-mūlakā. *Na kho, bhikkhu, taññeva upādānaŋ te pañc' ūpādānaka-kkhandhā* ti, yasmā chanda-rāga-mattaŋ pañca-kkhandhā na hoti, tasmā idaŋ vuttaŋ. Yasmā pana saha-jātato vā ārammaṇato vā khandhe muñcitvā upādānaŋ n' atthi, tasmā *nâpi aññatra pañc' ūpādāna-kkhandhehi upādānan* ti vuttaŋ. Taṇhā-sampayuttamhi citte vattamāne taŋ citta-samuṭṭhāna-rūpaŋ rūpakkhandho. Ṭhapetvā taŋ taṇhaŋ[3] sesā arūpa-dhammā cattāro khandhā ti saha-jātato pi khandhe muñcitvā upādānaŋ n' atthi: upādānassa pana rūpâdīsu aññataraŋ ārammaṇaŋ katvā uppajjanato ārammaṇato pi pañca-kkhandhe muñcitvā upādānaŋ n' atthi. *Chanda-rāga-vemattatā* ti, chanda-rāganānattaŋ. *Evaŋ kho, bhikkhū* ti, evaŋ rūpârammaṇassa chanda-rāgassa vedanâdīsu aññataraŋ ārammaṇaŋ akaraṇato siyā chanda-rāga-vemattatā.

---

1 A, G. ācariyena pana taŋ p.

2 *MSS. confuse this sentence*; G. pucchanto pana imesu p. up. khandhesu aññāti; C. pucchantena pana . . . aññāsī ti; C_1 *has solved the difficulty by reading* pucchantena pana ime p. u. khandhā, na aññe. *I have inserted* nu *after* ime (*which must have caused the corruption to* imesu *of MSS.*).

3 A, G. ṭhapetvā te taṇhā sesa-; C. ṭhapetvā taŋ taṇhā.

Khandhâdhivacanan ti, khandhānaŋ ayaŋ paññatti. Ayaŋ pana anusandhi na ghaṭīyati, kiñcâpi na ghaṭīyati sânusandhikā va pucchā, sânusandhikaŋ vissajjanaŋ. Ayaŋ hi thero tesaŋ bhikkhūnaŋ ajjhāsayena pucchati, Satthâpi tesaŋ tesaŋ ajjhāsayena vissajjeti. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.[1]

Imassa pana vaggassa ekekasmiŋ sutte pañca-sata-pañcasata bhikkhū arahattaŋ pattā ti.

IV. THERA-VAGGO.

1.

Thera-vaggassa paṭhame: *Mantāṇi-putto*[2] ti, Mantāṇiyā nāma brāhmaṇiyā putto. *Upādāyā* ti, āgamma, ārabbha, sandhāya, paṭicca. *Asmī ti hotī* ti, asmī ti evaŋ pavattaŋ taṇhā-māna-diṭṭhi-papañca-ttayaŋ hoti.

Daharo[3] ti, taruṇo. *Yuvā* ti, yobbanena samannāgato. *Maṇḍanaka-jātiyo* ti, maṇḍanaka-sabhāvo maṇḍana-sīlo. *Mukha-nimittan* ti, mukha-paṭibimbaŋ. Taŋ hi parisuddhaŋ ādāsa-maṇḍalaŋ paṭicca paññāyati. Kiŋ pana taŋ olokayato saka-mukhaŋ paññayati para-mukhan ti ? Yadi sakaŋ[4] bhaveyya parammukhaŋ hutvā paññāyeyya, atha parassa bhaveyya vaṇṇâdīhi asadisaŋ hutvā paññāyeyya, tasmā na taŋ attano na parassa: ādāsaŋ pana nissāya nibhāsa[5]-rūpaŋ nāma taŋ paññāyatī ti vadanti. Atha yaŋ[6] udake paññāyati, taŋ kena kāraṇenā ti ? Mahābhūtānaŋ visuddhatāya.

Dhammo abhisameto[7] ti, mayā ñāṇena catu-sacca-dhammo abhisameto.[8] 'Sotâpanno 'smi jāto ' ti katheti.

---

[1] *It is curious that Comy. has nothing to say on the last part of this sutta, viz.*, pp. 102-4 *of text.*
[2] *Cf.* A. i, 23; M. i, 146 (Puṇṇa).
[3] *Cf.* D. i, 80; A. v, 92; AA. (*S.*) 828.
[4] A, G. aparisankaŋ (?).
[5] *Not in Pāli Dict., but see* UdA. 130.
[6] A, C, G. athâyaŋ.
[7] *So both texts, but* C, C_1 me abhisameto; B. -samito.
[8] C, C_1 abhisamāgato.

2.

Dutiye: *madhuraka-jāto viyā* ti, sañjāta-garu-bhāvo viya.[1] *Disâpi me* ti,[2] 'ayaŋ puratthimā, ayaŋ dakkhiṇā ti evaŋ disâpi mayhaŋ na pakkhāyanti,[3] na pākaṭā hontī' ti vadati. *Dhammâpi maŋ na paṭibhantī* ti, pariyatti-dhammâpi mayhaŋ na upaṭṭhahanti.[4] 'Uggahitaŋ sajjhāyitaŋ na dissatī' ti vadati. (*Anabhirato ca brahmacariyaŋ carāmī* ti, ukkaṇṭhito hutvā brahmacariya-vasaŋ vasāmi.)[5] *Vicikicchā* ti, no mahā-vicikicchā. Na hi tassa 'sāsanaŋ niyyānikan nu kho, na nū?' ti vimati uppajjati: evaŋ pan' assa hoti, 'sakkhissāmi nu kho samaṇa-dhammaŋ kātuŋ, udāhu patta-cīvara-dhāraṇa-mattam eva karissāmī?' ti.

Kāmānam etaŋ adhivacanan ti, yathā hi ninnaŋ pallalaŋ[6] olokentassa dassana-rāmaṇeyyaka-mattaŋ n' atthi, yo pan' ettha otareti taŋ caṇḍa[7]-mīn' ākulatāya ākaḍḍhitvā anaya-byasanaŋ pāpeti, evam evaŋ pañcasu kāma-guṇesu cakkhu-dvārâdīnaŋ ārammaṇe rāmaṇeyyaka-mattaŋ n' atthi. Yo pan' ettha gedhaŋ āpajjati taŋ ākaḍḍhitvā nirayâdīsu eva pakkhipanti. 'App' assādā hi kāmā, bahu-dukkhā, bah' upāyāsā: ādīnavo ettha bhiyyo' ti (M. i, 133; S. i, 9)[8] imaŋ attha-vasaŋ paṭicca 'kāmānam etaŋ adhivacanan' ti vuttaŋ.

Ahaŋ dhammânuggahenā ti,[9] ahaŋ dhamm' āmisânugga-

---

[1] *Cf.* M. i, 334 (MA. ii, 418 = ālasiya-jāta); A. iii, 69 (AA. *as here*); C, C_1 *add* akammañño.

[2] F. *text*, S. *text* pakkhāyanti (*as also* AA. *on* A. iii, 69 *expl. as* catasso disā ca anudisā ca mayhaŋ na upaṭṭhahanti).

[3] C. pekkh.

[4] (AA. *has* samatha-vipassanā-dhammâpi me na up.); A. uṭṭhahanti.

[5] (*Here I insert in brackets* AA.'*s remarks on words in text* [*omitted in our Comy.*], *which does not notice* vicikicchā.)

[6] A, G. pantaŋ pallankaŋ (?).

[7] A, G. tañ ca pana.

[8] *Cf.* Sn. *v.* 61, app' assādo, dukkham ettha bhiyyo.

[9] F. *text and Siam.* ahaŋ anuggahena *only*; S. *text*, A, G. ahaŋ dhammânuggahena; B. *text* aham āmisa-dhammânuggahena mamovādena mamânusāsaniyā; C, C_1 aham āmisa-dhammânugg. (It. 98, dve 'me anuggahā; āmisa- ca dhamm- ca); *cf.* M. i, 12 *and Comy.*

hehi anugganhāmi. *Abhinandī* ti, sampaṭicchi: na kevalañ ca abhinandi. Idha pana Satthu santikā assāsaŋ labhitvā ghaṭento vāyamanto katipâhena arahatte patiṭṭhāsi.

3.

Tatiye: *diṭṭhigatan*[1] ti, sace hi 'ssa evaŋ bhaveyya, 'sankhārā uppajjanti c' eva nirujjhanti ca, sankhāra-ppavattam eva appavattaŋ hotī' ti diṭṭhi-gataŋ nāma na bhavevya, sāsanâvacarikaŋ ñāṇaŋ bhaveyya. Yasmā pan' assa 'satto ucchijjati vinassatī' ti ahosi, tasmā diṭṭhi-gataŋ nāma jātaŋ. *Thāmasā-parāmasā* ti,[2] diṭṭhi-thāmena c' eva diṭṭhi-parāmasena ca. (*Abhinivissa voharatī* ti, adhiṭṭhahitvā voharati, dīpeti vā.)[3]

Yen' āyasmā Sāriputto ti, yathā nāma paccante kupite taŋ vūpasametuŋ asakkontā rāja-purisā senā-patissa vā rañño vā santikaŋ gacchanti,[4] evaŋ diṭṭhi-gata-vasena tasmiŋ there kupite taŋ vūpasametuŋ asakkontā te bhikkhū yena Dhammarājassa Dhammasenāpati, āyasmā Sāriputto, ten' upasankamiŋsu.

Evañ ca khâhan[5] ti, tesaŋ bhikkhūnaŋ santike viya therassa sammukhā paggayha vattuŋ asakkonto olambantena hadayena 'evañ ca kho' ti aha. *Taŋ kiŋ maññasi, āvuso* ti, idaŋ thero tassa vacanaŋ sutvā 'nâyaŋ attano laddhiyaŋ dosaŋ passati. Dhamma-desanāy' assa[6] taŋ pākaṭaŋ karissāmī' ti cintetvā tiparivaṭṭaŋ desanaŋ desetuŋ ārabhi.

Taŋ kiŋ maññasi, āvuso Yamaka? Rūpaŋ Tathāgato ti, idaŋ kasmā āraddhaŋ? Anuyoga-vattaŋ dāpan' atthaŋ.[7] Tiparivaṭṭa-desan' āvasānasmiŋ hi thero sotâpanno jāto. Atha naŋ anuyoga-vattaŋ dāpetuŋ 'taŋ kiŋ maññasī?' ti ādim āha.

---

[1] *Cf.* M. i, 258, 326.

[2] MA. ii, 103 (*on* M. i, 130); F. *text* thāmasā-parāmasā; S. *text*, A, G, parāmassa (*as* M. i *text*, *ger. of* parāmasati, *but* MA. parāmāsā); C, C_1 -parāmāsasā.

[3] *I add in brackets* MA. *on next two words.*

[4] *Cf.* PvA. 40.

[5] *So* S. *text*, A, G; F. *text* evaŋ khvâhaŋ; C, G. evaŋ bya kho (*cf.* M. i, 132).

[6] C. -desanā yâssa.

[7] C. -dānapaŋ (?).

Tathāgato ti, satto. 'Rūpaŋ vedanā saññā sankhārā viññāṇan ti ime pañca-kkhandhe sampiṇḍitvā tathāgato ti samanupassasī?' ti pucchati. *Ettha ca te, āvuso* ti, idaŋ therassa anuyoge bhummaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Ettha ca te ettake ṭhāne diṭṭh' eva dhamme saccato thirato satte anupalabbhiyamāne ti. *Sace taŋ, āvuso* ti, idam etaŋ aññaŋ byakārāpetu-kāmo pucchati.

Yaŋ dukkhaŋ taŋ niruddhan ti, yaŋ dukkhaŋ tad eva niruddhaŋ, añño satto nirujjhanako nāma n' atthi, evaŋ byākareyyan ti attho.

Etass' eva atthassā ti, etassa paṭhama-maggassa. *Bhiyyoso-mattāya ñāṇāyā* ti, atireka-pamāṇassa ñāṇassa atthāya: saha vipassanakānaŋ[1] upari ca tiṇṇaŋ maggānaŋ āvibhāv' atthāyā ti attho.

Ārakkha-sampanno ti, anto-ārakkhena c' eva bahi-ārakkhena ca samannāgato. *Ayoga-kkhema-kāmo* ti, catuhi yogehi khema-bhāvaŋ anicchanto. *Pasayhā* ti, pasahitvā[2] abhibhavitvā. *Anupakhajjā* ti, anupavisitvā. *Pubb' uṭṭhāyī* ti ādīsu,[3] dūrato va āgacchantaŋ disvā āsanato paṭhamataraŋ vuṭṭhātī ti, *pubb' uṭṭhāyī*. Tassa āsanaŋ datvā tasmiŋ nisinne pacchā nipatati nisīdatī ti, *pacchā-nipātī*. Pāto va vuṭṭhāya 'ettakā kasituŋ gacchatha, ettakā vapitun' ti vā sabba-paṭhamaŋ vuṭṭhātī ti, *pubb' uṭṭhāyī*. Sāyaŋ sabbesu attano attano vasana-ṭṭhānaŋ gatesu gehassa samantato ārakkhaŋ saŋvidhāya dvārāni thaketvā sabba-pacchā nipajjanato pi, *pacchā-nipātī*. 'Kin karomi, ayya-putta? Kiŋ karomi, ayya-puttā?' ti mukhaŋ olokento kiŋ-kāraŋ paṭissāvetī ti,[4] *kiŋkāra-paṭissāvī*. Manāpaŋ caratī ti, *manāpacārī*. Piya-vadatī ti, *piya-vādī*. *Mittato pi naŋ saddaheyyā*[5] ti, 'mitto me ayan' ti saddaheyya. *Vissāsaŋ āpajjeyyā* ti, ekato pāna-bhojanâdiŋ karonto vissāsiko bhaveyya. *Saŋvissaṭṭho* ti, suṭṭhu vissaṭṭho.

Evam eva kho ti, ettha idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:— Bāla-gahapati-putto viya hi vaṭṭa-sannissita-kāle assutavā

---

[1] A, G. -ākāraŋ. [2] A, C, G. pasayhitvā.
[3] *Cf.* M. ii, 84; A. iii, 37; D. i, 61 (DA. i, 168).
[4] A, G. paṭisārapeti. [5] F. *text* daheyya.

puthujjano. Vadhaka-paccāmitto viya abala-dubbalā pañca-kkhandhā. Vadhaka-paccāmittassa bāla-gahapati-puttaŋ upaṭṭhahissāmī ti upagata-kālo viya paṭisandhi-kkhaṇe upagatā pañca-kkhandhā. Tassa hi 'na me ayaŋ sahāyo. Vadhaka-paccatthiko ayan' ti ajānana-kālo viya vaṭṭa-nissita-puthujjanassa pañca-kkhandhe 'na ime mayhan' ti agahetvā, 'mama rūpaŋ, mama vedanā, mama saññā, mama sankhārā, mama viññāṇan' ti gahita-kālo. Vadhaka-paccatthikassa 'mitto me ayan' ti gahetvā sakkāra-kāraṇa-kālo viya 'mama ime' ti gahetvā pañcannaŋ khandhānaŋ pāna-bhojanâdīhi sakkāra-kāraṇa-kālo. 'Ati-vissaṭṭho me ayan' ti ñatvā sakkāraŋ karontassa asinā sīsa-cchindanaŋ viya tassa bālassa[1] puthujjanassa tikhiṇehi bhijjamānehi khandhehi jīvita-pariyādānaŋ[2] veditabbaŋ.

Upeti ti, upagacchati. *Upādīyati* ti, gaṇhāti. *Adhiṭṭhāti* ti, adhiṭṭhati. *Attā me* ti, ayaŋ me attā.

Sutavā ca kho, āvuso, Ariya-sāvako ti, yathā pana paṇḍito gahapati-putto evaŋ upagataŋ paccatthikaŋ 'paccatthiko me ayan' ti ñatvā appamatto tāni tāni kammāni kāretvā anatthaŋ pariharati, atthaŋ pāpuṇāti, evaŋ sutavā Ariya-sāvako pi *na rūpaŋ attato samanupassati* ti ādinā nayena 'pañca-kkhandhe ahan' ti vā 'maman' ti vā agahetvā, 'paccatthikā me ete' ti ñatvā, rūpa-sattakârūpa-sattakâdi-vasena vipassanāya yojetvā va, tato nidānaŋ dukkhaŋ parivajjetvā agga-phalaŋ arahattaŋ pāpuṇāti. Sesam ettha uttānam eva.

4.

Catutthe: *arañña-kuṭikāyan* ti, tass' eva vihārassa paccante paṇṇa-sālāyaŋ. *Taŋ Tathāgato*[3] ti, tumhākaŋ Satthā Tathāgato, taŋ sattaŋ Tathāgataŋ. *Aññatr' imehī* ti, tassa kira evaŋ ahosi: Ime sāsanassa paṭipakkhā paṭivilomā. Yathā ime bhaṇanti na evaŋ Satthā paññāpessati, aññatha paññāpessatī ti. Tasmā evam āha.

Evaŋ vutte te aññatitthiyā ti, evaŋ therena attano ca paresañ ca samayaŋ ajānitvā vutte,[4] eka-desena samayaŋ

[1] C, C1 vissaṭṭhassa bāla-.
[2] A, G. pariyosānaŋ.
[3] S. iv, 380.
[4] A, G. vutto.

jānato,[1] therassa vāde dosaŋ dātu-kāmā, te aññatitthiyā paribbājakā āyasmantaŋ Anurādhaŋ etad avocuŋ.

Taŋ kiŋ maññasi, Anurādhā ti, Satthā tassa gāhaŋ[2] sutvā cintesi: Ayaŋ bhikkhu attano laddhiyaŋ dosaŋ na jānāti. Kārako pan' esa yutta-yoga: dhamma-desanāya eva naŋ jānāpessāmī ti, tiparivaṭṭaŋ desanaŋ desetu-kāmo 'taŋ kiŋ maññasi, Anurādhā?' ti ādim āha. Ath' assa tāya desanāya arahatta-ppattassa anuyoga-vattaŋ āropento *taŋ kiŋ maññasi, Anurādha? Rūpaŋ Tathāgato* ti ādim āha.

Dukkhañ c' eva paññāpemi dukkhassa ca nirodhan[3] ti, vaṭṭa-dukkhañ c' eva vaṭṭa-dukkhassa ca nirodhaŋ, nibbānaŋ paññāpemi. *Dukkhan* ti vā vacanena dukkha-saccaŋ gahitaŋ. Tasmiŋ gahite samudaya-saccaŋ gahitam eva hoti, tassa mūlattā. *Nirodhan* ti vacanena nirodha-saccaŋ gahitaŋ. Tasmiŋ gahite magga-saccaŋ gahitam eva, tassa upāyattā. Iti pubbe câhaŋ, Anurādha, etarahi ca catu-saccam eva paññāpemī ti dasseti. Evaŋ imasmiŋ sutte vaṭṭa-vivaṭṭam eva kathitaŋ.

5.

Pañcame: *kumbhakāra-nivesane* ti,[4] kumbha-kāra-sālāyaŋ. Thero kira vuttha-vasso pavāretvā Bhagavantaŋ dassanāya āgacchati. Tassa nagara-majjhe mahā-ābādho uppajji. Pādā na vahanti. Atha naŋ mañcake-sivikāya kumbha-kāra-sālaŋ āhariŋsu. Sā ca sālā tesaŋ kamma-sālā, na nivesana-sālā. Taŋ sandhāya vuttaŋ 'kumbhakāra-nivesane viharatī' ti. *Bāḷha-gilāno* ti, adhimatta-gilāno.

Mañcake samacopī[5] ti, samantato acopi,[6] calan' ākārena apacitiŋ dassesi. Yuttaŋ[7] kir' etaŋ bāḷha-gilānena pi buḍḍhataraŋ[8] disvā vuṭṭhān' ākārena apaciti dassetabbā. Tena pana 'mā cali, mā calī' ti vattabbo. *Sant' imāni āsanānī* ti, Buddha-kālasmiŋ hi kassa ci[9] bhikkhuno vasana-

---

[1] C, C₁ jānantā.
[2] C, C₁ kathaŋ.
[3] *Cf.* M. i, 140 (MA. ii, 118).
[4] *For Vakkali cf.* AA. i, 249.
[5] F. *text*, B, C, C₁ samadhosi (*but at* A. iv, 46, samañcopi, *where Comy. does not notice*); S. *text*, A, G. mañcena samañcosi (*v.l.* mañcake samañcopi); *see Pāli Dict. s.v.* sañcopati.
[6] C, C₁ adhosi.
[7] B. vuttaŋ.
[8] A, C, G. vuḍḍh-.
[9] C, C₁ ekassa pi.

ṭṭhāne 'sace Satthā āgacchissati, idha nisīdissatī' ti āsanaŋ paññattam eva hoti. Antamaso phalaka-mattam pi paṇṇa-santhāra-mattam pi.

Khamanīyaŋ yāpanīyan ti,[1] 'kacci dukkhaŋ khamituŋ iriyāpathaŋ vā yāpetuŋ sakkā?' ti pucchati. *Paṭikkamantī* ti, nivattanti. *Abhikkamantī* ti, adhigacchanti. *Paṭikkam' osānan*[2] ti, paṭikkamo etāsaŋ (!).

Sīlato na upavadatī ti, sīlaŋ ārabbha sīla-bhāvena na upavadati. *Cirapaṭikâhan* ti, cira-paṭiko ahaŋ: cirato paṭṭhāya ahan ti attho.

Pūti-kāyenā ti, attano suvaṇṇa-vaṇṇam pi kāyaŋ Bhagavā dhuva-paggharan' aṭṭhena evam āha. *Yo kho, Vakkali, dhamman* ti, idha Bhagavā 'dhamma-kāyo kho, mahārāja, Tathāgato' ti[3] vuttaŋ dhamma-kāyataŋ dasseti. Nava-vidho hi lokuttara-dhammo Tathāgatassa kāyo nāma. Idāni therassa tiparivaṭṭa-dhamma-desanaŋ ārabhanto *taŋ kiŋ maññasī* ti ādim āha.

Kāḷasilā ti,[4] kāḷa-silā-vihāro.

Vimokkhāyā ti, magga-vimokkh' atthāya. *Suvimutto vimuccissati* ti, arahatta-phala-vimuttiyā vimutto hutvā vimuccissati. Tā kira devatā 'yena nīhārena iminā vipassanā āraddhā anantarāyena arahattaŋ pāpuṇissatī' ti ñatvā evam āhaŋsu.

Apāpakan ti, alāmakaŋ.

Satthaŋ āharesī ti, thero kira adhimāniko ahosi. So samādhi-vipassanāhi vikkhambitānaŋ kilesānaŋ samudācāraŋ apassanto, 'khīṇâsavo 'mhī' ti hutvā 'kiŋ me iminā dukkhena jīvitena? Satthaŋ āharitvā marissāmī' ti tikhiṇena satthena kaṇḍa-nāḷiŋ chindi.[5] Ath' assa dukkhā vedanā uppajjati. So tasmiŋ khaṇe attano puthujjana-bhāvaŋ ñatvā avissaṭṭha-kamma-ṭṭhānattā sīghaŋ kamma-ṭṭhānaŋ ādāya sammasanto arahattaŋ pāpuṇitvā va kālam akāsi.

Paccavekkhaṇā pan' assa kathaŋ ahosī ti? Khīṇâsavassa

---

[1] *Cf.* UdA. 60; S. v, 79.

[2] *Comy. takes it as* paṭikkamo esānaŋ, *but is clearly wrong, so I give only his interpretation. Text should be corrected in similar passages.*

[3] *C*. D, iii, 84; MP. 73.

[4] *Cf.* S. i, 120; DhpA. i, 431.

[5] C, C1 nāḷaŋ.

ekūna-vīsati paccavekkhaṇānaŋ sabbā va avassaŋ laddhabbā. Tikhiṇenâpi pana asinā sīsaŋ[1] chijjante ekaŋ dve ñāṇāni avassaŋ uppajjanti.[2] *Vivatta-kkhandhan* ti, parivatta-kkhandhaŋ. *Semānan* ti, sayamānaŋ. Thero kira uttānako nipanno satthaŋ āhari. Tassa sarīraŋ yathā ṭhitam eva ahosi. Sīsaŋ pana dakkhiṇa-passena parivattitvā aṭṭhāsi. Ariya-sāvake hi yebhuyyena dakkhiṇa-passen' eva kālaŋ karonti. Ten' assa sarīraŋ yathā ṭhitam eva ahosi. Sīsaŋ pana dakkhiṇa-passena parivattitvā ṭhitaŋ. Taŋ sandhāya vivatta-kkhandho nāma jāto ti vadanti.

Dhūmāyitattan ti, dhūmāyana-bhāvaŋ. *Timirāyitattan* ti, timirāyana-bhāvaŋ. Dhūma-valāhakaŋ viya timira-valāhakaŋ viya cā ti attho.[3]

6.

Chaṭṭhe: *Kassapakârāme* ti, Kassapa-seṭṭhinā kārite ārāme. *Kāya-sankhāre* ti, assāsa-passāse. So hi catuttha-jjhānena passambhitvā vihāsi. *Evaŋ hoti* ti, idāni taŋ samādhiŋ appaṭilabhantassa evaŋ hoti. *No ca khvâhaŋ parihāyāmī* ti, kacci nu kho ahaŋ sāsanato na parihāyāmi? Ṭhitāya kira ābādha-vasena[4] appit' appitā[5] samāpatti parihāyi: tasmā evaŋ cintesi.

Samādhi-sārakā[6] *samādhi-sāmaññā* ti, samādhi yeva sārañ ca sāmaññañ ca maññanti. 'Mayhaŋ pana sāsane na etaŋ sāraŋ vipassanā-magga-phalāni-sāraŋ. So tvaŋ samādhito parihāyanto[7]' ti. Tasmā[8] cintesi 'sāsanato parihāyāmī' ti. Evaŋ theraŋ assāsetvā idāni 'ssa tiparivaṭṭaŋ dhamma-desanaŋ ārabhanto *taŋ kiŋ maññasī* ti ādim āha.

Ath' assa tiparivaṭṭa-desanâvasāne arahattaŋ pattassa satata[9]-vihāraŋ dassento *so sukhañ ca vedanaŋ vedīyatī* ti

[1] C, C_1 sīse.
[2] *More fully at* SA. i, 184; *cf.* Pugg. 13.
[3] *For the rest cf.* SA. i, 184; DphA. i, 432.
[4] C, C_1 tassa kira ābādha-vasena.
[5] *Cf.* SA. i, 183; C. appitam pi tā; *Siam.* appito samāpattito.
[6] G. -kāraka . . . asamādhi yeva sāmaññan ti maññanti.
[7] G. pariyanto; C_1 na p. [8] *All read* kasmā (?).
[9] A, G. saha-jāta.

ādim āha. Tattha *anabhinanditāni*[1] *pajānāti* ti, sukha-vedanāya tāva abhinandanā hotu: dukkha-vedanāya kathaŋ hotī ti? Dukkhaŋ patto sukhaŋ pattheti. Yad aggena dukkhaŋ patto tad aggena sukhaŋ pattheti yeva. Sukha-vipariṇāmena hi dukkhaŋ āgatam eva hotī ti evaŋ dukkhe abhinandanā veditabbā. Sesaŋ pubbe vutta-nayam evā ti.

7.

Sattame: *attaniyan* ti, attano parikkhāra-jātaŋ.

Asmī ti adhigatan ti, asmī ti evaŋ pavattā taṇhā-mānā adhigatā.

Sandhāvanikāyā[2] ti, punappunaŋ gamanâgamanena. *Upasankamī* ti, Badarikârāmato gāvuta-mattaŋ Ghositârāmaŋ agamāsi. Dāsaka-tthero pana catukkhattuŋ gamanâgamanena taŋ divasaŋ dvi[3]-yojanaŋ addhānaŋ āhiṇḍi. Kasmā pana taŋ therā pahīṇiŋsu? Vissutassa dhamma-kathikassa santikā dhammaŋ suṇissāmā ti. Sayaŋ kasmā na gatā ti? Therassa vasana-ṭṭhānaŋ araññaŋ sambādhaŋ. Tattha 'saṭṭhi-mattānaŋ therānaŋ ṭhātuŋ vā nisīdituŋ vā okāso n' atthī' ti na gatā. 'Idh' āgantvā amhākaŋ dhammaŋ kathetū' ti pi kasmā pana na pahīṇiŋsū ti? Therassa ābādhikattā. Atha kasmā punappunaŋ pahīṇiŋsū ti? Sayam eva ñatvā amhākaŋ dhammaŋ kathetuŋ āgamissatī ti. Thero pi tesaŋ ajjhāsayaŋ ñatvā va agamāsī ti.

Na khvāhaŋ, āvuso, rūpan ti, yo hi 'rūpam eva asmī' ti vadati tena itare cattāro khandhā paccakkhātā honti. Yo 'aññatra rūpā' ti vadati tena rūpaŋ paccakkhātaŋ hoti. Vedanâdīsu pi es' eva nayo. Therassa pana 'samūhato pañcasu pi khandhesu asmī' ti adhigato; tasmā evam āha.

Hot' evā[4] ti, hoti yeva. *Aṇusahagato* ti, sukhumo. *Ūse* ti, chārikā-khāre. *Khāre* ti, ūsa-khāre. *Sammadditvā* ti,[5] temetvā khāretvā.

---

[1] *So texts*; A, G. -nandanā ti; C, C_1 -itā ti. (*The comment seems to favour the reading* abhinandanā ti, *but both reading and interpretation are probably wrong.*)

[2] *Not in Pāli Dict. or S. index.*

[3] A, G. ti.

[4] *Texts* hoti yeva; *cf.* Asl. 244; M. i, 36.

[5] F. *text* samam m.; B. sammadhitvā.

Evam eva kho ti, ettha idaŋ opamma-saŋsandanaŋ:—Kiliṭṭha-vatthaŋ viya hi puthujjanassa cittâcāro: tayo khārā viya tisso anupassanā: tīhi khārehi dhota-vatthaŋ viya desanāya madditvā ṭhito anāgāmino cittâcāro: aṇusahagato ūsâdigandho viya arahatta-magga-vajjhā kilesā: gandha-karaṇḍako viya arahatta-magga-ñāṇaŋ: gandha-karaṇḍakaŋ āgamma aṇu-sahagatānaŋ ūsa-gandhâdīnaŋ samugghāto viya arahatta-maggena sabba-kilesa-kkhayo: gandha-paribhāvita-vatthaŋ nivāsetvā Chaṇa-divase antara-vīthiyaŋ sugandha-gandhino vicaranaŋ viya khīṇâsavassa sīla-gandhâdīhi dasadisāhi upavāyantassa yathā-kāma-cāro.

Ācikkhitun ti, kathetuŋ: *desetun* ti, pakāsetuŋ: *paññāpetun* ti, jānāpetuŋ: *paṭṭhapetun* ti, patiṭṭhapetuŋ: *vivaritun* ti, vivaṭaŋ kātuŋ: *vibhajitun* ti, suvibhattaŋ kātuŋ: *uttānīkātun* ti, uttānakaŋ kātuŋ.

Saṭṭhimattānaŋ therānan ti, te kira therena kathita-kathitaṭṭhāne vipassanaŋ paṭṭhapetvā uparûpari sammasantā desanā-pariyosāne arahattaŋ pāpuṇiŋsu. Thero pi aññena nīhārena akathetvā vipassanā-sahagata-citten' eva kathesi. Tasmā so pi arahattaŋ pāpuṇi. Tena vuttaŋ 'saṭṭhi-mattānaŋ therānaŋ bhikkhūnaŋ anupādāya āsavehi cittāni mucciŋsu, āyasmato ca Khemakassā' ti.

8.

Aṭṭhame: *āyasmā Channo*[1] ti, Tathāgatena saddhiŋ ekadivase jāto mahâbhinikkhamma-divase saddhiŋ nikkhamitvā, puna aparabhāge Satthu santike pabbajitvā 'amhākaŋ Buddho, amhākaŋ Dhammo' ti evaŋ makkhī c' eva paḷāsī ca hutvā, sabrahmacārīnaŋ pharusa-vācāya sanghaṭṭanaŋ karonto thero. *Avāpuraṇaŋ*[2] *ādāya* ti, kuñcikaŋ gahetvā. *Vihārena vihāraŋ upasankamitvā* ti, ekaŋ vihāraŋ pavisitvā tato aññaŋ tato aññan ti evaŋ tena tena vihārena taŋ taŋ vihāraŋ upasankamitvā. *Etad avoca: ovadantu man* ti, kasmā evaŋ mahantena ussāhena tattha tattha gantvā evaŋ avocā ti? Upanna-saŋvegatāya. Tassa hi parinibbute Satthari dhamma-sangāhaka-therehi pesito āyasmā Ānando

[1] *Cf.* DhpA. ii, 110. [2] B. apāp-.

Kosambiŋ gantvā brahma-daṇḍaŋ adāsi. So dinne brahma-daṇḍe sañjāta-pariḷāho visaññī-bhūto patitvā, puna saññaŋ labhitvā, uṭṭhāya ekassa bhikkhuno santikaŋ gato, so tena saddhiŋ kiñci na kathesi. Aññassa santikaŋ agamāsi. So pi na kathesī ti. Evaŋ sakala-vihāraŋ vicaritvā nibbiṇṇo patta-cīvaraŋ ādāya Bārāṇasiŋ gantvā uppanna-saŋvego tattha tattha gantvā evaŋ avoca.

Sabbe sankhārā aniccā ti, sabbe tebhūmaka-sankhārā aniccā. *Sabbe dhammā anattā* ti, sabbe catu-bhūmaka-dhammā anattā. Iti sabbe pi te bhikkhū theraŋ ovadantā anicca-lakkhaṇaŋ anatta-lakkhaṇan ti dve va lakkhaṇāni kathetvā dukkha-lakkhaṇaŋ na kathayiŋsu. Kasmā? Evaŋ kira nesaŋ ahosi: Ayaŋ bhikkhu vādī dukkha-lakkhaṇe paññāpiyamāne 'rūpaŋ dukkhaŋ, viññāṇaŋ dukkhaŋ, maggo dukkho, phalaŋ dukkhan' ti. 'Tumhe dukkha-ppattā bhikkhū nāmā' ti gahaṇaŋ gaṇheyya. Yathā gahaṇaŋ gahetuŋ na sakkoti, evaŋ niddosam ev' assa katvā kathessāmā ti dve va lakkhaṇāni kathayiŋsu.

Paritassanā upādānaŋ uppajjati ti, paritassanā ca upādānañ ca uppajjati. *Paccudāvattati*[1] *mānasaŋ: atha ko carahi me attā* ti, 'yadi rūpâdīsu eko pi anattā atha ko nu kho me attā?' ti evaŋ paṭinivattati mayhaŋ mānasan ti. Ayaŋ kira thero paccaye apariggahetvā vipassanaŋ paṭṭhapesi. So 'ayaŋ[2] dubbala-vipassanā atta-gāhaŋ pariyādātuŋ asakkuṇeyyan' ti,[3] 'sankhāresu suññato upaṭṭhahanto ucchijjissāmi vinassissāmī' ti uccheda-diṭṭhiyā c' eva paritāpanassa[4] ca paccayo ahosi. So ca attānaŋ pāpate papatantaŋ viya disvā 'paritassanā upādānaŋ uppajjati. Paccudāvati mānasaŋ. Atha ko carahi me attā?' ti āha. *Na kho pan' evaŋ*[5] *dhammaŋ passato hotī* ti, catu-sacca-dhammaŋ passantassa evaŋ na hoti.

Tāvatikā vissaṭṭhī ti, tattako vissāso.[6]

Sammukhā m' etan ti, thero tassa vacanaŋ sutvā 'kīdisā nu kho imassa dhamma-desanā sappāyā?' ti cintento tepi-

[1] *Cf.* S. ii, 104. [2] C, C_1 sāyaŋ.
[3] C, C_1 asakkuṇanti- . . . upaṭṭhahantesu.
[4] C_1 paritassanāya; A, C, G. -tāpassa.
[5] F. *text* etaŋ.
[6] F. *text* visaṭṭhi; A, G. vissaṭṭhan ti, vissāso.

ṭakaŋ Buddha-vacanaŋ vicinitvā *Kaccāna-suttaŋ*[1] addasa. 'Idaŋ ādito va diṭṭhi-viniveṭhanaŋ katvā, majjhe Buddha-balaŋ dīpetvā, saṇha-sukhuma-paccayâkāraŋ pakāsayamānaŋ gataŋ: idam assa desessāmī' ti dassento 'sammukhā m' etan' ti ādim āha.

9, 10.

Nava-dasamāni Rāhula-Saŋyutte[2] vutt' atthān' eva. Kevalaŋ h' etāni ayaŋ *Thera-vaggo* ti katvā idhânītānī ti.

V.—PUPPHA-VAGGO.

1.

Puppha-vaggassa paṭhame: *pabbateyyā* ti, pabbate pavattā. *Ohārinī*[3] ti, sotena patita-patitāni tiṇa-paṇṇa-kaṭṭhâdīni heṭṭhā hārinī. *Dūrangamā* ti, nikkhanta-ṭṭhānato paṭṭhāya catu-pañca-yojana-sata-gāminī. *Sīgha-sotā* ti, caṇḍa-sotā. *Kāsā* ti ādīni, sabbāni tiṇa-jātāni. *Rukkhā* ti, eraṇḍâdayo dubbala-rukkhā. *Te naŋ ajjholambeyyun* ti, te tīre jātâpi oṇamitvā aggehi udakaŋ phusantehi adhi-olambeyyuŋ. Upari lambeyyun ti attho.

Palujjeyyun ti, samūla-mattikāya saddhiŋ sīse pateyyuŋ. So tehi ajjhoṭṭhato vāluka-mattikodakehi mukhaŋ pavisantehi mahā-vināsaŋ pāpuṇeyya.

Evam eva kho ti, ettha sote patita-puriso viya vaṭṭa-sannissito bāla-puthujjano daṭṭhabbo. Ubhato tīre kāsâdayo viya dubbala-pañca-kkhandho. 'Ime gahitâpi patāretuŋ na sakkhissantī' ti tassa purisassa ajānitvā gahaṇaŋ viya 'ime khandhā na mayhaŋ sahāyā' ti bāla-puthujjanassa ajānitvā catūhi gāhehi gahaṇaŋ. Gahita-gahitānaŋ palujjanatāya purisassa byasana-ppatti viya catūhi gāhehi gahitānaŋ khandhānaŋ vipariṇāme bāla-puthujjanassa sokâdi-byasana-ppatti[4] veditabbā.

---

[1] S. ii, 17. [2] S. ii, 252 *ff.*

[3] *Cf.* SA. i, 147; VM. i, 231 (*from* A. iii, 64) nadī-pabbateyyā durangamā sīgha-sotā hāra-hārinī; A, G. *omit from* paṇṇa *to* caṇḍa-, *inserting* harā hutvā gatāni (?).

[4] A. sotâdi-sampattassa; G. sotâdi-sampatti.

2.

Dutiye: *vivadatī* ti, 'aniccaŋ dukkhaŋ anattā asubhan' ti yathā-sabhāvena vadantena saddhiŋ 'niccaŋ sukhaŋ attā subhan' ti vadanto vivadati.

Loka-dhammo ti, khandha-pañcakaŋ. Taŋ hi lujjana-sabhāvattā loka-dhammo ti vuccati.

Kin ti karomī ti, kathaŋ karomī ti? Mayhaŋ hi paṭipatti-kathanam eva bhāro. Paṭipatti-pūraṇaŋ pana kula-puttānaŋ bhāro ti dasseti. Imasmiŋ sutte tayo lokā kathitā: 'Nâhaŋ, bhikkhave, lokenā' ti, satta-loko kathito. 'Atthi, bhikkhave loke loka-dhammo' ti, sankhāra-loko kathito. 'Tathāgato loke jāto, loke saŋvaḍḍho' ti, ettha okāsa-loko kathito.

3.

Tatiye: *Gangāya nadiyā tīre* ti, Ayujjha[1]-pura-vāsino aparimāna-bhikkhu-parivāra-cārikaŋ caramānaŋ Tathāgataŋ attano nagaraŋ sampattaŋ disvā, ekasmiŋ Gangāya nivattana-ṭṭhāne mahā-vana-saṇḍe maṇḍita-padese Satthu vihāraŋ katvā, adaŋsu. Bhagavā tattha viharati. Taŋ sandhāya vuttaŋ 'Gangāya nadiyā tīre' ti.

Tatra kho Bhagavā bhikkhū āmantesī ti, tasmiŋ vihāre vasanto Bhagavā sāyaṇha-samayaŋ gandha-kuṭito nikkhamitvā Gangā-tīre paññatta-vara-Buddhâsane nisinno Gangāya nadiyā āgacchantaŋ mahantaŋ pheṇa-piṇḍaŋ disvā 'mama sāsane pañca-kkhandha[2]-nissitaŋ dhammaŋ kathessāmī' ti cintetvā, parivāretvā nisinne bhikkhū āmantesi.

Mahantaŋ pheṇa-piṇḍan ti, uṭṭhān' uṭṭhāne badar' aṭṭhi-pamāṇato paṭṭhāya[3] anupubbena pavaḍḍhitvā pabbata-kūṭa-mattaŋ jātaŋ; yattha udaka-sappâdayo aneka-pāṇayo pavisanti[4]: evarūpaŋ mahantaŋ pheṇa-piṇḍaŋ. *Āvaheyyā* ti, āhareyya. So pan' āyaŋ pheṇa-piṇḍo uṭṭhit' uṭṭhita-ṭṭhāne

---

[1] F. *text* Ayojjha-.

[2] *I follow the emendation of* C_1, *of* paccakkha- (*all MSS.*); C. ekaŋ dhammaŋ.

[3] B. badara-pakka-anusota-gamanena p. anup.

[4] C, C_1 nivasanti.

bhijjati. Thokaŋ gantvâpi, eka-dvi-yojanâdi-vasena dūraŋ gantvâpi,[1] antarā pana abhijjanto pi mahāsamuddaŋ patvā avassam eva bhijjati. *Nijjhāyeyyā* ti, olokeyya. *Yoniso upaparikkheyyā* ti, kāraṇena upaparikkheyya. *Kiŋ hi siyā, bhikkhave, pheṇa-piṇḍassa sāro*[2] ti, bhikkhave, pheṇa-piṇḍamhi sāro nāma kiŋ bhaveyya? Vilīyitvā viddhaŋseyy' eva.

Evam eva kho ti,[3] yathā pheṇa-piṇḍo nissāro va evaŋ rūpam pi nicca-sāra-dhuva-sāra-atta-sāra-virahena nissāram eva. Yathā ca so 'iminā pattaŋ vā thālakaŋ vā karissāmī' ti gahetuŋ na sakkā, gahito pi tam atthaŋ na sādheti, bhijjat' eva, evaŋ rūpam pi niccan ti vā dhuvan ti vā ahan ti vā maman ti vā gahetuŋ na sakkā: gahitum pi na tathā tiṭṭhati, aniccaŋ dukkhaŋ anattā asubhaŋ yeva hotī ti, evaŋ pheṇa-piṇḍa-sadisam eva hoti.

Yathā vā pana pheṇa-piṇḍo chiddâvachiddo[4] aneka-sandhi-ghaṭito bahūnaŋ udaka-sappâdīnaŋ pāṇānaŋ āvāso, evaŋ rūpam pi chiddâvachiddaŋ aneka-sandhi-ghaṭitaŋ. Kula-vasen' ev' ettha asīti-kimi-kulāni[5] vasanti. Tad eva tesaŋ sūti-gharam pi vacca-kuṭī pi gilāna-sālâpi susānam pi. Na te aññattha gantvā gabbha[6]-vuṭṭhānâdīni karonti. Evam pi pheṇa-piṇḍa-sadisaŋ.

Yathā ca pheṇa-piṇḍo ādito va badar' aṭṭhi-matto hutvā anupubbena pabbata-kūṭa-matto pi hoti, evaŋ rūpam pi ādito kalala-mattaŋ hutvā anupubbena byāma-mattam pi, go-mahisa-hatthi-ādīnaŋ vasena pabbata-kūṭâdi-mattaŋ hoti: maccha-kacchapâdīnaŋ vasena aneka-yojana-sata-ppamāṇam pi: evam pi pheṇa-piṇḍa-sadisaŋ.

Yathā ca pheṇa-piṇḍa uṭṭhita-matto pi bhijjati, thokaŋ gantvā pi samuddaŋ patvā pana avassam eva bhijjati, evam evaŋ rūpaŋ kalala-bhāve pi bhijjati, abbudâdi-bhāve pi, antarā pana abhijjamānam pi vassa-satâyukānaŋ vassa-sataŋ patvā avassam eva bhijjati, maraṇa-mukhe cuṇṇa-vicuṇṇaŋ hoti, evam pi pheṇa-piṇḍa-sadisaŋ.

---

[1] A, G. *omit* d. g. p.

[2] *So* S. *text*, A, G, *but* F. *text*, C, C_1 -piṇḍe sāro; *v.l.* piṇḍa-s.

[3] *At* VibhA. 32 *ff.*

[4] A, G. -vichiddo.

[5] *Cf.* VM. i, 235, 259.

[6] A, G. gati-.

Kiŋ hi siyā, bhikkhave, vedanāya sāro ti ādīsu, vedanâdīnaŋ bubbuḷâdīhi evaŋ sadisatā veditabbā. Yathā hi bubbuḷo[1] asāro evaŋ vedanâpi. Yathā ca so aphalo[2] agayhûpago, na sakkā taŋ gahetvā phalakaŋ vā āsanaŋ vā kātuŋ gahito pi bhijjat' eva, evaŋ vedanâpi abalā[3] agayhûpagā, na sakkā niccā ti vā dhuvā ti vā gahetuŋ, gahitâpi na tathā tiṭṭhati, evaŋ agayhûpagatāya vedanā bubbuḷa-sadisā. Yathā pana tasmiŋ tasmiŋ udaka-binḍumhi bubbuḷo uppajjati c' eva bhijjati c' eva, na cira-ṭṭhitiko hoti, evaŋ vedanâpi uppajjati c' eva bhijjati ca, na cira-ṭṭhitikā hoti. Ek' acchara-kkhaṇe koṭi-sata-sahassa-sankhyā[4] uppajjitvā nirujjhati. Yathā ca bubbuḷo udaka-talaŋ, udaka-binḍuŋ, udaka-jallikaŋ[5] taŋ sankaḍḍhitvā, puṭaŋ katvā, gahaṇa-vātañ cā ti cattāri kāraṇāni paṭicca uppajjati, evaŋ vedanā pi vatthuŋ, ārammaṇaŋ, kilesa-jālaŋ,[6] phassa-sanghaṭṭanañ[7] cā ti cattāri kāraṇāni paṭicca uppajjati. Evam pi vedanā bubbuḷa-sadisā.

Saññâpi asārak' aṭṭhena marīci-sadisā. Tathā agayhûpag' aṭṭhena. Na hi sakkā taŋ gahetvā pivituŋ vā nahāyituŋ vā bhājanaŋ vā pūretuŋ. Api ca yathā marīci vipphandati, sañjāta-ūmi-vego[8] viya khāyati, evaŋ nīla-saññâdi-bhedā saññâpi nīlâdi-anubhavan' atthāya[9] phandati. Yathā ca marīci mahājanaŋ vippalambheti 'puṇṇa-vāpi viya puṇṇa-nadī viya dissatī' ti vadāpeti, evaŋ saññâpi vippalambheti, 'idaŋ nīlakaŋ, subhaŋ, sukhaŋ, niccan' ti vadāpeti. Pītakâdīsu pi es' eva nayo. Evaŋ vippalambhanenâpi marīci-sadisā.

Akukkuka-jātan[10] ti, anto asañjāta-ghana-daṇḍakaŋ: sankhārâpi asārak' aṭṭhena kadali-kkhandha-sadisā. Tathā

---

[1] B. pupphuḷo.
[2] A, G. yathā so sa-phalo (? bubbuḷo) bhaveyya; C, C_1 abalo.
[3] A, G. aphalā.
[4] A, G. sahassaŋ vā; C, C_1 sahassa-sankhaŋ upp.
[5] A, G. jalliŋ; C, C_1 jallaŋ. [6] C, C_1 jallaŋ.
[7] A, G. -ghāṭataŋ. [8] A, G. *omit*; C, C_1 -vegā.
[9] A, G. -bhavattāya; Vibh. *adds* vipphandati.
[10] *Cf.* M. i, 233. *It means 'unfathomable.'* A, G, F. *text* akukkajātan (*but right at* S. iv, 167); S. *text*, C, C_1 akkusajātaŋ (*v.l.* ankusa-); B. akukkujaka-j. (VibhA. *does not use the word.* A. ii, 200, akukkuccaka- [=apanetabba-kukucca]. *So also Trenckner-Andersen, Pāli Dict., as if it meant 'without doubt, failure, or fault'*).

agayhûpag' aṭṭhena. Yath' eva hi kadali-kkhandhato kiñci gahetvā na sakkā gopānasi-ādīnaŋ atthāya upanetuŋ, upanītam pi na tathā hoti, evaŋ sankhārâpi na sakkā niccâdivasena gahetuŋ, gahitâpi na tathā honti. Yathā ca kadali-kkhandho bahu-patta[1]-vaṭṭi-samodhāno hoti, evaŋ sankhāra-kkhandho pi bahu-dhamma-sammodhāno. Yathā ca kadali-kkhandho nānā-lakkhaṇo, añño yeva hi bāhirāya[2] patta-vaṭṭiyā vaṇṇo, añño tato abbhantar' abbhantarānaŋ, evam eva sankhāra-kkhandho pi: añña-d-eva phassassa lakkhaṇaŋ, aññaŋ[3] cetanâdīnaŋ, samodhānetvā pana sankhāra-kkhandho tveva vuccatī ti, evam pi sankhāra-kkhandho kadali-kkhandha-sadiso

Cakkhumā puriso ti, maŋsa-cakkhunā c' eva paññā-cakkhunā cā ti dvīhi cakkhūhi cakkhumā. Maŋsa-cakkhum pi hi 'ssa parisuddhaŋ vaṭṭati apagata-paṭala-piḷakaŋ: paññā-cakkhum pi asāra-bhāva-dassana-samatthaŋ.

Viññāṇam pi asārak' aṭṭhena māyā-sadisaŋ, tathā agayhûpag' aṭṭhena. Yathā ca māyā ittarā lahu-paccupaṭṭhānā,[4] evaŋ viññāṇaŋ. Taŋ hi tato pi ittaratarañ c' eva lahu-paccupaṭṭhānatarañ ca. Ten' eva[5] cittena puriso āgato viya, gato viya, ṭhito viya, nisinno viya hoti. Añña-d-eva ca āgamana-kāle cittaŋ, aññaŋ gamana-kālâdīsu. Evam pi viññāṇaŋ māyā-sadisaŋ. Māyā ca mahājanaŋ vañceti: yañ kiñci-d-eva idaŋ suvaṇṇaŋ rajataŋ muttā ti pi gāhāpeti. Viññāṇam pi mahājanaŋ vañceti, ten' eva cittena āgacchantaŋ viya, gacchantaŋ viya, ṭhitaŋ viya, nisinnaŋ viya katvā gāhāpeti. Añña-d-eva ca āgamane cittaŋ, aññaŋ gamanâdīsu. Evam pi viññāṇaŋ māyā-sadisaŋ.

Bhūri-paññenā ti, saṇha-paññena c' eva puthula[6]-vitthata[7]-paññena ca. *Āyū* ti, jīvit' indriyaŋ. *Usmā* ti, kamma-ja-tejo-dhātu. *Parabhattan* ti, nānā-vidhānaŋ kimi-ādīnaŋ bhattaŋ hutvā. *Etādisâyaŋ*[8] *santāno* ti, evaŋ[9] tādisī ayaŋ paveṇi

---

[1] VibhA. *omits.*
[2] A, G. bahiddhāya.
[3] *All* añño.
[4] A, G. lahu-paṭṭh-.
[5] C, C_1 eken' eva.
[6] C, C_1 vipula-.
[7] (*So correct in my note to* K.S. iii, 121.)
[8] F. *text* etādisâyaŋ; S. *text* etādisā yaŋ; A, G. etādiso yaŋ.
[9] C, C_1 *omit and read* etādisī.

matakassa yāva susānā ghaṭṭīyatī ti. *Māyâyaŋ bāla-lāpinī* ti, yvâyaŋ[1] viññāṇa-kkhandho nāma ayaŋ bāla-mahājanaŋ lapāpanika-māyā nāma. *Vadhako* ti, dvīhi kāraṇehi ayaŋ khandha-sankhāto vadhako: aññamañña-ghātanena pi khandhesu sati vadho paññāyatī ti pi. Ekā hi paṭhavi-dhātū bhijjamānā sesa-dhātuyo gahetvā va bhijjati. Tathā āpo-dhātu-ādayo. Rūpa-kkhandho pi bhijjamāno arūpa-kkhandhe gahetvā va bhijjati. Tathā arūpa-kkhandhesu vedanâdayo saññâdike cattāro pi c' ete vatthuŋ rūpan ti, evaŋ aññamañña-vadhanen' ettha vadhakatā veditabbā.[2] Khandhesu pana sati vadha-bandhana-cchedâdini sambhavanti. Evaŋ etesu sati vadha-bhāvato pi vadhakatā veditabbā.

Sabba-saŋyogan ti, sabbaŋ dasa-vidham pi saŋyojanaŋ. *Accutam padan* ti, nibbānaŋ.

4.

Catutthe: *sassati-saman* ti, Sineru-mahāpaṭhavi-candima-suriyâdīhi sassatīhi samaŋ.

Parittaŋ gomaya-piṇḍan ti, appa-mattakaŋ madhuka-puppha-ppamāṇaŋ go-maya-khaṇḍaŋ. Kuto pan' etaŋ[3] laddhan ti? Paribhaṇḍa-karaṇ' atthāya ābhatato gahitan ti eke. Ath' assa pana viññāpan' atthaŋ iddhiyā abhisankharitvā hatth' ārūḷhaŋ katan ti veditabban ti.

Attabhāva-paṭilābho ti, paṭiladdha-attabhāvo. *Na-y-idaŋ brahmacariya-vāso paññāyethā* ti, ayaŋ magga-brahmacariya-vāso nāma na paññāyeyya.

Maggo hi tebhūmaka-sankhāre vivaṭṭento uppajjati. Yadi ca ettako pi atta-bhāvo nicco bhaveyya, maggo uppajjitvâpi sankhāra-vaṭṭaŋ vivaṭṭetuŋ na sakkuṇeyyā ti, brahmacariya-vāso na paññāyetha. Idāni sace koci sankhāro nicco bhaveyya, mayā Mahāsudassana-rāja-kāle[4] anubhūtā sampatti niccā bhaveyya. Sâpi ca aniccā ti taŋ dassetuŋ *bhūta-pubbâhaŋ, bhikkhu, rājā ahosin* ti ādim āha.

Tattha, *Kusāvatī rāja-dhāni-ppamukhānī* ti, Kusāvatī rāja-dhāni tesaŋ nagarānaŋ pamukhā sabba-seṭṭhā ti attho.

---

[1] A, G. svā ayaŋ.
[2] *Cf.* S. iv, 172-5.
[3] C, C1 pan' ānen' etaŋ.
[4] *Cf.* D. ii, 169 *ff.*, 187.

Sāra-mayānī[1] ti, ratta-candana-sāra-mayāni: upadhānaŋ[2] pana sabbesaŋ sutta-mayam eva.[3] *Goṇak' atthatānī* ti, catur' angulâdhika-lomena kāḷa-kojavena atthatāni: yaŋ mahāpiṭṭhiya-kojavo ti vadanti. *Paṭak' atthatānī* ti, ubhato lomena uṇṇā-mayena seta-kambalena atthatāni. *Paṭalik' atthatānī* ti, ghana-pupphena uṇṇā-maya-attharaṇena atthatāni. *Kadali-miga-pavara-paccattharaṇānī* ti, kadali-miga-camma-mayena uttama-pacc‿attharaṇena atthatāni. Taŋ kira pacc' attharaṇaŋ seta-vatthassa upari kadali-miga-cammaŋ attharitvā sibbetvā karonti. *Sa-uttara-cchadānī* ti, saha-uttara-cchadena: upari baddhena ratta-vitānena saddhin ti attho. *Ubhato lohitakûpadhānānī* ti, sīsûpadhānañ ca pādûpadhānañ cā ti pallankānaŋ ubhato lohitakûpadhānāni.

Vejayanta-ratha-ppamukhānī ti, ettha Vejayanto nāma tassa rañño ratho, yassa cakkānaŋ inda-nīla-maṇi-mayā nābhī, satta-ratana-mayā arā, pavāḷi-mayā nemi, rajata-mayo akkho, inda-nīla-maṇi-mayaŋ upakkharaŋ, rajata-mayaŋ kubbaraŋ. So tesaŋ rathānaŋ pamukho aggo.

Dukūla-sandanānī ti, dukūla-santharāni. *Kaŋs' upadhāraṇānī* ti, rajata-maya-doha[4]-bhājanāni.

Vattha-koṭi-sahassānī ti, yathā rucitaŋ paribhuñjissāmī[5] ti nahātvā ṭhita-kāle upanīta-vatthān' eva sandhāy' etaŋ vuttaŋ.

Bhattâbhihāro ti, abhiharita-bhatt' assa. *Yam ahaŋ tena samayena ajjhāvasāmī*[6] ti, yattha vasāmi taŋ ekaŋ yeva nagaraŋ hoti: avasesu putta-dhītâdayo c' eva dāsa-manussā ca vasiŋsu. Pāsāda-kūṭâgārâdīsu pi es' eva nayo. Pallankâdīsu ekaŋ yeva sayaŋ paribhuñjati, sesā puttâdīnaŋ paribhogā honti.

Itthīsu ekā va paccupaṭṭhāti, sesā parivāra-mattā honti. *Velāmikā*[7] ti, khattiyassa vā brāhmaṇiyā brāhmaṇassa vā khattiyāniyā[8] kucchismiŋ jātā.

---

[1] A, G. sālā-ramaṇīyā ti (?).
[2] A, G. taŋ pana sabbesaŋ yutta-maya c' eva (?).
[3] *Cf.* DA. i, 86; A. i, 137.
[4] G. dola.
[5] C, C_1 -issatī ti.
[6] G. ajjho-harissāmī ti.
[7] F. *text* khattiyāni vā Velamikā vā; S. *text* khattiyā vā Velāmikā vā. *Probably we should read* Velāmikāni (*a clan-name*). D. ii, 198 *reads* khattiyanī va velamikāni vā (*See Pāli Dict. s.v.* velāmikā). *At* JA. i, 228 Velāma *is* (?) *a brahmin, as Comy. below suggests.*
[8] A, G. khattiyā.

Paridahāmī ti, ekaŋ yeva dussa-yugaŋ nivāsemi. Sesāni parivāretvā vicarantānaŋ asīti-sahassâdhikānaŋ soḷasannaŋ purisa-sata-sahassānaŋ hontī ti dasseti. *Bhuñjāmī* ti, paramapamāṇena nāḷikodana-mattaŋ bhuñjāmi. Sesaŋ parivāretvā vicarantānaŋ cattāḷisa-sahassâdhikānaŋ aṭṭhannaŋ purisasata-sahassānaŋ hoti ti dasseti. Eka-thālipāko hi dasannaŋ janānaŋ pahoti.

Iti imaŋ Mahāsudassana-kāle sampattiŋ dassetvā idāni tassa aniccataŋ dassento *iti kho, bhikkhū* ti ādim āha. Tattha *vipariṇatā* ti, pakati-jahanena nibbuta-padīpo viya apaṇṇattika-bhāvaŋ gatā.

Evaŋ aniccā kho, bhikkhu, sankhārā ti, evaŋ hutvā abhāv' aṭṭhena aniccā. Ettāvatā Bhagavā yathā nāma puriso satahatth' ubbedhe campaka-rukkhe nisseṇiŋ bandhitvā abhiruhitvā campaka-pupphaŋ ādāya nisseṇiŋ muñcanto otareyya, evam evaŋ nisseṇiŋ bandhanto viya aneka-vassa-koṭi-satasahass' ubbedhaŋ Mahāsudassana-sampattiŋ āruyha sampattimatthake ṭhitaŋ anicca-lakkhaṇaŋ ādāya nisseṇiŋ muñcanto viya otiṇṇo. *Evaŋ addhuvā* ti, evaŋ udaka-bubbuḷâdayo viya dhuva-bhāva-rahitā. *Evaŋ anassāsikā* ti, evaŋ supinake pīta-pāṇīyaŋ viya, anulitta-candanaŋ viya ca assāsa-virahitā. Iti imasmiŋ sutte anicca-lakkhaṇaŋ kathitaŋ.

5.

Pañcame: sabbaŋ vutta-nayam eva.

6.

Chaṭṭhaŋ tathā bujjhanakassa ajjhāsayena vuttaŋ.

7.

Sattame: *mahāsamuddo* ti, yasmiŋ samaye pañcame suriye uṭṭhite mahāsamuddo ussussati. *Dukkhassa antakiriyan* ti, cattāri saccāni apaṭivijjhitvā avijjāya nivutānaŋ yeva sataŋ vaṭṭa-dukkhassa[1] anta-kiriyaŋ, paricchedaŋ, na vadāmi.

Sā gaddula-baddho ti, gaddulena baddha-sunakho. *Khīle*

---

[1] A, G. c. s. paṭivijjhitvā avijjā nibbutānaŋ rasāvasataŋ dukkh. (?).

ti, paṭhaviyaŋ ākoṭite mahā-khīle. *Thambhe* ti, nikhaṇitvā ṭhapite thambhe. *Evam eva kho* ti, ettha sunakho viya vaṭṭa-nissito bālo: gaddulo viya diṭṭhi: thambho viya sakkāyo: gaddula-rajjuyā thambhe upanibaddha-sunakhassa thambhânuparivattanaŋ viya diṭṭhi-taṇhāya sakkāye baddhassa puthujjanassa sakkāyânuparivattanaŋ veditabbaŋ.

8.

Aṭṭhame: *tasmā* ti, yasmā diṭṭhi-gaddula-nissitāya taṇhā-rajjuyā sakkāya-tthambhe upanibaddho vaṭṭa-nissito bāla-puthujjano sabb' iriyāpathesu khandha-pañcakaŋ nissāy' eva vattati: yasmā vā dīgha-rattam idaŋ cittaŋ sankiliṭṭhaŋ rāgena dosena mohena, tasmā. *Citta-sankilesā* ti, sunahātâpi hi sattā citta[1]-sankilesen' eva sankilissanti. Mala-ggahita-sarīrâpi cittassa vodānattā visujjhanti. Ten' āhu porāṇā:

Rūpamhi sankiliṭṭhamhi sankilissanti māṇavā,
Rūpe suddhe visujjhanti anakkhātaŋ Mahesinā.
Cittamhi sankiliṭṭhamhi sankilissanti māṇavā,
Citte suddhe visujjhanti: iti vuttaŋ Mahesinā.[2]

Caraṇaŋ nāma cittan ti, vicaraṇa-cittaŋ. Sankhyā[3] nāma brāhmaṇa-pāsaṇḍikā[4] honti. Te paṭa-koṭṭhakaŋ katvā tattha nāna-ppakārā sugati-duggati-vasena sampatti-vipattiyo lekhāpetvā, 'idaŋ kammaŋ katvā, idaŋ paṭilabhati. Idaŋ katvā, idan' ti dassentā taŋ cittaŋ gahetvā vicaranti.

Citten' eva cittitan[5] ti, citta-kārena cintetvā katattā cittena cittitaŋ nāma. *Cittaŋ yeva cittataran* ti, tassa cittassa upāya-pariyesana-cittaŋ tato pi cittataraŋ.

Tiracchānagatā pana citten' eva cittitā ti, kamma-citten' eva cittitā.[6] Taŋ pana kamma-cittaŋ ime vaṭṭaka-tittirâdayo 'evaŋ cittā bhavissāmā' ti āyūhantā[7] nāma n' atthi. Kammaŋ pana yoniŋ upaneti. Yoni-mūlato[8] tesaŋ citta-bhāvo, yoni-

---

[1] G. vitthā (?).
[2] *Quoted* MA. i, 232, *where reading is* rūpena sankiliṭṭhena . . . cittena sankiliṭṭhena . . .
[3] A, G. samaṇa-.
[4] *Cf.* SA. i, 193. *This passage is quoted at* Asl. 64. *Cf. Expos.* i, 85.
[5] *Both texts and* Asl. cintitaŋ.
[6] Asl. 66.
[7] A, G. ārūh-.
[8] C, C_1 -ko.

upagatā hi sattā taŋ taŋ yonikehi sadisa-cittā va honti. Iti yoni-siddho citta-bhāvo. Kamma-siddhā[1] yonī ti veditabbā. Api ca cittaŋ nām' etaŋ saha-jātaŋ saha-jāta-dhamma-cittatāya bhūmi-cittatāya vatthu-cittatāya dvāra-cittatāya ārammaṇa-cittatāya kamma-nānattaŋ. Kamma-nānattatāya kamma-nānatta-mūlakānaŋ linga-nānatta-saññā-nānatta-yohāra-nānattâdīnaŋ aneka-vidhānaŋ cittānaŋ nipphādanatāya pi tiracchāna-gata-cittato cittaŋ cittataram eva veditabbaŋ.[2] *Rajako* ti, vatthesu rangena rūpa-samuṭṭhāpako. So pana acheko amanāpaŋ rūpaŋ karoti: cheko manāpaŋ dassanīyaŋ. Evam eva puthujjano akusala-cittena vā ñāṇa-vippayutta-kusalena vā cakkhu-sampadâdi-virahitaŋ virūpaŋ samuṭṭhāpeti, ñāṇa-sampayutta-kusalena cakkhu-sampadâdi-sampannaŋ abhirūpaŋ.

9.

Navame: *seyyathâpi, bhikkhave, kukkutiyā aṇḍānī* ti,[3] imā kaṇha-pakkha-sukka-pakkha-vasena dve upamā vuttā. Tāsu kaṇha-pakkha-upamā atthassa asādhikā, itarā sādhikā ti. Sukka-pakkha-upamāya evaŋ attho veditabbo:—*Seyyathā* ti, opamm' atthe nipāto. *Api* ti, sambhāvan' atthe. Ubhayena pi 'seyyathâpi nāma, bhikkhave' ti dasseti. *Kukkuṭiyā aṇḍāni, aṭṭha vā dasa vā dvādasa vā* ti, ettha pana kiñcâpi kukkuṭiyā vutta-ppakārato ūnâdhikāni pi aṇḍāni honti, vacana-siliṭṭhatāya pana evaŋ vuttaŋ. Evaŋ hi loke siliṭṭhaŋ vacanaŋ hoti. *Tān' assū* ti, tāni assu; bhaveyyun ti attho. *Kukkuṭiyā sammā adhisayitānī* ti, tāya janettiyā kukkuṭiyā pakkhe pasāretvā tesaŋ upari sayantiyā sammā adhisayitāni. *Sammā parisedditānī* ti, kālena kālaŋ utuŋ gaṇhāpentiyā suṭṭhu samantato seditāni, usmī-katāni. *Sammā paribhāvitānī* ti, kālena kālaŋ suṭṭhu samantato bhāvitāni. Kukkuṭa-gandhaŋ gāhāpitānī ti attho.[4] *Kiñcâpi tassā kukkuṭiyâ* ti, tassā kukkuṭiyā iminā tividha-kiriyā-karaṇena, appamādaŋ katvā, kiñcâpi na evaŋ icchā upajjeyya.

---

[1] G. siddho. [2] *Cf.* Asl. 65.
[3] *Cf.* MA. i, 69 *on* M. i, 104; VinA. i (*P.T.S.*), 137.
[4] VinA. *expands.*

Atha kho bhabbā va te ti, atha kho te kukkuṭa-potakā vuttanayena sotthinā abhinibbhijjituŋ bhabbā va. Te hi, yasmā tāya kukkuṭiyā evaŋ tîhâkārehi tāni aṇḍāni paripālayamānāni na pūtīni honti, yo nesaŋ alla-sineho so pi pariyādānaŋ gacchati, kapālaŋ tanukaŋ hoti, pāda-nakha-sikhā ca mukha-tuṇḍakañ ca kharaŋ hoti, sayam pi pariṇāmaŋ[1] gacchanti, kapālassa tanuttā bahi āloko anto paññāyati. Tasmā 'ciraŋ vata mayaŋ sankucita[2]-hattha-pādā sambādhe sayimha, ayañ ca bahi āloko dissati. Ettha dāni no sukha-vihāro bhavissatī' ti nikkhamitu-kāmā hutvā kapālaŋ pādena paharanti, gīvaŋ pasārenti. Tato taŋ kapālaŋ dvedhā bhijjati. Atha ne pakkhe vidhunantā taŋ khaṇânurūpaŋ viravantā nikkhamanti yeva: nikkhamantā ca gāma-kkhettaŋ upasobhayamānā vicaranti.

Evam eva kho ti, idaŋ opamma-sampaṭipādanaŋ.[3] Taŋ evaŋ atthena saŋsandetvā[4] veditabbaŋ:—Tassā kukkuṭiyā aṇḍesu tividha-kiriyā-karaṇaŋ viya hi imassa bhikkhuno bhāvânuyogaŋ anuyutto kālo. Kukkuṭiyā tividha-kiriyā-sampādanena aṇḍānaŋ apūti-bhāvo viya bhāvanânuyogam anuyuttassa bhikkhuno tividhânupassanā-sampādanena vipassanā-ñāṇassa aparihāni. Tassa tividha-kiriyā-karaṇena alla-sineha-pariyādānaŋ viya tassa bhikkhuno tividhânupassanā-sampādanena bhava-ttayânugata-nikanti-sineha-pariyādānaŋ. Aṇḍa-kapālānaŋ tanu-bhāvo viya tassa bhikkhuno avijj' aṇḍa-kosassa tanu-bhāvo. Kukkuṭa-potakānaŋ pāda-nakha[5]-tuṇḍakānaŋ thaddha-khara-bhāvo viya bhikkhuno vipassanā-ñāṇassa tikkha-visada-sūra-bhāvo.[6] Kukkuṭa-potakānaŋ pariṇāma-kālo viya bhikkhuno vipassanā-ñāṇassa pariṇāma-kālo, vaḍḍhita-kālo, gabbha-gahaṇa-kālo. Kukkuṭa-potakānaŋ pāda-nakha-sikhāya vā mukha-tuṇḍakena vā aṇḍa-kosaŋ padāletvā pakkhe papphoṭetvā sotthinā abhinibbhidā-kālo viya tassa bhikkhuno vipassanā-ñāṇaŋ gabbhaŋ gaṇhāpetvā, vicarantassa tajjātikaŋ utu-sappāyaŋ vā bhojana-sappāyaŋ vā puggala-sappāyaŋ vā dhamma-savana-sappāyaŋ vā labhitvā, ekâsane nisinnass' eva

1 MA. paripākaŋ.
2 *So* A, G, MA, *but* C, C1 sankuṭita.
3 MA. -kaŋ.
4 *MSS.* -itvā.
5 C, C1 *insert* mukha-.
6 MA, B. tikkha-khara-vippasanna.

vipassanaŋ vaḍḍhentassa anupubbâdhigatena arahatta-maggena avijj' aṇḍa-kosaŋ padāletvā, abhiññā-pakkhe papphoṭetvā sotthinā arahatta-patta-kālo veditabbo.

Yathā pana kukkuṭa-potakānaŋ pariṇata-bhāvaŋ ñatvā mātâpi aṇḍa-kosaŋ bhindati, evaŋ tathā-rūpassa bhikkhuno ñāṇa-paripākaŋ ñatvā Satthâpi

'Ucchinda sineham attano kumudaŋ sāradikaŋ va pāṇinā
Santi-maggam eva brūhaya nibbānaŋ Sugatena desitan' ti
(Dhp. *v.* 285)

ādinā nayena obhāsaŋ pharamāna-gāthāya[1] avijj' aṇḍa-kosaŋ pharati. So gāthā-pariyosāne avijj' aṇḍa-kosaŋ bhinditvā arahattaŋ pāpuṇāti. Tato paṭṭhāya yathā te kukkuṭa-potakā gāma-khettaŋ upasobhayamānā tattha vicaranti, evaŋ ayam pi mahā-khīṇâsavo nibbānârammaṇaŋ phala-samāpattiŋ appetvā sanghârāmaŋ upasobhayamāno vicarati.

Palagaṇḍissā[2] ti, vaḍḍhakissa. So hi olambaka-sankhātaŋ palaŋ tīretvā[3] dārūnaŋ gaṇḍaŋ haratī ti palagaṇḍo ti vuccati. *Vāsijate* ti, vāsi-daṇḍakassa gahana-ṭṭhāne. *Ettakaŋ vata me ajja āsavānaŋ khīṇan* ti, pabbajitassa hi pabbajjā-sankhepena uddesena paripucchāya yoniso manasikārena vatta-paṭipattiyā ca nicca-kālaŋ āsavā khīyanti. Ettha khīyamānānaŋ pana tesaŋ ettakaŋ ajja khīṇaŋ, ettakaŋ bhiyyo ti evam assa ñāṇaŋ na hotī ti attho. Imāya upamāya vipassanāy' ānisaŋso dīpito.

Hemantikenā[4] ti, hemanta-samayena. *Paṭippassambhantī* ti, thira-bhāvena parihāyanti. *Evam eva kho* ti, ettha mahā-samuddo viya sāsanaŋ daṭṭhabbaŋ: nāvā viya yogâvacaro: nāvāya mahā-samudde pariyāyanaŋ[5] viya imassa bhikkhuno ūna-pañca-vassa-kāle ācariy' upajjhāyānaŋ santike vicaraṇaŋ: nāvāya mahā-samuddodakena khajjamānānaŋ bandhanānaŋ tanu-bhāvo viya bhikkhuno pabbajjā-sankhepena uddesa-paripucchâdīhi c' eva saŋyojanānaŋ tanu-bhāvo: nāvāya thale

---

[1] MA. -pharaṇa-g. B. pharitvā gāthāya.
[2] *Cf.* M. i, 119; A. iv, 127; AA. (*Sinh.*), 738; *but* A. *text* pala-; F. *text and* A. G. phala-.
[3] AA. cāretvā; A, G. tulaŋ haretvā.
[4] *So* S. *texts*, A; *but* F. *text* -ke; A. iv, 127 *reads* hemantike thale.
[5] *So* B, AA, *which seems a better reading than* pariyādāya *of other texts and Comy.*

ukkhitta-kālo viya bhikkhuno nissaya-muttakassa[1] kammaṭṭhānaŋ gahetvā araññe vasana-kālo: divā vātâtapena sussanaŋ[2] viya vipassanā-ñāṇena taṇhā-sinehassa sussanaŋ: rattiŋ himodakena temanaŋ viya kamma-ṭṭhānaŋ nissāya uppannena pīti-pāmojjena citta-temanaŋ: rattiŋ divaŋ vātâtapena c' eva himodakena ca parisukkha[3]-paritintānaŋ bandhanānaŋ dubbala-bhāvo viya eka-divasaŋ utu-sappāyâdīni laddhā vipassanā-ñāṇa-pīti-pāmojjehi saŋyojanaŋ bhiyyoso-mattāya dubbala-bhāvo. Pāvussako-megho viya arahatta-magga-ñāṇaŋ: megha-vuṭṭhi-udakena nāvāya anto-pūti-bhāvo[4] viya āraddhavipassakassa rūpa-sattakâdi-vasena vipassanaŋ vaḍḍhentassa, okkhāyamāne pakkhāyamāne[5] kamma-ṭṭhāne, ekadivasaŋ utu-sappāyâdīni laddhā eka-pallankena nisinnassa arahattaphalâdhigamo: pūti-bandha-nāvāya kañci kālaŋ ṭhānaŋ viya khīṇa-saŋyojanassa arahato mahājanaŋ[6] anuggaṇhantassa yāvatâyukaŋ ṭhānaŋ: pūti-bandha-nāvāya anupubbena bhijjitvā apaṇṇattika-bhāvûpagamo viya khīṇâsavassa upādiṇṇakhandha-bhedena anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbutassa apaṇṇattika-bhāvûpagamo ti,—imāya upamāya saŋyojanānaŋ dubbalatā dīpitā.

10.

Dasame: *aniccā-saññā* ti, aniccaŋ aniccan ti bhāventassa uppanna-saññā. *Pariyādīyatī* ti, khepayati. *Sabbaŋ asmimānan* ti, nava-vidhaŋ asmi-mānaŋ.

Mūla-santānakānī ti, santānetvā ṭhita-mūlāni. Mahā nangalaŋ viya hi anicca-saññā: khuddânukhuddakāni mūlasantānakāni viya kilesā. Yathā kassako kasanto nangalena tāni padāleti, evaŋ yo hi anicca-saññaŋ bhāvento aniccasaññā-ñāṇena kilese padāletī ti idam ettha opamma-saŋsandanaŋ.

Odhunātī ti, heṭṭhā dhunāti. *Niddhunātī* ti, papphoṭeti.

---

[1] *So* AA. (*and* SA. i, 112 *in a similar passage*), *but* A, G. muttassa; C, C_1 -muccakassa.

[2] A, G. phusanaŋ; C, C_1 samphusanaŋ. [3] A, G. parisaṇha-.

[4] *So* B, AA, *but* A, G. bandhe pūti viya; C, C_1 bandhe pūti-bhāvo; *MSS.* baddhe.

[5] C, C_1 *prefix* vipassanā. [6] AA. -jane.

Nicchedeti[1] ti, papphoṭetvā chaḍḍeti. Idhâpi babbajāni viya kilesā: lāyanaŋ nicchedanaŋ viya anicca-saññā-ñāṇan ti iminā atthena upamā saŋsandetabbā.

Vaṇṭa-cchinnāyā ti, tiṇhena khurappena 'vaṇṭa-cchinnāya. *Tadanvayāni bhavantī* ti, taŋ amba-piṇḍaŋ anugacchanti. Tassā patamānāya ambāni bhūmiyaŋ patanti. Idhâpi amba-piṇḍi viya kilesā: tiṇha-khurappo viya anicca-saññā: yathā khurappena chinnāya amba-piṇḍiyā sabbāni ambāni bhūmiyaŋ patanti, evaŋ anicca-saññā-ñāṇena kilesānaŋ mūla-bhūtāya avijjāya chinnāya sabba-kilesā samugghātaŋ gacchantī ti, idaŋ opamma-saŋsandanaŋ.

Kūṭangamā ti, kūṭaŋ gacchantā. *Kūṭa-ninnā* ti, kūṭaŋ pavisana[2]-bhāvena kūṭe ninnā. *Kūṭa-samosaraṇā* ti, kūṭaŋ samosaritvā ṭhitā. Idhâpi kūṭaŋ viya anicca-saññā: gopānasiyo viya catu-bhūmaka-kusalā dhammā: yathā sabba-gopānasīnaŋ kūṭaŋ aggaŋ, evaŋ kusala-dhammānaŋ anicca-saññā aggā. Nanu ca anicca-saññā lokiyā? Sā lokiya-kusalānaŋ tāva aggaŋ hotu, lokuttarānaŋ kathaŋ aggan ti? Tesam pi paṭilābha-karaṇ' aṭṭhena aggan ti veditabbā. Iminā upāyena sabbāsu upamāsu saŋsandanaŋ veditabbaŋ. Purimāhi pan' ettha tīhi anicca-saññāya kiccaŋ, pacchimāhi phalan ti.

§ (III). *Upari-paṇṇāsa.*

I. ANṬA-VAGGO.

1.

Anta-vaggassa paṭhame: *antā* ti, koṭṭhāsā. Idaŋ suttaŋ catu-sacca-vasena pañca-kkhandhe yojetvā anto ti vacanena bujjhanakānaŋ ajjhāsaya-vasena vuttaŋ.

2.

Dutiyam pi pañca-kkhandhe catu-sacca-vasena yojetvā dukkhan ti bujjhanakānaŋ ajjhāsayena kathitaŋ.

---

[1] F. *text* nicchodeti; S. *text* nipphoṭeti; B. nicchoṭeti. *Cf.* M. i, 229, 374, nicchādeyya, *which* MA. i, 272 *explains* punappunaŋ papphoṭeyya; A. iii, 365, nicchedeti, *explained by* AA. *as* bāhāya vā rukkhe vā paharati. *Cf. J.P.T.S.*, 1917, p. 53.

[2] G. vipassanā (?).

3.

Tatiyam pi tath' eva sakkāyo ti bujjhanakānaŋ ajjhāsayena kathitaŋ.

4.

Catutthe: *pariññeyye* ti, parijānitabbe, samatikkamitabbe. *Pariññaŋ* ti, samatikkamaŋ. *Pariññātāvin* ti, tāya pariññāya parijānitvā samatikkamitvā ṭhitaŋ. *Rāga-kkhayo* ti ādīhi nibbānaŋ dassitaŋ.

5–10.

Pañcamâdīsu catusu cattāri saccāni kathitāni: navamadasamesu kilesa-ppahāṇan ti.

II. DHAMMA-KATHIKA-VAGGO.

1.

Dhamma-kathika-vaggassa paṭhame: *ettāvatā ca avijjāgato hotī* ti, yāvatā imāya catusu saccesu aññāṇa-bhūtāya avijjāya samannāgato ettāvatā avijjā-gato hoti ti attho.

2, 3.

Dutiye pi es' eva nayo. Tatiye: paṭhamena dhammakathiko, dutiyena sekha-bhūmi, tatiyena asekha-bhūmī ti, evaŋ dhamma-kathikaŋ pucchitena visesetvā dve bhūmiyo kathitā.

4.

Catutthe: tissannam pi pucchānaŋ tīni vissajjanāni kathitāni.

5.

Pañcame: *atīradassī* ti, tīraŋ vuccati vaṭṭaŋ: taŋ na passati. *Apāra-dassī* ti, pāraŋ vuccati nibbānaŋ: taŋ na passati. *Baddho* ti, kilesa-bandhanena baddho hutvā jāyati ca mīyati ca. Asmā lokā paraŋ lokaŋ gacchatī ti. Imasmiŋ sutte vaṭṭa-dukkhaŋ kathitan ti.

6–9.

Chaṭṭhâdīni uttān' atthān' eva.

10.

Dasame: *aniccato*[1] ti ādīsu; hutvā abhāvâkārena, *aniccato*: paṭipīlanâkārena, *dukkhato*: ābādh' aṭṭhena, *rogato*: antodos' aṭṭhena, *gaṇḍato*: tesaŋ tesaŋ gaṇḍānaŋ paccaya-bhāvena vā khaṇan' aṭṭhena vā, *sallato*: dukkh' aṭṭhena, *aghato*: visa-bhāga-mahābhūta-samuṭṭhāna-ābādha-paccay' aṭṭhena, *ābādhato*: asak' aṭṭhena,[2] *parato*: palujjan' aṭṭhena, *palokato*: satta-suññat' aṭṭhena,[3] *suññato*: attâbhāvena,[4] *anattato*. Evam ettha aniccato palokato ti dvīhi padehi anicca-manasikāro: suññato anattato ti dvīhi anatta-manasikāro: sesehi dukkha-manasikāro vutto ti veditabbo. Sesam ettha uttānam eva.

11.

Tathā ekādasame: dasamasmiŋ hi *sīlavatā* ti, catu-parisuddhi-sīlaŋ vuttaŋ. Idha *sutavatā* ti kamma-ṭṭhāna-sutaŋ, idam eva nānā-karaṇaŋ.

12.

Dvādasama-terasamāni *Rāhul' ovāda*[5]-sadisān' evā ti.

III. AVIJJĀ-VAGGO.

1–10.

Avijjā-vaggo uttān' attho va. Imasmiŋ hi vagge sabbasuttesu catu-saccam eva kathitaŋ.

IV. KUKKUḶA-VAGGO.

1–13.

Kukkuḷa-vaggassa paṭhame: *kukkuḷan* ti, santattaŋ ādittaŋ chārika-rāsiŋ viya mahā-pariḷāhaŋ. Imasmiŋ sutte dukkhalakkhaṇaŋ kathitaŋ. Sesesu anicca-lakkhaṇâdīni. Sabbāni c' etāni pāṭiyekkaŋ puggal' ajjhāsayena kathitānī ti.

---

[1] *Cf.* M. i, 435, 500; A. ii, 128, iv, 422.

[2] *So at* AA. (*S.*), 804; *at* AA. 562, avidhey' aṭṭhena (?); *here* A, G. *read* asārak' aṭṭhena *asārato*.

[3] AA. (*S.*) 562, nissatt' aṭṭhena; 804, assāmik' aṭṭhena.

[4] AA. *loc. cit.* avasavattan' aṭṭhena.

[5] S. ii, 244.

V. DIṬṬHI-VAGGO.

1–9.

Diṭṭhi-vaggassa paṭhame: *kiŋ upādāyā* ti, kiŋ paṭicca. Dutiye: *kiŋ abhinivissā* ti, kiŋ abhinivisitvā: paccayaŋ katvā ti attho. Tatiyâdīsu: *diṭṭhī* ti ādīni puggal' ajjhāsayena vuttāni.

10.

Ānanda-sutte[1]: *upasankamī* ti, aññe bhikkhū pañca-kkhandha-kamma-ṭṭhānaŋ kathāpetvā, yuñjitvā, ghaṭetvā, arahattaŋ patvā, Satthu santike aññaŋ byākaronte disvā, '[aham pi][2] pañca-kkhandha-kamma-ṭṭhānaŋ kathāpetvā, yuñjanto, ghaṭento, arahattaŋ patvā aññaŋ byākarissāmī' ti cintetvā upasankami.

Satthā pana attano dharamāna-kāle therassa upari-magga-ttaya-vajjhānaŋ kilesānaŋ pahāṇaŋ apassanto pi 'imassa cittaŋ gaṇhissāmī' ti kathesi. Tassâpi eka-dvi-vāre[3] manasikatvā va 'Buddh' upaṭṭhāna-velā jātā' ti gantabbaŋ hoti. Iti 'ssa cittaŋ sampahaŋsamāne vimutti-paripācaniya-dhammo va so kamma-ṭṭhānânuyogo jāto ti.

Khandha-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

II.

RĀDHA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I.

1.

Rādha-saŋyuttassa paṭhame: *Māro vā assā* ti, maraṇaŋ vā dāpeyya.[4] *Māretā vā* ti, māretabbo vā. *Yo vā pana mīyati* ti, yo vā pana marati.

Nibbid' atthan ti, nibbidā-ñāṇ' atthaŋ. *Nibbān' atthan* ti phala-vimutti nām' esā anupādā-nibbān' atthan ti attho.

---

[1] *Siam.* dasame.
[2] C_1 *adds.*
[3] A, G. ekaŋ dvārena . . . puṭṭha-puṭṭha-ṭṭhāne (?)
[4] C, C_1 bhaveyya.

Accasarā ti,[1] atikkanto. *Nibbān' ogadhan* ti, nibbāne patiṭṭhitaŋ. Idaŋ magga-brahmacariyaŋ nāma nibbān' abbhantare vussati,[2] na nibbānaŋ atikkamitvā ti attho. *Nibbāna-pariyosānan* ti, nibbānam assa pariyosānaŋ nipphatti niṭṭhā ti attho.

2.

Dutiye: *Satto satto* ti, lagga-pucchā.[3] *Tatra satto tatra visatto* ti, tatra laggo, tatra vilaggo.

Paŋsvāgārakehi ti, paŋsu-gharakehi.[4] *Keḷāyanti* ti, kīḷanti. *Dhanāyanti*[5] ti, dhanaŋ viya maññanti. *Mamāyanti* ti, 'mama idaŋ, mama idan' ti mamattaŋ karonti, aññassa phusitum pi na denti. *Vikīḷanikaŋ karonti* ti, 'niṭṭhitā kīḷā' ti te bhindamānā kīḷā-vigamaŋ karonti.

3–10.

Tatiye: *bhava-netti* ti, bhava-rajju. Catutthaŋ uttānam eva. Pañcamâdīsu catusu cattāri saccāni kathitāni. Dvīsu kilesa-ppahāṇan ti.

II–IV.

1–12.

Dutiya-vaggassa paṭhame: *Māro Māro* ti, maraṇaŋ pucchati. Yasmā pana rūpâdi-vinimuttaŋ maraṇaŋ n' atthi, ten' assa Bhagavā *rūpaŋ kho, Rādha, Māro* ti ādim āha. Dutiye: *Māra-dhammo* ti, maraṇa-dhammo. Eten' upāyena sabbattha attha veditabbo ti.

---

[1] F. *text* assa; A, G, C1, S. *text* accasarā (*as at* M. i, 304, *where* MA. *has* ettha paññhaŋ atikkamitvā gato 'sī ti attho; S. v, 218, ajjhaparaŋ (*with these v.ll.*). *Comy. on* S. v. *does not notice, but otherwise reproduces* MA; B. accayā; C. accasarāyo (?). *At* SA. i, 355 *on* S. i, xi, ii, 14, accasarā = atikkami (*aor. of* atisarati).

[2] A, G. vasati.

[3] *Cf.* Nidd. i, 23, *satto* ti, lagganâdhivacanaŋ, satto guhāyaŋ (*the being in 'the cave of body'*), satto visatto āsatto laggo laggito palibuddho. *For* pucchā *cf.* DA. i, 68; SnA. 235; Nidd. i, 339.

[4] *Acc. to Pāli Dict. it = playmates* (?). *Here the playthings are meant.*

[5] *Both texts* manāyanti.

Tato paraŋ uttān' attham eva. Ayaŋ hi Rādha-tthero paṭibhāna-tthero nāma. Tathāgatassa imaŋ theraŋ disvā sukhumaŋ kāraṇaŋ upaṭṭhāti. Ten' assa Bhagavā nānā-nayehi dhammaŋ deseti. Evaŋ imasmiŋ *Rādha-saŋyutte* ādito dve-vaggā pucchā-vasena desitā. Tatiyo āyācanena: catuttho upanisinnaka-kathā-vasena: sakalam pi pan' etaŋ *Rādha-saŋyuttaŋ* therassa vimutti-paripācaniya-dhamma-vasən' eva gatan ti veditabbaŋ.

Rādha-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

III.

DIṬṬHI-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

I. SOTÂPATTI-VAGGO.

1–4.

Diṭṭhi-saŋyutte: *na vātā vāyantī* ti ādīsu, evaŋ kira tesaŋ diṭṭhi. Ye pi ete rukkha-sākhâdīni bhañjantā[1] vātā vāyanti, na ete vātā, vāta-leso nām' esa. Vāto pana esika-tthambho[2] viya pabbata-kūṭaŋ viya ca ṭhito. Tathā yâpi etā tiṇa-kaṭṭhâdīni vahantiyo nadiyo sandanti na ettha udakaŋ sandati, udaka[3]-leso nām' esa. Udakam pana esika-tthambho viya pabbata-kūṭaŋ viya ca ṭhitaŋ. Yâp' imā gabbhiniyo vijāyantī ti vuccanti kiñcâpi tā milāt' udarā[4] honti, gabbho pana na nikkhamati, gabbha-leso nām' esa. Gabbho pana esika-tthambho viya pabbata-kūṭaŋ viya ca ṭhito. Ye pi ete candima-suriyā udenti vā apenti vā n' eva te udenti na apenti: candima-suriya-leso nām' esa. Candima-suriyā pana esika-tthambho viya pabbata-kūṭaŋ viya ca ṭhitā.

Diṭṭhan ti ādīsu: *diṭṭhaŋ*, rūpâyatanaŋ: *sutaŋ*, saddâyatanaŋ: *mutaŋ*, gandhâyatanaŋ rasâyatanaŋ phoṭṭhabbâyatanaŋ. Taŋ hi patvā gahetabbato *mutan* ti ca vuttaŋ. Avasesāni sattâyatanāni *viññātaŋ* nāma. *Pattan* ti, pariyesitvā vā apariyesitvā vā pattaŋ. *Pariyesitan* ti, pattaŋ vā

---

[1] A, G. rajantā (? *for* rañjantā).
[2] *Cf.* D. i, 14; DA. i, 105.
[3] A, G. udaka-ja-.
[4] A, G. silā-kandarū (?).

apattaŋ vā pariyesitaŋ. *Anuvicaritaŋ* manasā[1] ti, cittena anusañcaritaŋ. Lokasmiŋ hi pariyesitvā pattam pi atthi, pariyesitvā apattam pi: apariyesitvā pattam pi, apariyesitvā n' eva pattaŋ. Pariyesitvā pattaŋ, *pattaŋ* nāma: pariyesitvā no pattaŋ, *pariyesitaŋ* nāma. Apariyesitvā pattañ ca apariyesitvā no pattañ ca *manasânuvicaritaŋ* nāma. Atha vā pariyesitvā pattam pi, apariyesitvā pattam pi, patt' aṭṭhena *pattaŋ* nāma. Pariyesitvā no pattam eva, *pariyesitaŋ* nāma. Apariyesitvā no pattaŋ *manasânuvicaritaŋ* nāma. Sabbaŋ vā etaŋ manasā anuvicaritam eva.[2]

5.

Pañcame[3]: *n' atthi dinnan* ti ādīsu: *n' atthi dinnan* ti, dinnassa phalâbhāvaŋ sandhāya vadanti. *Yiṭṭhaŋ* vuccati mahā-yāgo. *Hutan* ti, pahenaka-sakkāro adhippeto. Tam pi ubhayaŋ phalâbhāvam eva sandhāya paṭikkhipanti. *Sukaṭa-dukkaṭānan* ti, sukata-dukkatānaŋ, kusalâkusalānan ti attho. *Phalaŋ vipāko* ti, yaŋ phalan ti vā vipāko ti vā vuccati, taŋ n' atthī ti vadanti. *N' atthi ayaŋ loko* ti, paraloke ṭhitassa ayaŋ loko n' atthi. *N' atthi paro loko* ti, idha-loke ṭhitassa pi para-loko n' atthi. Sabbe tattha tatth' eva ucchijjantī ti dassenti. *N' atthi mātā n' atthi pitā* ti, mātāpitusu[4] sammā-paṭipatti-micchā-paṭipattīnaŋ phalâbhāva-vasena vadanti. *N' atthi sattā opapātikā* ti, cavitvā uppajjanakasattā nāma n' atthī ti vadanti. *N' atthi loke samaṇa-brāhmaṇā* ti,[5] loke sammā paṭipannā samaṇa-brāhmaṇā nāma n' atthī ti vadanti. *Cātummahābhūtiko* ti, catu-mahābūtamayo. *Paṭhavī paṭhavi-kāyan* ti, ajjhattikā paṭhavī bāhiraŋ paṭhavi-dhātuŋ. *Anupetī* ti, anuyāti.[6]

Anupagacchatī ti,[7] tass' eva vevacanaŋ: anugacchatī ti pi attho. Ubhayenâpi upeti upagacchatī ti dassenti. *Āpâdīsu* pi es' eva nayo. *Indriyānī* ti mana-cchaṭṭhāni indriyāni.

---

1 *Cf.* A. ii, 25.
2 A, C, G. *muddle this passage.*
3 *MSS. omit*; *cf.* D. i, 55; DA. i, 165; M. i, 515.
4 B, DA. tesu sammā-paṭipattiŋ icchā-p.
5 A, G, DA. *omit this item.*
6 C. -yāyati.
7 C. -vigacchati.

Sankamantī ti,[1] ākāsaŋ pakkhandanti. *Āsandi*[2] *pañcamā* ti, nipanna-mañcena pañcamā. Mañco c' eva cattāro mañca-pāde gahetvā ṭhitā cattāro purisā cā ti attho. *Yāva āḷāhanā* ti, yāva susānā. *Padānī*[3] ti, 'ayaŋ evaŋ sīlavā ahosi, evaŋ dussīlo' ti ādinā nayena pavattāni guṇa-guṇa-padāni. Sarīram eva vā ettha padānī ti adhippetaŋ. *Kāpotakānī* ti, kapotaka-vaṇṇāni, pārāpata-pakkha-vaṇṇānī ti attho. *Bhassantā* ti,[4] bhasmantā. Ayam eva vā Pāḷi. *Āhutiyo* ti, yaŋ paheṇaka-sakkārâdi-bhedaŋ dinnaŋ dānaŋ, sabbaŋ taŋ chārikâvasānam eva hoti. Na tato paraŋ phala-dāyakaŋ hutvā gacchatī ti attho. *Dattu-paññattan*[5] ti, dattūhi bāla-manussehi paññattaŋ. Idaŋ vuttaŋ hoti: Bālehi abuddhīhi paññattam idaŋ dānaŋ, na paṇḍitehi: bālā denti, paṇḍitā gaṇhantī ti dassenti.

6.

Chaṭṭhe:[6] *karato*[7] ti, sahatthā karontassa. *Kārayato*[8] ti, āṇattiyā kārentassa. *Chindato* ti, paresaŋ hatthâdīni chindantassa. *Chedāpayato* ti, parehi chedāpentassa. *Pacato*[9] ti, pare daṇḍâdinā pīḷentassa. *Pācayato* ti, parehi pīḷāpentassa. *Socato socayato* ti, parassa bhaṇḍa-haraṇâdīhi sokaŋ sayaŋ karontassa pi parehi kārentassa pi. *Kilamato kilamāpayato* ti, āhār' upaccheda-bandhanâgāra-ppavaṭṭanâdīhi sayaŋ kilamantassa pi parehi kilamāpentassa pi. *Phandato phandāpayato*[10] ti, paraŋ phandantaŋ phandana-kāle sayam pi phandato parehi pi phandāpayato. *Pāṇam atimā-*

---

[1] DA. *omits.* [2] F. *text* āyanti (?).

[3] F. *text* p. paññāyanti; D. p. paññāpenti.

[4] *So* C, C1, D, *but* A, G, *and texts* bhasmantā.

[5] *Cf.* Fausböll, *Ten Jātakas,* 116 (dattu-paññattañ ca vadanti dānaŋ) =ye ca dānaŋ lālakehi p. vadanti.

[6] *Cf.* D. i, 52; DA. i, 159. *Here again MSS. omit number. These suttas seem to be regarded as one chapter. The passage is a hopeless confusion in texts and Comy.*

[7] *So texts,* A, G, D, DA, *but* C, C1 karoto.

[8] A, G, S. *text* kārāpayato.

[9] D, S. *text* pacato, pācayato; DA. paccato; B, F. *text* vadhato, vadhāpayato. A, G. *omit both alike.*

[10] F. *text,* D, M. phandato; S. *text,* A, C, G. bandh. *as below.*

payato[1] ti, pāṇaŋ hanantassa pi parehi hanāpentassa pi. Evaŋ sabbattha karaṇa-kārāpana-vasen' eva attho veditabbo.

Sandhin ti, ghara-sandhiŋ. *Nillopan* ti, mahā-vilopaŋ. *Ekâgārikan*[2] ti, ekam eva gharaŋ parivāretvā vilumpanaŋ. *Paripanthe* ti, āgatâgataŋ acchindan' atthaŋ magge *tiṭṭhato*. *Karato na karīyati pāpan* ti, yaŋ kiñci pāpaŋ karomī ti saññāya karoto pi pāpaŋ na karīyati, n' atthi pāpaŋ. Sattā pana karomā ti evaŋ saññino hontī ti dīpeti.

Khura-pariyantenā ti, khura-neminā: khura-dhāra[3]-sadisapariyantena vā. *Eka-maŋsa-khalan* ti, eka-maŋsa-rāsiŋ. *Puñjan* ti, tass' eva vevacanaŋ. *Tato nidānan* ti, eka-maŋsakhala-karaṇaŋ nidānaŋ. *Dakkhiṇan* ti, dakkhiṇa-tīre manussā kakkhalā, dāruṇā. Te sandhāya *hananto* ti ādi vuttaŋ. *Uttaran* ti, uttara-tīre[4] saddhā honti, pasannā,[5] Buddhamāmakā, Dhamma-māmakā, Sangha-māmakā. Te sandhāya *dadanto* ti ādi vuttaŋ. Tattha *yajanto* ti mahā-yāgaŋ karonto. *Damenā* ti, indriya-damena, uposatha-kammena. *Saŋyamenā* ti, sīla-saŋyamena. *Sacca-vajjenā* ti, sacca-vacanena. *Āgamo* ti, āgamanaŋ: pavattī ti attho. Sabbatthâpi pāpa puññānaŋ kiriyam eva paṭikkhipanti.

X.

7.

Sattame:[6] *n' atthi hetu n' atthi paccayo* ti,[7] ettha paccayo hetu-vevacanam eva. Ubhayenâpi vijjamānam eva kāyaduccaritâdīnaŋ sankilesa-paccayaŋ kāya-sucaritâdīnañ ca visuddhi-paccayaŋ paṭikkhipanti. *N' atthi balan*[8] ti, yamhi attano bale patiṭṭhitā ime sattā devattam pi Mārattam pi Brahmattam pi sāvaka-bodhim pi pacceka-bodhim pi sabbaññutam pi pāpuṇanti, taŋ balaŋ paṭikkhipanti. *N' atthi viriyan* ti ādīni, sabbāni aññamañña-vevacanān' eva. 'Idaŋ no viriyena, idaŋ purisa-thāmena, idaŋ purisa-

---

[1] *So all, but* C, C_1 -pātayato.
[2] F. *text has* karonto *here for* karoto *or* karato.
[3] DA. *omits*.
[4] DA. sattā saddhā.
[5] DA. pesannā.
[6] *MSS. continue with last* §.
[7] DA. i, 160 (*Makkhali-vāde*).
[8] C. phalaŋ.

parakkamena pattabban[1] ' ti, evaŋ sabbattha[2] vacana-paṭikkhepa-karaṇa-vasena pan' etāni visuŋ ādiyanti.

Sabbe sattā ti, oṭṭha-goṇa-gadrabhâdayo anavasese pariganhanti. *Sabbe pāṇā* ti, ek' indriyo pāṇo dvi-indriyo pāṇo ti ādi-vasena vadanti. *Sabbe bhūtā* ti, aṇḍa-kosa-vatthi-kosesu bhūte[3] sandhāya vadanti. *Sabbe jīvā* ti, sāli-yava-godhūmâdayo sandhāya vadanti. Tesu hi te virūhana-bhāvena[4] jīva-saññino. *Avasā abalā aviriyā* ti, tesaŋ attano vaso vā balaŋ vā viriyaŋ vā n' atthi. *Niyati-sangati-bhāva-pariṇatā* ti, attha *niyatī* ti niyatatā[5]: *sangatī* ti channaŋ abhijātīnaŋ tattha tattha gamanaŋ: *bhāvo* ti sabhāvo yeva. Evaŋ niyatiyā ca sangatiyā ca sabhāvena ca *pariṇatā*, nānappakārataŋ pattā. Yena hi yathā bhavitabbaŋ so tath' eva bhavati: yena na bhavitabbaŋ so na bhavatī ti dassenti. *Chasv' eva abhijātīsū* ti, chasu eva abhijātīsu ṭhatvā sukhañ ca dukkhañ ca *paṭisaŋvedenti*. Aññā sukha-dukkha-bhūmi n' atthī ti dassenti.

8–10.

Aṭṭhame:[6] *akaṭā* ti, akatā. *Akaṭa-vidhā* ti, akata-vidhānā. ' Evaŋ karohī ' ti kenaci kāritā pi na hontī ti attho. *Animmitā* ti, iddhiyâpi na nimmitā. *Animmātā* ti, animmāpitā. Animmitabbā ti pi pāṭho: na nimminitabbā ti attho.[7]

Vañjhā[8] ti, vañjha-pasu-vañjha-tālâdayo viya aphalā kassaci ajanakā. Pabbata-kūṭaŋ viya ṭhitā ti, kūṭaṭṭhā. Esikaṭṭhāyino viya hutvā ṭhitā ti, *esika-ṭṭhayī-ṭṭhitā*. Yathā sunikhāto esika-thambho niccalo tiṭṭhati, evaŋ ṭhitā ti attho.

---

[1] *So* A, G, *but* C, C_1 pattaŋ; DA. pavattaŋ.

[2] *So* A, G; C. pattabba-vacana; C_1 pavatta-vavana; DA. pavatta-vacana.

[3] DA. *adds* sambhūte.

[4] *Cf.* SnA. 144; DA. so . . . saññī; A, G. ko vir-.

[5] DA. niyatitā.

[6] *MSS. continue with previous* §. *This first section occurs at* D. i, 56; DA. 105, 167, *where it is called* Pakudha-vādo.

[7] *MSS. confuse.* DA. *has* keci animātabbā ti padaŋ vadanti. Taŋ n' eva Pāḷiyaŋ na Aṭṭhakathāyaŋ dissati, *which seems a quotation from* Ṭīkā. *I follow* C, C_1.

[8] *Cf.* DA. i, 105.

Na iñjantī[1] ti, esika-tthambho viya ṭhitattā na calanti. *Na vipariṇamantī* ti,[2] pakatiŋ na vijahanti. *Na aññamaññaŋ byābādhentī* ti, aññam aññaŋ na upahaṇanti. *Nâlan* ti, na samatthā.

Paṭhavī-kāyo ti ādīsu, paṭhavī[3] yeva paṭhavī-kāyo, paṭhavī-samūho vā.

Sattannaŋ tveva kāyānan[4] ti, yathā mugga-rāsi-ādīsu pahaṭaŋ satthaŋ muggâdīnaŋ[5] antaren' eva pavisati, evaŋ sattannaŋ kāyānaŋ antarena, chiddena, vivarena, satthaŋ pavisati. Tattha 'ahaŋ imaŋ jīvitā voropemī' ti kevalaŋ saññāmattam eva hotī ti dassenti.

Yoni-pamukha-sata-sahassānī ti,[6] pamukha-yonīnaŋ uttama-yonīnaŋ cuddasa-*sata-sahassāni*, aññāni ca *saṭṭhi-satāni*, aññāni ca *cha-satāni*, *pañca-kammuno satāni* cā ti kevalaŋ takka-mattakena niratthakaŋ diṭṭhiŋ dīpenti. *Pañca ca kammāni tīṇi ca kammānī* ti ādīsu pi es' eva nayo. Keci pan' āhu: '*pañca-kammānī* ti pañc' indriyānaŋ vasena bhaṇanti[7]: *tīṇī* ti, tīṇi kāya-kammâdi-vasenā ti. *Kamme ca aḍḍha-kamme cā* ti, ettha pana kāya-kamma-vacī-kammāni kamman ti laddhi, mana-kammaŋ upaḍḍha-kamman' ti.

Dvaṭṭhi paṭipadā ti, dvā-saṭṭhi paṭipadā ti vadanti. *Dvaṭṭh' antara-kappā* ti, ekasmiŋ kappe catu-saṭṭhi antara-kappā nāma honti. Ayaŋ pana aññe dve ajānanto evam āha. *Chaḷ-abhijātiyo* ti, kaṇhâbhijāti nīlâbhijāti lohitâbhijāti haliddâbhijāti sukkâbhijāti parama-sukkâbhijāti, imā cha abhijātiyo ti vadanti. Tattha[8] orabbhikā sūkarikā sākuṇikā[9] māgavikā luddā maccha-ghātakā corā cora-ghātakā bandhanâgārikā, ye vā pan' aññe pi keci kurūra-kammantā, ayaŋ kaṇhâbhijātī ti vadanti. Bhikkhū nīlâbhijātī ti vadanti. Te kira catusu paccayesu kaṇṭake pakkhipitvā khādanti. Bhik-

---

[1] DA. i, 167.

[2] *So* A, C₁, G, S. *text, but* F. *text*, B, C. -ṇāmenti; D. -ṇamanti; DA -ṇāmanti.

[3] C, C₁ *add* -dhātu.

[4] A, G. sattanaŋ yeva cā ti.

[5] *Here texts have confused* mugga-rāsi (*a heap of beans, etc.*) *and* muggara-asi (*club and sword*). *This latter makes nonsense.* A, G. *alone and* B. *of* DA. *have the right reading in* muggâdīnaŋ; *the rest have* muggarâdīnaŋ *and* muggarāsi-ādīnaŋ.

[6] D. i, 54; DA. i, 161.

[7] *So* DA, *but omitted by our Comy.*

[8] Pugg., p. 56.

[9] DA. sākunt-.

khū ca kaṇṭaka-vuttikā[1] ti ayaŋ hi 'ssa Pāḷi yeva. Atha vā kaṇṭaka-vuttikā eva nām' eke[2] pabbajitā ti vadanti. Lohitâbhijāti nāma Nigaṇṭhā, Eka-sāṭakā ti vadanti. Ime kira purimehi dvīhi paṇḍaratarā. Gihī odāta-vasanā Acelaka-sāvakā haliddâbhijātī ti vadanti. Evaŋ attano paccaya-dāyake Nigaṇṭhehi pi jeṭṭhakatare karonti. Ājīvakā ājīvakiniyo[3] ayaŋ sukkâbhijātī ti vadanti. Te kira purimehi catūhi paṇḍaratarā. Nando Vaccho Kiso Sankicco Makkhali-Gosālo parama-sukkâbhijātī ti vadanti. Te kira sabbehi pi paṇḍaratarā.

Aṭṭha-purisa-bhūmiyo ti, manda-bhūmi, khiḍḍā-bhūmi, vīmaŋsa-bhūmi, ujugata-bhūmi, sekha-bhūmi, samaṇa-bhūmi, jina[4]-bhūmi, panna[5]-bhūmī ti, imā aṭṭha-purisa-bhūmiyo. Tattha jāta-divasato paṭṭhāya satta-divase sambādha-ṭṭhānato nikkhantattā sattā mandā honti, momūhā: ayaŋ manda-bhūmī ti vadanti. Ye pana duggatito āgatā honti, te abhiṇhaŋ rodanti c' eva viravanti[6] ca. Sugatito āgatā taŋ anussaritvā anussaritvā hasanti. Ayaŋ khiḍḍā-bhūmi nāma. Mātā-pitunnaŋ hatthaŋ vā pādaŋ vā mañcaŋ vā pīṭhaŋ vā gahetvā bhūmiyaŋ pāda-nikkhipanaŋ pana vīmaŋsa-bhūmi nāma. Padasā-gamana[7]-samattha-kālo uju-gata-bhūmi nāma. Sippāni-sikkhana-kālo sekha-bhūmi nāma. Gharā-nikkhamma-pabbajana-kālo samaṇa-bhūmi nāma. Ācariyaŋ sevitvā sevitvā vijānana-kālo jina[8]-bhūmi nāma. 'Bhikkhu ca pannako[9] jino[10] na kiñci āhā' ti, evaŋ alābhiŋ[11] samaṇaŋ panna-bhūmī ti vadanti..

---

[1] *The view of Pūraṇa Kassapa. At* A. iii, 383 (*where the B. discusses these views*) kaṇḍaka-.

[2] *So* A, G, *but* C. te; C_1 ete.

[3] *MSS.* ājīviniyo.

[4] C_1 jāna-.

[5] A, C, G. samāpanna (? *read* patta-).

[6] A, C, G. paridevanti.

[7] C, C_1, DA. gantuŋ.

[8] C_1 jānana-; *cf.* PvA. 254 (jino sabban pajānāti, jina-bhūmiyaŋ ṭhito kevalaŋ pi jānāti, saŋsārassa samatikkantattā).

[9] ? = muṇī (*silent*) *or* ? *dead. Dialog.* i, 72 *n. takes* panna-bhūmi *as 'prostrate-time.'*

[10] C, C_1 jinno.

[11] A, G. alabhi. C. *reads* bhikkhū ca pannako jiṇṇo na kiñci . . . evaŋ alābhi-sampanna-bhūmī ti. [*I am sorry I cannot consult* MA. *on* M. i, 517 *for this reading.*]

Ekūna-paṇṇāsa-ājīva-sate ti, ekūna-paṇṇāsa ājīva-vutti-satāni. *Paribbājaka-sate* ti, paribbājaka-pabbajjā-satāni. *Nāgāvāsa-sate* ti, nāga-maṇḍala-satāni. *Vīse indriya-sate* ti, vīsaŋ indriya-satāni. *Tiŋse niraya-sate* ti, tiŋsa niraya-satāni. *Rajo*[1]*-dhātuyo* ti, raja-okiraṇa[2]-ṭṭhānāni: hattha-piṇḍa[3]-pāda-piṇḍâdīni sandhāya vadati. *Satta saññi-gabbhā* ti, oṭṭha-goṇa-gadrabha-aja-pasu-miga-mahise sandhāya vadati. *Satta asaññi-gabbhā* ti, sāli-yava-godhūma-mugga-kangu-varaka-kudrūsake sandhāya vadati. *Satta nigaṇṭhi*[4]*-gabbhā* ti, gaṇṭhimhi jāta-gabbhā: ucchu-veḷu-nalâdayo sandhāya vadati.

Satta dibbā[5] ti, bahū devā: so pana sattā ti vadati. *Satta mānusā* ti, manussā pi anantā: so sattā ti vadati. Satta *pesacā*[6] ti, pisācā mahanta-mahantā[7]: sattā ti vadati. *Sarā* ti, mahā-sarā. Kaṇṇa-muṇḍa-Rathakāra-Anotatta-Sīhappapāta-(Tiyaggaḷa)-Chaddanta-Mucalinda-Kuṇāladahe[8] gahetvā vadati.

Pabbā[9] ti, gaṇṭhikā. *Papātā* ti, mahā-papātā. *Papāta-satānī* ti, khuddaka-papāta-satāni. *Supinā* ti, mahā-supinā. *Supina-satānī* ti, khuddaka-supina-satāni. *Cullāsīti mahā-kappuno* ti, mahā-kappānaŋ. Ettha ekamhā mahā-sarā vassa-sate vassa-sate kusaggena ekaŋ udaka-binduŋ nīharitvā sattakkhattuŋ tamhi sare nirudake kate eko mahā-kappo ti vadati. 'Evarūpānaŋ mahā-kappānaŋ caturāsīti-sata-sahassāni khepetvā *bāle ca paṇḍite ca dukkhass' antaŋ* karontī' ti ayam assa laddhi. Paṇḍito pi kira antarā sujjhituŋ asakkonti,[10] bālo pi tato uddhaŋ na gacchati.

---

[1] A, G. niraya-jo. [2] DA. okiṇṇa-.
[3] DA. pīṭha-; A, G. piṇḍa-; C, C_1 piṭṭha-.
[4] DA. nigg. [5] DA. devā.
[6] DA. pisācā.
[7] DA. mahantâmahantā; A, G. mahantā.
[8] Mucalinda-Tiyaggaḷa *not in the list of* A. iv, 101, *which has* Mandākini; DA. *omits* Chaddanta.
[9] *So* A, G, *but* D. i, 54, paṭuvā (*v.l.* pamuṭā); DA. pacuṭā; F. *text*, C, C_1 pavudhā; S. *text* pavuṭā; M. i, 518 ? *Comy. I think all these variants may have originated from the faulty writing of* pabbā, *using the two B's in Sinhalese instead of the double letter.*
[10] C. visujjhituŋ; C_1 vis. na sakkoti.

Sīlena vā ti, acelaka-sīlena vā aññena vā yena kenaci. *Vatenā* ti, tādisen' eva vatena. *Tapenā* ti, tapo-kammena. *Aparipakk̄aŋ* paripāceti nāma, yo 'ahaŋ paṇḍito' ti antarā visujjhati. *Paripakk̄aŋ phussa phussa* byantikaroti nāma yo 'ahaŋ bālo' ti vutta-parimāṇaŋ kālaŋ atikkamitvā yāti. *H' evaŋ n' atthī* ti, evaŋ n' atthi, taŋ hi ubhayam pi na sakkā kātun ti dīpeti. *Doṇamite* ti, doṇena mitaŋ viya. *Sukha-dukkhe* ti, sukha-dukkhaŋ. *Pariyanta-kaṭe* ti, vutta-parimāṇena kālena kata-pariyanto. *N' atthi hāyana*[1]*-vaḍḍhane* ti, n' atthi hāyana-vaḍḍhanāni. Na saŋsāro paṇḍitassa hāyati, na bālassa vaḍḍhatī ti attho. *Ukkaŋsâvakaŋse* ti, ukkaŋsâvakaŋsa: hāyana-vaḍḍhanānam ev' etaŋ vevacanaŋ.[2]

Idāni tam atthaŋ upamāya dassento *seyyathâpi nāmā* ti ādim āha. Tattha *sutta-gule* ti, veṭhetvā kata-sutta-gule. *Nibbeṭhiyamānam eva paletī*[3] ti, pabbate vā rukkh' agge vā ṭhatvā khittaŋ sutta-ppamāṇena nibbeṭhiyamānam eva gacchati, sutte khīṇe tatth' eva tiṭṭhati, na gacchati; evam evaŋ bāle ca paṇḍite ca vutta-kālato uddhaŋ na gacchatī ti dasseti.[4]

11–96.

Dasame[5] ādīsu: *antavā loko* ti, ekato vaḍḍhita-nimittaŋ loko ti gāhena vā takkena vā uppanna-diṭṭhi. *Anantavā* ti, sabbato vaḍḍhitaŋ appamāṇaŋ nimittaŋ loko ti gāhena vā takkena vā uppanna-diṭṭhi. *Taŋ jīvitaŋ taŋ sarīran* ti, jīvañ ca sarīrañ ca ekam evā ti uppanna-diṭṭhi. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti. Imāni sotâpatti-magga-vasena aṭṭhārasa veyyākaraṇāni, ekaŋ gamanaŋ, dutiyaŋ gamanaŋ dukkha-vasena vuttaŋ. Tatrâpi aṭṭhārasam eva veyyākaraṇāni. Tato parāni *rūpī attā hotī* ti ādīni aṭṭha veyyākaraṇāni, tehi saddhiŋ taŋ dutiya-peyyālo ti vutto.[6]

---

[1] S. *text*, A, G. hāpana.
[2] *Cf.* VM. ii, 563.
[3] *So* M, C, C_1; DA, A, G. phaleti.
[4] *So* G, DA, *but* C, C_1 paṇḍite ca kāla-vasena nibbeṭhiyamānā sukha-dukkhaŋ palenti: yathā-vuttena kālena atikkamantī ti dasseti (*perhaps from* Ṭīkā). *Curiously* A. *omits all after* paṇḍite ca.
[5] *Here as before MSS. run on continuously without numbering* suttas.
[6] *Cf.* DA. i, 119.

Tattha *rūpī* ti ārammaṇam eva attā ti gahita-diṭṭhi. *Arūpī* ti, jhānaŋ attā ti gahita-diṭṭhi. *Rūpī ca arūpī cā* ti, ārammaṇañ ca jhānañ ca attā ti gahita-diṭṭhi. *N' eva rūpī nârūpī* ti, takka-mattena gahita-diṭṭhi. *Ekanta-sukhī* ti, lābhi-takkika-jāti-ssarīnaŋ uppanna-diṭṭhi. Jhāna-lābhino pi hi atīte ekanta-sukhaŋ atta-bhāvaŋ manasikaroto evaŋ diṭṭhi uppajjati. Takkino pi 'yathā etarahi ahaŋ ekanta-sukhī evaŋ samparāye pi bhavissāmī' ti uppajjati. Jāti-ssarassa pi satt' aṭṭha bhave sukhita-bhāvaŋ passantassa evaŋ uppajjati. *Ekanta-dukkhī* ti ādīsu pi es' eva nayo.

Tatiya peyyālo anicca-dukkha-vasena tehi yeva chabbisatiyā suttehi vutto. Catuttha peyyālo tiparivaṭṭa-vasenā ti.

Diṭṭhi-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

IV.

OKKANTI-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1–10.

Okkanti-saŋyutte: *adhimuccatī* ti, saddhāya vimokkhaŋ[1] paṭilabhati. *Okkanto sammatta-niyāman* ti, paviṭṭho ariya-maggaŋ.

Abhabbo va tāva kālaŋ kātun ti, iminā uppanne magge phalassa anantarāya taŋ dīpeti. Uppannasmiŋ hi magge phalassa antarāya karaṇaŋ nāma n' atthi.[2] Ten' eva hi 'ayañ ca puggalo sotâpatti-phala-sacchikiriyāya paṭipanno assa kappassa ca uḍḍayhana[3]-velā assa n' eva tāva kappo uḍḍayheyya yāvâyaŋ puggalo na sotâpatti-phalaŋ sacchikaroti. Ayaŋ vuccati ṭhita-kappī' ti (Pugg. 13).[4]

Mattaso nijjhānaŋ khamantī ti, pamāṇaso olokanaŋ khamanti. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

Okkanti-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] B. saddhâdhimokkhaŋ.
[2] *Cf.* KhA. 181.
[3] KhA. *quoting* P. *reads* uḍḍahana . . . uḍḍaheyya.
[4] *Cf.* PuggA. (*J.P.T.S.*, 1914, p. 186).

V.

UPPĀDA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1–10.

Uppāda-saŋyutte sabbaŋ pākaṭam eva.

VI.

KILESA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1–10.

Kilesa-saŋyutte: *cittass' eso upakkileso* ti, katara-cittassa? Catu-bhūmaka-cittassa. Tebhūmaka-cittassa tāva hotu, lokuttara-cittassa kathaŋ upakkileso hotī ti? Uppatti-nivāraṇato. So hi tassa uppajjituŋ appadānena upakkileso ti veditabbo. *Nekkhamma-ninnan* ti, nava-lokuttara-dhamma-ninnaŋ. *Cittan* ti, samatha-vipassanā-cittaŋ. *Abhiññā sacchikaraṇīyesu dhammesū* ti, paccavekkhaṇā-ñāṇena abhijānitvā sacchikātabbesu chal-abhiññā-dhammesu. Eka-dhammaŋ vā gaṇhantena nekkhamman ti gahetabbaŋ. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

K i l e s a - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā   n i ṭ ṭ h i t ā .

VII.

SĀRIPUTTA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1–9.

Sāriputta-saŋyuttassa paṭhame: *na evaŋ hotī* ti, ahinkāra-maminkārānaŋ pahīnattā evaŋ na hoti. Dutiyâdīsu pi es' eva nayo.

10.

Dasame: *Sucimukhī*[1] ti, evaŋ nāmikā. *Upasankamī* ti, theraŋ abhirūpaŋ dassanīyaŋ suvaṇṇaŋ-vaṇṇaŋ samanta-pāsādikaŋ disvā 'iminā saddhiŋ parihāsaŋ karissāmī' ti upasankami. Atha therena tasmiŋ vacane paṭikkhitte 'idāni 'ssa vādaŋ āropessāmī' ti maññamānā *tena hi, samaṇa, ubbhamukho*[2] *bhuñjasī* ti āha.

---

[1] C, C_1 sūci-.   [2] *So texts,* A, G, *but* C, C_1 uddha-.

Disā-mukho ti, catu-disā-mukho. Catasso disā olokento ti attho. *Vidisā-mukho* ti, catasso vidisā olokento.

Vatthu-vijjā tiracchāna-vijjāyā[1] ti, vatthu-vijjā sankhātāya tiracchāna-vijjāya. Vatthu-vijjā nāma lāpu-vatthu kumbhaṇḍa-vatthu mūlaka-vatthu-ādīnaŋ vatthūnaŋ phala-sampatti-kāraṇa-kāla-jānanûpāyo. *Micchâjīvena jīvikaŋ kappentī* ti, ten' eva vatthu-vijjā tiracchāna-vijjā sankhātena micchâjīvena jīvikaŋ kappenti: tesaŋ vatthūnaŋ sampādanena pasannehi manussehi dinne paccaye paribhuñjantā jīvantī ti attho. *Adho-mukhā* ti, vatthuŋ oloketvā bhuñjamāna-vasena adhomukhā bhuñjanti nāma. Evaŋ sabbattha yojanā kātabbā.

Api c' ettha *nakkhatta-vijjā* ti, ajja imaŋ nakkhattaŋ iminā nakkhattena gantabbaŋ: iminā idañ c' idañ ca kātabban ti evaŋ jānana-vijjā. *Dūteyyan* ti, dūta-kammaŋ: tesaŋ tesaŋ sāsanaŋ gahetvā tattha tattha gamanaŋ. *Pahīṇa-gamanan* ti, eka-gāmasmiŋ yeva eka-kulassa sāsane na añña-kulaŋ upasankamanaŋ. *Anga-vijjā*[1] ti, itthi-lakkhaṇa-purisa-lakkhaṇa-vasena anga-sampattiŋ ñatvā taya anga-sampattiyā 'idaŋ nāma labbhatī' ti evaŋ jānana-vijjā. *Vidisā-mukhā* ti, anga-vijjā hi taŋ taŋ sarīra-koṭṭhāsaŋ ārabbha pavattattā vidisāya pavattā nāma. Tasmā tāya vijjāya jīvikaŋ kappentā bhuñjantā vidisā-mukhā bhuñjanti nāma.

Evam ārocesī ti, *dhammikaŋ samaṇā* ti ādīni vadamānā sāsanassa niyyānikaŋ guṇaŋ kathesi. Tañ ca pariyāya[2]-kathaŋ sutvā pañca-mattāni kula-satāni sāsane otariŋsū ti.

S ā r i p u t t a - s a ŋ y u t t a - v a ṇ ṇ a n ā n i ṭ ṭ h i t ā.

VIII.

NĀGA-SANYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Nāga-saŋyutte: *aṇḍa-jā*[3] ti, aṇḍe jātā. *Jalābu-jā* ti, vatthi-kose jātā. *Saŋseda-jā* ti, saŋsede jātā. *Opapātikā* ti, uppatitvā viya jātā.[4] Idañ ca pana suttaŋ aṭṭh' uppat-

---

[1] *Cf.* DA. i, 93 (*and for next para.*).
[2] C. *v.l.* parisā.
[3] *Cf.* MA. ii, 36 (MA. =jalābumhi jātā).
[4] MA. vinā etehi kāraṇehi uppatitvā viya nibbattā.

tiyaŋ vuttaŋ. Bhikkhūnaŋ hi 'kati nu kho nāga-yoniyo?' ti kathā udapādi. Atha Bhagavā puggalānaŋ nāga-yonīhi ukkaṇṭhan' atthaŋ nāga-yoniyo āvikaronto imaŋ suttam āha.

2–50.

Dutiyâdīsu: *ossaṭṭha*[1]*-kāyā* ti, ahi-tuṇḍika-pathaŋ gahetvā vissaṭṭha-kāyā.[2] *Dvaya-kārino* ti, duvidha-kārino: kusalâkusala-kārino ti attho. *Sac' ajja mayan* ti, sace ajja mayaŋ. *Sahabyataŋ upapajjatī* ti, saha-bhāvaŋ āpajjati. Tatr' assa akusalaŋ upapattiyā paccayo hoti, kusalaŋ upapannānaŋ sampattiyā.

Annan ti,[3] khādanīya-bhojanīyaŋ: *pānan* ti, yaŋ kiñci pānakaŋ: *vatthan* ti, nivāsana-pārupanaŋ: *yānan* ti, chattûpāhanaŋ ādiŋ katvā yaŋ kiñci gamana-paccayaŋ: *mālan* ti, yaŋ kiñci sumana-mālâdi-pupphaŋ: *gandhan* ti, yaŋ kiñci candanâdi-gandhaŋ: *vilepanan* ti yaŋ kiñci chavi-rāga-karaṇaŋ: *seyyâvasatha-padīpeyyan* ti, mañca-pīṭhâdi-seyyaŋ ekabhūmakâdi-āvasathaŋ vaṭṭi-telâdi-padīpûpakaraṇañ ca deti tī attho. Tesaŋ hi dīghâyukatāya c' eva vaṇṇavantatāya ca sukha-bahulatāya ca patthanaŋ katvā, imaŋ dasa-vidhaŋ dāna-vatthuŋ datvā, taŋ sampattiŋ anubhavituŋ tattha nibbattanti. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti..

Nāga-saŋyutta vaṇṇanā niṭṭhitā.

IX.

SUPAṆṆA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1–46.

Supaṇṇa-saŋyutte: Pattānaŋ vaṇṇavantatāya garuḷā *supaṇṇā* ti vuttā. Idhâpi paṭhama-suttaŋ purima-nayen' eva aṭṭh' uppattiyaŋ vuttaŋ. *Haraṇtī* ti, uddharanti uddharaṇavasena.[4] Te attanā hīne vā same vā uddharituŋ sakkoṇti,

---

[1] *All but* F. *text* voss-.

[2] *The ref. is to* JA. iv, 454, 460; VM. i, 304 (Campeyyo pi nāgarājā hutvā ahituṇḍikena viheṭhiyamāno mano-padosa-mattam pi na uppādesi); B. ahituṇḍika-paribuddhaŋ ahaṇetvā; A, G. ahiguṇṭhika-pathaŋ gahetvā; C, C_1 ahiguṇṭhika-parivutthaŋ agahetvā.

[3] DA. i, 77.

[4] C, C_1 uddharamānā ca pana te.

na attanā paṇītatare. Satta-vidhā hi anuddharaṇīya-nāgā nāma. Paṇītatarā Kambalassatarā,[1] Dhataraṭṭhā,[2] satta Sīdantara-vāsino,[3] paṭhaviṭṭhakā, pabbataṭṭhakā, vimānaṭṭhakā ti. Tatra paṇītatarā nāma yonito ukkaṭṭhatarā. Tathā hi aṇḍa-jâdīnaŋ jalabu-jâdayo paṇītatarā. Te tehi anuddharaṇīyā. Kambalassatarā pana nāga-senāpatino. Te yattha katthaci disvā yo koci supaṇṇo uddharituŋ na sakkoti. Dhataraṭṭhā pana nāga-rājāno. Te pi koci uddharituŋ na sakkoti. Ye pana satta Sīdantare mahā-samudde vasanti, te yasmā tattha vīci-kampanaŋ kātuŋ na sakkā, tasmā koci uddharituŋ na sakkoti. Ye pana mahā-samudde ūmi-piṭṭhe vasanti, te yo koci samo vā paṇītataro vā Supaṇṇo uddharituŋ sakkoti. Sesaŋ *Nāga-saŋyutte* vutta-nayam evā ti.

Supaṇṇa-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

X.

GANDHABBA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1-92.

Gandhabba-saŋyutte: *mūla-gandhe adhivatthā* ti, yassa rukkhassa mūle gandho atthi, taŋ nissāya nibbattā. So hi sakalo pi rukkho tesaŋ upakappati. Sesa-padesu pi es' eva nayo.[4] *Gandha-gandhe* ti, mūlâdi-gandhānaŋ gandhe. Yassa hi rukkhassa sabbesam pi mūlâdīnaŋ gandho atthi, so idha gandho nāma: Tassa gandhassa gandhe tasmiŋ adhivatthā. Idha mūlâdīni sabbāni tesaŋ yeva upakappanti.

So dātā hoti mūla-gandhānan ti, so kālânusārikâdīnaŋ mūla-gandhānaŋ dātā hoti. Evaŋ sabba-padesu attho veditabbo. Evaŋ hi sarikkha-dānam pi datvā patthanaŋ ṭhapenti, asarikkha-dānam pi. Taŋ dassetuŋ *so annaŋ deti* ti ādi dasa-vidhaŋ dāna-vatthuŋ vuttaŋ. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

Gandhabba-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] JA. vi, 165. [2] JA. iv, 425. [3] JA. vi, 125.
[4] A, G. *omit the rest of this* saŋyutta.

XI.

VALĀHA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1–57.

Valāhaka-saŋyutte: *valāha-kāyikā* ti, valāhaka-nāmake deva-kāye uppannā ākāsa-cārika-devā. *Sīta-valāhakā* ti, sīta-karaṇaka-valāhakā. Sesa-padesu pi es' eva nayo.

Ceto-paṇidhim anvāyā ti, citta-ṭṭhapanaŋ āgamma. *Sītaŋ hotī* ti, yaŋ vassāne vā hemante vā sītaŋ hoti, taŋ utu-samuṭṭhānam eva. Yaŋ pana sīte pi ati-sītaŋ gimhe ca uppannaŋ sītaŋ, taŋ devatânubhāvena nibbattaŋ sītaŋ nāma.

Uṇhaŋ hotī ti, yaŋ gimhāne uṇhaŋ taŋ utu-samuṭṭhānikaŋ pākaṭikam eva. Yaŋ pana uṇhe pi ati-uṇhaŋ sīta-kāle ca uppannaŋ uṇhaŋ, taŋ devatânubhāvena nibbattaŋ uṇhaŋ nāma.

Abbhaŋ hotī ti, abbha-maṇḍalo[1] hoti. Idhâpi yaŋ vassāne ca sisire ca abbhaŋ uppajjati, taŋ utu-samuṭṭhānikaŋ pākaṭikam eva. Yaŋ pana abbhe yeva ati-abbhaŋ satta sattâham pi canda-suriye chādetvā ek' andha-kāraŋ karoti, yañ ca Citta-Vesākha-māsesu abbhaŋ, taŋ devatânubhāvena uppannaŋ abbhaŋ nāma.

Vāto hotī ti, yo tasmiŋ tasmiŋ utumhi uttara-dakkhiṇâdi pakati-vāto hoti, ayaŋ utu-samuṭṭhano va. Yo pi pana rukkha-kkhandhâdi-padālino ati-vāto nāma atthi, ayañ c' eva yo ca añño pi akāla-vāto, ayaŋ devatânubhāva-nibbatto nāma.

Devo vassatī ti, yaŋ vassike cattāro māse vassaŋ, taŋ utu-samuṭṭhānam eva. Yaŋ pana vasse yeva ati-vassaŋ yañ ca Citta-Vesākha-māsesu vassaŋ, taŋ devatânubhāvena nibbattaŋ nāma.

Tatr' idaŋ vatthu:—Eko kira vassa-valāhaka-devaputto Himālaya-kūṭa-vāsī khīṇâsava-ttherassa santikaŋ gantvā vanditvā aṭṭhāsi. Thero 'ko 'si tvan?' ti pucchi. 'Ahaŋ, bhante, vassa-valāhaka-devaputto' ti. 'Tumhākaŋ kira cittena devo vassatī?' ti. 'Āma, bhante' ti. 'Passitu-kāmā

---

[1] A, G. abbhabbe maṇḍappo (?).

mayan' ti. 'Temissatha, bhante' ti. 'Megha-gajjitaŋ[1] na paññāyati. Kathaŋ temissāmā?' ti. 'Bhante, amhākaŋ cittena devo vassati. Tumhe paṇṇa-sālaŋ pavisathā' ti. 'Sādhu, devaputtā' ti pāde dhovitvā paṇṇa-sālaŋ pāvisi. Devaputto tasmiŋ pavisante yeva ekaŋ gītaŋ gāyitvā hatthaŋ ukkhipi. Samantā tiyojana-ṭṭhānaŋ eka-meghaŋ ahosi. Thero aḍḍha-tinto paṇṇa-sālaŋ paviṭṭho ti.

Api ca devo nām' esa aṭṭhahi kāraṇehi vassati: nāgânubhāvena supaṇṇânubhāvena devatânubhāvena saccakiriyânubhāvena utu-samuṭṭhānena Mārânubhāvena iddhi-balena vināsa-meghenā ti.

Valāha-saŋyutta-vaṇṇanā niṭṭhitā.

XII.
VACCHAGOTTA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1-11.

Vacchagotta-saŋyutte[2]: *aññāṇā* ti, aññāṇena. Evaŋ sabbapadesu karaṇa-vasen' eva attho veditabbo. Sabbāni c' etāni aññamañña-vevacanān' evā ti.

Imasmiñ ca pana saŋyutte ekādasa suttāni pañca-paṇṇāsa-veyyākaranānī ti veditabbāni.

XIII.
JHĀNA-SAŊYUTTA-VAṆṆANĀ

1.

Jhāna-saŋyuttassa paṭhame: *samādhi-kusalo* ti, paṭhamaŋ jhānaŋ pañc' angikaŋ, dutiyaŋ tivangikan ti, evaŋ angavavatthāna-kusalo. *Na samādhismiŋ samāpatti-kusalo* ti, cittaŋ pabhāsetvā, kallaŋ katvā jhānaŋ samāpajjituŋ na sakkoti. Iminā nayena sesa-padāni pi veditabbāni.

2-55.

Dutiyâdīsu: *na samādhismin ṭhiti-kusalo* ti, jhānaŋ ṭhapetuŋ akusalo. Satta-aṭṭha-accharā-mattaŋ jhānaŋ ṭhapetuŋ na sakkoti. *Na samādhismiŋ vuṭṭhāna-kusalo* ti, jhānato vuṭ-

---

[1] C, C_1 megha-sīsaŋ vā gajjitaŋ vā. [2] *Cf. Tevijja-sutta,* D. i.

ṭhātuŋ akusalo. Yathā paricchedena vuṭṭhātuŋ na sakkoti. *Na samādhismiŋ kallita*[1]*-kusalo* ti, cittaŋ pabhāsetvā kallaŋ kātuŋ akusalo. *Na samādhismiŋ ārammaṇa-kusalo* ti, kasiṇârammaṇesu akusalo. *Na samādhismiŋ gocara-kusalo* ti, kamma-ṭṭhāna-gocare c' eva bhikkhâcāra-gocare ca akusalo. *Na samādhismiŋ abhinīhāra*-kusalo ti, kamma-ṭṭhānaŋ abhinīharituŋ akusalo. *Na samādhismiŋ sakkacca-kārī* ti, jhānaŋ appetuŋ sakkacca-kārī na hoti. *Na samādhismiŋ sātacca-kārī* ti, jhān'.appaṇāya satata-kārī na hoti. Kadāci-d-eva-karoti. *Na samādhismiŋ sappāya-kārī* ti, samādhissa sappāye upakāraka-dhamme pūretuŋ na sakkoti. Tato paraŋ samāpatti-ādīhi padehi yojetvā catukkā vuttā. Tesaŋ attho vutta-nayen' eva veditabbo. Sakalaŋ pan 'ettha *Jhāna-saŋyuttaŋ* lokiya-jjhāna-vasen' eva kathitan ti.

Iti Sāratthа-ppakāsiniyā Saŋyutta-Nikāy' aṭṭhakathāya Khandhaka-Vagga-Vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *Text* kalla-.

[*Here ends Comy. on Vol. III. of Text, P.T.S. Edition.*]

I.

SAḶĀYATANA-SAṂYUTTA-VAṆṆANĀ

§ (I). *Paṭhama-Paṇṇāsako.*

I. ANICCA-VAGGO.

1–3.

Saḷāyatana-vaggassa paṭhame: *cakkhun* ti, dve cakkhūni: ñāṇa-cakkhuñ c' eva maṃsa-cakkhuñ ca. Tattha ñāṇa-cakkhuṃ pañca-vidhaṃ[1]: Buddha-cakkhu dhamma-cakkhu samanta-cakkhu dibba-cakkhu paññā-cakkhū ti. Tesu Buddha-cakkhu[2] nāma āsayânusaya-ñāṇañ c' eva indriya-paro-pariyatti-ñāṇañ ca, yaṃ 'Buddha-cakkhunā lokaṃ volokento' ti (D. ii, 38, *etc.*) āgataṃ. Dhamma-cakkhu nāma heṭṭhimā tayo maggā tīṇi ca phalāni, yaṃ 'virajaṃ vīta-malaṃ dhamma-cakkhuṃ udapādī' ti (Vin. i, 16, *etc.*) āgataṃ. Samanta-cakkhu nāma sabbaññuta-ñāṇaṃ, yaṃ 'pāsādam āruyha samanta-cakkhū' ti (Vin. i, 5) āgataṃ. Dibba-cakkhu nāma āloka-pharaṇena uppannaṃ ñāṇaṃ, yaṃ 'dibbena cakkhunā visuddhenā' ti (Vin. i, 8) āgataṃ. Paññā-cakkhu nāma catu-sacca-paricchedaka-ñāṇaṃ, yaṃ 'cakkhuṃ udapādī' ti (Vin. i, 11, *etc.*) āgataṃ.

Maṃsa-cakkhu[3] pi duvidhaṃ: sasambhāra-cakkhu, pasāda-cakkhū ti. Tesu yvâyaṃ akkhi-kūpake akkhi-paṭalehi parivārito maṃsa-piṇḍo: yattha catasso dhātuyo vaṇṇa-gandha-ras' ojā-sambhavo jīvitaṃ bhāvo cakkhu-ppasādo kāya-ppasādo ti, sankhepato terasa sambhārā honti. Vitthārato pana catasso dhātuyo vaṇṇa-gandha-ras' ojā-sambhavo ti ime nava-catu-samuṭṭhāna-vasena cattiṃsa: jīvitaṃ bhāvo cakkhu-ppasādo kāya-ppasādo ti, ime kamma-samuṭṭhānā tāva cattāro ti cattāri sambhārā honti. Idaṃ sasambhāra-

[1] *Cf.* Asl. 306; Nidd. 2, 235.
[2] M. i, 169; SA. i, 200; DA. i, 188.
[3] *Cf.* VM. ii, 444.

cakkhu nāma, yaŋ pan' ettha seta-maṇḍala-paricchinnena kaṇha-maṇḍalena parivāritaŋ, diṭṭhi-maṇḍale sanniviṭṭhaŋ, rūpa-dassana-samatthaŋ pasāda-mattaŋ, idaŋ pasāda-cakkhu nāma. Tassa tato paresañ ca sotâdīnaŋ vitthāra-kathā *Visuddhi-Magge*[1] vuttā va.

Tattha yadidaŋ pasāda-cakkhu, taŋ gahetvā Bhagavā *cakkhuŋ, bhikkhave, aniccan* ti ādim āha. Tattha catūhi kāraṇehi aniccaŋ[2]: udayabbaya-vattatāya cā ti ādinā nayen' assa vitthāra-kathā heṭṭha-pakāsitā yeva.[3] *Sotam* pipasāda-sotam eva adhippetaŋ. Tathā *ghāna-jivhā-kāya-mano* ti, tebhūmaka-sammasanâcāraŋ cittaŋ. Iti idaŋ suttaŋ chasu ajjhattikâyatanesu tīṇi lakkhaṇāni dassetvā kathite bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ. Dutiyaŋ dve lakkhaṇāni, tatiyaŋ ekaŋ lakkhaṇaŋ dassetvā kathite bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ. Dve 'me chaṭṭhe ca dutiyan ti.[4] Sesāni padato hi sallakkhitāni[5] vā ettaken' eva vā sallakkhissante ti.[6]

4.

Catutthe: rūpa-gandha-rasa-phoṭṭhabbā catu-samuṭṭhānā. Saddo dvi-samuṭṭhāno. *Dhammo*[7] ti, tebhūmak' ārammaṇaŋ. Idaŋ hi bāhiresu āyatanesu tilakkhaṇaŋ dassetvā kathite bujjhanakānaŋ vasena vuttaŋ.

5, 6.

Pañcame chaṭṭhe ca dutiya-tatiyesu vutta-sadiso va nayo.

7.

Sattamâdīni[8] atītanâgatesu cakkhâdīsu anicca-lakkhaṇāni sallakkhetvā paccuppannesu balava-gāhena kilamantānaŋ vasena vuttāni. Sesaŋ sabbattha heṭṭhā vutta-nayam evā ti.

---

[1] *Cf.* VM. ii, 444.
[2] *Cf.* VibhA. 48.
[3] *Cf.* S. iii, 44, 66; VM. ii, 639 *ff*.
[4] C. *omits sentence.*
[5] A, G. padato hi sallakkanāni; C_1 sesāni pana tehi sallakhitāni.
[6] A, G. sallakhissanti; C. sallikhissanti (?) [*but it is fut. pass.*].
[7] *Text* dhammā.
[8] G. attanâdīni.

II. YAMAKA-VAGGO.

1-4.

Yamaka-vaggassa paṭhama-dutiyesu: *ajjhattikānan* ti, ajjhatt' ajjhatta-vasena ajjhattikānaŋ. So pana nesaŋ[1] ajjhattika-bhāvo chanda-rāgassa adhimatta-balavatāya veditabbo. Manussānaŋ hi anto gharaŋ viya cha-ajjhattikâyatanāni. Gharûpacāraŋ viya cha-bāhirâyatanāni. Yathā nesaŋ putta-dāra-dhana-dhañña-puṇṇe anto-ghare chanda-rāgo adhimatta-balavā hoti, tattha kassaci pavisituŋ na denti. Appamattena bhājana-sadda-mattenâpi[2] 'kiŋ etan?' ti vattāro bhavanti. Evam evaŋ chasu ajjhattikesu āyatanesu adhimatta-balavā chanda-rāgo. Iti imāya chanda-rāgassa balavatāya tāni ajjhattikānī ti vuttāni. Gharûpacāre pana na tathā balavā hoti. Tattha carante manusse pi catu-ppadāni[3] na sahasā nivārenti. Kiñcâpi na nivārenti, anicchantā pana paŋsu-pacchi-mattam pi gaṇhituŋ[4] na denti. Iti nesaŋ attani[5] adhimatta-balavā chanda-rāgo hoti, rūpâdīsu pi tath' eva na adhimatta-balavā chanda-rāgo. Tasmā tāni tīṇi bāhirānī ti vuttāni. Vitthārato pana *Visuddhi-Magge*[6] vuttā va. Sesaŋ dvīsu pi suttesu heṭṭhā vutta-nayam eva. Tathā tatiya-catutthesu.

5-10.

Pañcame: *nissaṭā* ti, nikkhantā: *visaŋyuttā* ti, no saŋyuttā: *vippamuttā* ti, no avimuttā: *vimariyādi*[7]*-katena cetasā* ti, nimmariyādi-katena cetasā. Yaŋ hi 'yaŋ[8] kilesa-jātaŋ vā vaṭṭaŋ vā appahīnaŋ hoti, tena sekhānaŋ cittaŋ su-mariyādi-kataŋ nāma: yaŋ pahīnaŋ, tena vimariyādi-kataŋ. Idha pana sabbaso kilesānañ c' eva vaṭṭassa ca pahīnattā vimari-

---

[1] A, B, G. yo pan' esaŋ.
[2] *So* B, *but* A, G. appamatto bhājane bhindamāne pi; C. bhijjamāne.
[3] A, G. -pādā.
[4] A, G. gahituŋ; C. gahetuŋ.
[5] C. attattha.
[6] *Cf.* VM. ii, 565.
[7] *Cf.* VM. 386; UdA. 186; *supra on* S. ii, 173; Pṭs. ii, 206 (vipariyādi- ?); A, G. vicariyādi-.
[8] A, G. yanti yaŋ kilesa-.

yādi-katena kilesa-vaṭṭa-mariyādaŋ atikkantena[1] cittena viharinsū ti attho.

Chaṭṭhe pi es' eva nayo. Chasu pi pan' etesu suttesu catusaccam eva kathitan ti veditabbaŋ.

Sattamâdīsu catusu vaṭṭa-vivaṭṭam eva kathitaŋ. Anupubba-kathā pana nesaŋ heṭṭhā vutta-nayen' eva veditabbā ti.

III. SABBA-VAGGO.

1.

Sabba-vaggassa paṭhame: *sabbaŋ vo, bhikkhave* ti, sabbaŋ nāma catubbidhaŋ:—sabba-sabbaŋ, āyatana-sabbaŋ, sakkāya-sabbaŋ,[2] padesa-sabban ti. Tattha

'Na tassa adiṭṭham[3] idh' atthi kiñci:
Atho aviññātam ajānitabbaŋ
Sabbaŋ abhiññāsi yad' atthi ñeyyaŋ.
Tathāgato tena samanta-cakkhū' ti (Nidd. i, 360)[4]

idaŋ sabba-sabbaŋ nāma. 'Sabbaŋ vo, bhikkhave, desissāmi. Taŋ suṇāthā' ti (S. iv, 15), idaŋ āyatana-sabbaŋ nāma.[5] 'Sabba-dhamma-mūla-pariyāyaŋ vo, bhikkhave, desessāmī' ti (M. i, 1), idaŋ sakkāya-sabbaŋ nāma. 'Sabba-dhammesu vā, gahapati, (paṭhama) samannāhāro[6] uppajjati cittaŋ, mano, mānasaŋ, tajjā mano-viññāṇa-dhātū' ti [?], idaŋ padesa-sabbaŋ nāma. Iti chal-ārammaṇa[7]-mattaŋ padesa-sabbaŋ: tebhūmaka-dhammā sakkāya-sabbaŋ: catu-bhūmaka-dhammā āyatana-sabbaŋ: yañ kiñci ñeyyaŋ sabba-sabbaŋ. Padesa-sabbaŋ sakkāya-sabbaŋ na pāpuṇāti: sakkāya-sabbaŋ āyatana-sabbaŋ na pāpuṇāti: āyatana-sabbaŋ sabba-sabbaŋ na[8] pāpuṇāti. Kasmā? 'Sabbaññuta-ñāṇassa[9] ayaŋ nāma dhammo ārammaṇaŋ na hotī' ti n' atthitāya. Imasmiŋ pana sutte āyatana-sabbaŋ adhippetaŋ.

---

[1] A, G. -kammantena.
[2] *Cf.* MA. i, 38.
[3] C. na assa addiṭṭham.
[4] *Cf.* Sn. 1122, na tuyhaŋ addiṭṭhaŋ asutaŋ mutaŋ vā || Atho aviññātaŋ kiñcanaŋ atthi loke.
[5] *Cf.* Nidd. i, 133, sabbaŋ vuccati dvādasâyatanāni.
[6] C. -hāre.
[7] A. masârammana-; G. masârammalā (?).
[8] A, G. *omit.*
[9] G. tasmā viññāta-ñāṇassa.

Paccakkhāyā ti, paṭikkhipitvā. *Vācā-vatthu-r-ev' assā* ti, vācāya vattabba-vatthu-mattakam eva bhaveyya. Imāni pana dvādasâyatanāni atikkamitvā ayaŋ nāma 'añño sabhāva-dhammo atthī' ti dassetuŋ na sakkuṇeyya. *Puṭṭho ca na sampāyeyyā*[1] ti, 'katamaŋ aññaŋ sabbaŋ nāmā?' ti pucchito, 'idaŋ nāmā' ti vacanena sampādetuŋ na sakkuṇeyya. *Vighātaŋ āpajjeyyā* ti, dukkhaŋ āpajjeyya. *Yathā taŋ, bhikkhave, avisayasmin*[2] ti, ettha *tan* ti nipāta-mattaŋ: *yathā* ti kāraṇa-vacanaŋ. Yasmā avisaye puṭṭho ti attho. Avisayasmiŋ hi visattānaŋ vighāto hoti. Kūṭâgāra-mattasilaŋ sīsena ukkhipitvā gambhīre udake taraṇaŋ avisayo. Tathā candima-suriyānaŋ ākaḍḍhitvā pātanaŋ, tasmiŋ avisaye vāyamato vighātam eva āpajjati. Evaŋ imasmim pi visaye 'vighātam eva āpajjeyyā' ti adhippāyo.

2.

Dutiye: *sabba-ppahāṇāyā* ti, sabbassa pahāṇāya. *Cakkhu samphassa-paccayā uppajjati vedayitan* ti, cakkhu-samphassaŋ mūla-paccayaŋ katvā uppannā sampaṭicchana-santīraṇa-votthapana-javana-vedanā. Cakkhu-viññāṇa-sampayuttāya pana vattabbam eva n' atthi. Sota-dvārâdi-vedanâdīsu pi es' eva nayo.

Ettha pana *mano* ti, bhavanga-cittaŋ: *dhammā* ti, ārammaṇaŋ: *mano-viññāṇan* ti sahâvajjanaka-javanaŋ: *mano-samphasso* ti, bhavanga-sahajāto samphasso: *vedayitan* ti, sahâvajjana-vedanāya javana-vedanā: bhavanga-sampayuttāya pana vattabbam eva n' atthi. Āvajjanaŋ bhavangato amocetvā *mano* ti sahâvajjanena bhavangaŋ daṭṭhabbaŋ: *dhammā* ti ārammaṇaŋ: *mano-viññāṇan* ti, javana-viññāṇaŋ: *mano-samphasso* ti, bhavanga-sahajāto samphasso: *vedayitan* ti, javana-sahajāta-vedanā. Sahâvajjanena bhavanga-sahajātā pi vaṭṭati yeva. Yā pan' ettha desanânusandhi ayaŋ paññatti nāmā ti.

---

[1] *Here* F. *text* -pāpeyya, *but at* p. 67 pāyeyya; *cf.* DA. i, 117 (=na sampādeyya).

[2] *Cf.* A. v, 50.

3.

Tatiye: *sabbaŋ abhiññā pariññā pahāṇāyā* ti, sabbaŋ abhijānitvā parijānitvā pajahan' atthāya. *Abhiññā pariññā pahātabban* ti, abhijānitvā parijānitvā pahātabbaŋ. Sesaŋ vuṭṭa-nayen' eva veditabbaŋ.

4.

Catutthe: *anabhijānaŋ aparijānaŋ avirājayaŋ appajahan* ti, anabhijānanto aparijānanto avirājento appajahanto. Iti imasmiŋ sutte tisso pi pariññā kathitā honti. *Abhijānan* ti vacanena ñāta-pariññā kathitā: *parijānan* ti vacanena tīraṇa-pariññā: *virājayaŋ pajahan* ti, dvīhi pahāna-pariññā ti.

5.

Pañcame: *cakkhu-viññāṇa-viññātabbā dhammā* ti, heṭṭhā gahitam eva gaṇhitvā dasseti. Heṭṭhā vā āpātha-gataŋ gahitaŋ, idha anāpātha-gataŋ. Idaŋ pan' ettha sanniṭṭhānaŋ, heṭṭhā āpātha-gataŋ hi gahitam eva. Idha pana cakkhu-viññāṇa-sampayuttā tayo khandhā: te hi cakkhu-viññāṇena saha-viññātabbattā cakkhu-viññāṇa-viññātabbā ti vuttā. Sesa-padesu pi es' eva nayo.

6.

Chaṭṭhe: *Gayā-sīse*[1] ti, Gayā-gāmassa hi avidūre Gayā ti ekā pokkharaṇī atthi. Yo Gayā-sīsa-nāmako hatthi-kumbha-sadiso piṭṭhi-pāsāṇo pi, yattha bhikkhū-sahassassa pi okāso pahoti, Bhagavā tattha viharati. Tena vuttaŋ Gayā-sīse ti. *Bhikkhū āmantesī* ti, 'tesaŋ sappāya-dhamma-desanaŋ vicinitvā[2] taŋ desessāmī' ti āmantesi. Tatr' āyaŋ anupubbī-kathā:

Ito kira dvā-navuti kappe Mahindo nāma rājā ahosi. Tassa jeṭṭha-putto Phusso-nāma.[3] So pūrita-pāramī pacchima-bhavika-satto paripāka-gate ñāṇe Bodhi-maṇḍaŋ-

[1] *Cf.* UdA. 74; SnA. 301. [2] C. (*as at end of story*) vijānitvā. [3] *Cf.* KhA. 202=PvA. 19.

āruyha sabbaññutaŋ paṭivijjhi. Rañño kaniṭṭha-putto tassa agga-sāvako ahosi: purohita[1]-putto dutiya-sāvako. Rājā cintesi: Mayhaŋ jeṭṭha-putto nikkhamitvā Buddho jāto. Kaniṭṭha-putto agga-sāvako: purohita-putto dutiya-sāvako ti. So 'amhākaŋ yeva Buddho, amhākaŋ dhammo, amhākaŋ yeva sangho' ti vihāraŋ kāretvā, vihāra-dvāra-koṭṭhakato yāva attano ghara-dvārā ubhato veḷu-bhitti-kuṭikāhi parikkhipitvā, matthake suvaṇṇa-tāra-khacitaŋ[2] samosarita-gandha-dāma-mālā-dāma-vitānaŋ bandhāpetvā, heṭṭhā rajata-vaṇṇa-vālikaŋ santhāretvā, pupphāni vikirāpetvā, maggena Bhagavato āgamanaŋ kāresi.

Satthā vihārasmiŋ yeva ṭhito cīvaraŋ pārupitvā anto-sāṇiyā va saddhiŋ bhikkhu-sanghena rāja-gehaŋ āgacchati. Kata-bhatta-kicco anto-sāṇiyā va gacchati. Koci kaṭacchu-bhikkhā-mattam pi dātuŋ na labhati. Tato nāgarā ujjhāyiŋsu, 'Buddho loke uppanno. Na mayaŋ puññāni kātuŋ labhāma. Yathā hi candima-suriyā sabbesaŋ ālokaŋ karonti, evaŋ Buddhā nāma sabbesaŋ hit' atthāya uppajjanti. Ayaŋ pana rājā sabbesaŋ puñña-kkhettaŋ[3] attano va anto gharaŋ pavesetī' ti.

Tass' eva rañño aññe tayo puttā atthi. Te nāgarikehi saddhiŋ ekato hutvā sammantayiŋsu. Rāja-kule hi sandiṭṭho nāma atthi, 'ekaŋ upāyaŋ karomā' ti, te paccante core uṭṭhāpetvā, katipaya-gāmā vilumpa-pesikiŋ[4] sāsanaŋ āharāpetvā rañño ārocayiŋsu. Rājā putte pakkosāpetvā 'tātā, ahaŋ mahallako. Gacchatha, core vūpasamethā' ti pesesi. Payutta-corā ito c' ito c' āvipatitvā[5] tesaŋ santikam eva āgacchiŋsu. Te anāvāse gāme vāsetvā 'vūpasamitā corā' ti āgantvā, rājānaŋ vanditvā aṭṭhaŋsu. Rājā tuṭṭho 'tātā, varaŋ vo demī' ti āha. Te adhivāsetvā gantvā nāgarehi saddhiŋ mantayiŋsu, 'raññā amhākaŋ varo dinno. Kiŋ gaṇhāmā?' ti. 'Ayya-puttā, tumhākaŋ hatthi-assâdayo na

---

[1] A, G. porohita.

[2] A, G. tāraka-cittaŋ (*but cf.* JA. i, 57). [3] B. -cetanaŋ.

[4] *So* G, *but* A. gāmā papātakī-sās-; C. gāmā papātaka-sās- (?). (*The word used must mean 'a message ordering the robbers to plunder some villages.'*) C_1 gāmā pahaṭā ti.

[5] C. avipacitvā; C_1 vippakiritvā.

dullabhā. Buddha-ratanaŋ pana dullabhaŋ. Na sabba-kālaŋ uppajjati. Tumhākaŋ jeṭṭha-bhātikassa Phussa-Buddhassa paṭijaggana-varaŋ gaṇhathā' ti. Te 'evaŋ karissāmā' ti nāgarānaŋ paṭisuṇitvā, kata-massu-kammā sunahātā suvilittā rañño santikaŋ gantvā, 'deva, no varaŋ dethā' ti yāciŋsu. 'Kiŋ gaṇhissatha, tātā?' ti. 'Deva, amhākaŋ hatthi-assâdīhi attho n' atthi. Jeṭṭha-bhātikassa no Phussa-Buddhassa paṭijaggana-varaŋ dethā' ti. 'Ayaŋ varo na sakko[1] mayā jīvamānena dātun' ti kaṇṇe pidahi. 'Deva, amhehi na bala-kkārena varaŋ dāpitaŋ. Tumhehi attano ruciyā dinnaŋ.[2] Kiŋ, deva, rāja-kulassa dve kathā vattā?' ti sacca-vāditāya gaṇhiŋsu.[3]

Rājâpi nivattituŋ alabhanto 'tātā, satta saŋvacchare satta māse satta divase upaṭṭhahitvā tumhākaŋ dassāmī' ti. 'Pāṭibhogaŋ, deva, dethā' ti. 'Kissa pāṭibhogaŋ, tātā?' ti. 'Ettakaŋ kālaŋ amaraṇa-pāṭibhogaŋ dethā' ti. 'Tātā, ayuttaŋ pāṭibhogaŋ dāpetha.[4] Na sakkā etaŋ pāṭibhogaŋ dātuŋ. Tiṇ' agge ussāva-bindu-sadisaŋ sattānaŋ jīvitun' ti.[5] 'No ce, deva, pāṭibhogaŋ detha, mayaŋ anto matā.[6] Kiŋ kusalaŋ karissāmā?' ti. 'Tena hi, tātā, cha[7] saŋvaccharāni dethā' ti. 'Na sakkā, devā' ti. 'Tena hi pañca cattāri tīṇi dve eka-saŋvaccharaŋ detha: cha māse detha: mās' addha-mattaŋ dethā' ti. 'Na sakkā, devā' ti. 'Tena hi satta-divasa-mattaŋ dethā' ti. 'Sādhu, devā' ti satta-divasaŋ sampaṭicchiŋsu.

Rājā satta saŋvacchare satta māse satta divase kattabbasakkāraŋ sattasu yeva divasesu akāsi. Tato puttānaŋ vasana-ṭṭhānaŋ Satthāraŋ pesetu-kāmo aṭṭha-usabha-vitthataŋ maggaŋ alankārāpesi. Magga-ṭṭhāne catu-usabhappamāṇaŋ padesaŋ hatthīhi maddāpetvā, kasina-maṇḍalasadisaŋ katvā, vālukāya santharāpetvā, pupphāhi kiṇṇaŋ akāsi. Tattha tattha kadaliyo ca puṇṇa-ghaṭe ca ṭhapāpetvā,

---

1 C. sakkā.
2 C. tumhehi balakkārena v. dāpitā, t. a. r. amhe (A. tumhehi) dinno.
3 A, G. kathā vattati gaṇhiŋsu; C. k. vattā ti s. gaṇhimhā ti āhaŋsu.
4 A, G. dāyetha.
5 *Cf.* SnA. 458.
6 A, G. attamanā; C. ante matā; C_1 antarā.
7 A, G. satta.

dhaja-patākā uṭṭhapāpesi. Usabhe usabhe pokkharaṇi khaṇāpesi. Aparabhāge dvīsu passesu gandhâpaṇe pupphâpaṇe samādāpesi. Majjha-ṭṭhāne[1] catu-usabha-vitthārassa alankata-maggassa ubhosu passesu dve dve usabha-vitthāre magge khāṇu-kaṇṭake harāpetvā daṇḍa-dīpikāyo ropesi.[2] Rāja-puttâpi attano āṇā-pavatti-ṭṭhāne soḷasa-usabha-maggaŋ tath' eva alankārāpesuŋ. Rājā attano āṇā-pavatti-ṭṭhānassa kedāra-sīmaŋ gantvā, Satthāraŋ vanditvā, paridevamāno 'tātā, mayhaŋ dakkhiṇ' akkhiŋ uppāṭetvā gaṇhantā viya gacchatha. Evaŋ gaṇhitvā gatā pana Buddhānaŋ anucchavikaŋ kareyyātha. Mā surā-soṇḍā viya pamattā vicaritthā' ti āha. Te 'jānissāma mayaŋ, devā' ti Satthāraŋ gahetvā, gatā vihāraŋ kāretvā Satthu niyyādetvā, Satthāraŋ paṭicca katāya-sālāya taŋ jaggantā kālena ther' āsane, kālena majjhim' āsane, kālena sangha-navak' āsane[3] tiṭṭhanti. Dānaŋ upaparikkhamānānaŋ tiṇṇam pi janānaŋ eka-sadisam[4] eva ahosi. Te upakaṭṭhāya vassûpanāyikāya[5] cintayiŋsu: Kathan nu kho Satthu ajjhāsayaŋ gaṇheyyāmā ti? Atha nesaŋ etad ahosi: Buddhā nāma dhamma-garuno; sīle patiṭṭhamānā mayaŋ Satthu ajjhāsayaŋ gahetuŋ sakkhissāmā ti, te dānaŋ saŋvidhāya sake manusse pakkosāpetvā 'tātā, iminā va niyāmena[6] yāgu-bhatta-khādanīyâdīni sampādentā[7] dānaŋ dethā' ti vatvā dāna-saŋvidhana-paḷibodhaŋ chindiŋsu.

Atha nesaŋ jeṭṭha-bhātā pañca-sate purise ādāya dasasu sīlesu patiṭṭhāya, dve kāsāyāni acchādetvā, kappiyaŋ udakaŋ paribhuñjamāno vāsaŋ kappesi. Majjhimo tīhi, kaniṭṭho dvīhi-purisa-satehi saddhiŋ tath' eva paṭipajji. Te yāvajīvaŋ Satthāraŋ upaṭṭhahiŋsu. Satthā tesaŋ yeva santike parinibbāyi. Te pi kālaŋ katvā tato paṭṭhāya dvā-navuti-kappe devalokato manussa-lokaŋ saŋsarantā amhākaŋ Satthu kāle devalokā cavitvā manussa-loke nibbattiŋsu.

Tesaŋ dāna-saŋvibhāga-kato[8] mahâmacco Anga-Magadhānaŋ rājā Bimbisāro hutvā nibbatti. Te tass' eva rañño

[1] A, G. majjhantike; C. majjhe ṭhitassa.
[2] C. kārāpesi.
[3] G. sanghâsane tiṭṭhati.
[4] A, G. -divasam.
[5] *Cf.* Vin. i, 253.
[6] C. nīhārena.
[7] *All* -to.
[8] B. dānamagge vyāvaṭo; C_1 dānagge vāoako.

raṭṭhe brāhmaṇa-mahāsāra-kule nibbattiŋsu. Jeṭṭha-bhātā jeṭṭho va jāto. Majjhima-kaniṭṭhā majjhima-kaniṭṭhā yeva. Ye pi tesaŋ parivāra-manussā te pi parivāra-manussā va jātā. Te vuddhim anvāya tayo pi janā taŋ purisa-sahassaŋ ādāya, nikkhamitvā, tāpasā hutvā, Uruvelāya nadī-tīre vasiŋsu.[1]

Anga-Magadha-vāsino māse māse tesaŋ mahā-sakkāraŋ abhiharanti. Atha amhākaŋ Bodhisatto katâbhinikkhamano anupubbena sabbaññutaŋ patvā, pavatta-vara-dhamma-cakko yasâdayo kulaputte vinetvā, saṭṭhi arahante dhamma-desan' atthāya disāsu uyyojetvā, sayaŋ patta-cīvaram ādāya 'te tayo jaṭila-bhātike damessāmī' ti Uruvelaŋ gantvā, anekehi pāṭihāriya-satehi tesaŋ diṭṭhiŋ bhinditvā, te pabbājesi.

So taŋ iddhi-mayaŋ patta-cīvaraŋ samaṇa-sahassaŋ ādāya, Gayā-sīsaŋ gantvā, tena parivārito nisīditvā 'katarā nu kho etesaŋ dhamma-kathā sappāyā' ti cintento 'ime sāyaŋ pātaŋ aggiŋ paricaranti. Imesaŋ dvādas' āyatanāni ādittāni sampajjalitāni viya katvā desessāmi. Evaŋ ime arahattaŋ pāpuṇituŋ sakkhissantī' ti sanniṭṭhānam akāsi. Atha nesaŋ tathā dhammaŋ desetuŋ imaŋ *Āditta-pariyāyaŋ* abhāsi. Tena vuttaŋ *bhikkhū āmantesī* ti, 'tesaŋ sappāya-dhamma-desanaŋ vicinitvā[2] taŋ desessāmī' ti āmantesi.

Tattha *ādittan* ti, padittaŋ, sampajjalitaŋ. Sesaŋ vutta-nayam eva. Iti imasmiŋ sutte dukkha-lakkhaṇaŋ kathitaŋ.

7.

Sattame: *addhabhūtan*,[3] ti abhi-bhūtaŋ, ajjhotthaṭaŋ, upaddutan ti attho. Imasmim pi sutte dukkha-lakkhaṇam eva kathitaŋ.

8.

Aṭṭhame: *sabba-maññita-samugghāta-sāruppan* ti, sabbesaŋ taṇhā-māna-diṭṭhi-maññitānaŋ samugghātāya anucchavi-kaŋ. *Idhā* ti, imasmiŋ sāsane. *Cakkhuŋ na maññati* ti,

---

[1] PvA. 22 *continues here.* [2] C. vijānitvā.
[3] *So read at* K.S. iv, 10 *n.*; F. *text*, C, C1 andhabhūtaŋ.

'cakkhu ahan' ti vā[1] 'parassā' ti vā na maññati. *Cakkhusmiŋ na maññati* ti, 'ahaŋ cakkhusmiŋ, mama kiñcana-paḷibodho cakkhusmin' ti[2] na maññati. *Cakkhuto na maññati* ti, 'ahaŋ cakkhuto niggato, mama kiñcana-palibodho cakkhuto niggato,[3] pare cakkhuto nikkhanto, paresaŋ kiñcana-palibodho cakkhuto niggato ti, evam pi na maññati. Taṇhā-māna-diṭṭhi-maññanānaŋ ekam pi na uppādetī ti attho. *Cakkhu me ti na maññati* ti, 'mama cakkhun' ti na maññati: mamattaŋ taṇhā-maññanaŋ na uppādetī ti attho. Sesaŋ uttānam eva. Imasmiŋ sutte catu-cattāḷīsâdhika-satesu ṭhānesu arahattaŋ pāpetvā vipassanā kathitā.

9.

Navame: *samugghāta-sappāyan* ti, samugghātassa upakāra-bhūtaŋ. *Tato taŋ hoti aññathā* ti, tato taŋ aññenâkārena hoti. *Aññathā-bhāvī bhava-satto loko bhavam ev' ābhinandatī* ti, aññathā-bhāvaŋ vipariṇāmaŋ upagamanena aññathā-bhāvī hutvā bhāvesu satto laggo laggito palibuddho ayaŋ loko bhavaŋ yeva abhinandati.

Yāvatā, bhikkhave, khandha-dhātu-āyatanan ti, bhikkhave, yattakaŋ idaŋ khandhā ca dhātuya ca āyatanañ cā ti, khandha-dhātu-āyatanaŋ. *Tam pi na maññati* ti, sabbam pi na maññatī ti ṭhapetvā, gahitam eva sankaḍḍhitvā, puna dasseti. Imasmiŋ sutte aṭṭha-cattāḷīsâdhika-satesu ṭhanesu arahattaŋ pāpetvā vipassanā kathitā.

10.

Dasame: *etaŋ mamā* ti ādīhi tīhi padehi taṇhā-māna-diṭṭhi-gāhe dassetvā tiparivaṭṭa-nayena desanā katā. Paṭipātiyā pana tīsu p' imesu suttesu saha vipassanāya cattāro pi maggā kathitā ti.

---

[1] C, C1 *insert* mamā ti vā paro ti vā.
[2] C, C1 *insert* paro cakkhusmiŋ parassa k. p.
[3] C. *adds* paro cakkhuto niggato parassa.

IV. JĀTI-DHAMMA-VAGGO.

1–9.

Jāti-dhamma-vagge: *jāti-dhammaŋ* ti, jāyana-dhammaŋ, nibbattana-sabhāvaŋ.

Jarā-dhamman ti, jīrana-sabhāvaŋ: *byādhi-dhamman* ti, byādhino uppatti-paccaya-bhāvena byādhi-sabhāvaŋ. *Maraṇa-dhamman* ti, maraṇa-sabhāvaŋ. *Soka-dhamman* ti, sokassa uppatti-paccaya-bhāvena soka-sabhāvaŋ. *Sankilesa-dhamman* ti, sankilesika-sabhāvaŋ. *Khaya-dhamman* ti, khīyamāna[1]-sabhāvaŋ. *Vaya-dhammâdīsu* pi es' eva nayo ti.

V. ANICCA-VAGGO.

1–9.

Anicca-vagge: *abhiññeyyan* ti pade ñāta-pariññā āgatā. Itarā pana dve gahitā yevā ti veditabbā. Pariññeyya-pahātabba-padesu pi tīraṇa-pahāna-pariññā va āgatā. Itarâpi pana dve gahitā yevā ti veditabbā.

Sacchikātabban ti, paccakkhaŋ kātabbaŋ. *Abhiññā pariññeyyan* ti, idhâpi pahāna-pariññā avuttâpi gahitā yevā ti veditabbā. *Upaddutan*[2] ti, anek' āghena upahataŋ.[3] *Upassaṭṭhan*[4] ti, upahat' aṭṭhena[5] upassaṭṭhaŋ. Sesaŋ uttānam evā ti.

§ (II). *Dutiya-Paṇṇāsako.*

I. AVIJJĀ-VAGGO.

1–9.

Avijjā-vagge: *avijjā* ti, catusu saccesu aññāṇaŋ. *Vijjā* ti, arahatta-magga-vijjā.

Aniccato jānato passato ti, dukkhânatta-vasenâpi jānato

---

[1] A, G. khayamāna; C. khīyana; C_1 khaya-gamana-.

[2] UdA. 142 (anekehi dukkha-dhammehi up), 209 (anekehi dukkha-samphassehi parihato up.); *cf.* M. iii, 116; PvA. 311 (aṭṭo aṭṭito . . . bādhito).

[3] A, B, G. anekaggalena; C. aneka-gadena; C_1 añekaggaṭṭhena (?).

[4] B. upasaṭṭhaŋ; *cf.* UdA. 209 (=abhibhūto).

[5] A, G. upahanakattena; C. upahanan' aṭṭhena.

passato pahīyati yeva. Idaŋ pana, anicca-vasena kathite, bujjhanaka-puggalassa ajjhāsayena vuttaŋ. Es' eva nayo sabbattha.

Api c' ettha *saŋyojanānī* ti, dasa saŋyojanāni. *Āsavā* ti, cattāro āsavā. *Anusayā* ti, satta anusayā.

Sabb' ūpādāna-pariññāyā ti, sabbesaŋ catunnam pi upādānānaŋ tīhi pariññāhi parijānan' atthāya. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

II. MIGAJĀLA[1]-VAGGO.

1.

Migajāla-vaggassa paṭhame: *cakkhu-viññeyyā* ti, cakkhu-viññāṇena passitabbā: sota-viññeyyâdīsu pi es' eva nayo. *Iṭṭhā* ti, pariyiṭṭhā vā hotu mā vā, iṭṭhârammaṇa-bhūtā ti attho. *Kantā* ti, kamanīyā: *manāpā* ti, mana-vaḍḍhanakā: *piya-rūpā* ti, piya-jātikā: *kām' upasaŋhitā* ti, ārammaṇaŋ katvā uppajjamānena pana kāmena upasaŋhitā: *rajanīyā* ti, rañjanīyā: bhav' uppatti-kāraṇa-bhūtā ti attho: *nandī* ti, taṇhā-nandi: *saŋyogo* ti, saŋyojanaŋ: *nandi-saŋyojana-saŋyutto* ti, nandi-bandhanena baddho.

Araññe vana-patthānī[2] ti, araññāni ca vana-patthāni ca. Tattha kiñcâpi *Abhidhamme* nippariyāyena, 'nikkhamitvā bahi inda-khīlā sabbam etaŋ araññan' ti (Vibh. 251) vuttaŋ, tathâpi yaŋ taŋ 'pañca-dhanu-satikaŋ pacchiman' ti (Vin. iv, 183)[3] āraññak' anga-nipphādakaŋ senâsanaŋ vuttaŋ, tad eva adhippetan ti veditabbaŋ. *Vana-patthan*[4] ti, gām' antaŋ atikkamitvā manussānaŋ anupacāra-ṭṭhānaŋ, yattha na kasīyati, na vapīyati. Vuttam pi c' etaŋ: 'Vana-patthan ti, dūrānam etaŋ senâsanānaŋ adhivacanaŋ: vana-patthan ti, vana-saṇḍānam etaŋ: vana-patthan ti, bhiŋsanakānam etaŋ: vana-patthan ti, sa-loma-haŋsānam etaŋ: vana-patthan ti, pariyantānam etan: vana-patthan ti, na manuss' ūpacārānam[5]

---

[1] *Cf.* Thag. *v.* 217.

[2] *So* F. *text, but* A, C, G. panthāni; *cf.* MA. i, 112; VM. i, 72; Vibh. 366.

[3] *Cf.* DA. i, 209.

[4] A, G. -patthāni; C. panthāni.

[5] A, C, G. amanuss-.

etaŋ senâsanānaŋ adhivacanan' ti (Vibh. 251). Ettha ca pariyantānan ti, imaŋ ekaŋ pariyāyaŋ ṭhapetvā sesapariyāyehi vana-patthāni veditabbāni.

Pantānī ti, pariyantāni, atidūrāni. *Appa-saddānī*[1] ti, udukkhala-musala-dārakâpaṇaka[2]-saddâdīnaŋ abhāvena appasaddāni. *Appa-nigghosānī* ti, tesaŋ tesaŋ ninnādānaŋ mahā-ghosassa[3] abhāvena appa-nigghosānī. *Vijana-vātānī* ti, sañcaraṇa - janassa sarīra - vāta - virahitāni.[4] *Manussa-rāhaseyyakānī* ti, manussānaŋ raha - kammassa anucchavikāni. *Paṭisallāna-sāruppānī* ti, nilīyana-sāruppāni.

2.

Dutiye: *nandi-nirodhā dukkha-nirodho* ti, taṇhā-nandiyā nirodhena vaṭṭa-dukkhassa nirodho.

3.[5]

Tatiye: *Samiddhī* ti, atta-bhāva-samiddhatāya evaŋ laddhanāmo. Tassa kira therassa atta-bhāvo abhirūpo ahosi, pāsādiko, uṭṭhita-māl' ophuṭo[6] viya alankata-mālā-gabbho viya ca, sabbâkāra-pāripūriyā samiddho. Tasmā Samiddhi tveva sankhaŋ gato. *Māro* ti maraṇaŋ vuccati. *Māra-paññatti* ti, Māro ti paññatta-nāma-dheyyaŋ. *Atthi tattha Māro vā Māra-paññatti vā* ti, tattha maraṇaŋ vā maraṇan ti idaŋ nāmaŋ vā atthī ti dasseti.

4, 5.

Catutthaŋ uttānam eva: tathā pañcamaŋ.

---

[1] *Cf.* M. ii, 118 (*I am unable to consult M. Comy. here*).

[2] A, G. dāraṇāp; C. dāraka-sadd; C_1 musala-sarāvâdi- (?).

[3] A, B, G. niddhārambhā (? niddhāra-mahā); C. *suggests* ninnādānaŋ mahāghos- (*which I follow for lack of other readings*). *For different sorts of sounds cf.* VM. ii, 408; Asḷ. 319. VibhA. *has* nagara-nigghosa-saddena; C_1 ninnāda-m.

[4] C. saŋsarana-; VibhA. *adds* vijana-*vādan* ti pi pāṭho.

[5] *Cf.* M. iii, 192; S. i, 9, 119; SA. i, 39.

[6] A, G. mālovuto; C. -omuto; C_1 mālāpaṭo.

6.

Chaṭṭhe: *loko* ti, lujjana-palujjanan' aṭṭhena loko. Iti Migajāla-ttherassa āyācana-suttato paṭṭhāya pañcasu pi suttesu vaṭṭam eva kathitaŋ.

7.

Sattame: *Sītavane* ti, evaŋ nāmake susāna-vane. *Sappa-soṇḍika-pabbhāre* ti, sappa-phaṇa-sadisatāya evaŋ laddha-nāme pabbhāre. *Upasenassā* ti, Dhamma-senāpatino kaniṭṭha-bhātika-Upasenassa. *Āsīviso patito* ti, thero kira kata-bhatta-kicco mahā-cīvaraŋ gahetvā lena-cchāyāya nanda-mandena vātena vījiyamāno nisīditvā nivasana[1]-sūci-kammaŋ karoti. Tasmiŋ khaṇe chadanake dve āsīvisa-potakā kīḷanti. Tesu eko patitvā therassa aŋsa-kūṭe avaṭṭhāsi. So ca phuṭṭha-viso hoti. Tasmā patita-ṭṭhānato paṭṭhāya therassa kāye sappassa visaŋ pattharitvā pariyādinnam[2] eva sarīraŋ otiṇṇaŋ. Thero pi 'ssa[3] tathā-gamanaŋ disvā, kiñcâpi taŋ patita-mattam eva, yathā-pariccheda-gataŋ, attano pana yathā[4] iddhi-balena 'ayaŋ atta-bhāvo leṇe mā vinassatū' ti adhiṭṭhahitvā bhikkhū āmantesi.

Bahiddhā nīharathā ti, purâyaŋ kāyo idh' eva vikirati, tāva bahiddhā nīharathā ti attho. *Aññathattan* ti, aññathā-bhāvaŋ. *Indriyānaŋ vipariṇāman* ti, cakkhu-sotâdīnaŋ indri-yānaŋ pakati-jahana-bhāvaŋ.

Tath' eva vikirī ti, bahi nīharitvā ṭhapita-ṭṭhāne mañcakas-miŋ yeva vikiri.

8.

Aṭṭhame: *rūpa-paṭisaŋvedī* ti, nīla-pītâdi-bhedaŋ āram-maṇaŋ vavatthapento rūpaŋ paṭisaŋviditaŋ karoti, tasmā rūpa-paṭisaŋvedī nāma hoti. *Rūpa-rāga-paṭisaŋvedī* ti, kile-sassa atthi-bhāven' eva pana rūpa-rāgaŋ paṭisaŋviditaŋ karoti nāma, tasmā rūpa-rāga-paṭisaŋvedī ti vuccati. *Sandiṭṭhiko* ti ādīni *Visuddhi-Magge*[5] vutt' atthān' eva.

---

[1] C. nivâsane; C_1 duppaṭá-nivāsane (?).

[2] *MSS. confused here.* A, G. therassa kādibbabha viya patti pari- (? kādamba-patti viya). *I follow C.'s emendation.* C_1 *invents.*

[3] B. visassa. [4] C. tasmā attano pana iddhi-. [5] *Cf.* VM. i, 215.

No ca rūpa-rāga-paṭisaŋvedī ti, kilesassa n' atthi-bhāven' eva na rūpaŋ paṭisaŋviditaŋ karoti, tasmā 'no ca rūpa-rāga-paṭisaŋvedī' ti vuccati. Imasmiŋ sutte sekhâsekhānaŋ paccavekkhaṇā kathitā.

9.

Navame: *phassâyatanānan* ti, phassâkārānaŋ. *Avusitan* ti, avutthaŋ. *Ārakā* ti, dūre. *Etthâhaŋ, bhante, anassāsin* ti, 'bhante, ahaŋ ettha assāssa-naṭṭho[1] nāma ahan' ti vadati. Bhagavā: Ayaŋ bhikkhu 'ahaŋ nāma imasmā sāsanā naṭṭho' ti vadati. Na nu khvâssa[2] aññesu dhātu-kamma-ṭṭhāna-kasiṇa-kammâdīsu abhiyogo atthī? ti cintetvā, tam pi apassanto: Kataran nu kho kamma-ṭṭhānaŋ imassa sappāyaŋ bhavissatī? ti cintesi. Tato āyatana-kammaṭṭhānam eva sappāyan ti disvā, taŋ kathento *taŋ kiŋ maññasi, bhikkhū?* ti ādim āha.

Sādhū ti, tassa byākaraṇe sampahaŋsanaŋ.

Es' ev' anto dukkhassā ti, ayam eva vaṭṭa-dukkhassa anto, paricchedo, nibbānan ti attho.

10.

Dasame: *anassāsin* ti, assāsa-naṭṭho nāma, icchā-naṭṭho.[3] *Āyati apuna-bbhavāyā* ti, ettha āyati apuna-bbhavo nāma nibbānaŋ. Nibbān' atthāya pahīnaŋ bhavissatī ti attho.

11.

Ekādasame: *panass' assan*[4] ti, panaṭṭho assaŋ, atinaṭṭho. Sesaŋ vutta-nayen' eva veditabban ti.

---

[1] *A much confused phrase in these three suttas:* A. assānattho; C, C₁ anassāsiŋ naṭṭho nāma; G. assāsaŋ naṭṭho. *See next para.*

[2] C. kin nu khvâssa.

[3] A, G. anassāsa (B. anassāsi) nattho nāma micchā attho; C. nassāsiŋ naṭṭho nāma āsin ti attho.

[4] F. *text* anassāsiŋ (*as above*) *with v.l.* anassātaŋ; B. *adds* panassassaŋ. *Cf.* M. i, 177, manaŋ vata bho anassāma, manaŋ vata bho panassāma, *where* MA. i, 198 *comments,* naṭṭhā bhaveyyāma. A, G. anassāsan ti atthe anusāsanaŋ; C. panassassan ti, panaṭṭho; assaŋ atinaṭṭho.

III. GILĀNA-VAGGO.

1–5.

Gilāna-vaggassa[1] paṭhame: *amukasmin* ti, asukasmiŋ. Ayam eva vā pāṭho. *Apaññāto* ti, aññāto, apākaṭo. Navo pi hi koci paññāto hoti Rāhula-tthero viya, Sumaṇa-sāmaṇero viya ca. Ayaŋ pana navo c' eva apaññāto ca. Sesam ettha vutta-nayam evā ti. Tathā ito paresu catusu.

6.

Chaṭṭhe: *aniccato* ti, dukkhânatta-vasena, jānato pi pahīyati yeva. Idaŋ pana, anicca-lakkhaṇaŋ dassetvā vutte, bujjhanakassa ajjhāsayena vuttaŋ.

7.

Sattame: *sabbe dhammā* ti,[2] sabbe tebhūmaka-dhammā. *Nâlaŋ abhinivesāyā* ti, abhinives' atthaŋ parāmāsa-gāhena-gaṇhituŋ na yuttā. *Sabba-nimittānī* ti, sabbāni sankhāra-nimittāni. *Aññato passatī* ti, pariññāt' ābhinivesena pana anattato passati, no attato ti. Evaŋ imasmiŋ sutte anatta-lakkhaṇam eva kathitaŋ.

8.

Aṭṭhame: *idha no* ti, ettha *no*-kāro nipāta-mattaŋ. Sesaŋ uttān' attham eva. Kevalaŋ idha dukkha-lakkhaṇaŋ kathitan ti veditabbaŋ.

9.

Navame: *lujjatī* ti, palujjati, bhijjati. Idha anicca-lakkhaṇaŋ kathitaŋ.

10.

Dasame: *chinna-papañce*[3] ti, taṇhā-papañcassa chinnattā chinna-papañce: taṇhā-vaṭumass' eva chinnattā chinna-vaṭume. 'Atikkanta-Buddhehi pariharitāni[4] cakkhu-sotâdīni pucchāmī' ti pucchati. Atha vā 'sace magge bhāvite pi anāgate cakkhu-sotâdi-vaṭṭaŋ vaḍḍheyya, taŋ pucchāmī' ti pucchati.

---

[1] *Cf. S.* iii, 119 *and Comy.*
[2] *Cf.* MA. i, 251; MA. ii, 298.
[3] *Cf.* M. iii, 118.
[4] A. parihānatāni; G. paripānitāni.

IV. CHANNA-VAGGO.

1.

Channa-vaggassa paṭhame: *paloka-dhamman* ti, bhijjanaka-sabhāvaŋ. Evam ettha anicca-lakkhaṇam eva kathitaŋ.

2.

Dutiye: *attaniyenā* ti, attano santakena parikkhārena. Evam ettha anatta-lakkhaṇam eva kathitaŋ.

3.

Tatiyaŋ *Khandha-Vagge Ānand' ovāda-sutte*[1] vutta-nayen' eva veditabbaŋ.

4.

Catutthe: *Channo*[2] ti, evaŋ nāmako thero, na abhinikkhamaṇaŋ nikkhamanta[3]-tthero. *Paṭisallānā* ti, phala-samāpattito. *Gilāna-pucchakā* ti, gilān' upaṭṭhākā. Gilān' upaṭṭhānaŋ nāma Buddha-ppasatthaŋ Buddha-vaṇṇitaŋ. Tasmā evam āha.

Sīsa-veṭhaŋ dadeyyā ti,[4] sīsa-veṭhanaŋ dadeyya.[5]

Satthan ti, jīvita-hāraka-satthaŋ. *Na vā kankhāmī* ti, na icchāmi.

Paricinno ti, paricarito. *Manāpenā* ti, mana-vaḍḍhakena kāya-kammâdīni. Ettha ca satta-sekhā paricaranti nāma: Bhagavā-paricārī nāma, arahā-paricārī nāma, Bhagavā-paricinno nāma. *Etaŋ hi, āvuso, sāvakassa paṭirūpan* ti: āvuso, sāvakassa nāma etaŋ anurūpaŋ. *Anupavajjan* ti, anuppattikaŋ,[6] appaṭisandhikaŋ.

Pucch' āvuso Sāriputta. Sutvā vedissāmā ti, ayaŋ sāvaka-pavāraṇā nāma.

---

[1] *Cf.* S. iii, 105; Ānando va vutta-; C. Ānande vutta.
[2] *Cf.* M. iii, 263.
[3] A, G. -mana-t.; C. nikkhanta.
[4] *I omitted this para. in my trans. in* K.S. iv *ad loc., or rather substituted another by error from* S. ii, 193.
[5] A, G. -veṭhanaŋ; *see v.ll. at* M. i (*App.*), 550; M. ii, 193; A, G. sīsa-veṭhanaŋ tañ ca dadeyya; C. sīse veṭhanaŋ sīsa-veṭhaŋ tañ ca d. (*I give the reading at* MA. ii, 289.)
[6] *So* A, G, *but* C. anupavattikaŋ; C_1 appavattikaŋ.

Etaŋ mamā ti ādīni taṇhā-māna-diṭṭhi-gāha-vasena vuttāni.

Nirodhaŋ disvā ti, khaya-vayaŋ ñatvā. *N' etaŋ mama, n' eso 'ham asmi, na m' eso attā ti samanupassāmī* ti, aniccaŋ dukkhaŋ anattā ti samanupassāmi. Ettakesu ṭhānesu Channatthero Sāriputta-ttherena pucchita-pucchitaŋ pañhaŋ arahatte pakkhipitvā kathesi. Sāriputta-tthero pana tassa puthujjana-bhāvaŋ ñatvâpi 'tvaŋ puthujjano' ti vā 'anāsavo' ti vā avatvā tuṇhī yeva ahosi. Cunda-tthero pan' assa puthujana-bhāvaŋ ñapessāmī ti cintetvā ovādaŋ adāsi.

Tattha *tasmā* ti, yasmā maraṇantikaŋ vedanàŋ adhivāsetuŋ asakkonto 'satthaŋ āharāmī' ti vadati, tasmā puthujjano āyasmā. Tena idam pi manasikarohī ti dīpeti. Yasmā vā channaŋ āyatanānaŋ nirodhaŋ disvā cakkhâdīnaŋ tiṇṇaŋ vasena *samanupassāmī* ti vadesi, tasmā 'idam pi tassa Bhagavato sāsanaŋ āyasmatā manasikātabban' ti puthujjanabhāvam eva dīpento vadati. *Nicca-kappan* ti, nicca-kālaŋ.[1] *Nissitassā*[2] ti, taṇhā-māna-diṭṭhīhi nissitassa. *Calitan* ti, vipphanditaŋ hoti. Yathā idaŋ āyasmato uppannaŋ vedanaŋ adhivāsetuŋ asakkontassa 'ahaŋ vediyāmi, mama vedanā' ti appahīna-gāhassa, idāni vipphanditaŋ hoti. 'Iminā pana[3] puthujjano va tvan' ti vadati. *Passaddhī* ti, kāya-citta-passaddhi kilesa-passaddhi nāma hotī ti attho. *Natī* ti,[4] taṇhā-natiyā. *Natiyā asatī* ti, bhav' atthāya nikantiyā pariyuṭṭhāne asati.[5] *Āgati*[6]*-gati na hotī* ti, paṭisandhi-vasena āgati nāma cuti-vasena gamanaŋ nāma na hoti. *Cut' ūpapāto* ti, cavana-vasena cuti-uppajjana-vasena upapāto.[7] *N' ev' idha na huraŋ na ubhayam antarenā*[8] ti, na idha-loke na para-loke na ubhayattha hoti. *Es' ev' anto dukkhassā* ti, vaṭṭa-

---

[1] *MSS.* kāle.

[2] *The passage is quoted* Netti, 65; Ud. viii, 4; UdA. 398.

[3] A, G. na.

[4] A, C, G. *ratī* ti, taṇhā-ratiyā; *continuing* ratiyā asatī ti. (At SA. *on* S. ii, 67 *Comy. is right.*)

[5] *So* UdA, A, G, *but* C. bhava-ttaya-nikanti p.

[6] F. *text* agati.

[7] A, G. uppādo.

[8] Netti, 67 *takes this to mean* phassa-muditesu dhammesu attānaŋ na passati.

dukkha-kilesa-dukkhassa ayam eva anto,[1] ayaŋ paricchedavaṭuma-bhāvo hoti.[2]

Ayam eva hi ettha attho:—Ye pana *ubhayam antarenā* ti vacanaŋ gahetvā antarā-bhavaŋ icchanti, tesaŋ vacanaŋ niratthakaŋ. Antarā-bhavassa hi[3] bhāvo *Abhidhamme* paṭikkhitto yeva. *Antarenā* ti vacanaŋ pana vikapp' antara dīpanaŋ. Tasmā ayam ettha attho:—n' eva idha na huraŋ aparo vikappo na ubhayan ti.[4]

Satthaŋ āharesī ti, jīvita-hāraka-satthaŋ āhari, kaṇṭhanāḷaŋ chindi. Ath' assa tasmiŋ khaṇe bhayaŋ okkami, gatinimittaŋ upaṭṭhāsi. So attano puthujjana-bhāvaŋ ñatvā, saŋvigga-citto vipassanaŋ paṭṭhapetvā, sankhāre pariganhanto arahattaŋ patvā, samasīsi hutvā, parinibbuto.

Sammukhā yeva anupavajjato byākatā ti, kiñcâpi idaŋ therassa puthujjana-kāle byākaraṇaŋ hoti, etena pana byākaraṇena anantarāy' ev' assa[5] parinibbānaŋ ahosi. Tasmā Bhagavā therassa byākaraṇaŋ gahetvā kathesi.

Upavajja-kulānī ti, upasankamitabba-kulāni. Iminā thero 'bhante, evaŋ upaṭṭhāyakesu ca upaṭṭhāyikāsu ca vijjamānesu, so bhikkhu[6] tumhākaŋ sāsane parinibbāyissatī' ti pubbabhāga-paṭipattiyaŋ kula[7]-saŋsagga-dosaŋ dassento pucchati. Ath' assa Bhagavā kulesu saŋsaggâbhāvaŋ[8] dīpento *honti h' ete, Sāriputtā* ti ādim āha. Imasmiŋ pana ṭhāne therassa kulesu asaŋsaṭṭha-bhāvo pākaṭo ahosi. Sesaŋ sabbattha uttānam evā ti.

5.

Pañcame: *tañ ce* ti, taŋ cakkhuñ c' eva rūpañ ca. *Nandi-samudayā dukkha-samudayo* ti, taṇhāya samodhānena pañcakkhandha-dukkhassa samodhānaŋ hoti. Iti chasu dvāresu nandi-samudayā dukkha-samudayo ti iminā dvinnaŋ saccānaŋ

---

1 A, G. attho.
2 *Cf.* UdA. 92; A, G. parivaṭuma-bhāgo; C. carima-bhāgo.
3 A, G. antarantarā vasati bhāvo (?).
4 *So* A, G, UdA, *but* C. aparaŋ vikappena na. (UdA. 92 *explains still further.*)
5 A, G. antarāyam assa.
6 A, G. rasa bhikkha (?).
7 G. kusaḷan (?).
8 A, G. saŋsagga-bhāvaŋ.

vasena vaṭṭaŋ[1] matthakaŋ pāpetvā dassesi. *Nandi-nirodhā dukkha-nirodho* ti, iminâpi pāṭiyekka-anusandhi. Evaŋ tāva vaṭṭa-vivaṭṭa-vasena desitaŋ arahatte pakkhipitvā, idāni Puṇṇa[2]-ttheraŋ sattasu ṭhānesu sīha-nādaŋ nadāpetuŋ *iminā tvan* ti ādim āha.

Caṇḍa ti, duṭṭhā, kibbisā: *pharusā* ti, kakkhalā: *akkosissantī* ti, dasahi akkosa-vatthūhi akkosissanti: *paribhāsissantī* ti, 'samaṇo nāma tvaŋ. Idañ ca te idañ ca karissāmā' ti tajjessanti.

Evam etthā ti, evaŋ mayhaŋ ettha bhavissati.

Daṇḍenā ti, catu-hattha-daṇḍena vā atireka-daṇḍena vā. *Satthenā* ti, ekato dhārâdinā satthena: *sattha-hārakaŋ pariyesantī* ti, jīvita-hārana-satthaŋ pariyesanti. Idaŋ thero tatiya-pārājika-vatthuŋ[3] asubha-kathaŋ sutvā atta-bhāvena-jigucchamānānaŋ bhikkhūnaŋ sattha-hāraka-pariyesanaŋ sandhāy' āha.

Damûpasamenā ti, ettha *damo*[4] ti indriya-saŋvarâdīnaŋ etaŋ nāmaŋ:

'Saccena danto damasā upeto
Vedantagū vusita-brahmacariyo' ti (Sn. *v.* 463),

ettha hi indriya-saŋvaro damo ti vutto. 'Yadi saccā damā cāgā khantyā bhiyyo na[5] vijjatī' ti (Sn. *v.* 189), ettha paññā damo ti vuttā. 'Dānena damena saŋyamena sacca-vajjenā' ti[6] (D. i, 53), ettha uposatha-kammaŋ damo ti vuttaŋ. Imasmiŋ pana sutte khanti-damo ti veditabbo. *Upasamo* ti tass' eva vevacanaŋ.

Atha kho āyasmā Puṇṇo ti, ko pan' esa Puṇṇo? Kasmā ca pan' ettha gantu-kāmo ahosī ti? Suṇāparanta-vāsiko eva esa. Sāvatthiyaŋ pana asappāya-vihāraŋ sallakkhetvā[7] tattha gantu-kāmo ahosi. Tatrâyaŋ anupubbī-kathā.[8]

Suṇāparanta-raṭṭhe kira ekasmiŋ vāṇija-gāme ete dve bhātaro. Tesu kadāci jeṭṭho pañca-sakaṭa-satāni gahetvā

---

[1] A, G. vivaṭṭa-. [2] A, G. puna theraŋ.
[3] *Cf.* Vin. iii, 73 (Pārāj.).
[4] *Cf.* SA. i, 26. *The same passages are quoted.*
[5] Sn. *has* 'dha; *v.l.* na; *our Comy.* na *throughout.*
[6] SA. *on* S. iii, 209 (vajjena-vacanena); A, C, G. vācena.
[7] C. sallekkh-. [8] M. iii, 267; Thag. 60.

vaṇijjaŋ[1] gantvā bhaṇḍāni āharati,[2] kadāci kaniṭṭho. Imasmiŋ pana samaye kaniṭṭhaŋ ghare ṭhapetvā jeṭṭha-bhātako pañca-sakaṭa-satāni gahetvā janapada-cārikaŋ caranto anupubbena Sāvatthiŋ gantvā, Jetavanassa nâtidūre sakaṭa-satthaŋ nivesetvā,[3] bhutta-pātarāso parijana-parivuto phāsuka-ṭṭhāne nisīdi.

Tena ca samayena Sāvatthi-vāsino bhutta-pātarāsā uposath' angāni adhiṭṭhāya suddh' uttarâsanga-gandha-pupphâdīni gahetvā yena Buddho yena Dhammo yena Sangho ti tanninnā tappoṇā tappabbhārā hutvā dakkhiṇa-dvārena nikkhamitvā Jetavanaŋ gacchanti. So te disvā 'kahaŋ ime gacchantī?' ti ekaŋ manussaŋ pucchi. 'Kiŋ tvaŋ, ayyo, na jānāsi? Loke Buddha-dhamma-sangha-ratanāni nāma uppannāni. -Icc' eso mahājano Satthu santikaŋ dhamma-kathaŋ sotuŋ gacchatī' ti. Tassa 'Buddho' ti vacanaŋ chavi-cammâdīni chinditvā aṭṭhi-miñjaŋ āhacca aṭṭhāsi. So, attano parijana-parivutāya[4] parisāya saddhiŋ vihāraŋ gantvā, Satthu madhura-ssarena dhammaŋ desentassa parisa-pariyante ṭhito, dhammaŋ sutvā, pabbajjāya cittaŋ uppādesi.

Atha Tathāgatena kālaŋ viditvā parisāya uyyojitāya Satthāraŋ upasankamitvā, svātanāya nimantetvā, dutiya-divase maṇḍapaŋ kāretvā, āsanāni[5] paññāpetvā, Buddha-pamukhassa sanghassa mahādānaŋ datvā, bhutta-pātarāso uposath' angāni adhiṭṭhāya, bhaṇḍâgārikan pakkosāpetvā, 'ettakaŋ dhanaŋ vissajjitaŋ, ettakaŋ pana[6] na vissajjitan' ti sabbaŋ ācikkhitvā, 'imaŋ sāpateyyaŋ mayhaŋ kaniṭṭhassa dehī' ti sabbaŋ niyyādetvā, Satthu santike pabbajitvā, kamma-ṭṭhāna-parāyano ahosi.

Ath' assa kamma-ṭṭhānaŋ manasi-karontassa kamma-ṭṭhānaŋ na upaṭṭhāti. Tato cintesi: Ayaŋ janapado mayhaŋ asappāyo. Yan nun' āhaŋ Satthu santike kamma-ṭṭhānaŋ gahetvā saka-raṭṭham eva gaccheyyan ti? Atha pubbaṇha-samaye piṇḍāya caritvā, sāyaṇhe paṭisallānā vuṭṭhahitvā, Bhagavantaŋ upasankamitvā, kamma-ṭṭhānaŋ kathāpetvā,

---

[1] C. janapadaŋ.
[2] G. arahati.
[3] A, G. nivāsa-.
[4] A, C. parivuto; G. parivutā.
[5] A, G. *omit.*
[6] C. dhanaŋ.

satta sīha-nāde naditvā, pakkami. Tena vuttaŋ *atha kho āyasmā Puṇṇo . . . pe . . . viharatī* ti.

Kattha pan' ayaŋ vihāsī ti? Catusu ṭhānesu vihāsi: Suṇāparanta-raṭṭhaŋ tāva pavisitvā va Abbha-hatthi-pabbataŋ nāma patvā, vāṇija-gāmaŋ piṇḍāya pāvisi. Atha naŋ kaniṭṭha-bhātā sañjānitvā, bhikkhaŋ datvā, 'bhante, aññattha agantvā idh' eva vasathā' ti patiññaŋ kāretvā, tatth' eva vasāpesi.

Tato Samudda-giri-vihāraŋ nāma agamāsi. Tattha avakanta[1]-pāsāṇehi paricchinditvā kata-cankamo atthi. Koci taŋ cankamituŋ samattho nāma n' atthi. Tattha samudda-vīciyo āgantvā avakanta-pāsāṇesu paharitvā mahāsaddaŋ karonti. 'Therānaŋ[2] kamma-ṭṭhānaŋ manasi-karontānaŋ phāsu-vihāro hotū' ti samuddaŋ nissaddaŋ katvā adhiṭṭhāsi.

Tato Mātula-giriŋ nāma agamāsi. Tatthâpi sakuṇa-sangho ussanno: rattī ca divā ca saddo ekâbaddho va ahosi. Thero 'imaŋ ṭhānaŋ na phāsukan' ti tato Mankula-vihāraŋ nāma gato. So vāṇija-gāmassa nâtidūro nâccâsanno gamanâgamana-sampanno vivitto appa-saddo. Thero 'imaŋ ṭhānaŋ phāsukan' ti tattha ratti-ṭṭhāna-divā-ṭṭhāna-cankamanâdīni kāretvā vassaŋ upagañchi. Evaŋ catusu ṭhānesu vihāsi.

Ath' ekadivasaŋ tasmiŋ yeva anto-vasse pañca-vāṇija-satāni[3] 'para-samuddaŋ gacchāmā' ti nāvāya bhaṇḍaŋ pakkhipiŋsu. Nāvârohana-divase therassa kaniṭṭha-bhātā theraŋ bhojetvā, therassa santike sikkhā-padāni gahetvā, vanditvā, 'bhante, samuddo nāma asaddheyyo. Anek' antarāyo amhe āvajjeyāthā' ti vatvā, nāvaŋ āruhi. Nāvā uttama-javena gacchamānā aññataraŋ dīpakaŋ pāpuṇi. Manussā 'pāta-rāsaŋ karissāmā' ti dīpake uttiṇṇā. Tasmiŋ pana dīpake aññaŋ kiñci n' atthi. Ratta-candana-vanam eva ahosi. Ath' eko vāsiyā rukkhaŋ ākoṭetvā, lohita-candana-bhāvaŋ ñatvā 'bho, mayaŋ lābh' atthāya para-samud-

---

[1] A, G. ayakanta-; C. ayokanta (*so below*).

[2] *So* A, G, *but* C. thoro tha (?), *perhaps for* thero ettha.

[3] *This part of the tale resembles that of the* Sat' ullapa-kāyikā *of* S. i, 16 (*cf. n. infra*); JA. iv, 137, 159.

daŋ gacchāma. Ito ca uttariŋ lābho nāma n' atthi. Caturangula-mattā ghaṭikā sahassaŋ agghati. Hāretabba-yuttakaŋ bhaṇḍaŋ hāretvā candanassa pūremā' ti. Te tathā kariŋsu. Candana-vane adhivatthā amanussā kujjhitvā 'imehi amhākaŋ candana-vanaŋ nāsitaŋ. Ghātessāma ne' ti cintetvā, 'idh' eva ghātitesu sabbaŋ eka-kuṇapaŋ bhavissati. Samudda-majjhe nesaŋ nāvaŋ osīdessāmā' ti āhaŋsu.

Atha tesaŋ nāvaŋ āruyha muhuttaŋ gata-kāle uppātikaŋ[1] uṭṭhāpetvā sayam pi te amanussā bhayanakāni rūpāni dassayiŋsu. Bhītā manussā attano attano devatānaŋ namassanti.[2] Therassa kaniṭṭha-bhātā 'Puṇṇa kutimbiko mayhaŋ[3] bhātā avassayo hotū' ti therassa nāmaŋ saramāno aṭṭhāsi. Thero pi kira tasmiŋ yeva khaṇe āvajjitvā, tesaŋ sabbaŋ pavattiŋ ñatvā, vehāsaŋ uppatitvā, abhimukho aṭṭhāsi. Amanussā theraŋ disvā 'ayyo Puṇṇa-tthero etī' ti pakkamiŋsu. Uppāṭikaŋ sannisīdi. Thero 'mā bhayathā' ti te assāsetvā 'kahaŋ gantu-kām' atthā?' ti pucchi. 'Bhante, amhākaŋ saka-ṭṭhānam eva gacchāmā' ti. Thero nāv' angaṇe[4] akkamitvā 'etesaŋ icchita-ṭṭhānaŋ gacchatū' ti adhiṭṭhahi. Vāṇijā saka-ṭṭhānaŋ gantvā, taŋ pavattiŋ puttadārassa ārocetvā, 'etha! Theraŋ gacchāmā' ti[5] pañcasatâpi attano pañcahi mātu-gāma-satehi saddhiŋ tīsu saraṇesu patiṭṭhāya upāsakattaŋ paṭivedesuŋ.

Tato nāvāya bhaṇḍaŋ otāretvā therass' ekaŋ koṭṭhāsaŋ katvā 'ayaŋ, bhante, tumhākaŋ koṭṭhāso' ti āhaŋsu. Thero 'mayhaŋ visuŋ koṭṭhāsa-kiccaŋ n' atthi. Satthā pana tumhehi diṭṭha-pubbo?' ti. 'Na diṭṭha-pubbo, bhante' ti. 'Tena hi iminā Satthu maṇḍala-mālaŋ karotha. Evaŋ Satthāraŋ passissathā' ti. Te 'sādhu, bhante' ti tena ca koṭṭhāsena attano ca koṭṭhāsehi maṇḍala-mālaŋ kāretuŋ ārabhiŋsu.

Satthâpi kira āraddha-kālato paṭṭhāya paribhogaŋ akāsi. Ārakkha-manussā rattiŋ obhāsaŋ disvā 'mahesakkhā devatā atthī' ti saññaŋ kariŋsu. Upāsakā maṇḍala-mālañ ca

---

[1] *Cf.* SA. i, 54 *n.* (? JA. iv, 159, samuddaŋ ubbatetvā); *also* JA. iv, akāla-vātaŋ uppātitaŋ. *Not in Pāli Dict.*

[2] C. nāmāni anussaranti. [3] A, G. maggaŋ. [4] C_1 phaṇe (?).

[5] C. theraŋ passāmā ti gantvā; C_1 etaŋ theraŋ saraṇaŋ g.

bhikkhu-saṅghassa ca vasana-ṭṭhānāni niṭṭhāpetvā, dāna-sambhāraŋ sajjetvā, 'kataŋ, bhante, amhehi attano kiccaŋ. Satthāraŋ pakkosathā' ti therassa ārocesuŋ. Thero sāyaṇha-samaye iddhiyā Sāvatthiŋ gantvā, 'bhante, vāṇija-gāma-vāsino tumhe daṭṭhu-kāmā. Tesaŋ anukampaŋ karothā' ti Bhagavantaŋ yāci. Bhagavā adhivāsesi. Thero saka-ṭṭhānam eva paccāgato. Bhagavâpi Ānanda-ttheraŋ āmantesi: 'Ānanda, sve Suṇāparanta-vāṇija-gāme piṇḍāya carissāma. Tvaŋ ekūna[1]-pañca-satānaŋ bhikkhūnaŋ salākaŋ dehī' ti. Thero 'sādhu, bhante' ti bhikkhu-saṅghassa tam atthaŋ ārocetvā, 'nappavārita[2]-bhikkhū salākaŋ gaṇhantū' ti āha. Taŋ divasaŋ Kuṇḍadhāna-tthero[3] pi paṭhamaŋ salākaŋ aggahesi. Vāṇija-gāma-vāsino pi 'sve kira Satthā āgamissatī' ti gāma-majjhe maṇḍapaŋ katvā dān' aggaŋ[4] sajjayiŋsu.

Bhagavā pāto va sarīra-paṭijagganaŋ katvā gandha-kūṭiŋ pavisitvā, phala-samāpattiŋ samāpajjitvā,[5] nisīdi. Sakkassa paṇḍu-kambala-silâsanaŋ uṇham ahosi. So 'kiŋ idan?' ti āvajjetvā Satthu Suṇāparanta-gamanaŋ disvā Vissakammaŋ āmantesi: 'Tāta, ajja Bhagavā tiŋsa-mattāni yojana-satāni piṇḍa-cāraŋ gamissati. Pañca-kūṭâgāra-satāni māpetvā, Jetavana-dvāra-koṭṭhaka-matthake gamana-sajjāni katvā ṭhapehī' ti. So tathā akāsi. Bhagavato kūṭâgāraŋ catu-mukhaŋ ahosi, dvinnaŋ agga-sāvakānaŋ dvi-mukhāni, sesāni eka-mukhāni. Satthā gandha-kuṭito nikkhamma paṭipātiyā ṭhapita-kūṭâgāresu vara-kūṭâgāraŋ pāvisi. Dve agga-sāvake ādiŋ katvā ekūna-pañca-bhikkhu-satāni pi kūṭâgāra-gatāni ahesuŋ. Ekañ ca tuccha-kūṭâgāraŋ ahosi. Pañca pi kūṭâgāra-satāni ākāse uppattiŋsu.

Satthā Saccabaddha-pabbataŋ[6] nāma patvā kūṭâgāraŋ ākāse ṭhapesi. Tasmiŋ pabbate Saccabaddho nāma micchā-diṭṭhika-tāpaso mahājanaŋ micchā-diṭṭhiŋ uggaṇhāpento lābh'

[1] A, G, kuṇāpa (?). [2] A, G. navārika-; C. nappavārika-.
[3] *Cf.* A. i, 24 (paṭhamaŋ salākaŋ gaṇhantānaŋ); Apad. i, 82, vadataŋ varassa purato paṭhamaŋ aggahes' ahaŋ). *In* AA. *and* Ap. *he is called* Koṇḍa-dhāna.
[4] A. anagghaŋ sajjiŋsu. [5] B. appetvā.
[6] *I have not met these names elsewhere.*

agga-yas' agga-ppatto hutvā vasati. Abbhantare c' assa anto-cāṭiyaŋ padīpo viya arahatta-phalassa upanissayo jalati. Taŋ disvā 'dhammam assa kathessāmī' ti gantvā dhammaŋ desesi. Tāpaso desanā-pariyosāne arahattaŋ pāpuṇi. Maggen' ev' assa abhiññā āgatā. Ehi-bhikkhu hutvā iddhimaya-patta-cīvara-dharo tuccha[1]-kūṭâgāraŋ pāvisi. Bhagavā kūṭâgāra-gatehi pañcahi bhikkhu-satehi saddhiŋ vāṇijagāmaŋ gantvā kūṭâgārāni adissamānāni katvā vānija-gāmaŋ pāvisi.

Vāṇijā Buddha-pamukhassa sanghassa mahādānaŋ datvā, Satthāraŋ Mankulakârāmaŋ nayiŋsu. Satthā maṇḍala-mālaŋ pāvisi: mahājano yāva 'Satthā gatta-dharathaŋ paṭippassambhe' ti tāva pāta-rāsaŋ katvā uposath' angāni samādāya bahuŋ gandhañ ca pupphañ ca ādāya dhamma-savaṇ' atthāya ārāmaŋ paccāgamāsi. Satthā dhammaŋ desesi. Mahājanassa bandhana-mokkho jāto. Mahantaŋ Buddhakolāhalaŋ ahosi. Satthā mahājanassa sangah' atthaŋ sattâhaŋ tatth' eva vasi. Aruṇaŋ pana mahā-gandha-kuṭiyaŋ yeva uṭṭhāpesi. Satthâham pi dhamma-desana-pariyosāne caturāsītiyā pāṇa-sahassānaŋ dhammâbhisamayo ahosi.

Tattha sattâhaŋ vasitvā vāṇija-gāme piṇḍāya caritvā 'tvaŋ idh' eva vasāhī' ti Puṇṇa-ttheraŋ nivattetvā, antare Nammadā nadī[2] nāma atthi, tassa tīraŋ agamāsi. Nammadā nāga-rājā Satthu paccuggamanaŋ katvā, nāga-bhavanaŋ pavesetvā, tiṇṇaŋ ratanānaŋ sakkāraŋ akāsi. Satthā tassa dhammaŋ kathetvā nāga-bhavanā nikkhami. So 'mayhaŋ, bhante, caritabbaŋ dethā' ti yāci. Bhagavā Nammadā-nadītīre pada-cetiyaŋ dassesi.[3] Taŋ vīcīsu āgatāsu pithīyati, gatāsu vivarīyati, mahā-sakkāra-ppattaŋ ahosi.

Satthā tato nikkhamitvā Saccabaddha-pabbataŋ gantvā Saccabaddhaŋ āha: 'Tayā mahājano apāya-magge otārito. Tvaŋ idh' eva vasitvā etesaŋ laddhiŋ vissajjāpetvā nibbānamagge patiṭṭhāpehī' ti. So pi paricaritabbaŋ yāci. Satthā ghana-piṭṭhi-pāsāṇe alla-mattika-piṇḍamhi lañchanaŋ viya pada-cetiyaŋ dassesi. Tato Jetavanam eva gato. Etam atthaŋ sandhāya *ten' ev' antara-vassenā* ti ādi vuttaŋ.

---

[1] A, G. *omit.* [2] *Cf.* JA. ii, 344, 392. [3] DhpA. iii, 194.

Parinibbāyī ti, anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbāyi. Mahājano therassa satta-divasāni sarīra-pūjaŋ katvā, bahūni gandha-kaṭṭhāni samodhānetvā, sarīraŋ jhāpetvā, dhātuyo ādāya cetiyaŋ akāsi. *Sambahulā bhikkhū* ti, therassa āḷāhana-ṭṭhāne ṭhita-bhikkhū. Sesaŋ sabbattha uttān' attham evā ti.

6, 7.

Chaṭṭhaŋ uttānam eva. Sattame: *ejā* ti,[1] taṇhā. Calan' aṭṭhena ejā ti vuccati. Sā ca ābādhan' aṭṭhena rogo: anto dussan' aṭṭhena[2] *gaṇḍo*: nikantan' aṭṭhena *sallaŋ*. *Tasmā* ti, yasmā abhijjhā[3] gaṇḍo c' eva rogo ca sallañ ca, tasmā. *Cakkhuŋ na maññeyyā* ti ādi vutta-nayam eva. Idhâpi sabbaŋ heṭṭhā gahitam eva sankaḍḍhitvā dassitaŋ.

8, 9.

Aṭṭhamaŋ vutta-nayam eva. Navame: *dvayan* ti, dve koṭṭhāse.

10.

Dasame: *itth' etaŋ dvayan* ti, evam etaŋ dvayaŋ.

Calañ c' eva vyayañ[4] *cā* ti, attano sabhāvena āsanato[5] calati c' eva byadhati[6] ca. *Yo pi hetu yo pi paccayo* ti, cakkhu-viññāṇassa vatthârammaṇaŋ hetu c' eva paccayo ca. *Kuto niccaŋ bhavissatī* ti, kena kāraṇena niccaŋ bhavissati? Yathā pana dāsassa dāsiyā kucchismiŋ jāto putto paro va dāso hoti, evaŋ aniccam eva hotī ti attho. *Sangatī* ti, sahagati *sannipāto* ti, ekato sannipatanaŋ: *samavāyo* ti, ekato samāgamo. *Ayaŋ vuccati cakkhu-samphasso* ti, iminā sangati-sannipāta-samavāya-sankhātena paccayena uppannattā paccaya-nāmen' eva sangati-sannipāto-samavāyo ti, ayaŋ vuccati cakkhu-samphasso. *Yo pi hetū* ti, phassa-vatthu-ārammaṇaŋ saha-jātā, tayo khandhā ti ayaŋ hetu. *Phuṭṭho* ti, upayog' atthe paccattaŋ phassena phuṭṭham eva gocaraŋ vedanā vedeti, cetanā ceteti, saññā sañjānātī ti attho. Phuṭṭho ti phassa-

---

[1] *Cf.* UdA. 188.
[2] A, G. dosan-.
[3] C. ejā.
[4] B. bādhañ; C. vyādhañ.
[5] C. āsappanato.
[6] A, G. bādhati.

samangī puggalo phassena phuṭṭhârammaṇam eva vedanâdīhi vedeti, ceteti, sañjānātī ti pi vuttaŋ hoti.

Iti imasmiŋ sutte samatiŋsa-khandhā kathitā honti. Kathaŋ? Cakkhu-dvāre tāva cakkhuñ c' eva ārammaṇañ ca rūpa-kkhandho phuṭṭho vedetī ti vedanā-khandho, cetetī ti saṅkhāra-kkhandho, sañjānātī ti saññā-khandho, viññāṇaŋ viññāṇa-kkhandho ti. Sesa-dvāresu pi es' eva nayo. Mano-dvāresu pi hi vatthu-rūpaŋ ekantato rūpa-kkhandho: ruppena ārammaṇe sati ārammaṇam pi rūpa-kkhandho ti cha-pañcakāni-tiŋsa honti. Sankhepena pan' ete chasu pi dvāresu pañc' eva khandhā ti. Sappaccaye pañca-kkhandhe aniccā ti vitthāretvā vuccamāne bujjhanakānaŋ ajjhāsayena idaŋ suttaŋ desitan ti.

V. CHAṬṬHA[1]-VAGGO.

1.

Chaṭṭha-vaggassa paṭhame: *adantā* ti, adamitā: *aguttā* ti, agopitā: *arakkhitā* ti, na rakkhitā: *asaŋvutā* ti, apihitā. *Dukkhâdhivāhā* ti,[2] nerayikâdi-bhedaŋ adhika-dukkhaŋ āvahanā honti: *sukhâdhivāhā honti* ti, jhāna-magga-phala-bhedaŋ adhika-sukhaŋ āvahanā honti, adhivāhanakā honti. Adhivahā ti pi pāṭho es' ev' attho.

Chaḷ' evā ti, cha eva: *asaŋvuto yattha dukkhaŋ nigacchati* ti, yesu āyatanesu saŋvara-virahito dukkhaŋ pāpuṇāti: *tesañ ca ye saŋvaraṇaŋ avedisuŋ*[3] ti, ye tesaŋ āyatanānaŋ saŋvaraŋ vidiŋsu,[4] paṭilabhiŋsu. *Viharant' ānavassutā* ti, viharanti anavassutā, atiṇtā.[5]

Sāditañ ca sāduñ cā ti, assādañ ca madhurañ ca. *Phassa-dvayaŋ sukha-dukkhe upekkho* ti, sukha-phassaŋ dukkha-phassañ cā ti idaŋ phassa-dvayaŋ upekkhako uppādeyyā ti attho. Phassa-dvayaŋ sukha-dukkhan ti vā pāṭho, phassa-hetukaŋ sukha-dukkhaŋ upekkho: sukhe anurodhaŋ, dukkhe virodhaŋ anuppādento upekkhako bhaveyyā ti attho. *Anā-*

---

[1] *Called in* F. *text* saḷa-vaggo ('*about the six*'); *it is not* '*the sixth.*'
[2] *Cf.* Thag. *v.* 519.
[3] F. *text*, G. avediŋsu.
[4] G. vindisu.
[5] A, G. atītā (?).

niruddho aviruddha kenacī ti, kenaci saddhiŋ aruddho na viruddho[1] bhaveyya.

Papañca-saññā ti, kilesa-saññāya papañca-saññā nāma hutvā: *itarītarā narā* ti, lāmaka-sattā: *papañca-yantā upayantī* ti, papañca-yamānā va vatthuŋ upagacchanti: *saññino* ti, sasaññā sattā: *mano-mayaŋ gehasitañ ca sabban* ti, sabbam eva pañca-kāma-guṇa-geha-nissitaŋ mano-mayaŋ vitakkaŋ: *panujjā* ti, panuditvā, nīharitvā: *nekkhamma-sitaŋ iriyatī* ti, dabba-jātiko bhikkhu nekkhamma-sitaŋ iriyena iriyati.

Chassu yadā subhāvito ti, chasu ārammaṇesu yadā suṭṭhu-bhāvito. *Phuṭṭhassa cittaŋ na vikampate kvacī* ti, sukha-phassena vā dukkha-phassena vā phuṭṭhassa kismīci cittaŋ na kampati, na vedhati. *Bhavātha*[2] *jāti-maraṇassa pāragā* ti, jāti-maraṇānaŋ pāraŋ nibbānaŋ gamitā hotha.

2.

Dutiye:[3] *Mālunkya*[4]*-putto* ti, Mālunkya-brahmaṇiyā putto. *Etthā* ti, etasmiŋ tava ovāda-yojane.[5] Iminā theraŋ apasādeti pi, ussādeti pi. Kathaŋ? Ayaŋ kira dahara-kāle rūpâdīsu pammajjitvā[6] pacchā mahallaka-kāle arañña-vāsaŋ patthento kamma-ṭṭhānaŋ yacati. Atha Bhagavā "ettha dahare kiŋ vakkhāma[7]?—'Mālunkya-putto viya tumhe pi dahara-kāle rūpâdīsu pammajitvā, pacchā mahallaka-kāle[8] araññaŋ pavisitvā, samaṇa-dhammaŋ kareyyāthā?' ti" iminā adhippāyena bhaṇanto theraŋ apasādeti nāma. Yasmā pana thero mahallaka-kāle araññaŋ pavisitvā samaṇa-dhammaŋ kattu-kāmo, tasmā Bhagavā "ettha dahare[9] kiŋ vakkhāma?—'Ayaŋ

---

[1] *So* A, G, *but* C. n' eva aviruddho na viruddho ca.

[2] *Cf.* Sn. 692; C. bhavattha.

[3] *Confusion in* C. *and MSS. here, but we can check the passage with the parallel at* AA. *on* A. ii, 248, *q.v.*

[4] F. *text*, A, G, A. *text* Mālukya; *but* AA, C. *and* G. (*further on*) *and* Thag., *vv.* 399, 794, Mālunk-.

[5] *So* A, G, AA; C. yācane.

[6] *Here* AA. *has* paccayesu laggo hutvā.

[7] A, G. daharo ti vakkhāmi.

[8] A, G. *omit* rūpâdīsu *to* -kāle.

[9] A, G. daharo ti vatvā.

Mālunkya-putto[1] mahallaka-kāle pi araññaŋ pavisitvā samaṇa-dhammaŋ kattu-kāmo kamma-ṭṭhānaŋ yācati: tumhe tāva taruṇa-kāle pi viriyaŋ na karothā?' ti" iminā adhippāyena bhaṇanto theraŋ ussādeti.[2] *Yatra hi*[3] *nāmā* ti, yo nāma.

Kiñcâp' āhan ti, kiñcâpi ahaŋ mahallako ti ñātaŋ. Yadi ahaŋ mahallako, mahallako-samaṇo pi sakkhissāmi[4] samaṇa-dhammaŋ kātuŋ. *Desetu me, Bhagavā* ti, adhippāyena mahallaka-bhāvaŋ anuggaṇhanto ovādañ ca pasaŋsanto evam āha.

Adiṭṭhā adiṭṭha-pubbā ti, imasmiŋ atta-bhāve adiṭṭhā. Ādito pi adiṭṭha-pubbā. *Na ca passasī* ti, etarahi pi na passasi? *Na ca te hoti passeyyan ti* ti, 'evaŋ samannāhāro pi te yattha n' atthi, api nu te tattha chandâdayo uppajjeyyun?' ti pucchati.

Diṭṭhe diṭṭha-mattan ti,[5] rūpâyatane cakkhu-viññāṇena diṭṭha-mattaŋ.[6] Cakkhu-viññāṇaŋ hi rūpe rūpa-mattam eva passati na niccâdi-sabhāvaŋ.[7] Iti sesa-viññāṇehi pi me ettha diṭṭha-mattaŋ diṭṭham eva cittaŋ bhavissatī ti attho. Atha vā, diṭṭhe[8] diṭṭhaŋ nāma cakkhu-viññāṇaŋ rūpe rūpaŋ vijānantī ti attho. *Mattā* ti, pamāṇaŋ. Diṭṭha-mattā assā ti diṭṭha-mattaŋ cittaŋ. Cakkhu-viññāṇa-mattam eva me cittaŋ bhavissatī ti attho. Idaŋ vuttaŋ hoti: 'Yathā āpātha-gate rūpe cakkhu-viññāṇaŋ na rajjati,[9] na dussati, na muyhati,[10] evaŋ rāgâdi-virahena[11] cakkhu-viññāṇa-mattam eva javanaŋ bhavissati, cakkhu-viññāṇa-ppamāṇen' eva javanaŋ ṭhapessāmī ti. Atha vā diṭṭhan nāma cakkhu-viññāṇena diṭṭha-rūpaŋ, diṭṭha-mattaŋ nāma tath' eva uppannaŋ sampaṭicchana-santīraṇa-votthapana-sankhātaŋ citta-ttayaŋ, yathā taŋ na rajjati, na dussati, na muyhati, evaŋ āpātha-gate rūpe ten' eva sampaṭicchanâdi-pamāṇena javanaŋ uppādessāmi, nâssa taŋ pamāṇaŋ

---

[1] A, C, G. ayaŋ amhākaŋ phasu-kāmo (?); AA. ayaŋ tumhākaŋ Mālunk.

[2] AA. ussādetī ti yojanā (*see above*, ovāda-yojanā).

[3] A. ii, 248, yattha hi.

[4] A, G. *omit and have* saṭṭhi-vasso pi.

[5] *Cf.* UdA. 90.

[6] C. *adds* diṭṭhe diṭṭha-mattaŋ bhavissati.

[7] *So* UdA. (*where read* na *for* va); C. na anico.

[8] C. *omits*.

[9] A, G. rujj.

[10] A, G. na mayhaŋ (?).

[11] A, G. viruhe.

atikkamitvā rajjanâdi-vasena uppajjituŋ dassāmī' ti, ayam ettha attho. Esa nayo suta-mutesu.[1]

Viññāte viññāta-mattan ti, ettha pana *viññātaŋ* nāma mano-dvārâvajjanena viññātârammaṇaŋ, tasmiŋ viññāte:[2] *viññāta-mattan* ti, āvajjana-ppamāṇaŋ. Yathā āvajjanena na rajjati, na dussati, na muyhati, evaŋ rajjanâdi-vasena uppajjituŋ adatvā āvajjana-ppamāṇen' eva cittaŋ ṭhapessāmī ti, ayam ev' ettha attho. *Yato* ti, yadā: *tato* ti, tadā: *na tenā* ti, tena rāgena vā ratto, dosena vā duṭṭho, mohena vā muḷho na bhavissasī ti,[3] tadā tvaŋ tattha tasmiŋ diṭṭhe vā suta-muta-viññāte vā paṭibaddho allīṇo patiṭṭhito na bhavissasi.[4] *N' ev' idhā* ti ādi vutt' attham eva.

Sati muṭṭhā ti, sati pammuṭṭhā. *Tañ ca ajjhosāyā tiṭṭhatī* ti, taŋ ārammaṇaŋ gilitvā. *Abhijjhā ca vihesā cā* ti, abhij-jhāya ca vihiŋsāya ca: *tassa vaḍḍhantī*[5] ti padenâpi saŋyoje-tabbaŋ. Abhijjhā ca vihesā cā ti ime pi dve dhammā tassa vaḍḍhantī[6] ti attho. *Cittam ass' upahaññatī*[7] ti, abhijjhā-vihe-sāhi assa cittaŋ upahaññati: *ācinato* ti, ācinantassa: *ārā nibbānaŋ vuccatī* ti, evarūpassa puggalassa nibbānaŋ nāma dūre pavuccati.

Ghātvā ti, ghāyitvā. *Bhotvā* ti, bhutvā, sāyitvā. *Phussā* ti, phusitvā. *Patissato* ti, patissati-sankhātāya satiyā yutto. *Sevato câpi vedanan* ti, catu-magga-sampayuttaŋ nibbattaŋ lokuttara-vedanaŋ sevantassa. *Khīyatī* ti, khayaŋ gacchati. Kiŋ? Taŋ dukkham pi kilesa-jātam pi.

Aññataro ti, asītiyā mahā-sāvakānaŋ abbhantaro eko. Iti imasmiŋ sutte gāthāhi pi vaṭṭa-vivaṭṭam eva kathitaŋ.

3.

Tatiye: *parihāna-dhamman* ti, parihāna-sabhāvaŋ: *abhibhâ-yatanānī* ti, abhibhavitāni āyatanāni.[8]

Sara-sankappā ti, ettha sarantī ti sarā dhāvantī ti attho: sarā

---

[1] *For* mutaŋ *cf.* UdA.

[2] *So read here and correct next sentence at* UdA. 91; A. *omits* viññ-.

[3] *So* A. G. UdA, *but* C. tī ti.

[4] *Gāthās at* Thag. 98, 794.

[5] *Reading at* Thag. 98 *is* vaḍḍhanti āsavā (*for* vedanā *here and* Thag. 794). A. āvāsā vattati; G. āvāsā va n' atthī ti.

[6] A, G. va vattanti.

[7] *So read for* assu p. *of* F. *text*.

[8] *Cf.* Asl., p. 188.

ca te sankappā ca, sara-sankappā: saŋyojanāniyā ti, bandhanassa paccaya-bhūtā. *Taññeva*[1] *bhikkhū* ti, taŋ evaŋ uppanna-kilesa-jātaŋ taŋ vā ārammaṇaŋ: *adhivāseti* ti, citte āropetvā seti. *Na ppajahati* ti, chanda-rāga-ppahāṇena na ppajahati. Evaŋ sabba-padehi yojetabbaŋ.

Abhibhâyatanaŋ h' etaŋ vuttaŋ Bhagavatā ti, etaŋ Buddhena Bhagavatā abhibhavitaŋ āyatanan ti kathitaŋ. Idha dhammaŋ pucchitvā vibhajantena puggalena dhammo desito.

4.

Catutthe: *asaŋvutassā* ti, apihitassa: na pidahitvā, na saŋvaritvā ṭhapitassa. *Vyāsiñcati* ti, vi-āsiñcati, kilesatintaŋ[2] hutvā vattati.

Pāmujjan ti, dubbala-pīti: *pīti* ti, balava-pīti: *passaddhī* ti, daratha-passaddhī: *dhammā na pātubhavanti*[3] ti, samathavipassanā dhammā na uppajjanti. Imasmiŋ sutte puggalaŋ pucchitvā bhajentena dhammena puggalo dassito.

5.

Pañcame: *kathañ ca, bhikkhave, asaŋvaro hoti* ti, idaŋ maggakusalassa vāmaŋ muñcitvā dakkhiṇaŋ gaṇheyyāsī[4] ti paṭhamaŋ pahātabba-magg' akkhānaŋ viya uddes' akkamena avatvā desanā-kusalatāya paṭhamaŋ pahātabba-dhamm' akkhāna-vasena vuttan ti veditabbaŋ. Idha dhammaŋ pucchitvā dhammo va vibhatto.[5]

6.

Chaṭṭhe: *samādhin* ti, citt' ekaggataŋ: idaŋ suttaŋ citt' ekaggatāya parihāyamāne disvā, 'imesaŋ citt' ekaggataŋ labhantānaŋ kamma-ṭṭhānaŋ phātiŋ gamissatī' ti ñatvā, kathitaŋ.

---

[1] F. *text* tañ ce.
[2] A, G. hitaŋ.
[3] *Cf.* Ud. i, 1; UdA. 44.
[4] *Cf.* VM. ii, 708.
[5] A, G. dhammaŋ dhammo ti attho (?).

7.

Sattame: *paṭisallānan* ti, kāya-vivekaŋ. Idaŋ suttaŋ kāya-vivekena parihāyamāne disvā, 'imesaŋ kāya-vivekaŋ labhantānaŋ kamma-ṭṭhānaŋ phātiŋ gamissatī' ti ñatvā, kathitaŋ.

8.

Aṭṭhamaŋ, upamāya parivāretvā kathite, bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ.[1]

9.

Navamaŋ suddhika-vasen' eva bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ. Attho pana ubhayatthâpi *Khandha-Vagge*[2] vutta-nayen' eva veditabbo.

10.

Dasame: *Uddako sudan* ti, ettha *sudan* ti nipāta-mattaŋ. *Uddako*[3] ti tassa nāmaŋ.

Idaŋ jātu vedagū ti: ettha *idan*[4] ti nipāta-mattaŋ. Atha vā 'idaŋ mama vacanaŋ suṇā' ti dīpento evam āha. *Jātu vedagū* ti, ekaŋsena vedagu, veda-saṅkhātena ñāṇena ñeyyesu gato: vedaŋ vā gato adhigato. Paṇḍit' asmī ti attho. *Sabbajī* ti, ekaŋsena sabbaŋ vaṭṭaŋ jinitvā[5] abhibhavitvā ṭhito 'smi. *Apalikhataŋ*[6] *gaṇḍa-mūlan* ti, apalikhataŋ[7] dukkha-mūlaŋ, *palikhaṇī* ti, palikhataŋ mayā, khaṇitvā ṭhito 'smī ti dīpeti.

Mātā-pettika-sambhavassā[8] ti, mātito ca pitito ca nibbattena mātā-pettikena sukka-soṇitena[9] sambhūtassa: *odana-kummāsûpacayassā* ti, odanena c' eva kummāsena ca upacitassa[10]: *anicc' ucchādana-parimaddana-bhedana-viddhaŋsana-dhammassā* ti,[11] ettha ayaŋ kāyo hutvā abhāv' aṭṭhena anicca-dhammo: duggandha-vighātan' atthāya tanu-vilepanena ucchādana-dhammo: anga-paccangâbādha-vinodan' atthāya khuddaka-

---

[1] A, G. bujjhanakānaŋ ajjhasi (?); C. *omits last two words.*
[2] S. iii, 32 (Na tumhākaŋ).
[3] M. i, 165.
[4] A, G. van ti (?).
[5] *So* A, G, C[1] *with* jānitvā; C. sabbâvantaŋ jin.
[6] F. *text* palikhitaŋ.
[7] C. palikhātaŋ.
[8] *Cf.* DA. i, 120; MA. ii, 129.
[9] C. soṇit-.
[10] MA. *adds* vaḍḍhitassa.
[11] *Cf.* DA. i, 88.

sambāhanena parimaddana-dhammo: dahara-kāle vā ūrusu sayāpetvā, gabbha-vāsena dussaṇṭhitānaṃ[1] tesaṃ tesaṃ angānaṃ saṇṭhāna-sampādan' atthaṃ añjana-pīlaṇâdi-vasena parimaddana-dhammo. Evaṃ pariharito pi ca bhedana-viddhaṃsana-dhammo. Bhijjati c' eva vikirati ca, evaṃ sabhāvo ti attho. Tattha mātā-pettika-sambhava-odana-kummāsûpacaya-ucchādana-parimaddana-padehi vaḍḍhi[2] kathitā: anicca-bhedana-viddhaṃsana-padehi parihāni.[3] Purimehi vā tīhi samudayo, pacchimehi atthaṃ-gamo ti. Evaṃ catu-mahābhūtikassa kāyassa vaḍḍhi-parihāni-nibbatti[4]-bhedā dassitā. Sesaṃ uttān' attham evā ti.

§ (III). *Tatiya-Paṇṇāsako.*

I. YOGA-KKHEMĪ-VAGGO.

1.

Yoga-kkhemī-vaggassa paṭhame: *yoga-kkhemī-pariyāyan* ti, catūhi yogehi khemino kāraṇa-bhūtaṃ: *dhamma-pariyāyan* ti, dhamma-kāraṇaṃ.

Akkhāsi yogan ti, yuttaṃ kathesi. *Tasmā* ti, tasmā kiṃ? Akkhātattā udāhu pahīnattā ti? Pahinattā. Na hi akkhānena yoga-kkhemī nāma hoti.

2.

Dutiye vedanā-sukha-dukkhaṃ kathitaṃ. Tam pana vipāka-sukha-dukkhaṃ vaṭṭati.

3.

Tatiye: *dukkhassā* ti, vaṭṭa-dukkhassa.

4.

Catutthe: *lokassā* ti, sankhāra-lokassa.

5–10.

Pañcamâdīsu yaṃ vattabbaṃ siyā taṃ *Khandhaka-Vagge*[5] vutta-nayam evà.

---

[1] A, G. duṭṭhassaniṭṭhit-.
[2] A, G. vali (?); MA. samudayo.
[3] MA. atthangamo.
[4] A. nipph.
[5] S. iii, 48, *etc.*

II. LOKA-KĀMA-GUṆA-VAGGO.

1.

Loka-kāma-guṇa-vaggassa paṭhame: āvāsa-gato ti, vasanaṭṭhānaŋ gato. *Vasaŋ gato* ti, tividhassâpi Mārassa vasaŋ gato. *Paṭimukk' assa Māra-pāso* ti, assa gīvāya Māra-pāso paṭimukko pavesito.

2.

Dutiyaŋ uttānam eva.

3.

Tatiye: *lokassā* ti, cakka-vāḷa-lokassa: *lokassa antan* ti, sankhāra-lokassa antaŋ.

Vihāraŋ pāvisī ti, 'mayi vihāraŋ paviṭṭhe ime bhikkhū imaŋ uddesaŋ Ānandaŋ pucchissanti. So tesaŋ mama sabbaññuta-ñāṇena saŋsandetvā[1] kathessati, tato naŋ thomessami[2]: mama thomanaŋ sutvā Ānandaŋ upasankamitabbaŋ vacanañ c' assa sotabbaŋ saddhātabbaŋ maññissanti. Taŋ nesaŋ bhavissati dīgha-rattaŋ hitāya sukhāyā' ti cintetvā sankhittena bhāsitassa vitthārena atthaŋ avibhajitvā va nisinnâsane antarahito gandha-kuṭiyaŋ pāṭurahosi. Tena vuttaŋ *utthāyâsanā vihāraŋ pāvisī* ti.

Satthu c' eva saŋvaṇṇito ti,[3] Satthārā ca pasattho: *viññūnan* ti, idam pi karaṇ' aṭṭhe sāmi-vacanaŋ. Paṇḍitehi sabrahmacārīhi ca sambhāvito ti attho: *pahotī* ti, sakkoti.

Atikkamm' eva mūlaŋ atikkamma khandhan ti, sāro nāma mūle vā khandhe vā bhaveyya: tam pi atikkamitvā ti attho. *Evaŋ sampadam idan* ti, evaŋ sampattikaŋ: īdisan[4] ti attho. *Atisitvā* ti, atikkamitvā. *Jānaŋ jānātī* ti, jānitabbam eva jānāti. *Passaŋ passatī* ti, passitabbam eva passati. Yathā vā ekacco viparītaŋ gaṇhanto gaṇanto pi na jānati, passanto pi na passati, na evaŋ Bhagavā. Bhagavā pana jānanto jānāti,[5] passanto passati yeva. Svāyaŋ dassanapariṇāyak' aṭṭhena *cakkhu-bhūto*: vidita-karaṇ' aṭṭhena

[1] C_1 -ditvā.
[2] G. tato nan āgamesamma thomanaŋ sutvā.
[3] MA. ii, 76.
[4] A, G. kīdisaŋ.
[5] C. *adds* yeva.

ñāṇa-bhūto: aviparīta-bhāv' aṭṭhena pariyatti-dhamma-ppavattanato vā hadayena cintetvā vācāya nicchārita-dhammamayo[1] ti *dhamma-bhūto*: seṭṭh' aṭṭhena *brahma-bhūto*. Atha vā, cakkhuŋ viya bhūto ti *cakkhu-bhūto*. Evañ ca paresu attho veditabbo. Svāyaŋ dhammassa vattanato *vattā*: pavattanato *pavattā*: atthaŋ nīharitvā nīharitvā dassana-samatthatāya *atthassa ninnetā*: amatâdhigamāya paṭipattiŋ dadātī[2] ti *amatassa-dātā*.

Agaruŋ karitvā ti, punappunaŋ yācāpento pi hi garuŋ karoti nāma: attano sekha-paṭisambhidā-ñāṇe[3] ṭhatvā Sineru-pādato vālikaŋ uddharamāno viya duviññeyyaŋ katvā, kathento pi garuŋ karoti yeva nāma: evaŋ akatvā. 'Amhe punappunaŋ ayācāpetvā, suviññeyyam pi no katvā kathehī' ti vuttaŋ hoti.

Yaŋ kho vo[4] ti, yaŋ kho tumhākaŋ. *Cakkhunā kho, āvuso, lokasmiŋ loka-saññī hoti loka-mānī* ti, cakkhuŋ hi loke appahīna-diṭṭhi-puthujjano satta-loka-vasena loko ti sañjānāti c' eva maññati ca. Tathā cakka-vāḷa-loka-vasena na hi aññatra cakkhâdīhi dvādasahi āyatanehi tassa sā saññā vā māno vā uppajjati. Tena vuttaŋ 'cakkhunā kho, āvuso, lokasmiŋ loka-saññī hoti loka-mānī' ti.

Imassa ca lokassa gamanena anto nāma ñātuŋ vā daṭṭhuŋ vā pattuŋ vā na sakkā, lujjan' aṭṭhena pana tass' eva cakkhâdibhedassa lokassa nibbāna-sankhātaŋ antaŋ appatvā vaṭṭadukkhassa antakiriyā nāma n' atthī ti veditabbaŋ. Evaŋ pañhaŋ vibhajitvā idāni '"sāvakena pañho kathito" ti mā nikkankhā ahuvattha. Ayaŋ Bhagavā sabbaññuta-ñāṇatulaŋ gahetvā nisinno. Icchamānā tam eva upasankamitvā nikkankhā hothā' ti uyyojento *akankhamānā panā* ti.

Imehi ākārehī ti, imehi kāraṇehi, cakka-vāḷa-lokassa antâbhāva-kāraṇehi c' eva sankhāra-lokassa anta-ppatti-kāraṇehi ca: *imehi padehī* ti, imehi akkhara[5]-sampiṇḍanehi: *byañjanehī* ti, pāṭiyekka-akkharehi.[6]

---

[1] *MSS.* vasena.
[2] *I follow* MA.'*s emendation for* deseti *of* C, *MSS.*
[3] MA. sāvaka-pāramī-ñāṇe.
[4] MA. no.
[5] A, G. aṭṭharassa (?).
[6] A, G. attharehi.

Paṇḍito[1] ti, paṇḍiccena samannāgato. Catūhi vā kāraṇehi paṇḍito, dhātu-kusalo, āyatana-kusalo, paccayâkāra-kusalo, kāraṇâkāraṇakusalo ti, *Mahāpañño* ti,[2] mahante atthe . . . mahante dhamme . . . mahantā niruttiyo . . . mahantāni paṭibhānāni paṭigaṇhana-samatthatāya[3] mahāpaññāya samannāgato. *Yathā taŋ Ānandenā* ti, yathā Ānandena byākataŋ sandhāya vuttaŋ. Yathā Ānandena byākataŋ aham pi evam eva byākareyyan ti attho.

4.

Catutthe: *ye me* ti, ye mama: *cetaso-samphuṭṭha-pubbā* ti, cittena anubhūta-pubbā: *tatra*[4] *me cittaŋ bahulaŋ gacchamānaŋ*[5] *gaccheyyā* ti, tesu pāsāda-ttaya-tividha-nāṭakâdibheda-sampatti-vasena anubhūta-pubbesu kāma-guṇesu bahu-vāresu uppajjamānaŋ uppajjeyyā ti dīpeti.

Paccuppannesu vā ti, idha pana carima-kāle sabba-sāḷa[6]-supupphita-vana-saṇḍa-jātānaŋ dija-gaṇâdi-vasena diṭṭha-sutâdibhedaŋ manoramârammaṇaŋ kāma-guṇaŋ katvā dassento evarūpesu paccuppannesu vā bahulaŋ uppajjeyyā ti dasseti. *Appaŋ vā anāgatesū* ti, anāgate Metteyyo nāma Buddho bhavissati,[7] Sankho nāma rājā, Ketumatī[8] nāma rāja-dhānī ti ādi-vasena parittakam eva anāgatesu kāma-guṇesu uppajjeyyā ti dasseti. *Tatra me atta-rūpenā* ti, tatra mayā attano hita-kāma-jātikena: *appamādo* ti, sātacca-kiriyā pañcasu kāma-guṇesu cittassa avossaggo: *satī* ti, ārammaṇa-pariggāhika-sati: *ārakkho karaṇīyo* ti, ayaŋ appamādo ca sati ca cetaso ārakkho karaṇīyo evaŋ me ahosī ti dasseti. Ārakkh' atthāya ime dve dhammā kātabbā ti vuttaŋ hoti.

Tasmā ti ha, bhikkhave, ye āyatane veditabbe ti, yathā cetaso ārakkh' atthāya appamādo ca sati ca kātabbā ti, yasmā tasmiŋ āyatane vidite appamādena vā satiya vā kātabbaŋ n' atthi,

---

1 *Cf.* DA. i, 177; SA. i, 119; M. iii, 62.
2 *Cf.* Pṭs. ii, 190.
3 A. samatthāya.
4 *MSS.* tattha me cittakaŋ.
5 F. *text omits.*
6 A, G. sāni; C_1 chabbassāni.
7 *Cf.* VM. ii, 434.
8 *Cf.* JA. vi, 594.

tasmā ye āyatane veditabbe ti taŋ kāraṇaŋ[1] jānitabban ti attho.

Saḷāyatana-nirodhan ti, saḷāyatana-nirodho vuccati nibbānaŋ. Taŋ sandhāya bhāsitan ti attho. Nibbānasmiŋ hi cakkhu-ādīni c' eva nirujjhanti, rūpa-saññâdayo ca nirujjhantī ti. Sesaŋ vutta-nayam eva.

5.

Pañcame: *diṭṭh' eva dhamme* ti, imasmiŋ yeva atta-bhāve: *parinibbāyan* ti, kilesa-parinibbānena parinibbāyan ti. *Taŋ nissitaŋ viññāṇaŋ hoti* ti, taṇhā nissitaŋ kamma-viññāṇaŋ hoti: *tad upādānan* ti, taŋ gahaṇaŋ taṇhā-gahaṇena sangahaṇaŋ[2] hotī ti attho.

6.

Chaṭṭhaŋ uttānam eva.

7.

Sattame: *santānessatī* ti, ghaṭessati: avicchedam assa[3] pāpuṇituŋ na dassati.

8.

Aṭṭhame: vimuttiŋ paripācentī ti *vimutti-paripācaniyā. Dhammā* ti.[4] Paṇṇarasa-dhammā te saddhindriyâdīnaŋ visuddhi-karaṇa-vasena veditabbā. Vuttaŋ h' etaŋ: "Assaddhe puggale parivajjayato, saddhe puggale sevato, bhajato, payirupāsato, pasādaniye suttante paccavekkhato; imehi tīh' ākārehi saddh' indriyaŋ visujjhati. Kusīte puggale parivajjayato, āraddha-viriye puggale sevato, bhajato, payirupāsato, sammappadhāne[5] paccavekkhato; imehi tīh' ākārehi viriy' indriyaŋ visujjhati. Muṭṭha-satī puggale parivajjayato, upaṭṭhita[6]-satī puggale sevato, bhajato, payiru-

---

[1] A, G. veditabbo ti taŋ k.; C. veditabbam etaŋ k.

[2] C. taŋ gah-.

[3] A, G. avicchedassa; C. yogavicchedam assa. *Cf.* PuggA. *on* Pugg. v, 3, *same phrase* (brahmacariya-vāsaŋ anupacchijjamānaŋ gopetuŋ na sakkoti).

[4] *Cf.* UdA. 220 = Pṭs. ii, 1.

[5] A, G. satipaṭṭhāne, *and omit next para.*

[6] C. sammā.

pāsato, satipaṭṭhāne paccavekkhato; imehi tīh' ākārehi sat' indriyaŋ visujjhati. Asamāhite puggale parivajjayato, samāhite puggale sevato, bhajato, payirupāsato, jhāna-vimokkhe paccavekkhato; imehi tīh' ākārehi samādh' indriyaŋ visujjhati. Dupaññe puggale parivajjayato, paññavante puggale sevato, bhajato, payirupāsato, gambhīra-ñāṇa-cariyaŋ[1] paccavekkhato; imehi tīh' ākārehi paññ' indriyaŋ visujjhati. Iti (ime) pañca puggale parivajjayato, pañca puggale sevato, bhajato, payirupāsato, pañca suttantakkhandhe[2] paccavekkhato: imehi paṇṇarasahi ākārehi (imāni) pañc' indriyāni visujjhantī" ti (Pṭs. ii, 1).

Apare pi paṇṇarasa-dhammā vimutti-paripācaniyā, saddhāpañcamāni indriyāni: anicca-saññā anicce, dukkha-saññā dukkhe, anatta-saññā, pahāna-saññā, virāga-saññā ti. Imā pañca nibbedha-bhāgiyā saññā Megha-ttherassa kathitā[3] kalyāṇa-mittatâdayo pañca dhammā ti.

Kāya pana velāya Bhagavato etad ahosī ti? Paccūsasamaye lokaŋ volokentassa.

Anekāni devatā sahassānī ti, āyasmatā Rāhulena Padumuttarassa Bhagavato pāda-mūle Pāla[4]-nāga-rāja-kāle patthanaŋ ṭhapentena[5] saddhiŋ. Patthanaŋ-ṭhapita-devatāsu pana kāci bhumma-ṭṭhakā-devatāsu, kāci antalikkha-ṭṭhakāsu, kāci cātummahārājikāsu, kāci devaloke, kāci brahmaloke nibbattā. Imasmiŋ pana divase sabbâpi tā ekaṭṭhāne Andhavanasmiŋ yeva sannipatitā.[6] Tāsañ ca pana devatānaŋ[7] *anekānañ ca devatā-sahassānan* ti: *dhamma-cakkhun* ti, imasmiŋ sutte cattāro maggā cattāri ca phalāni dhamma-cakkhun ti veditabbāni. Tattha hi kāci devatā sotâpannā ahesuŋ, kāci sakadāgāmi-anāgāmi-khīṇâsavā: tasañ ca pana devatānaŋ ettakā ti gaṇana-vasena paricchedo n' atthi. Sesaŋ sabbattha uttānam eva.

9, 10.

Navama-dasamāni, itthârammaṇa-gata-vasena kathīyamāne, bujjhanakānaŋ vasena vuttānī ti.

---

[1] A, C, G. -ye.
[2] A, G. sutta-kkh.; C, Pṭs. suttante.
[3] Ud. iv, 1.
[4] A, G. Pāli-: C1 Pālita-.
[5] AA. i, 251.
[6] AA. i, 259.
[7] C, C1 tā sandhāy' āha; anekāni d. sahassāni.

III. GAHAPATI-VAGGO.

1–3.

Gahapati-vaggassa paṭhame: *Uggo* ti, paṇīta-dāyakānam aggа. So Bhagavatā 'etad aggaŋ, bhikkhave, mama sāvakānaŋ upāsakānaŋ. manāpa[1]-dāyakānaŋ yadidaŋ Uggo gahapatī' ti (A. i, 26),[2] evaŋ etad agge ṭhapito. Sabbam etesu c' eva dvīsu tatiye ca vutt' attham eva.

4.

Catutthe: piṇḍaŋ ulamāno pariyesamāno pabbajito ti, *Piṇḍolo.*[3] So kira parijiṇṇa[4]-bhogo brāhmaṇo ahosi: atha bhikkhu-sanghassa lābha-sakkāraŋ disvā, piṇḍ' atthāya nikkhamitvā, pabbajito. So mahallako kapāla-pattaŋ gahetvā carati, kapāla-pūraŋ yāguŋ pivati, kapāla-pūre pūve khādati, kapāla-pūraŋ bhattaŋ bhuñjati. Ath' assa mahaggha-sabhāvaŋ Satthu ārocesuŋ. Satthā tassa patta-tthavikaŋ nânujāni. Heṭṭha-mañce pattaŋ nikkujjitvā ṭhapeti. So ṭhapento pi ghaŋsento va ghaŋsetvā gaṇhāti. Taŋ gacchante gacchante kāle ghaṭṭanena parikkhīnaŋ nāḷik' odana-mattam eva gaṇhanakaŋ jātaŋ. Tato Satthu ārocesuŋ. Ath' assa Satthā patta-tthavikaŋ anujāni. Thero aparena samayena indriya-bhāvanaŋ bhāvetvā agga-phale arahatte patiṭṭhāsi. Iti so piṇḍ' atthāya pabbajitattā Piṇḍolo, gottena pana Bhāradvājo ti, ubhayaŋ ekato katvā Piṇḍola-Bhāradvājo ti vuccati. *Upasankamī* ti, uggat' uggatehi mahā-amaccehi parivuto upasankami.

Thero kira ekadivasaŋ Sāvatthiyaŋ piṇḍāya caritvā, katabhatta-kicco nidāgha-samaye 'sītala-ṭṭhāne divā-vihāraŋ nisīdissāmī' ti ākāsena gantvā, Gangā-tīre Udenassa rañño-Udakapānaŋ nāma uyyānaŋ atthi,[5] tattha pavisitvā aññatarasmiŋ rukkha-mūle divā-vihāraŋ nisīdi, sītena udaka-

---

[1] *Comy.* paṇīta-.
[2] *Cf.* AA. i, 394; A. iii, 50; AA. ii (*Sinh.*), 624 *has* Uggo ti guṇehi uggatattā evaŋ laddha-nāmo.
[3] A. i, 23; AA. i, 196; *Comy. as at* UdA. 252.
[4] A, G. chinna.
[5] *Cf.* JA. iv, 375.

vātena vījayamāno. Udeno pi kho rājā sattâhaŋ mahā[1]-pānaŋ nāma pivitvā, sattame divase uyyānaŋ paṭijaggāpetvā, mahājana-parivāro uyyānaŋ gantvā, mangala-silā-paṭṭe atthatāya seyyāya nippajji.

Tassa ekā paricārikā pāde sambāhamānā nisinnā. Rājā kamena niddaŋ okkami. Tasmiŋ niddaŋ okkante nāṭak' itthiyo 'yass' atthāya mayaŋ gītâdīni payojeyyāma, so niddaŋ upagato. Na ca niddā-kāle mahāsaddaŋ kātuŋ vaṭṭatī' ti attano attano turiyāni ṭhapetvā, uyyānaŋ pakkantā, tattha tattha phalāni khādamānā, pupphāni pilandhamānā vicarantiyo theraŋ disvā 'mā saddaŋ karitthā' ti aññamaññaŋ nivāriyamānā vanditvā nisīdiŋsu. Thero 'issā pahātabbā, maccheraŋ vinodetabban' ti ādinā nayena tāsaŋ anurūpaŋ dhamma-kathaŋ kathesi.

Sâpi kho rañño pāde sambāhamānā nisinnā itthī pāde cāletvā rājānaŋ pabodhesi. So 'tā kattha gatā?' ti pucchi. 'Kiŋ tā[2] tumhehi? Tā ekaŋ samaṇaŋ parivāretvā nisinnā' ti. Rājā kuddho uddhane pakkhitta-loṇaŋ viya taṭa-taṭa-tāyamāno uṭṭhahitvā 'tamba-kipillikāhi naŋ khādāpessāmī' ti gacchanto ekasmiŋ sāḷa[3]-rukkhe tamba-kipillikānaŋ puṭaŋ disvā, hatthen' ākaḍḍhitvā sākhaŋ gaṇhituŋ nâsakkhi. Kipillika-puṭaŋ chijjitvā rañño sīse pati. Sakala-sarīraŋ sāli-thusehi parikiṇṇaŋ viya daṇḍa-dīpikāhi ḍayhamānaŋ viya ca ahosi.

Thero rañño paduṭṭha-bhāvaŋ ñatvā, iddhiyā ākāsaŋ pakkhandi. Tā pi itthiyo uṭṭhāya, rañño santikaŋ gantvā, sarīraŋ puñchantiyo[4] viya, bhūmiyaŋ patita-patita-kipillikâdayo gahetvā, sarīre khipamānā sabbā mukha-sattīhi vijjhiŋsu: 'Kiŋ nām' etaŋ? Aññe rājāno pabbajite disvā vandanti, pañhaŋ pucchanti. Ayaŋ pana rājā kipillika-puṭaŋ sīse bhinditu-kāmo jāto' ti. Rājā attano aparādhaŋ ñatvā, uyyāna-pālaŋ pakkosāpetvā, pucchi: 'Kiŋ esa pabbajito? Aññesu pi divasesu idha āgacchatī?' ti. 'Āma, devā' ti. 'Idha taŋ āgata-divase mayhaŋ āroceyyāsī' ti.

---

[1] ? madhura.
[2] A, G. kiŋ kā; C. kiŋ tāsaŋ.
[3] A, G. sākha-; C. asoka.
[4] A, G. nasūcantiyo; C. saŋ-sūcantiyo (?); ? *for* samphusantiyo. *I suggest* puñch-.

Thero pi katipâhen' eva pana āgantvā rukkha-mūle nisīdi. Uyyāna-pālo disvā 'mahanto me ayaŋ paṇṇâkāro' ti vegena gantvā rañño ārocesi. Rājā uṭṭhahitvā sankha-paṇavâdi-saddaŋ nivāretvā uggat' uggatehi amaccehi saddhiŋ uyyānaŋ agamāsi. Tena vuttaŋ *upasankamī* ti.

Anikīḷitāvino kāmesū[1] ti, yā kāmesu kāma-kīḷā taŋ akīḷita-pubbā: aparibhutta-kāmā ti attho. *Addhānañ ca āpādentī* ti, paveṇiŋ paṭipādenti, dīgha-rattaŋ anubandhāpenti.[2]

Mātu-mattīsū ti, mātu-samānāsu. Lokasmiŋ hi mātā-bhagini-dhītā ti idaŋ tividhaŋ garukârammaṇaŋ nāma. Iti garukârammaṇe upanibandhaŋ cittaŋ vimocetuŋ na labhatī ti dassento evam āha. Ath' assa kho pana pañhe cittaŋ anotarantaŋ disvā Bhagavatā paṭikkūla-manasikāra-vasena citt' upanibandhan' atthaŋ vuttaŋ dvattiŋsâkāra-kamma-ṭṭhānaŋ kathesi.

Abhāvita-kāyā ti, abhāvita-pañca-dvārika-kāyā. *Tesaŋ taŋ dukkaraŋ hotī* ti, tesaŋ taŋ asubha-kamma-ṭṭhānaŋ bhāvetuŋ dukkaraŋ hoti. Iti 'ssa iminâpi cittaŋ anotarantaŋ disvā indriya-saŋvara-sīlā kathesi. Indriya-saŋvara-sīlasmiŋ hi upanibandhaŋ cittaŋ viheṭhetuŋ na labhati.

Rājā taŋ sutvā tattha otiṇṇa-citto 'acchariyaŋ, bho Bhāradvājā' ti ādim āha. *Arakkhiten' eva kāyenā* ti ādīsu, hattha-pāde-kīḷāpento, gīvaŋ parivattento, kāyaŋ na rakkhati nāma. Nāna-ppakāraŋ duṭṭhullaŋ kathento vācaŋ na rakkhati nāma. Kāma-vitakkâdayo vitakkento cittaŋ na rakkhati nāma. Rakkhiten' eva kāyenā ti ādīsu vipariyā-yena attho veditabbo. *Ativiya maŋ tasmiŋ samaye lobha-dhammā parisahantī* ti, maŋ tasmiŋ samaye atikkamitvā lobho vattatī ti attho. *Upaṭṭhitāya satiyā* ti, kāya-gatāya satiyā supatiṭṭhitāya. *Na maŋ tathā tasmiŋ samaye* ti, tasmiŋ samaye maŋ yathā pubbe[3] na tathā lobho atik-kamitvā uppajjatī ti attho: *parisahantī* ti[4] padassa uppajjatī ti pi attho yeva. Iti imasmiŋ sutte tayo kāyā kathitā.

---

[1] *Cf.* SA. i *on* S. i 9 (kāmesu akata-kīḷo abhuttāvi, akata-kāma-kīḷo ti).

[2] *Cf.* DA. ii, 293, *addhānaŋ āpādi*, tattakaŋ kālaŋ jīvit' addhānaŋ āpādi, āyuŋ vindi.

[3] A, G. puṭṭho.

[4] *Cf.* Nidd. 361.

Kathaŋ? 'Imam eva kāyan' ti, ettha hi karaja-kāyo kathito. 'Bhāvita-kāyā' ti, ettha pañca-dvārika-kāyo. 'Rakkhiten' eva kāyenā' ti, ettha copana-kāyo, 'kāya-viññattī'[1] ti attho.

5.

Pañcamaŋ uttānam eva.

6.

Chaṭṭhe: *rūpā ca manāpā*[2] ti, rūpā ca manāpā saŋvijjanti: *cakkhu-viññāṇaŋ cā* ti, cakkhu-viññāṇañ ca saŋvijjati: *sukha vedaniyaŋ phassan* ti, cakkhu-viññāṇa-sampayuttaŋ upanissaya-vasena javana-kāle sukha-vedanāya paccaya-bhūtaŋ phassaŋ: *sukhā vedanā* ti, etaŋ phassaŋ paṭicca javana-vasen' eva sukha-vedanā uppajjati. Sesa-padesu pi es' eva nayo. Iti imasmiŋ sutte tevīsati dhātuyo kathitā. Kathaŋ? Ettha hi cakkhu-ppasādo cakkhu-dhātu, tassa ārammaṇā rūpa-dhātu: cakkhu-viññāṇaŋ viññāṇa-dhātu, cakkhu-viññāṇa-dhātuyā saha-jātā tayo khandha-dhamma-dhātu: evaŋ pañcasu dvāresu catunnaŋ-catunnaŋ-vasena vīsati. Mano-dvāre mano-dhātū ti, āvajjana-cittaŋ gahitaŋ, ārammaṇañ c' eva hadaya-vatthuñ ca dhamma-dhātu, vatthu-nissitaŋ mano-viññāṇa-dhātu. Evaŋ tevīsati honti. Evaŋ tevīsatiyā dhātūnaŋ vasena *dhātu-nānattaŋ* vuttaŋ Bhagavatā ti dasseti.

7.

Sattame: *manāpaŋ itth' etan ti pajānāti* ti, yaŋ nena[3] manāpaŋ rūpaŋ diṭṭhaŋ, taŋ 'iṭṭh' etan' ti, evam etaŋ 'manāpam etan' ti pajānāti: *cakkhu-viññāṇaŋ sukha-vedaniyaŋ phassaŋ paṭiccā* ti, cakkhu-viññāṇañ c' eva yo upanissaya koṭiyā vā anantara-koṭiyā vā samanantara-koṭiyā vā sampayutta-koṭiyā vā sukha-vedanāya paccayo phasso, taŋ sukha-vedaniyaŋ phassañ ca paṭicca uppajjati sukha-vedanā ti. Esa nayo sabbattha. Iti imesu dvīsu suttesu kiriyā-mano-viññāṇa-dhātu vā āvajjana-kiccā-mano-dhātu yeva vā samānā mano-dhātu-nāmena vuttā ti veditabbā.

---

[1] *Cf.* Asl. 323.

[2] *For def. of* manāpa *cf.* SA. i, 151; VibhA. 9 (manaŋ appāyati vaḍḍheti).

[3] G, C$_{1}$ manena.

8.

Aṭṭhamaŋ uttānam eva.

9.

Navame: *Makkarakaṭe* ti, evaŋ nāmake nagare: *arañña kuṭikāyan* ti, araññe katāya[1] pāṭiyekkāya kuṭiyaŋ: na vihāra-paccanta-kuṭiyaŋ.

Māṇavakā ti, ye ca tattha mahallakā[2] te pi antevāsikatāya māṇavakā tveva vuttā: *ten' upasankamiŋsū* ti, pāto[3] sippaŋ uggaṇhitvā 'mayaŋ ācariyassa kaṭṭhānī āharissāmā' ti araññaŋ pavisitvā, vicarantā yena sā kuṭikā ten' upasankamiŋsu. *Parito parito kuṭikāyā* ti, tassā kuṭikāya samantato. *Keḷissakānī* ti,[4] aññaŋ upanissāya[5] piṭṭhiŋ gahetvā, langhitvā ito c' ito ca dhāvana-kīḷanā[6] ti.

Muṇḍakā[7] ti ādīsu, muṇḍe muṇḍā ti, samaṇe ca samaṇā ti vattuŋ vaṭṭeyya: ime pana hīḷentā,[8] muṇḍakā samaṇakā ti āhaŋsu. *Ibbhā* ti, gahapatikā: *kiṇhā* ti, kaṇhā: kāḷakā ti attho: *bandhu-pādâpaccā* ti, ettha bandhū ti Brahmā adhippeto. Taŋ hi brāhmaṇā[9] pitā-maho ti voharanti. Pādānaŋ apaccā, pādâpaccā. Brahmuno piṭṭhi-pādato jātā ti adhippāyo. Tesaŋ kira ayaŋ laddhi: Brāhmaṇā Brahmuno mukhato nikkhantā: Khattiyā urato: Vessā nābhito: Suddā jānuto: samaṇā piṭṭhi-pādato ti. *Bhāratakānan*[10] ti, kuṭimbikānaŋ: kuṭimbikā hi, yasmā raṭṭhaŋ bharanti, tasmā bharatā ti vuccanti. Ime pana paribhavaŋ katvā vadamānā bhāratakānan ti āhaŋsu.

Vihārā nikkhamitvā ti, 'rukkha-vatikāya[11] paricchinna-rajata-paṭṭa-sannibha-vippakiṇṇa-vālike ramaṇīye pariveṇe kaṭṭha-kalāpe bandhitvā khipamānā vālikaŋ āluḷetvā, hatthena hatthaŋ ādāya, paṇṇa-kuṭiŋ[12] pariyāyantā, "ime imesaŋ

---

[1] G. kālāya. [2] G. *adds* -kāle. [3] A, G. pātho. [4] *So I conj. for* seḷiss- *of text and* C; A, G. selissāni; C_1 *conj.* selekassakāni (?).
[5] C. aññamaññaŋ silissa (?) p.; C_1 -aññassa. [6] C. kīḷakāni.
[7] MA. ii, 417; UdA. 379; DA. i, 254. [8] G. kīlantā.
[9] A, G. Brahmaŋ. [10] C. bharata-.
[11] A, G. rakkhitakā p.; C. ārakkha-vatiyā. *Cf.* SnA. 148.
[12] G. yaŋ pana kuṭiŋ.

bhāratakānaŋ sakkatā! Ime imesaŋ bhāratakānaŋ sakkatā!" ti punappunaŋ viravantā ativiya ime māṇavakā kīḷaŋ karonti. Vihāre bhikkhūnaŋ atthi-bhāvam pi na jānanti. Dassessāmi nesaŋ bhikkhūnaŋ atthi-bhāvan' ti cintetvā paṇṇa-kuṭito nikkhamati.

Sīluttamā pubbatarā ahesun ti, guṇavantānaŋ guṇe kathite nigguṇānaŋ guṇâbhāvo ca pākaṭo bhavissatī ti porāṇa-brāhmaṇānaŋ guṇe kathento evam āha. Tattha *sīluttamā* ti, sīla-jjeṭṭhakā. Sīlaŋ hi tesaŋ uttamaŋ, na jāti-gottaŋ.[1] *Ye purāṇaŋ saranti* ti, ye porāṇikaŋ[2] brāhmaṇa-dhammaŋ saranti. *Abhibhuyya kodhan* ti, kodhaŋ abhibhavitvā: tesaŋ dvārāni guttāni surakkhitāni ahesuŋ.

Dhamme ca jhāne ca ratā ti, dasa-vidha-kusala-kamma-patha-dhamme aṭṭha-samāpatti-jhānesu ca ratā. Evaŋ porāṇānaŋ guṇaŋ kathetvā ath' etarahi brāhmaṇānaŋ aguṇaŋ kathento *ime ca vokkamma jappāmase*[3] ti ādim āha. Tattha *vokkammā* ti, etehi guṇehi apakkamitvā: *jappāmase* ti, mayaŋ jappāma, kathayāmā[4] ti: ettaken' eva brāhmaṇ' amhā ti maññamānā brāhmaṇā ti iminā *gottena mattā* hutvā: *visamaŋ caranti* ti, visamāni kāya-kammâdīni karontī ti attho.

Puthu-atta[5]*-daṇḍā* ti, puthu-atta-daṇḍā etehī ti: puthu-atta-daṇḍā, gahita-nānā-daṇḍā ti attho: *tasa-thāvaresū* ti, sa-taṇhā-nittaṇhesu: *agutta-dvārassa bhavanti moghā* ti, asaŋ-vuta-dvārassa sabbe pi vata-samādānā moghā bhavantī ti dīpeti. Yathā kin ti? *Supinena*[6] *laddhaŋ purisassa vittan* ti, yathā supinena purisassa laddhaŋ maṇi-muttâdi nānā-vidhaŋ vittaŋ moghaŋ hoti, pabujjhitvā kiñci na passati, evaŋ moghā bhavantī ti attho.

Anāsakā ti, ekâha-dvihâdi-vasena anāhārakā: *thaṇḍila-sāyikā cā* ti,[7] pāvāra[8]-santhate bhūmi-bhāge sayanā: *pāto*[9]

---

[1] A, G. na jānāti g.
[2] *So* C, *but* A, G. *have what looks like* pessa-jātīnaŋ (? Vessa-jāt.).
[3] F. *text* jappāmase; A, G, C. japāmase.
[4] A, G. sabbā mayā pī ti; C_1 mayaŋ jahāma sajjhāyāma.
[5] A, G. attara-; *cf.* SA. i, 354; Dhp. 406 (atta *from* ādadāti).
[6] F. *text* supino va.
[7] *Cf.* PvA. 265.
[8] A, G. padvāra-.
[9] F. *text* pātho.

sinānañ ca tayo ca vedā ti, pāto va udapānaŋ pavisitvā nahānañ c' eva tayo vedā ca: *kharājinaŋ*[1] *jaṭā-panko* ti, khara-samphassaŋ ajina-cammañ c' eva kesa-kalāpo ca sa-panko ca: panko nāma danta-malaŋ.[2] *Mantā sīlabbataŋ tapo* ti, 'mantā ca aja-sīla-go-sīla-sankhātaŋ sīlaŋ aja-vata-go-vata-sankhātaŋ vatañ ca ubhayaŋ idāni brāhmaṇānaŋ tapo' ti vadati.

Kuhanā vanka-daṇḍā cā[3] ti, paṭicchanna-kuṭo viya paṭicchanna-dosaŋ kohañ c' eva vanka-daṇḍo ca udumbara-palāsa-beḷuva[4]-rukkhānaŋ aññatarato gahita-vanka-dandañ cā ti attho: *udakā ca manāni cā* ti, udakena mukha-parimajjanāni: *vaṇṇā ete brāhmaṇānan* ti, brāhmaṇānaŋ parikkhāra-bhaṇḍaka-vaṇṇānī ti dasseti: *kata-kiñcikkha-bhāvanā*[5] ti, katā[6] kiñcikkha-bhāvanā: ayam eva vā pāṭho. Āmisa-kiñcikkhassa[7] vaḍḍhan' atthāya katan ti attho.

Evaŋ etarahi brāhmaṇānaŋ apavādaŋ nipphādetvā puna porāṇa-brāhmaṇānaŋ vaṇṇaŋ kathento *cittañ ca susamāhitan* ti ādim āha. Tattha *susamāhitan* ti, tesaŋ brāhmaṇānaŋ cittaŋ upacār' appaṇā-samādhīhi suṭṭhu samāhitaŋ ahosī ti dasseti. *Akhilan* ti, muduŋ athaddhaŋ. *So maggo brahmapattiyā* ti, so seṭṭha-pattiya-maggo. 'Tumhe pana kiŋ brāhmaṇā nāmā?' ti dīpento evam āha.

Āgamaŋsu nu kvidhā ti, āgamaŋsu nu kho idha.

Adhimuccatī ti, kilesa-vasena adhimutto[8] hoti: *paritta-cetaso* ti, anupaṭṭhita-satitāya sankilesa-cittena paritta[9]-citto: *ceto-vimuttin* ti, phala-samādhiŋ: *paññā-vimuttin* ti, phala-paññaŋ. *Appamāṇa-cetaso* ti, upaṭṭhita-satitāya nikkilesa-cittena appamāṇa-citto.

10.

Dasame: *Kāmaṇḍāyan* ti, evaŋ nāmake nagare. *Yagghe* ti, codan' aṭṭhe nipāto. Sesaŋ uttān' attham evā ti.

---

[1] *Cf.* SnA. 291; MA. ii, 325.
[2] *Cf.* Sn. 970.
[3] A, G. daṇḍāni ca.
[4] A, G. veḷu.
[5] *Text* katā *and misprints as* -bāvanā.
[6] A, G. gāthā (?) kiñcakkha.
[7] *Cf.* A. i, 129 (appa-mattakaŋ).
[8] A, G. pūti-cittaŋ (!).
[9] A, G. paricita.

IV. DEVADAHA-VAGGO.

1.

Devadaha-vaggassa paṭhame: *Devadahan* ti,[1] na-puŋsaka-lingena laddha-nāmo nigamo.

Manoramā ti, manaŋ ramayantā: manāpā ti attho. *Amanoramā* ti, amanāpā.

2.

Dutiye: *cha phassâyatanikā nāmā* ti, visuŋ phassâyatanikā nāma nirayā n' atthi: sabbesu pi hi eka-tiŋsa mahā-nirayesu cha-dvāra[2]-phassâyatana-paññatti hoti yeva. Idam pana Avīci mahā-nirayaŋ sandhāya vuttaŋ.

Saggā ti, idha Tāvatiŋsa-puram eva adhippetaŋ. Kāmâvacara-devalokesu pana ekasmim pi cha-phassâyatana-paññattiyā abhāvo nāma n' atthi. Iminā kiŋ dīpeti? Niraye ekanta-dukkha-samappita-bhāvena devaloke ca ekanta-sukha-samappitattā ekanta-khiḍḍā-rati-vasena uppanna-pamādena magga-brahmacariya-vāsaŋ vasituŋ na sakkā. Manussa-loko pana vokiṇṇa-sukha-dukkho. Idh' eva apāyo pi saggo pi paññāyati. Ayaŋ magga-brahmacariyassa kamma-bhūmi nāma. Sā tumhehi laddhā, tasmā ye vo ime mānusakā khandhā laddhā, te vo sātā. Yasmā[3] vo idaŋ manussattaŋ laddhaŋ, paṭiladdho vo brahma-cariya-vāsassa khaṇo samayo ti. Vuttam pi c' etaŋ porāṇehi:—

Sangamma[4] tumhe idha magga-bhāvanā,
Ṭhānāni saŋvejaniyān' idha bahū:
Saŋvega-saŋyojaniyesu[5] vatthusu
Saŋvega jāto va payujja-yoniso ti.[6]

3.

Tatiye: *rūpa-samuditā* ti, rūpe samuditā, pamoditā[7]: *dukkhā*[8] ti, dukkhitā.

Sukho ti, nibbāna-sukhena sukhito.

---

[1] *Cf. supra on* S. iii, 5.
[2] A, G. chasu-dvārassa paññ.
[3] A, G. yassa.
[4] A, G. asang-.
[5] C. sankhāya-saŋvejaniyesu.
[6] *Cf.* A. ii, 121; Asl. 54; VM. 47.
[7] A, G. -ditvā.
[8] F. *text* dukkhaŋ.

Kevalā ti,[1] sakalā: *yāvat' atthī* ti, yattakā atthī ti vuccati. *Ete vo* ti, ettha vo-kāro nipāta-mattaŋ.

Paccanīkam idaŋ hoti sabba-lokena passatan[2] ti, yaŋ idaŋ passantānaŋ paṇḍitānaŋ sabba-lokena paccanīkaŋ hoti viruddhaŋ. Loke hi 'pañca-kkhandhe niccā sukhā attā subhā' ti maññati. Paṇḍitā 'aniccā dukkhā anattā asubhā' ti.

Sukhato āhū ti, sukhan ti vācenti: *sukhato vidū* ti, sukhan ti jānanti. Sabbam etaŋ nibbānam eva sandhāya vuttaŋ.

Sampamūḷh'[3] *etth' aviddasū* ti, ettha sabbe te sammūḷhā: *aviddasū* ti, bālā. Sabbe pi hi cha-navuti-pāsaṇḍino 'nibbānaŋ pāpuṇissāmā' ti saññino honti. Taŋ pana nibbānaŋ nāma 'idan' ti na jānanti. *Nivutānan* ti, kilesa-nīvaraṇena nivutānaŋ, pariyonaddhānaŋ[4]: *andhakāro apassatan* ti, apassantānaŋ andhakāro hoti. Kiŋ hi evaŋ hoti? Nibbānaŋ vā nibbāna-dassanaŋ vā apassantānaŋ nibbānaŋ vā[5] nibbāna-dassanaŋ vā[5] kāḷa-megha-acchāditaŋ[6] viya canda-maṇḍalaŋ kaṭāhena[7] paṭikujjita-patto viya, nicca-kālaŋ tamo c' eva andhakāro ca sampajjati.

Satañ ca vivataŋ hoti āloko passatam ivā ti,[8] satañ ca sappurisānaŋ paññā-dassanena passantānaŋ nibbānaŋ āloko viya vivaṭaŋ[9] hoti: *santike na vijānanti magā*[10] *dhammass' akovidā* ti, yaŋ attano sarīre kesaŋ vā lomâdīsu vā aññataraŋ koṭṭhāsaŋ paricchinditvā anantaram eva adhigantabbato attano va khandhānaŋ nirodha-mattato[11] santike nibbānaŋ: tam evaŋ santike samānam pi[12] magg' assutavā, maga-bhūtā janā, maggâmagga-dhammassa catu-sacca-dhammassa vā *akovidā*, na jānanti.

Māra-dheyyânuppannehī ti, tebhūmaka-vattaŋ Mārassa nivāsana-ṭṭhānaŋ anuppannehi.

---

[1] Sn. 759; SnA. ii, 509.
[2] *So* Sn.; F. *text* dassanaŋ.
[3] *So* A, G, Sn.; *but* F. *text*, C. sammuḷh-.
[4] SnA = otthatānaŋ.
[5] C. pi.
[6] A. acchoditaŋ; C. avacchād-.
[7] C. *prefixes* canda-maṇḍalaŋ.
[8] F. *text*, A, G. idha.
[9] A, G. ca gahitaŋ.
[10] F. *text* mahā; A, G. maggaŋ; C, Sn. magā.
[11] *So* SnA, *but* A, C, C_1. G. -maggato.
[12] *After* pi A, G. *have* maggasutanato maggā; C. appassutā te magā.

Ko me aññatra-m-ariyehī ti, ṭhapetvā Ariye ko nu añño nibbāna-*padaŋ* jānituŋ *arahati? Samma-d-aññāya parinibbantī* ti, arahatta-paññāya sammā jānitvā anantaram eva anāsavā hutvā kilesa-parinibbānena parinibbanti. Atha vā samma-d-aññāya anāsavā hutvā te khandha-parinibbānena parinibbāyanti.

4.

Catutthaŋ, sandhikaŋ[1] katvā desiyamāne, bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttaŋ.

5–11.

Pañcamâdīni tathā tathā bujjhanakānaŋ ajjhāsayena vuttāni. Attho pana tesaŋ pākaṭo yevā ti.

V. NAVA-PURĀṆA-VAGGO.

1.

Nava-purāṇa-vaggassa paṭhame: *nava-purāṇānī* ti, navāni ca purāṇāni ca. *Cakkhuŋ, bhikkhave, purāṇaŋ kamman* ti, na cakkhu purāṇaŋ, kammam eva purāṇaŋ. Kammato paṭinibbattattā paccaya-nāmena evaŋ vuttaŋ. *Abhisankhatan* ti, paccayehi abhisamāgantvā kataŋ: *abhisañcetayitan* ti, cetanāya pakappitaŋ: *vedaniyaŋ daṭṭhabban* ti, vedanāya vatthū ti passitabbaŋ.

Nirodhā vimuttiŋ phusatī ti, imassa tividhassa nirodhena vimuttiŋ phusati. *Ayaŋ vuccatī* ti, ayaŋ tassa vimuttiyā ārammaṇa-bhūto nirodho kamma-nirodho ti vuccati. Iti imasmiŋ sutte pubba-bhāga-vipassanā kathitā.

2.

Dutiye: *nibbāna-sappāyan* ti, nibbānassa sappāyaŋ upakāra-paṭipadaŋ.

3–5.

Tatiyâdīsu pi es' eva nayo. Paṭipātiyā pana catusu pi etesu suttesu saha-vipassanāya cattāro maggā kathitā.

---

[1] A, G. santikaŋ; C. suddhikaŋ.

6.

Chaṭṭhe: *anantevāsikan* ti, anto-vāsana-kilesa-virahitaŋ[1]: *anācariyakan* ti, ācaranaka-kilesa-virahitaŋ.

Ant' assa[2] *vasanti* ti, anto assa vasanti. *Te naŋ*[3] *samudācaranti* ti, te etaŋ adhibhavanti, ajjhottharanti, sikkhāpenti vā, 'evaŋ vejja-kammaŋ karohi; evaŋ dūta-kamman' ti. Iti sikkhāpana-saṅkhātena samudācaran' atthen' assa te ācariyā nāma honti. Tehi ācariyehi sâcariyako ti vuccati. Sesam ettha vutta-nayen' eva veditabbaŋ.

7.

Sattamaŋ heṭṭhā[4] kathita-nayam eva.

8.

Aṭṭhame: *yaŋ pariyāyaŋ āgammā* ti, yaŋ kāraṇaŋ āgamma: *aññatr' eva saddhāyā* ti, vinā saddhāya, saddhaŋ apanetvā. Ettha ca saddhā ti paccakkha-saddhā. Yo pana parassa 'evaŋ kirā' ti kathentassa sutvā uppanno saddahan' ākāro na taŋ sandhāy' etaŋ vuttaŋ. *Ruci* ādīsu pi, ruccāpetvā 'atth' etan' ti gahaṇ' ākāro *ruci* nāma. 'Evaŋ kira bhavissatī' ti anussavanaŋ anussavo. Nisīditvā ekaŋ[5] kāraṇaŋ cintentassa kāraṇaŋ upaṭṭhāti. Evaŋ upaṭṭhitassa 'atth' etan' ti gahaṇaŋ *ākāra-parivitakko* nāma, vitakko ti attho. Nisīditvā cintentassa pāpikā laddhi uppajjati. Taŋ 'atth' esā' ti gahaṇ' ākāro *diṭṭhi-nijjhāna-kkhanti* nāma. *Aññaŋ byākareyyā* ti, imāni pañca ṭhānāni muñcitvā arahattaŋ byākareyya. Imasmiŋ sutte asekhānaŋ[6] paccavekkhaṇā kathitā.

9.

Navame: *indriya-sampanno* ti, paripuṇṇ' indriyo.[7] Tattha yenâpi indriyāni sammasitvā arahattaŋ pattaŋ, so tehi nibbisevanehi indriyehi samannāgatattā, cakkhâdīni vā indri-

[1] A, G. vir(iya-s)ahitaŋ.
[2] *So* F. *text*, C, *but v.l. and* A, G. anvāssa.
[3] F. *text v.l.*, A, G. tena.
[4] *Cf. on text*, p. 51.
[5] A, G. evaŋ.
[6] C_1, G. sekhānaŋ.
[7] A, G. paripūr'.

yāni sammasantassa uppannehi saddhâdīhi indriyehi samannāgatattā, paripuṇṇ' indriyo nāma hoti. Taŋ sandhāya Bhagavā *cakkhundriye ce* ti ādinā nayena desanaŋ vitthāretvā *ettāvatā kho bhikkhu indriya-sampanno hoti* ti āha.

10.

Dasamaŋ heṭṭhā[1] vutta-nayam evā ti.

Tatiya-Paṇṇāsaka-vaṇṇanā niṭṭhitā.

---

[1] *Cf. on* S. ii, 18, iii, 163, *etc.*

END OF VOL. II.

[*To p.* 142 *of Vol. IV of Text, P.T.S. Edition.*]